

Ekonomická univerzita v Bratislave
Fakulta medzinárodných vzťahov

*EKONOMICKÉ, POLITICKÉ A PRÁVNE OTÁZKY
MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV 2020*

**Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie
konanej online 17. septembra 2020**

***ECONOMIC, POLITICAL AND LEGAL ISSUES
OF INTERNATIONAL RELATIONS 2020***

**Proceedings of an International Scientific
Conference held online September 17, 2020**

Recenzenti/Reviewers: Ing. Kristína Baculáková, PhD., PhDr. Peter Csányi, PhD., doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc., mim. prof., Ing. Michaela Čiefová, PhD., doc. Ing. Tomáš Dudáš, PhD., Mgr. Samuel Goda, PhD., doc. Ing. Martin Grešš, PhD., Ing. Ľubica Harakal'ová, PhD., Dr. habil. Ing. Eva Jančíková, PhD., Ing. Barbora Janubová, PhD., PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD., Ing. Mykhaylo Kunychka, PhD., doc. Milan Kurucz, CSc., Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc., doc. Mgr. Boris Mattoš, PhD., prof. JUDr. Stanislav Mráz, CSc., Mgr. Juraj Ondriaš, PhD., Ing. Leonid Raneta, PhD., Ing. Natália Zagoršeková, PhD.

Zostavovatelia zborníka/Editori: Ing. Andrianna Baleha, Ing. Zuzana Beňová, Ing. Peter Jančovič, Ing. Tomáš Kajánek, Ing. Jakub Szabó, Mgr. Eva Vlková

Medzinárodný vedecký výbor/International Scientific Board:

Predseda/Chairman:

Dr. h. c. prof. Ing. Ľudmila Lipková, CSc.

University of Economics in Bratislava (SK)

Členovia/Members:

doc. Marina Akhmetova, PhD.

Perm National Research Polytechnic University (RU)

prof. Dr. Alexandru Burian DrSc.

University of European Studies of Moldova (MD)

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc., mim. prof.

University of Economics in Bratislava (SK)

prof. Dr. Attila Fábian, PhD.

University of West Hungary (HU)

doc. Ing. Lenka Fojtíková, Ph.D.

Technical University of Ostrava (CZ)

doc. PhDr. PaedDr. Karol Janas, PhD.

Alexander Dubček University of Trenčín (SK)

prof. Larisa Kapustina, DrSc.

Urals State University of Economics, Yekaterinburg (RU)

prof. Lidija Karpenko, DrSc.

Odessa National Polytechnic University (UA)

prof. Helena Kościelniak

Czestochowa University of Technology (PL)

prof. Mykola Palinchak DrSc.

Uzhhorod National University (UA)

prof. PhDr. Csaba Székely, PhD.

University of West Hungary (HU)

doc. PhDr. František Škvrnda, CSc.

University of Economics in Bratislava (SK)

prof. Alfred Thayer Bradley, Ph.D.

University of Iceland (IS)

univ.-prof., Dr. Irena Zavrl, Ph.D.

University of Applied Sciences, Eisenstadt (AT)

Organizačný výbor/Organizational Committee:

Predseda/Chairman:

Ing. Zuzana Beňová

Členovia/Members:

Ing. Andrianna Baleha

Ing. Jakub Szabó

Ing. Peter Jančovič

Ing. Emília Nováková

Ing. Tomáš Kajánek

Mgr. Eva Vlková

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori./Authors are responsible for the content of their papers.

© Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, 2020

Vydavateľ/Publisher:

Vydavateľstvo EKONÓM, 2020

Vychádza jedenkrát za rok./Is published once a year.

ISBN 978-80-225-4728-4

ISSN 2585-9404

Obsah/Contents

Marina Igorevna Akhmetova – Alina Alekseevna Starkova <i>Theoretical Aspects of Managing Transaction Costs at the Enterprise</i>	8
Anton Aufner <i>Vocational Education and Innovation</i>	16
Kristína Baculáková <i>Čeboly ako fenomén kórejskej ekonomiky</i> <i>Chaebols as a Phenomenon of the Korean Economy</i>	22
Andrianna Baleha <i>Územné spory medzi štátmi Strednej Ázie po rozpade ZSSR</i> <i>Territorial Disputes among the States of Central Asia after Decomposition of the USSR</i>	29
Zuzana Beňová <i>Analýza nelegálnych aktivít na slovensko – ukrajinskej hranici</i> <i>a možnosti ich eliminácie</i> <i>Analysis of Illegal Activities on the Slovak-Ukraine Border</i> <i>and Suggestions on its Elimination</i>	38
Lucia Bocková <i>Európska iniciatíva občanov – doterajšie skúsenosti</i> <i>European Citizens' Initiative - Previous Experience</i>	49
Radoslava Brhlíkováá – Mária Kočnerová <i>Model viacúrovňového vládnutia a spoločná zahraničná a bezpečnostná politika EÚ</i> <i>The Multi-Level Governance Model and the EU Common Foreign and Security Policy</i>	60
Katarína Brocková <i>Aktuálny vývoj v otázke paralýzy systému riešenia obchodných sporov vo WTO</i> <i>Current Development with Respect to Paralysis of the WTO Dispute Settlement System</i>	69
Peter Csanyi <i>Migrant Crisis – Rebellion of Visegrad Group Countries</i>	74
Lubomír Čech <i>Tawhídna ekonomika ako variant islamského ekonomického modelu</i> <i>v podmienkach Iránskej islamskej republiky</i> <i>Tawhíd Economy as an Alternative of Islamic Economic Model</i> <i>in the Conditions of Iranian Islamic Republic</i>	83
Liudmila Dokashenko – Maria Vaskina <i>University Human Recourses Integration into Global Processes of Internationalisation</i>	92
Mariia Ermilova <i>Formation of the Model of Ultimate Use of Housing</i>	97

Reinhard Furtner <i>Personality Traits and Money Attitudes</i>	106
Ivana Gáborová <i>Strategic CSR: Empirical Analysis of the Role of Business Strategy in CSR and Innovation</i>	114
Martin Grešš <i>India and the OECD – Comparison of Economies</i>	126
Ľubica Harakaľová <i>Hodnotenie Slovenska v rámci inovačnej politiky Európskej únie</i> <i>Evaluation of Slovakia in the Framework of the European Union's Innovation Policy</i>	133
Lujza Chrvalová <i>Problém nelegálnych transferov a obchodu s konvenčnými zbraňami v Európskej únii</i> <i>The Problem of Illicit Transfers and Trade in Conventional Arms in The European Union</i>	141
Simona Chuguryan <i>Rodová rovnosť a jej vplyv na postavenie žien v politike na príklade Fínska</i> <i>Gender Equality and its Influence on the Position of Women in Politics on the Example of Finland</i>	151
Eva Jančíková – Elida Iljazi Motro <i>Albánska cesta k slobode vierovyznania a mierového spolužitia obyvateľov rôznych vierovyznaní</i> <i>Albanian Way to Freedom of Region and Peaceful Coexistence of Population from Different Religions</i>	160
Peter Jančovič <i>Teoretické aspekty rozvojovej spolupráce</i> <i>Theoretical Aspects of Development Cooperation</i>	166
Barbora Janubová <i>Perspektíva islamského bankovníctva v Španielsku</i> <i>Perspective of Islamic Banking in Spain</i>	176
Barbora Jánošková <i>Rozvojová spolupráca SR v kontexte udržateľného rozvoja</i> <i>Development Cooperation of the Slovak Republic in the Context of the Sustainable Development</i>	183
Tomáš Kajánek <i>Prioritné projekty transeurópskych dopravných sietí na Slovensku</i> <i>The Trans-European Transport Network Priority Projects in the Slovak Republic</i>	196
Larisa Kapustina – Elizaveta Makovkina – Iulia Dedyukhina <i>Competition in the Global Passenger Car Market</i>	206

Lidiia Karpenko <i>International Practice in the Area of State Management of the Seaports Development: Strategic Vectors for Ukraine</i>	213
Andrej Kiner <i>Vybrané teoretické prístupy k migrácii a ich aplikácia na migračné toky srbských Slovákov smerujúcich na Slovensko</i> <i>Selected Theoretical Approaches of Migration and their Application in Migration Flows of the Serbian Slovaks to Slovakia</i>	222
Monika Kochajdová <i>Vývoj medzinárodného obchodu medzi EÚ a Ruskom od roku 2014</i> <i>Development of International Trade between the EU and Russia after 2014</i>	230
Julia Krenn <i>Tax Haven "European Union"</i>	237
Kristína Krupová <i>Náboženský fundamentalizmus alebo súčasť kultúry? – kontroverzie ohľadom zákazu zahaľovania sa moslimských žien vo Francúzsku</i> <i>Religious Fundamentalism or Culture Element? – Controversies regarding the Muslim Women's Veil Ban in France</i>	244
Rudolf Kucharčík – Tetyana Zubro <i>Negatívne dôsledky ozbrojeného konfliktu na Ukrajine: vybrané aspekty</i> <i>Negative Consequences of the Armed Conflict in Ukraine: Selected Aspects</i>	252
Mykhaylo Knychka <i>Africký pohľad na ekonomický rozvoj: príklad Tanzánie</i> <i>Economic Growth, Poverty and Inequality: a Challenge for Africa</i>	258
Desiree Llaguno Cerezo - Marian Cordero Pío <i>Comments about the Actions to Fulfill the Sustainable Development Goals in the Cuban Energy Environment</i>	265
Jitka Meluchová – Martina Mateášová <i>Úloha etiky v podmienkach globalizovaného finančného trhu</i> <i>The Role of Ethics in the Conditions of a Globalized Financial Market</i>	271
Martin Arnold Moser <i>Key Figures and Important Questions before Entering into a Strategic Partnership with a Company</i>	279
Monika Nová <i>Practical Approach to Spiritually Sensitive Development Aid</i>	288
Juraj Ondriaš <i>The Economic Foundation of Chinese Soft Power in Slovakia</i>	296

Leonid Raneta - Boris Dziura <i>Aktuálny kontext globálneho problému nerovnosti</i> <i>Current Context of the Global Inequality Problem</i>	301
Anna Rivna <i>Do Economists Understand the Economy –</i> <i>Overview of Economic Theories, their Differences and a Future Approach</i>	306
Zuzana Rozkošová <i>Posúdenie vplyvu Islamu v Ruskej federácii</i> <i>Assessment of the Impact of Islam in the Russian Federation</i>	314
Olga Saginova – Nadezhda Zavyalova <i>Monitoring Citizens' Attitudes to Urban Mobility: the Case of Cycling in Moscow</i>	320
Terézia Seresová <i>Migračná politika ako nástroj riešenia demografického deficitu Ruskej federácie</i> <i>Migration Policy as a Tool for Solving the Demographic Deficit of the Russian Federation</i>	329
Valeriya Yu. Shubina – Marina I. Akhmetova <i>Inventory Management at the Enterprise of the Chemical Industry in Perm Region</i>	337
Diana I. Stepanova <i>Influence of Crypto Currencies on the World and National System</i>	350
Jakub Szabó <i>Sté výročie Trianonskej mierovej zmluvy v kontexte súčasnej zahraničnej politiky Maďarska</i> <i>Centenary of the Trianon Peace Treaty in the Context of Contemporary Foreign Policy of Hungary</i>	358
Peter Šadlák <i>The Role of Salafism in Radicalisation of Muslims in Germany and his Impact on European Politics</i>	372
Thomas O. Uitz – Heinrich Pfriemer <i>Service Failure and Customer Response</i>	390
Natália Zagoršeková <i>Hodnotenie efektivity rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky</i> <i>Evaluation of Slovak Development Cooperation Effectiveness</i>	399
Katarina Zamborova <i>Intercultural Mediation in the Context of Slovakia</i>	405
Serafim Zlatkin – Anna Mishina <i>Chain Reaction Forecasting Algorithm for Modeling the Financial Crisis Consequences</i>	412

Andrej Zrak

Brexit a Otázka Škótskej Nezávislosti

Brexit and Issue of Scottish Independence

424

THEORETICAL ASPECTS OF MANAGING TRANSACTION COSTS AT THE ENTERPRISE

Marina Igorevna Akhmetova ^a – Alina Alekseevna Starkova ^b

^a Perm National Research Polytechnic University, Humanitarian Faculty, Department of Economics and Finance, 614990, Russia, Perm, Komsomolsky Prospect, 29,
e-mail: miahmetova@gmail.com

^b Perm National Research Polytechnic University, Humanitarian Faculty, Department of Economics and Finance, 614990, Russia, Perm, Komsomolsky Prospect, 29,
e-mail: lina.starkova2016@mail.ru

Abstract: The article is devoted to the problem of managing transaction costs at the enterprise. The article discusses such theoretical provisions as the main approaches to understanding transaction costs and their classification, which have been formed to date in economic theory. The authors analyzed existing approaches to measuring transaction costs. It was found that there is no standard methodology for assessing transaction costs that would be applicable to all type of firms. Therefore, a method for measuring costs on the basis of the process approach is proposed as the most optimal one for the wholesale and retail enterprise.

Key words: retail, transaction costs, classification, cost management, cost measurement, enterprise, business processes

JEL: D23

Introduction

The study of the main aspects and problems associated with the analysis of the transaction sector of an enterprise is one of the important, and at the same time, little studied directions in modern economic science. Currently, there is no single concept of transaction costs, no single classification, which significantly complicates the process of managing transaction costs.

It is worth noting that, as a rule, organizations do not take transaction costs into account when planning their activities, focusing only on transformation costs. And this is a significant problem, which can lead to a decrease in the financial result.

The aim of the study is to analyze the theoretical aspects of transaction cost management at the enterprise.

The following tasks were set to achieve the goal:

- to identify the main approaches to determining transaction costs;
- to consider the basic classification of transaction costs;
- to analyze the existing methods for measuring transaction costs at the micro level.

The works of such scientists as R. Coase, D. North, O. Williamson, G. Furubotn, K. Arrow, I.R. Kapelyushnikov and others were used as the theoretical basis for the research.

1 Approaches to definition of transaction costs

The idea that market relations are “not free of charge” was expressed firstly by R. Coase in his article “The Nature of the Firm” in 1937. Then, in 1960, Coase’s new article “The Problem of Social Costs” developed the idea of transaction costs.

R. Coase notes that market interaction is accompanied by a number of problems, including the need of buyers and sellers to find each other, that is, buyers should know what

sellers can offer them, and sellers, in turn, should be informed what consumers want to buy. Both parties must know the prices at which both sides are ready to carry out operations: the parties must negotiate, develop contracts, ensure confidence in their observance, and so on. It is these costs that Coase relates to transaction costs.¹

It should be noted that for the first time the very concept of "transaction" was given in the monograph called "Institutional Economics" (1931) written by J. Commons. In his opinion, a transaction is not an exchange of goods, but an alienation and appropriation of property rights and freedoms created by society. The researcher identified three types of transactions: bargaining transaction, managerial transaction, rationing transaction.²

K. Arrow defined the transaction costs of operating the economic system as transaction costs, comparing them with the physical force of friction: "Just as every known physical object is given a form that helps either minimize friction or obtain any useful effect due to it (the wheel, for example, serves both), in fact, any well-known institution arises as a reaction to the presence of transaction costs, and in order to minimize their impact, increase thus benefits from sharing."³

S. Chang was another scientist who contributed to the study of such a phenomenon as transaction costs. He believed that the transaction costs must include all costs in excess of and in addition to their own production costs.⁴

Researcher O. Williamson, a follower of R. Coase, believed that a problem that can be formulated as a problem of concluding a contract can be investigated from the position of transaction costs.⁵

Considering all of the above approaches, we can conclude that the researchers sought to extend the scope of the definition of transaction costs to a very wide range of economic phenomena.

A number of economists, such as P. Milgrom, J. Roberts,⁶ R.I. Kapelyushnikov⁷ also considered transaction costs as costs that are associated with the use of resources within the company itself, accompanying intercompany interaction.

Due to the fact that the wholesale and retail company, which is the distributor of food products, was chosen as the object of study, in our opinion, it is more rational to adhere to the concept that is reflected in the works by Coase and Williamson, since these scientists link transaction costs and the contract process together.

2 Classification of transaction costs

Due to the fact that there are a large number of approaches to the concept of transaction costs in economic theory, it arises a problem with their classification, since each researcher presents his own point of view.

Many scientists include J. Wallis and D. North,⁸ O. Williamson,⁹ T. Fisher,¹⁰ A. Oleynik¹¹ identify the transaction costs associated with the contract process (table 1).

¹ COASE, R. (1991): Firm, market, law, p. 103.

² COMMONS, J. R. (1934): Institutional economics: Its place in political economy, p. 498.

³ ARROW, K. (1993): Opportunities and limits of the market as a resource allocation mechanism, p. 53.

⁴ CHUENG, S. (1992): On the New Institutional Economics, p. 24.

⁵ WILLIAMSON, O. (1985): Economic institutions of capitalism. Firms, markets and relational contracting, p. 82.

⁶ MILGROM, P., ROBERTS, J. (1992): Economics, Organization and Management, p. 68.

⁷ KAPELYUSHNIKOV, R. I. (1991): Economic theory of property rights (methodology, basic concepts, range of problems), p. 54.

⁸ WALLIS, J. J., NORTH, D. (1986): Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870-1970, p. 95.

⁹ WILLIAMSON, O. (1985): Economic institutions of capitalism. Firms, markets and relational contracting, p. 91.

¹⁰ FISHER, T. (1999) Coordination of quality management in the light of the theory of transaction costs, p. 62.

¹¹ OLEINIK, A. N. (2002): Institutional economy, p. 74.

Table 1: Approaches to the classification of transaction costs

Scientists	Approach	Analysis of approach
<p>J. Wallis and D. North O. Williamson</p>	<p>Attitude to the contract process: 1. The costs arising before the exchange: - the costs of finding customer information; - negotiation costs; - costs of drafting a contract; 2. The costs arising after the exchange: - monitoring costs; - costs of coercion to fulfill the terms of the contract; - costs of protecting property rights;</p>	<p>This approach can be used by companies of any field of activity, since the approach is not tied to a specific type of activity. For example, this approach is applicable for organizations that are associated with trade and for organizations engaged in lending. But the authors do not give a concrete understanding of what relates to certain costs.</p>
<p>T. Fisher</p>	<p>Stage of contract conclusion (bargaining process): 1. Costs ex ante (before the bargaining process): - customer search (information, networking) - negotiation (preparation of proposals, conclusion of a contract); - ensuring the interests of the parties (benefits, quality assurance); 2. Costs ex post (after the conclusion of the transaction): - logistics (transportation and storage costs); - control (audit, acceptance and verification of goods, complaints); - adaptation (satisfaction with the product); - adjustment of suboptimal conditions of the contract (change of conditions, additional loading of production capacities); - risk of weakening market positions (reduction in market share, customers); - completion of the bargaining process (fulfillment of payment obligations, execution of final documents, reduction of excess staff)</p>	<p>Fisher's approach is narrowly focused, as the author proposed a classification for trading enterprises. Scientist gave a full description of the costs that must be considered before the transaction is concluded, and after the transaction is concluded, thereby duplication is excluded. It is worth noting that in this approach there are no costs that appear after the conclusion of the contract or completion of the transaction. For example, the costs of litigation, the restoration of violations of rights and losses from deficiencies in specifications, etc.</p>

Scientists	Approach	Analysis of approach
A. Oleynik	Stage of transaction conclusion (bargaining process): 1. Costs ex ante (before the conclusion of the transaction): - information search (on the market situation, potential partner); - negotiating (on the conditions and choice of the form of the transaction); - measurement (quality of the subject of the transaction); - conclusion of contracts (legal or illegal execution); 2. Costs ex post (after the conclusion of the transaction): - monitoring and preventing opportunism (monitoring compliance with the terms of the transaction and preventing evasion); - specifications and protection of property rights, costs of litigation, time and resources for the restoration of violations of rights and losses from deficiencies in specifications and unreliable protection); - costs of protection against third parties (claims for part of the beneficial effect of the transaction);	This approach is similar to the approach proposed by O. Williamson. The difference of this approach is that Oleynik took into account the measurement costs, which also have their value.

There are also other approaches to the classification of transaction costs.

For example, J. Commons identifies the costs of the transaction nature, namely: bargaining transaction costs, management transaction costs, rationing transaction costs, that is, the costs of distribution of powers initiated by applicants for rights or a resource, but carried out by a third party.

E. Furubotn and R. Richter proposed to classify transaction costs by the sphere in which they arise:

1. Market costs, including:
 - information search costs;
 - costs of negotiation and decision making, control and monitoring;
2. Management costs (arising in the management process);
3. Political costs (associated with the political and legal environment).¹²

Scientist E.V. Popov, in the article “Functional Classification of Transactional Costs of Increasing Knowledge” emphasizes the fact that four management functions are distinguished in management theory: planning, organization, control, motivation. Accordingly, the implementation of each function incurs costs. For example, when implementing the planning function, the costs of finding information appear, when implementing the function of the organization, the costs of negotiating, etc.¹³

¹² FURUBOTN, E., RICHTER, R. (2005): Institutions and Economic Theory: Achievements of the New Institutional Economic Theory, p. 109.

¹³ POPOV, E. V., VLASOV, V. M., VERETENNIKOVA, A. YU. (2010): Functional classification of transaction costs, p. 55.

To date, many studies are based on the classification proposed by R.I. Kapelyushnikov. He divided the transaction costs into 5 groups:

1) The cost of finding information. This includes the costs of marketing research and advertising, the use of communication channels, waiting while choosing the best variant (supplier, service, product), studying the business reputation of a partner, receiving information about existing innovations, as well as losses arising from inaccuracy or incompleteness of incoming information.

2) The costs of negotiating and contracting, due to the market need to divert significant resources to these processes. They include the costs of negotiations, development and approval of the terms of the transaction, the actual process of bargaining, the cost of notarial and legal services, participation in tenders for the selection of the counterparty, as well as losses due to unsuccessfully concluded and poorly protected contracts. The magnitude of such costs depends on the number of participants and the complexity of the subject of the transaction.

3) Measurement costs related to the costs necessary to measure the quality and quantity of goods and services, i.e. this is the cost of the necessary measuring equipment, the measurement itself, actions to prevent measurement errors, as well as loss from errors.

4) Costs of specification and protection of property rights - may arise as a result of incorrect wording of the contract, as well as in an unstable legal system in society. This group includes the costs of litigation, legal services, as well as the costs necessary to restore violated rights, and losses from their poor specification and protection.

5) Costs of opportunistic behavior - are associated with difficulties in accurately assessing the behavior of another participant in the transaction, i.e. due to the possibility of dishonest actions of entities within the framework of their obligations, for example - evasion of the terms of the contract, violating the terms of the transaction or aimed at obtaining unilateral benefits to the detriment of the partner. This includes the costs incurred due to non-fulfillment of contractual obligations (including monetary losses as a result of inflation due to delayed payment of the shipped goods, production stoppage due to disruption of the supply of raw materials), fraud or deception by the transaction partner, etc.¹⁴

Similar classifications can also be found in works by T. Eggertsson,¹⁵ A. Shastitko¹⁶ and others.

One of the important tasks of any organization is to reduce costs, including transaction ones. In order to minimize them, it is necessary to identify and measure them. Therefore, the management of transaction costs is an integral stage of the activity of any company.

3 Managing transaction costs at the enterprise

At the end of the 20th century, the institutional economy is emerging and the problem of managing transaction costs arises. To date, neither accounting nor management accounting do not contain the concept of transaction costs. And this is a significant problem, since these costs affect the financial results of any company. Therefore, in modern conditions, the main task is not only effective control over transaction costs, but also in general their management.

In order for managers to make any managerial decisions to optimize transaction costs, it is necessary to identify and measure them. In science and practice, many different methods have been proposed for the quantitative measurement of this type of cost. Various factors will influence the application of this or that method, for example, the type of activity of a company, internal company processes, and others. Table 2 presents the main approaches to measuring transaction costs.

¹⁴ KAPELYUSHNIKOV, R. I. (1991): Economic theory of property rights (methodology, basic concepts, range of problems), p. 59.

¹⁵ EGGERTSON, T. (1990): Economic behavior and institutions, p. 232.

¹⁶ SHASTITKO, A. E. (1998): New Institutional Economic Theory, p. 231.

In economic theory, there are two approaches to assessing transaction costs: cardinalistic and ordinalistic. Adherents of the ordinal theory suggest that transaction costs are not directly measurable, since there is not even a unified approach to understanding their essence in theory.

The cardinalistic approach is the opposite, and vice versa, reveals the idea that transaction costs are measurable by determining transaction costs. Researchers such as D. Norton and J. Wallis, R.I. Kapelyushnikov, V.E. Kokorev, V.L. Tambovtsev, G. Demsets believed that there is a form of transaction costs that cannot be measured, but there is another part that can and should be measured.

The main difficulty in the theory of transaction costs that scientists face is still the problem of a relatively clear assessment and measurement of transaction costs.

Table 2: The main approaches to measuring transaction costs at the micro level

Scientist	Approach to measuring transaction costs	Analysis of the approach
J. Wallis, D. North ¹⁷	Identification of professions that are associated with the implementation of transactional functions. The value of transaction costs is measured by calculating the wages of employees employed in the intra-company transaction sector.	The approach does not allow to consider all transaction costs at the enterprise, since scientists only consider the costs associated with paying salaries to employees whose activities are related to the acquisition of resources, distribution of the product, coordination and control over the implementation of transformational functions.
V.Zh. Dubrovsky ¹⁸	Transaction costs are measured by the sum of selling and management expenses, and income tax $TC = CC + MC + Tp$ TC — transaction costs of the enterprise; CC — business expenses (costs) of the enterprise, which are determined in accordance with accounting standards; MC — management costs of the enterprise, defined in accordance with accounting standards; Tp — tax on profits of the enterprise, determined in accordance with accounting standards.	The disadvantage of such approach is the fact that for some enterprises the costs will be considered as transactional ones, and for others not. For example, for some enterprises, the acquisition of a certain good is a technological necessity, for others (for example, the purchase of goods with a view to its further resale) it is the main activity. Therefore, when using this approach, it is necessary to take into account the specific features of each company. Therefore, it is more rational to add the item called “other expenses” to the formula.

¹⁷ WALLIS, J. J., NORTH, D. (1986): Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870-1970, p. 113.

¹⁸ DUBROVSKY, V. ZH., KUZMIN, E. A. (2013): Transaction costs and transaction capacity of the economic system, p. 18.

Scientist	Approach to measuring transaction costs	Analysis of the approach
I.S. Vologin, V.V. Sokolenko ¹⁹	A scheme is proposed for determining the method of accounting (indirect or direct) and the source of information on transaction costs (questionnaires, accounting reports, statistics).	The main source of information on transaction costs is accounting reports, invoices. Moreover, the authors proposed to take into account such costs as the costs of specification and protection of property rights, the costs of opportunistic behavior, etc. As a rule, such costs are difficult to measure and are not reflected in the financial statements.
T. Eggertsson ²⁰	<p>Developed a transaction function</p> $C = B * N\lambda / (F\mu + I v)$ <p>C – transaction costs of the company; B – coefficient of proportionality, measured in units of costs of the company; N – quantity of economically active agents (actors) who enter into institutional agreements with the firm; F – quantity of formal institutions (contacts); I – quantity of informal institutions;; λ, μ, v – elasticity coefficients reflecting the rate of using actors, formal and informal institutions.</p>	<p>According to this approach, transaction costs are directly proportional to the number of agents who have concluded contracts with each other. Therefore the level of transaction costs may be minimized with the least amount of formal agreements between the company and agents. The question arises as to whether a reduction in the number of agreements between the company and agents will positively affect the financial result of the enterprise.</p>

Conclusion

Based on the analysis, we can conclude that it is impossible for firms engaged in various types of activities to apply a typical methodology for assessing transaction costs.

In this connection, a comprehensive methodology for identifying and assessing transaction costs for a wholesale and retail company is proposed. The company TH SMIT Ltd was chosen as the object of study. This company is a major distributor of food products in the Perm region, and provides a full range of logistics and marketing services.

The process approach is proposed to assess the transaction costs of the company. Namely, it is proposed to consider the activities of the company through business processes, and, to identify transaction costs for each business process through an evaluation of money and time expenditures. This method will allow to analyze and identify all measurable transaction costs, since the activities of the company will be divided into business processes, and those, in turn, into sub-processes, which will allow not only a qualitative, but also quantitative assessment of transaction costs.

It is worth noting that when measuring transaction costs using the proposed approach, we can exclude their duplication. Based on the business process map and its analysis, it will be possible to identify problems and develop measures to optimize transaction costs.

¹⁹ VOLOGIN, I. S., SOKOLENKO, V. V. (2009): Transaction costs in the activities of industrial enterprises, p. 42.

²⁰ EGGERTSON, T. (1990): *Economic behavior and institutions*. Moscow: Delo, 2001.

References:

1. ARROW, K. (1993) Opportunities and limits of the market as a resource allocation mechanism. In: *THESIS*, 1993. No. 2, pp. 53-68.
2. CHUENG, S. (1992): *On the New Institutional Economics*. Contract Economics: Blackwell Publishers, 1992.
3. COASE, R. (1991): *Firm, market, law*. Moscow: New Publishing House, 2007.
4. COMMONS, J. R. (1934): *Institutional economics: Its place in political economy*. Madison: University of Wisconsin Press, 1961.
5. DUBROVSKY, V. ZH., KUZMIN, E. A. (2013): Transaction costs and transaction capacity of the economic system. In: *Regional Economics: theory and practice*, 2013. No. 18, pp. 18-25.
6. EGGERTSON, T. (1990): *Economic behavior and institutions*. Moscow: Delo, 2001.
7. FISHER, T. (1999): Coordination of quality management in the light of the theory of transaction costs. In: *Theory and practice of management*, 1999. No. 3, pp. 62-68.
8. FURUBOTN, E., RICHTER, R. (2005): *Institutions and Economic Theory: Achievements of the New Institutional Economic Theory*. St. Petersburg: Publishing house of S. Petersburg state University, 2005.
9. KAPELYUSHNIKOV, R. I. (1991): *Economic theory of property rights (methodology, basic concepts, range of problems)*. Moscow: IMEMO, 1991.
10. MILGROM, P., ROBERTS, J. (1992): *Economics, Organization and Management*. St. Petersburg: Economic School, 1999.
11. OLEINIK, A. N. (2002): *Institutional economy*. Moscow: INFRA-M, 2002.
12. POPOV, E. V., VLASOV, M. V., VERETENNIKOVA, A.YU. (2010): Functional classification of transaction costs. In: *Problems of management theory and practice*, 2010. No. 1, pp. 55-62.
13. SHASTITKO, A. E. (1998): *New Institutional Economic Theory*. Moscow: Faculty of Economics, Moscow State University, 2002.
14. VOLOGIN, I. S., SOKOLENKO, V. V. (2009): Transaction costs in the activities of industrial enterprises. In: *Bulletin of the Pacific State Economic University*, 2009. No. 52, pp. 42-48.
15. WALLIS, J. J., NORTH, D. (1986): Measuring the Transaction Sector in the American Economy, 1870-1970. In: *Long-term factors in American Economic Growth*, pp. 95-161.
16. WILLIAMSON, O. (1985): *Economic institutions of capitalism. Firms, markets and relational contracting*. St. Petersburg: Lenizdat, 1996.

Contacts:

Associate Professor Marina I. Akhmetova, PhD.

Department «Economics and Finance», Faculty of Humanities
Perm National Research Polytechnic University
Komsomolsky Prospect, 29, Perm 614990, Russia
e-mail: miahmetova@gmail.com

Mgr. Alina A. Starkova

Department «Economics and Finance», Faculty of Humanities
Perm National Research Polytechnic University
Komsomolsky Prospect, 29, Perm 614990, Russia
e-mail: lina.starkova2016@mail.ru

VOCATIONAL EDUCATION AND INNOVATION

Anton Aufner

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic and Department of Business Studies, University of Applied Sciences
Burgenland, Campus 1, 7000 Eisenstadt, Austria, e-mail: 1719001129@fh-burgenland.at

Abstract: The aim of this conference paper is to discuss and wake awareness for the relation and impact of vocational education and training on innovation. Vocational training and education are one of the basic elements for economic growth. It is a precondition for institutions, organisations, and companies to be successful and competitive. Economic growth is based on innovation and technology transfer of a country. Without a well-trained workforce, which is the backbone of every economy, innovation, and therefore growth, are impossible. Vocational education plays a significant role in the innovation strategy of a country; the relationship between vocational education and the private sector represented by companies, has to be strengthened accordingly. Success is visible in countries with a high level of education. In this paper, we bridge between theory of education and innovation and analyse their correlation in an example. An important finding of this analysis is that innovation processes resulting from vocational education and training are measurable and become visible when studying leading economies' education and innovation key parameters.

Key words: innovation, training, growth, vocational education

JEL: O30, I25, J24

Introduction

Demographic change, technological innovation, such as industry 4.0, and climate change are demand-oriented challenges during the globalization of markets, making them drivers of change in local and in world policies and therefore also in the world economy.

The world economy, which is part of world policy, is based on people with entrepreneurial thinking, innovation, international trade, and a well-trained and equipped workforce. Especially a well-trained workforce, but also entrepreneurial thinking and understanding combined with drivers to intensify innovation, is the output of a policy that provides all requirements of a global, target-oriented, and effectual occupational and vocational education. "Global trends, affecting all regions, set the context for education and training today and in the future."¹

A future-oriented world economy therefore needs framework conditions, which are based on legal guidelines, and rules that focus not only on management but also on the skilled work force. So, it is necessary to enable the staff to adjust to changes in technology and markets and therefore to prepare human resources customised to the needs of the future. "The globalization of markets is accelerating the diffusion of technology and the pace of innovation."² The need for vocational qualification is rising even more, especially in a globalised and knowledge-based world as it constitutes the basis in the development of every economy as well as being a precondition in international markets and competitiveness.

Skills can trigger innovation and growth, move production up the value chain, stimulate a concentration on higher level skills and shape the future labour market.³ VET as an education system has a high proportion of work-based learning in professional education and is a

¹ STEEDMAN (2012): ILO Overview of Apprenticeship Systems and Issues, p. 7.

² STEEDMAN (2012): ILO Overview of Apprenticeship Systems and Issues, p. 1.

³ EU COMMISSION (2012): Rethinking education: Investing in skills for better socio economic outcomes.

precondition to foster innovation. Under the pressure of a rising lack of a highly qualified workforce, which is the backbone of every economy, especially under the focus of innovation, vocational education, and training (VET) becomes more and more important.

1 Research Field and Research Question

The importance of this research is, to analyse the influence and the context of VET to innovation and economic growth. A German study, cited by the WIFI Institute in an article, concluded that 40% of a company's success depends on its workforce's qualifications,⁴ and a study by Becker and Gracht concludes that every euro, which is invested in skills, creates € 13 additional profit.⁵ Profit will be created by innovation, which is achieved only by well-trained people as documented in different analysis, assumption, and further by scientific research. Changing geographic hotspots and the changing fields of trade have major and permanent consequences for skills requirements. For example, the change from more labour-intensive manufactures to higher value-added manufacturing requires a completely different set of skills and understanding of working processes and leads to other forms of innovation. The topic of this research article on VET and its importance and influence for economic innovation poses the main research question, "Is innovation really influenced by education and can it be tangible and, if yes, how is it attestable? The prime goal and focus of this conference paper is to give a general overview of the importance of this topic and an insight into the wide range of VET.

Beside reviewing the wide range of VET, it is important and a precondition for a common understanding, to have a clear and coordinated definition of the terms, and also to document and to explain the main assumption, which leads to Schumpeter and the theory on innovation. This theory is one of the main academic works to the innovation topic. Only in understanding of theory, it is possible to analyse and to find arguments to the research question objective. Our work contributes a deeper and scientifically based theoretical knowledge and definition of the VET and innovation topic. A study of a sample was done in the form of analysing available data, to check if the research question has a chance to deliver necessary and realistic information about the relation of innovation and education as a driver for economic growth.

2 Definition of VET and Innovation

A lot of countries have different approaches and definitions for this term. For scientific research, it is essential, to have the same understanding and meaning of the term. Derived from this translation of terms, comparisons and statistic data depend on the common understanding of the idea of VET. For example, "The key terms used for VET in Europe, for instance, vocational (in English), professional (in many Romance languages), or "beruflich" (in German, which stands more for occupational) all have their specific connotations, which do not reliably survive in one-to-one translations. What looks like tiny shifts in meaning can have major consequences in national conceptions of VET and VET systems."⁶

Vocational education and training take many forms; it is the most heterogeneous of the main education and training sectors in Europe today. Unlike the typical general education, which does not aim to prepare people for a particular occupation or occupational group, VET is aimed specifically at this task.

Cedefop (European Center of Development of Vocational Training) had tried to find the definition, which is more or less a starting point⁷ and defines VET as, "[...] education and training which aims to equip people with knowledge, know-how, skills and/or competences

⁴ WIFI Institute (2009): Article.

⁵ BECKER & GRACHT (2014): Lernen im Jahr 2030, p. 8.

⁶ CEDEFOP (2017): The changing nature and role of vocational education and training in Europe, Vol. 2, p. 13.

⁷ CEDEFOP (2017): The changing nature and role of vocational education and training in Europe, Vol. 2, p. 7.

required in particular occupations or more broadly in the labour market.”⁸ Many further authors as for example S. Billett or G. Moodie create definitions of VET under different views and dimensions but all similarly conclude that “it is the least homogeneous part of the key educational fields”⁹ and “the development and application of knowledge and skills for middle level occupations needed by society from time to time.”¹⁰

While these are representative definitions, they miss a reference to the ‘labour market’, which is key because from the view of enterprises, it makes no sense to offer professional or vocational education and training without established needs. In this article we focus the definition on the socioeconomic and labour market perspective, which from the industry side ‘brings theory to practice’, meaning that the transfer and acquisition of knowledge and skills is based on a theoretical and practically oriented approach. Legal rules and guidelines are necessary, but not vital for the definition.

“Know-how transfer is carried out by the learner’s transformation from theoretical school/work-based learning to real work situation competency. In general, VET in this case is understood as an additional offer to adults and young people, who have finished their basic school education. It is the possibility for the individual and companies to strengthen the knowledge and know-how of their staff and to provide them with brand new technologies and working methods.”¹¹

3 Innovation and Schumpeter

The first mention of innovation emerged in the Latin language in the year 200AD and was used by different classical authors in the subsequent centuries. The famous German writer F. Schiller defined this term as “something new.”¹² “Mainstream theory often makes a direct causal link between R&D and innovation, just as between innovation and growth. The baseline Schumpeterian Growth model defines innovation by the introduction of a more efficient intermediate good (Aghion, Howitt, 1992)” and further, “In evolutionary growth theory, on the other hand, innovation is defined by a process of “improving current technology”, by search processes and by exploring “a pre-existing set of technological possibilities” (Nelson, Winter 1982, pp. 210-211).”¹³

The economist J.A. Schumpeter defined innovation as the transformation of new combinations in reality, i.e. “the doing of new things or the doing of things that are already done, in a new way,”¹⁴ always under the precondition that its done for the first time. Innovation in the sense of Schumpeter can be divided in five cases:

- Development of a new product or product quality
- Implementation of a new production method
- The exploitation of a new market
- The exploitation of new materials
- Change in the organisation

According to Schumpeter, innovation is done if an idea is realised, meaning a combination of idea and transformation in the working process. Derived from this definition of

⁸ CEDEFOP (2014): Terminology of European education and training policy; a selection of 130 key terms, p. 292 and cited by CEDEFOP (2017): The changing nature and role of vocational education and training in Europe Vol.2, p. 11.

⁹ BILLETT (2011): Vocational education: purposes, traditions and prospects, p. 3.

¹⁰ MOODIE (2008): From Vocational to Higher Education: An International Perspective, p. 42.

¹¹ AUFNER (2018a): Economic philosophy, Economics of Innovation, Macroeconomic Analysis and Policy, p. 5.

¹² BORBELY (2008): J.A. Schumpeter und Die Innovationsforschung, p. 401.

¹³ HACHEM (2017): Innovation, Dynamics and the Myths about Knowledge, Technology and R&D-driven Economic Growth: An Evolving Network Model, p. 14 cites Nelson, Winter 1982, pp. 210-211.

¹⁴ Schumpeter 1947 in MENSCH & FREUDENBERGER (1975): Von der Provinzstadt zur Industrieregion, p. 14, cited by BORBELY (2008): J.A. Schumpeter und Die Innovationsforschung, p. 401.

innovation the entrepreneur obtains a key position. He is the driver for innovation and leads the economy in new ways. His position is different from the position of a founder or manager, but only as long as he achieves Schumpeter's definition of innovation. A further element in his positioning of an entrepreneur is leadership and personal initiative and/or dynamic, which enables the entrepreneur to overcome obstacles.

The relation between innovation and economic growth was described by Schumpeter in his study titled "Theory of the economic development". An earlier scientist, Kondratieff, developed the periodic economic cycle and Schumpeter built the term "basic innovation" on this cycle, updated the cycle and explained that innovation is the power for a new economic rebound.¹⁵

Schumpeter then developed a three-cycled model (based on Kondratieff, Juglar and Kitchin), which has the postulation that some innovations need time for diffusion and the spread out is not always regular.¹⁶

In today's literature, Schumpeter is seen as a pathfinder in an aggressive way of an innovation proponent.¹⁷ His concepts are named by the economist Christopher Freeman in Mark I, in which he describes the role of entrepreneurs, and in Mark II, which discusses the importance of innovation for competitiveness. Freeman also remarks that innovative enterprises are more profitable and can therefore spend more money in further innovation thus increasing this strength.¹⁸

There are many further definitions of innovation in theory and in practice, ranging from new way of thinking,¹⁹ and innovation as a result of technological change which is analysed by Kaya in 2015. "An innovation is an idea, practice or object that is perceived as new by an individual or other unit of adoption.... If the idea seems new to the individual, it is an innovation." is a further definition by Rogers (1995) as cited by Likar.²⁰ And according to Likar, a term for invention and innovation often used today in different scientific questionnaires is based on the OECD definition. The Oslo Manual of the OECD/Eurostat 2018 distinguishes between innovation as an outcome (an innovation) and the activities by which innovations come about (innovation activities). This edition defines an innovation as "a new or improved product or process (or combination thereof) that differs significantly from the unit's previous products or processes and that has been made available to potential users (product) or brought into use by the unit (process)."²¹ This general definition gives a more precise formulation for use with businesses, which represent the main focus of this manual.

To sum up, innovation is the driver for economic growth, is brought about by entrepreneurs and is the basis for sustainability of companies. The main challenge is the way of thinking. Schumpeter's thinking refuses the way of stability and the prevention of change, which from an entrepreneurial perspective, would mean to lead in a shutdown, losing market potential and competitiveness.

4 Conclusion

National and international policy recognises the high value of VET more and more. The education system is not only a system that has to be adapted to changing structures, it is also the driving force in a change process. Education and training are the 'raw material' to a knowledge-based society, wherefrom the power of innovation results. The development and

¹⁵ BORBELY (2008): J.A. Schumpeter und Die Innovationsforschung, p. 406.

¹⁶ BORBELY (2008): J.A. Schumpeter und Die Innovationsforschung, p. 407.

¹⁷ BORBELY (2008): J.A. Schumpeter und Die Innovationsforschung, p. 408.

¹⁸ ANDERSEN E.S. (2015): Eine Theorie der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Evolution, p. 510.

¹⁹ FISHER & M.M. (2000): Innovation, Knowledge Creation and System of Innovation.

²⁰ LIKAR (2007): Innovation in vocational education - ways of reaching the tip of the iceberg, p. 327.

²¹ OECD (2018): Oslo Manual - Guidelines for collecting, reporting and using data on innovation.

production of highly advanced technology, goods and services is not possible without a high level of know-how. The lack of qualification endangers and limits the potential of growth and innovation and leads to a loss of competitiveness.

Innovation which is based on framework conditions that enable education systems to foster human resources and that focus on the knowledge, which is actually needed on the labour market, are the key to economic growth. As described, both innovation and education, are a basic element in a world that is characterized by globalisation and demographic change, technological progress and a permanent change of markets and needs while at the same time they are a requisite to make companies and institutions as well as the economies of countries competitive, which in turn supports sustainability in the development of regions and countries.

“The Schumpeterian approach has focused on the role of innovation as a competitive tool, and on both the corporation and entrepreneurship as the driving factors. Evolutionary approach developed in parallel with the second half of 20th century with specialization process and provided possibility to understand systematic dependency characterizing dynamics of way dependency and technological and structural change (Antonelli, 2009: 613)”²² is cited by Perihan. Innovation creates a lot of challenges for economies, for companies but also for individuals: “The pace and disruptiveness of technological change are creating unprecedented opportunities and challenges that are set to be amplified by the convergence of digital, physical, and biological technologies that are characterizing the emerging Fourth Industrial Revolution. These emerging technologies have immense potential to be a source of growth, but their future evolution is uncertain. A key challenge is how to unlock their potential in a way that benefits society as a whole given that they can profoundly reshape the national and global distributions of income and opportunities and lead to significant structural transformations. The effects of future technologies are unknown, but policy challenges related to current technologies illustrate the magnitude of the shifts.”²³

More than before, education policy and the investment in education programs through different financing, i.e. private, company or government funded, are of obvious importance. The economic growth that is dependent on innovation, documents that ensuing success is based on a highly qualified work force and depends on the same. It is a question of philosophy and economic policy that determines which kind of importance the field of education in common is dedicated to. “Education and skills will always be the key for a growing and sustainable economy. Success will go to those individuals and countries which are swift to adapt, slow to complain and open to change.”²⁴

References:

1. ANDERSEN E.S., S. J. (2015). Eine Theorie der gesellschaftlichen und wirtschaftlichen Evolution. (Duncker&Humblot, Ed.) *Wirtschaft und Gesellschaft* (42. Jg./2016/3). Retrieved 2015
2. AUFNER, A. (2018a). *Economic philosophy, Economics of Innovation, Macroeconomic Analysis and Policy*. Joint PhD Program, Eisenstadt.
3. BECKER, M., & GRACHT, H. (2014). *Lernen im Jahr 2030*. Berlin: Institute of Corporate Education.
4. BILLETT, S. (2011). *Vocational education: purposes, traditions and prospects*. (A. Griffith University, Ed.) Dordrecht: Springer.
5. BORBELY, E. (2008). J.A. Schumpeter und Die Innovationsforschung. In E. e. 6th International Conference on Management (Ed.). Budapest.

²² PERIHAN (2015): Joseph A. Schumpeter's Perspective on Innovation, p. 34.

²³ SCHWAB (2017): The Global Competitiveness Report 2017-2018, p. chapt. 1/p. 3.

²⁴ SCHLEICHER (2006): The economics of knowledge: Why education is key for Europe's success, p. 16.

6. CEDEFOP. (2014). Terminology of European education and training policy; a selection of 130 key terms. Luxembourg: Publication Office. Retrieved from cedefop.europa.eu/files/4117_en.pdf
7. CEDEFOP. (2017). *The changing nature and role of vocational education and training in Europe Vol.2*. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Retrieved from <http://dx.doi.org/10.2801/548024>
8. EU COMMISSION. (2012). *Rethinking education: Investing in skills for better socio economic outcomes* . Communication from the Commission to the European Parliament, Strassbourg.
9. FISHER, & M.M. (2000). *Innovation, Knowledge Creation and System of Innovation*. The Annals of Regional Science.
10. HACHEM, H. M. (2017). Innovation, Dynamics and the Myths about Knowledge, Technology and R&D-driven Economic Growth: An Evolving Network Model. (D. B. Superieur, Ed.) *Journal of Innovation&Management*, 2 No.23, pp. p. 13-32.
11. LIKAR, B. (2007). Innovaton in vocational education - ways of reaching the tip of the iceberg. *International Journal Innovation and Learning* , Vol.4,No.4, .
12. MOODIE, G. (2008). *From Vocational to Higher Education: An International Perspective*. Berkshire: Open University Press.
13. OECD, E. (2018). Oslo Manual - Guidelines for collecting, reporting and using data on innovation. Retrieved from www.oecd.org/sti/inno/oslo-manual-2018-info.pdf
14. PERIHAN, H. K. (2015). Joseph A. Schumpeter's Perspective on Innovation. *International Journal of Economics, Commerce and managment*, Vol. III, Issue 8.
15. SCHLEICHER, A. (2006). *The economics of knowledge:Why education is key for Europe's success*. Brussels: Lisbon council.
16. SCHWAB, K. (2017). *The Global Competitviness Report 2017-2018*. Geneva: World Economic Forum.
17. STEEDMAN, H. (2012). *ILO Overview of Apprenticeship Systems and Issues*. Geneva: International Labor Organisation.
18. WIFI Institute. (2009). Article. *Format*, p. 229.

Contact:

Anton Aufner

Faculty of International Relations

University of Economics Bratislava, Dolnozemská cesta 1/b

852 35 Bratislava

Slovak Republic

e-mail: 1719001133@fh-burgenland.at

University of Applied Sciences Burgenland

Department of Business Studies

Campus 1, Eisenstadt

Austria

e-mail: 1719001133@fh-burgenland.at

ČEBOLY AKO FENOMÉN KÓREJSKEJ EKONOMIKY

CHAEBOLS AS A PHENOMENON OF THE KOREAN ECONOMY

Kristína Baculáková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: kristina.baculakova@euba.sk

Abstrakt: Predkladaný príspevok sa zaoberá fenoménom čebolov, ktoré sa vo významnej miere podieľali na ekonomickom raste Kórejskej republiky. Hoci sa po ázijskej kríze v roku 1997 značne reformovali, ich vedúca úloha nielen v hospodárstve, ale i v kórejskej spoločnosti pretrváva. V príspevku rozoberáme základné charakteristiky čebolov ako aj stručnú históriu ich vývoja. Zameriavame sa na podnikovú kultúru typickú pre tieto konglomeráty a jej vplyv na efektivitu fungovania. Pozornosť venujeme reformám, ktoré boli implementované po kríze v roku 1997. V neposlednom rade sledujeme aj postavenie Samsungu a vývoj v posledných rokoch, najmä v súvislosti s korupčným škandálom bývalej prezidentky Pak Kun-hje.

Kľúčové slová: čeboly, Samsung, Južná Kórea

JEL: L20, L22

Abstract: The present paper deals with the phenomenon of chaebols, which contributed significantly to the economic growth of the Republic of Korea. Although they reformed considerably after the Asian crisis in 1997, their leading role in not only the economy but also Korean society remains. In this paper we discuss the basic characteristics of chaebols as well as a brief history of their development. We focus on the corporate culture typical of these conglomerates and its impact on operating efficiency. We pay attention to their forms that were implemented after the crisis in 1997. Last but not least, we follow the position of Samsung and the development of recent years, especially in connection with the corruption scandal of former President Park Geun Hye.

Key words: chaebols, Samsung, South Korea

JEL: L20, L22

Úvod

Počas japonskej okupácie, ktorá je v oboch Kóreách vnímaná veľmi citlivo, sa Kórea stala surovinovým príveskom Japonska, avšak objavujú sa aj názory, že Japonsko prispelo k industrializácii Kórey.¹ Čeboly sa vo svojej pôvodnej podobe v Kórejskej republike začali formovať približne v 50. rokoch minulého storočia. Prebratie kontroly nad podnikmi vedenými Japoncami počas okupácie a proces spracovania tzv. troch bielych produktov (múka, cukor, cement) bol pritom iba začiatok ich rozvoja. Po tom, ako sa prostredníctvom vojenského puču dostal v roku 1961 k moci generál Pak Čong-hui, sa čeboly stali predstaviteľmi kórejskej ekonomiky. Diktatúra, ktorá zabezpečovala politickú stabilitu, umožnila pružné ekonomické plánovanie a rýchlejšie presadzovanie reforiem. Čeboly odvtedy prešli mnohými reformami. Zmenila sa štruktúra výroby, ako aj manažment. Počas svojej existencie tieto konglomeráty čelili mnohým kritickým situáciám – či už to bola ázijská finančná kríza na konci 90. rokov, ktorá priniesla vo fungovaní spoločnosti množstvo pomerne zásadných reforiem, ako aj

¹ LIPKOVÁ, L. (2012): Ekonomické reformy v Kórejskej ľudovodemokratickej republike. *Medzinárodné vzťahy*, 2012, 4, 36-52.

nedávny korupčný škandál Samsungu spojený s bývalou prezidentkou Kórejskej republiky – Pak Kun-hje.

V predkladanom príspevku sa sústreďíme na základnú charakteristiku čebolov ako konglomerátov s významným postavením v kórejskej ekonomike. Definujeme ich základné charakteristiky a načrtujeme stručný vývoj spoločností od ich vzniku až po súčasnosť. Pozornosť venujeme postaveniu najvýznamnejších čebolov v kórejskej ekonomike. Nakoniec analyzujeme postavenie Samsungu ako vedúceho čebolu s ohľadom na nedávny škandál, ktorému musela spoločnosť čeliť a ktorý opätovne otvoril otázku ďalších nevyhnutných reform súvisiacich so zvýšením transparentnosti vedenia a fungovania konglomerátov.

1 Základná charakteristika a stručná história rozvoja čebolov

Pozoruhodný rast kórejskej ekonomiky v povojnovom období sa spája s rastom čebolov.² Čebol by sme mohli charakterizovať ako konglomerát, ktorý pozostáva z veľkých podnikov s rodinným manažmentom a ktorý pôsobí vo viacerých odvetviach.³ Čeboly spájajú viaceré spoločné črty, predovšetkým:

- *štruktúra podniku a rodinná kontrola nad podnikom;* Hoci v zásade rozlišujeme dva typy čebolov – konglomeráty a čeboly, ktorých jednotlivé dcérske firmy tvoria voľnejšiu štruktúru pod jedným firemným menom, spoločným znakom oboch typov je, že sú vedené jedinou zakladajúcou rodinou, vedenie je centralizované.
- *dlhodobé a strategické plánovanie;* Typickým znakom boli päťročné plány, čeboly pritom hrali kľúčovú úlohu v industrializácii. Strategické plánovanie výroby znamenalo aj postupný výber tzv. kľúčových odvetví v jednotlivých fázach industrializácie.
- *diverzifikácia podnikateľskej činnosti;* V jednom čebole sa môže združovať až 50 firiem pôsobiach v rôznych odvetviach. Silná diverzifikácia sa pritom často stávala predmetom kritiky čebolov, keďže ich expanzia čo do veľkosti sa stala silným a takmer jediným (okrem zisku) motivačným faktorom, bola však neefektívna⁴ a z čebolov urobila tzv. *zombie podniky* (príliš veľké na to, aby zlyhali). Po ázijskej finlačnej kríze došlo k preskupeniu ich obchodnej činnosti do siedmych hlavných odvetví.
- *vládna podpora;* Na podporu kľúčových odvetví vláda poskytovala čebolom daňové úľavy, investičné stimuly a obmedzenia voľného vstupu do týchto odvetví. Existoval tzv. trojuholník vzťahov vláda-banka-čeboly.
- *dôraz na interpersonálne vzťahy;* Interpersonálne vzťahy sú jednou z typických črt podnikania čebolov. Ide pritom nielen o vzťahy medzi spoločnosťou a jej dodávateľmi ale takisto vzťahy na pracovisku, kde prevláda tzv. *paternalizmus*.⁵
- *silné líderstvo.* Čeboly si počas svojho pôsobenia vybudovali silné meno – značku, ktorá sa stala zárukou kvality a inovácií. S novými produktami vstupujú

² SIG CHOI, D., MICHELL, P. AND PALIHAWADANA, D. (2008): Exploring the components of success for the Korean chaebols. In *Journal of Business & Industrial Marketing*, Vol. 23 No. 5, pp. 311-322. <https://doi.org/10.1108/08858620810881584>.

³ YOO, S.J. AND LEE, S.M. (1987): Management style and practice of Korean chaebols, In *California Management Review*, Vol. 29 No. 4, pp. 95-110.

⁴ SONG, J. Y D. CHO (2002): *Diversification Strategies and the Formation of Korean Big Business Groups (Chaebols): Resource-based and Institutional Perspectives on the Causes of Diversification*, Discussion Paper Series, No 9, APEC Study Center, Columbia University.

⁵ AN, JIYOON (2016): *Daniel Tudor, Korea: The Impossible Country (2013)*, In *Markets, Globalization & Development Review*: Vol. 1: No. 2, Article 6. DOI: 10.23860/MGDR-2016-01-02-06.

teda na trh ľahšie ako nové firmy a start-upy. Stali sa lídrami vo svojom segmente podnikania.

Choi a kol. vo svojej analýze skúmali vzťah medzi vyššie uvedenými vlastnosťami čebolov a ich úspechom. Zistili signifikantný vplyv flexibilného rozhodovania na úspech podnikov, pričom však už samotná adaptácia na zmenu trvá čebolom dlhšie. Veľmi významným faktorom sa ukázali interpersonálne vzťahy, a to nielen v samotnom konglomeráte ale i vo vzťahu k dodávateľom, ktorým často čeboly pomáhajú pri získavaní nových technologických riešení, pričom tak zlepšujú svoju vlastnú dodávateľskú sieť.⁶

Rozvoj čebolov môžeme rozdeliť do piatich základných fáz. V prvej fáze v 50. rokoch sa čeboly začali formovať. Získavali kapitál predovšetkým prostredníctvom štátnej podpory, zabezpečovali zamestnanosť a stabilitu v spoločnosti. V druhej fáze v 60. rokoch sa v režime Pak Čong-huia začal naplno prejavovať ich ekonomický potenciál. Začali sa vytvárať oligopoly v odvetviach ľahkého aj ťažkého priemyslu, vláda preferovala rozvoj vybraných odvetví a banky poskytovali podnikom finančné prostriedky. Tak sa vytvoril silný trojuholník vzťahov *vláda-banka-čebol*. Formuje sa už aj silná proexportná politika. V 70. rokoch nastupuje tretia fáza rozvoja a s ňou silné zastúpenie čebolov v odvetviach ťažkého priemyslu ako aj rastúca monopolizácia. V štvrtej fáze v 80. rokoch sa pôsobenie čebolov rozširuje do finančnej sféry, rastú predaje podnikov, ale aj fúzie a akvizície. V poslednej piatej fáze, ktorá trvá dodnes, došlo k transformácii výroby, začleneniu nových perspektívnych odvetví, akými sú automobilový či elektrotechnický priemysel. Do výroby sa implementovali informačné a komunikačné technológie. Začal sa klásť dôraz na budovanie značky a marketing, ako aj na tzv. *globalizáciu*.

2 Reforma čebolov

Čeboly od svojho vzniku postupne prešli od tzv. investičnej bázy na *inovačnú bázu*.⁷ Aghion a kol. skúmali na príklade čebolov tzv. schumpeterovskú teóriu rastu. Zdôrazňujú tri kľúčové faktory, ktoré prispeli k transformácii týchto konglomerátov. Prvým faktorom bolo fungovanie čebolov do obdobia vypuknutia ázijskej finančnej krízy, teda do roku 1997. Toto fungovanie bolo primárne založené na už spomínanom trojuholníku vzťahov medzi bankami, vládou a čebolmi. Na jednej strane tieto vzťahy umožnili rozvoj ekonomiky a pozoruhodný rast od 60. rokov, na druhej strane však brzdili prirodzenú konkurenciu, boli netransparentné a vytvárali vhodné prostredie pre byrokráciu a korupciu.

Druhým faktorom je ázijská finančná kríza. Jej vypuknutie narušilo dovtedy pevný status čebolov v ekonomike a otvorilo otázku potreby reforiem, predovšetkým takých, ktoré by podporili konkurenciu. Napokon tretím faktorom podľa Aghion a kol. bolo odstránenie bariér vstupu pre zahraničných investorov, čo pomohlo k otvoreniu sa voči zahraničnej konkurencii.

Po vypuknutí krízy v roku 1997 musela Kórejská republika požiadať o finančnú pomoc Medzinárodný menový fond. Svoju pomoc MMF vždy podmieni štrukturálnymi reformami ekonomiky. V tomto prípade musela Kórejská republika implementovať niekoľko zásadných pro-konkurečných reforiem a reštrukturalizovať čeboly. Medzi tieto reformy možno zaradiť zníženie pomeru dlhu k vlastnému imaniu, odstránenie vzájomných dlhových záruk, stransparentnenie riadenia, transparentnú reguláciu finančných inštitúcií, konsolidáciu účtov, liberalizáciu vstupu zahraničných investorov⁸ či posilnenie antitrustových zákonov.⁹ Možno hodnotiť, že tieto reformy pozitívne ovplyvnili vývoj čebolov, ktoré po kríze vykazujú vyššiu produktivitu práce ako ostané firmy, ktoré do tejto skupiny možno zaradiť.

⁶ SIG CHOI, D., MICHELL, P. AND PALIHAWADANA, D. (2008): Exploring the components of success for the Korean chaebols. In *Journal of Business & Industrial Marketing*, Vol. 23 No. 5, pp. 311-322. <https://doi.org/10.1108/08858620810881584>.

⁷ AGHION, P., GURIEV, S., JO, K. (2019): *Chaebols and firm dynamics in Korea*. Working paper 2017.

⁸ V roku 1997 bola hranica podielu stanovená na 50 %, v roku 1998 na 55 %.

⁹ AGHION, P., GURIEV, S., JO, K. (2019): *Chaebols and firm dynamics in Korea*. Working paper 2017.

3 Súčasnú pôsobenie čebolov, pozícia Samsungu

Pôsobenie čebolov bolo ovplyvnené niekoľkými faktormi. Zarádujeme medzi ne konfucianizmus, politické pôsobenie generála Pak Čong-huia ako aj systém manažmentu. Zakladajúca rodina má stále dominantnú úlohu pri smerovaní politiky čebolu. Vplyv konfucianizmu je silno badateľný predovšetkým v interpersonálnych vzťahov. Tie sa zakladajú na etike, morálke, vzdelaní a princípe seniority.¹⁰

Všetky najúspešnejšie čeboly dnes boli schopné vyvinúť nové produkty zapojením sa do nových odvetví s produkciou s vysokou pridanou hodnotu. Takýmto príkladom je aj Samsung či LG v segmente mobilných telefónov. Základným prvkom v činnosti čebolov je pritom diverzifikácia. Park a Shin (2018)¹¹ skúmali dôvody diverzifikácie a identifikovali niekoľko kľúčových dôvodov. Patria medzi ne snaha vyhnúť sa riziku (čo tvorilo najčastejší dôvod), snaha zapojiť sa do nového podnikateľského odvetvia a využiť nové technológie a zvyšovať svoju konkurencieschopnosť.

Čeboly vo svojej činnosti využívajú úspory z rozsahu, svoje monohoročné znalosti a skúsenosti, ako aj už vybudované dobré meno a silnú značku. Tieto možno označiť za základne benefity fungovania čebolov. Avšak pôsobenie týchto podnikov nemožno označiť za dokonalé. Hlavné negatíva súčasného fungovania čebolov sú najmä ich nedostatočná transparentnosť, ktorá nie je optimálna ani po zavedení reforiem po roku 1997, pretrvávajúca byrokracia a korupcia, či neefektívna alokácia zdrojov.¹²

Hlavným (a v podmienkach západného sveta zaujímavým) problémom súčasných čebolov je prechod vlastníctva v rámci rodiny – teda odovzdanie podniku z *otca na syna*. Tento problém je dnes vnímaný zároveň ako najväčšia výzva. Potomok nemusí mať záujem a schopnosti na riadenie podniku. Na druhej strane, najímanie externého manažmentu bez, alebo len s minimálnymi vlastníckymi vzťahov k firme, prináša mnoho negatív viditeľných najmä v americkej korporátnej kultúre. V súčasnosti tvorí päťicu najúspešnejších kórejských čebolov Samsung, Hyundai, SK (pôvodne Sunkyong), LG (Lucky Goldstar) a Lotte. Spolu sa tieto firmy podieľajú na tvorbe HDP Kórejskej republiky viac ako 50%.¹³ Podiel Samsungu je najväčší, tvorí až 20 % HDP.¹⁴

¹⁰ SAADAH, K. (2018): The Impact of Samsung Scandal in South Korean Corporate Culture: Is Corporate Governance Necessary? *Jurnal Global & Strategis*. 11. 126. 10.20473/jgs.11.2.2017.126-134.

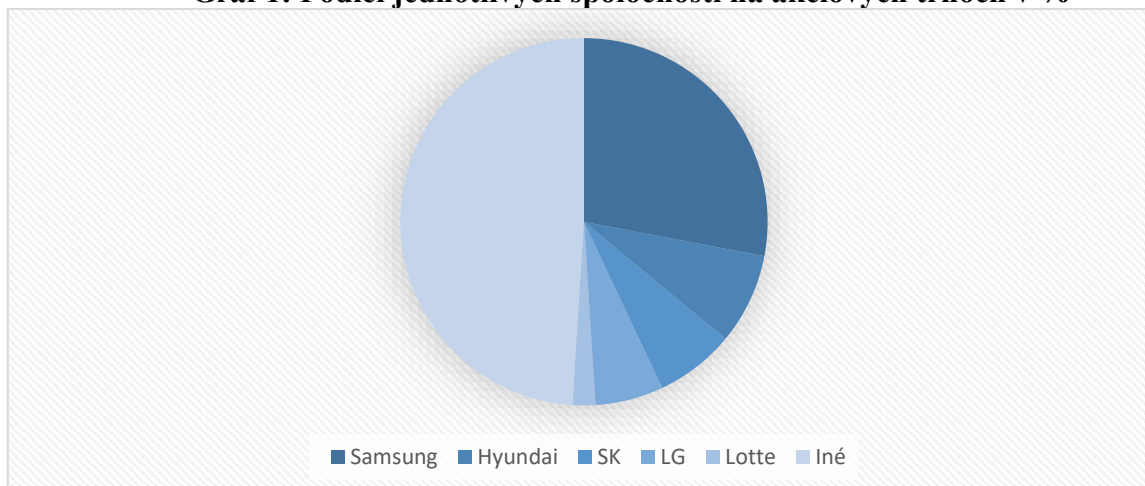
¹¹ PARK, SHIN (2018): Advantages And Shortcomings Of Korean Chaebols. In *International Business & Economics Research Journal*, January 2008, Volume 7, Number 1, 57-65.

¹² Ibid.

¹³ VAIGHT, M. (2014): *Corporate Culture in Korea: Changing the Chaebol*. M&G Markets Team, May 2014.

¹⁴ SAADAH, K. (2018): The Impact of Samsung Scandal in South Korean Corporate Culture: Is Corporate Governance Necessary? In *Jurnal Global & Strategis*. 11. 126. 10.20473/jgs.11.2.2017.126-134.

Graf 1: Podiel jednotlivých spoločností na akciových trhoch v %

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Premack, R. (2017): *Issue: South Korea's Conglomerates*

Samsung sa stal najvýznamnejším čebolom v roku 2001, kedy získal dominantné postavenie na trhu. Dovtedy zastával prvú pozíciu koncern Hyundai. Samsung sa označuje za jedného z tvorcov *zázraku na rieke Han*. Jeho pozícia je silná nielen v ekonomike Kórejskej republiky, ale aj v kórejskej spoločnosti. Ľudia virtuálne žijú so Samsungom. Spoločnosť prevádzkuje nemocnicu, park či dokonca univerzitu.¹⁵ Vďaka svojmu podielu na tvorbe HDP je pre hospodárstvo taký dôležitý, že viacerí autori sa zhodujú na tom, že Samsung prerástol vládu či právny štát a sám ovplyvňuje politiku v krajine.¹⁶ Kórejská republika tak niekedy býva označovaná ako Republika Samsungu. Rok 2016 a 2017 však priniesli tomuto konglomerátu negatívny vývoj. Najskôr to boli problémy s modelom Samsung Galaxy Note 7, ktorý musela spoločnosť stiahnuť z predaja. Model bol vybavený nevhodnou batériou, pričom jeho použitie predstavovalo riziko pre zdravie. Samsung tak musel stiahnuť 2,5 milióna kusov smartfónov Note 7, pričom vzniknutá škoda predstavovala 5 miliárd dolárov.¹⁷ Vzniknutá situácia vyvolala nevôľu v kórejskej spoločnosti, pretože koncern vytvára imidž krajiny v zahraničí. Vláda sa však pri riešení problému postavila za spoločnosť.

Druhým, ešte viac rezonujúcim problémom, sa stal korupčný škandál, ktorý sa týkal aj bývalej prezidentky Kórejskej republiky Pak Kun-hje. Generálny riaditeľ Samsungu Lee Jae-yong bol zatknutý za podozrenie z korupcie. Spoločnosť zaplatila 43 bil. wonov na účty dvoch neziskových organizácií. Transakciu mala sprostredkovať pomocníčka prezidentky (bez oficiálnej funkcie vo vláde) Choi Soo-si. Samsung si mal prostredníctvom uvedených transakcií zabezpečiť politickú podporu.

Aj táto situácia odhalila potrebu ďalšej reformy kórejských čebolov, ktorú napokon požaduje aj samotná kórejská spoločnosť. Samsung ovláda de facto výhradne dozorná rada spoločnosti, pričom zakladajúca rodina vlastní až 17 % hlasovacích práv, čo v praxi brzdí flexibilnejší rozvoj spoločnosti.¹⁸ Je preto nevyhnutné, aby sa čeboly zamerali na väčšiu otvorenosť, transparentnosť a zvýšenie svojej domácej aj zahraničnej kredibility.

¹⁵ ESTRIN, J. (2015): Samsung and the South Korean Success Story. In *The New York Times*, 13 Nov. 2015 [online] <https://lens.blogs.nytimes.com/2015/11/13/samsung-and-the-south-korean-success-story/>.

¹⁶ SAADAH, K. (2018): The Impact of Samsung Scandal in South Korean Corporate Culture: Is Corporate Governance Necessary? In *Jurnal Global & Strategis*. 11. 126. 10.20473/jgs.11.2.2017.126-134.

¹⁷ CHOVAŇÁK, F. (2017): *Za vybuchujúcim Galaxy Note 7 sú dva problémy s batériou. Výsledky vyšetrovania zverejnia*. 20.1.2017. [online]. <https://www.mojandroid.sk/samsung-galaxy-note-7-vysledky-vysetrovania/>.

¹⁸ SAADAH, K. (2018): The Impact of Samsung Scandal in South Korean Corporate Culture: Is Corporate Governance Necessary? In *Jurnal Global & Strategis*. 11. 126. 10.20473/jgs.11.2.2017.126-134.

Záver

Čeboly majú od 60. rokov 20. storočia nezastupiteľnú úlohu v hospodárstve Kórejskej republiky. Prešli transformáciou svojej výroby z odvetví ľahkého priemyslu, cez vládou podporované odvetvia ťažkého priemyslu až po odvetvia s vysokou pridanou hodnotou so zapojením špičkovej technológie a výrobných procesov. Boli formované tradičnými prvkami konfucianizmu a sú založené na silných rodinných väzbách. Hoci po kríze v roku 1997 došlo k viacerým reformám, niektoré negatívne aspekty fungovania týchto konglomerátov pretrvávajú dodnes. Sú nimi predovšetkým nedostatočná transparentnosť v riadení podnikov či korupcia. Napriek tomu patria kórejské čeboly medzi špičkových svetových producentov v rôznych segmentoch výroby. Samsung, Hyundai, LG, SK a Lotte tvoria viac ako 50 % kórejského HDP a ich medzinárodne vybudovaná značka je dnes zárukou kvality. Tieto spoločnosti sa dokázali adaptovať na výrobu s vysokou pridanou hodnotou so zapojením inovačných procesov a vlastným výskumom. Dokázali tak konkurovať západným značkám nielen vďaka svojej kvalite, ale aj optimálne nastavenej cenovej politike, ktorá je často jedným z kľúčových faktorov rozhodovania spotrebiteľa. To je okrem špecifickej firemnej kultúry aj výsledkom dlhoročných skúseností a nadobudnutých znalostí. Ak čeboly dokážu riešiť svoje dlhodobé problémy a prinášať vo svojom pôsobení viac transparentnosti, môžeme predpokladať ich ďalší priaznivý rozvoj.

Použitá literatúra:

1. AGHION, P., GURIEV, S., JO, K. (2019): *Chaebols and firm dynamics in Korea*. Working paper 2017.
2. AN, JIYOON (2016): Daniel Tudor, Korea: The Impossible Country (2013), In *Markets, Globalization & Development Review: Vol. 1: No. 2, Article 6*. DOI: 10.23860/MGDR-2016-01-02-06
3. ESTRIN, J.(2015): Samsung and the South Korean Success Story. In *The New York Times*, 13.11.2015. [online].<https://lens.blogs.nytimes.com/2015/11/13/samsung-and-the-south-korean-success-story/>
4. CHOVAŇÁK, F. (2017): Za vybuchujúcim Galaxy Note 7 sú dva problémy s batériou. Výsledky vyšetrovania zverejnia. 20.1.2017. [online]. <https://www.mojandroid.sk/samsung-galaxy-note-7-vysledky-vysetrovania/>
5. LIPKOVÁ, Ľ. (2012): Ekonomické reformy v Kórejskej ľudovodemokratickej republike. In *Medzinárodné vzťahy 2012*, 4, 36-52
6. PARK, SHIN (2018): Advantages And Shortcomings Of Korean Chaebols. In *International Business & Economics Research Journal*, January 2008, Volume 7, Number 1, 57-65
7. PREMACK, R. (2017): *Issue: South Korea's Conglomerates*. Sage
8. SAADAH, K. (2018): The Impact of Samsung Scandal in South Korean Corporate Culture: Is Corporate Governance Necessary? In *Jurnal Global & Strategis*. 11. 126. 10.20473/jgs.11.2.2017.126-134
9. SIG CHOI, D., MICHELL, P. AND PALIHAWADANA, D. (2008): Exploring the components of success for the Korean chaebols. In *Journal of Business & Industrial Marketing*, Vol. 23 No. 5, pp. 311-322. <https://doi.org/10.1108/08858620810881584>
10. SONG, J., D. CHO (2002): *Diversification Strategies and the Formation of Korean Big Business Groups (Chaebols): Resource-based and Institutional Perspectives on the Causes of Diversification*, Discussion Paper Series, No 9, APEC Study Center, Columbia University.
11. VAIGHT, M. (2014): Corporate Culture in Korea: *Changing the Chaebol*. M&G Markets Team, May 2014.

12. YOO, S.J. and LEE, S.M. (1987): Management style and practice of Korean chaebols,
In California Management Review, Vol. 29, No. 4, pp. 95-110

Kontakt:

Ing. Kristína Baculáková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: kristina.baculakova@euba.sk

ÚZEMNÉ SPORY MEDZI ŠTÁTMI STREDNEJ ÁZIE PO ROZPADE ZSSR¹

TERRITORIAL DISPUTES AMONG THE STATES OF CENTRAL ASIA AFTER DECOMPOSITION OF THE USSR

Andrianna Baleha

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: andrianna.baleha@euba.sk

Abstrakt: Proces demarkácie a delimitácie štátnych hraníc v regióne Strednej Ázie, ktorý začal vznikom Sovietskeho zväzu, dodnes nie je ukončený. Pretrvávajúce územné spory medzi štátmi zabraňujú procesu regionalizácie, narúšajú politickú a ekonomickú stabilitu v regióne, vyvolávajú sociálne napätie a dávajú impulz k zintenzívneniu islamského radikalizmu. V danom príspevku analyzujeme príčiny vzniku medzištátnych pohraničných sporov a konfliktov v Strednej Ázii a nimi spôsobené následky. Kladieme dôraz na výskum súčasného stavu danej problematiky pre lepšie pochopenie aktuálnej bezpečnostnej situácie v regióne v teritoriálnom kontexte.

Kľúčové slová: medzištátne pohraničné spory, delimitácia, demarkácia, štáty Strednej Ázie
JEL: F51, N45, R23

Abstract: The process of demarcation and delimitation of state borders in the region of Central Asia, which began with the establishment of the Soviet Union, is still not completed. Persistent territorial disputes between states hinder the process of regionalization, disrupt political and economic stability in the region, provoke social tensions and give impetus to the intensification of Islamic radicalism. In this paper, we analyze the causes of interstate border disputes and conflicts in Central Asia and the consequences caused by them. We place emphasis on research into the current state of the issue for a better understanding of the current security situation in the region in a territorial context.

Key words: interstate border conflicts, delimitation, demarcation, Central Asian countries
JEL: F51, N45, R23

Úvod

Rozpadom Sovietskeho zväzu vznikli pred novovytvorenými štátmi regiónu Strednej Ázie mnohé politické, ekonomické, bezpečnostné, sociálne a kultúrne otázky. Dôležitou súčasťou identifikácie nového štátu sa stalo vymedzenie štátneho územia podľa noriem medzinárodného práva, na ktorom by štát vykonával svoju suverenitu.

Stanovenie presných štátnych hraníc v regióne Strednej Ázie zohráva významnú úlohu v zabezpečení územnej celistvosti a nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu inými subjektmi medzinárodného práva, je zásadným prostriedkom ochrany proti pašeráctvu, nelegálnej migrácii, terorizmu a medzinárodnému zločinu, obchodovaniu s drogami a zbraňami, šíreniu radikálneho islamizmu. Napriek dôležitosti daného procesu, delimitácia

¹ This paper is part of the young researchers project of the University of Economics in Bratislava no. I-20-104-00 „Development assistance of the European Union to selected regions.“

a demarkácia² štátnych hraníc medzi Kazachstanom, Uzbekistanom, Tadžikistanom, Turkménskom a Kirgizskom, ktorý začala sovietska vláda v 20. – 30. rokoch XX storočia pretrváva ešte dodnes.

Hlavnou príčinou skúmania danej témy je jej aktuálnosť, nakoľko sociálne napätie na sporných územiach a enklávach³ v regióne Strednej Ázie spôsobuje ozbrojené konflikty.

Cieľom daného príspevku je skúmanie predpokladov a príčin územných sporov medzi štátmi Strednej Ázie, ich geografickej štruktúry a hlavne súčasného stavu danej problematiky. Pre naplnenie stanoveného cieľa sme sa opierali o oficiálne informácie zverejnené na webových stránkach ministerstiev zahraničných vecí stredoázijských štátov, veľvyslanectvách, v médiách a vo vedeckých článkoch stredoázijských politológov a historikov.

1 Historická predispozícia územných sporov medzi štátmi Strednej Ázie

Región Strednej Ázie počas svojej histórie prešiel mnohými etapami teritoriálnej transformácie. Po revolúcii v 1917 a následnom upevnení sovietskej vlády na danom území boli sformované tri republiky: Turkestanská, Bucharská a Chorezmská. V 20. rokoch XX. storočia v dôsledku zložitých a kontroverzných procesov na území daných republík bola vytvorená Uzbecká sovietska socialistická republika, Turkménska sovietska socialistická republika a Tadžická autonómna sovietska socialistická republika, ktorá sa stala súčasťou Uzbeckej SSR. Taktiež boli vytvorené dve autonómne oblasti: Kara-Kirgizská (Kirgizská) autonómna oblasť, ktorá patrila do Ruskej sovietskej federatívnej socialistickej republiky a Kara-Kalpácká autonómna oblasť, ako súčasť Kazašskej autonómnej sovietskej socialistickej republiky. Ďalším krokom transformácii v regióne bola premena autonómnych republík na sovietske socialistické republiky, ktoré sa stali súčasťou ZSSR.⁴⁵

Formovanie štátnych hraníc počas existencie ZSSR bolo v danom regióne sprevádzané mnohými chybami, ktoré následne viedli k sporom a konfliktom pretrvávajúcim až do súčasnosti. Dnes je ťažké povedať, či boli dané chyby dôsledkom nekompetentnosti vtedajších vládnych predstaviteľov, alebo to bola ich stratégia pre zabezpečenie lepšej kontroly nad regiónom a zabráneniu vzniku separatistických hnutí.

Počas rozhraničenia územia medzi štátmi v danom regióne sa dodržiavali určité princípy:

- 1) Princíp stanovenia hraníc podľa národnej identity (problematika kočovného štýlu života väčšiny obyvateľstva).
- 2) Princíp skutočného využívania územia v momente rozdelenia hraníc (príznakom skutočného využívania územia bolo trvalé zavlažované poľnohospodárstvo, ktoré narušalo teritoriálne záujmy kočovníkov).
- 3) Princíp ekonomickej účelnosti (kvôli závislosti ekonomiky Sovietskeho zväzu od pestovania bavlny, ktorej sa prevažne venovali Uzbeci a Tadžici, územné spory sa riešili vo väčšine v ich prospech).
- 4) Princíp predchádzania nadmernému deleniu teritória, zakriveným čiarami na hranici a vsuviak do územia iného štátu (daný princíp viedol k vzniku enkláv v regióne).⁶

² Delimitácia hranice je právna úprava línie štátnej hranice na základe dohody medzi susednými štátmi, ktorej poloha je graficky znázornená na topografickej mape s jej príslušným opisom, ktorý môže byť neoddeliteľnou súčasťou dohody alebo jej prílohou.

Demarkácia je určenie územia štátnej hranice medzi susednými krajinami hraničnými znakmi s prípravou demarkačných dokumentov.

³ Enkláva je časť územia štátu, prípadne jeho celé územie, ktoré je obklopené územím iného štátu bez morského brehu.

⁴ STAŠČUK, J.V. (2011): Osobnosti projevenija pograničnich protivorečij meždu centralnoazijskimi stranami SNG.

⁵ V 1924 – vznik Uzbeckej SSR a Turkménskej SSR. V 1929 – vznik Tadžickej SSR. V 1936 – vznik Kazachskej a Kirgizskej SSR.

⁶ ALAMANOV, S.K. (2018): Anklavi v Central'noj Azii: istorija voprosa i sovremennije problemi.

Dlhoročná história riešenia pohraničných sporov a konfliktov, samotná línia štátnych hraníc, etnická štruktúra obyvateľstva v pohraničných oblastiach, vznik enkláv nasvedčujú o nedodržaní alebo neefektívite uvedených princípov.

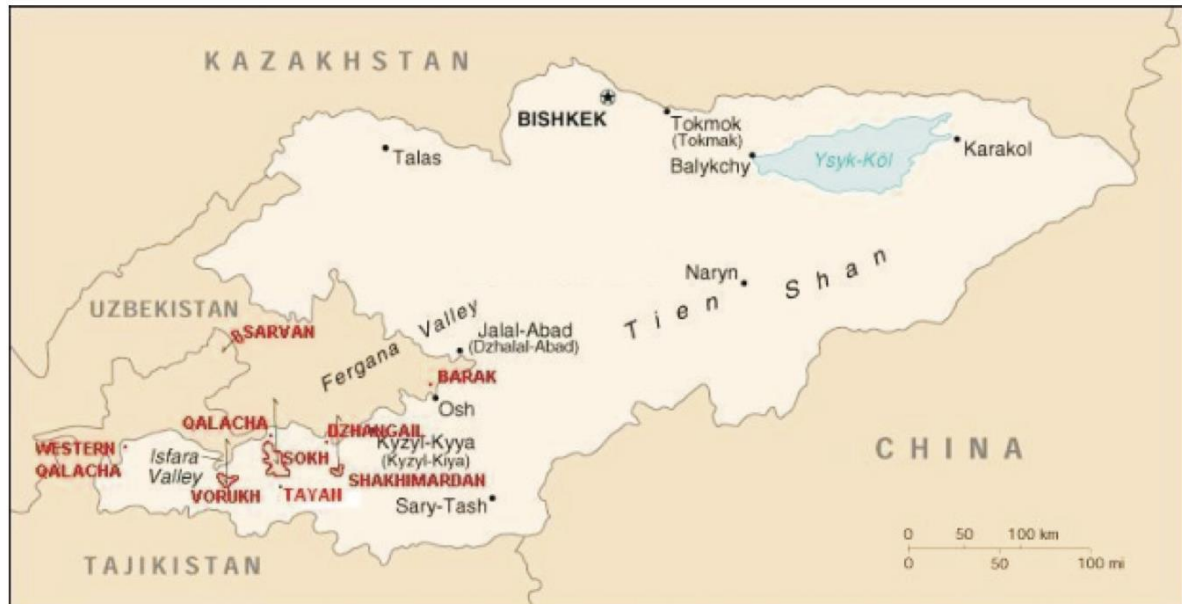
Vplyv ideológie internacionalizmu, formálnosti ustanovených hraníc medzi republikami Sovietskeho zväzu priviedlo po jeho rozpade k mnohým prekážkam v regionalizácii Strednej Ázii, politickej a ekonomickej spolupráce medzi susedmi v súčasnosti.⁷

2 Súčasný stav v riešení územných sporov v regióne Strednej Ázie

Sovietske dedičstvo centrálne stanovených štátnych hraníc v Strednej Ázii bez ohľadu na miestne reálie zanechalo prihraničné spory a konflikty medzi štátmi. Hlavným strediskom teritoriálneho napätia v regióne je Ferganská kotlina, ktorá sa nachádza na území troch štátov – Uzbekistanu, Tadžikistanu a Kirgizska. Daná oblasť je charakteristická vysokou úrovňou preľudnenia, rastom islamského radikalizmu a veľkým počtom sociálno-ekonomických problémov. Vo Ferganskej kotline dosahuje počet obyvateľstva viac ako 7 miliónov ľudí, prevažne žijúcich na vidieku. Hustota obyvateľstva v niektorých oblastiach dosahuje až 1000 osôb na km²,⁸ čo je porovnateľné s Bangladéšom alebo Palestínou, ktoré sú na 12. a 13. mieste na svete podľa daného ukazovateľa.⁹

Na území Ferganskej kotline sa súčasne nachádza osem enkláv. Väčšina z nich v Kirgizsku: dve tadžické enklávy – Voruch a Kajragač a štyri uzbecké enklávy – Soch, Šachimardan, Čon-Gara a Džangajl. Na území Uzbekistanu sa nachádza tadžická enkláva – Sarvak a kirgizská enkláva – Barak. Daný geografický trojuholník – Uzbekistan, Tadžikistan a Kirgizsko, je strediskom hlavných územných sporov a konfliktov v regióne.

Obrázok 1: Enklávy vo Ferganskej kotline

Prameň: GABDULHAKOV, R., (2013). Geographical Enclaves of the Fergana Valley: Do Good Fences Make Good Neighbors?

Vzniknuté etnické enklávy, ktoré sa nachádzajú v blízkosti materského štátu, početné spory o územia bohaté na nerastné suroviny (ropu a zemný plyn), spory o vodné zdroje

⁷ ALAMANOV, S.K. (2018): Anklavi v Central'noj Azii: istorija voprosa i sovremennije problemi.

⁸ MURATALIEVA, Z.T., (2017). Analiz nekotorych faktorov vlijaniya na političeskije procesy v Central'noj Azii.

⁹ WORLD POPULATION REVIEW. (2020). Countries by density 2020.

a poľnohospodársku pôdu sú hlavnými príčinami pohraničných konfliktov medzi štátmi Strednej Ázie a následnému zhoršeniu bezpečnostnej situácie v regióne.

Napriek dlhoročnej histórii vzniku územných sporov medzi stredoázijskými štátmi, ostáva daná problematika aj naďalej aktuálna. Pre lepšiu prehľadnosť súčasného stavu rozdelenia štátnych hraníc medzi krajinami, sme zhrnuli získanú informáciu do jednotnej tabuľky.

Tabuľka 1: Rozdelenie štátnych hraníc krajín Strednej Ázie

<i>Názov štátu a celková dĺžka štátnych hraníc</i>	<i>Štátne hranice so susednými štátmi</i>	<i>Súčasný stav delimitácie a demarkácie štátnych hraníc</i>
Kazachstan ¹⁰ 16 383 km	Čína 1 783 km	10. mája 2002 podpísaný Protokol o demarkácii línie kazašsko-čínskej štátnej hranice. Medzi štátmi nie sú sporné územia.
	Kirgizsko 1 257 km	15. decembra 2001 hlavy štátov v Astane podpísali Zmluvu medzi Kazašskou republikou a Kirgizskou republikou o delimitácii štátnej hranice, ktorá nadobudla platnosť 5. augusta 2008. 25. decembra 2017 v Astane podpísali hlavy oboch štátov Zmluvu o demarkácii štátnej hranice.
	Uzbekistan 2 351 km	17. – 21. februára 2020 sa v Almaty konalo stretnutie Spoločnej demarkačnej komisie. Boli pripravené návrhy finálnych dokumentov o demarkácii medzištátnych hraníc na úsek v oblasti Navoi v Uzbekistane, ktorý hraničí s oblasťami Kyzyl-Orda a Turkestan v Kazachstane. ¹¹
	Turkménsko 458,3 km	5. júla 2001 v Almaty bola podpísaná Zmluva o delimitácii a demarkácii štátnej hranice medzi Kazachstanom a Turkménskom. 18. apríla 2017 v Astane podpísali hlavy štátov Dohodu medzi Kazašskou republikou a Turkménskom o demarkácii štátnych hraníc.
	Rusko 7 548 km	18. januára 2005 v Moskve počas oficiálnej návštevy prezidenta Kazašskej republiky Nursultana Nazarbajeva, hlavy štátov podpísali Zmluvu medzi Kazašskou republikou a Ruskou federáciou o delimitácii štátnej hranici, ktorá nadobudla platnosť 12. januára 2006. Súčasnne prebieha proces demarkácie štátnych hraníc, ktoré sa plánujú dokončiť v roku 2020.
Kirgizsko 4 503 km	Čína 1 072 km	Rokovania o štátnej hranici sa viedli od roku 1992. V 2004 bol ukončený proces delimitácie a demarkácie štátnych hraníc. Medzi štátmi nie sú sporné územia.
	Tadžikistan 987 km	Okolo 600 km hraníc sú schválené. 70 úsekov hraníc nie sú dohodnuté.

¹⁰ MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL RESPUBLIKI KAZACHSTAN. (2019). Delimitacija i demarkacija gosudarstvennoj granici.

¹¹ MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL RESPUBLIKI UZBEKISTAN. (2020). V g. Almati sostojalos zasedanije pravitel'stvennich delegacij Uzbekistana i Kazachstana v sovместной demarkacionnoj komisii.

		21. – 22. februára 2020 sa v meste Batkent v Kirgizskej republike konalo pravidelné stretnutie vládnych delegácií. Tadžickej republiky a Kirgizskej republiky o delimitácii a demarkácii štátnej hranice. ¹² Finálne dohovory nie sú podpísané.
	Uzbekistan 1 388 km	1170,53 km sú opísané a delimitované. ¹³ 5. septembra 2017 bol podpísaný Dohovor o uzbecko-kirgizskej štátnej hranici na jej schválenú časť. ¹⁴ 5-6 úsekov hraníc nie sú dohodnuté.
Tadžikistan 3 651 km	Afganistan 1 344 km	Problematika delimitácie a demarkácie štátnej hranice Tadžickej republiky s Afganskou islamskou republikou je upravená medzinárodnými zmluvami uzatvorenými medzi ZSSR a Afganskou demokratickou republikou, pričom je potrebné zohľadniť niektoré geografické a technické javy (zmena koryta rieky Pyanj, potreba aktualizácie demarkačných značiek na štátnej hranici). Spoločná tadžicko-afganská Komisia v otázkach štátnej hranice vykonáva redemarkáciu pre zapracovanie daných zmien. ¹⁵ Medzi štátmi nie sú sporné územia.
	Čína 495 km	Do roku 2012 boli ukončené všetky delimitačné a demarkačné práce na štátnej hranici dvoch krajín. Boli podpísané medzinárodné zmluvy medzi Tadžickou republikou a Čínskou ľudovou republikou o štátnej hranici a jej vymedzení, ktoré už nadobudli právoplatnosť. ¹⁶ Medzi štátmi nie sú sporné územia.
	Uzbekistan 1 333 km	7. januára 2020 sa v Taškente konalo prvé zasadnutie spoločnej demarkačnej Komisie Uzbeckej republiky a Tadžickej republiky. Protokol z daného zasadnutia má ukončiť demarkačný a delimitačný proces medzi štátmi. ¹⁷
Turkménsko 3 736 km	Afganistan 744 km	Medzi štátmi nie sú sporné územia. 21. februára 2019 sa v Ašhabate uskutočnili rokovania medzi prezidentom Turkménska a Afganistanu, na ktorom boli dohodnuté miesta prechodu štátnej hranice železničných tratí
	Irán 922 km	Medzi štátmi nie sú sporné územia. 4 kontrolné body na štátnej hranici
	Uzbekistan 1 650 km	30. septembra - 6. októbra 2019 v Nukuse sa uskutočnilo pravidelné stretnutie pracovných skupín spoločnej

¹² GENERAĽNOJE KONSULESTVO RESPUBLIKI TADŽIKISTAN V G.UFA. (2020). Očerednoje zasedanije Pravitel'stvennich delegacij Tadžikistana i Kirgizstana po delimitaciji i demarkaciji tadžicko-kirgizskoj Gosudarstvennoj granici.

¹³ SAKENOV, M., (2019). Kak Uzongu-Kuušot davali Kitaju – istorija peregovorov, dlivšichsa 141 god.

¹⁴ MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL UZBEKISTANA. (2018). Uskorenije zaveršenija pravovogo oformlenija gosudarstvennoj granici so stranami Central'noj Azii kak važnij prioritet vnešnej politiki Uzbekistana.

¹⁵ MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL RESPUBLIKI TADŽIKISTAN. (2013). Tadžicko-afganskaja Gosudarstvennaja granica.

¹⁶ MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL RESPUBLIKI TADŽIKISTAN. (2013). Tadžicko-kitajskaja Gosudarstvennaja granica.

¹⁷ TREND NEWS AGENCY. (2020). Uzbekistan i Tadžikistan postavat točku v voprose demarkaciji granic.

		medzivládnej Komisie Uzbekistanu a Turkménska o delimitácii a demarkácii štátnej hranice Predmetom sporu boli ložiská ropy, ktoré sa nachádzajú na juhu oblasti Lebap v Turkménsku na hranici s Uzbekistanom
	Morská hranica s Azerbajdžanom	Spory medzi štátmi kvôli ložiskám ropy a zemného plynu, ktoré sa nachádzajú v Kaspickom mori, boli vyriešené na summite prezidentov krajín „kaspickej päťky“ 12. augusta 2018. ¹⁸
Uzbekistan 7 090 km	Afganistan 143 km	Medzi štátmi nie sú sporné územia. Vo februári 2018 sa uskutočnilo stretnutie predstaviteľov dvoch štátov, počas ktorého sa posudzovali otázky posilnenia brehov hraničného pásu pozdĺž rieky Amu Darja. ¹⁹

Prameň: vlastné spracovanie autora

Určenie vonkajších štátnych hraníc regiónu Strednej Ázie s Čínou, Afganistanom, Iránom a Ruskom prebiehali bez závažných problémov a konfliktov. Súčasne neukončené demarkačné procesy ostali iba medzi Kazachstanom a Ruskom.

Vnútroregionálne stanovenie štátnych hraníc, napriek aktívnej činnosti predstaviteľov vlády, nie je ukončené. Najpočetnejšie územné spory sa týkajú uzbecko-kirgizskej, uzbecko-tadžickej a kirgizsko-tadžickej štátnej hranice.

Po nástupe do úradu nového prezidenta Uzbekistanu Šavkata Mirzieeva v 2016, sa uzbecko-kirgizské vzájomné vzťahy zlepšili. Podľa slov mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca Kirgizska v Uzbekistane Ibragima Žunusova sa „v posledných rokoch zintenzívnili práce na opisani sporných úsekov hranice. Súčasne sa strany sa dohodli na 85 %-ách štátnej hranice, obmedzenia boli zrušené z jednotlivých kontrolných bodov. Z 15 kontrolných bodov je 6 plne funkčných a 2 sú v obmedzenom režime. 5-6 časti štátnej hranice nie je odsúhlasených.“²⁰

Významný pokrok vo vzájomných vzťahoch je dosiahnutý aj medzi Uzbekistanom a Tadžikistanom. Dohovor o niektorých sporných úsekoch hranice medzi štátmi bol podpísaný po oficiálnej návšteve 9 – 8. marca 2018 prezidenta Uzbekistanu Mizrieeva v Dušanbe. Taktiež na zasadnutí medzivládnej Komisie v otázkach delimitácie a demarkácie bola dosiahnutá zhoda ohľadom jedného z najspornejších bodov – Farchadskej hydroelektrárne. Strany sa dohodli, že územie, na ktorom sa nachádza elektrárňa, bude súčasťou Tadžikistanu a samotný hydroenergetický objekt sa stane majetkom Uzbekistanu.²¹ Ešte jedným významným faktom zlepšenia vzťahov medzi štátmi je úplne ukončenie procesu odstránenia mín na uzbecko-tadžickej hranici, ktoré koncom 90. rokov Uzbekistan rozmiestnil na jej horských úsekoch.²²

„Vyriešenie otázok na hranici s Tadžikistanom sa uskutočňuje nie ľahko, až ťažko“ povedal prezident Kirgizska Sooronbaj Žeenbekov na tlačovej konferencii 25. decembra 2019.²³ Napriek obnoveným stretnutiam najvyšších predstaviteľov vlád oboch štátov, na kirgizsko-tadžickej hranici sa často vyskytujú ozbrojené konflikty. Z 987 km spoločnej hranici medzi oboma štátmi, iba 600 km sú delimitované. Predmetom konfliktu medzi pohraničným obyvateľstvom je využívanie neopísaného územia (využívanie futbalového ihriska a cintorínu,

¹⁸ SPUTNIK. (2018). Podpisana „konstitucija“ Kaspijskoho mora.

¹⁹ MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL UZBEKISTANA. (2018). Uskorenije zaveršenija pravovogo oformlenija gosudarstvennoj granici so stranami Central'noj Azii kakvažnij prioritet vnešnej politiki Uzbekistana.

²⁰ POSOESTVO KIRGIZSKOJ RESPUBLIKI V RESPUBLIKE UZBEKISTAN. (2019). Sotrudničestvo Kirgizstana i Uzbekistana – plodotvornoje.

²¹ TREND NEWS AGENCY. (2020). Uzbekistan i Tadžikistan postavat točku v voprose demarkacii granic.

²² RITM EVRAZII. (2020). Uzbekistan zaveršil razminirovanije svojej granici s Tadžikistanom.

²³ ASIA-PLUS. (2019). Prezident Kirgizstana: „Rešenije voprosa po granice s Tadžikistanom idet nelehko, daže taželo.

výstavba plotu a ciest), vodným zdrojom a poľnohospodárskej pôde. Delimitácia a demarkácia štátnej hranici medzi Kirgizskom a Tadžikistanom je obzvlášť dôležitá a urgentná.

Záver

Rozdelenie štátnych hraníc medzi Kazachstanom, Uzbekistanom, Tadžikistanom, Kirgizskom a Turkménskom je jednou z najdôležitejších aktuálnych tém, ktorá si vyžaduje prioritné miesto v procese rokovania medzi štátmi. Územné spory a konflikty sú v regióne hlavným faktorom ohrozenia bezpečnosti každého stredoázijského štátu, sú zdrojom sociálneho napätia v najchudobnejšej a najpreľudnenejšej oblasti Strednej Ázie – Ferganskej kotline. Dané faktory vytvárajú priaznivú pôdu pre šírenie islamského radikalizmu, terorizmu, pašeráctvu a kriminalite, čo ešte viac ohrozuje politickú, ekonomickú, bezpečnostnú a sociálnu stabilitu v regióne.

Na základe vykonaného skúmania danej problematiky môžeme uviesť nasledujúce výsledky a praktické odporúčania:

- 1) pravidelné stretnutia medzivládnych komisii, za účasti predstaviteľov miestnej samosprávy a obyvateľstva, pre konštruktívne rokovania v duchu partnerstva a na základe kompromisov sú jediným spôsobom definitívneho ukončenia procesu delimitácie a demarkácie štátnych hraníc;
- 2) energetické a vodné zdroje nemôžu slúžiť ako metóda politického a ekonomického nátlaku a manipulácie v rokovacom procese;
- 3) prehĺbenie procesu regionalizácie na základe spoločných ekonomických, sociálnych, vzdelávacích a kultúrnych projektov v celom regióne a obzvlášť v prihraničných oblastiach môže slúžiť ako významný faktor pre zníženie sociálneho napätia;
- 4) zlepšenie infraštruktúry a celkovej životnej úrovni obyvateľstva prihraničných zón a enkláv sú nevyhnutným faktorom pre vyriešenie prihraničných konfliktov a sporov v regióne Strednej Ázie;
- 5) časovo ohraničený bezvízový režim medzi štátmi Strednej Ázie vidíme ako značný nedostatok a prekážku v otázke riešenia prihraničných sporov a celkovo v procese regionalizácie. Zrušenie vízového režimu a vytvorenie spoločného priestranstva môže do značnej miery zjednodušiť migráciu v regióne a zabrániť vzniku pohraničných sporov a konfliktov.²⁴

Použitá literatúra:

1. ALAMANOV, S. K. (2018). Anklavi v Central'noj Azii: istorija voprosa i sovremennije problemi. [online]. [Citované 20. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/anklavy-v-tsentralnoy-azii-istoriya-voprosa-i-sovremennye-problemy/viewer>.
2. ASIA-PLUS. (2019). Prezident Kirgizstana: „Rešenije voprosa po granice s Tadžikistanom idet nelehko, daže taželo. [online]. [Citované 3. 5. 2020] Dostupné na internete: <https://asiaplustj.info/ru/news/tajikistan/politics/20191225/reshenie-voprosa-po-granitse-s-tadžikistanom-idet-nelehko-dazhe-tyazhelo-prezident-kirgizstana-szheenbekov>.
3. GABDULHAKOV, R., (2013). Geographical Enclaves od the Fergana Valley: Do Good Fences Make Good Neighbors? [online]. [Citované 4. 5. 2020] Dostupné na internete: http://osce-academy.net/upload/Policy_briefs/Policy_Brief_14.pdf.

²⁴ Bezvízový režim bez časového ohraničenia Uzbeckej republiky je iba s Kazachstanom. S Kirgizskom daná časová lehota tvorí do 60 dní, s Tadžikistanom do 30 dní. Turkménsko má vízový režim so všetkými štátmi sveta.

4. GENERALNOJE KONSULSTVO RESPUBLIKI TADŽIKISTAN V G.UFA. (2020). Očerednoje zasedanje Pravitel'stvennich delegacij Tadžikistana i Kirgizstana po delimitaciji i demarkaciji tadžicko-kirgizskoj Gosudarstvennoj granici. [online]. [Citované 26. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://mfa.tj/ru/ufa/view/5762/ochednoe-zasedanie-pravitelstvennykh-delegatsii-tadzhikistana-i-kyrgyzstana-podelimitsii-i-demarkatsii-tadzhicko-kyrgyzskoi-gosudarstvennoi-granitsy>.
5. GRAZEV., A. (2019). Bezgraničnaja ugroza. [online]. [Citované 3.5.2020] Dostupné na internete: https://lenta.ru/articles/2019/10/19/mir_bez_granic/.
6. IMOMOV, A., (2013). Territorial'nije i zemel'no-vodnije konflikty v Central'noj Azii: vzgljad iz Tadžikistana. [online]. [Citované 3. 5. 2020] Dostupné na internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/territorialnye-i-zemelno-vodnye-konflikty-v-tsentralnoj-azii-vzglyad-iz-tadzhikistana/viewer>.
7. MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL RESPUBLIKI KAZACHSTAN. (2019). Delimitacija i demarkacija gosudarstvennoj granici. [online]. [Citované 22. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/594?lang=ru>.
8. MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL RESPUBLIKI UZBEKISTAN. (2020). V g. Almati sostojalos zasedanje pravitel'stvennich delegacij Uzbekistana i Kazachstana v sovmestnoj demarkacionnoj komisii. [online]. [Citované 23. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://mfa.uz/ru/press/news/2020/02/23452/>.
9. MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL UZBEKISTANA. (2018). Uskorenije zaveršenija pravovogo oformlenija gosudarstvennoj granici so stranami Central'noj Azii kak važnij prioritet vnešnej politiki Uzbekistana. [online]. [Citované 28. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://mfa.uz/ru/press/news/2018/08/15670/>.
10. MINISTERSTVO INOSTRANNICH DEL RESPUBLIKI TADŽIKISTAN. (2013). Tadžicko-afganskaja Gosudarstvennaja granica. [online]. [Citované 29. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://www.mfa.tj/ru/main/view/149/tadzhicko-afganskaya-gosudarstvennaya-granitsa>.
11. MURATALIEVA, Z. T., (2017). Analiz nekotorych faktorov vlijanija na političeskije procesy v Central'noj Azii. [online]. [Citované 21. 4. 2020] Dostupné na internete: <http://vestnik.krsu.edu.kg/archive/31/807>.
12. POSOLSTVO KIRGIZSKOJ RESPUBLIKI V RESPUBLIKE UZBEKISTAN. (2019). Sotrudničestvo Kirgizstana i Uzbekistana – plodotvornoje. [online]. [Citované 1. 5. 2020] Dostupné na internete: <https://mfa.gov.kg/ru/dm/uzbekistan-ru/news/4935>.
13. RITM EVRAZII. (2020). Uzbekistan zaveršil razminirovanije svojej granici s Tadžikistanom. [online]. [Citované 2. 5. 2020] Dostupné na internete: <https://www.ritmearasia.org/news--2020-01-06--uzbekistan-zavershil-razminirovanie-svoej-granicy-s-tadzhikistanom-46832>.
14. SALTIGANOVA., N. A. (2019). Teritorial'no-pograničnije problemi nezavisimoho Kirgizstana. [online]. [Citované 4. 5. 2020] Dostupné na internete: http://www.arabaev.kg/dt.kg/img/1558847203_руск.%20Сатылгановой%20Н.А..pdf.
15. SAKENOV, M., (2019). Kak Uzongu-Kuuš ot davali Kitaju – istorija peregovorov, dlivšichsa 141 god. [online]. [Citované 25. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://ru.sputnik.kg/politics/20191008/1045911205/kak-uzongu-kush-pereshel-k-kitayu.html>.
16. SPUTNIK. (2018). Podpisana „konstitucija“ Kaspijskoho mora. [online]. [Citované 30. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://az.sputniknews.ru/politics/20180812/416598611/podpisana-konvencija-pravovogo-statusa-kaspija.html>.

17. STAŠČUK, J. V. (2011). Osobnosti projevenija pograničnich protivorečij meždu central'noaziatskimi stranami SNG. [online]. [Citované 20. 4. 2020] Dostupné na internete: http://izd.pskgu.ru/projects/pgu/storage/prj/prj_12/prj_12_03.pdf.
18. TREND NEWS AGENCY. (2020). Uzbekistan i Tadžikistan postavat točku v voprose demarkacii granic. [online]. [Citované 28. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://www.trend.az/business/economy/3173733.html>.
19. USUBALIEV, E., (s.a.). Problemi territorial'noho uregulirovanija i raspredelenija vodno-energetičeskich resursov v Centrašnoj Azii. [online]. [Citované 4. 5. 2020] Dostupné na internete: https://www.ca-c.org/journal/2002/journal_rus/cac-01/08.usuru.shtml.
20. WORLD POPULATION REVIEW. (2020). Countries by density 2020. [online]. [Citované 24. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://worldpopulationreview.com/countries/countries-by-density/>.

Kontakt:

Ing. Andrianna Baleha

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: andrianna.baleha@euba.sk

ANALÝZA NELEGÁLNYCH AKTIVÍT NA SLOVENSKO-UKRAJINSKEJ HRANICI A MOŽNOSTI ICH ELIMINÁCIE

ANALYSIS OF ILLEGAL ACTIVITIES ON THE SLOVAK-UKRAINE BORDER AND SUGGESTIONS ON ITS ELIMINATION

Zuzana Beňová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemskej cesty 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.benova@euba.sk

Abstrakt: Slovenská republika si ako plnohodnotný člen Schengenského priestoru musí plniť povinnosti, ktoré jej z tohto členstva vyplývajú. Jednou z nich je aj dôkladná ochrana vonkajšej hranice s Ukrajinou, ktorá je zároveň vonkajšou hranicou celého Schengenského priestoru. Od roku 2008 nastal pokles nelegálnych prechodov cez spomínanú hranicu najmä kvôli zlepšeniu dovedy jestvujúcej techniky, ktorá hranicu chráni. Doposiaľ sa však nepodarilo eliminovať negatívne javy na hranici medzi, ktoré okrem nelegálnej migrácie možno zaradiť aj prevádzacstvo a pašeráctvo. Nasledujúca štúdia sa venuje práve týmto negatívnym javom a navrhuje riešenia, ktoré by ich počet mohli znížiť. Okrem toho upriamuje pozornosť aj na vznik samotného Schengenského systému a na proces, ktorý predchádzal vstupu Slovenskej republiky do tohto celku.

Kľúčové slová: Schengenský priestor, Slovenská republika, Ukrajina, vonkajšia hranica, nelegálne aktivity

JEL: K49, R23

Abstract: As a member of the Schengen system, the Slovak Republic must fulfil obligations arising from this membership. One of them is the protection of the external border with Ukraine, which is also the external border of the whole Schengen area. Since 2008 there has been a decrease in illegal crossings, mainly due to the improvement of the existing technology that protects mentioned border with Ukraine. However, it has not been possible to eliminate all negative phenomena currently present on the border such as smuggling or illegal migration. The following study deals with these negative phenomena and suggests solutions that could reduce their total number. It also draws attention to the establishment of the Schengen system itself and to the process that preceded the entry of the Slovak Republic into Schengen area.

Key words: Schengen area, the Slovak republic, Ukraine, external border, illegal activities

JEL: K49, R23

Úvod

So vstupom Slovenskej republiky do Schengenského priestoru sú spojené nesporné výhody, ktoré občanom toto členstvo prináša. Nemožno pochybovať o tom, že hovoríme o jednej z najväčších a najviditeľnejších výhod, ktorú každý deň pociťujú občania Slovenskej republiky na vlastnej koži. Okrem výhod, ktoré so sebou Schengen prináša však nemôžeme zabúdať aj na povinnosti, ktoré všetkým členským štátom z členstva vyplývajú. Pochopiteľne väčšie nároky sa kladú na tie krajiny, ktorých hranica so susedným štátom je súčasne vonkajšou hranicou celého Schengenského priestoru. Do tejto kategórie krajín radíme aj Slovenskú republiku. V roku 2007, keď Slovensko vstúpilo do Schengenského priestoru sa jeho hranica s Ukrajinou stala vonkajšou hranicou aj všetkých ostatných krajín, ktoré patria do tohto spolku. Vzhľadom na túto skutočnosť bola veľká pozornosť kladená pred samotným vstupom do

Schengenu na pripravenosť Slovenska chrániť spomínanú hranicu. Najväčšia časť vynaložených prostriedkov bola sústredná najmä na dostatočné zabezpečenie hranice po materiálnej, technickej, ale aj ľudskej stránke. Hoci Európska únia zhodnotila, že krajina je pripravená do exkluzívneho klubu vstúpiť, tento krok neznamenal definitívny koniec nelegálnych aktivít na hranici. Nasledujúca štúdia sa venuje práve tejto skôr spomínanej problematike a síce nelegálnej migrácii, pašeráctvu a prevádzkačstvu, ktoré sú neustále v regióne prítomne.

V úvodnej kapitole je opísaná stručná história Schengenského práva s dôrazom na jeho vzťah k právu Európskej únie. Následne sa štúdia venuje procesu vstupu Slovenskej republiky do Schengenu. Ukrajinská hranica bola tou, na ktorú sa od samotných začiatkových prístupových rokovania upriamovala najväčšia pozornosť, berúc do úvahy túto skutočnosť je v článku dôkladne charakterizovaná. Slovensko-ukrajinská hranica je neslávne známa kvôli nelegálnym aktivitám, ktoré sú s ňou dlhodobo spojené, v článku detailne analyzujeme vývoj nelegálnych prechodov cez vonkajšiu hranicu za uplynulých trinásť rokov, teda od roku 2007 po rok 2019. Taktiež venujeme osobitú pozornosť analýze ľudského faktora, ktorého zlyhanie je v mnohých prípadoch primárnym dôvodom páchania nelegálnych aktivít. V záverečnej kapitole navrhujeme riešenia, ktoré by podľa nášho názoru mohli viesť k poklesu nelegálnych činov na vonkajšej hranici Slovenskej republiky a zároveň celého Schengenského priestoru. Teoretický základ bol potrebný pre následnú analýzu, berúc do úvahy túto skutočnosť sme v prvej kapitole venovali špeciálnu pozornosť vzťahu Schengenského práva a práva Európskej únie. Ochrana vonkajšej hranice v Slovenskej republike spadá pod činnosť Ministerstva vnútra, ktoré prostredníctvom jednotlivých sekcií a zložiek zabezpečuje a koordinuje situáciu na hranici, vzhľadom na to primárnym zdrojom informácii pre našu analýzu boli práve databázy a štatistiky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky. V štúdiu sme využívali najmä vedeckú metódu analýzy, ktorá nám umožnila dekomponovať celok na jednotlivé časti a lepšie tak porozumieť problému ako jednému celku. Prostredníctvom využitia tejto vedeckej metódy sme mohli určiť hlavné príčiny nelegálnych aktivít na východnej hranici Slovenskej republiky.

1 Definícia Schengenského priestoru a jeho stručná história

Schengenský priestor, ktorý je verejnosti skôr známy pod zjednodušeným názvom Schengen patrí jednoznačne k najväčším úspechom európskej integrácie. Vo všeobecnosti možno Schengenský systém definovať ako územie, na ktorom nastalo na základe rozhodnutia jednotlivých členských štátov úplne odstránenie hraničných kontrol na vnútorných hraniciach, zharmonizovanie pravidiel pri kontrolách na vonkajších hraniciach, užšia a efektívnejšia spolupráca medzi policajnými zložkami jednotlivých štátov a unifikácia pravidiel vízovej politiky. Jeho počiatky siahajú do roku 1985, nakoľko práve 14. júna spomínaného roku sa päť krajín rozhodlo podpísať Schengenskú dohodu. Jednalo sa o štáty Beneluxu, Nemeckú spolkovú republiku a Francúzsko.¹ Schengenská dohoda mala formu medzinárodnej zmluvy a opatrenia, ktoré sa v nej nachádzali, možno podľa Adamkovej rozdeliť z časového hľadiska na dve skupiny. Medzi tie krátkodobé možno zaradiť napríklad zjednodušenie kontrol na spoločných hraniciach, vytvorenie spoločných kontrolných bodov, či zjednotenie vízovej politiky signatárskych krajín. Až z dlhodobého hľadiska sa predpokladalo, že by nastalo úplne odstránenie hraničných kontrol.² Primárnym cieľom Schengenskej dohody je odstránenie kontrol na vnútorných hraniciach, avšak to si vyžaduje aj prísnu kontrolu vonkajších hraníc. Dôsledná kontrola vonkajších hraníc Schengenu sa vyžaduje hlavne z toho dôvodu, že osoba, ktorá vstúpi na územie Schengenského priestoru legálne aj cez vonkajšiu hranicu sa môže na celom území pohybovať bez obmedzení spôsobených hraničnými kontrolami. Pokiaľ by

¹ Označenie Schengenská dohoda nie je oficiálnym názvom spomínanej dohody, oficiálne zmluva niesla názov Dohoda o rušení kontrol na spoločných hraniciach.

² LIPKOVÁ, L. (1945): Európska únia, s. 340.

vonkajšie hranice Schengenu neboli dôkladne chránené vznikla by opodstatnená obava z pohybu nelegálne sa zdržujúcich osôb v ktoromkoľvek členskom štáte. Signatári Schengenskej dohody sa tým pádom zaviazali, že spoločne budú uskutočňovať také opatrenia, ktoré budú eliminovať nelegálnu migráciu, prevádzachstvo, či pašeráctvo. Schengenská dohoda z roku 1985 mala niekoľko nedostatkov, ktoré museli byť vzhľadom na závažnosť a dôležitosť jej obsahu eliminované. Vzhľadom na túto skutočnosť bola v roku 1990 podpísaná Vykonávacia dohoda k Schengenskej dohode, ktorá explicitne stanovila podmienky pre zriadenie a následnú existenciu Schengenského systému. K definitívnemu zrušeniu hraničných kontrol medzi signatármi Schengenskej dohody došlo 26. marca 1995. K pôvodne piatim zakladajúcim krajinám sa pridala dvojica štátov Španielsko a Portugalsko.³ Ondrejová uvádza, že hoci Schengenský priestor býva často označovaný ako výsledok a úspech integrácie na úrovni Európskej únie, je podstatné poznamenať, že až Amsterdamská zmluva, ktorá bola podpísaná v roku 1997 (do platnosti vstúpila v roku 1999) ho začlenila do rámca Únie. Dve platné Schengenské dohody boli začlenené do prvého, respektíve tretieho piliera takzvaného Maastrichtského chrámu. Dôležitou skutočnosťou, ktorú nemožno opomenúť je fakt, že výnimku z uplatňovania Schengenských dohôd mali od jeho samotného zaradenia do rámca Únie Spojené Kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska a Írsko. Nakoľko Schengenské dohody sú súčasťou *acquis communautaire*, stávajú sa plne záväzne pre všetky krajiny, ktoré sa rozhodnú vstúpiť do Európskej únie. Schengenský systém má momentálne 26 plnohodnotných členov, z ktorých je 22 členských krajín Európskej únie a 4 krajiny, ktoré síce nie sú členmi Európskej únie, ale považujú sa za plnohodnotných členov Schengenu, jedná sa o nasledujúce štáty Nórsko, Island, Švajčiarsko a Lichtenštajnsko.⁴ Bulharsko, Rumunsko, Chorvátsko a Cyprus na svoj vstup do Schengenu ešte čakajú.

Hoci hlavným cieľom Schengenskej dohody je odstránenie hraničných kontrol, tento proces neznamená, že členské štáty strácajú právo ich zavedenia, avšak len v prípade, že dochádza k vážnemu ohrozeniu verejného poriadku alebo bezpečnosti v štáte, ktorý sa na istú dobu rozhodne obnoviť hraničné kontroly.

2 Vstup Slovenska do Schengenského priestoru

Slovenská republika definitívne vstúpila do Schengenského priestoru 21. decembra v roku 2007. Samotnému vstupu predchádzali niekoľkoročné prístupové procesy, ktoré mali za cieľ pripraviť Slovenskú republiku na túto zásadnú zmenu v jej histórii. Azda najväčší dôraz bol zo strany Európskej únie kladený na zhodnotenie pripravenosti Slovenskej republiky chrániť hranicu s Ukrajinou, ktorá sa stala vonkajšou hranicou Schengenského priestoru. Ako už bolo uvedené v úvodnej kapitole, krajiny, ktoré vstupujú do Európskej únie sa okrem iného zaväzujú k tomu, že v plnom rozsahu prijmu Schengenské *acquis*, ktoré je súčasťou práva Európskej únie. Výnimkou nebola ani Slovenská republika, ktorá do Európskej únie vstúpila 1. mája 2004 spoločne s ďalšími deviatimi štátmi. Práve v tejto súvislosti je dôležité poznamenať, že vstupom do Európskej únie, krajina nevstupuje automaticky do Schengenu, aj keď dochádza k implementácii niekoľkých jeho pravidiel. S členstvom Slovenskej republiky v Európskej únii bolo spojených relatívne veľké množstvo podmienok, ktoré naň boli priamo naviazané. V Akte o podmienkach pristúpenia je v článku 3 ods. 1 uvedené, že niektoré z pravidiel takzvaného Schengenského práva je nutné uplatňovať už od samotného vstupu

³ RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. (2015): Schengen Vaša vstupná brána voľnému pohybu v Európe.

⁴ Členskými krajinami Schengenského systému sú Belgicko, Luxembursko, Holandsko, Nemecko, Francúzsko, Taliansko, Španielsko, Grécko, Portugalsko, Rakúsko, Fínsko, Švédsko, Slovensko, Česko, Maďarskou, Poľsko, Litva, Estónsko, Lotyšsko, Malta, Slovinsko a Dánsko.

krajiny do Európskej únie.⁵⁶ Zrušenie hraničných kontrol na vnútorných hraniciach a možnosť aplikácie spoločnej vízovej politiky však nebudú implementované k tomuto dňu a ako je uvedené v článku 3 ods. 2 na ich uvedenie do praxe je nevyhnutný jednomyseľný súhlas Rady Európskej únie.⁷ Súhlas síce vydáva Rada Európskej únie, ale vyžaduje sa porada s Európskym parlamentom. V rámci štruktúry Rady Európskej únie pracuje takzvaná Pracovná skupina pre schengenskú záležitosť. Okrem iných úloh, ktoré sa zväčša týkajú monitorovania činnosti už plnohodnotných členov Schengenského priestoru, prislúcha vyššej spomínanej skupine aj funkcia hodnotenia krajín, ktoré sa na vstup len pripravujú. Rovnakej kontrole prístupového mechanizmu sa musela podrobiť aj Slovenská republika. Ministerstvo vnútra uvádza, že oficiálne sa prístupový proces začal 20. decembra v roku 2004, keď vtedajší minister vnútra Slovenskej republiky Vladimír Palko prehlásil, že Slovenská republika je pripravená na začatie hodnotiaceho procesu.⁸ Tomuto dátumu však predchádzal 5. november 2004, keďže práve vtedy na summite Európskej rady sa lídri vtedajších členov Európskej únie dohodli, že Slovensko vstúpi do Schengenu v horizonte troch rokov. Po týchto dvoch rozhodnutiach, respektíve oznámeniach nasledoval proces implementácie pravidiel a požiadaviek na vstup do Schengenu. Z pochopiteľných príčin Európska únia najväčšiu pozornosť upriamovala v prípade Slovenskej republiky na ochranu jej hranice s Ukrajinou. Požiadavky, ktoré boli zo strany Európskej únie kladené si vyžadovali rozsiahle investície na zabezpečenie fyzického a technického zabezpečenia východnej hranice. Ako problémová sa ukázala aj oblasť nedostatočnej rozvinutosti informatizácie a digitalizácie, ktorá spôsobila, že Slovenská republika mala problém implementovať nový Schengenský informačný systém (skr. SIS II), ktorý musel z kapacitných dôvodov nahradiť ten pôvodný.⁹ Situácia bola v septembri roku 2006 na toľko vážna, že Slovenskej republike hrozilo, že jej vstup do Schengenu bude vážne ohrozený. Na základe vyjadrení bývalého ministra vnútra Róberta Kaliňáka muselo Slovensko v relatívne krátkom časovom horizonte zapracovať 160 pripomienok.¹⁰ V prípade, že by k ich implementácii nedošlo, by Slovensko rovnako ako Cyprus nedostalo oprávnenie na vstup do Schengenu. Opatrenia, ktoré boli prijaté pod hrozbou pozastavenia, či vylúčenia Slovenskej republiky z prístupového procesu boli úspešné. Dôkazom toho je samotný vstup do Schengenu. Ten bol oficiálne schválený ministrami vnútra členských krajín Európskej únie 06. decembra 2007.¹¹ Ako už bolo uvedené Slovenská republika vstúpila do Schengenu k 21. decembru 2007, avšak k tomuto dňu nastalo zrušenie kontrol len na vnútorných pozemných a vodných hraniciach. Medzinárodné letiská na Slovensku k takémuto kroku pristúpili až 30. marca 2008.¹²

⁵ V oficiálnom názve Aktu sú spomenuté všetky krajiny, ktoré vstúpili do Európskej únie v roku 2004, jeho oficiálny názov je AKT o podmienkach prístúpenia Českej republiky, Estónskej republiky, Cyperskej republiky, Lotyšskej republiky, Litovskej republiky, Maďarskej republiky, Maltskej republiky, Poľskej republiky, Slovinskej republiky a Slovenskej republiky a o úpravách zmlúv, na ktorých je založená Európska únia.

⁶ Akt o podmienkach prístúpenia Českej republiky, Estónskej republiky, Cyperskej republiky, Lotyšskej republiky, Litovskej republiky, Maďarskej republiky, Maltskej republiky, Poľskej republiky, Slovinskej republiky a Slovenskej republiky a o úpravách zmlúv, na ktorých je založená Európska únia.

⁷ Akt o podmienkach prístúpenia Českej republiky, Estónskej republiky, Cyperskej republiky, Lotyšskej republiky, Litovskej republiky, Maďarskej republiky, Maltskej republiky, Poľskej republiky, Slovinskej republiky a Slovenskej republiky a o úpravách zmlúv, na ktorých je založená Európska únia.

⁸ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY.: Hodnotiaci proces Slovenskej republiky.

⁹ SME. (2006): Kaliňák: Termín vstupu Slovenska do Schengenu je ohrozený.

¹⁰ Pravda. (2017): Kaliňák: V roku 2006 Slovensku hrozilo, že nevstúpi do Schengenu. Nespĺňalo kritéria.

¹¹ Rozhodnutie Rady zo 6. decembra 2007 o úplnom uplatňovaní ustanovení schengenského *acquis* v Českej republike, Estónskej republike, Lotyšskej republike, Litovskej republike, Maďarskej republike, Maltskej republike, Poľskej republike, Slovinskej republike a Slovenskej republike.

¹² V čase vstupu Slovenskej republiky do Schengenu boli na Slovensku tri medzinárodné letiská a síce v Bratislave, Košiciach a Poprade. V súčasnosti je ich už šesť a na všetkých sú uplatňované rovnaké pravidlá súvisiace so Schengenom.

Náklady na vstup Slovenskej republiky do Schengenského priestoru boli vysoké vzhľadom na rozsah zmien a úprav, ktoré sa museli uskutočniť. Celkovo možno odhadovať, že ich výška bola na úrovni 100 miliónov EUR.¹³ Európska únia zriadila takzvaný Schengenský prechodný fond a Fond pre vonkajšie hranice. Projekty, ktoré bolo možné financovať z vyššie uvedených fondov boli spolufinancované z rozpočtu Slovenskej republiky. Pre lepšiu ilustráciu uvádzame, že zo Schengenského prechodného fondu čerpala Slovenská republika v rozmedzí rokov 2004 až 2007 finančné prostriedky v objeme 53 975 542,41 EUR, Slovenská republika sa podieľala na spolufinancovaní a vynaložila 24 776 673,59 EUR.¹⁴

2.1 Štátna hranica Slovenskej republiky s Ukrajinou

Vstup Slovenskej republiky do Schengenu okrem iného znamenal, že Slovensku ostala len jedna takzvaná vonkajšia hranica a to tá, ktorú zdieľa so svojím východným susedom Ukrajinou. Celková dĺžka hranice je 97,8 km a nachádza sa na nej spolu päť hraničných priechodov. Hraničné priechody Čierna nad Tisou – Čop a Maťovské Vojkovce – Pavlovo sú určené pre železničnú dopravu a trojica priechodov Veľké Selmence – Mali Selmenci, Vyšné Nemecké – Užhorod a Ubl'a – Malyj Bereznij slúžia cestnej doprave. Terén hranice Slovenska a Ukrajiny je hlavne v severnej časti veľmi členitý, keďže sa nachádza v horskom prostredí. Celý hraničný úsek je extrémne strážený a jednotlivé mechanizmy, ktoré slúžia na jeho ochranu sa pravidelne podrobujú hodnotiacemu procesu zo strany Európskej únie. Na ochranu hraníc je nevyhnutná spolupráca s Ukrajinou. Právny základ bilaterálnej spolupráce možno nájsť v Zmluve medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o spoločných štátnych hraniciach, ktorá vstúpila do platnosti v roku 1995.¹⁵ Tá okrem iného definuje štatút hlavných hraničných splnomocnencov, ktorí sú podľa Žakovej zodpovední najmä za hodnotenie situácie na slovensko – ukrajinskej hranici, dodržiavania bezpečnostných pravidiel a záruk, bilaterálnu spoluprácu v prípade riešenia vzniknutých problémov, či kontroly situácie na hraničných priechodoch.¹⁶ Na základe výsledkov pravidelných bilaterálnych rokovaní hlavných hraničných splnomocnencov oboch strán možno za najefektívnejšiu považovať spoločnú ochranu hraníc a vzhľadom na túto skutočnosť bol v roku 2013 zavedený inštitút spoločných hliadok, ktorého právnym základom je Dohoda o spoločných hliadkach.¹⁷ Vychádzajúc z pravidelných správ o činnosti hlavného hraničného splnomocnenca možno ich činnosť hodnotiť vysoko efektívne.¹⁸ Aj napriek skutočnosti, že obe strany na prvý pohľad vynakladajú veľké úsilie na elimináciu negatívnych javov na hranici medzi Ukrajinou a Slovenskom. Na základe Správy o činnosti hlavného hraničného splnomocnenca za rok 2019 ostávajú dvoma najväčšími problémami nelegálna migrácia a pašeráctvo, primárne tabakových výrobkov. V nasledujúcej časti štúdie budeme pozornosť venovať prvému z dvoch menovaných negatívnych javov.

3 Nelegálne aktivity na slovensko-ukrajinskej hranici

Vidina lepších životných podmienok, ktoré ponúkajú krajiny Schengenu láka migrantov neoprávnene prekračovať jeho hranice. Slovenská republika je rovnako vystavená tomuto negatívnemu trendu. Vonkajšiu hranicu s Ukrajinou sa ročne snažia neoprávnene prekročiť stovky migrantov. Za neoprávnené prekročenie hranice (neoprávnený prechod) možno na základe Ministerstva vnútra pokladať všetky situácie, v rámci ktorých nastal nelegálny

¹³ HOSPODÁRSKE NOVINY. (2016): Ako Slovensko vstúpilo do Schengenu.

¹⁴ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY.: Finančné nástroje EÚ na implementáciu Schengenského acquis.

¹⁵ Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o spoločných štátnych hraniciach.

¹⁶ ŽAKOVÁ, M. (2017): Aktuálne fungovanie hranično-splnomocneneckej činnosti v rámci Slovenskej republiky a Ukrajiny, s. 54.

¹⁷ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. (2013): Bezpečnosť slovensko-ukrajinskej štátnej hranice sa stále zvyšuje.

¹⁸ Správa o činnosti hlavného hraničného splnomocnenca za rok 2018.

prechod cez vonkajšiu hranicu a medzi dobou, kedy k takémuto konaniu došlo a zdržaním osoby uplynula lehota najviac 48 hodín.¹⁹ Rovnako dôležitou je aj skutočnosť, že osoby, ktoré boli zdržané z dôvodu neoprávneného prekročenia vonkajšej hranice musela zadržať hliadka určená práve na ochranu hraníc. Štatistiky neoprávnených prekročení vonkajšej hranice radia do tejto kategórie aj prípady readmisie osôb, ktoré síce boli zdržané na území iného štátu z dôvodu neoprávneného prekročenia hranice, avšak vychádzajúc z dohôd musia byť tieto osoby vrátené na územie, z ktorého nelegálne na iné štátne územie vošli (v našom prípade je daným štátom Slovensko). Vzhľadom na skôr uvedenú definíciu možno tvrdiť, že neoprávnené prekročenie hranice v prípade Slovenska sa týka nelegálnych prechodov výlučne cez vonkajšiu hranicu a osoby, ktoré tak učinili musia byť zdržané zložkami polície určených na ochranu a monitorovanie hraníc. Ministerstvo vnútra v rámci štatistik presne uvádza, ktoré Oddelenia hraničnej kontroly policajného zboru zachytili neoprávnené prekročenie hraníc. Pokiaľ sa sústreďíme na prekročenie pozemnej hranice v roku 2019 zaznamenali takéto prípady nasledovné Oddelenia hraničnej kontroly PZ; Zboj, Ulič, Ubl'a, Podhorod', Petrovce, Vyšné Nemecké, Maťovské Vojkovce, Veľké Slemence, Čierna nad Tisou a Michalove. Jeden prípad neoprávneného prekročenia odhalila aj Národná jednotka boja proti nelegálnej migrácii.²⁰ Celkové štatistiky o neoprávnených prekročeníach pre Slovensko pracujú aj s prípadmi, ktoré boli zachytené na medzinárodných letiskách. Počet týchto prípadov je však nižší v porovnaní s prekročeniami pozemnej hranice a v analýze od nich abstrahujeme. Štatistiky Ministerstva vnútra zachytávajú len odhalené prípady nelegálnych prechodov a tak vychádzajúc z tejto skutočnosti existuje opodstatnený predpoklad, že ich počet je v skutočnosti vyšší. Nasledujúci graf ilustruje počet neoprávnených prekročení vonkajšej hranice Slovenskej republiky od roku 2007 až po rok 2019.²¹ V štatistike sú zahrnuté prechody cez aj mimo hraničného priechodu. Z grafu ležiaceho nižšie možno vyhodnotiť hneď niekoľko trendov. V prvom rade je potrebné upriamiť pozornosť na rok 2007, teda rok vstupu Slovenskej republiky do Schengenu. Jednoznačne môžeme konštatovať, že pri porovnaní rokov 2007 a 2008 nastal pokles v počte neoprávnených prechodov cez štátnu hranicu. Za viditeľným poklesom stoja v prvom rade zvýšené nároky na ochranu vonkajšej hranice, ktoré Slovenská republika musela splniť v súvislosti s členstvom v Schengenskom priestore. Investície vo výške desiatok miliónov EUR, ktoré boli určené na zlepšenie technického a materiálneho vybavenia hranice sa ukázali ako prospešné. Vyššie sme uviedli, že kooperácia Slovenska a Ukrajiny okrem iného prebieha prostredníctvom spoločných hliadok, ktoré fungujú od roku 2013. Pokiaľ vychádzame z údajov, ktoré sú uvedené v grafe možno jednoznačne konštatovať, že v porovnaní s nasledujúcimi rokmi možno sledovať rapidný pokles nelegálnych prechodov cez východnú hranicu. Vzhľadom na túto skutočnosť súhlasíme s tvrdením, že uzavretie Dohody o spoločných hliadkach pod vedením hlavného hraničného splnomocnenca Ľudovíta Bira spôsobilo pokles nelegálnych prekročení hranice. Od roku 2013 po súčasnosť možno sledovať relatívne stabilný počet osôb, ktoré boli zdržané z dôvodu neoprávneného prekročenia vonkajšej hranice. V súvislosti s migračnou krízou, ktorá vo vybraných krajinách Európskej únie naplno prepukla v letných mesiacoch roku 2015 sa začalo hovoriť o takzvanej kríze Schengenu, ktorá mohla spôsobiť až znovuzavedenie hraničných kontrol. Avšak pokiaľ vychádzame z dát, ktoré sú uvedené v grafe migračné vlny spôsobené utečeneckou krízou sa na slovensko – ukrajinskej hranici neprejavili, dokonca pri porovnaní rokov 2014 a 2015 sledujeme medziročný pokles. Hlavnou príčinou je skutočnosť, že migranti využívali na

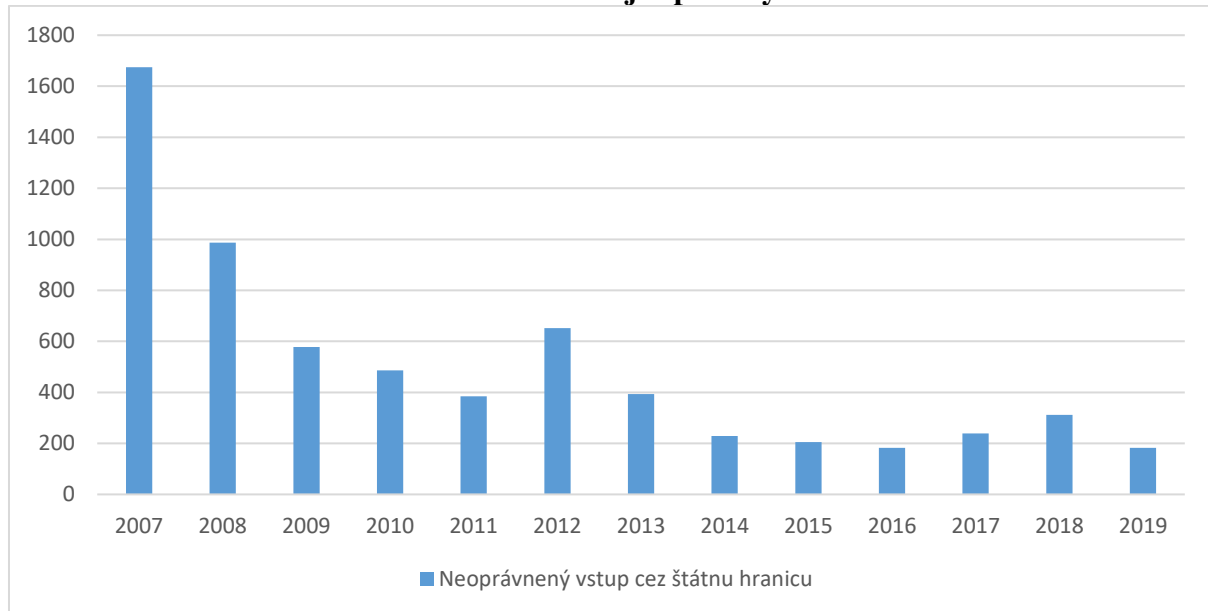
¹⁹ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. (2019): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike.

²⁰ Oddelenie hraničnej kontroly PZ Topoľa v roku 2019 nezachytilo žiadne neoprávnené prekročenie vonkajšej hranice.

²¹ Štatistiky Ministerstva vnútra Slovenskej republiky uvádzajú aj údaje o počte neoprávnených prechodov zistených na medzinárodných letiskách, tie sú však z pohľadu našej štúdie bezpredmetné.

transfer do Európy migračné trasy, ktoré územia Ukrajiny a v konečnom dôsledku aj Slovenska obchádzali. Krvavý konflikt, ktorý prebieha na východe Ukrajiny sa rovnako výrazne neprejavil na počte nelegálnych prechodov cez východnú hranicu na Slovensku.

Graf 1: Počet neoprávnených prekročení vonkajšej pozemnej hranice v smere do Slovenskej republiky

Zdroj: Vlastné spracovanie autora. MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. (2019): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike.

3.1 Zapojenie ľudského faktora do nelegálnych aktivít

Fenómén nelegálnej migrácie, pašeráctva a prevádzactva, ktorý možno sledovať na východnej hranici Slovenska je s daným regiónom spojený už od samotného vzniku Slovenskej republiky. S euroatlantickou integráciou Slovenska sa zvýšil záujem občanov tretích krajín migrovať na Slovensko s cieľom tranzitu do inej krajiny Európskej únie alebo motiváciou tu zotrvať. Východná hranica Slovenskej republiky patrí jednoznačne k tým najstráženejším v Schengene. Materiálne a technické vybavenie, ktorým disponuje Hraničná a cudzinecká polícia spĺňajú prísne požiadavky Európskej únie a v poradí už tret'om hodnotení ochrany vonkajšej hranice Slovensko obstálo. V praxi sa rovnako stretávame s modernizáciou vybavenia a dostupná technika sa nezameriava len na pozemnú hranicu, ale stráži aj vzdušný priestor a priestor pod zemou. Aj napriek týmto skutočnostiam sa nedarí relatívne krátky hraničný úsek dostatočne chrániť a eliminovať nelegálnu migráciu a pašeráctvo na minimum. Dôvodom je v mnohých prípadoch ľudský faktor, ktorý zlyháva. Regionálne rozdiely na Slovensku sú markantné. Priemyselná výroba, rovnako ako sektor služieb sa primárne sústreďia na západe krajiny a východné regióny neúspešne bojujú s nedostatkom investícií a vysokou mierou nezamestnanosti. Nezamestnanosť vo všetkých troch hraničných okresoch Snina (7,48 %), Medzilaborce (10,07 %) a Sobrance (11,35 %) prevyšuje priemernú mieru nezamestnanosti na Slovensku.²² Regióny možno považovať za takzvané hladové doliny a veľká časť populácie v produktívnom veku sa vzhľadom na nedostatok pracovných príležitostí rozhodla migrovať za prácou do zahraničia, respektíve vyspelejších regiónov Slovenska. Nedostatok pracovných príležitostí je dôvodom, že mnoho osôb z regiónu je zapojených do nelegálnych aktivít spojených s prevádzactvom alebo pašeráctvom. Obdobná situácia je aj na druhej strane

²² ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SLOVENSKEJ REPUBLIKY. (2019): Nezamestnanosť – mesačné štatistiky.

hranice. Organizované skupiny uskutočňujú za poplatok prevádzanie osôb z Ukrajiny na Slovensko. Zväčša sa jedná o väčšie skupiny, ktoré migrantov následne transportujú do krajín ležiacich na západe Európskej únie. Na základe údajov Ministerstva vnútra osoby, ktoré v roku 2019 neoprávnené prekročili vonkajšiu hranicu pochádzali najmä z Ukrajiny, Vietnamu, Afganistanu, Bangladéša a Srí Lanky.²³ Okrem toho, že ľudia z pohraničných regiónov sú zapojení do nelegálnych aktivít je stále prítomným problémom aj korupcia príslušníkov Hraničnej a cudzineckej polície. Tú napríklad reflektuje situácia, na ktorú upozornil ukrajinský novinár Vitaliy Glagola. Na základe zverejneného videa došlo ku korupcii priamo na hraničnom priechode, keď si jeden z colníkov od osôb, ktoré prekročili hranicu pýtal hotovosť vo výške 20 EUR.²⁴

Boj proti nelegálnej migrácii a pašeráctvu sa musí prispôbovať novodobým spôsobom, ktorými sú samotné zločiny realizované. Ešte pred pár rokmi sa najmä na pašeráctvo využívali podzemné trasy. Túto skutočnosť okrem iného potvrdzuje napríklad objavenie približne 700 m dlhého pašeráckeho tunela v roku 2012, ktorý viedol popod už v tom čase vonkajšiu a prísne stráženú hranicu Schengenu.²⁵ Tunel slúžil primárne na nelegálny dovoz tabakových výrobkov z Ukrajiny na Slovensko. V súčasnosti sa na pašovanie tovaru, ale aj osôb využívajú vzdušné trasy. V prípade pašovania tovarov je možné použiť drony. Tie lietajú vo výške, ktorú často krát radary nie sú schopné zachytiť a tak sa tovar nelegálne dostane na územie Slovenska. Drony prevážajú tovar zväčša v noci a odhaduje sa, že pašeráci, ktorí obchod sprostredkujú zinkasujú za tucet preletov uskutočnených za jednu noc približne 3 200 EUR.²⁶ Pre porovnanie výška priemernej mzdy na Ukrajine za uplynulý rok bola približne 340 EUR mesačne.²⁷ Vzdušné trasy sa okrem pašeráctva využívajú aj na prevádzacstvo osôb. Na transport osôb z Ukrajiny na Slovensku sú využívané vrtuľníky, s čím je však spojené veľké riziko. V roku 2015 napríklad havaroval v okrese Michalovce ukrajinský vrtuľník, na ktorého palube bolo 7 osôb.²⁸ Vrtuľník sa snažil prepašovať na územie Slovenska nelegálnych migrantov. V praxi sa možno stretnúť aj s mnohými inými prípadmi, kedy na nelegálne aktivity boli využité vzdušné trasy.

4 Možnosti eliminácie negatívnych javov na slovensko-ukrajinskej hranici

Odstránenie nelegálnych aktivít na vonkajšej hranici Slovenskej republiky je náročný a zdĺhavý proces. V tejto časti štúdie budeme pozornosť venovať návrhom riešení, ktoré môžu prispieť k ich eliminácií.

Na základe grafu, ktorého výsledky sme demonštrovali skôr možno pozitívne hodnotiť zmenu, ktorá nastala po vstupe Slovenskej republiky do Schengenského priestoru. Slovenská republika prijala najmä finančnú pomoc z prostriedkov Európskej únie, ktorá bola určená na ochranu vonkajšej hranice. V rámci poskytovania finančných prostriedkov na ochranu vonkajších hraníc zdôrazňujeme potrebu uplatňovania zásady solidarity, nakoľko náklady členských štátov, ktoré vyplývajú z ich členstva v Schengene sú rôzne. Niektoré z krajín Schengenu nemajú žiadnu vonkajšiu hranicu a tak sú ich náklady neporovnateľne nižšie v porovnaní so štátmi, ktoré vonkajšou hranicou disponujú. Vzhľadom na túto skutočnosť by však nebolo spravodlivé pokiaľ by náklady na ochranu vonkajšej hranice znášali len tie štáty, ktoré danou hranicou priamo disponujú, nakoľko tieto krajiny nechránia len svoje územie

²³ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. (2019): Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie v Slovenskej republike.

²⁴ HOSPODÁRSKE NOVINY. (2019): VIDEO: "20 eur na kávičku." Takto si slovenský colník pýta na hranici úplatok.

²⁵ DEBNÁR, J. (2015): Agenti tajnej služby mohli zbohatnúť na slovensko-ukrajinskom pašeráckom tuneli.

²⁶ DEBNÁR, J. (2018): Za „nočnú“ 3200 eur? Tak sa zarába na slovenskej hranici, znie z Ukrajiny.

²⁷ LEITMANOVA, V. (2019): Farby, vône a elán pri práci. Ukrajinci a ich pracovné pukušenia.

²⁸ TÓDOVÁ, M. (2015): Na ukrajinskej hranici padol vrtuľník, pravdepodobne s pašerákmi.

a občanov, ale celý Schengenský priestor. Uvedomujúc si túto skutočnosť podporujeme myšlienku zriadenia fondov, ktorých hlavným cieľom je preukázanie solidarity s vyššie spomínanými štátmi. V rámci Fondu pre vnútornú bezpečnosť pre obdobie rokov 2014 – 2020 existuje Finančný nástroj v oblasti vonkajších hraníc a víz, z ktorého môžu napríklad členské štáty čerpať finančné prostriedky určené na ochranu vonkajších hraníc.^{29,30} Pre Slovenskú republiku je existencia spomínaného finančného nástroja jednoznačne prínosná, nakoľko samostatne bez poskytnutých finančných zdrojov by nebola schopná zabezpečiť ochranu na tak vysokej úrovni.

Hoci členstvo Ukrajiny v Európskej únii je v nedohľadne, za jednoznačný úspech v európskej integrácii možno považovať zrušenie vízovej povinnosti pre občanov Ukrajiny. Od 11. júna 2017 im táto povinnosť bola zrušená a v prípade, že občania disponujú biometrickým cestovným pasom môžu na dobu 90 dní zotrvať na území Európskej únie bez nutnosti vybavenia víz. Takýto krok možno hodnotiť pozitívne, aj keď vízová povinnosť v prípade záujmu pracovať v členskom štáte Európskej únie zrušená nebola. Možno sa domnievať, že najmä u Ukrajincov sa zníži motivácia nelegálne prekračovať hranice, v prípade, že existuje legálna možnosť na území Európskej únie zotrvať 90 dní. V prípade zrušenia vízovej povinnosti však pokladáme za dôležité upriamiť pozornosť aj na benefity, ktoré z tohto rozhodnutia môžu mať pohraničné regióny na Slovensku. Ako sme uviedli vyššie, okresy, ktoré priamo ležia na hranici s Ukrajinou patria medzi menej rozvinuté s nedostatkom pracovných príležitostí. Skutočnosť, že potreba vybavovania víz bola zrušená môže pozitívne vplyvať na zvýšenie záujmu Ukrajincov o návštevu spomínaných regiónov. Tento krok by mohol viesť k takzvanému fenoménu nákupnej turistiky na Slovensku, hlavne pokiaľ by motiváciou bol nákup tovarov bežnej spotreby, ktoré v Ukrajine dostupné nie sú. Rovnako nemožno zabudnúť na pozitívny vplyv zrušenia vízovej povinnosti pre cestovný ruch v regióne. Pre pohraničné okresy by nárast turistov mal jednoznačne pozitívny efekt.

Záver

Častokrát sa možnosť opustiť krajinu Schengenského priestoru bez absolvovania hraničnej kontroly považuje za najväčšiu výhodu, ktorú nám členstvo v Európskej únii prináša. Spomínané členstvo okrem iného zaväzuje Slovenskú republiku aj k plneniu záväzkov, ktoré sú explicitne uvedené v Schengenskom práve. Slovenská republika sa ich dobrovoľne rozhodla rešpektovať a okrem iného je povinná chrániť vonkajšiu hranicu, ktorú zdieľa so svojim východným susedom Ukrajinou.

Pozornosť všetkých členských krajín Schengenského priestoru sa sústreďuje práve na vyššie spomínanú hranicu. Aj napriek snahe Slovenskej republiky a Ukrajiny sa doposiaľ nepodarilo eliminovať ilegálne aktivity vyskytujúce sa na uvedenom pohraničí. Medzi tie možno zaradiť najmä pašeráctvo tovarov, zväčša tabakových výrobkov, a nelegálnu migráciu. Páchatelia vyššie spomenutých trestných činov využívajú na ich uskutočnenie moderné spôsoby, čo výrazným spôsobom zhoršuje pozíciu policajných zložiek na Slovensku, ale aj Ukrajine. Závažným problémom je aj korupcia príslušníkov hraničných a cudzineckých polícií v oboch krajinách.

Eliminácia trestných činov páchaných na slovensko-ukrajinskom pohraničí je zdĺhavý proces. Jednoznačne si vyžaduje spoluprácu oboch susediacich krajín, napríklad prostredníctvom spoločných hliadok, ktoré boli uvedené do praxe v roku 2013. Vychádzajúc z dát o počtoch nelegálnych prechodov ich možno hodnotiť vysoko pozitívne a podľa nášho názoru by spolupráca mala pokračovať v podobnom duchu. Náklady, ktoré Slovenskej

²⁹ V období rokov 2007 – 2013 fungoval Fond pre vonkajšie hranice.

³⁰ Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 515/2014 zo 16. apríla 2014, ktorým sa ako súčasť Fondu pre vnútornú bezpečnosť zriaďuje nástroj pre finančnú podporu v oblasti vonkajších hraníc a víz a ktorým sa zrušuje rozhodnutie č. 574/2007/ES.

republike vznikajú v súvislosti s ochranou vonkajšej hranice by nemala na základe princípu solidarity znášať sama. Vzhľadom na to možno pozitívne hodnotiť jestvujúce fondy, z ktorých členské štáty čerpajú finančné prostriedky na ochranu vonkajších hraníc. Vzťahy Európskej únie a Ukrajiny dostali nový rozmer v roku 2017, kedy nastalo zrušenie vízovej povinnosti. Občania Ukrajiny môžu bez nutnosti víz zotrvať v ktoromkoľvek členskom štáte Európskej únie 90 dní. Táto skutočnosť má podľa nášho názoru hneď niekoľko pozitívnych efektov. V prvom rade možno predpokladať, že výrazným zjednodušením podmienok vstupu do Európskej únie aspoň čiastočne pomíne motivácia občanov Ukrajiny vchádzať do Schengenského priestoru nelegálne. V štúdií sme rovnako venovali pozornosť hraničným regiónom, ktoré zápasia s nedostatkom investícií a pracovných príležitostí. Prílev občanov Ukrajiny by mohol mať na tieto okresy pozitívny vplyv a tak zrušenie vízovej povinnosti možno pokladať za recipročne výhodné.

Použitá literatúra:

1. Akt o podmienkach pristúpenia Českej republiky, Estónskej republiky, Cyperskej republiky, Lotyšskej republiky, Litovskej republiky, Maďarskej republiky, Maltskej republiky, Poľskej republiky, Slovinskej republiky a Slovenskej republiky a o úpravách zmlúv, na ktorých je založená Európska únia.
2. DEBNÁR, J. (2018): Za „nočnú“ 3200eur? Tak sa zarába na slovenskej hranici, znie z Ukrajiny. [online]. V: *Aktuality.sk*, 8. 2. 2018. [cit. 28. 3. 2020.] Dostupné online: <https://www.aktuality.sk/clanok/561502/za-nocnu-3200-eur-tak-sa-zaraba-na-slovenskej-hranici-znie-z-ukrajiny/>.
3. DEBNÁR, J. (2015): Agenti tajnej služby mohli zbohatnúť na slovensko-ukrajinskom pašeráckom tuneli. [online]. *Aktuality.sk*, 16. 7. 2015. [cit. 28. 3. 2020.] Dostupné online: <https://www.aktuality.sk/clanok/300036/agenti-tajnej-sluzby-mohli-zbohatnut-na-slovensko-ukrajinskom-paserackom-tuneli/>
4. HNONLINE.SK (2016): Ako Slovensko vstúpilo do Schengenu. [online]. *Hospodárske noviny*, 24. 8. 2016. [cit. 13. 3. 2020.] Dostupné online: <https://slovensko.hnonline.sk/814902-ako-slovensko-vstupilo-do-schengenu>
5. HOSPODÁRSKE NOVINY. (2019): VIDEO: "20 eur na kávičku." Takto si slovenský colník pýta na hranici úplatok. [online]. *Hospodárske noviny*, 6. 2. 2019. [cit. 27. 3. 2020.] Dostupné online: <https://slovensko.hnonline.sk/1886762-video-20-eur-na-kavicku-takto-si-slovensky-colnik-pyta-na-hranici-uplatok>.
6. LEITMANOVA, V. (2019): Farby, vône a elán pri práci. Ukrajinci a ich pracovné pokúšenia.. [online]. *Denník N*, 18. 10. 2019. [cit. 30. 3. 2020.] Dostupné online: <https://dennikn.sk/blog/1589195/farby-vone-a-elan-pri-praci-ukrajinci-a-ich-pracovne-pokusenia/>.
7. LIPKOVÁ, Ľ. (2006): *Európska únia*. Bratislava: Sprint, 2006. ISBN 80-89085-65-2.
8. MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. (2013). Bezpečnosť slovensko – ukrajinskej hranice sa neustále zvyšuje. [cit. 22. 3. 2020.] Dostupné online: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy-2&sprava=bezpecnost-slovensko-ukrajinskej-statnej-hranice-sa-neustale-zvysuje>.
9. MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Finančné nástroje EÚ na implementáciu Schengenského acquis. [cit. 16. 3. 2020.] Dostupné online: <https://www.minv.sk/?pomoc>.
10. MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Hodnotiaci proces Slovenskej republiky. [cit. 16. 3. 2020.] Dostupné online: <https://www.minv.sk/?proc>.
11. MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. (2019). Štatistický prehľad legálnej a nelegálnej migrácie. [cit. 20. 3. 2020.] Dostupné online: <https://www.minv.sk/?rocnky>.

12. Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 515/2014 zo 16. apríla 2014, ktorým sa ako súčasť Fondu pre vnútornú bezpečnosť zriaďuje nástroj pre finančnú podporu v oblasti vonkajších hraníc a víz a ktorým sa zrušuje rozhodnutie č. 574/2007/ES.
13. SITA. (2017): Kaliňák: V roku 2006 Slovensku hrozilo, že nevstúpi do Schengenu. Nespĺňalo kritéria. [online]. *Pravda*, 1. 4. 2020. [cit. 15. 3. 2020.] Dostupné online: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/425122-kalinak-v-roku-2006-slovensku-hrozilo-ze-nevstupi-do-schengenu-nesplnalo-kriteria/>.
14. Správa o činnosti hlavného hraničného splnomocnenca za rok 2018.
15. Správa o činnosti hlavného hraničného splnomocnenca za rok 2019.
16. RADA EURÓPSKEJ ÚNIE. (2015). Schengen Vaša vstupná brána k voľnému pohybu po Európe. [cit. 18. 3. 2020.] Dostupné online: <https://www.consilium.europa.eu/media/30096/qc0114838skn.pdf>.
17. Rozhodnutie Rady zo 6. decembra 2007 o úplnom uplatňovaní ustanovení schengenského acquis v Českej republike, Estónskej republike, Lotyšskej republike, Litovskej republike, Maďarskej republike, Maltskej republike, Poľskej republike, Slovinskej republike a Slovenskej republike.
18. SITA. (2006): Kaliňák: Termín vstupu Slovenska do Schengenu je ohrozený. [online]. *SME*, 25. 7. 2006. [cit. 15. 3. 2020.] Dostupné online: <https://domov.sme.sk/c/2821449/kalinak-termin-vstupu-slovenska-do-schengenu-je-ohrozeny.html>.
19. TÓDOVÁ, M. (2015): Na ukrajinskej hranici padol vrtuľník, pravdepodobne s pašerákmi. [online]. *Denník N*, 13. 11. 2015. [cit. 29. 3. 2020.] Dostupné online: <https://dennikn.sk/294167/na-ukrajinskej-hranici-padol-vrtulnik-pravdepodobne-s-paserakmi/>.
20. ÚSTREDIE PRÁCE, SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY. (2019). Nezamestnanosť – mesačné štatistiky. [cit. 29. 3. 2020.] Dostupné online: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254.
21. Zmluva medzi Slovenskou republikou a Ukrajinou o spoločných štátnych hraniciach.
22. ŽAKOVÁ, M. (2017): Aktuálne fungovanie hranično – splnomocneneckej činnosti v rámci Slovenskej republiky a Ukrajiny. [online]. *Skvalitňovanie manažmentu slovensko-ukrajinskej hranice*. [cit. 26. 3. 2020.] Dostupné online: http://borderua.sk/data/Kniha2_sklalitnovanie.manazmentu.pdf.

Kontakt:**Ing. Zuzana Beňová**

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: zuzana.benova@euba.sk

EURÓPSKA INICIATÍVA OBČANOV – DOTERAJŠIE SKÚSENOSTI

EUROPEAN CITIZENS' INITIATIVE - PREVIOUS EXPERIENCE

Lucia Bocková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lucia.bockova@euba.sk

Abstrakt: Cieľom príspevku je poskytnúť komplexný pohľad na právo občanov Európskej únie (EÚ) predložiť európsku iniciatívu občanov (EIO) v kontexte doterajších skúseností s fungovaním tohto nástroja. Najmenej milión občanov, ktorí sú štátnymi príslušníkmi členských štátov, sa môže ujať iniciatívy a vyzvať Európsku komisiu, aby v rámci svojich právomocí predložila vhodný návrh vo veciach, o ktorých sa občania EÚ domnievajú, že na účely uplatňovania zmlúv je potrebný právny akt Únie. Prvá časť príspevku definuje základné prvky EIO. Druhá časť príspevku približuje zmeny v právnej úprave, ktoré sú odpoveďou na problémy s uplatňovaním EIO v praxi. Tretia časť príspevku analyzuje konkrétne príklady EIO. Zo získaných poznatkov vyplýva záver, že EIO je významným nástrojom účasti občanov EÚ na demokratickom živote EÚ, no jej vplyv na tvorbu politik EÚ je zatiaľ malý.

Kľúčové slová: Európska únia, občianstvo Európskej únie, európska iniciatíva občanov
JEL: F55, K10

Abstract: The aim of the paper is to provide a comprehensive overview of the right of European Union (EU) citizens to submit European Citizens' Initiative (ECI) in the context of previous experience with the operation of this tool. Not less than one million nationals of Member States may take the initiative of inviting the European Commission within the framework of its powers, to submit any appropriate proposal on matters where citizens consider that a legal act of the Union is required for the purpose of implementing Treaties. The first part of the paper defines the basic elements of EIO. The second part of the paper describes the changes in the legislation, which are a response to the problems with the application of the EIO in practice. The third part of the paper analyzes specific examples of EIO. The findings suggest that the EIO is an important tool for the participation of EU citizens in the democratic life of the EU, but its impact on EU policy-making is still small.

Key words: European Union, Citizenship of the European Union, European Citizens' Initiative

JEL: F55, K10

Úvod

Od momentu nadobudnutia platnosti Lisabonskej zmluvy 1. decembra 2009 uplynulo už viac ako desať rokov. Jej prostredníctvom bolo do právneho poriadku Európskej únie (ďalej aj „EÚ“) zavedené právo tzv. európskej iniciatívy občanov (ďalej aj „EIO“ alebo „iniciatíva“) ako súčasť občianstva EÚ. EIO je „mladým“ nadnárodným nástrojom zastupiteľskej demokracie v EÚ, ktorý je jedinečný aj v celosvetovom kontexte. Po prijatí potrebných predpisov na úniovej a národnej úrovni dochádzalo od 1. apríla 2012 k predkladaniu konkrétnych EIO a praktickej realizácii tohto práva občanov EÚ. V nadväznosti na pozitívne aj negatívne poznatky s fungovaním EIO z praxe, pristúpili v roku 2019 inštitúcie EÚ k revízii prvotných pravidiel s cieľom zjednodušiť, no zároveň zefektívniť tento inštitút. Príspevok má za cieľ analyzovať teoretické a praktické aspekty iniciatív na základe doterajších skúseností

s využívaním tohto práva. V prvej časti príspevku sa budeme venovať podstate inštitútu EIO a definujeme pramene, ktoré sú právnym základom EIO. Druhá časť je analýzou ustanovení revidovanej právnej úpravy a zároveň v nej porovnávame jednotlivé zmeny s predchádzajúcim právnym stavom. Tretia časť približuje iniciatívu na konkrétnych príkladoch z praxe a analyzuje právne aspekty týchto iniciatív v kontexte prebiehajúcich súdnych konaní. Jednotlivé poznatky boli získané štúdiom širokého spektra prameňov vrátane oficiálnych dokumentov inštitúcií EÚ a príslušnej úniovej a národnej legislatívy. Na základe analýzy a komparácie boli formulované závery a odporúčania vo vzťahu k EIO.

1 Všeobecná charakteristika európskej iniciatívy občanov

Právo EIO je rámcovo upravené v čl. 11 ods. 4 Zmluvy o Európskej únii (ďalej aj „ZEÚ“), z ktorého vyplýva, že „Občania Únie, ktorých počet dosiahne najmenej jeden milión a ktorí sú štátnymi príslušníkmi významného počtu členských štátov, sa môžu ujať iniciatívy a vyzvať Európsku komisiu, aby v rámci svojich právomocí predložila vhodný návrh vo veciach, o ktorých sa občania domnievajú, že na účely uplatňovania zmlúv je potrebný právny akt Únie“. Uvedené právo nadobudli občania EÚ jeho zakotvením v primárnom práve EÚ prostredníctvom Lisabonskej zmluvy. Právnym základom podrobnej právnej úpravy tohto inštitútu sa stal tiež článok 24 Zmluvy o fungovaní Európskej únie (ďalej aj „ZFEÚ“), v zmysle ktorého nariadením Európskeho parlamentu (ďalej aj „EP“) a Rady majú byť upravené „postupy a podmienky predloženia iniciatívy občanov v zmysle článku 11 Zmluvy o Európskej únii vrátane minimálneho počtu členských štátov, z ktorých musia občania predkladajúci iniciatívu pochádzať“. Za týmto účelom bolo prijaté v roku 2011 nariadenie EP a Rady č. 211/2011¹, ktoré nadobudlo účinnosť 1. apríla 2012. Tento právny rámec doplnilo vykonávacie nariadenie Európskej komisie (ďalej aj „EK“ alebo „Komisia“) č. 1179/2011², ktoré stanovilo technické parametre elektronického zberu vyhlásení o podpore, t. j. online zberu podpisov.

Občania EÚ prostredníctvom EIO získali právo priamo sa obrátiť so žiadosťou na EK, ktorá má ako jediná inštitúcia EÚ právo predkladať legislatívne návrhy, aby predložila návrh právneho aktu EÚ na účely uplatňovania zakladajúcich zmlúv. V kontexte začlenenia EIO do čl. 11 ZEÚ a čl. 24 ZFEÚ je potrebné túto iniciatívu vnímať ako nástroj posilňovania demokratického fungovania EÚ, pretože vytvára podmienky pre participáciu občanov EÚ na jej demokratickom a politickom živote. Právo EIO sa podobá právu EP podľa čl. 225 ZFEÚ a právu Rady podľa čl. 241 ZFEÚ požiadať EK, aby predložila určité návrhy. Zároveň je potrebné odlíšiť toto právo od práva občanov EÚ (ale aj fyzických osôb, ktoré nie sú občanmi EÚ, majú však bydlisko v niektorom z členských štátov EÚ a právnických osôb so sídlom v EÚ) obrátiť sa s petíciou na EP vo veci, ktorá sa ich priamo dotýka a spadá do pôsobnosti EÚ.³ Petície sú teda adresované EP ako inštitúcii EÚ, ktorá priamo zastupuje občanov členských štátov EÚ. Jednotlivé etapy cyklu EIO vychádzajú z pravidiel a postupov definovaných v nariadení EP a Rady č. 211/2011 (tieto základné pravidlá boli vo viacerých aspektoch revidované novým nariadením, ktoré rozoberáme v ďalšej časti príspevku). Iniciatíva je začatá občianskym výborom (organizátormi), ktorý je zložený najmenej zo siedmich osôb, ktoré sú občanmi EÚ a majú pobyt v najmenej siedmich členských štátoch EÚ. Následne je návrh EIO predložený Komisii, ktorá ju zaregistruje za predpokladu, že sú splnené podmienky na jej registráciu vrátane požiadavky, aby nebola zjavne mimo rámca právomocí EK predložiť návrh právneho aktu EÚ na účely vykonávania zmlúv. Po registrácii iniciatívy začína zbieranie vyhlásení o podpore od signatárov v lehote, ktorá nie je dlhšia ako dvanásť mesiacov. Ak počas

¹ Nariadenie EP a Rady (EÚ) č. 211/2011 zo 16. februára 2011 o iniciatíve občanov.

² Vykonávacie nariadenie EK (EÚ) č. 1179/2011 zo 17. novembra 2011, ktorým sa ustanovujú technické špecifikácie pre elektronické systémy zberu podľa nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 211/2011 zo 16. februára 2011 o iniciatíve občanov.

³ Pozri bližšie čl. 20 ods. 2 písm. d) ZFEÚ, čl. 24 ZFEÚ, čl. 227 ZFEÚ.

overovania vyhlásení o podpore príslušné orgány členských štátov potvrdia, že bol dosiahnutý najmenej jeden milión oprávnených signatárov pochádzajúcich najmenej z jednej štvrtiny všetkých členských štátov EÚ (siedmich krajín), organizátori predložia svoju iniciatívu Komisii, ktorá má na ňu odpovedať do troch mesiacov. V tejto etape sa tiež koná stretnutie organizátorov EIO so zástupcami EK a verejné vypočutie zorganizované na pôde EP.

Komisia získala nariadením EP a Rady č. 211/2011 právomoc predkladať EP a Rade správu o jeho uplatňovaní.⁴ Doposiaľ boli vydané dve takéto správy EK, prvá v roku 2015⁵ a druhá v roku 2018.⁶ Komisia v nich zhodnotila dovtedajšie skúsenosti s fungovaním EIO a tento nástroj sa stal predmetom preskúmania aj zo strany ďalších inštitúcií EÚ⁷ a zainteresovaných subjektov občianskej spoločnosti. Výsledkom posudzovania bolo zistenie, že prvotná právna úprava vykazuje nedostatky vo vzťahu k fungovaniu EIO, spôsobuje organizátorom iniciatív prekážky, a preto je potrebné zmeniť existujúce pravidlá. Identifikované otázky politickej povahy a technické a logistické ťažkosti mali negatívny vplyv na účinnosť a efektívnosť EIO vo viacerých oblastiach. Ako problematické sa ukázali všetky fázy „života“ EIO: jej registrácia; zbieranie vyhlásení o podpore; predloženie úspešnej iniciatívy, ktorá spĺňa hranicu jedného milióna podporovateľov, na posúdenie EK.

V roku 2019 bolo preto prijaté nové nariadenie EP a Rady č. 2019/788⁸ (ďalej aj „nové nariadenie“) s účinnosťou od 1. januára 2020, ktoré zrušilo nariadenie EP a Rady č. 211/2011. Rovnako pravidlá týkajúce sa online zberu vyhlásení o podpore pre registrované EIO definuje nové vykonávacie nariadenie EK č. 2019/1799.⁹ Pri EIO zaregistrovaných pred 31. decembrom 2019 sa však aj naďalej uplatňujú niektoré pôvodné pravidlá týkajúce sa: zbierania vyhlásení o podpore (najmä podmienky a požiadavky na údaje týkajúce sa signatárov) vrátane ich overovania a osvedčovania členskými štátmi; používania individuálnych online systémov na zbieranie vyhlásení o podpore; minimálneho počtu signatárov v jednotlivých členských štátoch; predloženia iniciatívy EK.¹⁰ Po predložení iniciatívy sa však už budú uplatňovať nové pravidlá na fázu posúdenia Komisiou, čo znamená, že EK bude mať na poskytnutie odpovede šesť namiesto pôvodných troch mesiacov.

V podmienkach Slovenskej republiky bolo nariadenie EP a Rady č. 2019/788 implementované zákonom č. 95/2019 Z. z. o informačných technológiách vo verejnej správe a o zmene a doplnení niektorých zákonov a zákonom č. 85/1990 Zb. o petičnom práve v znení neskorších predpisov.

V súvislosti so súčasnou pandémiou COVID-19 Komisia v máji 2020 predložila návrh nariadenia, ktorým sa ustanovujú dočasné opatrenia týkajúce sa lehôt na zbieranie, overovanie a posúdenie stanovené v nariadení EP a Rady č. 2019/788. Zmyslom navrhovanej právnej úpravy je predĺžiť jednotlivé lehoty v záujme zachovania účinnosti inštitútu EIO aj počas tejto pandémie.

⁴ Pozri bližšie čl. 22 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 211/2011.

⁵ Správa Komisie EP a Rade COM(2015) 145 final z 31. marca 2015 – Správa o uplatňovaní nariadenia (EÚ) č. 211/2011 o iniciatíve občanov.

⁶ Správa Komisie EP a Rade COM(2018) 157 final z 28. marca 2018 – Správa o uplatňovaní nariadenia (EÚ) č. 211/2011 o iniciatíve občanov.

⁷ Pozri napr. uznesenie EP z 28. októbra 2015 k európskej iniciatíve občanov (2014/2257).

⁸ Nariadenie EP a Rady (EÚ) č. 2019/788 zo 17. apríla 2019 o európskej iniciatíve občanov.

⁹ Vykonávacie nariadenie EK (EÚ) č. 2019/1799 z 22. októbra 2019, ktorým sa ustanovujú technické špecifikácie pre individuálne online systémy na zber vyhlásení podľa nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788 o európskej iniciatíve občanov.

¹⁰ Pozri bližšie čl. 27 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

2 Zmeny v právnej úprave európskej iniciatívy občanov podľa nariadenia EP a Rady č. 2019/788

Cieľom nového nariadenia EP a Rady č. 2019/788 je zreformovať pôvodnú reguláciu tak, aby došlo k jej zjednodušeniu a väčšej zrozumiteľnosti. Zmenené pravidlá uľahčujú celý proces fungovania EIO vo všetkých jej fázach od začiatku až do konca a zároveň poskytujú potrebnú podporu organizátorom EIO aj občanom, ktorí majú záujem o využitie iniciatívy, ako nástroja zastupiteľskej demokracie v EÚ. Nové nariadenie v plnej miere umožňuje využiť potenciál EIO ako nástroja na podporu diskusie a účasti na pôde EÚ a priblíženie EÚ k jej občanom. Prijaté zmeny prinášajú štrukturálne aj technické zlepšenia, v dôsledku ktorých je EIO prístupnejšia občanom EÚ a menej zaťažujúca pre organizátorov. V ďalšom texte objasníme kľúčové časti novej právnej úpravy.

Nové nariadenie vytvára predpoklady na to, aby EIO mohli vo väčšej miere podporiť mladí ľudia, čím sa zvýši ich účasť na demokratickom živote EÚ. Pôvodne tak mohol urobiť každý občan EÚ, ktorý dovŕšil vek, od ktorého mal oprávnenie voliť vo voľbách do EP. Po novom môžu členské štáty EÚ na základe vlastnej úvahy stanoviť minimálny vek na podporu EIO na 16 rokov.¹¹ Hoci návrh predpokladal plošné zníženie vekovej hranice občanov EÚ z 18 na 16 rokov, nenašiel v členských štátoch dostatočnú podporu a takáto zmena je len na dobrovoľnej báze. Väčšina členských štátov vrátane Slovenskej republiky aj naďalej viaže podporu na dosiahnutie 18 rokov veku, vek 16 rokov stanovilo Estónsko, Malta, Rakúsko¹² a vek 17 rokov zadefinovalo Grécko.¹³

Pre úspešný priebeh EIO je dôležité, aby mala minimálnu organizačnú štruktúru. Skupinu organizátorov tvorí najmenej sedem fyzických osôb, ktorí sú občanmi EÚ a majú pobyt v najmenej siedmich rôznych členských štátoch EÚ. Po novom má skupina organizátorov možnosť zriadiť v súlade s vnútroštátnym právom členského štátu právny subjekt na účely riadenia konkrétnej EIO.¹⁴ Stanovenie právnej subjektivity má svoj význam napríklad v kontexte zodpovednosti, získavania finančných prostriedkov pre účely EIO alebo ochrany osobných údajov, a to najmä vzhľadom na skutočnosť, že organizátori majú pobyt na území rôznych členských štátov EÚ. Nové nariadenie v súvislosti s členmi skupiny organizátorov znižuje ich zodpovednosť za škodu spôsobenú pri organizácii iniciatívy len na škodu spôsobenú v dôsledku protiprávneho konania, ku ktorému došlo úmyselne alebo z hrubej nedbanlivosti v súlade s vnútroštátnym právom.¹⁵ Zodpovednosť za spracovanie osobných údajov aj naďalej reguluje samostatné nariadenie.¹⁶

V praxi sa organizátori pri registrácii navrhovaných iniciatív stretávali s prekážkami, pretože Komisia veľmi prísne posudzovala, či konkrétne návrhy spĺňajú jednotlivé podmienky registrácie. V dôsledku toho EK viaceré právne neprípustné iniciatívy, ktoré boli mimo rozsahu právomocí EK zamietla registrovať (až 30 % žiadostí o registráciu EIO). Aj pod vplyvom niekoľkých súdnych konaní¹⁷, napriek striktnej právnej úprave, od roku 2015 Komisia

¹¹ Čl. 2 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

¹² V Rakúsku je možné voliť vo voľbách do EP od 16 rokov.

¹³ Pozri bližšie https://europa.eu/citizens-initiative/data-requirements_sk

¹⁴ Pozri bližšie čl. 5 ods. 7 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

¹⁵ Pozri bližšie čl. 5 ods. 5 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

¹⁶ Nariadenie EP a Rady (EÚ) č. 2016/679 z 27. apríla 2016 o ochrane fyzických osôb pri spracúvaní osobných údajov a o voľnom pohybe takýchto údajov, ktorými sa zrušuje smernica 95/46/ES.

¹⁷ Pozri rozsudok Všeobecného súdu z 23. apríla 2018 vo veci T-561/14 (One of Us a ďalší žalobcovia proti Komisii) v spojení s rozsudkom Súdneho dvora z 19. decembra 2019 vo veci C-418/18 P (Puppinc a ďalší žalobcovia proti Komisii); rozsudok Všeobecného súdu z 10. mája 2017 vo veci T-754/14 (Efler a ďalší žalobcovia proti Komisii); rozsudok Všeobecného súdu z 5. apríla 2017 vo veci T-361/14 (HB a ďalší žalobcovia proti Komisii); rozsudok Všeobecného súdu z 19. apríla 2016 vo veci T-44/14 (Constantini a ďalší žalobcovia proti Komisii); rozsudok Všeobecného súdu z 10. mája 2016 vo veci T-529/13 v spojení s rozsudkom Súdneho dvora zo 7. marca 2019 vo veci C-420/16 P (Izsák a Dabis proti Komisii); rozsudok Všeobecného súdu z 30. septembra

pristupovala k registrácii EIO flexibilnejšie a zaviedla do praxe možnosť čiastočnej registrácie iniciatív, ak bol taký prístup odôvodnený. Rovnako od roku 2015 rozhodnutia o registrácii navrhovaných iniciatív prijíma kolégium komisárov, čo je vyjadrením významu, ktorý EK pripisuje iniciatívam a zároveň potvrdením dôležitosti načúvania občanom EÚ.¹⁸ Nové nariadenie explicitne umožňuje organizátorom návrh iniciatívy zmeniť pred tým, ako Komisia rozhodne o žiadosti o registráciu. Zároveň Komisia môže iniciatívu zaregistrovať čiastočne, ak časť iniciatívy vrátane jej hlavných cieľov nie je zjavne mimo rámca právomocí Komisie predložiť návrh právneho aktu EÚ na účely vykonávania zmlúv.¹⁹ Doplnením tejto možnosti nemusí posudzovanie žiadosti o registráciu EIO, ktorá nespĺňa všetky požiadavky definované v nariadení, vyústiť do odmietnutia registrácie iniciatívy ako celku. Uvedené zmeny pravidiel registrácie sú prejavom vôle odstrániť prekážky, ktoré bránili skutočnému začatiu EIO.

Najväčšou výzvou pre organizátorov je nepochybne zozbierať počas jedného roka najmenej jeden milión podpisov od občanov EÚ v najmenej jednej štvrtine členských štátov EÚ (t. j. v siedmich krajinách) podľa systému kvót, ktoré sú presne stanovené pre jednotlivé členské štáty EÚ.²⁰ Doposiaľ bol zber vyhlásení o podpore pre organizátorov zložitý, čo dokazuje nízka miera úspešnosti iniciatív, ktoré v lehote jedného roka dosiahli požadovaný počet signatárov. Rovnako sa v jednotlivých členských štátoch uplatňovali rozdielne požiadavky na osobné údaje signatárov EIO, čo danému členskému štátu umožnilo následne overiť príslušné vyhlásenia o podpore. Niektoré krajiny vyžadovali značné množstvo osobných údajov, aj citlivých, čo mohlo občanov EÚ odradiť od prejavovania podpory konkrétnym iniciatívam a zároveň zbieranie vyhlásení o podpore, najmä v jeho papierovej forme, bolo veľmi komplikované. Nové nariadenie celý proces zbierania vyhlásení o podpore výrazne zjednodušuje. Došlo k väčšej harmonizácii osobných údajov, ktoré sa majú zbierať od signatárov, a to prostredníctvom len dvoch rôznych formulárov, z ktorých si môžu členské štáty vybrať namiesto pôvodných trinástich použiteľných formulárov. Občania EÚ majú po novom možnosť podpísať vyhlásenie o podpore iniciatívy bez ohľadu na miesto svojho pobytu, pričom každý signatár sa započítava v tom členskom štáte EÚ, ktorého je štátnym príslušníkom.²¹ Zmena sa týka aj zjednodušenia elektronického zberu vyhlásení o podpore EIO, keďže od 1. januára 2020 Komisia zriadila a prevádzkuje centrálny online systém, ako alternatívu k individuálnym online systémom, ktorého používanie na zber vyhlásení je bezplatné.²² Aj naďalej je však možné zbierať vyhlásenia o podpore EIO prostredníctvom individuálnych online systémov, ale len do 31. decembra 2022.²³ Zmena sa týka aj dĺžky a plynutia lehôt, čím sa časový harmonogram jednotlivých fáz EIO stáva flexibilnejším. Lehota na zbieranie podpisov sa nemení, nesmie presiahnuť dvanásť mesiacov. Vzhľadom na zabezpečenie potrebnej logistiky v súvislosti so zbieraním vyhlásení o podpore, organizátori majú na túto fázu iniciatívy reálne menej času ako rok. Organizátori majú preto podľa nového nariadenia možnosť zvoliť si dátum, od ktorého začnú zbierať vyhlásenia o podpore iniciatívy, a to najneskôr šesť mesiacov od registrácie EIO Komisiou.²⁴ Toto ustanovenie dáva organizátorom viac času na prípravu kampane v porovnaní s predošlým právnym stavom, keď sa zber

2015 vo veci T-450/12 v spojení s rozsudkom Súdneho dvora z 12. septembra 2017 vo veci C-589/15 P (Anagnostakis proti Komisii); rozsudok Všeobecného súdu z 3. februára 2017 vo veci T-646/13 (Bürgerausschuss für die Bürgerinitiative Minority SafePack – one million signatures for diversity in Europe proti Komisii).

¹⁸ Pozri bližšie Správu Komisie EP a Rade COM(2018) 157 final z 28. marca 2018 – Správa o uplatňovaní nariadenia (EÚ) č. 211/2011 o iniciatíve občanov, s. 2, s. 5.

¹⁹ Pozri bližšie čl. 6 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

²⁰ Pre Slovenskú republiku je stanovený počet 9870 podpisov pre EIO zaregistrované od 1. februára 2020, t. j. po vystúpení Veľkej Británie z EÚ.

²¹ Pozri bližšie čl. 3 ods. 2 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

²² Pozri bližšie čl. 10 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

²³ Pozri bližšie čl. 11 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

²⁴ Pozri bližšie čl. 8 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

podpisov uskutočňoval hneď po dni registrácie navrhovanej iniciatívy. Uvedená zmena by mala prispieť k zvýšeniu kvality organizácie kampaní na podporu jednotlivých EIO. Rovnako nová je možnosť využiť obdobie troch mesiacov od skončenia lehoty na zber vyhlásení o podpore na prípravu takto zozbieraných podpisov na overenie príslušným orgánom²⁵ členských štátov EÚ.²⁶ Následne majú organizátori novú lehotu tri mesiace po skončení overovania a získaní osvedčení na to, aby predložili úspešnú EIO Komisii.²⁷ V pôvodnom nariadení totiž nebola stanovená lehota na predloženie úspešnej iniciatívy, čo mohlo signatárov zneistiť v otázke zmyslu ich podpory. Nové nariadenie tiež predĺžilo Komisii lehotu na posúdenie úspešnej iniciatívy a následné oznámenie záverov a prípadných opatrení, ktoré má v úmysle prijať alebo neprijať, a to z troch na šesť mesiacov.²⁸ Všetky tieto časové zmeny majú za cieľ zabezpečiť lepšiu prípravu jednotlivých fáz procesu iniciatívy.

Nová právna úprava vo viacerých aspektoch poskytuje zvýšenú podporu organizátorom EIO zo strany členských štátov a Komisie.²⁹ Od každého členského štátu EÚ sa vyžaduje zriadenie aspoň jedného kontaktného miesta,³⁰ ktoré bude bezplatne poskytovať informácie a pomoc organizátorom v súvislosti s EIO. Povinnosť poskytovať informácie a pomoc sa vzťahuje aj na Komisiu, ktorá zároveň spustila nový oficiálny online register EIO, v ktorom si môžu organizátori svoju iniciatívu zaregistrovať a riadiť na jednom mieste počas celého postupu.³¹ Ďalšia požiadavka na EK bola sprístupniť online platformu pre spoluprácu, ktorá by sa stala podpornou základňou pre vedenie diskusií a zdieľanie názorov, výmenu informácií a poskytovanie praktického aj právneho poradenstva o iniciatívach organizátorom, občanom EÚ a ďalším subjektom, ktorí prejavia záujem zapojiť sa.³²

V zmysle nového nariadenia má EK predkladať správu o jeho uplatňovaní, interval sa však predĺžil na každé štyri roky.³³

3 Európska iniciatíva občanov v praxi

Z celkového počtu 97 žiadostí o registráciu EIO bolo zaregistrovaných 74 a len v piatich prípadoch možno hovoriť o úspešných iniciatívach, ktoré získali potrebný počet najmenej milión podporovateľov z radov občanov EÚ.³⁴ Po obsahovej stránke sa jednotlivé iniciatívy týkajú širokého spektra oblastí ako napríklad životné prostredie, sociálne otázky, mobilita, vzdelávanie, rozvojová spolupráca. Medzi päť úspešných iniciatív patrí: „Právo na vodu“ (Right2Water),³⁵ „Jeden z nás“ (One of Us),³⁶ „Stop vivisekcie“ (Stop Vivisection),³⁷ „Zákaz glyfozátu“ (Ban Glyphosate),³⁸ „Menšinový balíček“ (Minority SafePack).³⁹ Aj napriek úspešnosti týchto iniciatív z hľadiska počtu signatárov, ich dosah vrátane nadväzných činností je obmedzený. Vo všeobecnosti EIO doteraz vyvolali pomerne obmedzenú diskusiu a mali nízky vplyv. Vzhľadom k tomu, že EK nie je povinná vypracovať legislatívny návrh, zatiaľ boli implementované len čiastkové aspekty jednotlivých iniciatív. Jedným z mála kladných

²⁵ V Slovenskej republike je týmto orgánom odbor registrov, matrik a hlásenia pobytu sekcie verejnej správy Ministerstva vnútra Slovenskej republiky.

²⁶ Pozri bližšie čl. 12 ods. 2 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

²⁷ Pozri bližšie čl. 13 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

²⁸ Pozri bližšie čl. 15 ods. 2 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

²⁹ Pozri bližšie čl. 4 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

³⁰ V Slovenskej republike je kontaktným miestom Úrad vlády Slovenskej republiky.

³¹ Pozri bližšie: https://europa.eu/citizens-initiative/home_sk.

³² Pozri bližšie: <https://europa.eu/citizens-initiative-forum/>.

³³ Pozri bližšie čl. 25 nariadenia EP a Rady (EÚ) č. 2019/788.

³⁴ Stav k 27. máju 2020.

³⁵ Pozri bližšie: <https://www.right2water.eu/>.

³⁶ Pozri bližšie: <https://oneofus.eu/>.

³⁷ Pozri bližšie: <http://www.stopvivisection.eu/>.

³⁸ Pozri bližšie: <https://stopglyphosate.org/>.

³⁹ Pozri bližšie: <http://www.minority-safe-pack.eu/>.

príkladov je predloženie návrhu na revíziu smernice o kvalite vody určenej na ľudskú spotrebu, ktorým vo februári 2018 Komisia nadviazala na iniciatívu „Právo na vodu“.

V ďalšej časti podrobnejšie zanalyzujeme najmä právne aspekty EIO „Jeden z nás“ a „Menšinový balíček“ v kontexte súdnych konaní vedených pred Všeobecným súdom a Súdnyh dvorom.

3.1 „Jeden z nás“

Táto EIO patrí medzi prvé iniciatívy, keďže bola registrovaná v máji 2012. Organizátori jej predmet definovali ako „právna ochrana dôstojnosti, práva na život a integritu každej ľudskej bytosti od počatia, v oblastiach, v ktorých má takáto ochrana osobitnú dôležitosť“. Ciele EIO boli okrem iného vymedzené tak, že by EÚ mala v oblastiach svojich kompetencií „zaviesť zákaz a skoncovať s financovaním aktivít, pri ktorých sa predpokladá ničenie ľudských embryí, najmä v oblasti výskumu, rozvojovej pomoci a verejného zdravia“. V rámci iniciatívy sa podarilo vyzbierať 1 721 625 podpisov. Vo februári 2014 organizátori predložili EIO Komisii na posúdenie a následne v máji 2014 EK prijala oznámenie,⁴⁰ v ktorom uviedla, že v súvislosti s touto iniciatívou neprijme žiadne opatrenia. Vzhľadom na skutočnosť, že mechanizmus EIO má za cieľ vyzvať Komisiu, aby v rámci svojich právomocí predložila návrh aktu EÚ, vydanie oznámenia Komisiou predstavuje ukončenie celého postupu týkajúceho sa iniciatívy, pretože prostredníctvom tohto oznámenia Komisia informuje najmä organizátorov EIO o svojom rozhodnutí, pokiaľ ide o otázku, či v reakcii na konkrétnu iniciatívu prijme alebo neprijme opatrenia. Organizátori navrhovali zmeny právnych predpisov EÚ v troch oblastiach, konkrétne: aby bol stanovený zákaz pridelenia rozpočtových prostriedkov EÚ na financovanie činností, ktoré ničia ľudské embryá alebo ktoré predpokladajú ich zničenie; aby bola vylúčená z akéhokoľvek financovania podľa rámcového programu pre výskum a inovácie (2014 – 2020) – Horizont 2020 výskumná činnosť, ktorá ničí ľudské embryá vrátane činností zameraných na získavanie kmeňových buniek, a výskum zahŕňajúci používanie ľudských embryonálnych kmeňových buniek v následných krokoch po ich získaní; aby v rámci financovania rozvojovej spolupráce nebola finančná pomoc EÚ priamo alebo nepriamo použitá na financovanie interrupcií.

Organizátori napadli toto oznámenie EK v júli 2014 na Všeobecnom súde. Žalobu podal subjekt označený ako „European Citizens' Initiative One of Us“ a sedem fyzických osôb tvoriacich občiansky výbor predmetnej EIO. Všeobecný súd v rozsudku z apríla 2018⁴¹ usúdil, že subjekt označený ako „European Citizens' Initiative One of Us“ nemá procesnú spôsobilosť, keďže ani predpisy národného práva ani práva EÚ v čase vydania rozsudku nepriznávali EIO právnu subjektivitu, v dôsledku čoho žalobu vyhlásil za neprípustnú v rozsahu, v akom bola podaná subjektom označeným ako „European Citizens' Initiative One of Us“. V ostávajúcom rozsahu, v akom bola podaná uvedenými siedmimi fyzickými osobami však Všeobecný súd potvrdil prípustnosť žaloby. Organizátori v postavení žalobcov okrem iných dôvodov namietali, že Komisia nepredložila návrh právneho aktu v reakcii na predmetnú EIO. Všeobecný súd v tejto súvislosti konštatoval, že Komisia má právomoc legislatívnej iniciatívy v dôsledku čoho jej prináleží rozhodnúť, či predloží návrh legislatívneho aktu. Takéto postavenie EK možno vysvetliť jej nezávislosťou a funkciou podporovať všeobecné záujmy EÚ. Na toto monopolné postavenie legislatívnej iniciatívy Komisie, ktoré jej bolo zverené zakladajúcimi zmluvami nemá vplyv právo na EIO. Čl. 11 ods. 4 ZEÚ upravuje právo minimálneho počtu občanov za určitých podmienok „vyzvať“ Komisiu, aby predložila vhodný návrh, pričom podľa rozsudku „znenie tohto ustanovenia nepodporuje taký výklad, podľa ktorého by Komisia bola povinná predložiť návrh právneho aktu na základe EIO“. Rovnako sa

⁴⁰ Oznámenie Komisie COM (2014) 355 final z 28. mája o európskej iniciatíve občanov „Jeden z nás“.

⁴¹ Rozsudok Všeobecného súdu z 23. apríla 2018 vo veci T-561/14 (One of Us a ďalší žalobcovia proti Komisii).

Všeobecný súd nestotožnil s tvrdením žalobcov, že napadnuté oznámenie EK nebolo dostatočne odôvodnené, pretože skutočnosti uvedené v tomto oznámení postačovali na to, aby žalobcom umožnili pochopiť dôvody, pre ktoré Komisia odmietla prijať opatrenia v nadväznosti na spornú EIO. Čo sa týka rozsahu súdneho preskúmania obsahu napadnutého oznámenia, v zmysle rozsudku „Komisia musí mať širokú mieru voľnej úvahy pri rozhodovaní, či v nadväznosti na EIO má alebo nemá prijať opatrenia“, a preto „napadnuté oznámenie, ktoré obsahuje konečné rozhodnutie Komisie nepredložiť návrh právneho aktu normotvorcovi EÚ, musí byť predmetom obmedzeného preskúmania zo strany Všeobecného súdu, ktorým sa má okrem dostatočnosti jeho odôvodnenia overiť najmä existencia zjavne nesprávnych posúdení, ktorými je uvedené rozhodnutie postihnuté“. Všeobecný súd na základe týchto aj ďalších argumentov žalobu zamietol, no proti tomuto rozsudku organizátori EIO podali v júni 2018 odvolanie. Celý prípad opätovne posudzoval Súdny dvor, ktorý vo veci rozhodol v decembri 2019 a svojím rozsudkom⁴² odvolanie zamietol a potvrdil rozsudok Všeobecného súdu. Súdny dvor v kontexte výkladu čl. 11 ods. 4 ZEÚ zdôraznil, že Komisii je zverená právomoc legislatívnej iniciatívy, ktorá znamená, že tejto inštitúcii prináleží rozhodnúť, či predloží návrh legislatívneho aktu, okrem prípadu, ak by bola na základe práva EÚ povinná predložiť takýto návrh. Táto právomoc legislatívnej iniciatívy Komisie je výrazom zásady inštitucionálnej rovnováhy, ktorou sa vyznačuje inštitucionálna štruktúra EÚ, z ktorej vyplýva, že každá inštitúcia pri výkone svojich právomocí rešpektuje právomoci ostatných inštitúcií. V nadväznosti na uvedené, právna úprava EIO sa snaží priznať občanom EÚ právo porovnateľné s právom, ktoré má EP na základe čl. 225 ZFEÚ a Rada na základe čl. 241 ZFEÚ, a to požiadať Komisiu, aby predložila akýkoľvek vhodný návrh na vykonávanie zmlúv. Takto priznané právo EP a Rady nezasahuje do právomoci legislatívnej iniciatívy Komisie, ktorá môže slobodne nepredložiť návrh, pokiaľ oznámi svoje dôvody dotknutej inštitúcii a to isté by malo platiť aj pre EIO. Podľa Súdneho dvora, Všeobecný súd „správne konštatoval, že zamietnutie tvrdenia žalobcov, pokiaľ ide o povinnosť Komisie prijať opatrenia v nadväznosti na spornú EIO, nezbavuje mechanizmus EIO potrebného účinku.“ Mechanizmus EIO je jedným z nástrojov, ktorý po prijatí Lisabonskej zmluvy doplnil systém zastupiteľskej demokracie, na ktorej je založené fungovanie EÚ, s cieľom podporovať účasť občanov na demokratickom procese a podporovať dialóg medzi občanmi a inštitúciami EÚ. Odvolávajúci sa v rozsudku na návrh generálneho advokáta, „osobitná pridaná hodnota tohto mechanizmu nespočíva v určitosti jeho výsledku, ale v možnostiach a príležitostiach, ktorými občanom EÚ umožňuje spustiť politickú diskusiu v rámci inštitúcií EÚ bez toho, aby museli čakať na začatie legislatívneho postupu“. Aj v časti rozsahu súdneho preskúmania Súdny dvor potvrdil argumentáciu Všeobecného súdu. V zmysle rozsudku „rozhodnutie Komisie neprijať opatrenia v nadväznosti na EIO, ktorá bola zaregistrovaná a získala požadovanú podporu, patrí do výkonu jej právomoci legislatívnej iniciatívy, ktorá je zakotvená v článku 17 ZEÚ“. Vzhľadom na to, že Komisia má pri výkone tejto právomoci širokú mieru voľnej úvahy Súdny dvor potvrdil, že „sporné oznámenie podliehalo obmedzenému súdnemu preskúmaniu, a nie úplnému preskúmaniu, ako to tvrdia odvolatelia“. Súdny dvor si neosvojil ani argumenty Komisie, ktorá porovnávala EIO s petíciou adresovanou EP a jasne ich rozlíšil. Hoci podľa skoršieho rozsudku Súdneho dvora⁴³ rozhodnutie EP o ďalšom postupe petície nepodlieha súdnemu preskúmaniu, „Komisia je povinná predložiť prostredníctvom oznámenia svoje závery tak právne, ako aj politické, o predmetnej EIO, prípadné opatrenia, ktoré má v úmysle prijať, a odôvodnenie, prečo tieto opatrenia prijme alebo neprijme. Tieto požiadavky majú za cieľ nielen jasným, zrozumiteľným a detailným spôsobom informovať organizátorov EIO o stanovisku Komisie k ich iniciatíve, ale aj umožniť súdu Únie preskúmať oznámenia Komisie“. Týmto rozsudkom

⁴² Rozsudok Súdneho dvora z 19. decembra 2019 vo veci C-418/18 P (Puppinck a ďalší žalobcovia proti Komisii).

⁴³ Rozsudok Súdneho dvora z 9. decembra 2014 vo veci C-261/13P (Schönberger proti EP).

Súdneho dvora sa ukončili diskusie o tom, čo môže a čo nemôže úspešná EIO dosiahnuť. Komisia v zmysle uvedených rozsudkov, vzhľadom na reguláciu EIO v právnom poriadku EÚ, nie je povinná vyhovieť požiadavkám úspešnej iniciatívy. V kontexte týchto rozsudkov možno jasnejšie pochopiť aj samotnú povahu EIO, ktorá zjavne nepredstavuje „skutočné“ právo na iniciatívu, ale je skôr nástrojom na podporu verejnej diskusie o vybraných témach na pôde EÚ.

3.2 „Menšinový balíček – milión podpisov za rozmanitosť v Európe“

Jedná sa doposiaľ o poslednú EIO s potrebnou podporou občanov EÚ, ktorá bola v januári 2020 predložená EK. Úsilie organizátorov úspešne zrealizovať túto iniciatívu však od začiatku sprevádzali viaceré problémy. Komisia pred prijatím rozhodnutia o registrácii posudzuje, či predmet iniciatívy spadá pod jej právomoci. Organizátori jej predmet definovali takto: „Vyzývame EÚ na zlepšenie ochrany osôb patriacich k národnostným a jazykovým menšinám a posilnenie kultúrnej a jazykovej rozmanitosti v Únii.“ Okrem toho cieľ sledované EIO spočívali vo výzve pre EÚ „aby prijala sériu legislatívnych aktov na účely zlepšenia ochrany osôb patriacich k národnostným a jazykovým menšinám a posilnenia kultúrnej a jazykovej rozmanitosti (na svojom území)“, a že „tieto akty by mali zahŕňať opatrenia týkajúce sa regionálnych a menšinových jazykov, vzdelávania a kultúry, regionálnej politiky, účasti, rovnosti, obsahu v médiách, ako aj štátnej podpory poskytovanej regionálnymi orgánmi“. Navrhovaná iniciatíva v prílohe uvádzala jedenásť oblastí, v ktorých by mali inštitúcie EÚ vypracovať návrhy právnych aktov. EK v septembri 2013 odmietla registrovať návrh iniciatívy z dôvodu, že zjavne nepatrí do právomocí Komisie, ktoré by jej umožňovali predložiť návrh právneho aktu EÚ na účely vykonávania zmlúv.⁴⁴ Registrácia je pre každú EIO kľúčová, pretože je nevyhnutným predpokladom zbierania vyhlásení o podpore od občanov EÚ.

Organizátori sa následne rozhodli napadnúť rozhodnutie Komisie, ktorým zamietla registrovať návrh iniciatívy, na Všeobecnom súde. Organizátori v pozícii žalobcu namietali, že Komisia svoje rozhodnutie neodôvodnila dostatočne. Neuviedla, prečo časť z jej konkrétnych návrhov obsiahnutých v navrhovanej iniciatíve nespadá do rámca jej právomocí. Zároveň zastávali názor, že neprípustnosť niektorých z nich ešte nie je dôvodom na odmietnutie registrácie návrhu iniciatívy v celom rozsahu. Všeobecný súd vo svojom rozsudku z februára 2017⁴⁵ žalobe vyhovel a toto zamietavé rozhodnutie EK zrušil. Skutočnosť, že navrhovaná iniciatíva nebola zaregistrovaná, môže ovplyvniť samotnú efektivitu práva občanov predložiť EIO. Občan EÚ, ktorý predloží návrh EIO, totiž musí rozumieť dôvodom, pre ktoré táto navrhovaná iniciatíva nebola Komisiou zaregistrovaná, takže EK, ktorá skúma tento návrh, ho má posúdiť, ale aj definovať jednotlivé dôvody zamietavého rozhodnutia. V rozsudku sa uvádza, „že napadnuté rozhodnutie zjavne neobsahuje dostatočné skutočnosti, ktoré by umožnili žalobcovi spoznať dôvody zamietnutia registrácie návrhu EIO s ohľadom na jednotlivé informácie obsiahnuté v uvedenom návrhu a následne konať“ a zároveň „...Komisia si nesplnila svoju povinnosť odôvodnenia, keď neuviedla, ktoré z opatrení uvádzaných v prílohe návrhu EIO nespádajú do jej právomoci, ani dôvody na podporu tohto záveru“. Všeobecný súd však ponechal otvorenú otázku, či návrh EIO môže byť zaregistrovaný, ak časť navrhovaných opatrení nespadá do právomocí EK.

Aby Komisia zabezpečila rešpektovanie rozsudku, v marci 2017 prijala nové rozhodnutie⁴⁶, ktorým túto iniciatívu čiastočne registrovala, s výnimkou tých návrhov, ktoré boli mimo rámca jej právomocí. Z EIO boli vyňaté dve požiadavky: prijať právny akt EÚ so zámerom posilniť v EÚ postavenie občanov, ktorí patria k národnostnej menšine, a to s cieľom

⁴⁴ Rozhodnutie Komisie C(2013) 5969 z 13. septembra 2013.

⁴⁵ Rozsudok Všeobecného súdu z 3. februára 2017 vo veci T-646/13 (Bürgerausschuss für die Bürgerinitiative Minority SafePack – one million signatures for diversity in Europe proti Komisii).

⁴⁶ Rozhodnutie Komisie (EÚ) 2017/652 z 29. marca 2017.

zabezpečiť, aby ich legitímne záujmy boli zohľadnené pri voľbe poslancov do EP; prijať právny akt EÚ v súvislosti s účinnými opatreniami zameranými na boj proti diskriminácii a podporu rovnakého zaobchádzania, a to aj v prípade národnostných menšín. Predmet tejto iniciatívy ostal zachovaný a pôvodný cieľ spočívajúci v prijatí právnych aktov bol zo strany organizátorov doplnený o prijatie politických opatrení vo vymedzených oblastiach. Organizátori takto v obmedzenom rozsahu zaregistrovanej iniciatívy začali v apríli 2017 zbierať od občanov EÚ podpisy. Následne v júni 2017 Rumunsko napadlo druhé rozhodnutie EK o registrácii tejto EIO na Všeobecnom súde, čím sa podľa jeho tvrdení snažilo predísť rozšíreniu legislatívnych právomocí EÚ na oblasť ochrany práv príslušníkov národnostných menšín. Rumunsko zastávalo názor, že Komisia sa dopustila nesprávneho posúdenia, keď dospela k záveru, že návrhy právnych aktov sa nenachádzajú zjavne mimo rámca jej právomocí, na základe ktorých môže predložiť návrh aktu EÚ, a že odôvodnenie napadnutého rozhodnutia je nedostatočné. Všeobecný súd však na rozdiel od toho, čo tvrdilo Rumunsko konštatoval, že z napadnutého rozhodnutia nevyplýva, že by ním Komisia: „priznala Únii všeobecnú legislatívnu právomoc v oblasti ochrany práv osôb patriacich k národnostným menšinám, ale len to, že rešpektovanie práv národnostných menšín a posilnenie kultúrnej a jazykovej rozmanitosti ako hodnôt a cieľov Únie, musia byť zohľadnené v rámci činností Únie v oblastiach, ktorých sa návrh EIO týka.“ Všeobecný súd preto rozsudkom zo septembra 2019⁴⁷ žalobu zamietol, keďže návrh EIO sa nenachádza zjavne mimo rámca právomocí Komisie. Proti tomuto rozsudku však Rumunsko podalo v decembri na Súdny dvor odvolanie, o ktorom ešte nebolo rozhodnuté.⁴⁸ Aj napriek prebiehajúcej súdnej konaní, zbieranie vyhlásení o podpore pokračovalo celý rok do apríla 2018. Organizátorom sa podarilo zozbierať 1 128 385 podpisov, čím sa táto iniciatíva stala doposiaľ piatou úspešnou EIO v EÚ. V súčasnosti je iniciatíva posudzovaná Komisiou, ktorá by sa k nej mala vyjadriť.

Záver

Ak má byť Európska únia skutočnou Európou občanov, EIO predstavuje jeden z nástrojov zapojenia občanov členských štátov EÚ do formovania politik EÚ. Iniciatíva by mala uľahčiť účasť čo najväčšieho počtu občanov na demokratickom rozhodovacom procese EÚ. Na základe skúseností z prvých rokov fungovania iniciatívy inštitúcie EÚ pristúpili k jej reforme, ktorá má za cieľ výraznejšie podporiť diskusiu o EIO, zjednodušiť jednotlivé postupy a tým zároveň zvýšiť dosah úspešných iniciatív. Prijatie nariadenia EP a Rady č. 2019/788 je pozitívnou zmenou a odpoveďou na nedostatky, ktoré sprevádzali jednotlivé iniciatívy vo všetkých fázach. Hoci väčšina predložených zmien získala medzi členskými štátmi EÚ dostatočnú podporu, napríklad v otázke plošného zníženia veku podporovateľov EIO z radov občanov EÚ na 16 rokov nedošlo ku konsenzu. Revidované znenie síce vytvára predpoklady na väčšie zapojenie mladých ľudí do iniciatív, ale je formulované ako fakultatívna možnosť daná členskými štátmi EÚ znížiť túto vekovú hranicu, čo v praxi väčšina členských štátov vrátane Slovenskej republiky odmietla. Z doterajších skúseností s EIO vyplývajú viaceré výzvy. Úspešnosť iniciatív vo fáze zbierania podpisov závisí najmä od aktivity organizátorov. Aj v prípade, že EIO nevedie v záverečnej fáze k prijatiu únievého predpisu, môže zvýšiť povedomie občanov EÚ o konkrétnej téme a podnieť diskusiu o danej problematike na regionálnej, národnej aj únievej úrovni a upriamiť pozornosť normotvorcov na túto oblasť. Za ďalšiu výzvu možno považovať nedostatočnú viditeľnosť tohto inštitútu aj napriek vedeniu informačnej kampane zo strany Komisie. V tomto kontexte možno očakávať, že EIO sa stane skutočne známou v celej EÚ až vtedy, keď úspešné iniciatívy čo do počtu získanej podpory od občanov EÚ budú mať aj reálny vplyv na tvorbu politik EÚ.

⁴⁷ Rozsudok Všeobecného súdu z 24. septembra 2019 vo veci T-391/17 (Rumunsko proti Komisii).

⁴⁸ Odvolanie podané 4. decembra 2019: Rumunsko proti rozsudku Všeobecného súdu z 24. septembra 2019 vo veci T-391/17 (vec C-899/19 P).

Použitá literatúra:

1. Nariadenie EP a Rady (EÚ) č. 211/2011 zo 16. februára 2011 o iniciatíve občanov.
2. Nariadenie EP a Rady (EÚ) č. 2019/788 zo 17. apríla 2019 o európskej iniciatíve občanov.
3. Rozsudok Súdneho dvora z 19. decembra 2019 vo veci C-418/18 P (Puppink a ďalší žalobcovia proti Komisii).
4. Rozsudok Všeobecného súdu z 24. septembra 2019 vo veci T-391/17 (Rumunsko proti Komisii).
5. Rozsudok Všeobecného súdu z 23. apríla 2018 vo veci T-561/14 (One of Us a ďalší žalobcovia proti Komisii).
6. Rozsudok Všeobecného súdu z 3. februára 2017 vo veci T-646/13 (Bürgerausschuss für die Bürgerinitiative Minority SafePack – one million signatures for diversity in Europe proti Komisii).
7. Správa Komisie EP a Rade COM(2015) 145 final z 31. marca 2015 – Správa o uplatňovaní nariadenia (EÚ) č. 211/2011 o iniciatíve občanov
8. Správa Komisie EP a Rade COM(2018) 157 final z 28. marca 2018 – Správa o uplatňovaní nariadenia (EÚ) č. 211/2011 o iniciatíve občanov.
9. SÚDNY DVOR EÚ (2018): Výročná správa 2017 – súdna činnosť. Luxemburg, 2018. ISBN 978-92-829-2813-4, s. 143-144. [online]. In: *curia.europa.eu* [Citované 19. 05. 2020.] Dostupné na internete: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-06/ra_2017_sk_web.pdf
10. SÚDNY DVOR EÚ (2019): Výročná správa 2018 – súdna činnosť. Luxemburg, 2019. ISBN 978-92-829-3082-3, s. 164. [online]. In: *curia.europa.eu* [Citované 19. 05. 2020.] Dostupné na internete: https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-06/_ra_2018_sk.pdf
11. SÚDNY DVOR EÚ (2020): Výročná správa 2019 – súdna činnosť. Luxemburg, 2020. ISBN 978-92-829-3340-4, s. 29-31. [online]. In: *curia.europa.eu* [Citované 19. 05. 2020.] Dostupné na internete: <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-05/qd-ap-20-001-en-n.pdf>
12. VOGIATZIS, N. (2017). Between discretion and control: Reflections on the institutional position of the Commission within the European citizens' initiative process. In: *European Law Journal*, 2017, Vol. 23, No. 3-4, s. 250-271.
13. Zmluva o Európskej únii.
14. Zmluva o fungovaní Európskej únie.

Kontakt:

JUDr. Lucia Bocková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

85235 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: lucia.bockova@euba.sk

MODEL VIACÚROVNŔOVÉHO VLÁDNUTIA A SPOLOČNÁ ZAHRANIČNÁ A BEZPEČNOSTNÁ POLITIKA EÚ¹

THE MULTI-LEVEL GOVERNANCE MODEL AND THE EU COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY

Radoslava Brhlíkova^a – Mária Kočnerová^b

^a Katedra politológie a euroázijských štúdií, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Slančíkovej 1 94901 Nitra, Slovenská republika, e-mail: rbrhlikova@ukf.sk

^b Katedra politológie a euroázijských štúdií, Filozofická fakulta, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Slančíkovej 1 94901 Nitra, Slovenská republika, e-mail: mkocnerova@ukf.sk

Abstrakt: Príspevok skúma aplikáciu modelu viacúrovňového vládnutia na spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ (SZBP EÚ). Prostredníctvom analýzy rozhodovacieho procesu a postavenia hráčov v rámci SZBP EÚ argumentuje, že tento model, napriek snahe o centralizáciu rozhodovania v EÚ, je možné na túto politiku aplikovať, výsledkom čoho je v niektorých otázkach zahraničnej politiky divergencia národných zahraničných politik.

Kľúčové slová: viacúrovňové vládnutie, Európska únia, členské štáty, zahraničná politika

JEL: F02, F55, K33

Abstract: The paper examines the application of the model of multilevel governance to the EU's common foreign and security policy. Through the analysis of the decision-making process and the position of players in the CFSP, it argues that this model, despite the effort to centralize decision-making in the EU, can be applied to this policy, resulting in a divergence of national foreign policies on some foreign policy issues.

Key words: multilevel governance, European Union, member states, foreign policy

JEL: F02, F55, K33

Úvod

Model viacúrovňového vládnutia sa v teórii integrácie objavuje niekedy v 70-tych rokoch 20. storočia v súvislosti s emancipáciou regiónov a decentralizáciou členských štátov Európskej únie. Prvé odborné definície hovoria o ňom ako o systéme nepretržitého vyjednávania medzi viacerými úrovňami vlády² a popisovali spôsob zapojenia nadnárodných, národných, regionálnych a miestnych vlád do územne zastrešujúcich politických sietí.³ Niektorí autori ho ilustrujú na príklade potreby vzniku Výboru regiónov a vytvorenia samostatnej regionálnej politiky. Mal by ho reprezentovať princíp subsidiarity, ktorého podstatou je prijímanie rozhodnutí čo najbližšie k občanovi.⁴

Tento model nemusí nevyhnutne charakterizovať prijímanie rozhodnutí len v tzv. ekonomických politikách, ale podľa nášho názoru je aplikovateľný aj na spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ, už len z toho dôvodu, že táto politika zostala naďalej v rovine

¹ Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 2/0046/19: Obraz "Iného" v slovenskej politike po roku 1989, ako doplnková úloha.

² MARKS, G. (1993): *Structural policy and Multi-level governance in the EC*, s. 391–411.

³ BACHE, I. (2005): *Europeanization and Britain: Towards Multi-level governance?*

⁴ Článok 5 odsek 3 Zmluvy o Európskej únii, s. 18.

medzivládnej spolupráce, pričom ale právomoc uzatvárať medzinárodné dohody „...ak je jej uzavretie ustanovené v legislatívnom akte Únie, alebo ak je jej uzavretie potrebné na to, aby Únia mohla vykonávať svoju vnútornú právomoc, alebo ak môžu byť uzavretím zmlúv dotknuté spoločné pravidlá alebo pozmenený rozsah ich pôsobnosti...“⁵ patrí do výlučnej kompetencie Únie.

Predkladaný článok na základe analýzy základných zmlúv EÚ, najmä Zmluvy o EÚ a Zmluvy o fungovaní EÚ má za cieľ popísať fungovanie tohto modelu v prostredí rozhodovacieho procesu spoločnej zahraničnej bezpečnostnej politiky. Na ilustráciu efektivity tohto procesu sa budeme zaoberať uplatňovaním niektorých jej vybraných nástrojov v praxi. Najskôr si však charakterizujeme túto politiku spolu s modelom viacúrovňového vládnutia. Následne tento model aplikujeme, pričom predpokladáme, že výsledkom bude divergencia národných zahraničných politík. Zároveň vychádzame z predpokladu, že, tak ako na úrovni národných štátov sa zahraničná politika posunula z tzv. „vysokej“ politiky smerom dole a decentralizovali sa jej funkcie a ciele, tak je to aj v rámci procesu tvorby SZBP EÚ, hoci tu prebiehal pôvodne opačný proces – smerom od národných politík k spoločnej európskej politike. Tvrdíme však, že v oblasti zahraničnej politiky národné štáty naďalej presadzujú na prvom mieste národné záujmy.

1 Model viacúrovňového vládnutia a SZBP EÚ

Výrazným znakom vládnutia na úrovni EÚ je decentralizácia moci v zmysle rozptylu moci do viacerých centier. Takýto systém sa zvykne v odbornej literatúre označovať ako viacúrovňové, niekedy aj mnohoúrovňové vládnutie (tzv. multi-level governance), charakterizované obojsmernými a viacsmernými informačnými tokmi, vzájomne ovplyvňujúcimi jednotlivých aktérov v procese zvažovania (deliberácie) a rozhodovania. Predpokladom tohto modelu je, že moc sa šíri jednak vertikálne medzi mnohé úrovne vlády – medzi vyššou a nižšou úrovňou verejnej správy vrátane inštitucionálnych, finančných a informačných aspektov – a horizontálne skrz regióny až k obciam a skrze množstvo kvázi-vládných a mimovládnych organizácií a aktérov.⁶

V mnohých štátoch sledujeme rozptyl moci nielen medzi vládnu, regionálnou, lokálnou, národnou alebo federálnou úrovňou, ale aj medzi rôznymi organizáciami, ktoré majú záujem na politických rozhodnutiach a výsledkoch. Sieťovanie rôznych úrovní správy a mimovládnych inštitúcií by malo prispievať k šíreniu a rozptylu moci a k širokému zapojeniu organizácií, ktoré rozhodovacie orgány pri tvorbe politík berú do úvahy. Podľa názorov niektorých autorov ako Bache a Finders, Hooghe a Marks či Rosenau takéto prepojenie viacerých úrovní má prispieť ku komplexnému a dynamickému rozhodovaniu, čo umožní koexistenciu viacerých štýlov vládnutia.⁷ V podstate to vedie v konečnom dôsledku k tomu, že štát sa transformuje z úlohy regulátora a kontrolóra do úlohy koordinátora rozmanitých záujmov, čo nie vždy môže vyústiť do efektívneho a správneho výsledku pre adresátov takýchto politík.

Viacúrovňové vládnutie sa ako mechanizmus tvorby politiky objavuje v európskych krajinách v druhej polovici 20. storočia a súvisí s emancipáciou regiónov napríklad v Španielsku. Mohol by sa chápať aj ako rozvoj regionalizmu, ktorý v Európe zaznamenal tri vývojové fázy, a to regionalizmus zhora (top-down regionalism), ktorý sa chápe ako

⁵ Článok 3, odsek 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie, s. 51.

⁶ CARNEY, P.-HEKKILA, T.-WOOD, M. (2019): *Making Policy in a Complex world*.

⁷ Pozri napríklad: BACHE, I. - FINDERS, M. (2004): *Multi-level governance: conclusions and complications*; MARKS, G. (1993): *Structural policy and Multi-level governance in the EC*; HOOGHE, L. – MARKS, G. (2001): *Multi-Level Governance and European Integration*; HOOGHE, L. – MARKS, G. (2001): *Types of Multi-Level Governance*; MARKS, G. (2003): *Unravelling the central state, but how? Type of multi-level in american governance*; ROSENAU, J. (1992): *Governance, order, and challenge in world politics*.

decentralizácia, majúca za cieľ hospodársky rast doposiaľ zabudnutých a okrajových regiónov. Takáto politika štát posilňuje, zameriava sa na rozvoj ekonomických faktorov v dotknutých regiónoch. V druhej fáze hovoríme o regionalizme zdola (bottom-up), ktorý sa spája s napĺňaním politických ambícií regiónov, prebudovaný v 70-tych rokoch 20. storočia. Takáto emancipácia je chápaná skôr ako erózia národných štátov zvnútra. Regióny sa snažia v politickej a ekonomickej rovine o zisk viacerých a väčších právomocí. Pre poslednú fázu je príznačný vznik tzv. nového regionalizmu v 80tych rokoch 20. storočia, spojený s európskou integráciou. Po podpise Jednotného európskeho aktu a dokončení vnútorného trhu vzrástol význam regiónov a posilňuje sa regionálna politika EÚ. Regióny s rastúcim sebavedomím začali usilovať o viditeľnejšiu prítomnosť a právomoci na úrovni EÚ, čo sa označuje ako paradiplocracia. Táto aktivita vyvrcholila v roku 1993 Maastrichtskou zmluvou vytvorením Výboru regiónov, Kohézneho fondu a prijatím zásady subsidiarity. Európska integrácia sa tak pre mnohé regióny stala vhodnou metódou na posilnenie vlastnej pozície v materskom štáte, v rámci ktorej rozvíjajú vlastnú zahraničnú politiku nezávislú na materskom štáte. Regióny získali vplyv na tvorbu jednotlivých politík EÚ a praktická implementácia legislatívy EÚ je tiež závislá na ochote a pripravenosti regiónov.⁸

V rámci EÚ sa viacúrovňové vládnutie chápe ako rešpekt kompetencií, zdieľanie zodpovednosti a spolupráca medzi rôznymi úrovňami vlády – nadnárodnou, národnou a regionálnou. Európska únia je potom politickým systémom s európskou úrovňou, reprezentovanou Európskou komisiou, Radou EÚ a Európskym parlamentom, národnou úrovňou, ktorú reprezentujú členské štáty a regionálnou úrovňou, reprezentovanou jednak národnými delegáciami zástupcov miestnych a regionálnych samospráv vo Výbore regiónov, ale aj reprezentantmi jednotlivých regiónov a miestnych samospráv. Tieto vrstvy vzájomne pôsobia dvoma spôsobmi, jednak na rôznych úrovniach vlády (vertikálna dimenzia) a jednak s ostatnými relevantnými aktérmi na rovnakej úrovni (horizontálna dimenzia). V praxi to znamená účasť a koordináciu medzi všetkými úrovňami v rozhodovacom procese, ako aj pri výkone a hodnotení európskych politík,⁹ účasť neštátnych aktérov ako sú hospodárski a sociálni partneri a občianska spoločnosť nevynímajúc.

Lisabonská zmluva potvrdila inštitucionálne uznanie modelu viacúrovňového vládnutia posilnením právomocí a vplyvu miestnych a regionálnych orgánov v rozhodovacom procese EÚ tak, že uznala úlohu národných a regionálnych parlamentov a Výboru regiónov¹⁰ pri prijímaní rozhodnutí a zakotvila územný rozmer Európskej únie, najmä územnú súdržnosť ako súčasť procesu európskej integrácie. Výbor regiónov 3. apríla 2014 dokonca otvoril na podpis Chartu viacúrovňového riadenia v Európe, v ktorej sa zasadzuje za viacúrovňové riadenie, spočívajúce „v koordinovanej činnosti Európskej únie, členských štátov a miestnych a regionálnych samospráv, ktorá sa zakladá na zásadách subsidiarity a proporcionality a na partnerstve, a bude sa prejavovať funkčnou a inštitucionalizovanou spoluprácou s cieľom navrhovať a uskutočňovať politiku Európskej únie. V rámci tohto úsilia v plnej miere

⁸ KRATOCHVÍL, P. (2008): *Teorie evropské integrace*, s. 150-154.

⁹ V rámci EÚ má dnes takmer 95 000 miestnych a regionálnych orgánov významné právomoci v kľúčových oblastiach ako je vzdelávanie, životné prostredie, územné plánovanie, doprava, verejné služby, sociálne služby, hospodárstvo. Tieto orgány vykonávajú takmer 70% právnych predpisov EÚ a zabezpečujú výkon európskej demokracie a občianstva. Pozri: VAN DEN BRANDE, L.-DELEBARRE, M (2014): *Committee of the Regions' White Paper on Multilevel Governance*, s. 3-9.

¹⁰ Výbor regiónov tvoria volení zástupcovia, pracujúci pre miestne alebo regionálne orgány, nominovaní členskými štátmi EÚ. VR vytvoril systém na monitorovanie dodržiavania subsidiarity prostredníctvom celého procesu tvorby politiky a práva EÚ. Ide o Subsidiarity Monitoring Network dostupný na internetovej adrese: <https://portal.cor.europa.eu/subsidiarity/Pages/default.aspx>.

*rešpektujeme rovnocennú legitímnosť a zodpovednosť každej úrovne a zásadu lojálnej spolupráce.*¹¹

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie je skôr podkategóriou širších vonkajších aktivít EÚ,¹² ktoré sa okrem nej skladajú i z vonkajších vzťahov EÚ, zahrnutých v bývalom komunitárnom pilieri EÚ, rozvojovej politiky, humanitárnej pomoci, Európskej susedskej politiky, politiky rozširovania či obchodnej politiky. Možno ju chápať ako fúziu medzivládnej, transvládnej a nadnárodnej metódy prijímania rozhodnutí, charakterizovanú aktívnym zapojením Európskej rady a Rady EÚ, marginálnou úlohou Európskej komisie a vylúčením Európskeho parlamentu a Európskeho súdneho dvora z rozhodovania a posudzovania prijatých rozhodnutí. Pokiaľ ostatné formy vonkajších aktivít EÚ sú založené na „*tradičnej metóde Spoločenstva*“, pre ktorú je príznačný prenos kompetencií v oblasti rozvoja a riadenia politik, nástrojov a dohôd na Európsku komisiu,¹³ pri SZBP možno jednoznačne konštatovať, že národné vlády si v tejto oblasti zachovávajú značný stupeň autonómie, čo znamená, že orgány EÚ v tomto prípade len odrážajú silu a záujmy členských štátov, ich prevládajúce názory a koncepcie, ako aj úroveň zhody o rozsahu, možnostiach a povahe vonkajších aktivít EÚ.¹⁴

Lisabonská zmluva SZBP radí k osobitým právomociam Únie, čo malo podčiarknuť jej osobitosť vo vzťahu k ostatným politikám EÚ. Takéto zaradenie má podčiarknuť odlišenie spôsobu prijímania rozhodnutí a nástroje zahraničnej politiky od ostatných aktivít Únie. A hoci Lisabonská zmluva vytvorila inštitút Vysokého predstaviteľa SZBP, ktorý je zároveň podpredsedom EK zodpovedným za spoločnú politickú líniu, naďalej sa tu zachováva medzivládny prístup, čo znamená takmer výlučne jednomyselné prijímanie rozhodnutí a zachovanie silnej pozície národných štátov na úkor orgánov EÚ. Svedčí to o snahe zachovať dualitu a dvojsmernosť integrácie v tejto oblasti a zároveň to betónuje medzivládny prístup, v ktorom SZBP zostáva politikou s „*integracionistickou*“ ambíciou, ale kontrolovanou prostredníctvom medzivládneho prístupu – teda aj naďalej najmä silnými členskými štátmi.¹⁵ V takomto usporiadaní možno sledovať prvky viacúrovňového vládnutia a riadenia SZBP na vertikálnej a čiastočne aj horizontálnej škále.

Kritici modelu viacúrovňového vládnutia často zdôrazňujú, že sa nezaobera priamo suverenitou štátov a prenosom lojality a suverenity medzi národnými a nadnárodnými subjektmi, ale namiesto toho jednoducho hovorí, že subnárodné a nadnárodné subjekty vytvárajú viacúrovňovú štruktúru, no práve takáto štruktúra vyhovuje podľa nášho názoru práve hlavným aktérom integračného procesu, ktorými sú štáty, a svedčí o tom aj postavenie SZBP EÚ, ako si ďalej ukážeme.

2 Viacúrovňové vládnutie v SZBP EÚ

Na základe štúdia inštitucionálnej štruktúry a rozdelenia kompetencií v rámci EÚ môžeme konštatovať, že v štruktúre vládnutia EÚ je prítomný tak vertikálny, ako aj horizontálny rozptyl kompetencií. Právomoc vykonávať SZBP je, ako už bolo povedané vyššie, v Lisabonskej zmluve na jednej strane vymedzená samostatne v článku 2 Zmluvy o fungovaní EÚ „*Únia má právomoc v súlade s ustanoveniami Zmluvy o Európskej únii vymedziť a vykonávať spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku vrátane postupného vymedzenia*

¹¹ VÝBOR REGIÓNOV (2014): *Charta viacúrovňového riadenia v Európe*, s. 3 – do dátumu napísania predmetného článku spomínaná Charta je ešte stále otvorená na podpis členských štátov EÚ.

¹² V angličtine sa uvádza pojem „EU external action“.

¹³ To jest: rozhodnutia o týchto činnostiach sú prijímané v rámci inštitucionálneho trojuholníka, kde Komisia navrhuje nové činnosti, programy a právne akty, Európsky parlament a Rada ich prijímajú v rámci riadneho legislatívneho procesu a ESD posudzuje ich súlad s právom EÚ.

¹⁴ BRHLÍKOVÁ, R. (2013): *Politiky Európskej únie po Lisabone*, s. 284-285.

¹⁵ BRHLÍKOVÁ, R. (2013): *Politiky Európskej únie po Lisabone*, s. 287.

spoločnej obrannej politiky,“¹⁶ spolu s výlučnou kompetenciou EÚ uzatvárať medzinárodné dohody „*ak je jej uzavretie ustanovené v legislatívnom akte Únie, alebo, ak je jej uzavretie potrebné na to, aby Únia mohla vykonávať svoju vnútornú právomoc, alebo ak môžu byť uzavretím zmlúv dotknuté spoločné pravidlá alebo pozmenený rozsah ich pôsobnosti,*“¹⁷ čo by naznačovalo určovanie a vymedzovanie tejto politiky na nadnárodnej úrovni, ale celková úprava tejto politiky od jej cieľov až po rozhodovací mechanizmus a postavenie jej hlavných aktérov je súčasťou Zmluvy o EÚ s konštatáciou jej osobitného postavenia, založeného na význame medzivládnej spolupráce. Možno preto tvrdiť, že nastavenie rozptylu kompetencií vyplýva zo samotného primárneho práva EÚ.¹⁸

Ak sa pozrieme na hráčov na nadnárodnej úrovni, vidíme, že na tvorbe a prijímaní rozhodnutí v oblasti SZBP sa podieľa celý rad aktérov, ktorých pôsobnosť a kompetencie sa vo väčšej či menšej miere prekrývajú. Počas vývoja zahraničnej politiky EÚ, od neformálnych stretnutí v 50-tych rokoch až po jej skutočné ukotvenie v primárnom práve EÚ, sú prítomné pokusy o posilňovanie pozície nadnárodných orgánov a snahu o zjednotenie národných pozícií do jednej spoločnej a jednotnej únijnej pozície, ako aj o premenu EÚ na politickú entitu, zaoberajúcu sa otázkami terorizmu, obchodu so zbraňami, riešením problémov na Balkáne, mierovým procesom na Blízkom východe či rozvojovou pomocou Afrike, ale národným štátom sa v tejto oblasti podarilo zachovať si podstatný stupeň autonómie a orgány EÚ len zrkadlia ich silu a záujmy. Replikujú a odrážajú prevládajúce názory a koncepcie, ako aj úroveň zhody o rozsahu, možnostiach a povahe vonkajších aktivít EÚ.¹⁹ To viedlo k tomu, že úijná byrokratická mašinéria sa rozvinula do zložitého komplexu politických a byrokratických aktérov s rôznymi kompetenciami a zdrojmi. Nastavenie zahraničnopolitickej agendy má na starosti tak Európska rada, ako aj Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku (ďalej len Vysoký predstaviteľ), za implementáciu prijatých rozhodnutí zodpovedá tak Vysoký predstaviteľ, ako aj Rada Európskej únie a členské štáty. Praktický výkon týchto rozhodnutí je v právomoci členských štátov, ako aj Európskej služby pre vonkajšiu činnosť (ESVČ). Vonkajšou reprezentáciou EÚ je poverený tak predseda Európskej rady, ako aj Vysoký predstaviteľ, systém delegácii EÚ a v niektorých prípadoch dokonca aj predseda Európskej komisie a predsedníctvo Rady EÚ. Pozorujeme teda komplexné vertikálne a aj horizontálne rozptýlenie kompetencií na nadnárodnej úrovni.

Už sme uviedli, že SZBP je podľa Zmluvy osobitnou kompetenciou EÚ, čo má zvýrazniť aj je vymedzenie v prvej časti Zmluvy o Európskej únii a nie v časti o fungovaní Únie.²⁰ Takéto vymedzenie podčiarkuje jej špeciálne medzivládne postavenie, ktoré určuje za hlavného aktéra v tejto oblasti členské štáty. Členské štáty si v rozhodovaní o krokoch v spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike zachovávajú svoju zvrchovanú autoritu a autonómiu a len v prípadoch, ak náklady medzivládnej spolupráce prevýšia zisky, presunú svoju kompetenciu na inštitúcie napojené na Radu EÚ, na Vysokého predstaviteľa a na

¹⁶ Článok 2 odsek 4 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

¹⁷ Článok 3 odsek 2 Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

¹⁸ Na jednej strane Zmluva deklaruje, že EÚ je oprávnená vymedziť spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku na nadnárodnej úrovni a to najmä v oblasti uzatvárania medzinárodných dohôd s tretími stranami (vo väčšine prípadov obchodného charakteru), keďže Lisabonskou zmluvou získava právnu subjektivitu, ale ustanovenie tejto politiky v rámci prvej časti Zmluvy o EÚ a konštatovanie, že ide o osobitnú právomoc Únie v druhej časti Zmluvy o fungovaní EÚ, v ktorej je úloha nadnárodných orgánov potlačená v záujme dominancie členských štátov a teda Európskej rady a Rady EÚ ju radí medzi medzivládne politiky, kde orgány Únie môžu konať len na základe výslovného súhlasu členských štátov. Takéto nastavenie smeruje k aplikácii princípu subsidiarity a viacúrovňového rozhodovania.

¹⁹ VANHOONACKER, S. (2017): 3rd edn 2005): *The Institutional Framework*, s. 69 alebo SMITH, M. E. (2004): *Europe's Foreign and Security Policy: the Institutionalization of Cooperation*, s. 17.

²⁰ Hlava V - Všeobecné ustanovenia o vonkajšej činnosti únie a osobitné ustanovenia o spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politike, články 21 až 46 Zmluvy o Európskej únii.

špecializované agentúry. Neštátni aktéri na tejto úrovni zohrávajú len minimálnu úlohu, no pri výkone SZBP mimo Únie sú rovnako užitoční ako sieťové zdieľania informácií s medzinárodnými organizáciami, čo je podľa Petersa a Wagnera dôvod, že SZBP je považovaná za prototyp vysoko konsenzuálnej postnárrodnej alebo postmodernej formy vládnutia.²¹

V zjednodušenej rovine sa model viacúrovňového vládnutia scvrkáva na jednotlivé úrovne – nadnárodnú, národnú a regionálnu, respektíve, ktorá, kedy a aké rozhodnutia prijme a vykoná. Pri jeho aplikácii na SZBP dokonca len na dve úrovne, a to na nadnárodnú a národnú, pričom dominantné stále zostávajú členské štáty a „skrytá“ aplikácia princípu subsidiarity na SZBP. Na jednej strane je tu nejaká spoločná pozícia, ku ktorej sa EÚ dopracuje na základe konsenzu a jednomyselnosti zo strany členských štátov, hoci text záverečnej deklarácie pripravujú úradníci EÚ pod vedením Vysokého predstaviteľa, ale na strane druhej tu zostáva praktická zahraničná politika členských štátov viac alebo menej zohľadňujúca spoločnú pozíciu nadnárodnej úrovne. O tom svedčí aj vyhlásenie prvej Vysokkej predstaviteľky Catherine Ashton, ktorá novú stratégiu európskej zahraničnej politiky označila za „*quiet diplomacy*“,²² teda politiku robenú mimo žiaru reflektorov.²³ Očakávajú róznejšiu tvorbu spoločnej politiky racionálne vychádzajúcej z prijatia Lisabonskej zmluvy, ktorá smerovala k väčšej centralizácii rozhodovacích procesov, bolo nové smerovanie nastavené Ashton prekvapením, na druhej strane však reálnym zhodnotením možností Vysokkej predstaviteľky. Táto stratégia sa však ukázala ako nedostatočná, keď EÚ čelila výzvam ako humanitárna kríza na Haiti alebo vojna v Líbyi. Aj pri plynovej kríze v roku 2009 sme boli svedkami zlyhania spoločného postupu európskych krajín, kde síce predstavitelia Európskej komisie alebo Európskej rady chodili vyjednávať do Moskvy, ale robili tak aj predstavitelia jednotlivých členských krajín EÚ, ktoré boli touto krízou zasiahnuté. Všeobecne v oblasti energetickej politiky sa členské štáty EÚ líšia v záujmoch a názoroch a najčastejšie tu prichádza k modelu viacúrovňového vládnutia, čo je najmarkantnejšie pri postupovaní voči Ruskej federácii. Na príklade vonkajšej stratégie EÚ k Rusku Leonard a Popescu poukázali na ideové štiepenie medzi štátmi EÚ, kde Grécko a Cyprus označujú za trójske kone podporujúce ruské pozície, Nemecko, Taliansko a Francúzsko označujú svoje vzťahy s Ruskom za špeciálne partnerstvo. Slovensko patrí s najväčšou skupinou štátov k tzv. priateľským pragmatikom, ktorí udržiavajú srdečné vzťahy s Ruskom motivované vlastným záujmom. Chladní pragmatici, kam patrí Česká republika, Dánsko, Estónsko, Írsko, Lotyšsko, Holandsko, Rumunsko, Švédsko, Veľká Británia, udržiavajú vzťahy založené výhradne na vlastných záujmoch a k politike Ruska sú relatívne kritickí. Poslednú skupinu tvoria Poľsko a Litva, označovaní autormi za nových studených bojovníkov, ktorí majú neskrývane nepriateľský postoj k Rusku.²⁴ Svedkami rozdielneho prístupu sme aj pri postupnom zavádzaní reštriktívnych opatrení Európskej únie proti Rusku od marca 2014 po udalostiach na Ukrajine a anexii Krymu. Tie napríklad nebránia Nemecku budovať spoločne s Ruskom plynovod NORDSTREAM 2.

Posilnenie politickej integrácie v EÚ malo viesť aj k posilneniu diplomatickej integrácie vo forme ESVČ ako orgánu, zodpovednému za vonkajšie vzťahy EÚ s tretími stranami. Predpokladalo sa, že by malo prísť k postupnému zániku politických a diplomatických reprezentácií členských štátov a nahradiť by ich mali inštitúcie EÚ. Prax však ukázala, že dlhodobé skúsenosti z nastavenia tvorby zahraničnej politiky na báze bilaterálnych vzťahov,

²¹ PETERS, D.-WAGNER, W. (2013): *Common Foreign and Security Policy*, s. 55.

²² Koncept stratégie „*quiet diplomacy*“ nebol riadne definovaný, napr. Collins a Packer si myslia, že jej cieľom je vytvoriť také podmienky, aby umožnili členským štátom nezávisle vyhodnocovať záujmy a postoje SZBP, niečo ako preventívnu diplomáciu s tichým súhlasom všetkých štátov. In: COLLINS, C. - PACKER, J. (2006): *Quiet Diplomacy Option and Technique for Quiet Diplomacy*, s. 10.

²³ ASHTON, C. (2009): *Quiet diplomacy will get our voice heard*.

²⁴ LEONARD, M - POPESCU, N. (2007): *Power Audit of EU-Russia Relations*, s. 23.

nie je možné postupne nahradiť jednou európskou organizáciu, dokonca národné delegácie majú výhodnejšiu pozíciu pri vyjednávaní sporov, ako sa to ukázalo napr. pri vízových negociáciách medzi Líbyou a Švajčiarskom v 2010, kde ako sprostredkovateľ uspela Malta na základe dobrých bilaterálnych vzťahov s Líbyou v minulosti. Takú istú pozíciu mala tiež Veľká Británia pri vyjednávaní s jej bývalými kolóniami, Francúzsko v Afrike, resp. Slovenská republika pri štátoch na Balkáne. Národné reprezentácie sú zároveň spojené aj s ekonomickými záujmami členských krajín, ktoré sú značne diferencované. Rozdielny prístup štátov sme mohli sledovať aj pri probléme migrácie v roku 2015, kedy sa v otázke riešenia migračnej vlny a bezpečnosti EÚ neangažovali vrcholní predstavitelia EÚ Donald Tusk ako predseda Európskej rady, Federica Mogherini ako reprezentant Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku, či Jean-Claude Juncker ako predseda Európskej komisie, ale rozhovory a bilaterálne rokovania s tureckým prezidentom Recepom Tayyip Erdoğanom viedla nemecká kancelárka Angela Merkel, a tie potom zaviazali celú EÚ.

Napriek tomu, že nedochádza ku komunitarizácii, respektíve nadnárodnej spolupráci vo vonkajšej činnosti EÚ, ktorej stále dominujú náročné medzivládne vyjednávania, Peters a Wagner poukazujú na to, že niektoré oblasti SZBP EÚ sú konzistentné.²⁵ Za najkoherentnejšie a najkonzistentnejšie sa vo všeobecnosti považujú vonkajšie obchodné vzťahy, presadzovanie ľudskoprávnej agendy, či environmentálna zahraničná politika presadzovaná hlavne proaktívnymi lídrami ako Nemecko a škandinávské krajiny. Konsenzus členských krajín EÚ bol evidentný tak pri prijímaní Kjótskeho protokolu, ako aj Parížskej dohody. Z toho vyplýva, že vzťah medzi centrom EÚ a členskými štátmi na tvorbu zahraničnej politiky je zložitejší a obojstranný.²⁶ Je potrebné poukázať, že existuje vplyv nadnárodných prvkov v rozhodovacom procese na tvorbu a realizáciu národných politík v oblasti zahraničnej politiky. Konkrétne by sa mohla spomenúť oblasť rozvojovej pomoci, kde EÚ v súčinnosti s rozvojovou politikou OSN stanovuje cieľové krajiny tejto pomoci a jednotlivé členské štáty potom smerujú svoju rozvojovú pomoc prioritne na tieto štáty.

Záver

Na základe zistení vyplývajúcich z analýzy rozhodovacích procesov v Európskej únii, zvlášť so zameraním sa na spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku EÚ, sme dospeli k záveru, že napriek snahe o centralizáciu rozhodovacieho procesu v EÚ po prijatí Lisabonskej zmluvy, členské štáty v skúmanej oblasti stále uprednostňujú medzivládny prístup. Možno preto aj konštatovať, že model viacúrovňového vládnutia a rozhodovania lepšie spĺňa ich požiadavky pri zaisťovaní ich národných zahraničnopolitických záujmov, ktoré sú často veľmi diferencované. Ako sme poukázali v článku, najmarkantnejšie rozdiely vidíme pri energetickej politike, najmä v politike voči Rusku. Ku konsenzuálnemu postupu rozhodovania prichádza najmä pri environmentálnej alebo obchodnej politike, čo znamená, že štáty sú schopné postupovať spoločne a myslieť komunitárne, a teda nadnárodne. Pri rozvojovej pomoci dokonca môžeme sledovať tvorbu základnej línie na nadnárodnej úrovni, ktorá je postupne preberaná do politík jednotlivých členských krajín. Avšak pri dôležitých otázkach, ktoré sú v rozpore s ich národnými záujmami, sa prikláňajú k viacúrovňovému modelu vládnutia, ba dokonca k bilaterálnym rokovaniam s tretími stranami, čím sa nám potvrdil náš predpoklad, že v SZBP EÚ dochádza k divergencii zahraničných národných politík.

²⁵ PETERS, D.-WAGNER, W.(2013): *The EU's Common Foreign and Security Policy*, s. 104.

²⁶ V niektorých teoretických prístupoch býva tento vzťah označovaný ako proces europeizácie, ktorý by sa dal definovať aj ako inštitucionálne prispôsobovanie sa na vnútroštátnej úrovni, vyplývajúce z členstva v EÚ, aj ako obojsmerné prispôsobovanie špecifických politík. Bližšie napríklad: FEATHERSTONE, K. - RADAELLI, C. M. (2003): *The Politics of Europeanization*, s. 57-80.

Použitá literatúra:

1. ASHTON, C. (2009): *Quiet diplomacy will get our voice heard*. The Times z dňa 17. decembra 2009. [Citované 24. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.thetimes.co.uk/article/quiet-diplomacy-will-get-our-voice-heard-pzdr6gk9kvm>
2. BACHE, I - FINDERS, M. (2004): Multi-level governance: conclusions and complications. In: BACHE, I. - FINDERS, M. (Eds.), *Multi-level governance*. Oxford: Oxford University Press, 252 s., ISBN-13: 9780199259250.
3. BACHE, I. (2005): *Europeanization and Britain: Towards Multi-level governance?* Paper prepared for the EUSA 9th Biennial Conference in Austin, Texas, 31–2 March April 2005.
4. BRHLÍKOVÁ, R. (2013): *Politiky Európskej únie po Lisabone*. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 324 s., ISBN 978-80-558-0478-1.
5. CAIRNEY, P.- HEIKKILA, T.- WOOD, M. (2019): *Making Policy in a Complex World* (1 ed.). Cambridge University Press. doi:10.1017/9781108679053. ISBN 978-1-108-67905-3.
6. COLLINS, C.- PACKER, J. (2006): *Quiet Diplomacy Option and Technique for Quiet Diplomacy*. Sandövägen: Folke Bernadotte Academy, s. 34.
7. FEATHERSTONE, K. - RADAELLI, C. M. (2003): *The politics of Europeanization*. Oxford: Oxford University Press, 320 s., ISBN: 9780199252084.
8. *Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie, Charta základných práv Európskej únie*. (2010): Luxemburg: Úrad pre vydávanie publikácii Európskej únie, ISBN 978-92-824-2589-3.
9. KRATOCHVÍL, P. (2008): *Teorie evropské integrace*. Portál, s. r. o., 224. s. ISBN 978-80-7367-467-0.
10. LEONARD, M - POPESCU, N. (2007): *Power Audit of EU-Russia Relations*. European Council on Foreign Relations. s. 74 [Citované 24. 5. 2020.] Dostupné na internete: https://www.ecfr.eu/publications/summary/a_power_audit_of_eu_russia_relations,
11. PETERS, D.-WAGNER, W.(2013): *The EU's Common Foreign and Security Policy*. Routledge, Abingdon, 144 s. ISBN: 9780203719978.
12. MARKS, G. (1993): Structural policy and Multi-level governance in the EC. In: A. Cafruny and G. Rosenthal (ed.) *The State of the European Community: The Maastricht Debate and Beyond* (Boulder 1993), s. 391-411.
13. HOOGHE, L. – MARKS, G. (2001): *Multi-Level Governance and European Integration*. Rowman & Littlefield Publishers, 272 s., ISBN 978-0-7425-1020-3.
14. HOOGHE, L. –MARKS, G. (2001): *Types of Multi-level Governance*. European Integration online Papers (EIoP) Vol. 5 (2001) N°11; [Citované 24. 5. 2020.] Dostupné na internete: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2001-011a.htm>
15. HOOGHE, L., MARKS, G. (2003): Unravelling the central state, but how? Type of multi-level in american governance. In: *The American Political Science Review* 97, s. 223-234.
16. HOOGHE, L. – MARKS, G. (2019) Grand theories of European integration in the twenty-first century. In: *Journal of European Public Policy*, Volume 26, Issue 8: Special Issue: Re-engaging Grand Theory: European integration in the twenty-first Century , pp. 1113-1133, ISSN 1350-1763, Doi: <https://doi.org/10.1080/13501763.2019.1569711> [online] [citované 06 Jun 2020] Dostupné na: <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13501763.2019.1569711?needAccess=true>
17. ROSENAU, J. (1992): Governance, order, and challenge in world politics. In: Rosenau, J.- Czempiel, E.-O. (Eds): *Governance Without Government*. Cambridge, Cambridge University Press, 324 s., ISBN-13: 978-0521405782.

18. SMITH, M. E. (2004): *Europe's Foreign and Security Policy: the Institutionalization of Cooperation*. Cambridge: Cambridge University Press, 308 s, ISBN 0 521 53861 0.
19. VAN DEN BRANDE, L AND DELEBARRE, M (2009): *Committee of the Regions' White Paper on Multilevel Governance*. Committee of the Regions. CdR 89/2009 fin FR/EXT/RS/GW/ym/ms [Citované 24. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20140820031202/http://web.cor.europa.eu/epp/Ourviews/Documents/White%20Paper%20on%20MLG.pdf>
20. VANHOONACKER, S. (2017; 3rd edn 2005): The Institutional Framework. In: HILL, CH.- SMITH, M.- VANHOONACKER, S. (eds.) (2017): *International Relations of the European Union*. Oxford: Oxford University Press, 600 s., ISBN: 9780198737322.
21. VÝBOR REGIÓNOV (2014): *Charta viacúrovňového riadenia v Európe*. COR-2014-01728-00-00-RES-TRA (EN) PH/PZ/js [Citované 24. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://web.archive.org/web/20140821034155/http://cor.europa.eu/en/activities/governance/Documents/mlg-charter/sk.pdf>

Kontakty:

Mgr. Radoslava Brhlíková, PhD.

Katedra politológie a euroázijských štúdií
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Slančíkovej 1, 94901 Nitra
Slovenská republika
e-mail: rbrhlikova@ukf.sk

PhDr. Mária Kočnerová, PhD.

Katedra politológie a euroázijských štúdií
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Slančíkovej 1, 94901 Nitra
Slovenská republika
e-mail: mkocnerova@ukf.sk

AKTUÁLNY VÝVOJ V OTÁZKE PARALÝZY SYSTÉMU RIEŠENIA OBCHODNÝCH SPOROV VO WTO

CURRENT DEVELOPMENT WITH RESPECT TO PARALYSIS OF THE WTO DISPUTE SETTLEMENT SYSTEM

Katarína Brocková

Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, e-mail: katarina.brockova@euba.sk

Abstrakt: Systém riešenia obchodných sporov medzi členskými štátmi WTO je už od roku 2016 vystavený pokusom o jeho systematickú likvidáciu. Medzičasom kategorický postoj Spojených štátov amerických v otázke menovania nových členov Odvolacieho orgánu WTO spôsobil jeho úplnú paralýzu. Európska únia spolu s ďalšími pätnástimi členmi WTO odpovedala na vzniknutú situáciu iniciatívou smerujúcou k aspoň čiastočnému preklenutiu tejto krízy. Cieľom tohto článku je analyzovať aktuálny vývoj v otázke ďalšieho možného fungovania Odvolacieho orgánu WTO a tým aj zachovania systému riešenia obchodných sporov WTO ako takého. Mnohostranné dojednanie o dočasnom odvolacom arbitrážnom konaní medzi niektorými členmi WTO ponúka v čase najväčšej krízy fungovania mnohostranného obchodného systému čiastočné východisko zo vzniknutej situácie.

Kľúčové slová: WTO, kríza, riešenia sporov, odvolací orgán WTO, mnohostranné dojednanie o dočasnom arbitrážnom odvolacom konaní

JEL: K33

Abstract: Since 2016, the WTO trade dispute settlement system has been the target of attempts of its systematic liquidation. In the meantime, the US' blocking the appointment of new WTO Appellate Body members has lead to its total paralysis. In reponse to this situation the European Union along with other 15 WTO member states initiated an attempt to overcome this crisis. The aim of this paper is to analyze the current development with respect to the functioning of the WTO Appellate Body as a precondition to preserving the WTO dispute settlement system as such. During the toughest crisis of the multilateral trade system, the multi-party interim appeal arbitration arrangement among several WTO member states offers a partial solution to this impasse.

Key words: WTO, crisis of WTO, dispute settlement system, WTO Appellate Body, multi-party interim appeal arbitration arrangement

JEL: K33

Úvod

Mnohostranný obchodný systém riadený systémom dohôd tvoriacich právny rámec WTO a najmä jeho významná súčasť, systém riešenia medzinárodných obchodných sporov medzi členskými štátmi WTO, čelí aktuálne vážnym výzvam. Spôsob a postup pri riešení medzinárodných obchodných sporov je upravený v Dohovore o postupoch a pravidlách pre urovnávanie sporov (DSU), ktorý bol prijatý v rámci Uruguajského kola rokovaní GATT ako príloha č. 2 Dohody o založení Svetovej obchodnej organizácie. Tento systém však prechádza v súčasnosti najväčšou krízou od svojho vzniku. Pravidlá pre riešenie medzinárodných obchodných sporov nahradili predchádzajúci menej efektívny systém riešenia obchodných sporov medzi členskými štátmi GATT, ktorý bol založený najmä na ekonomickej a politickej sile účastníkov sporu. Napriek svojej unikátnosti a značnej prepracovanosti má tento systém

celý rad kritikov. K týmto dlhodobo patria aj Spojené štáty americké, ktoré dlhodobo namietali niekoľko špecifik systému riešenia sporov WTO.¹ Problematickým pre USA sa javí okrem iného údajné prekračovanie právomoci Odvolacieho orgánu v otázkach výkladu a rozširovania niektorých ustanovení dohôd WTO, pričom ide napríklad o uplatňovanie pravidla 6 Pracovných postupov pre odvolacie preskúmanie,² podľa ktorého sú členovia konkrétneho senátu pridelení na základe rotačného princípu bez ohľadu na ich štátnu príslušnosť v súvislosti s členským štátom, ktorý je účastníkom sporu. Ďalším trňom v oku USA je Pravidlo 15 Pracovných postupov pre odvolacie preskúmanie,³ na základe ktorého členovia senátu zostali pracovať na pridelenej veci aj po skončení ich mandátu. Išlo o pravidlo, ktoré reagovalo na zvyšujúci sa nápor sporov predkladaných Odvolaciemu orgánu a bolo v záujme efektívneho a hospodárneho vyriešenia veci žiaduce, aby sa uprostred konania nemusel s obsahom sporu oboznamovať nový člen Odvolacieho orgánu.

Od konca roka 2016 Spojené štáty americké odmietajú schváliť vymenovanie nových členov Odvolacieho orgánu, ktorí by nahradili členov tohto kľúčového orgánu, ktorým skončil mandát. Vzhľadom na to, že k vymenovaniu nových členov Odvolacieho orgánu je v zmysle čl. 2.4 DSU potrebný súhlas všetkých členov WTO, viedol tento postoj medzičasom k paralýze celého systému riešenia obchodných sporov v rámci WTO. Dňa 10. decembra 2019 skončil totiž mandát dvom z posledných troch členov Odvolacieho orgánu a jedinou zostávajúcou členkou tohto orgánu je zástupkyňa ČLR, Hong Zhao, ktorej mandát vyprší 30. novembra 2020. Nakoľko Odvolací orgán WTO môže v zmysle DSU rozhodovať len v trojčlenných senátoch, je od konca roka 2019 činnosť tohto orgánu paralyzovaná. V zmysle vyššie uvedeného procesného Pravidla 15 odchádzajúci členovia Odvolacieho orgánu dokončia len prácu na sporoch, ktoré im už boli pridelené. Žiadne správy poroty prijaté po 10. decembri 2020 už nebudú môcť v danej situácii podliehať odvolaciemu preskúmaniu. Je evidentné, že takáto situácia v spojení s obchodnou vojnou rozpútanou Spojenými štátmi americkými voči jeho kľúčovým obchodným partnerom, neprispieva k stabilizácii multilaterálneho obchodného systému, ani k návratu k jeho predvídateľným pravidlám.

Aktuálny vývoj v oblasti paralýzy systému riešenia obchodných sporov vo WTO

Profesor Joost Pauwelyn už v polovici roku 2019 načrtnol štyri možné scenáre východísk zo vzniknutej situácie: (1) možnosť, že odvolania voči prvostupňovým rozhodnutiam poroty pôjdu do stratena a tým budú zablokované aj rozhodnutia poroty, (2) strany sporu uzatvoria *ex ante* alebo *ex post* dohody o nevyužití odvolacieho prostriedku a Orgánom pre riešenie sporov budú prijaté len prvostupňové správy poroty, (3) vytváranie arbitrážnych tribunálov na základe čl. 25 DSU, ktorých rozhodnutia by boli automaticky záväzné bez potreby schválenia Orgánom pre riešenie sporov, (4) „plávajúce“ správy porôt, ktoré nie sú ani prijaté Orgánom pre riešenie sporov, ani voči nim nebolo podané odvolanie a teda neboli zablokované.⁴ Hoci sám autor zdôrazňuje, že systém riešenia sporov WTO nie je jediným pilierom multilaterálneho obchodného systému, jeho aktuálna kríza a návrat k systému z éry GATT je len odrazom krízy multilateralizmu, ktorá aktuálne v medzinárodných vzťahoch panuje.

¹ *Statements by the United States at the Meeting of the WTO Dispute Settlement Body, Geneva*. 24. jún 2019, s. 14–15. Dostupné na: <https://geneva.usmission.gov/2019/06/25/statements-by-the-united-states-at-the-june-24-2019-dsb-meeting/>.

² *Ibid.*

³ Pracovné postupy pre odvolacie preskúmanie. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/ab_e.htm.

⁴ Pauwelyn, J. WTO Dispute Settlement Post 2019: What to expect? What choice to make? 7July 2019. *Journal of International Economic Law*. Volume 22. Issue 3. Dostupné na: <https://academic.oup.com/jiel/article/22/3/297/5609188>.

Vzhľadom na to, že k zázraku nedošlo a USA svoj postoj nezmenili, čo viedlo v decembri 2019 ku kritickému zníženiu počtu členov Odvolacieho orgánu a teda jeho praktickej paralýze, nastalo obdobie, v ktorom sa bude musieť vykryštalizovať smer, ktorým sa systém riešenia sporov WTO bude uberať. Zo štyroch vyššie načrtnutých scenárov sa javí tretia možnosť ako alternatíva, ktorá v najvyššej miere zachováva hlavné črty doterajšieho systému, teda dáva možnosť sporiacim sa stranám požiadať o preskúmanie správy poroty v odvolacom arbitrážnom konaní.

Európska únia už v júni 2019 prišla s návrhom na zriadenie dočasného arbitrážneho odvolacieho mechanizmu v súlade s článkom 25 DSU.⁵ V zmysle tohto návrhu by dočasné arbitrážne konanie malo vo čo najvyššej miere odzrkadľovať doterajšie pravidlá pre arbitrážne preskúmanie v zmysle DSU s tým rozdielom, že by išlo o ad hoc bilaterálne dojednanie medzi sporovými stranami o arbitráži pre účely odvolacieho preskúmania rozhodnutia poroty.

V marci 2020 na základe iniciatívy Európskej únie vzniklo mnohostranné dojednanie o dočasnom arbitrážnom odvolacom konaní (MPIA), ku ktorému sa okrem EÚ pripojilo ďalších 15 členov WTO: Austrália, Brazília, Čína, Čile, Guatemala, Hong Kong, Kanada, Kolumbia, Kostarika, Mexiko, Nový Zéland, Nórsko, Singapur, Švajčiarsko, Uruguaj.⁶ V apríli 2020 podľa oznámenia WTO sa k danej iniciatíve pridali už aj Island, Pakistan a Ukrajina.⁷

MPIA je účinná od 30. apríla 2020, kedy Európska únia a 18 ďalších členov WTO oznámilo WTO existenciu takejto dohody. Podľa textu dohody o dočasnom arbitrážnom odvolacom preskúmaní rozhodnutí poroty by členmi arbitrážneho panelu mali byť pôvodní členovia Odvolacieho orgánu, vybraní Generálnym riaditeľom WTO na základe rovnakých princípov metód, ktoré sa vzťahujú na zostavenie senátu Odvolacieho orgánu v zmysle článku 17. DSU a Pravidla 6(2) Pracovných postupov pre odvolacie preskúmanie. Podmienkou však je, aby dvaja príslušníci rovnakého štátu neboli nominovaní do jedného tribunálu.⁸ Dohodnuté pravidlá by zároveň mali platiť len dočasne do doby, kým nedôjde k opätovnému obnoveniu riadnej funkcie Odvolacieho orgánu WTO. Podľa navrhovaných pravidiel by daný dočasný mechanizmus arbitrážneho odvolacieho preskúmania mohli využiť vo vzájomných sporoch všetci participujúci členovia WTO, pričom by sa takáto možnosť vzťahovala aj na akékoľvek konania prebiehajúce pred porotou, pokiaľ v danom spore ešte nebolo vydané predbežné rozhodnutie. Taktiež by členovia WTO participujúci na tomto dojednaní mohli dodatočne dohodnúť, že v konkrétnom prípade sa od takto dohodnutých arbitrážnych pravidiel odklonia.

Zámerom Európskej únie a krajín, ktoré sa k tejto iniciatíve pridali, bolo do konca júla 2020 zostaviť zoznam desiatich arbitrov, ktorí by boli schopní rozhodovať spory v arbitrážnom odvolacom konaní v rámci navrhovaného mnohostranného mechanizmu (Multi-party Interim Appeal Arbitration Arrangement). V máji 2020 už Európska únia navrhla ako zástupcu EÚ do tohto stáleho zoznamu vyššie citovaného profesora Joosta H.B. Pauwelyna.⁹ Komisár EÚ pre obchod Phil Hogan vyzval aj ďalších 100 členov WTO, aby sa taktiež pridali k uvedenej dočasnej dohode.¹⁰ (MPIA)

Cieľom Európskej únie naďalej zostáva plné obnovenie funkčnosti multilaterálneho systému pre obchod ako aj riešenie obchodných sporov založeného na jasných

⁵ Návrh dokumentu EÚ je dostupný na: <https://worldtradelaw.typepad.com/files/eu-ab-proposal.pdf>.

⁶ EC (News Archive): EU and 15 World Trade Organization members establish contingency appeal arrangement for trade disputes. 27. marec 2020. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2127>

⁷ WTO. Oznámenie JOB/DSB/1/Add. 12. 30. apríl 2020. Dostupné na: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/april/tradoc_158731.pdf

⁸ Návrh oznámenia EÚ o dočasnej odvolacej arbitráži podľa čl. 25 DSU. Dostupné na: <https://worldtradelaw.typepad.com/files/eu-ab-proposal.pdf>

⁹ EC News: EU puts forward its candidate for the pool of arbitrators in the multi-party interim appeal arbitration arrangement and encourages more WTO members to join. 13. máj 2020. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2145>

¹⁰ Ibid.

a predvídateľných pravidlách. Aj v súvislosti s krízou vyvolanou pandémiou koronavírusu nadobudla táto snaha Európskej únie na intenzite a komisár Hogan sa obrátil na Roberta Lighthizera, obchodného zástupcu USA, s opätovnou ponukou na spoluprácu v oblasti reformy Odvolacieho orgánu WTO ako aj tých aspektov multilaterálneho obchodného systému, ktoré potrebujú zlepšenie.¹¹

Pokiaľ ide o ostatné tri scenáre identifikované profesorom Pauwelynom, ani jeden z nich neponúka zachovanie dvojinštančného systému riešenia medzinárodných obchodných sporov. V prvom prípade možnosti, keď by odvolacie konanie išlo do stratena, najmä vzhľadom na absenciu funkčného Odvolacieho orgánu, v každom prípade podania odvolania by bola predchádzajúca správa poroty prakticky zablokovaná. K odvolaciemu konaniu by nedošlo a účinnosť by nemohlo nadobudnúť ani už existujúce prvostupňové rozhodnutie. Jediným riešením by tu boli obchodné rokovania, v ktorých by prirodzene výhodu mali ekonomicky a politicky silnejšie členské štáty WTO. Všetky výdobytky systému riešenia sporov WTO by tým pádom boli neutralizované a v čase by sme sa presunuli do éry GATT. V prípade druhého scenára, kedy by sa sporové strany vopred, teda pred začatím prvostupňového konania alebo aj po ňom dohodli na neuplatňovaní možnosti podať odvolanie proti prvostupňovému rozhodnutiu poroty, by bolo nutné vychádzať z predpokladu, že strany by mali dôvod sa takejto možnosti vopred vzdať. Je to síce možné, ale menej pravdepodobné, nakoľko by sa tým strana, ktorej hrozí prehra v spore dobrovoľne pripravila o možnosť zablokovania rozhodnutia podaním odvolania. Štvrtá možnosť, ktorá predpokladá vznik „plávajúcich“ správ porôt, ktoré síce neboli zablokované, no neboli ani prijaté Orgánom pre riešenie sporov, neposkytuje stranám takmer žiadnu výhodu oproti vyššie uvedeným možnostiam. Takéto „plávajúce“ rozhodnutia, ako aj rozhodnutia podľa vyššie uvedených dvoch scenárov možno považovať za prínosné z hľadiska existencie expertného stanoviska poroty WTO v určitej sporovej veci, ktoré môže poslúžiť ako východisko pri neskoršom vyjednávaní, ktoré zákonite musí nasledovať, ak by strany mali záujem svoj obchodný spor. Spôsob riešenia obchodných sporov by sa tak opäť vymkol zaužívaným pravidlám a postupom DSU, ktoré zahŕňajú možnosť dvojinštančného preskúmania veci, ako aj jasných pravidiel pre implementáciu rozhodnutí sporových orgánov WTO.

Záver

Systém riešenia sporov WTO ako aj celý multilaterálny obchodný systém čelí už niekoľko rokov vážnej kríze. Totálna paralýza Odvolacieho orgánu WTO znamená aspoň dočasne koniec spôsobu riešenia obchodných sporov dohodnutého v DSU koncom Uruguajského kola GATT. Nebyť aktuálneho vývoja, tento systém by tento rok oslávil štvrté storočie svojej existencie. Európska únia sa z tejto situácie snaží hľadať východiská a zatiaľ jediné komplexné, hoci dočasné riešenie našla v Mnohostrannej dočasnej dohode o arbitrážnom odvolacom konaní, ku ktorej sa pripojilo 18 ďalších členských štátov WTO. Medzi členmi WTO, ktorí podporili Európsku úniu v jej snahe o zachovanie vydobytých výhod novodobého systému riešenia obchodných sporov, boli aj významní obchodní partneri ako Čína a Kanada, čo môže naznačovať určitý trend v otázkach spojenectva pri navrhovanej reforme WTO. Snada komisára Hogana o získanie vyššieho počtu zainteresovaných strán môže viesť k vytvoreniu alternatívneho spôsobu riešenia obchodných sporov, ktorý ak sa preukáže ako efektívny, môže na určitý čas predstavovať náhradné riešenie dôležitý faktor v ďalších rokoch o komplexnej reforme WTO.

¹¹ Ibid.

Použitá literatúra:

1. Advisory Center on WTO Law: The Settlement of Trade Disputes: From the ITO to the WTO, dostupné na [http://www.acwl.ch/download/training-course-documents/tpd2014-2015/session_05_-_the_history_of_the_dsu/Table_of_GATT-WTO_DS_History .pdf](http://www.acwl.ch/download/training-course-documents/tpd2014-2015/session_05_-_the_history_of_the_dsu/Table_of_GATT-WTO_DS_History.pdf)
2. Dohoda GATT 1994
3. Dohovor o pravidlách a postupoch urovnávania sporov
4. EC News: EU puts forward its candidate for the pool of arbitrators in the multi-party interim appeal arbitration arrangement and encourages more WTO members to join. 13. máj 2020. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2145>
5. EC (News Archive): EU and 15 World Trade Organization members establish contingency appeal arrangement for trade disputes. 27. marec 2020. Dostupné na: <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2127>
6. ERASMUS Gerhard: The Appellate Body Crisis, 15 December 2017, dostupné na: <https://www.tralac.org/discussions/article/12560-the-appellate-body-crisis.html>
7. Friedman Jennifer: New Data: extending appeals' judges mandate is common practice at WTO, 12 december 2017, dostupne na: <http://borderlex.eu/new-data-extendingappeals-judges-mandate-common-practice-wto/>
8. Návrh oznámenia EÚ o dočasnej odvolacej arbitráži podľa čl. 25 DSU. Dostupné na: <https://worldtradelaw.typepad.com/files/eu-ab-proposal.pdf>
9. Office of the United States Trade Representative: Opening Plenary Statement of USTR Robert Lighthizer at the WTO Ministerial Conference, december 2017, dostupné na <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/pressreleases/2017/december/opening-plenary-statement-ustr>
10. Pauwelyn, J. WTO Dispute Settlement Post 2019: What to expect? What choice to make? 7July 2019. Journal of International Economic Law. Volume 22. Issue 3. Dostupné na: <https://academic.oup.com/jiel/article/22/3/297/5609188>
11. Pracovné postupy pre odvolacie preskúmanie. Dostupné na internete: https://www.wto.org/english/tratop_e/dispu_e/ab_e.htm
12. Statements by the United States at the Meeting of the WTO Dispute Settlement Body, Geneva. 24. jún 2019, s. 14–15,. Dostupné na: <https://geneva.usmission.gov/2019/06/25/statements-by-the-united-states-at-the-june-24-2019-dsb-meeting/>.
13. Van der Bossche Peter: The Law and Policy of the World Trade Organization, 2. vydanie, Cambridge University Press, ISBN 978-0-521-72759-4 Asylum Information Database, Statistics Germany, dostupné na: <https://www.asylumineurope.org/reports/country/germany/statistics>
14. WTO. Oznámenie JOB/DSB/1/Add. 12. 30. apríl 2020. Dostupné na: https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2020/april/tradoc_158731.pdf

Kontakt:

Dr. habil. JUDr. Ing. Katarína Brocková, PhD., LL.M

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovensko
e-mail: katarina.brockova@euba.sk

MIGRANT CRISIS – REBELLION OF VISEGRAD GROUP COUNTRIES

MIGRAČNÁ KRÍZA – REBÉLIA KRAJÍN VYŠEHRADSKÉJ SKUPINY

Peter Csanyi

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemská cesta 1,
852 35 Bratislava 5, Slovakia, e-mail: peter.csanyi@euba.sk

Abstract: The European Union's aim is to promote democracy, unity, integration and cooperation between its members. However, in the last years it is not only dealing with economic crises in many countries, but also with a humanitarian one, due to the exponential number of migrants who run away from war or poverty situations. When the European Union leaders accorded in assembly to establish quotas to distribute the refugees that had arrived in Europe, many responses were manifested in respect. On the one hand, some Central European countries rejected the proposal, putting in evidence the philosophy of agreement and cooperation of the EU claiming the quotas were not fair. On the other hand, several countries promised they were going to accept a certain number of refugees and turned out taking even less than half of what they promised. This article will try to expose the issues that occurred, the aspects that revived tensions and the current situation between the European Union and Visegrad Group countries.

Key words: Visegrad Group, European Union, migrant crisis, quotas, politics

JEL: N40

1 Introduction

When referring to the humanitarian crises the European Union has had to go through, it is about the refugee migration coming mainly from Syria. Since 2011, the civil war in Syria killed more than 470,000 people, mostly civilians. Millions of people were displaced, and nearly five million Syrians fled, creating the biggest refugee crisis since the World War II.

The greatest burden of receiving Syria's refugees fell on Syria's neighbors: Turkey, Lebanon and Jordan. In 2015 the number of refugees raised up and their destination changed to Europe. The refugee camps in the neighbor countries were full, the conditions were not good at all and the conflict was not coming to an end as the refugees expected. Therefore, refugees decided to immigrate to countries such as Germany, Austria or Norway looking for a better life. It was not until refugees appeared in the streets of Europe that European leaders realized that they could no longer ignore the problem. Furthermore, flows of migrants and asylum seekers were used by terrorist organizations such as ISIS to infiltrate terrorists to European countries. Facing this humanitarian crisis, European Union ministers approved a plan in September 2015 to share the burden of relocating up to 120,000 people from the so called "Frontline States" of Greece, Italy and Hungary to elsewhere within the EU. The plan assigned each member state quotas: a number of people to receive based on its economic strength, population and unemployment. Nevertheless, the quotas were rejected by a group of Central European countries also known as the Visegrad Group that share many interests and try to reach common agreements.

The Visegrad Group (or simply V4) reflects the efforts of the countries of the Central European region to work together in many fields of common interest within the all-European integration. The Czech Republic, Slovakia, Hungary and Poland have shared cultural

background, intellectual values and common roots in diverse religious traditions, which they wish to preserve and strengthen. After the disintegration of the Eastern Block, all the V4 countries aspired to become members of the European Union. They perceived their integration in the EU as another step forward in the process of overcoming artificial dividing lines in Europe through mutual support. Although they negotiated their accession separately, they all reached this aim in 2004, when they became members of the EU.¹ The tensions between the Visegrad Group and the EU started in 2015, when the EU approved the quotas of relocation of the refugees only after the dissenting votes of the Czech Republic, Hungary and Slovakia were overruled. In asking the court to annul the deal, Hungary and Slovakia argued at the Court of Justice that there were procedural mistakes, and that quotas were not a suitable response to the crisis. Besides, the political leaders of these countries claimed that accepting the quotas would be a potential risk of Islamist terrorism and a threat to their homogenous societies. Their case was supported by Polish right-wing government of the party Law and Justice, what came to power in 2015 and claimed that the quotes were not acceptable for the country.

2 Visegrad Group countries' attitude/response towards the migration

The similar securitizing “speech acts” and the extraordinary measures implemented, adopted in name in order to “defend” the Visegrad Group countries from “economic migrants” and “aliens” with a different cultural background, all suggest that these four countries are likely to stay on a common platform in future EU asylum policy talks.

The Visegrad Group has already harmonized its actions in the past. A Joint Statement of the Heads of Government of the Visegrad Group was adopted on 4 September 2015 in Prague, where the Prime Ministers present promised full-fledged support for Hungary’s tackling of the migrant crisis and urged a constructive dialogue at the EU level. They agreed that the root causes of the crisis shall be resolved, and that significant EU financial assistance to Turkey and Jordan may be required to deal with the refugee issue. Meanwhile, they concluded that the effective implementation of the June EU Council conclusions on hotspots and further strengthening of the external borders is needed.²

Another Joint Statement of the Head of States of the Visegrad Group was issued directly after the terrorist attacks in Paris on 3 December 2015. It is interesting to see that only the first two paragraphs deal there with the EU’s fight against terrorism, but more than seven paragraphs focused on migration and the refugee crisis, highlighting how important these issues are for the V4 leaders. The Heads of States resolved to support the further enhancement of border control measures, the use of biometric data collection with the help of EU agencies, and the implementation of the EU-Turkey agreement in order to reduce the migratory pressure from the South.³ This concept of extraterritorial defense reappears in the Joint Article adopted by the V4 Ministers for Foreign Affairs in November, which may be seen as a political message to Western Balkans states that the V4 group will support their EU accession talks but in return they should not forget about the expectations towards them in the context of the recent migration crisis.⁴ The Joint Declaration of Ministers of Interior adopted on 19 January 2016 was the last document accepted before the extraordinary JHA Council Meeting planned for February of 2016.

The Ministers of Interior called for the urgent implementation of hotspots, without further delay, highlighting that any debate about the potential revision of the Dublin Regulation can start only after the EU regained control over its borders. V4 countries strongly support

¹ LÓPEZ-DÓRIGA, E. (2018): Refugee crisis: The divergence between the European Union and the Visegrad Group.

² Visegrad Group (2015a): Joint Statement of the Heads of Government of the Visegrad Group Countries.

³ Visegrad Group (2015b): V4 Ministers in Joint Article: We offer helping hand on the EU path.

⁴ Visegrad Group (2015c): Joint Statement of the V4 Prime Ministers.

increasing the detention capacity available in these hotspots. Their main goal is to prevent the “misuse of international protection” and to revise the European asylum legislation in order to eliminate further pull factors for “illegal migrants”. For the V4, the key priority is to achieve progress in the field of voluntary and forced returns of migrants and to start a pilot project of operational cooperation with Northern Macedonia in border protection.⁵ While most of the Western European countries also express the urgent need for a new asylum policy and seek a reform of the Dublin Regulation to mitigate the problems related to the disproportionate sharing of asylum requests, the agenda-setting activity of V4 countries is markedly different. V4 Declarations use the language of security, reiterating the need of enhancing border control, speeding up procedures mostly in the field of forced return, and increasing detention capacities in order to prevent the movement of asylum-seekers. The governmental rhetoric securitizing migration is proving quite successful in terms of domestic politics, across the region. Empirical evidence shows that most of the population in these countries rejects the idea of any kind of distribution scheme supported by the European Union. It is quite simple to understand why only 31% of the Slovakian population thinks that asylum-seekers should be better distributed: Slovakia is literally unaffected by the crisis and a beneficiary of the current Dublin legislation as a state without a Schengen border to the south. The Czech Republic, with only 33% supporting relocation is quite similar. The two countries show the lowest support. Besides, 57% of Poles and 64% of Hungarians believe that asylum-seekers should be distributed more equally.⁶ On the other hand, the fact is that the most of V4 countries’ population saw refugees as a security threat⁷ and think that they should not accept any refugees from the Middle East and North Africa.

Hungarians’ comparatively higher level of support for relocation may not be entirely surprising considering the fact that Hungary registered the second highest number of asylum-seekers after Germany. Therefore, Hungarians would have numerous reasons to seek a re-distribution scheme should a situation arise where asylum seekers do not or cannot leave the territory of the country in the future.

Slovakia’s immediate response towards the migration crisis and quotas was claimed by its then Prime Minister Robert Fico at the beginning of 2016, who infamously stated that he wanted to prevent a creation of a coherent Muslim community in the country. It was at the height of the election campaign, where the migration crisis took center stage in a country with virtually no migrants and refugees. Polls between spring and fall 2015 showed a sharp rise in people considering migration one of the most important issues the country and the EU is facing.

Despite its history as a multiethnic environment and having considerable Hungarian and Roma minorities, the country adheres to a platform of “cultural homogeneity”, supported by a political consensus on the matter. After the rise of migration as a central EU issue, it found a way towards domestic political discourse. The government dominated by center-left party Smer-SD strongly framed the problem in the narrative of security issue and problem of cultural incompatibility of largely Muslim migrants. This was strengthened in the wake of the general elections.

Far-reaching harmonization of asylum procedures as envisaged in the draft proposals on the European Commission seemed to be a no-go for Slovakia as well. At the end of 2015, Slovakia had voluntarily resettled 149 Iraqi Christians, who obtained asylum on humanitarian grounds.⁸ Officially only 89 stayed. The rest returned to Iraq citing homesickness. For the time being, Slovakia has pledged to take in 100 refugees from Greece on a voluntary basis and is

⁵ STEPPER, P. (2016): The Visegrad Group and the EU agenda on migration: A coalition of the unwilling? P. 74.

⁶ BERNÁT, A. et al. (2015): Attitudes towards refugees, asylum seekers and migrants, Budapest: TÁRKI Social Research Institute, p. 39.

⁷ PAVELKOVÁ, Z. (2016): Can the wizards and witches fix Slovak asylum and migration policy?

⁸ STEVULOVA, Z. (2017): "Visegrad Four" and refugees.

offering 500 scholarships to Syrian teenagers. It also helped Austria by temporarily housing more than 1000 refugees applying for asylum in Austria.

The migration also became one of the dominant political topics of the past few years in the Czech Republic. Public debate on migration radicalized and a new anti-immigration movement has been established, which includes the Party of Direct Democracy, the sixth most successful party in the regional elections in 2016. According to the leaders of the Czech Republic the current European Asylum System does not work well and they think that even if it is managed to enforce the proposed system, it will not lead to a significant reduction in the influx of migrants. The revision of the Dublin Regulation containing redistribution of migrants is the most problematic part. The Czech Republic supports the Slovak concept of “effective solidarity”, but it would offer greater involvement in the activities of the European Asylum Agency and the European Board and Coastal Guards instead of accepting redistributed refugees. In a fact only around 1,500 people per year apply for asylum in the Czech Republic. Syrians and Afghans represent a minimum of them. The main reason is because of the bad conditions in detention facilities where migrants are placed.

The situation in Hungary regarding the migrant crisis is similar. The Hungarian Fidesz-KDNP government has overcome a period of falling popularity by exploiting the refugee crisis. Hungary was the first to erect a fence to keep migrants away from the country’s borders and Prime Minister Viktor Orbán rejected the quota mechanism from the very beginning, advocating the protection of the EU’s external borders instead. To many, the Fidesz-KDNP government’s policies induced xenophobic attitudes in society by its constant anti-immigrant campaigns and the criminalization of asylum-seekers. It is not surprising that xenophobia reached an all-time high in Hungary in 2016 (58%).

Some experts believe that the Hungarian government’s response to the refugee crisis was motivated by domestic political goals, mainly its desire to cement its own power through artificially sustaining an air of anxiety. The others argue that the government’s measures are founded on value-based political motivations and the Orbán government is supporting the idea of an ethnically homogenous society that matches the opinion of Hungarians; it wants to solve demographic problems through family policy instead of immigration.

The Hungarian government sees the solution for the migration crisis in the establishment of hotspots outside of the Schengen Zone and not in the distribution of asylum-seekers between member states. The fact is that most asylum-seekers only pass through the country. In 2016 around 30,000 asylum applications were filed, but only 398 people have been granted refugee status or subsidiary protection.

Poland is one of the main opponents of the redistribution of refugees among the member states and to date it has not taken in a single refugee from Greece or Italy. While the issue does not take the center stage in such a way as in Hungary, for instance, the Polish government time and time again has voiced its opposition to actually being made to take some of asylum-seekers into the country.⁹ The Polish leaders think their approach is a sensible option and that the redistribution mechanism is a way to attract more migrants rather than a solution. The Polish approach to migration cannot be fully understood without understanding the current government of Poland and discourse of conflict. It presents the world to its electorate by dividing it between ‘us’ and ‘them’: ‘us’ and ‘the opposition’, ‘us’ and the ‘liberal elites’.

Poland, Hungary and the Czech Republic all breached EU law by refusing to take in refugees at the height of the 2015 migrant crisis under proposed EU quotas. Citing security concerns and the need to preserve cultural cohesion, the three Visegrad Group countries had refused to accept the European Commission’s plan to introduce quotas to distribute asylum-seekers across the bloc.

⁹ ZACHOVÁ, A. et al. (2017): Visegrád and migration: Few prospects for a change in position, p. 1.

The matter has, since then, deeply divided the bloc and been at the center of an ongoing dispute between Visegrad hardliners on immigration and other states calling for greater solidarity and burden-sharing. Since 2015, Central European leaders self-declared pledge to defend traditional European Christianity against what his government has often described as a wave of Muslim “invaders”, have turned their opposition to EU quotas as one of the bedrocks of their policy and rhetoric.

Finally, the European Commission was forced to drop the quotas in September 2017 after barely 30,000 asylum-seekers had been distributed. Under the scheme, a total of 16,000 out of the 160,000 migrants proposed for EU relocation had – theoretically – been allocated to Hungary, Poland and the Czech Republic. Although migrants’ arrivals have fallen sharply since 2015, EU countries are still scrambling to agree on a way to face and tackle a potential new wave of migrants.¹⁰

3 Current EU-V4 relationship and the potential solutions

In terms of actual relations, on the one hand critics of the Central European countries’ stance over refugees claim that they are willing to accept the economic benefits of the EU, including access to the single market, but have shown a disregard for the humanitarian and political responsibilities. On the other hand, the Visegrad Group complains that Western European countries treat them like second-class members, meddling in domestic issues by Brussels and attempting to impose EU-wide solutions against their will, as typified by migrant quotas.

At the beginning of this quarrel between the EU and V4, the European Commission claimed that if no action was taken by them, the Commission would not hesitate to make use of its powers under the treaties and to open infringement procedures. At this time, no official sanctions have been imposed to these countries yet. Despite of the threats from the EU for not taking them, for example, Poland claimed that accepting migrants would have certainly been worse for the country for security reasons than facing EU action. Moreover, Poland proposed to implement programs of aid addressed to Lebanese and Jordanian entities on site, in view of the fact that Lebanon and Jordan had admitted a huge number of Syrian refugees, and to undertake further initiatives aimed at helping the refugees affected by war hostilities.¹¹ To sum up, facing this refugee crisis a fracture in the European Union between Western and Eastern members has showed up. Since the European Union has been expanding its borders from west to east integrating new countries as member states, it should also take into account that this new member countries have had a different past and nowadays, despite of the wish to collaborate all together, the different ideologies and the different priorities of each country make it difficult when it comes to reach an agreement. Therefore, while old Europe expects new Europe to accept its responsibilities, along with the financial and security benefits of the EU, this is going to take time. As a matter of fact, it is understandable that the EU Commission wants to sanction the countries that rejected the quotas, but the majority of the countries that did accept to relocate the refugees in the end have not even accepted half of what they promised, and apparently they find themselves under no threats of sanction. Moreover, there are another countries, which decided to join the V4 narratives. For example, Austria has bluntly told the EU that it does not want to accept any more refugees, arguing that it has already taken in enough. Therefore, it joined the Visegrad Group countries to refuse the entrance of more refugees.

To explain the Visegrad Group’s approach to migration we have to distinguish between general approach to immigration and foreigners, and attitudes towards mass irregular immigration from the Middle East and Africa experienced during the 2015–2016 crisis. In terms

¹⁰ STEVULOVA, Z. (2017): “Visegrad Four” and refugees.

¹¹ LÓPEZ-DÓRIGA, E. (2018): Refugee crisis: The divergence between the European Union and the Visegrad Group.

of the overall attitude, we can detect lesser openness to migration in the V4 societies compared to those in Western Europe. This reluctance, however, should not be characterized as being hostile towards migrants. For example, consider the Czech Republic, which has an even higher number of foreigners from outside the EU living in the country than some Western European countries do.¹² On the other hand, when it comes to the recent experience of a sudden uncontrolled influx, there is an overwhelming consensus in the V4 societies and across their political representations that this is unacceptable and must be prevented. Therefore, it is possible to say that in contrast to other points of criticism directed against the V4 countries, the restrictive approach to mass irregular immigration to Europe is a result of a conscious thoughtful decision of the V4 societies, and certainly not a mere populist impulse of one self-serving party or leader. Prevention of mass irregular immigration to Europe should be a top responsibility of EU policy makers. It is not enough to note that „the number of detected illegal border crossings has been brought down to pre-crisis levels, and that the overall downward trend is continuing” as the European Council comprised of presidents and prime ministers of EU member states stated in December 2018. Although we are not experiencing the kind of influx experienced in the 2015-2016 period, the momentary situation should not distract our attention from the long-term trends and overall migration potential – especially from Africa. In fact, the EU has not yet built a robust system for the prevention of the next potential influx of migrants and it lacks the political consensus to do so. While most of the West European politicians have gradually adopted the position that the key to the migration crisis lies in the regions of origin of the migrants – from the beginning articulated by the Visegrad Group leaders – this notion has not yet fully taken root in the European policy debate, let alone policy implementation.

When EU leaders ordered the Council of Ministers and the European Commission to swiftly explore the concept of „regional disembarkation platforms” in June 2018, it gave a promising signal that migration management is finally moving closer to the regions of origin. The idea of regional disembarkation platforms is to search and rescue migrants close to the African coast of the Mediterranean to more effectively protect their lives and prevent them from irregularly traveling to the European coast. Along with the concept of Return Centers, situated outside the EU, where illegal migrants would be effectively removed from the European territory, the disembarkation platforms are the key to discourage irregular immigration and effectively preventing mounting numbers of illegal residents in EU member states.¹³

The most prominent and dangerous claim we often hear in the European debate about migration by both experts as well as politicians is a statement that, in fact, there is no solution to mass irregular immigration to Europe. According to this view, EU member states should simply accept the rising inflow of irregular migrants and focus on their redistribution and integration into European societies. Moreover, this approach argues that irregular immigration should be legalized as it provides a desired supply of labor and enriches the diversity of ageing European societies. Even though proponents of this approach are increasingly more careful with their public articulation of this view, having awareness of the overall shift in the public and political mood in Europe since the migration crisis, we still see very explicit examples of it.

Another claim we can hear from opponents of robust preventive measures against irregular immigration is that it is not necessary, because there will be no more mass influx. This view does not advocate for the legalization of irregular immigration, but rather advocates to reach deals with third countries which will allow for effective returns of irregular immigrants in exchange for resettlements of legal immigrants, e.g. the one-for-one model applied in the statement between the EU and Turkey. However, this approach could only work under two

¹² Eurostat (2017): Non-national population by group citizenship.

¹³ HOKOVSKÝ, R. (2018) (ed.): Prevention of mass irregular immigration to Europe.

preconditions: (a) if the number of arriving irregular migrants would remain within acceptable figures (i.e. up to tens of thousands), and (b) if the respective third country would have enough potential migrants who would qualify for legal resettlement. Both conditions are very unlikely to hold simultaneously and continuously. Reliance on the prediction that future mass influxes of migration are unlikely is rather irresponsible given the trends and migration potential, especially in Africa.

The population of Africa itself is expected to grow rapidly in the coming decades. For example, the UN predicts that after 2050, Africa will be the only region still experiencing substantial population growth.¹⁴ The working age population in Africa will grow significantly and the number of people attempting to reach Europe to pursue higher living standards will increase in correlation. The trend of increased migration to advanced economies is, therefore, expected to continue and increase in intensity.¹⁵ Besides, approximately one third of the African population would like to leave the continent, with Europe being the primary destination of choice. Therefore, dismissing the likelihood that a major influx of immigration will occur is very irresponsible a naïve.¹⁶

What we learned is a fact that the EU has to work intensively on creating a robust preventive infrastructure for the prevention of irregular mass immigration to Europe. The core stones of this system should be the regional disembarkation platforms and Return Centers outside EU territory. Should the Visegrad Group and other like-minded EU member states be successful in avoiding the resurfacing of the idea of mandatory quotas, they need to be able to constructively advocate for the preventive system as well as patiently explaining pitfalls of the aforementioned illusory claims.

Conclusion

This analysis tried to demonstrate that the securitization of the immigration question in public discourse seems to have had a strong impact on the structure of immigration attitudes in the Visegrad Group countries. While normative preferences for security were not associated with stronger opposition to immigration before the 2015 crisis, they have since become a significant factor. This is likely influenced by the fact that in the V4 countries the narrative of responsibility to protect the group against perceived threats got the upper hand in public discourse. The public mood, as well as official government policies, have come down decisively on the side of scepticism towards immigration.

Security is not the only public concern at issue, of course. Apart from emphasizing security challenges such as the alleged links between immigration and the incidence of terrorism, the distinctive V4 approach also entailed aversion to immigration based on arguments invoking supposed cultural and religious incompatibility of newcomers with host societies.¹⁷ Furthermore, it cannot be emphasized enough that it was only in Hungary that there was any actual presence of migrants throughout the crisis, and even that turned out to be a relatively short-lived phenomenon. Thus, the negative V4 outgroup-attitudes made apparent in the course of the migration crisis seem not to have been a function of competition over material resources, such as access to jobs or housing. What came into play were less tangible issues such as cultural and religious anxieties as well as perceived threats to public safety. Even though mere perceptions may prove more potent than ‘objective’ reality when it comes to moving public sentiments in times of crisis, and that primacy seems especially pronounced when it comes to abstract challenges to group culture and status rather than strictly material interests. Therefore,

¹⁴ United Nations (2017): The 2017 Revision, p. 3.

¹⁵ GONZALES-GARCIA, J. et al. (2016): Sub-Saharan African Migration: patterns and spillovers, p. 9.

¹⁶ ESIPOVA, N., RAY, J. and PUGLIESE, A. (2018): Number of Potential Migrants Worldwide Tops 700 Million, „Gallup”.

¹⁷ JASIECKI, K. (2016) Economic Cooperation Among the Visegrad Countries, p. 111.

when attempting to address such concerns it would not suffice to produce statistical evidence or some other official documents reassuring the public that their concerns are misplaced or exaggerated.

When it comes to the V4 countries, there is no doubt that in spite of opinion divergences at the outset, and clear differences in the summer-of-2015 experience, the migration crisis brought Czech Republic, Slovakia, Hungary and Poland much closer together as political actors. Some post-2015 convergence of the V4 over migration questions has been attested to in multiple studies, even if the degree of resulting similarity remains contested. Higher V4 opposition to immigration is likely to prevail as long as immigration remains an issue of pressing public concern, which the foreseeable near future seems likely to deliver. In a more general sense, the illiberal turn of the V4, partially but not exclusively facilitated by immigration concerns, might actually turn out to be a leading indicator of a more comprehensive challenge to the western system of liberal democracies. While alternative challenger-parties threatening the mainstream have been a lasting feature of the European political scene since the onset of the post-2008 economic crises, migration anxieties resulted in further voter-flight from the center, which could easily be framed as tainted by adherence to increasingly unpopular liberal immigration policies. The debate is quite open on the actual importance of the role played by the migration crisis of 2015 in bringing about the recent massive wave of anti-establishmentarian populism that swept across western democracies.¹⁸ Quite obviously, the present challenge of populism is also not a thing of the past, yet, its future is also quite uncertain. The focus on the V4 experience demonstrates the potential for mobilizing public opinion by way of skillful and assertive securitization of discourse.

Reference:

1. BERNÁT, A., SIMONOVITS, B., SZEITL, B. (2015): Attitudes towards refugees, asylum seekers and migrants. [online]. [cited 14.5.2020]. Available at: http://www.tarki.hu/hu/news/2015/kitekint/20151203_refugee.pdf
2. CICHOCKI, P. and JABKOWSKI, P. (2018): Immigration Attitudes in the Wake of the 2015 Migration Crisis in the Visegrád Group Countries: Comparative insights of ESS7 and ESS8. In: *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, 5(1): 27-47.
3. ESIPOVA, N., RAY, J., and PUGLIESE, A. (2018): Number of Potential Migrants Worldwide Tops 700 Million, „Gallup”. [online]. [cited 17.5.2020]. Available at: <https://news.gallup.com/poll/211883/number-potential-migrants-worldwide-tops-700-million.aspx>
4. Eurostat (2017): Non-national population by group citizenship. [online]. [cited 16.5.2020]. Available at: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/3/3c/Non-national_population_by_group_of_citizenship%2C_1_January_2017_.png
5. GONZALES-GARCIA, J. et al. (2016): Sub-Saharan African Migration: patterns and spillovers, International Monetary Fund. Spillover Task Force.
6. HOKOVSKÝ, R. (2018) (ed.): Prevention of mass irregular immigration to Europe. European Values Think-Tank, [online]. [cited 16.5.2020]. Available at: <http://www.homeaffairs.cz/wp-content/uploads/2018/11/PREVENTION-OF-MASS-IRREGULAR-IMMIGRATION-TO-EUROPE.pdf>
7. JASIECKI, K. (2016) Economic Cooperation Among the Visegrad Countries. In: *Pakulski, J. (ed.) The Visegrad Countries in Crisis*. Warsaw. 107–121.
8. LÓPEZ-DÓRIGA, E. (2018): Refugee crisis: The divergence between the European Union and the Visegrad Group. [online]. In: *Global Affairs, Strategic Studies*. [cited

¹⁸ CICHOCKI, P. and JABKOWSKI, P. (2018): Immigration Attitudes in the Wake of the 2015 Migration Crisis in the Visegrád Group Countries: Comparative insights of ESS7 and ESS8, p. 41.

- 12.5.2020]. Available at: <https://www.unav.edu/web/global-affairs/detalle/-/blogs/refugee-crisis-the-divergence-between-the-european-union-and-the-visegrad-group>
9. PAVELKOVÁ, Z. (2016): Can the wizards and witches fix Slovak asylum and migration policy? In: *Visegrad Revue*. [online]. [cited 14.5.2020]. Available at: <http://visegradrevue.eu/can-the-wizards-and-witches-fix-slovak-asylum-and-migration-policy/>
 10. STEPPER, P. (2016): The Visegrad Group and the EU agenda on migration: A coalition of the unwilling? In: *COJOURN 1:1*, p. 62-82.
 11. STEVULOVA, Z. (2017). “Visegrad Four” and refugees. In: *de Confrontations Europe*. [online]. [cited 16.5.2020]. Available at: <http://confrontations.org/admin/visegrad-four-and-refugees/?lang=en>
 12. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division, World Population Prospects (2017): The 2017 Revision, Key Findings and Advance Tables, Working Paper No. ESA/P/WP/248.
 13. Visegrad Group (2015a): Joint Statement of the Heads of Government of the Visegrad Group Countries, [Visegradgroup.eu](http://www.visegradgroup.eu). [online]. [cited 13.5.2020]. Available at: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/joint-statement-of-the-150904>
 14. Visegrad Group (2015b): V4 Ministers in Joint Article: We offer helping hand on the EU path, [Visegradgroup.eu](http://www.visegradgroup.eu). [online]. [cited 13.5.2020]. Available at: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/v4-ministers-in-joint>
 15. Visegrad Group (2015c): Joint Statement of the V4 Prime Ministers, [Visegradgroup.eu](http://www.visegradgroup.eu). [online]. [cited 13.5.2020]. Available at: <http://www.visegradgroup.eu/calendar/2015/jointstatement-of-the-151204>
 16. ZACHOVÁ, A. et al. (2017): Visegrád and migration: Few prospects for a change in position. In: *Euractive*. [online]. [cited 15.5.2020]. Available at: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/visegrad-and-migration-few-prospects-for-a-change-in-position/>

Contact:

PhDr. Peter Csanyi, PhD.

Department of International Political Relations

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovakia

e-mail: peter.csanyi@euba.sk

TAWHÍDNA EKONOMIKA AKO VARIANT ISLAMSKÉHO EKONOMICKÉHO MODELU V PODMIENKACH IRÁNSKEJ ISLAMSKÉJ REPUBLIKY¹

TAWHÍD ECONOMY AS AN ALTERNATIVE OF ISLAMIC ECONOMIC MODEL IN THE CONDITIONS OF IRANIAN ISLAMIC REPUBLIC

Lubomír Čech

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lubomir.cech@euba.sk.

Abstrakt: Článok objasňuje podstatu islamského pojmu *tawhíd* a jeho implikáciu v islamskom ekonomickom myslení, ktoré má ambíciu presadiť svoju legitimitu od 70. rokov minulého storočia. Vymedzuje koncepciu *tawhídu* v *šiiťskom* islame a jeho ekonomické súvislosti na príklade Iránskej islamskej republiky. Poukazuje na limity, ktoré prinášajú pokusy islamizovať hospodársky a finančný sektor krajiny a dochádza k záveru, že islamský ekonomický model sa nepodarilo v Iráne zaviesť. Pri písaní príspevku boli použité klasické metódy výskumu s dôrazom na analýzu stavu iránskej ekonomiky a komparáciu jej úrovne s inými moslimskými štátmi, kde dochádzalo k islamizácii ekonomiky a jej fungovaniu podľa práva šari`a.

KLúčové slová: islam, tawhíd, islamská ekonomika, islamský ekonomický model, islamské právo

JEL: P41, P51, Z12

Abstract: The paper explains the nature of Islamic term tawhid and its implication in the Islamic economic thinking, having the ambition to prove its legitimacy since the 1970s. It defines the concept of tawhid in a Shia Islam and its economic context on the example of the Iranian Islamic Republic. It points at limitations brought by the efforts to Islamize the economic and financial sector of the country and comes to a conclusion that Islamic economic model has not been successfully implemented in Iran. By writing the paper there were standard methods of research implemented, focusing on Iranian economy status analysis and comparison of its level with other Muslim countries where Islamization of the economy according to šari`a law happened.

Key words: Islam, Tawhid, Islamic Economy, Islamic Economic Model, Islamic Law

JEL: P41, P51, Z12

Úvod

Islamská ekonomika, alebo islamský ekonomický model, nemá hlboké historické korene. Tento relatívne nový koncept bol formulovaný v konečnej podobe až v druhej polovici 20. storočia. O islamskej ekonomike sa začalo hovoriť až v druhej polovici 40. rokov minulého storočia. V tomto období bolo uverejnených niekoľko prác, v ktorých sa uvádza predstava ideálneho systému, ktorý spĺňa požiadavky islamského práva šari`a.

Prvýkrát sa s termínom „islamská ekonomika“ stretávame v roku 1947 v práci moslimského učenca indického pôvodu Sayyida Manazira Muhammada al-Giláního. Publikácia bola

¹ Tento článok bol napísaný v rámci projektu VEGA 1/0490/19 – *Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

napísaná v jazyku urdu a nazývala sa „Islamská ekonomika“.² V tom istom roku bola v angličtine vydaná kniha Mahmúda Ahmada „Ekonomika islamu“³ a v arabčine kniha egyptského právnika Muhammada al-Gazalího „Islam a ekonomické inštitúcie.“⁴

Samotný pojem islamská ekonomika bol vo vedeckej literatúre zavedený až od polovice 70. rokov.⁵ Za prelomovú udalosť pre islamský ekonomický model sa považuje prvá medzinárodná konferencia o islamskej ekonomike, ktorá sa konala v Mekke vo februári 1976. Prvé islamské finančné inštitúcie sa vo svete objavili až v 60. rokoch 20. storočia V roku 1963 bola v Egypte otvorená prvá islamská banka s názvom Mit-Ghamr Bank.⁶ V Malajzii v ten istý rok začala pôsobiť „Sporiteľňa pre moslimských pútnikov“ a v roku 1965 bola v Pakistane založená „Družstevná investičná a finančná spoločnosť“. Žiadna z týchto organizácií však nemala dlhé trvanie. Pokusy o implementáciu zásad *Koránu* do hospodárskeho života pokračovali v sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch, keď sa do procesu formovania islamského ekonomického modelu zapojila Organizácia islamskej konferencie.⁷

Vo vedeckej komunite je otázka legitimacy používania pojmu „islamská ekonomika“ dosť diskutovaná. Viacerí sa domnievajú, že dodatky k pojmu „ekonomika“ (v zmysle „národná ekonomika“), ako napríklad „islamská“, „budhistická“ alebo „katolícka“, by sa nemali používať. Pribúda argumentov, ktoré tvrdia, že v súčasnom globalizovanom svete nie je možné „čisté“ fungovanie islamského bankového a finančného sektora, bez vonkajších vplyvov komerčnej sféry.

Nespochybniteľným faktom však zostáva aj to, že v ekonomikách väčšiny krajín, ktoré sú považované za moslimské (sami seba tak označujú, alebo v tých z nich, kde v štátnych symboloch či v názve je prítomné slovo islam), sú z pozície islamského práva zakázané finančné operácie pracujúce s úrokom, nadmerným rizikom a hazardom. Iránska islamská republika patrí medzi tri členské štáty Organizácie islamskej spolupráce, ktoré sa pokúšali v rámci národných ekonomík o špecifický variant implementácie islamského ekonomického modelu.

1 Genéza *tawhídu* v islamskom náboženstve

Tawhíd znamená v islame Božiu jedinečnosť a patrí k základným dogmám islamu.⁸ Islam hlása absolútny monoteizmus, jedinečnosť Boha ako stvoriteľa a udržiavateľa sveta. Pojem *tawhíd* vyjadruje myšlienku, že všetko vo vesmíre je navzájom prepojené a vytvára koherentný celok. Predstavitelia islamských reformných hnutí vyhlasujú *tawhíd* za základ náboženského poznania a etiky, ako aj za princíp organizácie spoločnosti a celého svetového poriadku. V klasickom období sa diskusie o *tawhíde* sústreďovali na spory o Božiu podstatu a atribúty. V 13. storočí Ibn Tajmíja (právnik – predstaviteľ *hanbalovského mazhabu* – právnej školy) premietol *tawhíd* do roviny spoločenskej a morálnej problematiky. *Tawhíd* znamená, že Boh je jediný stvoriteľ, vládca a sudca sveta a že ľudia sú zodpovední za vykonávanie jeho vôle. Pravá viera sa odráža v mravnom konaní jedincov a celej spoločnosti. Spája veci súkromné a verejné, duchovné a politické.⁹

V 18. storočí arabský reformátor Abd al-Wahháb videl v doktríne *tawhídu* liek na problém duchovnej stagnácie islamských krajín. Tvrdo odsudzoval tých, ktorí ohrozovali

² ISLAHI, A. A. (2017): *The Legacy of Muhammad Hamidullahin Islamic Economics*, s. 3.

³ ISLAHI, A. A. (2015): *The Genesis of Islamic Economics*, s. 1–28; SHEIKH, M. A. (2014): *Economics of Islam – A Comparative Study*.

⁴ BEKKIN, R. I. (2012): Touchidnaja ekonomika kak raznovidnost' islamskoj ekonomičeskoj modeli.

⁵ BEKKIN, R. I. (2007): Islamskaja ekonomika: meždu kapitalizmom i socializmom, s. 147-154.

⁶ BEKKIN, R. I. (2010): Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost', s. 13-29.

⁷ V roku 2011 sa Organizácia islamskej konferencie premenovala na Organizáciu islamskej spolupráce (pozn. autora).

⁸ DROZDÍKOVÁ, J. (2005): *Lexikón islámu*. Praha s. 217-218.

⁹ DROZDÍKOVÁ, J. (2005): *Lexikón islámu*, s. 98.

jednotu islamu podporovaním sektárstva, uctievaním svätých, vyprosovaním pomoci od svätých, anjelov a prorokov. Požadoval založenie štátu, ktorý bude založený na jedinstve Boha a islamu. Kmeňovú súdržnosť mala nahradiť náboženská solidarita.

V druhej polovici 19. storočia pôsobil v Egypte moslimský reformátor Muhammad Abdu.¹⁰ Presadzoval názor, že *tawhíd* dovoľuje racionálne skúmanie Koránu, pretože medzi rozumom a zjavením nemôže byť rozpor. Napadal tradicionalizmus a volal po obnovení *idžtihádu* (nezávislého usudzovania). Takéto chápanie *tawhídu* sa ukázalo ako užitočné, keď ideológie násirizmu, nacionalizmu, socializmu a kapitalizmu nedokázali priniesť islamskému svetu nezávislosť a prosperitu.¹¹

Ďalší egyptský reformátor Sajjid Kutb vychádzal z *tawhídu* pri formulovaní islamského svetonázoru, ktorý bude odrážať Božskú jedinečnosť tak, že sa spoločnosť bezpodmienečne podriadi Božej vôli, tak v súkromnom, ako aj vo verejnom živote.¹²

S posudzovaním praktického uplatňovania doktríny *tawhídu* v 20. storočí sa stretáme u Palestínčana Ismá'íl al-Farúka. Tvrdil, že moslimovia sú zodpovední za celý svet, pretože ako jediní majú dokonalé a úplné zjavenie. Takáto zodpovednosť, podľa neho, vyžaduje islamský svetový poriadok, orientovaný skôr na verejnú činnosť než na čistú spiritualitu. *Tawhíd* vyžaduje, aby bol všetok život usporiadaný podľa Božej vôle, preto islamský právny poriadok musí platiť na celom svete.

V *šii'izme* uplatňoval doktrínu *tawhídu* ideológ iránskej revolúcie Alí Šarí'atí.¹³ Všetko stvorené zveril Boh pod správu ľudí. *Tawhíd* v spoločenskej oblasti znamená odstránenie triednych, spoločenských, politických, rasových a ekonomických rozdielov a zároveň požiadavku, aby sa všetci veriaci zúčastňovali na tomto úsilí. Takto chápaný *tawhíd* mení náboženstvo, ktoré akceptuje status quo, na náboženstvo činorodosti a revolúcie. Aj Ájatolláh Chomejní zdôrazňoval ústredné postavenie *tawhídu* v duchovnom a praktickom živote moslimov. Pre Chomejního *tawhíd* znamenal predovšetkým jednotu moslimov, osobitne politickú jednotu. Preto podľa neho revolúcia a odstránenie utláčateľských režimov by malo zaručiť jednotu moslimov na celom svete.

2 *Tawhíd* a jeho ekonomické súvislosti

Jedným z prvých *šii'itských* autorov, ktorý písal o islamskom ekonomickom modeli, bol v islamskom svete uznávaný právnik a teológ Muhammad Bakir al-Sadr.¹⁴ Jeho základné dielo „Naša ekonomika“ (*Iktisaduna*) bolo jedným z prvých pokusov o hlboké pochopenie hospodárskeho rozvoja spoločnosti v súlade so zásadami *šarí'a*.¹⁵

¹⁰ DROZDÍKOVÁ, J. (2005): Lexikón islámu, s. 15.

¹¹ PHILIPS, A. B. (2012): Základy Tawhídu (jedinečnosti Alláha): islamský koncept Boha., s. 15-25.

¹² Sajjid Kutb bol egyptským predstaviteľom ideológie islamizmu. Po návratu z trojročnej stáže v USA sa stal čelným predstaviteľom boja proti politickým a kultúrnym vplyvom Západu, ktoré podľa neho boli zodpovedné za ponížujúce postavenie moslimov v modernej spoločnosti. Stal sa členom organizácie Moslimských bratov. Za prezidenta Násira bol väznený a vystavený mučeniu. V roku 1966 v masovom súdnom procese s členmi hnutia Moslimských bratov bol odsúdený a popravený (pozn. autora).

¹³ Alí Šarí'atí (1933-1977) bol iránsky sociológ náboženstva a revolucionár, považovaný za jedného z najdôležitejších duchovných otcov iránskej islamskej revolúcie. Šarí'atí vytvoril novú interpretáciu *šii'itského* islamu, inšpirovanú západným ľavicovým myslením. Býva označovaná ako "červená šii'a" (v protiklade k nepolitickej "čiernej šii'e" tradicionalistických klerikov) a porovnávaná s teológiou oslobodenia latinskoamerických ľavicových katolíckych teológov.

¹⁴ Muhammad Bakir al-Sadr (narodený 1. marca 1935 v Kazimiji, zomrel 9. apríla 1980 v Bagdade) - iracký *šii'itský* klerik, Ájatolláh, zakladateľ a prvý ideológ strany Výzva islamu, popravený v roku 1980 na príkaz Saddáma Husajna.

¹⁵ V rokoch 1959 – 1961 al-Sadr postupne vydal dve diela, ktoré mu zabezpečili pozíciu jedného z popredných moslimských intelektuálov svojej doby. Prvým z nich bola „Naša filozofia“, obsahujúca rozsiahlu polemiku s najdôležitejšími smermi európskeho filozofického myslenia. Druhým, „Naša ekonomika“, bola načrtnutím

Kniha al-Sadra nebola hotovým návodom na vytvorenie islamského hospodárskeho systému. Vo svojej práci sa venuje skôr teoretickému modelu vývoja, ktorý sa líši od kapitalistickej aj socialistickej cesty. Značná časť knihy je venovaná kritike marxistickej teórie. Autor sa navyše nezaobrá analýzou praktickej realizácie myšlienok zakladateľov marxizmu na príklade národných ekonomík konkrétnych krajín: Sovietskeho zväzu, Číny alebo iného štátu socialistickej orientácie.¹⁶ V tomto zmysle možno jeho publikáciu nazvať skôr filozofickou než ekonomickou esejou. Je to preto, že autor zostal pri komparácii teoretických modelov bez toho, aby venoval náležitú pozornosť ich praktickému fungovaniu.

Al-Sadr obhajoval posilňovanie úlohy štátu v ekonomike a zdôrazňoval význam jeho funkcií pri udržiavaní sociálnej rovnováhy. Hlavným kritériom legitimity vlastníctva mal byť účel, ktorému slúži. Al-Sadr uprednostňoval verejný záujem pred súkromným a pripúšťal aj vyvlastnenie pôdy s poskytnutím náhrady tým, ktorí ju nevyužívajú na určený účel. Ten, kto takto získal pôdu už nebol jej skutočný vlastník. Takto získaná pôda nemohla byť predmetom dedičského konania a nemohla byť novým kvázi vlastníkom predaná. Niektoré z myšlienok, ktoré obsahuje publikácia „Naša ekonomika“, sú blízke myšlienkam arabského alebo islamského socializmu, ale al-Sadr takéto porovnávanie považoval za rúhačstvo. Na viacerých miestach svojej knihy zdôrazňuje myšlienku, že islamský ekonomický systém je sebestačný a vďačí za svoj pôvod božskému zjaveniu, a nie ekonomickým teóriám, ktoré ľudia vymysleli. Al-Sadr vo svojej knihe považuje islamskú ekonomiku za dôležitú súčasť islamskej dogmy, rovnako ako kapitálová ekonomika je pre neho prvkom kapitalistickej demokracie. Marxistický prístup k ekonómii je rovnako iba súčasťou interpretácie iných aspektov spoločenského života marxistickými učencami. V tomto prístupe môžeme hľadať kľúč k pochopeniu špecifik aplikácie islamského ekonomického modelu v Iráne po víťazstve islamskej revolúcie z roku 1979.

Kniha al-Sadra bola napísaná v rokoch 1960 – 1961. V tomto čase rozhodne nemôžeme hovoriť o islamskej ekonomike ako špecifickom fenoméne, ktorý má svoje zákonitosti a vedecký základ. Až v roku 1963 bola v Egypte založená prvá islamská banka, ale k významnému rozšíreniu islamských finančných inštitúcií v moslimskom svete došlo v 70. rokoch. Vtedajší Irán (na čele krajiny stál Muhammad *Rezá Šáh Pahlaví*)¹⁷ a Irak (v krajine vládla strana Baas),¹⁸ kde žil aj al-Sadr, sa nachádzali celkom mimo týchto procesov.

Situácia sa zmenila po víťazstve islamskej revolúcie v Iráne. V priebehu zavádzania teórie „islamskej vlády“ vyvstala otázka o praktickom uplatňovaní ustanovení islamskej ekonomiky. Keďže spisy Ajatolláha Chomejního neobsahovali toľko ekonomických úvah, za ideologický základ reforiem islamizácie hospodárstva bola prijatá kniha „Tawhídna ekonomika“.¹⁹ Jej autorom bol islamský intelektuál a prvý iránsky prezident Abolhasan Banisadr.²⁰

3 *Tawhíd* v iránskej ekonomike

Po vydaní tejto knihy v zahraničí, len niekoľko týždňov pred začiatkom islamskej revolúcie, sa v iránskej spoločnosti pojem „*tawhídna* ekonomika“ veľmi rýchlo ujal ako niečo, čo je skutočne v súlade s islamským právom *šarí`a*. Práca Banisadra bola vnímaná ako dodatok k prednáškovej sérii Chomejního islamskej formy vlády, známej ako *Velájat-i fakih*. Pojem

sociálneho a ekonomického myslenia v Európe, polemikou s európskymi ekonómami a návrhom predpokladov, na ktorých by sa mal zakladať samostatný islamský ekonomický systém (pozn. autora).

¹⁶ RAŽBADINOV, M. Z. (2006): Umerennyj islamizm v Egipte. Na primere dejatel'nosti organizacii „Bratja musulmane“, s. 325-326.

¹⁷ Muhammad Rezá Šáh Pahlaví (narodený 26. októbra 1919 v Teheráne – zomrel 27. júla 1980 v Káhire) bol druhý a zároveň aj posledný iránsky vládca z dynastie Pahlaví po svojom otcovi Rezá Šáh Pahlaví (pozn. autora).

¹⁸ Baasistický Irak je názov pre Irak medzi rokmi 1968 až 2003 za vlády arabskej socialistickej strany Baas (pozn. autora).

¹⁹ Bekkin, R. I. (2012): Touchidnaja ekonomika kak raznovidnost' islamskoj ekonomičeskoj modeli., s. 448

²⁰ Wright, R. B. (2000): The last great revolution: turmoil and transformation in Iran.

velájat znamenal miestodržiteľstvo a bol vyjadrením osobnej zodpovednosti, ktorá podľa Chomejního pripadla duchovenstvu ako vykladačom a presadzovateľom zákona za neprítomnosti skrytého *imáma*, ktorý jediný je oprávnený vládnuť. Chomejní presadil myšlienku *Velájat-i fakih* do ústavy Iránskej republiky.²¹ Banisadr sa stal hlavným ekonomickým teoretikom novovzniknutej Iránskej islamskej republiky.

V kontexte *tawhídneho* modelu boli hospodárske vzťahy (v súlade s islamským právom) považované za neoddeliteľnú súčasť islamského spôsobu života. Na rozdiel od pochopenia cieľov a úloh hospodárskeho rozvoja u *sunnitov*, pre *ší'itov*, ktorí tvoria väčšinu obyvateľov Iránu, sa hospodárstvo malo stať jedným z prostriedkov zblíženia s Allahom, jedným z nástrojov vykonávania náboženskej morálky a nie nástrojom na uspokojenie ľudských potrieb. Takéto dôsledné uplatňovanie nových myšlienok v praxi malo otvoriť cestu k odmietnutiu súčasných tovarovo peňažných vzťahov.

Vzorom „*tawhídnej* ekonomiky“ Banisadra bolo ideálne moslimské spoločenstvo, v ktorom je každý vlastníkom výrobných prostriedkov. Okrem toho je ich vlastníctvo obmedzené hranicami pracovných schopností každej osoby, nie kapitálu. Príjmy získané bez dodatočnej osobnej práce a výkonu boli považované za nezákonné. Podľa Banisadra, ak získaný majetok nie je založený na osobnej práci, mal by patriť islamskému štátu.

Autor tak vytvára konštrukt príkladnej islamskej spoločnosti, v ktorej prevláda hojnosť a neexistujú štátne hranice a kde je znalosť a vedomosť vyhlásená za hlavnú hodnotu. Takáto spoločnosť podľa Banisadra má šancu vzniknúť postupne v priebehu 12 generácií. Inými slovami, ak al-Sadr bol proti tomu aby sa islamská doktrína rozvíjala pod vplyvom marxistických a buržoáznym teórií hospodárskeho rozvoja, Banisadr vo svojej knihe porovnával svoje vlastné teoretické konštrukcie s princípmi fungovania národného hospodárstva pred rokom 1979. *Tawhídna* ekonomika tu celkom jednoznačne sleduje vplyv utopických socialistov, predovšetkým Proudhona.²² Jeho dielo a názory spoznal Banisadr počas svojich štúdií na Západe.²³ Ruský orientalista Cukanov charakterizoval niekoľko znakov *tauhídneho* ekonomického modelu: 1) Hlavným problémom z hľadiska *tauhídnej* ekonomiky je nespravodlivé rozdelenie bohatstva. Hlavný dôraz v tomto modeli, rovnako ako v islamskej ekonomike ako celku, nie je kladený na produkciu, ale na distribúciu, výmenu a spotrebu. Vykorisťovanie tu nie je reflektované ako dôsledok neodôvodneného privlastnenia, ale ako dôsledok nesprávneho využitia nadbytočného produktu a nadhodnoty; 2) Dochádza tu k popieraniu vzťahu medzi rastom súkromného vlastníctva a tovarovo peňažným charakterom výroby; 3) Autarkia má byť prostriedkom oslobodenia od hospodárskej a politickej závislosti od iných krajín.²⁴

Na prvý pohľad uvedené znaky privádzajú (ak vynecháme autarkiu) k záveru, že všeobecné ustanovenia iránskeho modelu, s určitými výhradami, sú v súlade s postulátmi islamskej ekonomiky v takej podobe, v akej nám je teraz známa z rozšírenej praxe islamského bankovníctva a finančných inštitúcií. Mnohí vedci však prehliadajú kľúčový bod, ktorý vytvára veľmi tenkú hranicu medzi konceptom Banisadra a islamským ekonomickým modelom.

Myšlienka *tawhídu* znamená, že implementácia modelu *tawhídu* je nepredstaviteľná mimo islamského štátu, ktorý pôsobí v pozícii vodcu ekonomických princípov zhodných so *šari'ou*. Pokiaľ ide osobitne o islamský ekonomický model v najširšom slova zmysle, tak

²¹ DROZDÍKOVÁ, J. (2005): Lexikón islámu, s. 224.

²² Pierre-Joseph Proudhon (1809 - 1865) bol francúzsky filozof, sociológ a ekonóm, jeden zo zakladateľov anarchizmu. Pierre-Joseph Proudhon obhajoval hodnotu slobody. Človek podľa neho môže niečo vlastniť iba na základe vykonanej práce. Bol zástancom spoločnosti drobných vlastníkov a výrobcov, odmietal však veľkovlastníctvo. Odmietal Marxov socializmus, pretože revolúcie nepovažoval za prostriedok sociálnej reformy (pozn. autora).

²³ CUKANOV, V. (1981): Konceptija tauhídnoj ekonomiky v IRI, s. 129-131.

²⁴ CUKANOV, V. (1981): Konceptija tauhídnoj ekonomiky v IRI, s. 129-131.

moslimskí právnici *sunnitského* smerovania považujú vytvorenie islamského štátu skôr za žiaduci základ, ale nie za predpoklad implementácie vyššie uvedených zásad. V praxi to znamená, že priaznivci modelu *tawhídu* sa musia pred uvedením svojich postulátov do praxe postarať o vytvorenie islamského štátu, v ktorom sú všetky sféry verejného života predmetom *šari`e*. Skúsenosti veľkého počtu moslimských a nemoslimských krajín s vytvorením samostatných islamských finančných inštitúcií v kontexte *tawhídnej* ekonomiky nie sú presvedčivé a dávajú dôvody na rozsiahle diskusie.

Ukázalo sa, že ani islamské vedenie spoločnosti nemôže zaručiť úspech hospodárskeho modelu, ktorý je v súlade so *šari`ou*. Aj v štátoch s islamskou formou vlády platí, že politika môže poškodiť ekonomiku krajiny. Keď Banisadr v roku 1981 opustil post prezidenta a poradcu Ajatolláha Chomejního, pojem „*tawhídna ekonomika*“ sa prestal používať.

Ale nielen politika komplikovala realizáciu zásad *tawhídneho* modelu. Ukázalo sa, že iránska ekonomika nie je pripravená na uskutočňovanie dôležitých ekonomických premien v duchu islamu a podľa predstáv niektorých predstaviteľov kléru. Po víťazstve islamskej revolúcie nemalo vedenie krajiny jasnú predstavu o sociálnom a hospodárskom rozvoji v duchu islamu. Banisadrove myšlienky neboli z objektívnych, ale ešte viac zo subjektívnych dôvodov vhodné ako teoretický základ pre štrukturálnu transformáciu na úrovni finančného sektora. Neboli tu napr. iní autori, ktorí by vypracovali komplexnú a praktickú teóriu rozvoja podľa islamského práva. Súčasne skúsenosť ďalších moslimských krajín z procesu islamizácie hospodárstva kráčala akosi mimo obzor iránskych ekonómov.

Autarkčná politika a spoliehanie sa na vlastné sily dominovali v implementácii modelu *tauhídnej* ekonomiky až do doby, kedy do prezidentského úradu nastúpil umiernený duchovný Ajatolláh Akbar Hášemi Rafsandžání (1989 – 1997).²⁵ Došlo ku zmene ekonomického kurzu a odklonu od autarkcie. *Tawhídny* ekonomický model v 90. rokoch 20. storočia už nemal rozhodujúci vplyv na rozvoj iránskej ekonomiky.

Reformy, ktoré uskutočnil prezident Rafsandžání, sa týkali:

- liberalizácie domácich cien (predovšetkým poľnohospodárskych produktov);
- liberalizácie zahraničného obchodu;
- čiastočnej privatizácie verejného sektora;²⁶
- postupného ukončenia cenových dotácií na potraviny pre obyvateľstvo a nahradenie dotačnej politiky cieľenou pomocou.²⁷

Prvý päťročný plán predpokladal, napriek ústavnému princípu zakazujúcemu zahraničné zásahy do hospodárstva krajiny, získanie zahraničných pôžičiek, a to aj vo forme kapitálu.²⁸ Je dôležité poznamenať, že prvý päťročný plán neobsahoval priame odkazy na islamské ekonomické zásady.

Obdobie prezidentovania Muhammada Chatámího (1997 – 2005) sa vyznačovalo určitou liberalizáciou v kultúrnej a politickej oblasti, ale aj opatrnejšou politikou hospodárskych

²⁵ Ajatolláh Akbar Hášemi Rafsandžání bol iránsky politik a spisovateľ, ktorý v rokoch 1989 až 1997 zastával post iránskeho prezidenta. V rokoch 2007 až 2011 stál na čele vplyvnej duchovnej organizácie Zhromaždenie znalcov. Bol centrista a pragmatický konzervatívec. V domácej politike podporoval slobodný trh, bol zástancom privatizácie štátnych spoločností a v medzinárodnej politike zastával umiernenú pozíciu s cieľom vyhnúť sa konfliktu so Západom a Spojenými štátmi (pozn. autora).

²⁶ Navrhovatelia aj odporcovia privatizácie sa vo svojich argumentoch odvolávali na ustanovenia islamskej hospodárskej doktríny. Nie všetci predstavitelia kléru boli spokojní s prebiehajúcimi reformami, sprevádzanými znárodnením a prerozdelením majetku. V roku 1984 skupina ekonómov pod vedením Muhammada Taki Misbah Jezdího vydala knihu „Úvod do islamskej ekonomiky“, v ktorej sa kriticky vyjadrovali k modelu *tawhídnej* ekonomiky (najmä názory Šari`atího a Banisadra na potrebu obmedzenia vlastníctva). Podľa autorov knihy je hlavnou vecou ekonomický rozvoj, a nie súlad s formálnou spravodlivosťou.

²⁷ CUKANOV, V. (2005): Gosudarstvennoje ekonomičeskoje regulirovanije v Irane: otchod ot islamskich principov? s. 427-430.

²⁸ BEKKIN, R. I. (2006): Iran: Opyt islamizaciji ekonomiky.

reforiami v porovnaní s jeho predchodcom (najmä vo veciach zahraničnej hospodárskej spolupráce a privatizácie). Navyše, islamizácia hospodárstva sa už nespomína ani na deklaratívnej úrovni. Štvrtý plán hospodárskeho, sociálneho a kultúrneho rozvoja Iránskej islamskej republiky na obdobie rokov 2005 – 2009/10, schválený *Medžlisom*²⁹ v auguste 2004, neobsahoval žiadne náznaky islamizácie hospodárstva krajiny.³⁰ Situácia sa nezmenila ani v nasledujúcom období, kedy prezidentský post zastával Mahmúd Ahmadínadžád. Teoretická a myšlienková základňa iránskej ekonomiky naďalej zaostávala a dostávala sa do rozporu so skutočnou situáciou v národnom hospodárstve. Súhlasíme s názorom odborníčky na iránsku ekonomiku N. M. Mammedovou, že práve v hospodárskej oblasti sa najviac prejavila evolúcia islamského režimu v Iráne. Na prvom mieste a najviac sa táto skutočnosť prejavila v prvom rade v privatizácii a prílevu zahraničného kapitálu.³¹ Súčasne však musíme vysloviť nesúhlas s ďalšou tézou autorky, že uplatňovanie islamských ekonomických princípov v modernej iránskej ekonomike jednoznačne charakterizuje tzv. iránsky kapitalizmus, podobne ako to robíme pri hodnotení tzv. konfuciánskeho kapitalizmu v Číne a v Japonsku. Islamský charakter hospodárstva v Iráne je podľa nášho názoru naďalej udržiavaný iba na deklaratívnej úrovni, ale v súčasnom systéme ekonomických vzťahov v krajine prakticky nenachádza svoje miesto. Za týchto okolností by sme očakávali od *šíitských* ekonomických expertov, berúc do úvahy zmenenú hospodársku realitu, revíziu koncepcie islamskej ekonomiky v najširšom slova zmysle (t. j. nielen *tawhídneho* modelu, ktorý preukázal svoju obmedzenosť už v 80. rokoch). To sa však nestalo.

Vyzerá to tak, že iránska skúsenosť s islamizáciou hospodárstva nielenže neposkytuje úplný obraz o islamskom finančnom systéme, ale zavádza nepripraveného čitateľa, pokiaľ ide o jeho skutočné možnosti a vyhliadky. Naše zistenia z praktickej realizácie reforiami iránskej ekonomiky a finančného sektora nás vedú k záveru, že islamský ekonomický model sa nepodarilo v krajine zaviesť.³²

Záver

Skúsenosti so zavádzaním islamských princípov do iránskeho hospodárstva sú dôležité nielen pre tento štát, ale aj pre ďalšie moslimské krajiny. Jedným z kľúčových záverov, ku ktorému pri skúmaní *tawhídneho* modelu ekonomiky v Iráne dôjdeme je, že koncepcia islamského ekonomického modelu nie je univerzálna. Medzi rôznymi verziami (interpretáciami) islamskej ekonomiky existujú rozdiely v teórii a praxi. Tieto rozdielnosti môžu byť často zásadné.

Príkladom sú rozdiely v názoroch na podmienky, v ktorých môže islamská ekonomika nájsť uplatnenie. Na základe *šiitského* chápania islamu *tawhídsky* model znamená, že koncepciu islamskej ekonomiky je možné realizovať iba v islamskom štáte, kde všetky sféry života podliehajú *šarí'i*. *Tawhídsky* model ekonomiky založenie islamských bánk a iných finančných inštitúcií v nemoslimskej krajine považuje za neprijateľné. Podobne aj vznik islamských finančných inštitúcií v rámci finančného systému západného typu.

Prax zároveň ukazuje, že dokonca aj v štáte, ktorý tvrdí, že sa nazýva islamský, je pri súčasnom systéme svetových ekonomických vzťahov úplné vykonávanie zásad islamského hospodárstva ťažké, alebo presnejšie nemožné. Irán nutne potrebuje zbaviť sa postulátov *tawhídneho* modelu ekonomického rozvoja z 80. rokov minulého storočia. Potrebuje novú koncepciu hospodárskeho rozvoja, ktorá by zohľadňovala nielen ustanovenia *šarí'e*, ale aj

²⁹ Iránsky parlament (pozn. autora).

³⁰ CUKANOV, V. (2005): Gosudarstvennoje ekonomičeskoje regulirovanije v Irane: otchod ot islamskich principov?, s. 430.

³¹ MAMEDOVA, N. M. (2011): Opyt ekonomičeskogo razvitija Irana v uslovijach islamskogo upravlenija.

³² BEKKIN, R. I. (2010): Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost', s. 222-234.

skúsenosti z fungovania moderných ekonomík. Inak zostane iránske hospodárstvo islamské len formálne, čo bude zavádzať nielen výskumníkov tretích strán, ale aj tých moslimov, pre ktorých slová o neprípustnosti úrokov z pôžičiek nie sú sloganom, ale návodom na konanie.

Použitá literatúra

1. BEKKIN, R. I. (2006): Iran: Opyt islamizaciji ekonomiky. [online]. In *Central'naja Azija i Kavkaz*. № 4 (46). 2006. [Citované 04. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://cyberleninka.ru/article/n/iran-opyt-islamizatsii-ekonomiki/viewer>.
2. BEKKIN, R. I. (2007): Islamskaja ekonomika: meždu kapitalizmom i socializmom. [online]. In *Voprosy ekonomiky*. 2007. № 10, ISSN 0042-8736. s. 147-155.
3. BEKKIN, R. I. (2010): *Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost'*. 2-oje izd. Moskva: Izdatel'skij dom Mardžani, 2010. s. 222-234.
4. BEKKIN, R. I. (2012): Touchidnaja ekonomika kak raznovidnost' islamskoj ekonomičeskoj modeli. [online]. In: *Abolchasan Banisadr. Iktisad touchidi*. [Citované 05. 04. 2020.] Dostupné na internete: <http://www.banisadr.com/fr/Books/EGHTESAD-TOHIDI/html/EGHTESAD-TOHIDI.html>.
5. CUKANOV, V. (1981): Konceptija touchidnoj ekonomiky v IRI. In: *Special'nyj bjulleten' Instituta vostokovedenija Akademiji nauk SSSR*. Moskva: INION AN SSSR s. 129-131.
6. CUKANOV, V. (2005): Gosudarstvennoje ekonomičeskoje regulirovanije v Irane: otchod ot islamskich principov? [online]. In: *Islam i obščestvennoje razvitije v načale XXI. veka*. Moskva. s. 427-430. [Citované 15. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.twirpx.com/file/2030889/>.
7. DROZDÍKOVÁ, J. (2005): *Lexikón islámu*. Praha: Kalligram, 2005. 270 s. ISBN 80-7149-764-9.
8. ISLAHI, A. A. (2015): *The Genesis of Islamic Economics*. In: *Islamic Economic Studies*, Vol. 23, No. 2, s. 1-28.
9. ISLAHI, A. A. (2017): The Legacy of Muhammad Hamidullahin Islamic Economics. [online]. In: *Munich Personal RePEc Archive*. MPRA Paper No. 80149, 13 Jul 2017. 22 s. [Citované 16. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/80149/>.
10. MAMEDOVA, N. M. (2011): Opyt ekonomičeskogo razvitija Irana v uslovijach islamskogo upravljenija. [online]. In: *IRAN.ru*. 01 ijulja 2011. [Citované 20. 04. 2020.] Dostupné na internete: https://www.iran.ru/news/analytics/74431/font_color_red_Opyt_ekonomičeskogo_razvitiya_Irana_v_usloviyah_islamskogo_upravljeniya_font.
11. PHILIPS, A. B. (2012): *Základy Tauhídu (jedinečnosti Alláha): islámský koncept Boha*. Praha: *Muslimská obec v Praze*, 2012. 147 s. ISBN 9788090437333.
12. RAŽBADINOV, M. Z. (2006): *Umerennyj islamizm v Egipte. Na primere dejatel'nosti organizacii „Bratja musulmane“*. Moskva: 2006. s. 325-326.
13. SHEIKH, M. A. (2014): *Economics of Islam - A Comparative Study*. Adam Publishers, 2014. 228 s.
14. WRIGHT, R. B. (2000): *The last great revolution: turmoil and transformation in Iran*. New York: Alfred a Knopf Inc., 2000. 339 s. ISBN 9780375406393.
15. ZBOŘIL, J. (2015): Základy Tauhídu (Jedinečnosti Alláha) – Islámský koncept Boha. [online]. In: *idnes.cz*. [Citované 16. 05. 2020.] Dostupné na internete: <https://zboril.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=443031>.

Kontakt:

doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc., mimoriadny profesor

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: lubomir.cech@euba.sk

UNIVERSITY HUMAN RECOURSES INTEGRATION INTO GLOBAL PROCESSES OF INTERNATIONALISATION

Liudmila Dokashenko ^a – Maria Vaskina ^b

^a Institute of Management, Orenburg State University, Prospekt Pobedy, 13
460018, Orenburg, Russian Federation, e-mail: dokashenko@yandex.ru

^b Institute of Management, Orenburg State University, Prospekt Pobedy, 13
460018, Orenburg, Russian Federation, e-mail: maria.dokashenko@yandex.ru

Abstract: The goal of this article is to identify the main aspects of internationalization in education such as correlation of incoming and outgoing mobility, as well the role of internationalization in the development of the university teaching staff quality is shown. The importance of positive international experience and mutual exchange of knowledge which influence alumni's competitive abilities and relevance on labour market is highlighted. The main forms of academic and scientific international cooperation between universities staff and quantitative characteristics of internationalization of the regional university are presented.

Key words: internationalization of education, academic mobility, international strategy of university, improvement of education quality, advanced training of teachers

JEL: M12

Introduction

Nowadays internationalization of the university is considered as one of the most important characteristics of modern HEI competitiveness, as indicators of internationalization have more importance among other criteria of regional university effectiveness and influence on educational process quality, teachers' orientation on development, employers' demand for alumni [7].

One of the most recognized and widely used definitions of internationalization was proposed by the professor of University of Toronto (Canada) Jane Knight, following which internationalization is "the process of integrating an international, intercultural, or global dimension into the purpose, functions or delivery of postsecondary education" [6].

Every university, especially a regional university, is an important participant of the internationalization process, first of all, because it should train competent and competitive specialists for economics of the country. It is a regional university which prepares professionals for different fields of national economy, creates and adopts technologies facilitating development of welfare and competitiveness of the country [3].

Programs of HEIs development essentially contain an internationalization or international activities unit. As a rule, it includes following events: increase of international students on all levels of education or specific levels of education (usually Master course), joint programs with international universities and programs in English, international teachers and researchers staff, students', teachers' and researchers' academic mobility [4].

International activities of Orenburg State University are aimed at realization of academic mobility programs, recruiting of foreign citizens for studying, creation of an international atmosphere in the university, university integration in global educational space, adoption of international educational standards, development of international cooperation strategic institutional partnership, increase of effectiveness of international projects activities in the fields of science and education.

Modern university can't exist without an international component, that's why we have following aims and tasks: increase of international students quantity, adoption of new recruiting schemes, including recruiting agencies, organization of work with international alumni according to these aims, education export including preparation of online courses, development and realization of educational programs in English language in OSU; development of students' academic mobility, including international students recruiting for participation in short-term courses for 1-2 semesters; stimulating of teachers' academic mobility, including lecturing in other universities; participation in international projects aimed at scientific and educational development of the university; recruiting of international intellectual potential, acquisition of leading international HEIs' experience in educational system, recruiting of well-trained international teachers for work in OSU; strengthening of OSU authority and positive image in international educational space.

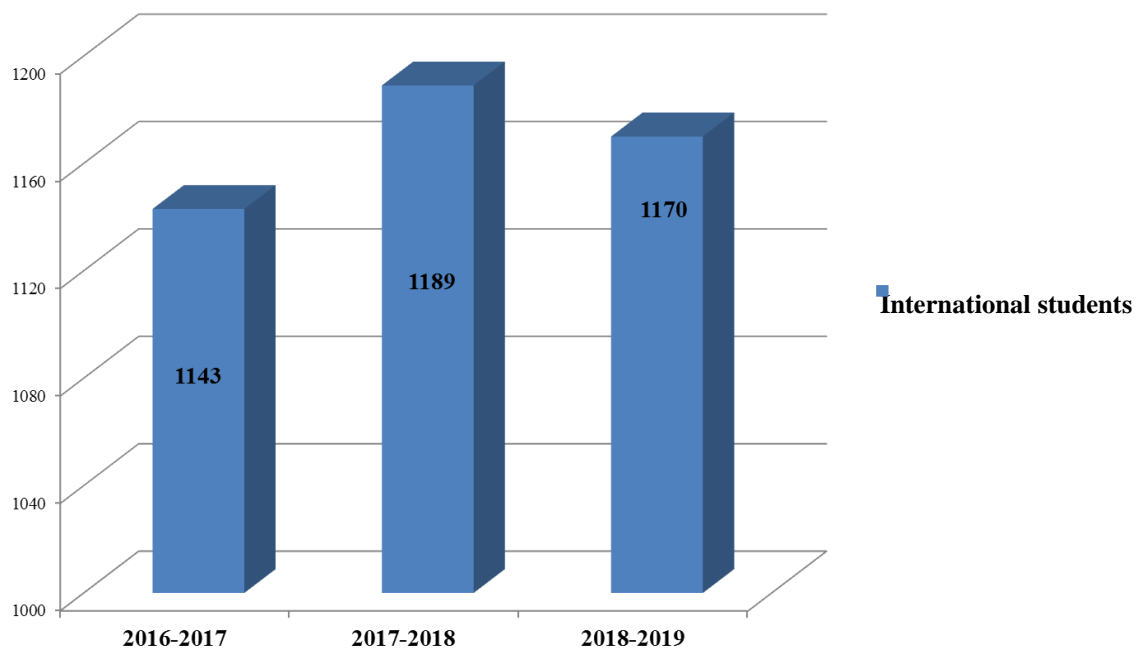
International education in OSU aimed at improvement of education and research quality through educational process participants' and academic researchers' review of international experience in common education and in their particular educational field, stimulating of knowledge, experience and ideas exchange.

Internationalization on the HEI level is, first of all, process of transition of national university to international university, inclusion of international component in all aspects of university management with the aim of teaching and research quality improvement and achievement of necessary competence, what appears from Jane Knight's definition [1].

One of the main tasks of the HEI is a development of strategic partnership with international universities, which aim is to use innovation capacity and international relations to full advantage for training of competent specialists competitive both on inner and international labour market. Nowadays OSU has more than 60 partner organizations among international universities and educational institutions.

There are 1170 international students in OSU in 2019-2020 academic year. The quantity of international students for the period 2017-2019 is presented in figure 1 (figure 1).

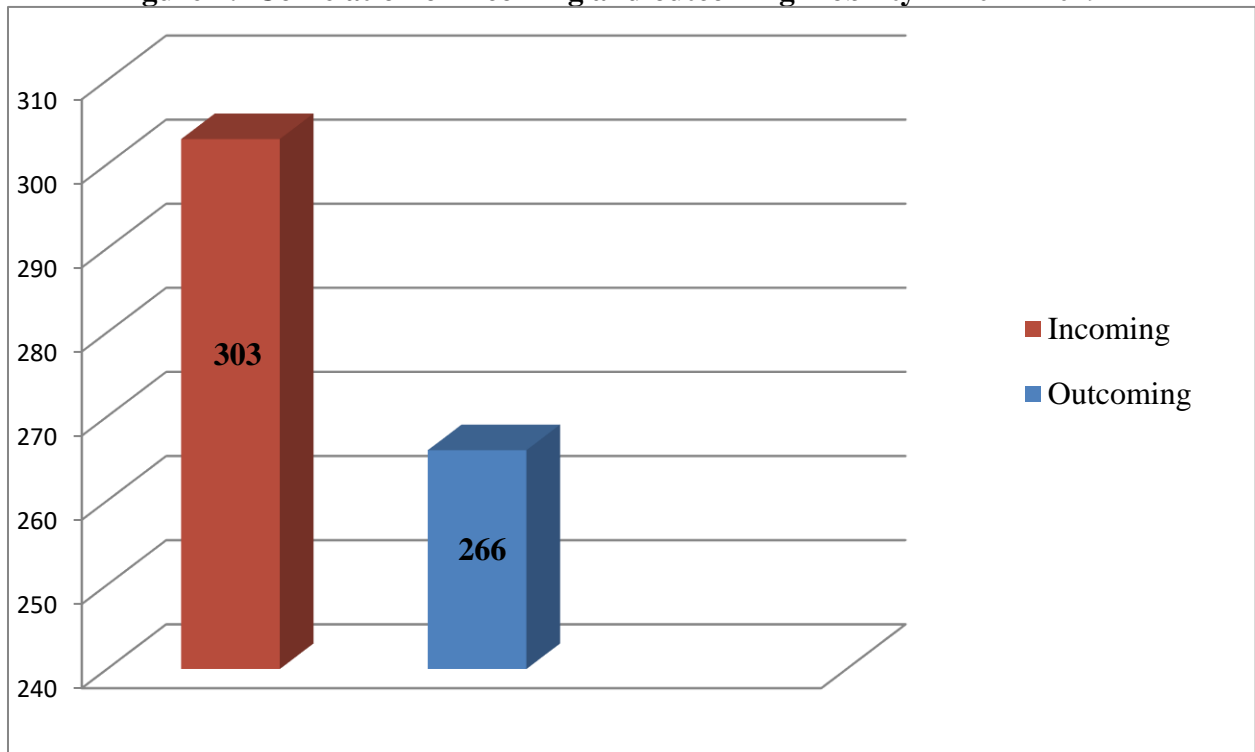
Figure 1: Quantity of international students in 2017–2019

The decrease of quantity of international students in 2018-2019 academic year is determined by aspiration of many of them, especially Kazakhstan citizens, to get Russian citizenship. Nevertheless, though the quantity of international students has slightly decreased in 2019 for the previous reason, the dynamics of international students' application is positive.

The next direction of OSU internationalization is academic mobility of teachers and students. For the period 2017-2019 incoming mobility counts 303 persons, outgoing mobility is 266 persons. However, the increase of incoming mobility grows significantly, which shows the international partners' sustainable interest to educational services of our university (figure 2).

Figure 2: Correlation of incoming and outgoing mobility in 2017–2019

Total amount of university teachers and students who participated in different programs of academic mobility in other countries in 2017-2019 is 266, 158 students are among them, showing more activeness.

OSU pays a lot of attention to international teachers recruiting for lecturing for long-term and short-term work as well. Teachers from partner universities come to OSU for giving lectures, seminars and master-classes with enthusiasm, but for a short term. For the period 2017– 2019 54 international teachers gave lectures in OSU. Due to long and successful cooperation with international funds and associations the university invites foreign languages native speakers every year.

The important factor of internationalization of our university is giving lectures by OSU teachers in international partner universities.

As an important part of internationalization, different forms of interaction with international partner organizations on international cooperation development and university internationalization are developed and used in our university, such as semester exchange programs, summer schools, scientific trainings, Russian language programs and project activities [2].

Research programs for Master and Doctoral students of international universities “Methodology of scientific research” has been realized successfully since 2009. In the meanwhile, 272 persons took part in them.

The next program is the program of semester academic mobility, which has been realized since 2017 and is developed with the aim of OSU education export. It proposes education on all OSU courses available for international students. The principle of joint education of Russian and international students is applied in the program.

OSU also actively uses different forms of scientific cooperation. More than 20 conferences with international participation are organized in OSU every year. First of all, it is an annual All-Russian scientific-methodological conference with international participation «University as a Regional Center of Education, Science and Culture», which has been held since 2005. Scientists of OSU Faculty of Physics and have been organizing joint conferences with Hiroshima University (Japan) “Chemical Physics of Molecules and Polyfunctional Materials” since 2006.

In recent times OSU is actively developing virtual mobility as the most modern and available way of academic mobility. Students and teachers often participate in online conferences, and online lectures, webinars, discussions on urgent scientific and educational issues are organized. We consider that it is a rather prospective field, which helps our university to integrate in international educational space.

The important indicator of university internationalization is a quantity of joint publications with international authors. Participation in international conferences, international scientific projects, conduction of joint research, work on joint publications promote scientific communication with international colleagues. Moreover, it increases citing, which serves as one of the main indicators establishing the university position in world educational ratings, development of personnel capacities, improvement of education quality [9].

The next successful and, in our opinion, important form of internationalization is organization of summer schools. The project of summer school “Modern Russian Science and Culture” has been successfully realized since 2016. About 100 students from Japan, Germany, China, France, Uzbekistan and Kazakhstan participated in the project. The project not only attracts international students to study in OSU, but, what is more important, creates an international atmosphere in the university, widens educational service export, improves OSU image in international educational space, stimulates university teachers to give lectures in English language improving their professional competence.

The important form of university internationalization is teaching of Russian as a foreign language, which has different orientation depending on students’ aims [5]. The international students found compelling the program “Russian as a foreign language”. Studying Russian language has demand among students from the closest countries like Tajikistan, Uzbekistan and even Kazakhstan and students from far abroad countries for application in OSU resulting with higher demand on labour market in their country in the future.

Following the aim of university image improvement and awareness increase in global educational space a lot of attention is paid to cooperation with other countries in social sphere, particularly in culture and sport.

The organization of the festival “World Cuisine” corresponds to the aim of international students’ adaptation and comfortable living. The national cuisine of their countries is presented. Such events facilitate internationalization of university making it more hospitable for international students.

University internationalization process doubtlessly influences main components of education quality: educational process quality, orientation of teachers and researchers on development, quality of provided education and alumni’s competitiveness on labour market [8]. The most important contribution in education quality increase is given by such components of

internationalization as management leadership, academic mobility, recruiting of foreign citizens for studying, joint scientific research.

References:

1. ABDINA, A. (2015) *Academic Mobility and Internationalization of Education*. Materials of II All-Russian Conf., 28-29 May 2015. Russian State Vocational Pedagogical University, Ural Federal University. Ekaterinburg, p. 5-10.
2. DOKASHENKO, L. (2011) *Role of human resources in the innovative economy development*. OSU Bulletin, Orenburg, 2011. № 13, pp. 141-146.
3. OECD (2019), *Education at a Glance* [online]. In: OECD, 2019. [Cited 3. 5. 2020.] Available at: <https://doi.org/10.1787/f8d7880d-en>
4. FILIPPOV, V. (2012) *On the state and prospects of international networking of Russian universities in the implementation of educational programs in various regions of the world* (Europe, CIS, SCO, APEC). University Management. 2012. № 2. P. 7-11.
5. FIRSOVA, S. (2012) *Strategic directions of effective international cooperation of the modern technical university. Fundamental study. - 2012. - № 6-2. - P. 309-313. URL: <http://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=29981>*
6. KNIGHT, J. (2010): *Five Myths about Internationalization. International Higher Education*. [online]. In: *ECAHE*, 2010. [Cited 3. 5. 2020.] Available at: http://ecahe.eu/w/index.php/File:Knight_-_Five_myths_about_Internationalization_-_IHE_no_62_Winter_2011_Page_1.jpg
7. LARIONOVA, M. (2013): *Imperatives of Internationalization*. M.: LOGOS, 2013. p. 420.
8. TREMBLAY, K. (2010): *Internationalization: Shaping Strategies in the National Context*. Vestnik mezhdunarodnykh organizatsiy, Bulletin of International Organizations., 2010. No. 3 (29), pp. 110-168.
9. VOLFSON, S. (2015) *About the Internationalization of High School. International Experience*. Tomsk: Tomsk State University Publ., 2015. p. 86.

Contacts:

Liudmila V. Dokashenko, PhD.

Institute of Management
Orenburg State University
Prospekt Pobedy, 13
460018 Orenburg
Russian Federation
e-mail: dokashenko@yandex.ru

Maria V. Vaskina

Institute of Management
Orenburg State University
Prospekt Pobedy, 13
460018 Orenburg
Russian Federation
e-mail: maria.dokashenko@yandex.ru

FORMATION OF THE MODEL OF ULTIMATE USE OF HOUSING

Mariia Ermilova

Department of financial management, Plekhanov Russian University of Economics,
Stremyanny lane 36, 117997 Moscow, e-mail: masha080487@mail.ru

Abstract: In the article, the author presented a model of the marginal utility of housing, so that one could talk about increasing the useful life of residential real estate. The concept of the integral value of real estate objects formed in the study reveals that each additional socially useful property of any real estate property increases their social value, but not necessarily the market value, if the property is not in demand on the market, and vice versa. In addition, the directions of real estate management are given, which will allow in the future increasing the solvent demand for housing. As part of the study, the author presents the financial aspects of the developed model of marginal utility of residential real estate.

Key words: housing market, the concept of the integral value of housing, the marginal utility model of housing, property management, aggregate demand, mortgage lending

JEL: R30, C52, E44

Introduction

Construction and housing markets are one of the important segments of the economy of any country. Financing for the construction of housing market facilities is carried out through various sources. Different countries provide their specific list. Improving the processes of financing the construction of housing market facilities and the tools themselves is a priority for the state. This is due primarily to the need to provide citizens with affordable housing. At the same time, in Russian conditions, despite the implementation of the list of federal and regional programs, it has not yet been possible to form a fully functioning financing system. The important thing is not just the formation of the system as such, but the optimization of the sources that are available. One of the unreasonably high costs is to ensure the longevity of the housing service. The low quality of residential real estate shortens its useful life. This determines the need for more frequent financing of new construction. Thus, constant large cash injections are required to support these processes. It is essential to take into account a certain list of desirable properties of real estate, since they are underestimated in the strategy for ensuring the growth of public welfare.

In the framework of this study, the goal is to propose a marginal utility model of housing that will reduce costs and increase the useful life of residential real estate.

To achieve this goal, it is necessary to solve the following tasks:

- determine the multicomponent structure of aggregate demand;
- formulate the concept of the integrated value of residential real estate;
- highlight areas of socio-economic real estate management;
- reflect the financial aspect of the presented model of marginal utility of housing.

A number of researchers studied the processes in the housing market and in the construction market. Agafonova M. S., Solodkova O. V. (2014)¹² examined the investment component of the housing market, as well as the problems that subjects face in the housing

¹ AGAFONOVA, M. S. – SOLODKOVA O. V (2014): The real estate market as part of the investment market. In: *Modern high technology*, 7-2, pp. 105-106.

² AGAFONOVA, M. S. – SOLODKOVA O. V (2014): Housing problem and ways to solve it in modern conditions. In: *Modern high technology*. 7-2, pp. 117.

market. Asaul A. N. (2005)³ analyzed in many of his studies the construction market, the development of the housing market, the relationship of these markets.

Bayev A. A. (2011)⁴ analyzed various mechanisms for financing housing construction, including mortgage lending. Later Baltina A. M., Kirilenko L. S. (2014)⁵ examined the experience of European countries in the formation of models for financing the construction of housing facilities.

Bokachev R. A. (2015)⁶ made attempts to determine the impact of the cost of material resources on the assessment of investments in infrastructure construction, that is, attempts have been made that are directly related to the analysis of construction processes.

Bykhun M. (2013)⁷ focuses on the fact that mortgage lending should be considered as the main source of financing for construction. However, the processes themselves and the quality of construction and the money from mortgage loans are not connected in any way.

Ivanitsky V. V. (2013)⁸ analyzes the management of the real estate market, but does not identify specific areas in which it needs to be implemented systematically. Gwinner W. B. and Lea M. (2009)⁹ consider the risks of such governance and regulatory processes.

Kievsky L. V., Kievskaya R. L. (2013)¹⁰ analyzed various urban decisions on the development of the housing market.

Shim I., Bogdanova B., Shek J., Subelyte A. (2013)¹¹ form the basis for the functioning of the housing market to provide opportunities for developing policy proposals in this market, including those related to the construction of quality housing.

Boyd T. (2014)¹² in his study analyzes the key parameters for the effective development of the housing market.

Zhu B., Betzinger M., Sebastian S. (2017)¹³ and Scharfstein D. and Sunderam A. (2014)¹⁴ link housing market development, mortgage lending, and monetary policy.

Berg N., Jha N., Murdoch J. C. (2012)¹⁵ analyze risks in the housing market, including those associated with construction processes.

³ ASAUL, A. N. (2005): Housing finance in the context of the emergence of housing markets. In: *Problems of management theory and practice*. 6, pp. 55-64.

⁴ BAYEV, A. A. (2011). Mortgage lending and alternative financing mechanisms for housing construction. In: *Bulletin of the St. Petersburg State Agrarian University*. 25, pp. 145-149.

⁵ BALTINA, A. M. – KIRILENKO L. S. (2014): Models for financing the construction of social housing in Europe. In: *Bulletin of the Orenburg State University. Economics and economic sciences*. 4 (165), pp. 143-148.

⁶ BOKACHEV, R. A. (2015): The influence of the cost of material resources on the assessment of investments in infrastructure construction. In: *Horizons of the economy*. 6 (25). pp. 104-107.

⁷ BYKHUN, M. (2013): Mortgage lending as a method of financing housing construction. In: *Economics. Control. Right*. 1-1 (37). s. 48-51.

⁸ IVANITSKY, V. V. (2013): Residential real estate market management: offer. In: *News of higher educational institutions. Series: Economics, Finance and Production Management*. 4 (18), pp. 52-60.

⁹ GWINNER, W. B. – LEA, M. (2009): Risk Management and Regulation. In: *Housing Finance Policy in Emerging Markets*, pp. 175-213.

¹⁰ KIEVSKY, L. V. – KIEVSKAYA, R. L. (2013): The influence of urban planning decisions on real estate markets. In: *Industrial and Civil Engineering*. 6, pp. 27-28.

¹¹ SHIM, I. – BOGDANOVA, B. – SHEK, J. - SUBELYTE, A. (2013). Database for policy actions on housing markets. [online]. 3.10.2018. [Cited 3.10.2018] Available online: http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1309i.pdf.

¹² BOYD T. (2014): Property market analysis. The key to looking forward, PRRES. URL: http://www.prres.net/papers/Boyd_Property_Market_Analysis.pdf.

¹³ ZHU, B. – BETZINGER, M. – SEBASTIAN, S. (2017): Housing market stability, mortgage markets structure, and monetary policy: Evidence from the euro area. In: *Journal of Housing Economics*, 37, pp. 1-21.

¹⁴ SCHARFSTEIN, D. – SUNDERAM, A. (2014): Market power in Mortgage Lending and the Transmission of Monetary Policy. Cambridge: Harvard University and NBER.

¹⁵ BERG, N. – JHA, N. – MURDOCH, J. C. (2012): Risk in Housing Markets. In: *International Encyclopedia of Housing and Home*, Elsevier. pp. 193-203.

However, these studies do not provide suggestions on how financing for the construction of housing market facilities can be optimized by increasing the service life of residential real estate. The authors do not form the marginal utility model of housing, reflecting the possibility of improving the marginal utility of residential real estate, which is especially relevant in modern conditions.

1 Stages of the formation of the model of marginal utility of housing and the concept of the integral value of real estate

In modern conditions, it is required to form a model of marginal utility of improving housing (models of a multicomponent structure of aggregate demand). The additional costs of increasing the safety, physical and cultural longevity of the organized space for a person's physical existence justify themselves as long as they save on the construction of new facilities.

Marginal utility of 1 ruble the costs of increasing the duration of the existence and operation of housing, the convenience of living, the cultural attractiveness of the housing space should be higher than the marginal utility of building additional meters of housing due to retirement that has become dysfunctional, inconvenient, not in accordance with the cultural demands of housing in terms of the same number of years of operation.

With a longer operation - saving on design (typical housing), on construction, on the purchase of land, the supply of new communications. When comparing, the time factor loses its significance, since the true cost of marginal cost in period t decreases by the same amount as the marginal utility of saving or new construction.

$$\frac{MU_0(l, u, k, e)}{MC(z)} \geq \frac{\sum_{i=1}^n \frac{D_i}{(1+r)^i}}{\sum_{i=0}^n \frac{C_i}{(1+r)^i}} \geq 1 \quad (1)$$

$\frac{MU_0(l, u, k, e)}{MC(z)}$ - marginal utility of housing improvements, due to increased longevity l, comfortable living u, beneficial cultural effect (developing the personality of residents, aesthetic education, deepening orientation on social values, creativity) -k, environmental friendliness (environmental safety) -e.

- MC (z) – additional cost of improvement. In terms of 1 m² of usable area.

$$ID = \frac{\sum_{i=1}^n \frac{D_i}{(1+r)^i}}{\sum_{i=0}^n \frac{C_i}{(1+r)^i}} \geq 1 \quad (2)$$

C_i – capital expenditures for the construction of new housing to replace the dilapidated and obsolete in the i period.

D_i – net current cash flow of period i, r is the discount rate.

The increase in utility per unit of cost in terms of the additional service life of a typical house project.

We believe that utility is proportional to the life of the house.

It is possible to study on the housing market the utility of living for 1 year in a more convenient space.

$$MU(l, u, k, e) = MU(l) + MU(u) + MU(k) + MU(e) \quad - \text{digitalization of production and management technologies.} \quad (3)$$

Benefits of improvements:

1) you do not need to spend additional money on communications (for supply, heat, water, electricity, telephone cable, sewage, roads), construction, shops, public houses, bank offices, management companies, etc.

2) the increase in durability depends on the improvement of the critical parameter of the physical deterioration of buildings, it is possible that a change in several critical parameters of the wear of an apartment is cheaper in annual terms than the cost of 1 year of wear of a newly built housing.

Investments in the convenience of living also require, inter alia, eliminating the critical inconveniences of the former housing. Technological changes can be of higher value and lower costs than changes that compensate for the inconvenience of a larger area (in typical housing). Finally, changes associated with cultural effects compared to standard housing (usually not having such an effect, or having a minimal value for such effects) can be beneficial, since the value of the cultural component may increase over time. In addition, housing can be a carrier of social values, the introduction of which into the public consciousness has an opportunity cost. Therefore, the state can subsidize part of the cost of buying a house equal to the opportunity costs of raising social qualities among citizens.

Digital technologies for housing quality management: improvement through the identification and improvement of critical parameters of the corresponding functional characteristics of housing.

It seems possible to formulate the concept of the integral value of real estate objects, which consists in the following:

each additional socially useful property of any objects (group of objects) of real estate increases their social value, but not necessarily market value, if this property is not in demand on the market. And vice versa, both value and cost are increased, if the corresponding useful property is in demand in the market and sold, it has a monetary value.

For example, an increase in longevity, a decrease in the effects of physical and moral aging, turn real estate into a desirable object for the formation of a synthetic portfolio of assets with the necessary design properties: protection from capital risk due to loss of value during the moral aging of ordinary products. Increasing the useful life of housing allows you to save money, reduce capital risk, which can help it become an attractive object for investment funds (hedge funds). Thus, the emergence of new securities that will be attractive to a wider circle of investors can be triggered. This can provide control over the total pool of investment sources and changes in housing market institutions.

Objects of long-term used infrastructure may be in demand by investment funds striving to preserve and increase the long-term savings of investors: investments in bridges, railways, power transmission lines, automatic telephone exchanges, port facilities, communication centers, etc. - can be increased in comparison with similar investments, taking into account only the direct operational needs of agents in the real sector of the economy. It is only necessary to clearly identify the corresponding need of the financial sector of the economy and form an adequate market for financial assets capable of satisfying this need.

Selling the relevant financial market instruments will increase the flow of money into the real sector of the economy; improve growth and other macroeconomic parameters of economic development. For investors, such investments will be reliable. This approach will help to avoid the growth of the financial "bubble".

Residential real estate is a multifunctional financial and real asset that has many useful properties that attract both direct users of real estate and investors in real and financial, as well as synthetic assets, as well as corporate and public administration entities. Management of the social functional properties of real estate allows you to influence the financial flows in the

economy of the real sector, the state of financial markets, and the course of economic processes in both of these sectors.

The higher the need to preserve and regulate the socially useful properties of real estate, the more reliable, versatile, developed and protected real estate market institutions should be. However, the more the real estate market institutions possess these properties, the stronger the positive effects of the turnover of real estate market assets on the development of the economy and the welfare of the population.

2 Socio-economic property management

Residential real estate is an important element of the country's economy and its strategic management is one of the essential directions of state policy.

Public or strategic management is carried out as follows:

1) Systemic: includes not only supply and demand management for end consumers of real estate, but also sets of functional social characteristics that can increase demand, improve the consumption structure, increase the degree of satisfaction of needs for real estate, and thus - total welfare;

2) The management of sets of functional characteristics for different groups of economic agents presenting demand for housing makes it possible to identify critical characteristics, due to the improvement of which the usefulness of using real estate is significantly increased, and demand is growing;

3) Systematic management of the social characteristics of different real estate objects allows you to create demand for the corresponding rights to economic resources - residential real estate: to issue securities and attract additional financial resources, including for the needs of the real sector of the economy. Consequently, it affects macroeconomic development indicators;

4) By systematically improving the set of socially useful characteristics of real estate, the state increases the aggregate demand for real estate, the animated effects of employment and investment for the entire economy, and also improves the structure of the financial market, creating additional demand for financial assets related to real estate turnover; the state reduces systemic risks, improves the structure of portfolios of real assets for corporate governance, therefore, creates a healthier basis for long-term economic growth; provides a more complete and balanced satisfaction of the needs for residential real estate objects of different categories of consumers: families, investors of various financial institutions (investment companies, funds, hedge funds, financial companies, insurance companies, etc.).

5) Tools for managing the system characteristics of real estate as objects of demand from different categories of investors, from ordinary home consumers to insurance companies, private pension funds, investment funds, hedge funds: state construction standards, strengthening control over their observance and responsibility for non-compliance; control and purposeful formation of institutional rules of conduct for institutions operating with residential real estate and rights to it - allows you to manage the supply and demand for all real estate objects and tools.

Reducing the risks of unfair behavior, increasing the level of protection of property rights to housing and its tools.

3 The financial aspect of the marginal utility model of housing

We will reveal the financial aspect of the model.

1. The internal structure of demand for real estate.

A) The magnitude and the ratio of the elements of demand for real estate depends on the amount of demand for money in the real estate market – a direct basic relationship;

B) The financial real estate market, its internal organization organizes the satisfaction of demand in the mortgage market. Internal rules for the organization of financial institutions.

Specification of the model with access to the regional and, in the future, to the national monetary policy.

1. Primary demand in the real economy

A. Expansion model:

$$D(l, u, k, e) = \sum_{i=1}^n \frac{\partial MU l_i}{\partial C l_i} \cdot \Delta C l_i + \sum_{i=1}^n \frac{\partial MU u_i}{\partial C u_i} \cdot \Delta C u_i + \sum_{i=1}^n \frac{\partial MU k_i}{\partial C k_i} \cdot \Delta C k_i + \sum_{i=1}^n \frac{\partial MU e_i}{\partial C e_i} \cdot \Delta C e_i \quad (4)$$

The economic meaning of the formula:

The aggregate demand for housing is equal to the sum of increments in the usefulness of housing by increasing the duration of its operation (l), increasing usability (u), increasing cultural value (k), and increasing environmental safety (e). The total utility of housing is equal to the sum of utility increments for n periods, during each of which the marginal utility per ruble of the cost of the increment of the corresponding factor did not change significantly (partial derivatives). Over the life of the housing market, the marginal utility of each demand factor has changed n times.

With the same total costs for changing the total utility of housing for one period for all factors, the total utility, or demand for housing, will be different depending on the ratio of marginal utilities (marginal returns) per ruble of costs for each of the main factors. Demand will be maximum if marginal returns are equal. Such marginal returns can be called effective. The lower the marginal return, the less should be the additional cost of increasing the contribution of the corresponding factor to the total utility of housing. If the marginal return of the factor is less than the effective return, then according to the corresponding factor it should be negative (based on the principle of decreasing marginal return of additional costs), if it is more - positive. The greater the actual marginal return of a factor exceeds the effective return; the greater should be the corresponding factor. The cost structure for all factors, which over the period ensures the maximum approximation of private returns by individual factors to effective returns, can be called the effective structure of additional costs. The larger the average total deviation of private returns from the effective (average) returns (modulo), the less effective the cost structure for increasing the total utility of housing. This is evidenced by the inefficiency of the cost structure (investment) in the increment of the total utility of housing:

$$K_{ne} = \frac{\left| \frac{\partial MU l_i}{\partial C l_i} - \partial_e \right| + \left| \frac{\partial MU u_i}{\partial C u_i} - \partial_e \right| + \left| \frac{\partial MU k_i}{\partial C k_i} - \partial_e \right| + \left| \frac{\partial MU e_i}{\partial C e_i} - \partial_e \right|}{4} \geq 0, \quad (5)$$

where ∂_e - effective marginal return.

The less effective the structure of costs (investments) in the corresponding period, that is, the greater the coefficient of inefficiency of the cost structure for incrementing the total utility of housing, the greater the total cost of financing housing will differ from the initial demand for housing, that is, the stronger the demand for housing will lag behind the offer.

The total (full) costs of housing production represent its offer. The total costs in the i-th period are equal: direct costs associated with creating a beneficial effect for consumers, multiplied by the direct cost increase coefficient:

$$K_y = \frac{Z_{полн}}{Z_{прям}}, \quad (6)$$

$$Z_{\text{полн.}} = Z_{\text{прям.}} \cdot K_y \quad (4)$$

$$Z_{\text{прям.}} = \Delta Cl_i + \Delta Cu_i + \Delta Ck_i + \Delta Ce_i \quad (7)$$

$$Z_{\text{полн.}} = S = K_y \cdot (\Delta Cl_i + \Delta Cu_i + \Delta Ck_i + \Delta Ce_i) \quad (8)$$

The total cost of creating housing - this is the aggregate offer. In equilibrium, aggregate supply is equal to aggregate demand:

$$S=D \quad (9)$$

$$K_y \cdot (\Delta Cl_i + \Delta Cu_i + \Delta Ck_i + \Delta Ce_i) = \frac{\partial Dl_i}{\partial Cl_i} \cdot \Delta Cl_i + \frac{\partial Du_i}{\partial Cu_i} \cdot \Delta Cu_i + \frac{\partial Dk_i}{\partial Ck_i} \cdot \Delta Ck_i + \frac{\partial De_i}{\partial Ce_i} \cdot \Delta Ce_i \quad (10)$$

$$\text{Ho } S = MV, \quad (11)$$

where M is the mass of money necessary for the turnover of the mortgage market, this is the need for money for one cycle of turnover of the mortgage market, V is the number of turns of money supply in the mortgage market during the i period. That is, the mass of money required by housing manufacturers for one turn of the mortgage market is equal to:

$$M = \frac{K_y \cdot (\Delta Cl_i + \Delta Cu_i + \Delta Ck_i + \Delta Ce_i)}{V} \quad (12)$$

The ability to attract this mass of money on market conditions for one cycle of the mortgage market turnover in the i-th period depends on the increase in the total utility of the housing during one cycle of the mortgage market turnover, on the maximum share of the mortgage financed on IZ credit and on the market interest rate on the mortgage loan RI.

The increase in the total utility of housing in the regional mortgage market for one cycle of turnover of the MU_v mortgage market is equal to:

$$MU_v = \frac{\partial Dl_i}{\partial Cl_i} \cdot \frac{\Delta Cl_i}{V} + \frac{\partial Du_i}{\partial Cu_i} \cdot \frac{\Delta Cu_i}{V} + \frac{\partial Dk_i}{\partial Ck_i} \cdot \frac{\Delta Ck_i}{V} + \frac{\partial De_i}{\partial Ce_i} \cdot \frac{\Delta Ce_i}{V} \quad (13)$$

The main balance sheet equation of the mortgage market:

$$M = \frac{K_y \cdot (\Delta Cl_i + \Delta Cu_i + \Delta Ck_i + \Delta Ce_i)}{V} = T(MU_v, R_I, K_{ne}, I_z) \quad (14)$$

Economic sense: the need for financing the mortgage market is met by the influx of money, which is a function of:

MU_v – increase the total utility of housing for one cycle of turnover of the mortgage market;

R_I – equilibrium interest rate in the mortgage market;

K_{ne} – coefficient of inefficiency of the structure of investments in increasing the total utility of housing;

I_z – maximum share of mortgages financed on credit.

Conclusion

The study presented all the components of the marginal utility model of housing. In addition, it is determined that since residential real estate is one of the important elements of the economy of any country, its management should be as efficient as possible.

The author has identified several areas of socio-economic management, which should ensure maximum efficiency of the housing market.

It is determined that the current modern conditions for the functioning of the housing and construction market predetermine the need for the formation of a concept of the integral value of housing objects. It is important to take into account the useful properties of real estate, which allows you to increase the social significance of housing without increasing the market value of market objects.

The financial aspects of the marginal utility model of housing subsequently make it possible to specify regional and, in the future, national monetary policy, especially those aspects that relate to housing market problems.

References:

1. AGAFONOVA, M. S. – SOLODKOVA O. V (2014): The real estate market as part of the investment market. In: *Modern high technology*, 7-2, pp. 105-106.
2. AGAFONOVA, M. S. – SOLODKOVA O. V (2014): Housing problem and ways to solve it in modern conditions. In: *Modern high technology*. 7-2, pp. 117.
3. ASAUL, A. N. (2005): Housing finance in the context of the emergence of housing markets. In: *Problems of management theory and practice*. 6, pp. 55-64.
4. BALTINA, A. M. – KIRILENKO L. S. (2014): Models for financing the construction of social housing in Europe. In: *Bulletin of the Orenburg State University. Economics and economic sciences*. 4 (165), pp. 143-148.
5. BERG, N. – JHA, N. – MURDOCH, J. C. (2012): Risk in Housing Markets. In: *International Encyclopedia of Housing and Home*, Elsevier. pp. 193-203.
6. BAYEV, A. A. (2011). Mortgage lending and alternative financing mechanisms for housing construction. In: *Bulletin of the St. Petersburg State Agrarian University*. 25, pp. 145-149.
7. BOKACHEV, R. A. (2015): The influence of the cost of material resources on the assessment of investments in infrastructure construction. In: *Horizons of the economy*. 6 (25). pp. 104-107.
8. BOYD T. (2014): Property market analysis. The key to looking forward, PRRES. URL: http://www.prres.net/papers/Boyd_Property_Market_Analysis.pdf.
9. BYKHUN, M. (2013): Mortgage lending as a method of financing housing construction. In: *Economics. Control. Right*. 1-1 (37). s. 48-51.
10. GWINNER, W. B. – LEA, M. (2009): Risk Management and Regulation. In: *Housing Finance Policy in Emerging Markets*, pp. 175-213.
11. IVANITSKY, V. V. (2013): Residential real estate market management: offer. In: *News of higher educational institutions. Series: Economics, Finance and Production Management*. 4 (18), pp. 52-60.
12. KIEVSKY, L. V. – KIEVSKAYA, R. L. (2013): The influence of urban planning decisions on real estate markets. In: *Industrial and Civil Engineering*. 6, pp. 27-28.
13. SCHARFSTEIN, D. – SUNDERAM, A. (2014): Market power in Mortgage Lending and the Transmission of Monetary Policy. Cambridge: Harvard University and NBER.
14. SHIM, I. – BOGDANOVA, B. – SHEK, J. - SUBELYTE, A. (2013). Database for policy actions on housing markets. [online]. 3.10.2018. [Cited 3.10.2018] Available online: http://www.bis.org/publ/qtrpdf/r_qt1309i.pdf.
15. ZHU, B. – BETZINGER, M. – SEBASTIAN, S. (2017): Housing market stability, mortgage markets structure, and monetary policy: Evidence from the euro area. In: *Journal of Housing Economics*, 37, pp. 1-21.

Contact:

Dr. Mariia Ermilova, PhD in Economics

Department of financial management

Plekhanov Russian University of Economics

Stremyanny lane 36

117997 Moscow

Russian Federation

e-mail: masha080487@mail.ru

PERSONALITY TRAITS AND MONEY ATTITUDES¹

Reinhard Furtner

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic and Department of Business Studies, University of Applied Sciences
Burgenland, Campus 1, 7000 Eisenstadt, Austria, e-mail: 1719001129@fh-burgenland.at

Abstract: Previous research in different parts of the world showed the predictive power of various variables on money attitudes. The goal of this research was to investigate the relations between personality traits (independent variables) and money attitudes (dependent variables) on the basis of a comprehensive literature review.

Results of the analyzed most relevant studies in the field indicate significant predictive power for the personality dimensions conscientiousness, extraversion, agreeableness, neuroticism, but not for the dimension openness to experience.

Highly conscientious individuals showed significantly more money management skills.

Extraverted individuals tended to hold debt as well as shares. Also highly agreeable persons were found to invest in shares.

Neuroticistic personalities tended towards negatively money-related behaviors like indebtedness, compulsive buying or money-related impulsivity.

Key words: money attitudes, personality traits, MAS, NEO-FFI

JEL: D14, D91, G40

Introduction

The relevance and importance of money certainly is undisputed. In a superficial view, it is a tool for fulfilling our living needs by purchasing goods, services as well as time or energy². We are in a position to satisfy our basic needs e.g. by buying food, renting a house or affording time and energy-saving services (e.g. craft or cleaning services).

To gain a deeper understanding of money, it is important to recognize its universal character: Money itself acts as a powerful source of economical, social and emotional satisfaction. It embodies future buying power and possession³. Therefore, money for human individuals is associated with multidimensional psychological meanings⁴. Solely the financial possibility to purchase a desired product triggers joyful feelings in ourselves. On the other hand, a lack of money could cause existential fears inside humans. These emotions emerge from our attitudes towards money.

Against this backdrop, the aim of this research is to identify relevant personality-related predictors for money attitudes on base of a comprehensive review of the relevant literature.

¹ The author is a student enrolled in the International Joint Cross-Border PhD Programme in International Economic Relations and Management at the University of Applied Sciences Burgenland and the partner institution University of Economics in Bratislava.

² HANASHIRO, R. – MASUO, D. – KIM, J.H – MALROUTU, Y.L. (2004): Money attitudes and gender comparison between Japanese students and Asian American students, p. 38.

³ FELDMAN, F.L. (1957): A new look at the family and its money, p. 768.

⁴ HANASHIRO, R. – MASUO, D. – KIM, J.H – MALROUTU, Y.L. (2004): Money attitudes and gender comparison between Japanese students and Asian American students, p. 38.

1 Literature Review

Therefore, a broad spectrum of emotions can be associated with money. Four main emotions in this context can be distinguished:⁵

- Security: Money protects us from negative emotions like anxiety. Sufficient financial reserves act as an emotional lifejacket against many adversities of life.
- Love: Loyalty and self-worth for many persons is closely related to money. Consequently, in many situations money strengthens loyalty (e.g. professional lobbying or acceptance in the upper social class) and it increases the self-worth for many individuals (e.g. indirectly through the purchasing of luxury goods as status symbols).
- Power: Moreover, money can be used to express dominance, importance and control (e.g. by acquiring political influence or through displaying status icons).
- Freedom: Individuals can gain independence from job duties and daily routines on base of sufficient financial resources. This independence opens opportunities for self-realization, e.g. through individual hobbies or travel activities.

These money-related emotions result from our attitudes: During our lives, we develop a self-concept or a specific picture about ourselves, which consists of broader values, specific attitudes and desires. This development process is influenced by education, personal experiences, socialization and possibly by genetic factors.⁶ Attitudes as learned predispositions refer to certain objects (e.g. money), either in a favorable or unfavorable way.⁷ Furthermore, this emotional position is associated with internal expectations and valuations.⁸ Humans link money to a broad range of diverse feelings, significances and strivings. Considering this aspect, the importance of money can be compared to food or sex.⁹ On the other hand, money can be associated with diverse distortions, denials and impulses or the defence against impulses.¹⁰

Various testing instruments for measuring money attitudes exist. One of the most established and most-widely used instrument since decades is the Money Attitude Scale (MAS). The MAS differentiates the following four money attitudes as underlying attitudes, which trigger money-related emotions:¹¹

- Power-Prestige: This factor refers to the question if and to what extent individuals use money for impressing and influencing others. The central focus is the association between money and success. While status symbols (e.g. luxury goods) represent power and prestige to the ones, they might be meaningless to others.
- Retention-Time: With this factor the planful and future-oriented use of money is measured. On the one hand persons can use money with the primary aim of financial security in the future (e.g. planful investments and savings) and on the other hand individuals can show a present-oriented, less careful money use (e.g. credit card debt, compulsive buying).
- Distrust: While some individuals show a trustful and confident approach towards money, others perceive money in a suspicious, doubtful and hesitant way. The extent of a distrust-oriented money attitude influences money-related behaviors (e.g. feeling of being exploited as a result of money spending).

⁵ GOLDBERG, H. – LEWIS, R.T. (2000): Money madness: The psychology of saving, spending, loving, and hating money, pp. 30-41.

⁶ SOMMER, R. (2007): Consumer's Mind – Die Psychologie des Verbrauchers, p. 107.

⁷ FISHBEIN, M. – AJZEN, I. (1975), p. 6.

⁸ SIX, B. (2009): Attitudes, p. 247.

⁹ KRUEGER, D.W. (1986): Money, success, and success phobia, p. 3.

¹⁰ FURNHAM, A. – ARGYLE, M. (2013): The psychology of money, p. 141.

¹¹ YAMAUCHI, K.T. – TEMPLER, D.J. (1982): The development of a Money Attitude Scale, pp. 522-528.

- Anxiety: The anxiety factor refers to the question if and to what extent persons associate money with feelings of anxiety. For example, individuals with a strong money-related anxiety perceive money as a source of anxiety. On the contrary, persons with a weak anxiety-oriented money attitude dispose over a calm approach towards money.

Research activities regarding money and money attitudes (including its predictors) were conducted in various scientific disciplines, i.e. psychology, psychiatry, neuroscience, economy, marketing and business sciences. It should be noted that research results in the different disciplines show broad overlaps.¹²

Generally, predictive factors for money attitudes were identified in connection with personality and biographical variables. Especially, the relevance of personality-related variables (e.g. self-esteem, need for achievement) and of attitudinal variables was proven in the past on an empirical basis. However, results regarding the predictive power of personality factors on money attitudes showed a mixed picture.¹³ In the context of biographical variables gender, age, education, income (inconsistent results), family values, ethnic background and religion were identified as relevant predictive factors.^{14 15}

2 Methodology

A comprehensive literature review was conducted to identify possible personality-related predictors for money attitudes. To provide an overview of the most relevant results, literature was prioritized on base of the relevance of the sources (i.e. impact factor of the sources, numbers of citation). Subsequently, the identified studies were clustered around the certain personality traits and summarized in tabular form.

3 Results and Discussion

In many cases, empirical evidence indicates a significant influences of personality traits on money attitudes as well as on on behavior in monetary issues. A finding was that empirical research rather focuses on personality - behavior than on personality - attitude relationships. Furthermore, it must be noted that in the analyzed studies personality was measured through various personality tests. However, a majority of the studies was based on the well-established Big-Five personality concept.

To provide a structured overview of the relevant results, the most relevant research results which indicate the influence of personality traits (independent variables) on money attitudes and on money-related behavior (dependent variables) are presented in the following table:

¹² BIJLEVELD, E.– AARTS, H. (2014): A psychological perspective on money, p. 16.

¹³ MITCHELL, T. R. – MICKEL, A. E. (1999): The meaning of money: An individual-difference perspective, p. 574.

¹⁴ FURNHAM, A. (2014): The new psychology of money, pp. 165–181.

¹⁵ LI, D. – JIANG, Y. – AN, S. – SHEN, Z. – JIN, W. (2009): The influence of money attitudes on young Chinese consumers' compulsive buying, p. 99.

Table 1: Personality-related predictors for money attitudes

<i>Source (overview)</i>	<i>Predictor</i>
<p>Brandstaetter, 1996 <i>Netherlands</i> (<i>n = 3,000 households</i>) Brandstaetter, 2005 <i>Germany, Netherlands</i> (<i>n = 1,047 + 3,000 households</i>) Brown and Taylor, 2014 <i>Great Britain</i> (<i>n = 2,595 + 1,966 households</i>) Donelly et al., 2012 <i>United States</i> (<i>n = 936 + 993 adults and students</i>) Elgeka et al., 2018 <i>China, Indonesia</i> (<i>n = 168 + 180 students</i>)</p>	<p><i>Conscientiousness</i> Highly conscientious persons disposed over a more positive attitude towards saving behavior. Furthermore, these persons saved more money and borrowed less money in comparison with others, which results from a stronger financial self-control ability. Moreover, conscientious individuals were found to rather avoid credit-card debt and they tended to use mental budgeting techniques. Lowly conscientious individuals (as well as strong believers in a relation between materialism and happiness) tended to show insufficient money management.</p>
<p>Brandstaetter and Gueth, 2000 <i>Austria, Germany</i> (<i>n = 115 + 50 students</i>) Brown and Taylor, 2014 <i>Great Britain</i> (<i>n = 2,595 + 1,966 households</i>)</p>	<p><i>Extraversion</i> Extraverted individuals rather tended to hold shares and credit-card debt. They were also found to show a lower sensitivity for (financial) punishment in an experimental saving game.</p>
<p>Brown and Taylor, 2014 <i>Great Britain</i> (<i>n = 2,595 + 1,966 households</i>)</p>	<p><i>Agreeableness</i> Agreeable individuals showed a tendency towards holding shares.</p>
<p>Brougham et al., 2011 <i>United States</i> (<i>n = 628 students</i>) Dittmar, 2005 <i>Great Britain</i> (<i>n = 330 + 195 adolescents</i>) Mowen and Spears, 1999 <i>United States</i> (<i>n = 304 + 185 students</i>) Nyhus and Webley, 2001 <i>Netherlands</i> (<i>n = 3,000 households</i>) Spinella and Lester 2005 <i>United States</i> (<i>n = 67 students</i>)</p>	<p><i>Neuroticism</i> Highly neuroticistic and emotional instable persons tended to hold debt and to show compulsive buying behavior. Neuroticistic personalities showed higher impulsivity and lower motivational drive, organization scores and planning scores in the context of money.</p>
<p>Hanley and Wilhelm, 1992 <i>United States</i> (<i>n = 100 + 43 normal consumers and compulsive spenders</i>)</p>	<p><i>Self-esteem</i> Normal customers showed higher self-esteem values than compulsive spenders; they also focused on the security aspect of money. Furthermore, compulsive spenders were more obsessed with money and they showed higher money-related levels of power, retention and inadequacy.</p>

Furnham and Okamura, 1999 <i>Great Britain</i> (n = 256 adults)	<i>Anxiety</i> Individuals with negatively oriented personalities (tendencies towards anxiety, helplessness, depression and fear) linked those emotions with money, which increased the risk for developing money pathologies.
Belk, 1985 <i>United States</i> (n = 338 + 99 adults and students)	<i>Materialism</i> Persons with a materialistic-oriented personality perceived less happiness in life.
Wong and Carducci, 1991 <i>United States</i> (n = 233 students)	<i>Risk tolerance</i> A risk-seeking personality manifested in a high-risk behavior in the context of everyday money matters.
Brandstaetter, 2005 <i>Germany, Netherlands</i> (n = 1,047 + 3,000 households)	<i>Self-control</i> A higher level of self-control at least indirectly led to a stronger pronounced saving behavior. Personality traits were related to financial attitudes and to time orientation.
Lau, 1998 <i>China</i> (n = 378 + 467 + 1,463 children and adults)	<i>Personal characteristics and values</i> Personal characteristics and values as well as moralistic and evaluative components, which had been developed through the socialization process, influenced individual money attitudes.

Sources: BELK, R. W. (1985): Materialism: Trait aspects of living in the material world, p. 274 and BRANDSTAETTER, H. (1996): Saving, income, and emotional climate of households related to personality structure, n. p. and BRANDSTAETTER, H. – GUETH, W. (2000): A psychological approach to individual differences in intertemporal consumption patterns, pp. 476-478 and BRANDSTAETTER, H. (2005): The personality roots of saving – uncovered from German and Dutch surveys, pp. 83-85 and BROUGHAM, R. R. – JACOBS-LAWSON, J. M. – HERSHEY, D. A. – TRUJILLO, K. M. (2011): Who pays your debt? An important question for understanding compulsive buying among American college students, pp. 82-83 and BROWN, S. – TAYLOR, K. (2014): Household finances and the ‘Big Five’ personality traits, pp. 197-212 and DITTMAR, H. (2005): A new look at ‘compulsive buying’: Self-discrepancies and materialistic values as predictors of compulsive buying tendency, p. 472 and DONELLY, G. – IYVER, R. – HOWELL, R. T. (2012): The Big-Five personality traits, material values, and financial well-being of self-described money managers, pp. 1129-1142 and ELGEKA, H. W. S. – MA, J. – SECAPRAMANA, L. V. H. – YUDIARSO, A. (2018): Money attitude and conscientiousness influence mental budgeting: A comparative study between Indonesia and China, pp. 29-34 and FURNHAM, A. – OKAMURA, R. (1999): Your money or your life: Behavioral and emotional predictors of money pathology, pp. 1173-1175 and HANLEY, A. – WILHELM, M. (1992): Compulsive buying: An exploration into self-esteem and money attitudes, pp. 5-18 and LAU, S. (1998): Money: What it means to children and adults, p. 305 and MOWEN, J. C. – SPEARS, N. (1999): Understanding compulsive buying among college students: A hierarchical approach, pp. 425-426 and NYHUS, E. K. – WEBLEY, P. (2001): The role of personality in household saving and borrowing behaviour, pp. 100-101 and SPINELLA, M. – LESTER, D. (2005): Money attitudes and personality, p. 782 and WONG, A. – CARDUCCI, B. J. (1991): Sensation seeking and financial risk taking in everyday money matters, p. 529.

Conclusion

The analyzed studies showed a significant predictive power of most personality traits for money attitudes and for money-related behavior. In this context, it must be noted that the personality dimension openness to experience seemed not to be relevant in that context.

Individuals with a strongly conscientious-oriented personality were found with a more stable financial-self control (less credit-card debt, stronger saving behavior), while the reverse was the case for low-scorers who tended to show a more unfavourable money management.^{16 17 18 19}

Regarding the extraversion personality dimension, empirical results indicated a tendency of extraverted persons to hold shares and credit-card debt. Furthermore, these individuals rather endured (financial) punishments.^{20 21} A higher rate of shareholders also was found for high-scorers in the agreeableness dimension.²²

Primarily negative behavioral effects (i.e. indebtedness, compulsive buying as well as higher money-related impulsivity and lower money-related motivational drive, organization and planning) rather occurred for highly neurotic individuals.^{23 24 25 26 27}

Moreover, the author conducted a quantitative study among Austria business students ($n = 83$): The results of this study showed a tendency of less experience-opened and less agreeable individuals for showing stronger power-prestige oriented money attitudes. Besides, individuals with a highly neurotic or conscientiousness personality structure were found with stronger anxiety-related money attitudes.²⁸

References:

1. BELK, R.W. (1985): Materialism: Trait aspects of living in the material world. In: *Journal of Consumer Research*, 1985, Vol. 12, No. 3, p. 265.
2. BIJLEVELD, E. – AARTS, H. (2014): A psychological perspective on money. In: BIJLEVELD, E. – AARTS, H. (Eds.): *The psychological science of money*. New York, Heidelberg, Dordrecht: Springer, 2014, pp. 3-19.
3. BRANDSTAETTER, H. (1996): Saving, income, and emotional climate of households related to personality structure. In: TILBURG UNIVERSITY (Ed.), *VSB-CentER savings project. Progress report 38*. Tilburg: Tilburg University, 1996.
4. BRANDSTAETTER, H. (2005): The personality roots of saving — uncovered from German and Dutch surveys. In: GRUNERT, K. G. – THØGERSEN, J. (Eds.): *Consumers, policy and the environment: A tribute to Folke Ölander*. New York: Springer, 2005, pp. 65-87.

¹⁶ BRANDSTAETTER, H. (1996): Saving, income, and emotional climate of households related to personality structure, n. p.

¹⁷ BRANDSTAETTER, H. (2005): The personality roots of saving – uncovered from German and Dutch surveys, pp. 83-85.

¹⁸ BROWN, S. – TAYLOR, K. (2014): Household finances and the ‘Big Five’ personality traits, pp. 197-212.

¹⁹ DONELLY, G. – IYVER, R. – HOWELL, R. T. (2012): The Big-Five personality traits, material values, and financial well-being of self-described money managers, pp. 1129-1142.

²⁰ BRANDSTAETTER, H. – GUETH, W. (2000): A psychological approach to individual differences in intertemporal consumption patterns, pp. 476-478.

²¹ BROWN, S. – TAYLOR, K. (2014): Household finances and the ‘Big Five’ personality traits, pp. 197-212.

²² BROWN, S. – TAYLOR, K. (2014): Household finances and the ‘Big Five’ personality traits, pp. 197-212.

²³ BROUGHAM, R. R. – JACOBS-LAWSON, J. M. – HERSHEY, D. A. – TRUJILLO, K. M. (2011): Who pays your debt? An important question for understanding compulsive buying among American college students, pp. 82-83.

²⁴ DITTMAR, H. (2005): A new look at ‘compulsive buying’: Self-discrepancies and materialistic values as predictors of compulsive buying tendency, p. 472.

²⁵ MOWEN, J. C. – SPEARS, N. (1999): Understanding compulsive buying among college students: A hierarchical approach, pp. 425-426.

²⁶ NYHUS, E. K. – WEBLEY, P. (2001): The role of personality in household saving and borrowing behaviour, pp. 100-101.

²⁷ SPINELLA, M. – LESTER, D. (2005): Money attitudes and personality, p. 782.

²⁸ FURTNER, R. (2017): Personality traits and money attitude. A quantitative empirical study or why you invested your capital in a mutual funds while your neighbor bought a brand-new Porsche sports car, pp. 95-97.

5. BRANDSTAETTER, H. – GUETH, W. (2000): A psychological approach to individual differences in intertemporal consumption patterns. In: *Journal of Economic Psychology*, 2000, Vol. 21, No. 5, pp. 465-479.
6. BROUGHAM, R.R. – JACOBS-LAWSON, J.M. – HERSHEY, D.A. – TRUJILLO, K.M. (2011): Who pays your debt? An important question for understanding compulsive buying among American college students. In: *International Journal of Consumer Studies*, 2011, Vol. 35, No. 1, pp. 79-85.
7. BROWN, S. – TAYLOR, K. (2014): Household finances and the 'Big Five' personality traits. In: *Journal of Economic Psychology*, 2014, Vol. 45, pp. 197-212.
8. DITTMAR, H. (2005): Compulsive buying – a growing concern? An examination of gender, age, and endorsement of materialistic values as predictors. In: *British Journal of Psychology*, 2005, Vol. 96, No. 4, pp. 467-491.
9. DONNELLY, G., IYER, R. – HOWELL, R.T. (2012): The Big Five personality traits, material values, and financial well-being of self-described money managers. In: *Journal of Economic Psychology*, 2012, Vol. 33, No. 6, pp. 1129-1142.
10. ELGEKA, H.W.S. – MA, J. – SECAPRAMANA, L.V.H. – YUDIARSO, A. (2018): Money attitude and conscientiousness influence mental budgeting: A comparative study between Indonesia and China. In: *Psychologia*, 2018, Vol. 61, No. 1, pp. 26-36.
11. FELDMAN, F.L. (1957): A new look at the family and its money. In: *Journal of Home Economics*, 1975, Vol. 49, No. 10, pp. 767-772.
12. FISHBEIN, M. – AJZEN, I. (1975): *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading: Addison-Wesley, 1975. ISBN 978-0201020892.
13. FURNHAM, A. (2014): *The new psychology of money*. London, New York: Routledge, 2014. ISBN 978-1848721791.
14. FURNHAM, A. – ARGYLE, M. (2013): *The psychology of money*. London, New York: Routledge, 2013. ISBN 978-0415146050.
15. FURNHAM, A. – OKAMURA, R. (1999): Your money or your life: Behavioral and emotional predictors of money pathology. In: *Human Relations*, 1999, Vol. 52, No. 9, pp. 1157-1177.
16. FURTNER, R. (2017): Personality traits and money attitude. A quantitative empirical study or why you invested your capital in mutual funds while your neighbor bought a brand-new Porsche sports car. Vienna: Master thesis, Institute for Business Education, Vienna University of Economics and Business, 2017.
17. GOLDBERG, H. – LEWIS, R.T. (2000): *Money madness: The psychology of saving, spending, loving, and hating money*. Gretna: Wellness Institute, 2000. ISBN 978-1587410185.
18. HANASHIRO, R. – MASUO, D. – KIM, J.H. – MALROUTU, Y.L. (2004): Money attitudes and gender comparison between Japanese students and Asian American students. In: *The Okinawan Journal of American Studies*, 2004, Vol. 1, pp. 38-45.
19. HANLEY, A. – WILHELM, M.S. (1992): Compulsive buying: An exploration into self-esteem and money attitudes. In: *Journal of Economic Psychology*, 1992, Vol. 13, No. 1, pp. 5-18.
20. KRUEGER, D.W. (Ed.) (1986): *The last taboo. Money as symbol and reality in psychotherapy and psychoanalysis*. New York: Brunner/Mazel, 1986. ISBN 978-0876304235.
21. LAU, S. (1998): Money: What it means to children and adults. In: *Social Behavior and Personality: An International Journal*, 1998, Vol. 26, No. 3, pp. 297-306.

22. LI, D. – JIANG, Y. – AN, S. – SHEN, Z. – JIN, W. (2009): The influence of money attitudes on young Chinese consumers' compulsive buying. In: *Young Consumers*, 2009, Vol. 10, No. 2, pp. 98-109.
23. MITCHELL, T.R. – MICKEL, A.E. (1999): The meaning of money: An individual-difference perspective. In: *The Academy of Management Review*, 1999, Vol. 24, No. 3, pp. 568-578.
24. MOWEN, J.C. – SPEARS, N. (1999): Understanding compulsive buying among college students: A hierarchical approach. In: *Journal of Consumer Psychology*, 1999, Vol. 8, No. 4, pp. 407-430.
25. NYHUS, E.K. – WEBLEY, P. (2001): The role of personality in household saving and borrowing behaviour. In: *European Journal of Personality*, 2001, Vol. 15, No. Special Issue 1, 85-103.
26. SIX, B. (2009): Attitudes. In: DORSCH, F. – HÄCKER, H. – STAPF, K.H – BECKER-CARUS, C. (Eds.): *Dorsch psychologisches Wörterbuch*. Bern: Huber, 2009, p. 247.
27. SOMMER, R. (2007): *Consumer's Mind - Die Psychologie des Verbrauchers, Reihe Edition Horizont*. Frankfurt am Main: Deutscher Fachverlag, 2007. ISBN 978-3866410596.
28. SPINELLA, M. – LESTER, D. (2005): Money attitudes and personality. In: *Psychological Reports*, 2005, Vol. 96, No. 3, Pt. 1, p. 782.
29. WONG, A. – CARDUCCI, B.J. (1991): Sensation seeking and financial risk taking in everyday money matters. In: *Journal of Business and Psychology*, 1991, Vol. 5, No. 4, pp. 525-530.
30. YAMAUCHI, K.T. – TEMPLER, D.J. (1982): The development of a Money Attitude Scale. In: *Journal of Personality Assessment*, 1982, Vol. 46, No. 5, pp. 522-528.

Contact:

Reinhard Furtner, BA MA MSc (WU)
 Faculty of International Relations
 University of Economics in Bratislava
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava, Slovak Republic
 And Department of Business Studies
 University of Applied Sciences Burgenland
 Campus 1, 7000 Eisenstadt, Austria
 e-mail: 1719001129@fh-burgenland.at

STRATEGIC CSR: EMPIRICAL ANALYSIS OF THE ROLE OF BUSINESS STRATEGY IN CSR AND INNOVATION

Ivana Gáborová

Fakulta ekonomic a podnikania, Paneurópska vysoká škola, Tematínska 10, 851 05 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: ivanagaborova3@gmail.com.

Abstract: Business strategy is a crucial basis for any modern business that wants to survive on today's demanding and unstable markets. Every company that wants to be successful needs to innovate and this innovation must take CSR into consideration due to ever increasing expectations of customers and stakeholders who do not care only about the result but also about the ways of achieving them. This article is an empirical study on SMEs from CEE region (Austria, Czech Republic Slovakia) on the sample of 607 respondents (n=607). Relationships were statistically evaluated via Pearson's Chi-square test and the strength of relationships was further confirmed by Cramer's coefficient. This study confirms the strong bond among these variables and the necessity to approach CSR strategically and proactively to be able to use its full potential.

Key words: Business strategy, CSR, innovation, sustainability, SMEs

JEL: M14, O35, Q01

Introduction

Companies nowadays face unprecedented times. During the last two decades, companies experienced periods of economic growth that alternated with periods of economic downturns. One of the major crises that hit the companies was the economic crisis of 2008. Unfortunately, negative impacts can still be felt. The upcoming recession caused by the global pandemics will most probably be the worst since 1920s. The pandemics showed the companies what doesn't work anymore. The major strength of the companies will be their flexibility and ability to quickly respond to the fast-changing environment. Innovation has been a core competency of any successful business already for a long time and an important driver of economic growth¹ but now when the necessity of fast adaptation reached its peak in the modern history, the importance is even higher.

Innovation goes hand in hand with corporate social responsibility (CSR).² Customers and business stakeholders are more and more interested not only in results itself but also in the way how the result was achieved.³ This leads to the necessity to incorporate CSR and innovation

¹ GROSSMAN, G. M. – HELPMAN, E. (1993): Innovation and Growth in the Global Economy, s. 393.
ROMER, P.M. (1990): Endogenous Technological Growth, s. 71.

² ROSZKOWSKA-MENKES, M.T. (2018): Integrating strategic CSR and open innovation, s. 952.
KHAN, H.R. et al., (2018): Transformational leadership, corporate social responsibility, organizational innovation, and organizational performance: Symmetrical and asymmetrical analytical approaches, s. 1271.

³ COOMBS, W. T. – HOLLADAY, S. (2015): CSR as crisis risk: Expanding how we conceptualize the relationship, s. 144.

GUENSTER, N. et al. (2011): The Economic Value of Corporate Eco-Efficiency, s. 679.

EL GHOU, S. – GUEDHAMI, O. – KIM, Y. (2017): Country-level institutions, firm value, and the role of corporate social responsibility initiatives, s. 360.

KIM, S. – KIRSHNA, A. – DANESH, G. (2019): Economics or ethics? Exploring the role of CSR expectations in explaining consumers' perceptions, motivations, and active communication behaviors about corporate misconduct, s. 76.

to the business strategy. It can be only successful if it becomes natural part business operations and of all their processes.

This scientific contribution aims to look at CSR and innovation as an important part of their organizational strategy and explore the influence of business strategy on these two important notions. The rest of the article is organized as follows: second chapters summarizes the literature review, explains the research questions and hypotheses. In the third chapter, methodology of research and sample selection were explained. In the fourth chapter, results of the statistical analysis of empirical data was provided and analyzed. The fifth chapter, conclusion, summarized the findings of the research presented in this contribution.

Presented article contributes to the current scientific literature at both practical and theoretical level. It provides empirical data from considerably unexplored CEE region and provides a different perspective on CSR and innovation. They are not seen as separate entities but as a part of bigger ecosystem.

1 Theoretical framework and hypotheses

Capability of businesses to swiftly adjust to the new situation will have high impact on the economic growth, employment and on the economy as a whole. The high level of uncertainty that companies now have to face might cause severe economic slowdowns.⁴

Small to medium enterprises (SMEs) are an important part of the story. They are crucial in the structure of the economy, create majority of jobs, represent more than 99 % of all enterprises and substantially contribute to GDP.⁵ SME are on one hand more resilient to change as their flexibility and adaptability is higher due to their smaller size and narrow scope of activities but on the other hand, they are a delicate house of cards that can easily break when a strong turbulence comes.

However, SMEs will definitely play an important role in the upcoming crisis as the deglobalization tendencies are already visible for some time.⁶ According to Moscarini and Postel-Vinay,⁷ due to their resilience to business cycles, SMEs are those business entities that could possibly help the economy grow during the times of crisis.

1.1 Hypotheses

Empirical research presented in this article tries to analyze the role of business strategy in CSR and innovation and the importance of strategic CSR. The aim of this contribution is to answer the following research questions:

1. *Is there an existing relationship between business strategy and CSR and innovation?*
2. *Is this relationship significant?*
3. *Is CSR important part of the organization`s business strategy?*

Consequently, two hypotheses were stated:

H1: Business strategy of SMEs is associated with their CSR and innovation.

Over the years, CSR has become a crucial and strategic topic for many successful businesses. From formerly marginal theme, CSR has climbed to the top of managerial interest with high potential to develop even further. From original philanthropy and backwards CSR (mitigating consequences of business operations), it has evolved into a core competency of

⁴ MUMTAZ, H. – MUSSO, A. (2019): The Evolving Impact of Global, Region-Specific, and Country-Specific Uncertainty, s. 2.

EUROSTAT. (2018): Annual enterprise statistics by size class for special aggregates of activities; SLOVAK BUSINESS AGENCY. (2018): Porovnanie podmienok podnikania MSP v krajinách strednej Európy.

⁶ MENBERE WORKIE TIRUNEH. (2017): Náznaky deglobalizácie.

⁷ MOSCARINI, G. – POSTEL – VINAY, F. (2012): The Contribution of Large and Small Employers to Job Creation in Times of High and Low Unemployment, s. 2509.

modern business.⁸ It is not seen only as a cost item but as an opportunity.⁹ Majority of studies show positive relationship of CSR and financial performance of the companies¹⁰ or even a danger of lowering their financial performance when behaving socially irresponsibly¹¹ what implies that modern management should take CSR perspective into consideration during their strategic decision making.

Testing of this hypothesis should confirm the existence of relationship between business strategy of SMEs and their CSR and innovation. CSR concept can only be used to its maximum capacity when it is part of the business strategy since the initial stage of the business operations and has to continually flow through all the activities performed by the company.

H2: Relationship among business strategy, CSR and innovation is significant.

The first hypothesis is supposed to confirm the existence of the relationship among business strategy CSR and innovation but the strength of relationship is equally important. Even existing relationship can still be insignificant. By means of statistical analysis of empirical data, significance of the relationship among business strategy, CSR and innovation was tested.

2 Methodology of research

The interconnected notions of business strategy, CSR and innovation are difficult to measure. In addition, access to necessary data is even more difficult due to the lack of disclosure of this type of data by SMEs. Unlike large companies with more than 500 employees¹², there is currently no legal obligations for SMEs to disclose this type of information. Despite certain limitations such as non-response, misunderstanding of questions or research topics, bias, cultural differences or truthfulness of the answers, questionnaire was selected as the most suitable methodology for the purposes of this research.

As getting official information regarding CSR, innovation or enterprise maturity level, what are the key variables of this research, is very problematic as SMEs are not obliged to disclose as much information about themselves as large companies do, getting data via survey was considered as the most appropriate approach. Performing a questionnaire survey was one of the most feasible ways how to obtain relevant data that are valid enough to be statistically evaluated. However, there are certain limitations of the questionnaire research such as non-response (in this case 72% response rate was reached), lack of knowledge of the respondents of the studied topic, understanding of the questions (minimized by the pilot study), truthfulness and relevance of answers or influence of cultural differences.

2.1 Selection of sample

Research presented in this article was executed in Austria, Czech Republic, and Slovakia which are three Central European countries. The size of the sample was 607 SMEs (n=607) - 202 Austrian, 202 Czech and 203 Slovak SMEs.

⁸ MIDDTUN, A. (2009): Strategic CSR Innovation: Serving Societal and Individual Needs; TORUGSA, N. – O'DONOHUE, W. – HECKER, R. (2012): Proactive CSR: An Empirical Analysis of the Role of its Economic, Social and Environmental Dimensions on the Association between Capabilities and Performance, s. 383.

⁹ REXHEPI, G. – KURTISHI, S. – BEXHETI, G. (2013): Corporate Social Responsibility (CSR) and Innovation – The drivers of business growth? s. 532.

¹⁰ LEV, B. – PETROVITS, C. – RADHAKRISHNAN, S. (2009): Is doing good good for you? How corporate charitable contributions enhance revenue growth, s. 182.

ORLITZKY, M. – SCHMIDT, F. L. – RYNES, S. L (2003): Corporate Social and Financial Performance: A Meta-Analysis, s. 403.

¹¹ CHEN, CH. J. et al. (2018): How business strategy in non-financial firms moderates the curvilinear effects of corporate social responsibility and irresponsibility on corporate financial performance, s. 153.

¹² EUROPEAN COMMISSION. (2017): Non-financial reporting.

Table 1: Summary of the sample size per country

Country	Sample size small enterprises	Sample size medium enterprises	Total sample size per country
Austria	143	59	202
Czech Republic	140	62	202
Slovakia	145	58	203

Source: GÁBOROVÁ, I. (2020a): Influence of Innovation Activities on CSR of SMEs in Selected CEE Countries

Empirical data were obtained via questionnaire survey. This survey was addressed to the randomly selected sample of SMEs managers. Data were collected for six months, from January 1 until June 30, 2019.

Relevance and validity of the questionnaire was proven in a pre-research on the sample of 30 randomly selected SMEs. After this initial validation, only small alterations were done. SMEs that took part on the pre-test were not included in the final sample.

Research has been targeted at SMEs, specifically on companies with 9-49 and 50-249 employees. As the micro enterprises could alter our statistical results due to lack of complexity, they were also excluded from the final sample.

CEE regions, specifically three countries Austria, Czech Republic and Slovakia were chosen from few reasons: general author's knowledge of the region, historical business cooperation of this region, newly formed cooperation cluster (Slavkov Triangle) and the lack of available empirical data from the selected countries.

2.2 Statistical analysis of empirical data

Empirical data collected via questionnaire survey (n=607) was further processed in R software environment.

In order to test the relationships between business strategy, CSR and innovation Chi-square (Pearson's Chi-square test suitable for testing the independence of nominal random variables) test was used.

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^s \frac{(n_{ij} - e_{ij})^2}{e_{ij}}$$

Strength of relationship was further evaluated via Cramer's coefficient that enables us to test two nominal variables.

$$V = \frac{\chi^2}{\min\{(r-1), (s-1)\}n}$$

Values of Cramer's V vary from 0 to 1. The closer is the value to 1, the stronger is the relationship.¹³

2.3 Measures

The areas of CSR and innovation are especially complex, thus difficult to measure. For this reason, a model with holistic view on CSR and innovation and on modern organization as such has been developed.

Business strategy has been measured with the help of this model.

¹³ AKOGLU, H. (2018): User's guide to correlation coefficients, s. 93.

Table 2: Measures

<i>Innovation</i>	<i>Description of measurement</i>
<i>Organization</i>	Recency of SME's business model
	Regular innovation of business model
	Open innovation usage - implementation of latest accessible technology
	Business collaboration - strategic alliances, joint ventures
	Implementation of idea management
	Level of involvement of top management in innovation activities
	Implementation of innovation culture tolerating failure
<i>Product</i>	Number of new products introduced during last 5 years
	Number of new products introduced during last 5 years is higher than the industry average
	Increased sales from introduction of new product lines are visible
	Increase/decrease in R&D expenditure
	Ability of R&D investments to generate new revenue (increase over 5-year period)
	New innovative products are designed with respect to environment and society needs
<i>Process</i>	Number of process innovation introduced during 5-oyear period
	Ability of implemented process innovation to generate value (decrease costs, increase revenue, increase customer or stakeholder satisfaction)
<i>Marketing</i>	Introduction of marketing innovation with measurable increase in sales
CSR	
<i>Economic dimension</i>	Ability of SME to generate profit while doing business in a sustainable way
	Transparent supply chain
	Transparent procurement process
	Implementation of risk management
<i>Social dimension</i>	
	Monitoring impacts of business activities on local community
	Monitoring employee satisfaction and loyalty
	Monitoring customer satisfaction and loyalty
	Adhering and exceeding health and safety regulations
	Responsible and open communications towards employees, stakeholders and customers
	Sustainable talent development
	Employee diversity
Regular conducting of CSR activities to mitigate negative impacts of business pursuits on local community	
<i>Environmental dimension</i>	
	Monitoring environmental impact of provided products/services
	Adhering to and exceeding environmental regulations
	Company considers environmental impact of their innovation activity
	Regular conducting of CSR activities to mitigate negative impacts of business pursuits on environment
<i>CSR Management</i>	
	Sustainable business practices are fully integrated into business strategy
	CSR is part of organizational culture
	Mission, vision and core values are setup with respect to sustainable business
	CSR is integral part of organization strategy (integrated into all business areas and all business relationships)
	CSR is thoroughly planned and monitored (via valid and pre-defined metrics)
	Existence of internal code of conduct
SMEs implements anti-corruption policies	

Source: GÁBOROVÁ, I. (2020a): Influence of Innovation Activities on CSR of SMEs in Selected CEE Countries.

3 Results and discussion

As it can be seen from tables 3 – 8, Chi-square tests show values $p < 0.05$ at the level of significance alpha 0.05. This means that the relationships between the tested nominal variables exist. As all the p values are smaller than 0.05, they can be considered as significant. Results are considerably homogenous in all three researched countries – Austria, Czech Republic and Slovakia. No significant deviation from the pattern has been discovered.

The same is true about the relationship of business strategy versus all measures of innovation (in all tested areas – organization, product, process and marketing innovation) and about the relationships of business strategy versus CSR measures (social dimension, environmental dimension and CSR management).

Table 3: p-values of the Chi-square test – business strategy vs. innovation – Austria

		Organization innovation					
Question/ Measure	Business model	Innovation of business model	Open innovation	Business collaboration	Idea management	Involvement of top management	Culture tolerating failure
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001
		Product innovation					
Question/ Measure	Number of new products	Number of new products vs. industry average	Sales	R&D expenditure	R&D investments vs. revenue	Innovative products respecting environment and society	
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	
		Process innovation		Marketing innovation			
Question/ Measure	Numer of process innovation	Process innovation vs. value	Marketing innovation with visible impact on sales				
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001				

Source: author's own

Table 4: p-values of the Chi-square test – business strategy vs. CSR – Austria

		CSR - economic dimension				CSR - Social dimension						
Question/ Measure	Sustainability	Transparent supply chain	Transparent procurement process	Risk management	Impact on local community	Employee satisfaction and loyalty	Customer satisfaction and loyalty	Health and safety regulations	Responsible and open communication	Talent development	Diversity	CSR activities (community)
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0015
		CSR - Environmental dimension				CSR Management						
Question/ Measure	Environmental impact of product/services	Adherence to environmental regulations	Environmental impact of innovation	CSR activities (environment)	Sustainable business practices	CSR as part of organizational culture	Mission, vision, core values	CSR as part of the organizational strategy	Planning and monitoring of CSR	Internal code of conduct	Anti-corruption policies	
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0008	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.014	0.0001	0.0001	

Source: author's own

Table 5: p-values of the Chi-square test – business strategy vs. innovation – Czech Republic

Organization innovation							
Question/ Measure	Business model	Innovation of business model	Open innovation	Business collaboration	Idea management	Involvement of top management	Culture tolerating failure
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001
Product innovation							
Question/ Measure	Number of new products	Number of new products vs. industry average	Sales	R&D expenditure	R&D investments vs. revenue	Innovative products respecting environment and society	
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	
Process innovation		Marketing innovation					
Question/ Measure	Numer of process innovation	Process innovation vs. value	Marketing innovation with visible impact on sales				
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0015				

Source: author`s own

Table 6: p-values of the Chi-square test – business strategy vs. CSR – Czech Republic

CSR - economic dimension					CSR - Social dimension							
Question/ Measure	Sustainability	Transparent supply chain	Transparent procurement process	Risk management	Impact on local community	Employee satisfaction and loyalty	Customer satisfaction and loyalty	Health and safety regulations	Responsible and open communication	Talent development	Diversity	CSR activities (community)
Business strategy	0.0001	0.0002	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001
CSR - Environmental dimension				CSR Management								
Question/ Measure	Environmental impact of product/services	Adherence to environmental regulations	Environmental impact of innovation	CSR activities (environment)	Sustainable business practices	CSR as part of organizational culture	Mission, vision, core values	CSR as part of the organizational strategy	Planning and monitoring of CSR	Internal code of conduct	Anti-corruption policies	
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0412	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0293	0.0001	0.0001	0.0001

Source: author`s own

Table 7: p-values of the Chi-square test – business strategy vs. innovation – Slovakia

Organization innovation							
Question/ Measure	Business model	Innovation of business model	Open innovation	Business collaboration	Idea management	Involvement of top management	Culture tolerating failure
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001
Product innovation							
Question/ Measure	Number of new products	Number of new products vs. industry average	Sales	R&D expenditure	R&D investments vs. revenue	Innovative products respecting environment and society	
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	
Process innovation		Marketing innovation					
Question/ Measure	Numer of process innovation	Process innovation vs. value	Marketing innovation with visible impact on sales				
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0021				

Source: author`s own

Table 8: p-values of the Chi-square test – business strategy vs. CSR – Slovakia

		CSR - economic dimension				CSR - Social dimension						
Question/ Measure	Sustainability	Transparent supply chain	Transparent procurement process	Risk management	Impact on local community	Employee satisfaction and loyalty	Customer satisfaction and loyalty	Health and safety regulations	Responsible and open communication	Talent development	Diversity	CSR activities (community)
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0086

		CSR - Environmental dimension				CSR Management					
Question/ Measure	Environmental impact of product/services	Adherence to environmental regulations	Environmental impact of innovation	CSR activities (environment)	Sustainable business practices	CSR as part of organizational culture	Mission, vision, core values	CSR as part of the organizational strategy	Planning and monitoring of CSR	Internal code of conduct	Anti-corruption policies
Business strategy	0.0001	0.0001	0.0001	0.0408	0.0001	0.0001	0.0001	0.0001	0.0267	0.0001	0.0001

Source: author`s own

Thus, the first hypothesis *H1: Business strategy of SMEs is associated with their CSR and innovation* can be considered as supported by the statistical analysis of the empirical data.

After confirming the existence of the relationships via Chi-square, the strength of the association was tested with the help of Cramer`s coefficient. Strength of the relationship is equally important as its mere existence. If it would be too subtle, it would have such an impact on the potential managerial decision making. However, when testing H2 that was not the case. As tables 9 – 14 show, the majority of results are homogenous in all tested CEE countries.

The scale of values of Cramer`s coefficient is from 0 to 1, closer to 1, the stronger the association. According to Cohen (1988), they are divided into three groups based the size of the effect. For df 4 (df = min(r-1, c-1) and r is number of rows and c number of columns) values that are greater than 0.05 are considered to have small effect, greater than 0.15 medium and greater than 0.25 large effect.

As the need of this research was to test the pattern found by chi-square test, for the purposes of this research the cutoff value from 0.5 to 0.35. As it can be seen from tables 9 – 14, results are also considerably homogenous for Austria and Czech Republic. However, in Slovakia, significant deviation from the pattern can be observed. This can be explained by less mature market in all aspects - business strategy, CSR and innovation.

When taking closer look at the measure CSR as part of the organizational strategy the value for Austria is 0.5161598, for Czech Republic 0.5648338 which is very similar, however, for Slovakia it is only 0.4863583. Difference is not dramatic but still can be seen. Which means that the area of business strategy should be strengthened in Slovak SMEs.

Nevertheless, *H2: Relationship among business strategy, CSR and innovation is significant* can be also considered as confirmed.

Table 9: Cramer Coefficient – business strategy vs. innovation – Austria

		Organization innovation						Product innovation					Process innovation		Marketing innovation	
Question/ Measure	Business model	Innovation of business model	Open innovation	Business collaboration	Idea management	Involvement of top management	Culture tolerating failure	Number of new products	Number of new products vs. industry average	Sales	R&D expenditure	R&D investments vs. revenue	Innovative products respecting environment and society	Number of process innovation	Process innovation vs. value	Marketing innovation with visible impact on sales
Business strategy	0.4844206	0.4691685	0.4482658	0.5786496	0.4239754	0.4895939	0.3659781	0.4918502	0.4679697	0.5126	0.4505689	0.4385224	0.509231	0.4688546	0.500602	0.4391441

Source: author`s own

Table 10: Cramer Coefficient – business strategy vs. CSR – Austria

Question/ Measure	CSR - economic dimension				CSR - Social dimension							
	Sustainability	Tranparent supply chain	Transparent procurement process	Risk management	Impact on local community	Employee satisfaction and loyalty	Customer satisfaction and loyalty	Health and safety regulations	Responsible and open communication	Talent development	Diversity	CSR activities (community)
Business strategy	0.5705466	0.4517827	0.4536039	0.3938779	0.5424878	0.4759665	0.454581	0.4940411	0.4804241	0.4915424	0.4897773	0.2743174

Question/ Measure	CSR - Environmental dimension				CSR Management							
	Environmental impact of product/services	Adherence to environmental regulations	Environmental impact of innovation	CSR activities (environment)	Sustainable business practices	CSR as part of organizational culture	Mission, vision, core values	CSR as part of the organizational strategy	Planning and monitoring of CSR	Internal code of conduct	Anti-corruption policies	
Business strategy	0.5622905	0.4727913	0.4911307	0.2677847	0.5853771	0.5195673	0.5254705	0.5161598	0.245171	0.4993094	0.5141945	

Source: author's own

Table 11: Cramer Coefficient – business strategy vs. innovation – Czech Republic

Question/ Measure	Organization innovation							Product innovation					Process innovation		Marketing innovation	
	Business model	Innovation of business model	Open innovation	Business collaboration	Idea management	Involvement of top management	Culture tolerating failure	Number of new products	Number of new products vs. industry average	Sales	R&D expenditure	R&D investments vs. revenue	Innovative products respecting environment and society	Numer of process innovation	Process innovation vs. value	Marketing innovation with visible impact on sales
Business strategy	0.4428612	0.4505404	0.4431994	0.406785	0.4465354	0.458757	0.3980144	0.4814759	0.4940533	0.5170772	0.40107839	0.4023444	0.4963091	0.4882986	0.4912177	0.4215649

Source: author's own

Table 12: Cramer Coefficient – business strategy vs. CSR – Czech Republic

Question/ Measure	CSR - economic dimension				CSR - Social dimension							
	Sustainability	Tranparent supply chain	Transparent procurement process	Risk management	Impact on local community	Employee satisfaction and loyalty	Customer satisfaction and loyalty	Health and safety regulations	Responsible and open communication	Talent development	Diversity	CSR activities (community)
Business strategy	0.5416561	0.4125353	0.4152554	0.4637574	0.4697644	0.4769157	0.471984	0.4590884	0.4682373	0.5118307	0.5004645	0.2004195

Question/ Measure	CSR - Environmental dimension				CSR Management							
	Environmental impact of product/services	Adherence to environmental regulations	Environmental impact of innovation	CSR activities (environment)	Sustainable business practices	CSR as part of organizational culture	Mission, vision, core values	CSR as part of the organizational strategy	Planning and monitoring of CSR	Internal code of conduct	Anti-corruption policies	
Business strategy	0.5055315	0.4772935	0.5150358	0.1951588	0.5158434	0.5108361	0.5202607	0.5648338	0.2058207	0.5549383	0.5567785	

Source: author's own

Table 13: Cramer Coefficient – business strategy vs. innovation – Slovakia

Question/ Measure	Organization innovation							Product innovation					Process innovation		Marketing innovation	
	Business model	Innovation of business model	Open innovation	Business collaboration	Idea management	Involvement of top management	Culture tolerating failure	Number of new products	Number of new products vs. industry average	Sales	R&D expenditure	R&D investments vs. revenue	Innovative products respecting environment and society	Numer of process innovation	Process innovation vs. value	Marketing innovation with visible impact on sales
Business strategy	0.3327838	0.3987141	0.4177953	0.273704	0.3228662	0.4001222	0.3141819	0.4138041	0.4301416	0.443192	0.3903173	0.3589261	0.4044231	0.3880879	0.3811296	0.2539276

Source: author's own

Table 14: Cramer Coefficient – business strategy vs. CSR – Slovakia

Question/ Measure	CSR - economic dimension				CSR - Social dimension							
	Sustainability	Transparent supply chain	Transparent procurement process	Risk management	Impact on local community	Employee satisfaction and loyalty	Customer satisfaction and loyalty	Health and safety regulations	Responsible and open communication	Talent development	Diversity	CSR activities (community)
Business strategy	0.4493134	0.3530406	0.4066916	0.345082	0.3675806	0.405578	0.4285595	0.4468013	0.4064242	0.3861466	0.3005864	0.2101432

Question/ Measure	CSR - Environmental dimension				CSR Management						
	Environmental impact of product/services	Adherence to environmental regulations	Environmental impact of innovation	CSR activities (environment)	Sustainable business practices	CSR as part of organizational culture	Mission, vision, core values	CSR as part of the organizational strategy	Planning and monitoring of CSR	Internal code of conduct	Anti-corruption policies
Business strategy	0.4061923	0.4060022	0.4337352	0.185499	0.4106255	0.4710178	0.4421546	0.4863583	0.1877691	0.3133949	0.374374

Source: author's own

Conclusion

Strategic approach is nowadays necessary in all areas of business. Corporate social responsibility and innovation are not an exception. Innovation is a key economic driver and a core competency for survival of the modern business in times of uncertainty and instability.

Due to the fast pace of technological development, easy and instant access to information, demands on businesses is increasing. Customer and stakeholders expect more than ever before. They don't only want a cheap and fast result but they also care how it was achieved. This puts an unprecedented pressure on modern enterprises. For this reason, considering CSR when innovating is crucial. They are two interdependent variables. Only when a company is able to embrace them both and include them into their strategy straight from the beginning through all their process chain, they can achieve best results¹⁴.

This scientific contribution shows with the help of the statistical analysis of empirical data from CEE region (Austria, Czech Republic, Slovakia) that there is a significant relationship between business strategy, innovation and CSR what gives an empirical evidence to the management of SMEs that these interconnections cannot be omitted. Good results in the area of CSR and innovation can be best achieved when being an inseparable part of organizational strategy.

References:

1. AKOGLU, H. (2018): User's guide to correlation coefficients. In: *Turkish journal of emergency medicine*, 2018, roč. 18, č. 3, s. 91-93.
2. BOCQUET, R. et al. (2017): CSR, Innovation, and Firm Performance in Sluggish Growth Contexts: A Firm-Level Empirical Analysis. In: *Journal of Business Ethics*, 2017, roč. 146, č. 1, s. 241-254.
3. CHEN, CH. J., et al. (2018): How business strategy in non-financial firms moderates the curvilinear effects of corporate social responsibility and irresponsibility on corporate financial performance. *Journal of Business Research*, 2018, roč. 92, č. 1, s. 154-167.

¹⁴ BOCQUET, R. et al. (2017): CSR, Innovation, and Firm Performance in Sluggish Growth Contexts: A Firm-Level Empirical Analysis, s. 243.

GÁBOROVÁ, I. (2020b): Relationship of Corporate Social Responsibility and Innovation in SMEs: Case Study in Selected CEE countries.

4. COOMBS, W. T. – HOLLADAY, S. (2015): CSR as crisis risk: Expanding how we conceptualize the relationship. In: *Corporate Communication*, 2015, roč. 20, č. 2, s. 144-166.
5. EL GHOUL, S. – GUEDHAMI, O. – KIM, Y. (2017): Country-level institutions, firm value, and the role of corporate social responsibility initiatives. In: *Journal of International Business Studies*, 2018, roč. 48, s. 360-385.
6. EUROSTAT. (2018): Annual enterprise statistics by size class for special aggregates of activities (NACE Rev. 2). [online]. Dostupné na internete: [http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-297817_QID_-4D5E61C7_UID_-3F171EB0&layout=SIZE_EMP,L,X,0;GEO,L,Y,0;NACE_R2,L,Z,0;INDIC_SB,L,Z,1;TIME,C,Z,2;INDICATORS,C,Z,3;&zSelection=DS-297817TIME,2015;DS-297817NACE_R2,B-N_S95_X_K; DS-297817INDIC_SB,V12150;DS-297817 INDIC ATORS,OBS_FLAG;&rank Name1=INDICATORS_1_2_-1_2&rankName 2= INDIC-SB_1_2_-1_2&rankName3=NACE-R2_1_2_-1_2&rankName4=TIME_1_0_0_0&rank Name5=SIZE-EMP_1_2_0_0&rankName6=GEO_1_2_0_1&rStp=&cStp=&rDCh=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode =ROLLING&time_most_recent=true&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23. %23%23%23](http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?query=BOOKMARK_DS-297817_QID_-4D5E61C7_UID_-3F171EB0&layout=SIZE_EMP,L,X,0;GEO,L,Y,0;NACE_R2,L,Z,0;INDIC_SB,L,Z,1;TIME,C,Z,2;INDICATORS,C,Z,3;&zSelection=DS-297817TIME,2015;DS-297817NACE_R2,B-N_S95_X_K;DS-297817INDIC_SB,V12150;DS-297817INDICATORS,OBS_FLAG;&rankName1=INDICATORS_1_2_-1_2&rankName2=INDIC_SB_1_2_-1_2&rankName3=NACE-R2_1_2_-1_2&rankName4=TIME_1_0_0_0&rankName5=SIZE-EMP_1_2_0_0&rankName6=GEO_1_2_0_1&rStp=&cStp=&rDCh=&cDCh=&rDM=true&cDM=true&footnes=false&empty=false&wai=false&time_mode=ROLLING&time_most_recent=true&lang=EN&cfo=%23%23%23%2C%23%23%23.%23%23%23).
7. EUROPEAN COMMISSION (2017): Non-financial reporting. [online]. Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/non-financial-reporting_en.
8. GÁBOROVÁ, I. (2020a): Influence of Innovation Activities on CSR of SMEs in Selected CEE Countries. In: *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*, 2020.
9. GÁBOROVÁ, I. (2020b): Relationship of Corporate Social Responsibility and Innovation in SMEs: Case Study in Selected CEE countries. In: *Journal of Economics, Slovak Academy of Sciences*, 2020.
10. GROSSMAN, G. M. - HELPMAN, E. (1993): Innovation and Growth in the Global Economy. In *Economica*, roč. 60, č. 239, s. 373-373.
11. GUENSTER, N. et al. (2011): The Economic Value of Corporate Eco-Efficiency. In: *European Financial Management*, 2011, roč. 17, č. 4, s. 679-704.
12. KHAN, H. R. et al. (2018): Transformational leadership, corporate social responsibility, organizational innovation, and organizational performance: Symmetrical and asymmetrical analytical approaches. In: *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 2018, roč. 25, č. 6, s. 1270-1283.
13. KIM, S. – KIRSHNA, A. – DANESH, G. (2019): Economics or ethics? Exploring the role of CSR expectations in explaining consumers' perceptions, motivations, and active communication behaviors about corporate misconduct. In *Public Relations Review*, roč. 45, č. 1, s. 76-87.
14. LEV, B. – PETROVITS, C. – RADHAKRISHNAN, S. (2009): Is doing good good for you? How corporate charitable contributions enhance revenue growth. In: *Strategic Management Journal*, 2009, roč. 31, č. 2, s. 182–200.
15. MENBERE WORKIE TIRUNEH (2017): Náznaky deglobalizácie. [online]. In: *HN Komentáre*. Dostupné na internete: <https://komentare.hnonline.sk/komentare/1010558-naznaky-deglobalizacie>.
16. MIDDTUN, A. (2009): Strategic CSR Innovation: Serving Societal and Individual Needs. *Research report 2/2009*. [online]. BI Norwegian School of Management. Department of Innovation and Organizational Management. Dostupné na internete: <https://biopen.bi.no/bi-xmlui/bitstream/handle/11250/94093/2009-02-midttun.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

17. MOSCARINI, G. - POSTEL-VINAY, F. (2012): The Contribution of Large and Small Employers to Job Creation in Times of High and Low Unemployment. In: *American Economic Review*, 2012, roč. 102, č. 6, s. 2509 -2539.
18. MUMTAZ, H. – MUSSO, A. (2019): The Evolving Impact of Global, Region-Specific, and Country-Specific Uncertainty. In *Journal of Business & Economic Statistics*, 2019.
19. ORLITZKY, M. – SCHMIDT, F. L. – RYNES, S. L (2003): Corporate Social and Financial Performance: A Meta-Analysis. In: *Organization Studies*, 2003, roč. 24, č. 3, s. 403-411.
20. REXHEPI, G. – KURTISHI, S. – BEXHETI, G. (2013): Corporate Social Responsibility (CSR) and Innovation – The drivers of business growth? In: *Second International Conference on Leadership, Technology and Innovation Management 2012*, roč. 75, s. 532-541.
21. ROMER, P.M. (1990): Endogenous Technological Growth. In: *Journal of Political Economy*, 1990, roč. 98, č. 5, s. 71-102.
22. ROSZKOWSKA-MENKES, M. T. (2018): Integrating strategic CSR and open innovation. Towards a conceptual framework. In: *Social Responsibility Journal*, roč. 14, č. 4, s. 950-966.
23. SLOVAK BUSINESS AGENCY. (2018): *Porovnanie podmienok podnikania MSP v krajinách strednej Európy*. [online]. Dostupné na internete: https://www.npc.sk/media/uploads/files/Porovnanie_podmienok_podnikania_MSP_v_krajinach_strednej_Eurovy_II3158H.pdf.
24. TORUGSA, N. – O`DONOHUE, W. – HECKER, R. (2012): Proactive CSR: An Empirical Analysis of the Role of its Economic, Social and Environmental Dimensions on the Association between Capabilities and Performance. In: *Journal of Business Ethics*, 2012, roč. 115, s. 383-402.

Kontakt:

PhDr. Ivana Gáborová, MBA

Fakulta ekonómie a podnikania

Paneurópska vysoká škola

Tematínska 10

851 05 Bratislava

Slovakia

e-mail: ivanagaborova3@gmail.com

INDIA AND THE OECD – COMPARISON OF ECONOMIES

Martin Grešš

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: martin.gress@euba.sk.

Abstract: The OECD, bringing together 37 economies geographically covering almost all continents of the world, was established in September 1961 and is known as the “Club of the Rich”. Regarding India, it is one of the most populous countries of the world which belongs to a grouping called BRICS. The aim of this paper is to analyze the status of the economy of India and economies of OECD member states. We use cluster analysis in order to achieve the stated goal. Based on the results, we try formulating measures in the macro area, in order to ensure and promote convergence of the economy of India with economies of OECD member states leading for India to become one of the full members of the Organization.

Key words: current account, GDP growth, India, inflation, OECD, unemployment

JEL: C38, E24, E31

Introduction

According to OECD (2001), India was invited to join the OECD Development Center in February 2001 in order to foster cooperation between the OECD and India. However, India is still, after two decades of being a part of various OECD structures, refraining itself from becoming a full member of the Organization. According to TAXMANN (2019), commitments coming with the membership in the OECD are keeping India not being the full member. On the other hand, India participates in different OECD committees like taxation, transport research, chemicals, pesticides, consumer policies, fiscal policies and others (TAXMANN, 2019; OECD, 2019).

Is India ready to participate in the activities and the functioning of the OECD as a full member from an economic point of view? According to WDI (2020), Indian GDP p.c. in current prices in 2018 was significantly lower than the average OECD GDP p.c. (20-fold difference, USD 2 0005 compared to USD 39 299). Compared to Luxembourg with the highest GDP p.c. of USD 116 654, the difference is 58. fold. Comparing to Colombia, as a country with the lowest GDP p.c. within the OECD, the difference would be only about 3.3-fold. Based on the level of GDP p.c. it is questionable, whether India is ready to become full member of the OECD. However, looking at GDP p.c. in purchasing power parity in current international USD, the difference between India and OECD average decreases to 7-fold difference. Also OECD (2019) mentions India as the world’s third biggest economy in purchasing power parity terms with GDP growth projected to exceed 6% in 2020.

The aim of this article is to analyze the status of the economy of India and economies of OECD member states. Based on the results, we try formulating measures in the macro area, in order to ensure and promote convergence of the economy of India with economies of OECD member states.

Methodology and data

As a basis for analyzing the data, we used an online database of World Development Indicators of the World Bank (WDI, 2020). We chose the years 2010 to 2018 as a basis for our analysis. We were able to obtain all necessary and relevant data for this period for all OECD

member states and India. The 2019 data were incomplete, which did not allow adequate analysis of the state of the economies in analyzed countries.

For the analysis of economies of OECD member states and India, we selected macroeconomic indicators summarized in table 1. We decided to use indicators that are part of Kaldor's magic square as the picture of the state of the economy in a given time period (in our case the state of the economies of OECD member states and India based on the mean data from 2010 to 2018). For more information on the background and construction of magic square, see Kaldor (1971) and Medrano and Teixeira (2013). Nevertheless, we did not use the magic square proposed by Medrano and Teixeira (2013). Instead, we used variables as proposed by Lisý (2002, p. 70) with lowest value for each analyzed variable at the beginning of the axes (depending on OECD average and India means for period 2010 – 2018) without normalization as proposed in Medrano and Teixeira (2013).

Table 1: Summary of input variables

<i>Variable</i>	<i>Unit</i>	<i>Name</i>
GDP growth (annual)	%	GDP
Unemployment (total labor force)	%	UNE
Inflation, GDP deflator (annual)	%	DEF
Current account balance (% of GDP)	%	CA

Source: Author.

We measure GDP growth as the aggregate data based on 2005 constant prices, expressed in U.S. dollars. In case of unemployment, we focused on the overall unemployment rate, measured as a proportion of the total labor force. For inflation, we decided to use the GDP deflator, which better reflects the price changes in the economy as the consumer price index. In the analysis of external economic relations, we chose share of current account balance to GDP, calculated as the sum of net exports of goods and services and net primary and secondary income expressed in current prices in U.S. dollars.

In the next part of this paper, we apply cluster analysis for the selected set of variables for individual OECD member states and India. We analyzed 38 complete cases, which allowed us to make conclusions about the similarities and dissimilarities between both OECD member states themselves, and between India and OECD member states. We chose cluster analysis based on its design to group observations or variables into clusters based upon similarities between them. The aim of the decomposition was to create several rather homogenous groups. We concentrated on joining the statistical units (countries) in each cluster that were the most similar to each other. Units in different clusters were to be, however, the most dissimilar. The analysis consists of several steps: 1. Selection of distance metric (which is used to measure the distance between clusters); 2. Selection of the type of clustering process; 3. Selection of clustering method (which is used to derive clusters); 4. Determination of the number of significant clusters; 5. Interpretation of outputs. Before the distance calculation, we standardized all variables in the analysis by first, subtracting sample mean and second, dividing by sample standard deviation. When choosing distance metric, we used squared Euclidean distance. As a type of clustering procedure, we used an agglomerative hierarchical procedure with Ward's clustering method. This type of procedure begins by placing each observation into a separate cluster. Clusters are then joined, two at a time, until the number of clusters is reduced to the desired target. At each stage, the clusters joined are the pair that are closest together. Ward's method defines the distance between two clusters in terms of the increase in the sum of squared deviations around the cluster means that would occur if the two clusters were joined. Based on the results, we decided to determine the number of significant clusters as five. We

provide interpretation of clusters in the next part of this paper. In discussion and conclusion, based on the synthesis of output analysis, we formulate conclusions regarding the state of the economy of India in order to converge with current OECD member states.

Results

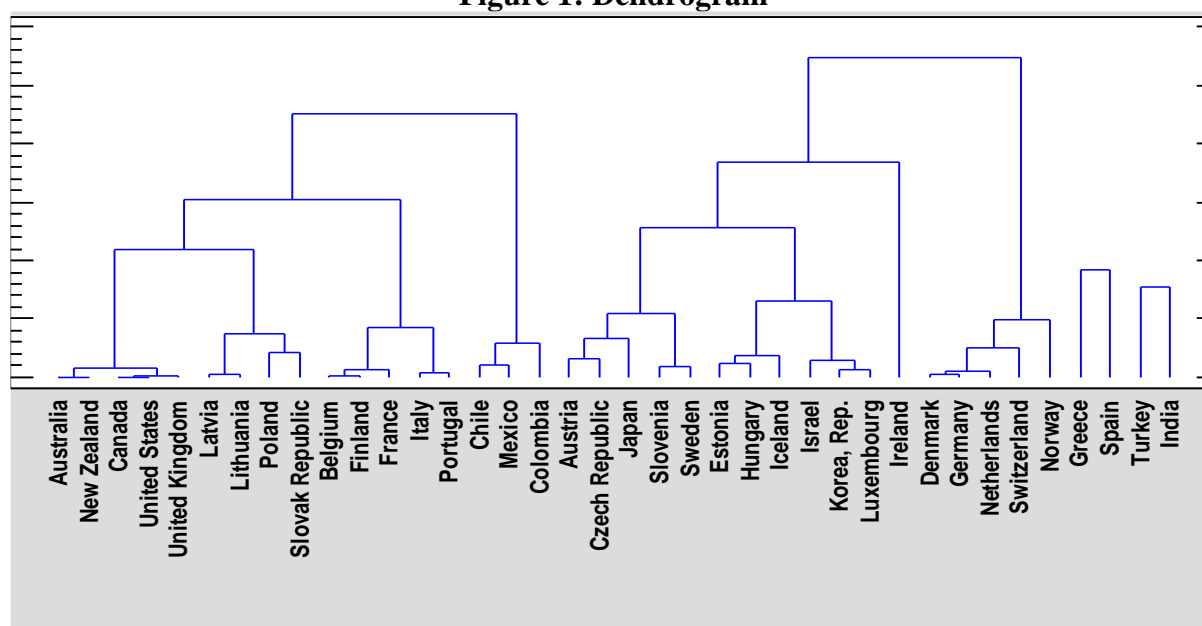
This section analyzes the composition and dissimilarities of clusters of OECD member states and India grouped based on the variables from table 1. In the first step of output analysis, we identify and analyze the structure of individual clusters. In the second step of analysis, we identify the main differences between clusters based on input variables. For the identification of dissimilarities among clusters, we used the centroids of the variables for all clusters in selected year. Table 2 summarizes basic information on individual clusters. Table 3 provides summaries of the characteristics of each cluster based on the analyzed variables.

Table 2: Summary of cluster characteristics

<i>Cluster</i>	<i>Member count</i>	<i>Percent</i>	<i>Countries</i>
1	17	44.74	Australia, Belgium, Canada, Chile, Colombia, Finland, France, Italy, Latvia, Lithuania, Mexico, New Zealand, Poland, Portugal, Slovak Republic, United Kingdom, United States
2	17	44.74	Austria, Czech Republic, Denmark, Estonia, Germany, Hungary, Iceland, Ireland, Israel, Japan, Korea, Rep., Luxembourg, Netherlands, Norway, Slovenia, Sweden, Switzerland
3	2	5.26	Greece, Spain
4	2	5.26	Turkey, India
<i>Total:</i>	38	100	

Source: Author's own calculations.

Figure 1: Dendrogram

Source: Author's own calculations.

Figure 1 presents the dendrogram as the result of the cluster analysis. We observe that clusters 3 and 4 were formed during the first step of cluster analysis with clusters 1 and 2 forming in later steps.

From a geographical point of view, we can identify only one homogenous cluster, which is cluster 3. This is the only cluster comprised of countries from one continent as proposed in EB (2019). In this case, two countries from Europe. All other clusters consist of countries located on two or more continents. Cluster 1 is the most heterogeneous cluster, consisting of countries from four different continents. Cluster 2 is more homogenous than cluster 1. However, in the structure of this cluster we can identify countries located on three continents. Concerning the economic performance in basic macroeconomic indicators, India is part of cluster 4 together with Turkey.

If we take into account the economic welfare of examined countries (WDI 2020), we note that GDP p.c. of Turkey is almost five times the GDP p.c. of India. Surprisingly, economy of Colombia with lower level of GDP p.c. than Turkey and Mexico with almost the same level of GDP p.c. as Turkey are not part of cluster 4, instead they belong to cluster 1, where economies with higher levels of GDP p.c. are included. This suggests that despite different levels of GDP p.c., these countries shared similar state of basic macroeconomic indicators in 2018.

Table 3: Cluster differences

<i>Cluster</i>	<i>GDP</i>	<i>UNE</i>	<i>DEF</i>	<i>CA</i>
1	2.4	8.4	2.0	-1.8
2	2.6	6.1	1.6	4.5
3	-0.7	21.6	0.1	-1.5
4	6.7	7.7	7.2	-3.6

Source: Author's own calculations.

As for the general evaluation, the worst results were obtained for cluster 3. The average GDP fell by -0.7% and there was the highest unemployment rate (21.6%) with negative current account balance of -1.5%. Cluster 4 was best in GDP growth (6.7%), however it performed worst in current account balance of -3.6%. For inflation rate, we used the GDP deflator, which includes changes in prices of all goods and services realized in the economy. Based on available data, we see that cluster 3 reached the lowest average inflation rate of 0.1%. We note confirmation of modified Phillips curve thesis, validating the inverse relationship between unemployment and inflation. Increase in the price level (inflation) leads, *ceteris paribus*, to decrease in the unemployment rate, and vice versa. We observe that the state of the economies of OECD member states is in line with economic theory. The average value of inflation of clusters with high average unemployment is low and vice versa. However, we observe an exception in cluster 4, where India is included, with third highest average unemployment rate of 7.7% with the highest average inflation rate of all clusters at 7.2%. High value for inflation was mainly due to the absolute highest inflation rate of Turkey and India (8.85% and 5.62%) of all countries. The third country with the highest inflation rate was Mexico (4.47%), which is located in cluster 1. Conversely, two countries from cluster 2 reached deflation – Japan and Switzerland, together with Greece from cluster 3. The last input variable was the state of foreign trade measured as a share of current account balance to GDP. In case of positive value there is a trade surplus, in case of negative value there is a trade deficit. Based on the data we conclude that from a sample of thirty-eight countries only nineteen countries representing half of the sample reached the current account surplus. Turkey and India, countries from a cluster with highest negative share of current account balance to GDP, were among the countries with largest deficits with Turkey ranking first at -4.89% and India ninth with -2.35%.

Discussion and conclusion

Based on the output of cluster analysis, we found that the structure of Indian economy is mostly similar to the structure of Turkey. Both these countries are located in cluster 4, which represents 5.26% of all observed countries. Table 4 demonstrates Indian ranking within input macroeconomic variables. Out of four basic macroeconomic characteristics, India placed best in GDP growth and second worst in inflation measured by the GDP deflator (with Turkey with worst inflation at 8.85%) and 30th in the current account balance on GDP with -2.35%. On the other hand, India placed quite well in unemployment (11th place with 5.56%).

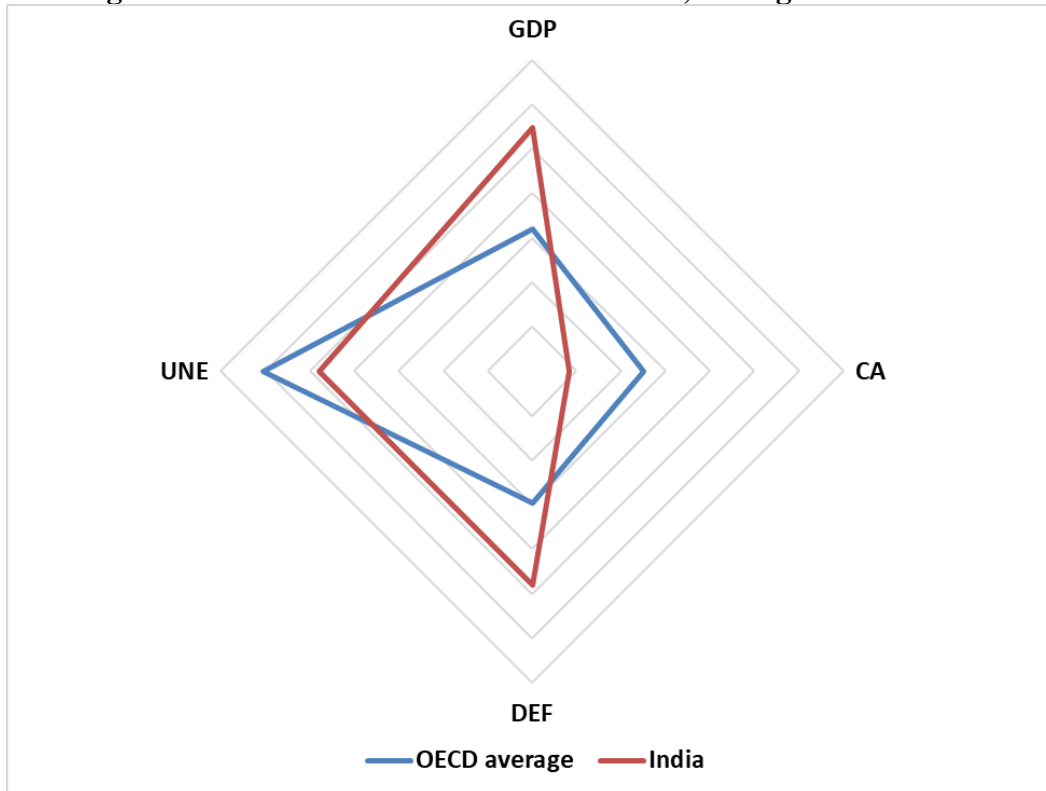
Table 4: India's ranking in input variables

	<i>GDP</i>	<i>UNE</i>	<i>DEF</i>	<i>CA</i>
Rank	1.	11.	37.	30.

Source: Author's own calculations.

Note: highlighted are lowest and highest rankings of India.

Figure 2: State of macroeconomic indicators, averages 2010 – 2018

Source: Author's own calculations

Based on the data in table 4 and figure 2, we can formulate some recommendations for the further development of the Indian economy to achieve the growth of well-being at the state level and at the level of households and individuals. To achieve this objective, India should ensure that in the future key macroeconomic indicators would develop in accordance with following:

- GDP growth – if possible, sustain the average level of growth from 2010-2018. If there is not a possibility to sustain current GDP growth in the long-term, we propose to introduce measures to ensure GDP growth, in particular real GDP p. c. growth at a level that is higher than the growth of average OECD GDP p. c. This will promote convergence of Indian economy with economies of OECD member states.

- Unemployment – Since the rate of unemployment is lower than the OECD average, we propose the economy to sustain this rate of unemployment for the benefit of the whole economy (mainly creating demand for goods and services in order to increase the overall household consumption, which should result in increase of total GDP, and GDP p. c.). We also propose creation of new jobs in order to reduce the unemployment rate in order to achieve natural rate of unemployment. We also propose for India to focus on increasing the employment rate in services, where the sector's share in domestic GDP is higher than in other developing countries contributing more to the value added than manufacturing sector.
- Inflation – we propose to introduce measures for inflation targeting in line with the objective of achieving real GDP growth in order to keep inflation at the level of GDP growth (preferably at a lower level than the growth rate of GDP). The level of average inflation in 2010-2018 was the second highest of all observed countries, and significantly higher than the OECD average. On the other hand, because of rather high average GDP growth in 2010-2018, economic development is sufficient to ensure the real GDP growth, since inflation rate was 1.3 percentage points lower than the GDP growth.
- Current account balance – we propose to introduce measures to encourage exports thereby achieving a zero value, or surplus of the current account balance. Export support from the state will also help to reduce the total unemployment and will ensure the growth of total GDP and GDP p. c.

In conclusion, we are aware of problems in macroeconomic performance of India. Nevertheless, based on GDP growth, we assume that India has strong economic potential that may lead to improvement in basic macroeconomic indicators and therefore conclude that India should become a member of the OECD in the future. We presume that potential full membership in the OECD will, in near future, lead to gradual improvement in basic macroeconomic indicators leading to increased welfare not only at national level (as growth of GDP p. c.) but also at microeconomic level of households and individuals.

We are aware of some limitations of our research. Firstly, chosen statistical unit. We used states as the main statistical unit. Secondly, number of variables for analysis. We used four main macroeconomic variables in the analysis of the performance of economies of OECD member states and India. Despite these limiting factors of our research, we consider it as a basis for developing further economic analysis (from a macroeconomic and a microeconomic perspective), and we recommend future research focusing on changing of the statistical unit. This may bring forth better identification of regional disparities and subsequent planning of public expenditures for regional convergence within the OECD member states and India. We also propose focusing on temporal dynamics, especially through increasing the number of observed years. Dynamics of changes in variables over time will allow for better understanding of the development and direction of the economy than a static view of one year. In our case, for example, it would be suitable to follow the development of basic macroeconomic indicators of the OECD member states and India before and after the coronavirus outbreak in 2020.

References:

1. EB (2019): Continent. [online]. In *Encyclopaedia Britannica*. [Cited 25. 5. 2020] Available online: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/134805/continent>.
2. KALDOR, N. (1971): Conflicts in National Economic Objectives. In: *The Economic Journal*, 1971, Vol. 81, No. 321, pp. 1-16.
3. LISÝ, J. (2002): *Ekonomía. Všeobecná ekonomická teória*. Bratislava: IURA Edition, 2002. ISBN 80-89047-35-1.

4. MEDRANO, R. A. – TEIXEIRA, J. R. (2013): A Kaldorian Macroeconomic Index of Economic Welfare. In: *Revista de História Econômica & Economia Regional Aplicada*, 2013, Vol. 8, No. 14, pp. 1-8.
5. OECD (2001). India Joins OECD Development Centre. [online]. [Cited 20. 5. 2020] Available online: <http://www.oecd.org/newsroom/indiajoinsoecddevelopmentcentre.htm>.
6. OECD (2019). Active with India. [online]. [Cited 20. 5. 2020] Available online: <https://issuu.com/oecd.publishing/docs/active-with-india-2019?fr=sNmM1ODkzNTk1MQ>.
7. TAXMANN (2019). Why India is not yet a member of OECD? [online]. [Cited 20. 5. 2020] Available online: <https://www.taxmann.com/blogpost/2000001743/why-india-is-not-yet-a-member-of-oecd.aspx>.
8. WDI (2020). World Development Indicators. [online]. [Cited 24. 5. 2020] Available online: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators#>.

Contact:

doc. Ing. Martin Grešš, PhD.

Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovakia

e-mail: martin.gress@euba.sk

HODNOTENIE SLOVENSKA V RÁMCI INOVAČNEJ POLITIKY EURÓPSKEJ ÚNIE

EVALUATION OF SLOVAKIA IN THE FRAMEWORK OF THE EUROPEAN UNION'S INNOVATION POLICY

Lubica Harakalová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: lubica.harakalova@euba.sk.

Abstrakt: Veda, výskum a inovácie sú najdôležitejším ukazovateľmi pri zvyšovaní konkurencieschopnosti členských krajín nielen v rámci EÚ ale aj na globálnej úrovni. V článku analyzujeme inovačnú výkonnosť a inovačný potenciál Slovenskej republiky v komparácii s členskými štátmi EÚ a EÚ ako takej. Na hodnotenie a komparáciu sme využili tri najpoužívanejšie rebríčky hodnotenie inovačnej výkonnosti a aktivít – Global Innovation Index (GII), European Innovation Scoreboard (EIS) a Innobarometer. GII a EIS považujeme za prehľadnejšie a pre účely článku efektívnejšie vzhľadom na spôsob vyhodnotenia meraných ukazovateľov a indikátorov. Výsledky Innobarometra preto v článku interpretujeme len slovné. V kontexte inovačnej výkonnosti poukazujeme na výdavky na vedu a výskum v kontexte stratégie Európa 2020. Nie dobré postavenie Slovenska vyplýva z dlhodobého finančného poddimenzovania vedy a výskumu.

Kľúčové slová: inovácie, Global Innovation Index (GII), European Innovation Scoreboard (EIS), Innobarometer. Európa 2020

JEL: O31, O32, O38

Abstract: Science, research and innovation are the most important indicators in increasing the competitiveness of member countries not only within the EU but also globally. In this article, we analyze the innovation performance and innovation potential of the Slovak Republic in comparison with EU Member States and the EU as such. For evaluation and comparison, we used the three most used rankings for evaluating innovation performance and activities - Global Innovation Index (GII), European Innovation Scoreboard (EIS) and Innobarometer. We consider GII and EIS to be clearer and more effective for the purposes of the article with regard to the method of evaluation of measured indicators and indicators. Therefore, we interpret the results of the Innobarometer only verbally in the article. In the context of innovation performance, we point to expenditures on science and research in the context of the Europe 2020 strategy. Slovakia is not in a good position due to the long-term financial underestimation of science and research.

Key words: innovations, Global Innovation Index (GII), European Innovation Scoreboard (EIS) a Innobarometer. Europe 2020

JEL: O31, O32, O38

1 Hodnotenie inovačnej aktivity členských štátov EÚ

Súčasný vývoj mení celý tento systém v dôsledku rozvoja nových technológií, poznatkov a nových aktérov na dynamický komplexný spoločensko – ekonomický systém, ktorý treba vnímať ako celok.¹

¹ BRZICA, D. - KAČÍRKOVÁ, M. - VOKOUN, J. (2017): Vytváranie a zhodnocovanie potenciálu znalostnej spoločnosti, s. 7.

Regionálne politiky vyspelých krajín sú zamerané na zvýšenie regionálnej konkurencieschopnosti prostredníctvom štyroch faktorov, medzi ktoré patria štruktúra ekonomických aktivít, úroveň inovácií, stupeň dostupnosti regiónu a úroveň vzdelania pracovných síl. Inovácie je možné považovať za kľúčový hnací motor ekonomického rastu.²

Inovačná politika EÚ je typickou spoločnou politikou, ktorá zahŕňa všetky politiky EÚ, môžeme ju charakterizovať ako politiku s najširším dosahom na ostatné politiky EÚ. Vzhľadom na typológiu inovácií³ a podľa Burgera⁴ môžeme konštatovať, že inovačná politika má širší rozsah a širšie stanovené ciele ako iné politiky EÚ. Inovačná politika sa často vníma ako výsledky politiky v oblasti vedy a výskumu, resp. že výsledky vedy a výskumu sú zdrojom inovácií. V užšom slova zmysle je možné chápať ich vzájomné prepojenie, avšak v súčasnom poňatí je potrebné inovačnú politiku chápať omnoho komplexnejšie, pretože jej presah do všetkých oblastí politik je čoraz väčší.

Významným dokumentom pre implementáciu inovačnej politiky je strategický dokument EÚ Európa 2020, ktorá si stanovuje 3 priority – inteligentný, inkluzívny a udržateľný rast EÚ a v rámci nich 5 kvantifikovaných cieľov, stanovený cieľ v oblasti vedy a výskumu je investovať 3 % HDP pre oblasť vedy a výskumu. Pre splnenie cieľov v rámci stratégie Európa 2020 boli stanovených 7 iniciatív, z toho hlavná iniciatíva Inovácie v Únii bola určená pre oblasť vedy, výskumu a inovácií. Cieľom tejto iniciatívy je opätovne upriamiť pozornosť politik v oblasti výskumu, vývoja a inovácií na výzvy, ktorým čelí naša spoločnosť, ako sú zmena klímy, efektívnosť využívania energie a zdrojov, zdravotná starostlivosť a demografické zmeny. Je potrebné posilniť každý stupeň inovačného reťazca od základného výskumu až po komercializáciu.

Inovácie úzko súvisia so znalosťami – ide o vytvorenie nových možností na základe kombinovania rôznych možností znalostí. Tieto znalosti môžu byť kombináciou skúseností alebo výsledkom procesu skúmania. Úspešná inovácia prebieha v prostredí vysokej neistoty, pričom na tieto neistoty musíme vyčleniť určité zdroje.⁵ Zvyšovanie znalostí nevyplýva iba z potreby rozvoja vysokých alebo stredne vysokých technológií. Inovácie, v ktorých sa vedomosti a znalosti uplatňujú, sa môžu týkať rôznej úrovne technológie. Štatistické údaje dokazujú, že komparatívnu výhodu dosahujú jednotlivé krajiny kombináciou vzdelanostnej a technologickej úrovne.⁶ Do inovačného procesu vstupuje veľa komponentov a len ich vzájomná súhra môže vytvoriť nový produkt alebo službu. Preto pri hodnotení inovačných procesov je potrebné hodnotenie viacerých ukazovateľov.

Globálny inovačný index (GII) je najčastejšie používaným indexom hodnotiacim inovačnú výkonnosť rozvinutých a rozvojových krajín v celosvetovom meradle. V súčasnosti index hodnotí inovačnú výkonnosť 130⁷ krajín v globálnom kontexte a poskytuje širokú databázu ukazovateľov o stave inovačného potenciálu vyhodnocovaných krajín.

GII je tvorený dvoma skupinami sub – indexami a to sub – indexami, ktoré sú vytvárané inovačnými vstupmi a sub – indexami, ktoré sú vytvárané inovačnými výstupmi. Inovačné vstupy tvoria 5 skupín hodnotených ukazovateľov, ktoré charakterizujú ekonomiku hodnoteného štátu a vytvárajú podmienky pre inovačné aktivity – inštitúcie, ľudský kapitál a výskum, infraštruktúra, dômyselnosť (sofistikovanosť) trhu a dômyselnosť (sofistikovanosť) podnikania. Sub – indexy charakterizujúce inovačné výstupy sú tvorené 2 skupinami hodnotených ukazovateľov, tieto zachytávajú reálne dosiahnuté inovačné výstupy: znalostné

² BURGER, P. (2016): Inovačná a klastrová politika, s. 20.

³ OECD, STATISTICAL OFFICE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. (2005): Oslo Manual Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data.

⁴ BURGER, P. (2016): Inovačná a klastrová politika, s. 32.

⁵ TIDD, J.- BESSANT, J.- PAVITT, K. (2007): Řízení inovací, s. 16.

⁶ KLAS, A.a kol. (2005): Technologický a inovačný rozvoj v Slovenskej republike, s. 138.

⁷ GLOBAL INNOVATION INDEX (2020).

a technologické výstupy a kreatívne výstupy. V každom zo 7 skupín hodnotených ukazovateľov je v jednotlivých hodnotených skupinách ukazovateľov niekoľko ďalších ukazovateľov od troch do piatich podrobnejších ukazovateľov, roku 2019 bolo celkovo hodnotených 80 ukazovateľov.⁸

Celkové skóre Globálneho inovačného indexu (Global Innovation Index – GII) je vytvorené z priemerného skóre inovačných vstupov a inovačných výstupov. Sub – index inovačných vstupov je jednoduchý priemer hodnotenia všetkých piatich skupín⁹ inovačných vstupov. Sub – index inovačných výstupov je jednoduchý priemer dvoch skupín inovačných výstupov.

Na hodnotenie inovačnej výkonnosti a inovačného potenciálu členských krajín EÚ vydáva Európska komisia od roku 2000 dokument pod názvom Európsky inovačný rebríček (European Innovation Scoreboard – EIS). EIS bol ako pilotný projekt súčasťou Lisabonskej stratégie, postupne boli dopĺňané hodnotiace parametre, v roku 2008 bol revidovaný a v súčasnosti obsahuje široké spektrum meraných ukazovateľov a všetky ukazovatele sú zahrnuté v Sumárnom inovačnom indexe (Summary Innovation Index – SII).

EIS zahŕňa 4 skupiny hodnotených oblastí, a to rámcové podmienky, investície, inovačné aktivity a vplyvy. V každej z hodnotených oblastí sa posudzuje niekoľko ukazovateľov podľa určitých indikátorov. Spolu je hodnotených v týchto oblastiach 10 dimenzií podľa 27 indikátorov.

Rámcové podmienky zachytávajú hlavné faktory inovačného výkonu všetkých zainteresovaných strán, ktoré sme zhrnuli do nasledujúcich bodov¹⁰:

- dimenzia ľudských zdrojov zahŕňa tri ukazovatele, meria dostupnosť a vysokokvalifikovanú a vzdelanú pracovnú silu. Ľudské zdroje zachytávajú počet nových absolventov – doktorandov, obyvateľstvo vo veku 25 – 34 rokov s ukončeným terciárnym vzdelaním a obyvateľstvo vo veku 25 – 64 rokov zapojených do vzdelávania a odbornej prípravy;
- atraktívne výskumné systémy zahŕňajú tri ukazovatele a opatrenia medzinárodnej konkurencieschopnosti vedeckej základne so zameraním na medzinárodné vedecké publikácie, najviac citované publikácie a počet zahraničných doktorandov;
- prostredie priaznivé pre inovácie zachytáva prostredie, v ktorom podniky pôsobia a zahŕňa dva ukazovatele – penetráciu širokopásmového pripojenia medzi podnikmi a riadenie založené na príležitostiach - meranie miery, do akej jednotlivci vykonávajú podnikateľské činnosti, ako vidia nové príležitosti, napríklad vyplývajúce z inovácií.

Investície zachytávajú investície uskutočnené vo verejnom aj podnikateľskom sektore a rozlišujú medzi nimi dva inovačné rozmery:

- financovanie a podpora zahŕňa dva ukazovatele a meria dostupnosť financií pre inovačné projekty prostredníctvom výdavkov na rizikový kapitál a podporu vlád pre výskum a inovačné činnosti podľa výdavkov na výskum a vývoj na univerzitách a organizáciu výskumu podporovaného vládou;
- podnikové investície zahŕňajú tri ukazovatele investícií do výskumu a vývoja, ako aj investícií do výskumu a vývoja, ktoré firmy vynakladajú úsilie na vytváranie inovácií a úsilie, ktoré podniky vyvíjajú, aby zlepšili svoje zručnosti v oblasti IKT.

Inovačné aktivity zachytávajú rôzne aspekty inovácií v podnikateľskom sektore a rozlišujú medzi tromi rozmermi:

- inovátori zahŕňajú tri ukazovatele merajúce podiel firiem, ktoré zaviedli inovácie na trhu alebo v rámci ich organizácií, ktoré pokrývajú produkt aj proces; počet inovátorov,

⁸ GLOBAL INNOVATION INDEX (2020).

⁹ PISÁR, P. a kol. (2019): Regionálne inovácie v Európskej únii a na Slovensku, s. 125.

¹⁰ EUROPEAN COMMISSION. (2019): European Innovation Scoreboard 2019 Methodology Report, s. 4.

marketingových a organizačných inovátorov; malé a stredné podniky, ktoré inovujú interne;

- prepojenia zahŕňajú tri ukazovatele merajúce inovačné schopnosti pri pohľade na spoluprácu a úsilie medzi inovačnými firmami, výskumnú spoluprácu medzi súkromným a verejným sektorom, a do akej miery súkromný sektor financuje verejnú činnosť v oblasti výskumu a vývoja;
- duševné aktíva zachytávajú rôzne formy práv duševného vlastníctva generovaných v EÚ, inovačný proces, vrátane patentových prihlášok, ochranných známok a dizajnu aplikácie.

Vplyvy zachytávajú účinky inovačných aktivít firiem a rozlišujú rozmery medzi dvoma inováciami:

- vplyvy na zamestnanosť merajú vplyv inovácií na zamestnanosť a zahŕňajú dva ukazovatele merajúce zamestnanosť v činnostiach náročných na znalosti a zamestnanosť v rýchlo rastúcich firmách v inovatívnych odvetviach,
- vplyvy na predaj merajú hospodársky vplyv inovácií a zahŕňajú tri ukazovatele meranie exportu stredne a technicky vyspelých výrobkov, vývoz služieb náročných na znalosti a predaj v dôsledku inovačných aktivít.

Hodnotenie inovačnej aktivity členských štátov EÚ podľa EIS nie je podľa niektorých autorov komplexné, pretože obsahuje veľa štatistických medzier, avšak EK ho využíva od roku 2010.¹¹ Podrobnejšie dáta napr. DESI index (Digital Economy and Society Index), GERD Index (Gross domestic expenditure na R&D) a počet patentov ukazujú odlišný obraz na úrovni inovácií.¹²

Podporným nástrojom na sledovanie inovačnej výkonnosti členských štátov EÚ, Švajčiarska a USA je Innobarometer. Je každoročný prieskum verejnej mienky medzi podnikmi a širokou verejnosťou o postojoch a činnostiach týkajúcich sa inovačnej politiky, ktorý sa uskutočňuje dotazníkovou formou v rámci prieskumov Eurobarometer. Flash Innobarometer je prieskumom aktuálnych aktivít a postojov súvisiacich s inováciami. Každý rok zhromažďuje názory a spätnú väzbu od európskych podnikov a poskytuje jedinečný zdroj informácií o inováciách v EÚ pre tvorcov európskej inovačnej politiky. Prieskum z roku 2016 (novšie údaje nie sú k dispozícii) zachytáva hlavné správanie a trendy v činnostiach súvisiacich s inováciami v podnikoch EÚ.

Prieskum skúma nasledujúce oblasti:¹³

- profily spoločností vyvíjajúcich inovácie – aké typy inovácií sa realizovali a ich podiel na obrate, čo tieto inovatívne činnosti predstavujú, ako veľa sa investovalo do rôznych obchodných aktivít;
- problémy, ktoré sa vyskytli pri komercializácii inovatívneho a neinovačného tovaru alebo služby, aké sú prekážky a zmenili sa od predchádzajúcich prieskumov;
- verejná podpora komercializácie tovaru a služieb – aký druh podpory by mali najpriaznivejší vplyv na inovačné aktivity spoločnosti;
- plány budúcich investícií spoločností do inovácií a dôvody a prečo;
- úloha dizajnu v stratégii spoločnosti a využívanie pokročilých výrobných technológií;
- budúcnosť inovácií a ich vplyv.

¹¹ CZUPICH, M. (2018): Public Sector Innovation in the European Union, s. 205.

¹² MACGREGOR PELIKÁNOVÁ, R. (2018): Fostering Innovation – a Myth or Reality of the EU in 2018, s. 971.

¹³ EUROPEAN COMMISSION. (2016): Innobarometer 2016 – EU business innovation trend, s. 2.

2 Hodnotenie Slovenska v Global Innovation Index

V roku 2019 v hodnotení Global Innovation Index na prvom mieste bolo Švajčiarsko so skóre 67,2, na poslednom mieste – na 129. mieste bol Jemen so skóre 14,5. Slovensko bolo na 37. mieste so skóre 42,0.

Tabuľka 1: Umiestnenie Slovenska v GII v porovnaní s krajinou na 1. mieste s uvedením skóre

<i>Rok</i>	<i>Umiestnenie Slovenska v rankingu</i>	<i>Skóre</i>	<i>Krajina na 1. mieste v rankingu</i>	<i>Skóre</i>
2019	37.	42,0	Švajčiarsko	67,2
2018	36.	42,9	Švajčiarsko	68,4
2017	34.	43,4	Švajčiarsko	67,7
2016	37.	41,7	Švajčiarsko	66,3
2015	36.	43,0	Švajčiarsko	68,3
2014	37.	41,9	Švajčiarsko	64,8
2013	36.	42,2	Švajčiarsko	66,6

Zdroj: Global Innovation Index (2020)

Tabuľka 2: Umiestnenie Slovenska v hodnotených inovačných aktivitách v rámci Global Innovation Index v roku 2019 v porovnaní s krajinou na 1. mieste s uvedením skóre

<i>Aktivita</i>	<i>Umiestnenie Slovenska v rankingu</i>	<i>Skóre</i>	<i>Krajina na 1. mieste v rankingu</i>	<i>Skóre</i>
Inštitúcie	38	73,1	Singapúr	94,9
Ľudský kapitál a výskum	58	32,4	Južná Kórea	66,5
Infraštruktúra	36	54,2	Nórsko	69,9
Dômyselnosť trhu	67	47,4	USA	87,0
Dômyselnosť podnikania	46	35,6	Švédsko	68,8
Znalostné a technologické výstupy	29	34,0	Švajčiarsko	70,3
Kreatívne výstupy	36	37,1	Švajčiarsko	56,6

Zdroj: Global Innovation Index (2020)

3 Hodnotenie Slovenska v rámci European Innovation Scoreboard

Slovensko v rámci hodnotenia European Innovation Scoreboard patrí od roku 2011 medzi Cyprus, Maltu, Taliansko, Španielsko, Grécko, Lotyšsko, Litvu, Maďarsko, Poľsko a Chorvátsko (od roku 2013) a v súčasnosti tvoria tieto štáty skupinu tzv. miernych inovátorov.

Najlepšie skóre spomedzi inovačných lídrov dosiahlo v roku 2018 Švédsko.

Tabuľka 3: Porovnanie skóre Slovenska a Švédska v hodnotení 10 oblastí v rámci European Innovation Scoreboard v roku 2018

<i>Hodnotená oblasť podľa EIS</i>	<i>Skóre Slovenska</i>	<i>Skóre Švédska</i>
Sumárny inovačný index	63,5	135,8
Ľudské zdroje	70,4	174,9

Atraktivnosť výskumného systému	41,5	166,2
Prostredie priateľské pre inovácie	57,5	172,3
Financie a podpora	23,8	109,3
Podnikové investície	66,9	124,3
Inovátori	41,7	115,4
Prepojenia	57,9	147,3
Duševné vlastníctvo	39,8	156,2
Vplyv na zamestnanosť	108,5	134,5
Dopad na predaj	111,2	88,0

Zdroj: European Innovation Scoreboard, 2019

Pri hodnotení jednotlivých oblastí Slovensko dosahuje najhoršie výsledky v oblasti financií a podpory, najlepšie výsledky sa dosahujú v vplyve na zamestnanosť a v dopadoch na predaj, kde Slovensko dosahuje hodnoty inovačných lídrov.

4 Hodnotenie Slovenska v rámci Innobarometer

Innobarometer uvádza širokú škálu výsledkov svojho prieskumu, jeho interpretácia výsledkov pre Slovenskú republiku nie sú relevantné pre význam článku, preto uvedieme len niektoré.

Slovensko sa nachádza nad priemerom EÚ pri zavedení akéhokoľvek typu inovácie, ktorá bola zavedená od januára 2013. V prípade zavedenia inovácie tovaru, inovatívnych organizačných metód a marketingových stratégií, inovatívnych výrobných procesov je SR pod priemerom EÚ, v zavedení inovácií v službách sme nad priemerom EÚ.¹⁴

Podľa Innobarometra obrat v slovenských podnikoch tvorí 10 % vďaka inováciám, čo je na úrovni EÚ.¹⁵ Nad priemerom EÚ je investovanie slovenských podnikov do strojového vybavenia, licencií, softvérov, ale aj tréningov (aj keď len tesne). Čo sa týka investovania do budovania značky a reputácie, nachádzame sa tesne pod priemerom EÚ, avšak v prípade investovania do zdokonaľovania organizácie a obchodného procesu, tu sa nachádza Slovensko vysoko nad priemerom EÚ a takisto si nadpriemerne dobre vedieme aj v investovaní do designovania produktov. Nie je prekvapujúce, že podpriemerné výsledky dosahujú slovenské podniky v investovaní do softvérového vybavenia a v nákladoch na vedu a výskum.¹⁶

Záver

Inovačná politika je nákladná politika. Zároveň prináša so sebou aj značné riziko zlyhania v konkrétnom okamihu a môže viesť k výrazným stratám. Úspešná inovačná politika však zase poskytuje vysokú konkurencieschopnosť a prosperitu.¹⁷

Na základe vyhodnotenia parametrov v rámci troch rebríčkov hodnotenia inovačnej aktivity a inovačného potenciálu Slovenska je zrejmé, že najväčšou prekážkou lepšej implementácie inovačnej politiky EÚ na Slovensku je predovšetkým nízka finančná podpora zo strany štátu a takisto lepšie prepojenie medzi všetkými aktérmi, ktorí sa angažujú na vede, výskume, inováciách a vo vzdelávaní. Zásadným problémom je aj rozdrobenosť regionálnej a

¹⁴ EUROPEAN COMMISSION. (2016): Innobarometer 2016 – EU business innovation trend, s. 9-20.

¹⁵ EUROPEAN COMMISSION. (2016): Innobarometer 2016 – EU business innovation trend, s. 28.

¹⁶ EUROPEAN COMMISSION. (2016): Innobarometer 2016 – EU business innovation trend, s. 30-48.

¹⁷ LIPKOVÁ, E. (2012): Innovation Policy of the European Union, s. 176.

inovačnej politiky v podmienkach Slovenska, ktoré nevytvárajú synergický efekt, ktorý by mal pozitívny vplyv na regionálny rozvoj.¹⁸

Takisto je potrebné zvýšiť podiel HDP na vedu a výskum, pretože Slovensko pravdepodobne nespĺní ani svoj národný cieľ v rámci stratégie Európa 2020, ktorý bol stanovený mimoriadne málo ambiciózne a to len 1,2 % HDP. V roku 2018 Slovensko investovalo na vedu a výskum len 0,84 % HDP,¹⁹ čo je najmenej aj spomedzi krajín V – 4.

Použitá literatúra:

1. BRZICA, D. – KAČÍRKOVÁ, M. – VOKOUN, J. (2017): *Vytváranie a zhodnocovanie potenciálu znalostnej spoločnosti*. Bratislava: Ekonomický ústav SAV, 2017. ISBN 978-80-7144-283-7. 135 s.
2. EUROPEAN COMMISSION. (2016): *Inobarometer 2016 – EU business innovation trend*, s. 9-20. [online] [cit. 24. 05. 2020]
3. EUROPEAN COMMISSION. (2019): *European Innovation Scoreboard 2019 Methodology Report*. [online] [cit. 04. 06. 2020]
4. BURGER, P. (2016): *Inovačná a klastrová politika*. Košice: Ekonomická fakulta TUKE, 2016. ISBN 978-80-8086-257-2. 108 s.
5. OECD, STATISTICAL OFFICE OF THE EUROPEAN COMMUNITIES. (2005): *Oslo Manual Guidelines for Collecting and Interpreting Innovation Data* [online] [cit. 06. 06. 2020]
6. GLOBAL INNOVATION INDEX (2020) [online] [cit. 06. 06. 2020] Dostupné na: <https://www.globalinnovationindex.org/analysis-indicator>
7. PISÁR, P. a kol. (2019): *Regionálne inovácie v Európskej únii a na Slovensku*. Banská Bystrica: Ekonomická fakulta UMB, 2019. ISBN 978-80-557-1606-0. 250 s.
8. LIPKOVÁ, L. (2012): *Innovation Policy of the European Union* In Proceedings of the 1st International Conference on European Integration 2012. Ostrava: VŠB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-177. ISBN 978-80- 248-2685-1.
9. TIDD, J. – BESSANT, J. – PAVITT, K. (2007): *Řízení inovací*, Brno: Vydavatelství a nakladatelství Computer Press a.s., 2007. ISBN 978-80-251-1466-7. 549 s.
10. KLAS, A. a kol. (2005): *Technologický a inovačný rozvoj v Slovenskej republike*. Bratislava: Ústav slovenskej a svetovej ekonomiky SAV, 2005. ISBN 80-7144-147-3. 390 s.
11. EUROPEAN COMMISSION. (2019): *European Innovation Scoreboard, edition 2019*. [online] [cit. 10. 06. 2020]
12. EUROPEAN COMMISSION. (2019) *Euroepan Innovation Scoreboard, edition 2019, Country Profile*. [online] [cit. 24. 05. 2020]
13. EUROSTAT. (2020): *Europe 2020: Headline Indicators Scoreboard*. [online] [cit. 20. 05. 2020]
14. CZUPICH, M. (2018): *Public Sector Innovation in the European Union*. In proceedings of the 4th International Conference on European Integration 2018. Ostrava: VŠB - Technical University of Ostrava, 2018. ISBN 978-80-248-4169-4, s. 199-205.
15. KORDOŠ, M. – KRAJŇÁKOVÁ, E. (2018): *The Role of Innovation in EU Regional Policy Within its Implication in the Conditions of Slovak Republic*. In proceedings of the 4th International Conference on European Integration 2018. Ostrava: VŠB - Technical University of Ostrava, 2018. ISBN 978-80-248-4169-4, s. 781-788.

¹⁸ KORDOŠ, M. – KRAJŇÁKOVÁ, E. (2018): *The Role of Innovation in EU Regional Policy Within its Implication in the Conditions of Slovak Republic*, s. 786

¹⁹ EUROSTAT. (2020): *Europe 2020: Headline Indicators Scoreboard*. [online] [cit. 20. 03. 2020]

16. MACGREGOR PELIKÁNOVÁ, R. (2018): *Fostering Innovation – a Myth or Reality of the EU in 2018*. In proceedings of the 4th International Conference on European Integration 2018. Ostrava: VŠB - Technical University of Ostrava, 2018. ISBN 978-80-248-4169-4, s. 965-971.

Kontakt:

Ing. Ľubica Harakaľová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: lubica.harakalova@euba.sk

PROBLÉM NELEGÁLNYCH TRANSFEROV A OBCHODU S KONVENČNÝMI ZBRAŇAMI V EURÓPSKEJ ÚNII¹

THE PROBLEM OF ILLICIT TRANSFERS AND TRADE IN CONVENTIONAL ARMS IN THE EUROPEAN UNION

Lujza Chrvalová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: chrvalová.lujza@gmail.com.

Abstrakt: Členské štáty Európskej únie, podobne ako ostatné regióny sveta, sú súčasťou nelegálnych transferov a obchodu s konvenčnými zbraňami. Jednotlivé členské štáty Európskej únie sa líšia objemami pašovaných zbraní, zastávanou pozíciou dodávateľa, odberateľa alebo tranzitnej krajiny, naopak spoločným znakom je typ pašovaných zbraní a platná medzinárodná legislatíva. V tejto súvislosti je cieľom článku definovať, ktorá medzinárodná a regionálna legislatíva, a akým spôsobom, pristupuje k otázke nelegálnych transferov a obchodu s konvenčnými zbraňami. Využívaná je najmä metóda deskriptívnej analýzy a syntézy kvalitatívnych údajov, ktorá je doplnená reálnymi prípadmi, ktoré nastali v jednotlivých krajinách Európskej únie.

Kľúčové slová: konvenčné zbrane, nelegálne transfery a obchod so zbraňami, Európska únia, medzinárodná legislatíva v oblasti pašovania zbraní

JEL: F52, F59

Abstract: Member states of the European Union, like other regions of the world, are part of illegal transfers and trade in conventional weapons. The European Union member states differ in the volumes of arms trafficked, positions of supplier, destination or transit country, while the common feature is the type of arms trafficked and current international legislation. In this context, the article aims to define which international and regional legislation, and how, tackles the issue of illegal transfers and trade in conventional weapons. In particular, the method of descriptive analysis and synthesis of qualitative data is used, complemented by real cases that have occurred in individual European Union countries.

Key words: conventional weapons, illicit arms transfers and trade with weapons, European Union, international legislation on arms trafficking

JEL: F52, F59

Úvod

Nelegálne transfery a obchod s konvenčnými zbraňami predstavujú komplikovaný problém v globálnom meradle, ktorý je spájaný predovšetkým s krajinami strednej a východnej Afriky, Blízkeho a Stredného východu, kde pretrvávajú ozbrojené konflikty, aktivity teroristických organizácií a s nimi spojené potlačanie základných ľudských práv. Ďalšími motívmi, ktoré vedú k obstarávaniu nelegálne držaných zbraní, sú nedostatok dôvery voči bezpečnostnému sektoru štátu, etnická, rasová a náboženská diskriminácia, existencia gangov a kriminálnych skupín, ale aj nedostatočná legislatíva v oblasti obchodu so zbraňami. Odhaduje sa, že nelegálny obchod so strelnými zbraňami vytvára celosvetovo medzi 125 až 236 miliónmi

¹ Článok je napísaný v rámci projektu číslo Strategie AV21 s názvom Globální konflikty a lokální souvislosti: kulturní a společenské výzvy.

EUR ročne.² V prepočte táto suma predstavuje 10 až 20 % z celkového legálneho obchodu so strelnými zbraňami. Ide o globálny problém, čo znamená, že sa dotýka takmer všetkých krajín medzinárodného spoločenstva, pričom sa odlišuje najmä v objemoch nelegálneho obchodu, spôsoboch nadobúdania nelegálne držaných zbraní a typu pašovaných zbraní. Významný faktor vplyvu predstavujú aj uzatvorené medzinárodné, regionálne a bilaterálne zmluvy a dohovory, či spoločné iniciatívy a inštitúcie zamerané na boj proti pašovaniu zbraní.

Európska únia, napriek zvýšenej snahe o potlačanie nelegálnych transferov a obchodu s konvenčnými zbraňami, je podobne ako ostatné krajiny medzinárodného spoločenstva súčasťou tohto problému. Existujú viaceré správy, kedy sa zbrane vyrobené v Európskej únii našli v rukách povstaleckých skupín alebo teroristických organizácií, ktoré sú súčasťou ozbrojených konfliktov v Afrike, Latinskej Amerike, Blízkom alebo Strednom Východe. Taktiež boli evidované prípady na území štátov Európskej únie, kedy sa nelegálne držané zbrane našli v rukách kriminálnych skupín, gangov alebo jednotlivcov, určených na páchanie ozbrojených trestných činov. V tejto nadväznosti je cieľom článku, pomocou metódy deskriptívnej analýzy a syntézy kvalitatívnych údajov, definovať, ktorá platná medzinárodná a regionálna legislatíva sa dotýka nelegálnych transferov a obchodu s konvenčnými zbraňami, a akým spôsobom k danému problému pristupuje. Súčasťou analýzy je tiež objasnenie spôsobov nadobúdania nelegálne držaných zbraní, typológia štátov Európskej únie podľa prevažujúcich aktivít, ktoré sú doplnené reálnymi prípadmi, ktoré nastali v krajinách Únie.

1 Medzinárodná legislatíva týkajúca sa nelegálnych transferov zbraní v rámci členských štátov Európskej únie

Za účelom skoncipovania efektívnej medzinárodnej legislatívy v oblasti pašovania konvenčných zbraní, je potrebné poznať, akým spôsobom možno dané konvenčné zbrane získať. Toto poznanie umožňuje štátom rozhodnúť sa, či je vhodné formulovať opatrenia zamerané viac do vnútra štátu alebo na medzinárodnú, či regionálnu spoluprácu. Hlavnými zdrojmi, prostredníctvom ktorých získavajú pašeráci alebo koneční spotrebitelia nelegálne držané zbrane sú:³

- reaktivácia neutralizovaných zbraní;
- vlámanie a krádež;
- sprenevera legálnych zbraní;
- predaj legálne držaných zbraní na čiernom trhu alebo Darknete;⁴
- reaktivácia vyradených vojenských alebo policajných strelných zbraní;
- premena plynových pištolí.

Viaceré vyššie spomenuté spôsoby predstavujú tradičný spôsob nadobudnutia nelegálne držaných zbraní, ale vplyvom modernizácie technológií sa objavujú a dostávajú stále viac do popredia nové spôsoby, ktoré je potrebné pochopiť, následne potlačiť a v konečnom dôsledku eliminovať. Ide predovšetkým o nákup zbraní prostredníctvom internetu, pričom práve Európa ako celok je najväčším Darknet trhom na predaj konvenčných zbraní. Dokonca dosahuje podľa výskumov tržby päťkrát vyššie ako USA, kedy v prepočte na jednotlivé členské štáty malo Dánsko v roku 2017 druhý najvyšší podiel na Darknet predajcoch strelných zbraní v hodnote

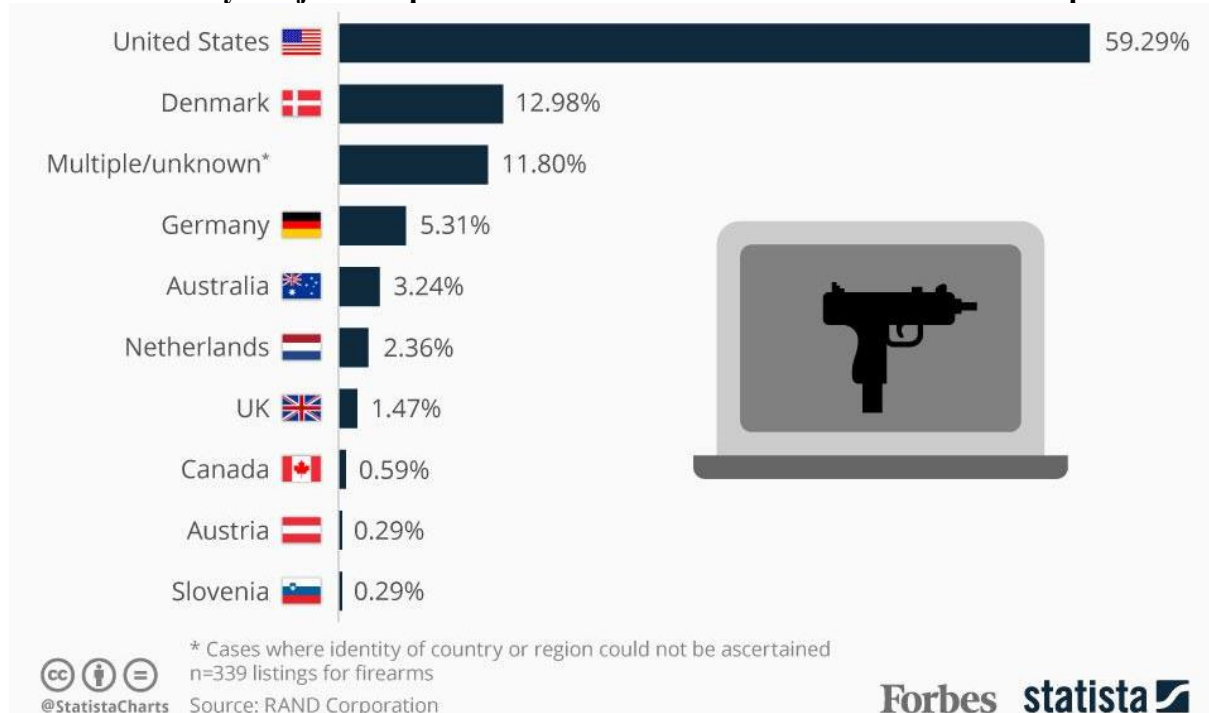
² European Commission. *Reducing gun violence: the way forward*. [online] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_13_916> [Citované 21. 3. 2020]

³ Europol. *Illicit Firearms Trafficking*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/illicit-firearms-trafficking>> [Citované 18. 3. 2020]

⁴ Darknet je pomenovanie pre tú časť internetu, ktorá nie je štandardne dostupná a funguje prostredníctvom Tor alebo I2P na zabezpečenie anonymity. Darknet je používaný pre rôzne účely, medzi nimi aj zdieľanie osobných a nelegálnych dát, predaj zakázaného tovaru a služieb, kybernetické zločiny, udavačstvo atď.

12,98 %, zatiaľ čo Nemecko skončilo na treťom mieste s 5,31 %⁵ (Obrázok 1). Ďalšími štátmi Európskej únie, ktoré čelia zvýšenej miere problému spojenému s využívaním služieb Darknetu na nákup konvenčných zbraní, sú Holandsko, Rakúsko, Slovinsko a bývalý členský štát Spojené kráľovstvo. S vývojom moderných technológií súvisí aj 3D tlač, ktorá sa využíva najmä na reaktiváciu v minulosti deaktivovaných zbraní. Prvá zbraň na svete vyrobená pomocou technológie 3D tlače bola prvýkrát použitá v roku 2014 v USA.⁶ Nakoľko medzinárodné dohovory, zaoberajúce sa potláčaním pašovania zbraní, boli uzatvorené v skorších rokoch, nereagujú vo svojich článkoch menovite na tieto najmodernejšie technológie a ich prepojenia na výrobu nelegálnych zbraní.

Obrázok 1: Štáty s najväčším podielom čierneho internetového trhu Darknet v percentách

Prameň: Forbes. *Where Guns Are Sold Through The Darknet [Infographic]*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2018/03/22/where-guns-are-sold-through-the-darknet-infographic/#739bf327647a>> [Citované 19. 3. 2020]

Medzi smerodajné medzinárodné zmluvy a dohovory, ktoré priamo upravujú alebo sa zaoberajú problematikou nelegálnych transferov zbraní, zaraďujeme Zmluvu o obchode so zbraňami (z angl. *Arms Trade Treaty*), Protokol OSN o strelných zbraniach, Akčný program ručných palných zbraní (z angl. *UN Programme of Action on Small Arms and Light Weapons*) a Medzinárodný nástroj na sledovanie (z angl. *International Tracing Instrument*). Zmluvu o obchode so zbraňami (ďalej ako ATT) ratifikovali všetky členské štáty Európskej únie a predstavuje najvýznamnejšiu medzinárodnú dohodu týkajúcu sa obchodu s konvenčnými zbraňami. Otázka nelegálnych transferov, resp. pašovania zbraní je ustanovená v cieľoch zmluvy, nakoľko ATT má smerovať k „predchádzaniu a odstráneniu nedovoleného

⁵ Forbes. *Where Guns Are Sold Through The Darknet [Infographic]*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2018/03/22/where-guns-are-sold-through-the-darknet-infographic/#739bf327647a>> [Citované 19. 3. 2020]

⁶ EUCPN. *European Crime Prevention Network*. 2015, s. 13 [online] Dostupné na internete: https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/theoretical_paper_-_trafficking_in_illicit_firearms.pdf [Citované 20. 3. 2020]

*obchodovania s konvenčnými zbraňami a zabrániť ich zneužitiu.*⁷ Nelegálnych transferov zbraní sa dotýkajú aj články 6 Zákazy, 7 Vývoz a hodnotenie vývozu a 11 Presmerovanie/Odklon, ktoré zakazujú transfery zbraní, ktoré by mohli viesť k ohrozeniu základných ľudských práv, bezpečnosti členských štátov alebo pašovaniu či sprenevereniu zbraní. ATT taktiež apeluje na štáty, aby si vytvorili systém kontrolných orgánov a vo veľkej miere spolupracovali s ostatnými členskými štátmi, či už prostredníctvom zdieľania informácií alebo spoločných iniciatív. Zakomponovanie nelegálnych transferov zbraní do viacerých článkov ATT signalizuje, aký enormný problém predstavuje pašovanie zbraní pre európske krajiny, ktoré sa podieľali na tvorbe textácie zmluvy, a taktiež ukazuje na snahu signatárskych štátov daný problém vyriešiť. Protokol OSN o strelných zbraniach, ako ďalší z medzinárodných dohovorov upravujúcich aj otázku pašovania zbraní, sa zameriava najmä na druhy vývozných povolení, postupov, kontrol a opatrení týkajúcich sa dovozu a tranzitu konvenčných zbraní. Podobne ako v prípade ATT, aj Protokol OSN o strelných zbraniach poukazuje na dôležitú úlohu, ktorú zohráva medzinárodná spolupráca pri zdieľaní informácií o exportéroch, importéroch a tranzite zbraní. Najväčšiu váhu vzájomnej spolupráci, pri sledovaní a pátraní po nelegálnych transferoch konvenčných zbraní, prikladá Medzinárodný nástroj na sledovanie. Jeho účelom, vychádzajúc zo všeobecných ustanovení zakladajúcej zmluvy, je „*podporovať a uľahčovať medzinárodnú spoluprácu a pomoc pri označovaní a sledovaní, a zvyšovať efektívnosť, resp. dopĺňať, existujúce bilaterálne, regionálne a medzinárodné dohody na predchádzanie a odstránenie nedovoleného obchodu s ručnými a ľahkými zbraňami vo všetkých jeho aspektoch.*“⁸ Nakoľko sa jedná o multilaterálny nástroj na celosvetovej úrovni bez výkonného orgánu, členské štáty Európskej únie pristúpili k vytvoreniu viacerých nariadení, inštitúcií a iniciatív na regionálnej úrovni, aby posilnili vzájomnú spoluprácu a boli pripravené promptne vyvíjať aktivity na potlačanie nelegálneho obchodu s konvenčnými zbraňami.

Z dôvodu, že sú niektoré svetové regióny vo väčšej miere zasiahnuté problémom vzájomného pašovania zbraní, zakomponovala Európska únia pri tvorbe bilaterálnej legislatívy s týmito regiónmi aj túto problematiku. Ide predovšetkým o spoluprácu s Latinskou Amerikou, kde sa štáty Európskej únie a Strednej Ameriky v spoločnej dohode zaviazali, že budú podľa článku 14 bojovať proti nezákonnému obchodu s konvenčnými zbraňami a zároveň regulovať vzájomný obchod s konvenčnými zbraňami, aby znížili riziko zneužitia týchto zbraní. Ďalej sa v rámci článku 39 dohodli, že „*budú spolupracovať pokiaľ ide o tie spoločné iniciatívy, ktoré sú zamerané na vykonávanie vnútroštátnych, regionálnych a medzinárodných programov a dohovorov v tejto oblasti, a to na multilaterálnej aj medziregionálnej úrovni.*“⁹ Táto dohoda nevytvára samostatný výkonný orgán v oblasti boja proti nelegálnym zbraňam, ale zaväzuje strany k vyššej miere spolupráce a zdieľania informácií v rámci existujúcich zmlúv, dohovorov a iniciatív.

Okrem medzinárodných zmlúv a dohovorov sú členské štáty viazané legislatívou vydanou na úrovni inštitúcií Európskej únie. Pri tejto kategórii je potrebné spomenúť Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu s názvom *Strelné zbrane a vnútorná bezpečnosť EÚ: ochrana občanov a boj proti nezákonnému obchodu*. Text oznámenia venuje pozornosť označovaniu a licenciám na strelné zbrane, cezhraničnej spolupráci, likvidácii

⁷ United Nations. *The Arms Trade Treaty. Article 1: Object and Purpose*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.thearmstradetreaty.org/hyper-images/file/TheArmsTradeTreaty1/TheArmsTradeTreaty.pdf>> [Citované 19. 3. 2020]

⁸ United Nations. *International Instrument to Enable States to Identify and Trace, in a Timely and Reliable Manner, Illicit Small Arms and Light Weapons. Art. 1 General Provisions*. [online] Dostupné na internete: <http://www.poa-iss.org/InternationalTracing/ITI_English.pdf> [Citované 20. 3. 2020]

⁹ Úradný Vestník Európskej únie. *DOHODA, ktorou sa zakladá pridruženie medzi Európskou úniou a jej členskými štátmi na jednej strane a Strednou Amerikou na strane druhej. Článok 39*. [online] Dostupné na internete: <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:22012A1215\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:22012A1215(01)&from=EN)> [Citované 24. 3. 2020]

nadbytočných strelných zbraní, monitorovaniu a získavaniu údajov o trestnej činnosti spojenej s nelegálnym transferom zbraní, zachovaniu trhu s legálnymi strelnými zbraňami, a ďalším.¹⁰

Významným smerodajným dokumentom pre členské štáty Európskej únie sú aj v novembri 2018 prijaté Závery Rady o prijatí stratégie EÚ proti nedovoleným strelným zbraňam, ručným a ľahkým zbraňam a ich munícii (z angl. *Council Conclusions on the Adoption of an EU Strategy Against Illicit Firearms, Small Arms & Light Weapons & Their Ammunition*),¹¹ ktoré poukazujú na negatívny vplyv nelegálnych transferov konvenčných zbraní na bezpečnosť obyvateľstva, nárast kriminálnych činností a v konečnom dôsledku môžu viesť k obmedzeniam ich legálneho predaja. Zvýšená pozornosť je venovaná otázke terorizmu na území Európskej únie, nakoľko zbrane, ktoré sa našli v rukách teroristických skupín, predstavovali práve zbrane, ktoré boli evidované ako nelegálne držané, resp. pašované z členských alebo tretích krajín.

Európska únia v nadväznosti na závažnosť problému nelegálnych transferov zbraní na území jej členských štátov a v snahe o jeho minimalizáciu, vytvorila dve možnosti priamej intervencie. Prvou (1) je Agentúra Európskej únie na presadzovanie práva Europol, ktorej úlohou je posilniť bezpečnosť na území Európskej únie prostredníctvom reagovania na viaceré celospoločenské a bezpečnostné hrozby.¹² V oblasti konvenčných zbraní a ich nelegálnych transferov spustil Europol analyzáčny projekt „*Weapons & Explosives*“ (slovenský preklad „Zbrane a výbušniny“), ktorý pomocou nasadzovania expertných analytikov sleduje palné zbrane a vykonáva cezhraničné vyšetrovania. V roku 2010 založili členské štáty Európskej únie druhú (2) možnosť, a to Európsku multidisciplinárnu platformu proti kriminálnym hrozbám (z angl. *The European Multi-disciplinary Platform Against Criminal Threat*, ďalej ako EMPACT), ktorá predstavuje druhú priamu možnosť boja proti nelegálnym transferom konvenčných zbraní. EMPACT predstavuje štvorročný cyklus politik, ktoré sa vykonávajú prostredníctvom silnej spolupráce medzi policajnými zložkami, relevantnými agentúrami, inštitúciami a orgánmi činnými v trestnom konaní jednotlivých členských štátov Európskej únie v prioritných oblastiach platformy. Jednou z prioritných oblastí je aj pašovanie strelných zbraní, v rámci ktorého je hlavným cieľom platformy „*prerušenie činnosti organizovaných kriminálnych skupín zapojených do nelegálneho obchodovania, distribúcie a používania strelných zbraní.*“¹³ Za výkon daného cieľa zodpovedajú predovšetkým policajné zložky a s nimi spojené expertné skupiny (kriminálni vyšetrovatelia, zásahové jednotky atď.), prostredníctvom zdieľania informácií aj s ostatnými členskými štátmi Európskej únie.

Okrem medzinárodnej, regionálnej a národnej legislatívy zameranej na boj proti nelegálnym transferom a obchodu s konvenčnými zbraňami, sa členské štáty Európskej únie pravidelne zúčastňujú medzivládnych rokovaní na globálnej úrovni. Ako jedno z nedávno uskutočnených významných expertných zasadnutí je potrebné spomenúť rokovanie organizované Úradom OSN pre drogy a kriminalitu súvisiace s Globálnym programom pre strelné zbrane, ktoré sa konalo 9. októbra 2019 vo Viedni. Daného rokovania sa okrem 70 expertov na konvenčné zbrane krajín Európskej únie, zúčastnili reprezentanti krajín východného Balkánu, Latinskej Ameriky, strednej a východnej Afriky, Blízkeho a Stredného východu. Výsledkom bolo odporúčanie pre členské štáty Európskej únie, aby v čo najkratšej

¹⁰ EUR-LEX. *Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu s názvom Strelné zbrane a vnútorná bezpečnosť EÚ: ochrana občanov a boj proti nezákonnému obchodu.* [online] Dostupné na internete: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0716&from=EN>> [Citované 18. 3. 2020]

¹¹ Council of European Union. *Council Conclusions on the Adoption of an EU Strategy Against Illicit Firearms, Small Arms & Light Weapons & Their Ammunition.* [online] Dostupné na internete: <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13581-2018-INIT/en/pdf>> [Citované 18. 3. 2020]

¹² Hlavnými hrozbami, ktorými sa zaoberá agentúra Europol sú terorizmus, obchod s bielym mäsom, organizovaný zločin, pašovanie zbraní a drog, pranie peňazí a falšovanie euro bankoviek a mincí.

¹³ Europol. *EU Policy Cycle - EMPACT.* [online] Dostupné na internete: <<https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/eu-policy-cycle-empact>> [Citované 18. 3. 2020]

možnej dobe harmonizovali právne predpisy na regionálnej úrovni, a taktiež aby obsiahli pri údajoch o obchodovaní so strelnými zbraňami aj kontextové informácie o ich zadržaní a prepojení na iné trestné činy.¹⁴ Toto rokovanie potvrdilo význam problému, ktorý predstavuje pašovanie zbraní pre krajiny Európskej únie a ich pretrvávajúce medzery v niektorých oblastiach vzájomnej spolupráce a z toho prameniacej nižšej efektívnosti spoločných aktivít.

2 Nelegálne transfery a obchod s konvenčnými zbraňami v Európskej únii

Podľa Výslednej správy Projektu FIRE¹⁵ rozdeľujeme krajiny pri analýze nelegálnych transferov konvenčných zbraní do troch skupín, a to na dodávateľské (1), tranzitné (2) a odberateľské (3), resp. cieľové destinácie. Medzi (1) dodávateľské krajiny štátov Európskej únie zaradíme najmä oblasť Balkánu (t. j. bývalú Juhosláviu: Srbsko, Čiernu Horu, Bosnu a Hercegovinu, Kosovo, Chorvátsko a Albánsko), bývalé sovietske štáty a ďalšie krajiny východnej Európy, a Stredný Východ. V rámci tejto skupiny štátov sa nachádza iba jedna krajina Európskej únie, a to Chorvátsko. Nezaradenie ostatných krajín nevylučuje, že aj niektorá z nich nemôže byť dodávateľskou krajinou, ale nedosahuje také množstvá pašovaných zbraní, ako v prípade vymenovaných skupín krajín. K (2) tranzitným krajinám v rámci Európskej únie patria Belgicko, Chorvátsko, Grécko, Taliansko, Holandsko, Portugalsko, Rumunsko a Slovinsko. Ide predovšetkým o krajiny, ktoré spájajú Európu so severnou Afrikou, Áziou a Balkánskym polostrovom, a taktiež o krajiny, ktoré mali kolónie v Afrike. Zvolenie tranzitnej krajiny je vysoko ovplyvnené typom prepravovaných zbraní a druhom transportnej dopravy. K poslednej skupine (3) cieľových destinácií v rámci Európskej únie zaradíme najväčšiu skupinu krajín, ktoré sú rozdelené na tri skupiny podľa oblasti pôvodu zbraní. Francúzsko, Nemecko, Grécko, Írsko, Taliansko, Holandsko, škandinávске krajiny, Španielsko, sú cieľovými destináciami v prípade zbraní pochádzajúcich z Balkánskeho polostrova. Francúzsko, Grécko, Írsko, Holandsko, Spojené kráľovstvo a východoeurópske krajiny patria k primárnym destináciám nelegálnych konvenčných zbraní z bývalých republík ZSSR. V Európskych krajinách všeobecne končia nelegálne pašované strelné zbrane pochádzajúce z Blízkeho východu.

Na objem nelegálnych transferov, obchodu a držby zbraní vplyvajú aj viaceré historické faktory. K týmto faktorom možno zaradiť existenciu mafiánskych skupín v rámci Talianska, ktoré sú ozbrojené nelegálne držanými zbraňami, v mnohých prípadoch pašovanými z iných častí Európy. K odhaleným mafiánskym klanom, zaoberajúcich sa aj pašovaním zbraní z krajín bývalej Juhoslávie, patril aj klan Casalesi a jeho vodca Francesco Grassia. Talianskej polícii sa podarilo odhaliť transfery zbraní tohto klanu v hodnote 100 miliónov vtedy ešte talianskych lír (cca 55 000 USD),¹⁶ išlo predovšetkým o pištole, pušky Kalašnikov a muníciu. V prípade Španielska sa polícii podarilo odhaliť v roku 2017 jednu z miestnych kriminálnych skupín, ktorá sa venovala taktiež pašovaniu strelných zbraní, primárne protiletadlových zbraní, útočných pušiek a pištolí, ako aj celého radu náhradných dielov používaných na opravu zbraní v počte 12 000 nelegálnych strelných zbraní s odhadovanou pouličnou hodnotou 10,5 milióna

¹⁴ United Nations Office on Drugs and Crime. *UNODC holds expert meeting on illicit firearms trafficking to, from and across the European Union*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2019/October/unodc-holds-expert-meeting-on-illicit-firearms-trafficking-to--from-and-across-the-european-union.html>> [Citované 21. 3. 2020]

¹⁵ Savona Ernesto U. and Mancuso Marina (Eds.). 2017. *Fighting Illicit Firearms Trafficking Routes and Actors at European Level. Final Report of Project FIRE* [online]<<http://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2017/03/FIREFinalReport.pdf>>. Milano: Transcrime – Università Cattolica del Sacro Cuore © 2017, s. 56-57.

¹⁶ Organized Crime and Corruption Reporting Project. *Italy: Police Seize Assets of Accused Mobster in Old Yugoslav Arms Case*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.occrp.org/en/daily/4237-italy-police-seize-assets-of-accused-mobster-in-old-yugoslav-arms-case>> [Citované 25. 3. 2020]

USD.¹⁷ Nakoľko strelné zbrane sú najľahšie skladovateľným a pašovateľným typom konvenčných zbraní, vo väčšine odhalených prípadov išlo práve o tento typ zbraní. Príčinou zapojenia takmer všetkých krajín Európskej únie do jednej alebo viacerých vyššie spomenutých kategórií, je rozsiahlosť a zložitosť problému, ktorý predstavuje pašovanie a nelegálny obchod s konvenčnými zbraňami. V mnohých prípadoch nepochádzajú nelegálne zbrane z jednej dodávateľskej krajiny, ale sú výsledkom dodania súčastí a munície z rôznych štátov, ktoré sú dodané cez tranzitné krajiny konečnému spotrebiteľovi. Príkladom takejto nelegálnej spolupráce bola aj v roku 2019 zadržaná a rozpustená kriminálna organizácia, ktorá operovala na trojuholníkovej báze Argentína ako odberateľská krajina, USA a Európska únia ako dodávateľské a tranzitné subjekty. Munícia a kontajnery boli nakúpené v Nemecku a odoslané do Španielska, odkiaľ smerovali do Holandska, kde boli naložené do kontajnerov prepravovaných do Argentíny.¹⁸ V prípade tejto kriminálnej skupiny neboli pašované len strelné zbrane v podobe revolverov, samopalov, karabín, ale aj granáty, mínomety, a dokonca vojenské vozidlá.

Okrem zvoleného prepravného prostriedku a typu pašovaných zbraní, je významným faktorom, ktorý vplýva na objemy obchodu s nelegálne držanými zbraňami, aj spôsob akým pašeráci dané zbrane získavajú. Pri tomto tvrdení je potrebné ako príklad uviesť Slovenskú republiku, ktorá vlastnila tisíce deaktivovaných konvenčných zbraní v obchode s názvom AFG Security v Partizánskom, odkiaľ boli predávané deaktivované zbrane po modifikácii do viacerých štátov Európskej únie (Obrázok 2). Podľa zákona boli považované za neškodné, čo umožňovalo ich distribúciu do zahraničia. Neskôr vydala Slovenská republika varovanie, v nadväznosti na viaceré teroristické útoky na území Európskej únie, že zakúpené zbrane zo Slovenska sa „*stále častejšie reaktivujú a potrebné sú len jednoduché úpravy v podobe odstránenia dvoch kolíkov z hlavne strelnej zbrane.*“¹⁹ Dané zdieľanie výstražnej informácie, ku ktorému sa Slovenská republika zaviazala v rámci viacerých medzinárodných a regionálnych dohovorov, posilnilo aktivity štátov v odozve na ozbrojené útoky a prispelo k pátraniu po zainteresovaných osobách. Okrem Slovenskej republiky boli v minulosti evidované prípady nelegálnej reaktívácie palných zbraní aj v Belgicku v 90. rokoch a viaceré nálezy skladov reaktivovaných zbraní v Spojenom kráľovstve. Polícii sa podarilo odhaliť dodávateľský reťazec reaktivovaných samopalov typu Mac-10, ktoré vyzbrojovali zločinecké podsvetie Dublinu, Manchestru, Glasgova a Londýna.²⁰ Reaktivované zbrane Spojeného kráľovstva, boli podobne ako tie zo Slovenskej republiky, použité pri teroristických útokoch na vydavateľstvo Charlie Hebdo v januári roku 2015.

¹⁷ Organized Crime and Corruption Reporting Project. *Spain: Police Detain Five Suspects, Seize Nearly 12,000 Illegal Firearms in Crackdown on Illegal Weapons Trade.* [online] Dostupné na internete: <<https://www.occrp.org/en/daily/5972-spain-police-detain-five-suspects-seize-nearly-12-000-illegal-firearms-in-crackdown-on-illegal-weapons-trade>> [Citované 25. 3. 2020]

¹⁸ European Observatory of Crimes and Security. *International arms trafficking gang dismantled in Spain and Argentina.* [online] Dostupné na internete: <<https://eu-ocs.com/international-arms-trafficking-gang-dismantled-in-spain-and-argentina/>> [Citované 22. 3. 2020]

¹⁹ SPIEGEL International. *How EU Failures Helped Paris Terrorists Obtain Weapons.* [online] Dostupné na internete: <<https://www.spiegel.de/international/europe/following-the-path-of-the-paris-terror-weapons-a-1083461.html>> [Citované 22. 3. 2020]

²⁰ United Nations Office on Drugs and Crime. *The Illicit Market in Firearms.* UNODC: 2019, s. 25. [online] Dostupné na internete: <https://www.unodc.org/documents/e4j/Module_04_-_The_Illicit_Market_in_Firearms_FINAL.pdf> [Citované 25. 3. 2020]

Obrázok 2: Transfery strelných zbraní do západnej Európy z krajín bývalej Juhoslávie a Slovenska

Prameň: MEIJERS, L., LIAGRE, F., VERLEYSSEN, C.: *Trafficking in Illicit Firearms: a global and European overview*. European Crime Prevention Network Secretariat: 2015, str. 15. [online] Dostupné na internete: <https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/theoretical_paper_-_trafficking_in_illicit_firearms.pdf> [Citované 22. 3. 2020]

Záver

Závažnosť problému, ktorý predstavujú nelegálne transfery a obchod s konvenčnými zbraňami pre Európsku úniu, sa potvrdil nielen prostredníctvom kvantitatívnych údajov ohľadom rozšírenia siete Darknetu najmä v krajinách Dánsko, Nemecko, Rakúsko a Holandsko, ale aj množstvom platnej medzinárodnej, úniovej a bilaterálnej legislatívy a iniciatív, či príkladmi odhalených kriminálnych skupín na území členských štátov. Ide o komplikovaný problém, nakoľko spája viaceré členské štáty Únie, či už v pozícii dodávateľského, tranzitného alebo odberateľského štátu. Z tohto dôvodu sa sústreďuje platná legislatíva predovšetkým na výmenu informácií medzi členskými štátmi Európskej únie navzájom alebo s tretími krajinami, ktoré sú súčasťou medzinárodných dohovorov alebo s ktorými podpísali členské štáty Európskej únie bilaterálne dohody. Napriek tomu, že nelegálny obchod s konvenčnými zbraňami je súčasťou smerodajných zmlúv ATT, Protokolu OSN o strelných zbraňach a Medzinárodného nástroja na sledovania, ani jeden z týchto dohovorov nestanovuje žiadny merateľný cieľ, ktorý by chcel v konečnom dôsledku dosiahnuť, a v prípade ATT nezahrňa ako zmluvné strany viaceré krajiny Afriky, Latinskej Ameriky, Blízkeho a Stredného východu. Práve tieto krajiny sú vo veľkej miere zapojené do pašovania zbraní smerujúcich či už z Európskej únie alebo do nej. Články daných dohovorov sú väčšinou formulované všeobecne alebo so zameraním na spôsob označovania a druh licencií, ktorým je potrebné označiť legálne držané zbrane. Napriek všeobecnej formulácii cieľov, nemožno odoprieť pozitívne aspekty aj takejto formy spolupráce, ktorá sa potvrdila napríklad v prípade zaslania informácie ohľadom reaktivácie deaktivovaných strelných zbraní zo strany Slovenskej republiky po teroristických útokoch na vydavateľstvo Charlie Hebdo. Ďalším faktorom, ktorý prispieva k neefektívnosti regulácie pašovania zbraní, je nízka miera harmonizácie národných regulácií členských štátov Európskej únie, ktorá im bola vytýkaná aj počas posledného rokovania v rámci Globálneho programu pre strelné zbrane. Za významný krok smerom k zvýšeniu efektívnosti riešenia problému pašovania zbraní, bolo zavedenie priamych možností intervencie prostredníctvom pridania otázky nelegálnych transferov zbraní medzi prioritné oblasti agentúry Europol a platformy EMPACT. Práve tieto dva subjekty umožňujú okrem zdieľania informácií, aj priame nasadenie policajných jednotiek, expertov, vyšetrovateľov

a zásahových jednotiek v rámci intenzívnej spolupráce medzi členskými štátmi. Otvorenou príležitosťou, ktorá by si zaslúžila väčšiu pozornosť či už v rámci medzinárodnej legislatívy alebo priamej spolupráce, zostáva využívanie moderných technológií pri nelegálnych transferoch a obchode s konvenčnými zbraňami. Je len otázkou času, kedy sa pri rýchlosti rozvoja nových technológií v súčasnej ére globalizácie, pridajú k využívaniu Darknetu a 3D tlače nové spôsoby nadobúdania nelegálne držaných zbraní. Riešenie daného problému a zavádzanie opatrení je navyše veľmi komplikované, keďže nelegálny obchod s konvenčnými zbraňami predstavuje lukratívnu finančnú príležitosť.

Použitá literatúra:

1. Council of European Union. *Council Conclusions on the Adoption of an EU Strategy Against Illicit Firearms, Small Arms & Light Weapons & Their Ammunition*. [online] Dostupné na internete: <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-13581-2018-INIT/en/pdf>> [Citované 18. 3. 2020]
2. EUCPN. *European Crime Prevention Network*. 2015, s. 22. [online] Dostupné na internete: <https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/theoretical_paper_-_trafficking_in_illicit_firearms.pdf> [Citované 20. 3. 2020]
3. EUR-LEX. *Oznámenie Komisie Rade a Európskemu parlamentu s názvom Strelné zbrane a vnútorná bezpečnosť EÚ: ochrana občanov a boj proti nezákonnému obchodu*. [online] Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0716&from=EN> [Citované 18. 3. 2020]
4. European Commission. *Reducing gun violence: the way forward*. [online] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_13_916> [Citované 21. 3. 2020]
5. European Observatory of Crimes and Security. *International arms trafficking gang dismantled in Spain and Argentina*. [online] Dostupné na internete: <<https://eu-ocs.com/international-arms-trafficking-gang-dismantled-in-spain-and-argentina/>> [Citované 22. 3. 2020]
6. Europol. *EU Policy Cycle - EMPACT*. [online] Dostupné na internete: <https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/eu-policy-cycle-empact> [Citované 18. 3. 2020]
7. Europol. *Illicit Firearms Trafficking*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.europol.europa.eu/crime-areas-and-trends/crime-areas/illicit-firearms-trafficking>> [Citované 18. 3. 2020]
8. Forbes. *Where Guns Are Sold Through The Darknet [Infographic]*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.forbes.com/sites/niallmccarthy/2018/03/22/where-guns-are-sold-through-the-darknet-infographic/#739bf327647a>> [Citované 19. 3. 2020]
9. MEIJERS, L., LIAGRE, F., VERLEYSEN, C.: *Trafficking in Illicit Firearms: a global and European overview*. European Crime Prevention Network Secretariat: 2015, str. 15. [online] Dostupné na internete: <https://eucpn.org/sites/default/files/document/files/theoretical_paper_-_trafficking_in_illicit_firearms.pdf> [Citované 22. 3. 2020]
10. Organized Crime and Corruption Reporting Project. *Italy: Police Seize Assets of Accused Mobster in Old Yugoslav Arms Case*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.occrp.org/en/daily/4237-italy-police-seize-assets-of-accused-mobster-in-old-yugoslav-arms-case>> [Citované 25. 3. 2020]
11. Organized Crime and Corruption Reporting Project. *Spain: Police Detain Five Suspects, Seize Nearly 12,000 Illegal Firearms in Crackdown on Illegal Weapons Trade*. [online] Dostupné na internete: <<https://www.occrp.org/en/daily/5972-spain-police-detain-five-suspects-seize-nearly-12-000-illegal-firearms-in-crackdown-on-illegal-weapons-trade>> [Citované 25. 3. 2020]

12. Savona Ernesto U., Mancuso Marina (Eds.). 2017. *Fighting Illicit Firearms Trafficking Routes and Actors at European Level. Final Report of Project FIRE* [online] (<http://www.transcrime.it/wp-content/uploads/2017/03/FIREFinalReport.pdf>). Milano: Transcrime – Università Cattolica del Sacro Cuore ©, s. 116. ISBN: 978-88-99719-03-6.
13. SPIEGEL International. *How EU Failures Helped Paris Terrorists Obtain Weapons*. [online] Dostupné na internete: <https://www.spiegel.de/international/europe/following-the-path-of-the-paris-terror-weapons-a-1083461.html> [Citované 22. 3. 2020]
14. United Nations. *International Instrument to Enable States to Identify and Trace, in a Timely and Reliable Manner, Illicit Small Arms and Light Weapons. Art. I General Provisions*. [online] Dostupné na internete: http://www.poa-iss.org/InternationalTracing/ITI_English.pdf [Citované 20. 3. 2020]
15. United Nations Office on Drugs and Crime. *The Illicit Market in Firearms*. UNODC: 2019, s. 46. [online] Dostupné na internete: https://www.unodc.org/documents/e4j/Module_04_-_The_Illicit_Market_in_Firearms_FINAL.pdf [Citované 25. 3. 2020]
16. United Nations Office on Drugs and Crime. *UNODC holds expert meeting on illicit firearms trafficking to, from and across the European Union*. [online] Dostupné na internete: <https://www.unodc.org/unodc/en/frontpage/2019/October/unodc-holds-expert-meeting-on-illicit-firearms-trafficking-to--from-and-across-the-european-union.html> [Citované 21. 3. 2020]
17. United Nations. *The Arms Trade Treaty. Article 1: Object and Purpose*. [online] Dostupné na internete: <https://www.thearmstradetreaty.org/hyper-images/file/TheArmsTradeTreaty1/TheArmsTradeTreaty.pdf> [Citované 19. 3. 2020]
18. Úradný Vestník Európskej únie. *DOHODA, ktorou sa zakladá pridruženie medzi Európskou úniou a jej členskými štátmi na jednej strane a Strednou Amerikou na strane druhej. Článok 39*. [online] Dostupné na internete: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:22012A1215\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:22012A1215(01)&from=EN) [Citované 24. 3. 2020]

Kontakt:

Ing. Lujza Chrvalová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava

Slovenská republika

e-mail: chrvalova.lujza@gmail.com

RODOVÁ ROVNOSŤ A JEJ VPLYV NA POSTAVENIE ŽIEN V POLITIKE NA PRÍKLADE FÍNSKA

GENDER EQUALITY AND ITS INFLUENCE ON THE POSITION OF WOMEN IN POLITICS ON THE EXAMPLE OF FINLAND

Simona Chuguryan

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: simona.chuguryan@euba.sk.

Abstrakt: Článok je venovaný rodovej rovnosti a na jej základe poukazuje na nevyhnutnosť jej uplatnenia v politickom živote. Napriek stúpajúcej tendencii účasti žien v politike a v politických funkciách, je ich počet stále nedostatočný. Krajiny severnej Európy už dlhodobo udávajú trend vo zvyšujúcom sa počte žien v politike. Podobne aj Európska únia je európskym lídrom v rodovej rovnosti. Zastúpenie žien v Európskom parlamente je často vyššie ako v národných parlamentoch. Na príklade Fínska poukazujeme na nutnosť zvýšiť podiel žien v politike pre rozvoj a napredovanie danej krajiny.

Kľúčové slová: rodová rovnosť, ženy v politike, Európsky parlament, Eduskunta, Fínsko
JEL: F5, H7, N4

Abstract: The article is devoted to gender equality and based on it points to the necessity of its application in political life. Despite the growing tendency for women's participation in politics and political office, their numbers are still insufficient. The countries of Northern Europe have long set a trend in the increasing number of women in politics. Similarly, the European Union is the European leader in gender equality. The representation of women in the European Parliament is often higher than in National Parliament. Using the example of Finland, we point to the need to increase the participation of women in the country's development and advancement policy.

Key words: Gender equality, the woman in politics, European Parliament, Eduskunta, Finland
JEL: F5, H7, N4

Úvod

Celá Európa prechádza dôležitými zmenami, ktorých súčasťou je aj odstránenie nerovnosti medzi mužmi a ženami a vytvorenie vhodných podmienok, tak aby sa ženy aj muži stali plnohodnotnými aktérkami s rovnakými príležitosťami vo všetkých sférach života spoločnosti.

Práve Európa je vhodným prostredím na uplatnenie rodovej rovnosti, je priestorom, ktorý poskytne rovnaké možnosti pre všetkých ľudí, aby mohli naplniť svoje ambície a ciele.

Európsku úniu môžeme označiť za globálneho lídra v oblasti rodovej rovnosti vo svete. V posledných desaťročiach zaznamenala významný pokrok. Ide však o dlhodobý proces, ktorý ešte zďaleka nie je možné považovať za ukončený. Prostredníctvom svojich inštitúcií Európska únia rozvíja aktívnu politiku smerujúcu k efektívnejšej a vyššej miere zapojenia žien do politiky a rozhodovacieho procesu.

„Predsedníčka Európskej komisie Ursula von der Leyen uviedla: Rodová rovnosť je základným princípom Európskej únie, ale ešte nie je realitou. V podnikaní, politike a

spoločnosti ako celku môžeme naplno využiť svoj potenciál, iba ak využijeme všetky svoje talenty a rozmanitosť. Ak využijeme iba polovicu populácie, polovica nápadov alebo polovica energie sa stratí. V rámci stratégie rodovej rovnosti sa usilujeme o rýchlejší a väčší pokrok pri presadzovaní rovnosti medzi mužmi a ženami.“¹

Kategória politiky rodovej rovnosti zahŕňa mnoho oblastí, ktoré sa navzájom prelínajú. Vo všeobecnosti ide o zabezpečenie rovnakého prístupu mužov a žien v nasledovných oblastiach:

- ekonomické a sociálne práva
- ľudské práva
- právo na kvalitné vzdelanie
- právo na kvalitnú zdravotnú starostlivosť
- prevencia násillia
- prístup k zamestnaniu
- prístup k vedúcim pozíciám a na rozhodovaní
- účasť na politickom živote

Všetky uvedené skutočnosti sú veľmi dôležité, aby došlo k ich naplneniu, je nutné eliminovať diskrimináciu a nastoliť rodovú rovnosť, ktorá prispeje k napredovaniu a rozvoju celej spoločnosti.

„Rovnosť je často prijímaná ako boj v rámci jednej skupiny, v tomto prípade u mužov, ktorí sa vzdávajú moci a výhod a udeľujú ju v prospech inej skupiny, v tomto prípade ženám. Reálnou výzvou je ukázať, že všetci môžu mať prospech zo spoločnosti založenej na rovnosti ktorá stavia na rozlišovaní rozdielov, ktoré zohľadňujú a vyhodnocujú individuálne a skupinové potreby.“²

Rodovú rovnosť budeme vnímať z pohľadu plnohodnotného zapojenia a aktívnej účasti rovnako žien a tak aj mužov do politického života. Rovnosť medzi mužmi a ženami je ukazovateľ a zároveň predpoklad trvalo udržateľného rozvoja.

Napriek pokroku v oblasti zapojenia žien do politických a verejných funkcií, stále ich účasť v porovnaní s mužskou populáciou je minimálna, a to i napriek tomu, že tvoria viac ako polovicu voličov v Európskej únii. Žiadna z krajín Európskej únie nemá viac žien ako mužov v parlamente a ani vo vláde. Podiel žien v politike je veľmi nízky.

Je preto nutné posilniť postavenie žien vo verejnom sektore. Viac žien v politike znamená priblíženie sa k férovejšej spoločnosti, lepšie využitie talentov a kvalitnejšie riešenie problémov aj v oblastiach na ktoré sa zabúda.

1 Teoretické vymedzenie

Problematika rodovej rovnosti je širokospektrálne zameraná. Našou snahou bude primárne sa zamerať na otázku rovnosti príležitostí žien v politike. Na príklade Fínskej republiky poukážeme, na to do akej miery sú ženy zastúpené vo významných politických funkciách. Pokúsime sa odpovedať aj na otázku, či odlišný prístup žien k politike, nepovedie k nastoleniu zmierlivejšej a tolerantnejšej politiky.

Vďaka podpore Európskej únie, v posledných rokoch v otázke rodovej rovnosti došlo k významnému pokroku. Napriek tomu neustále pretrvávajú istá miera diskriminácie a nerovnosti v zastúpení mužov a žien v politických funkciách. Budeme vychádzať z definície, ktorú udáva Príručka rodovej rovnosti, bola vypracovaná Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny s podporou Európskeho sociálneho fondu.

¹ Gender Equality Strategy: Striving for a Union of equality Brussels, 5 March 2020.

² FRANCESKIDES, R. a kol. (2004): Príručka rodovej rovnosti. s. 7.

Rodová rovnosť: znamená, že rozdielnosť v správaní, aspirácie a potreby žien a mužov sú rovnomerne hodnotené a podporované a nespôsobujú rozdielne dôsledky, ktoré posilňujú nerovnosti.

Gender mainstreaming: ustanoviť rodovú rovnosť ako súčasť tohto dominantného (mainstreamového) trendu v spoločnosti tak, že ženy a muži majú rovnaký prospech. Znamená to pohľad na každý krok politiky – návrh, implementáciu, monitorovania a hodnotenie – s úmyslom podporiť rovnosť medzi ženami a mužmi.³

Fenomén rodovej nerovnosti nie je nový, ale je dlhodobou a neoddeliteľnou súčasťou celej našej spoločnosti. V súvislosti s jej vývojom nabera nové dimenzie, ktoré je potrebné riešiť.

2 Zastúpenie žien v politike krajín severnej Európy

Zastúpenie žien v politike je v európskych krajinách výrazne rozdielne a to i v rámci Európskej únie. V rovnosti šancí mužov a žien v politike uskutočnili najväčší posun práve krajiny severnej Európy. Podiel žien v politike je v krajinách severnej Európy výrazne vyšší ako v ostatných krajinách sveta. Dokonca vysoko prevyšujú svetový priemer podielu žien v politických funkciách.

Napríklad, čo sa týka zastúpenia žien v parlamente v severských krajinách majú 42,5 % -ný podiel a svetový priemer dosahuje len 24,3 %.⁴

Rovnoprávne zastúpenie mužov a žien je v krajinách severnej Európy lepšie rozvinuté a uplatňuje sa dôslednejšie ako v iných častiach Európy. Politika prestala byť vnímaná ako výhradná oblasť záujmu mužskej časti populácie. Práve naopak zastúpenie žien v politike a ich podiel na moci sa stal bežnou súčasťou politického života severanov. V poslednom období, dokonca ženy zastávajú významné politické funkcie a ich počet má v politike týchto krajín rastúcu tendenciu. Ženy prinášajú nový rozmer a pohľad na riešenie mnohých politických problémov a otvárajú oblasti, ktoré by inak ostali neriešené.

Participácia žien v politike je významným indikátorom demokratickej, ekonomickej vyspelosti krajín, ich pokrokového sociálneho a právneho systému, ako aj z vysoko rozvinutej politickej kultúry spoločnosti a jej jednotlivcov. Všetky uvedené faktory sú pre krajiny severnej Európy charakteristické.

Dôvodov je viacero. Jednak sa opiera o dlhobojšiu tradíciu a má dobrovoľnejší charakter. V neposlednom rade dôvodom vyššej účasti žien na politickom živote môže byť aj skoršie uzákonenie volebného práva pre ženy, čo im umožnilo skôr participovať na politickom živote. (Tabuľka 1)

Tabuľka 1: Rok uzákonenia volebného práva pre ženy v krajinách⁵

Krajina	Rok uzákonenia volebného práva žien
Fínsko	1906
Nórsko	1913
Dánsko	1915
Švédsko	1919
Island	1915 (ale len ženy nad 40 rokov, plné volebné právo získali až v roku 1920)

Prameň: Vlastné spracovanie podľa: Women and the vote. World suffrage timeline, s. 5.

³ FRANCESKIDES, R. a kol. (2004): Príručka rodovej rovnosti, s. 9.

⁴ The “Women in politics: 2020” map. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Woman.

⁵ Mnohé vyspelé európske krajiny uzákonili volebné právo žien omnoho neskôr ako krajiny severnej Európy, napríklad: 1928 – Veľká Británia, 1945 - Francúzsko, 1971 – Švajčiarsko.

Vychádzajúc z výskumu Inter-Parliamentary Union (IPU) a United Nations Women, je zrejmé, že zastúpenie žien v severských krajinách na pozícii členiek parlamentu, ako aj členiek vlád je vysoko nadpriemerné. (bližšie pozri Tabuľku 2,3).

Tabuľka 2: Zastúpenie žien vo vláde

Krajina/miesto vo svete	Ženy v %	Podiel žien na ministerstvách	Ministerstiev celkom
Švédsko / 3	54,5	12	22
Dánsko / 13	42,9	9	21
Nórsko / 16	42,1	8	19
Island / 19	40,0	4	10
Fínsko / 23	37,5	6	16

Prameň: vlastné spracovanie podľa: The “Women in politics: 2020” map. Situation in 1 January 2019.

Tabuľka 3: Zastúpenie žien v národnom parlamente

Krajina/miesto vo svete	Ženy v %	Podiel žien v parlamente	Parlamentných kresiel celkom
Švédsko / 5	47,3	165	349
Fínsko / 12	41,5	83	200
Nórsko / 14	40,8	69	169
Island / 21	38,1	24	63
Dánsko / 25	37,4	67	179

Prameň: vlastné spracovanie podľa: The “Women in politics: 2020” map. Situation in 1 January 2019.

Podiel žien vo vláдах a parlamentoch jednotlivých krajín severnej Európy je výrazne vyšší ako v ostatných častiach Európy. Umožňuje ženám účasť na rozhodovacom procese ako aj podieľať sa na riadení a spravovaní krajiny a je významným ukazovateľom rodovej rovnosti.

K vyššiemu zastúpeniu žien v politickom procese prispela aj existencia ženských odborov, ktoré aktívne podporujú svoje členky ako kandidátky do volieb a tiež činnosť ženských organizácií pôsobiacich vo vnútri jednotlivých politických strán.

K vysokej participácii žien v politike prispelo aj zavedenie tzv. formálnych a neformálnych kvót⁶ vo väčšine politických strán, ktoré určujú percentuálny podiel zastúpenia žien a mužov v politike.

Spomedzi severských krajín dosiahlo najlepšie výsledky práve Švédsko, ktoré má za sebou najdlhšiu cestu a najviac skúseností v otázkach riešenia a uplatňovania rovnosti žien a mužov. Disponuje neformálnymi kvótami a vysoko aktívnymi ženskými organizáciami, ktoré svojou činnosťou a aktivitami prispievajú k rodovej rovnosti.

Od januára 2020 sú na premiérskom poste v krajinách severnej Európy štyri ženy z piatich. Napriek už vyššie uvedenému, že Švédsko je krajina s najvyšším zastúpením žien v parlamente, je jedinou krajinou severnej Európy, na čele vlády ktorej nestojí žena, ale muž. Stefan Löfven je premiérom Švédska. Švédsko je teda jedinou severskou krajinou, ktorá na poste premiéra ešte nemala ženu.

Naopak je to v iných severských krajinách, vo Fínsku na poste premiérky stojí Sanna Marin, Mette Frederiksen je premiérkou Dánska, Katrín Jakobsdóttir zastáva tento post na Islande a Erna Solberg plní túto funkciu v Nórsku.

⁶ Formálne sú tie, ktoré sú stanovené zákonom a ich dodržiavanie je povinné. Neformálne sú dobrovoľné a ich dodržiavanie je nepovinné.

3 Zastúpenie žien vo vrcholovej politike Fínska

Fínsko získalo niekoľko prvenstiev. Ako prvá európska krajina udelila ženám právo voliť a právo uchádzať sa o politický post, teda byť volené. Tiež ako prvá priznala všeobecné volebné právo bez ohľadu na etnický pôvod a majetok.

Uvedené práva boli prijaté už v roku 1906, kedy vznikol aj prvý fínsky parlament tzv. Eduskunta.

Išlo o prerod zo štvorkomorového na jednokomorový parlament, čo bolo na danú dobu ojedinelé. V Európe dominovali dvojkomorové parlamenty. V nasledujúcom roku 1907 sa konali voľby do 200 členného zákonodarného zboru, ktorého členkami a zároveň poslankyňami sa stalo 19 žien.⁷ Zastúpenie žien v zákonodarnom zbore bolo v danom období neobvyklé, išlo o výhradné mužskú záležitosť.

Postupne zastúpenie žien v parlamente stúpalo, najvyšší počet mandátov ženy získali v roku 1991, keď poslancový mandát získalo 77 žien z 200 poslancov. Následne od roku 1999 až do roku 2019 malo zastúpenie žien v zákonodarnom zbore Fínska rastúcu tendenciu. S najvyšším podielom práve v roku 2019.⁸

Fínsko malo najviac žien aj na poste predsedníčky vlády spomedzi krajín severnej Európy. Išlo o tri premiérky. Prvou ženou vo Fínsku, ktorá sa stala premiérkou v roku 2003 (od 17. apríla do 24 júna 2003) bola Anneli Jäätteenmäki, ktorá mala 39 rokov. Druhou političkou na poste fínskej premiérky bola od 22. júna 2010 do 22. júna 2011 Mari Johanna Kiviniemi, išlo o 41 -nú premiérku fínskej vlády. A poslednou ženou na tomto poste je Sanna Marin, ktorá je v úrade od 10. decembra 2019.

Úspešnou ženou fínskej politiky bola aj Tarja Halonen, ktorá bola prvou a zatiaľ poslednou prezidentkou Fínskej republiky. Tento post zastávala celých 12 rokov, od 1. marca 2000 do 1. marca 2012.

Ako ďaleko pokročila rodová rovnosť vo Fínsku? Dnes majú vo fínskej politike prevahu ženy. K ich posilneniu prispela dlhodobá snaha umožniť väčšiemu počtu žien vstúpiť do politiky, ako aj zlyhanie predchádzajúcej pravicovej vlády.

V decembri minulého roku (2019) sa konali parlamentné voľby, ktoré opäť priniesli Fínom prvenstvo. Na post premiérky bola zvolená v poradí tretia žena v histórii Fínska. Ide o sociálnu demokratku, ktorou je 34 ročná Sanna Marin. Je veľmi aktívnou političkou, ktorá už pôsobila aj na poste ministerky dopravy (2015).

Premiérka S. Marin sa stala najmladšou premiérkou na svete a zároveň treťou ženou, ktorá získala tento post. Jej vek a pohlavie býva častou témou mnohých médií. Nakoľko je neštandardné, aby tak významný post v krajine zastávala žena a ešte tak mladá. Fínska verejnosť nemá problém s vekom a pohlavím svojej novej premiérky, nakoľko je otvorenou a modernou krajinou.

Dokonca aj bývalý premiér Alexander Stubb vyjadril na svojom Twitteri podporu novozvolenej premiérke, nasledovne: „Moja strana nie je vo vláde, ale teším sa, že vedúcimi predstaviteľkami piatich vládnych strán sú ženy. Je to dôkazom toho, že Fínsko je moderná a progresívna krajina. Ženy tvorili väčšinu aj v mojej vláde. Jedného dňa nebude vo vláde pohlavie dôležité. Sme priekopníci.“

V zložení súčasnej fínskej vlády dominujú ženy. Z 19 ministerstiev zastávajú ženy až 12 postov. Je to najviac počas celej histórie samostatného Fínska. Súčasná fínska vláda má po Španielsku druhé najvyššie percento ministeriek na svete. Dokonca možno súhlasiť s názorom profesorka Anne Holli z Helsinskej univerzity, že nedošlo k naplneniu úplnej rodovej rovnosti, ako tvrdí, nakoľko zastúpenie mužov je omnoho nižšie ako je zastúpenie žien a dosahuje len 37 %. K istej miere diskriminácie došlo na strane mužov.

⁷ JUTIKKULA, E. a PIRINEN, K. (2001): Dějiny Fínska, s. 216-217.

⁸ Bližšie pozri: Number of female members of parliament in Finland from 1983 to 2019.

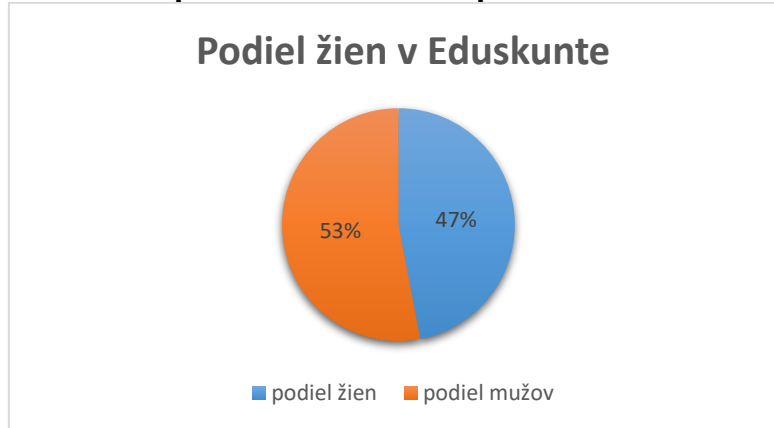
Premiérka S. Marin reagovala na kritiku tým, že ide o širokú vládnu koalíciu, ktorá je zložená z piatich politických strán, a preto nie je možné zabezpečiť úplnú vyváženosť pohlaví.

Zaujímavejšie je, že Fínsko má teraz širokú stredolavú vládnu koalíciu pozostávajúcu z piatich koalíčných strán – všetky vedené ženami, z ktorých štyri majú len okolo tridsať rokov. (Li Andersson (32 rokov) líderka The Left Alliance, Anna-Maja Henriksson (55 rokov) líderka The Swedish People's Party, Katri Kulmuni (32 rokov) líderka The Centre Party, Maria Ohisalo (34 rokov) líderka The Green League's.) Je to výrazný kontrast k bývalej pravicovej vláde rozpustenej minulú jar, v ktorej boli všetci vedúci predstavitelia strán muži stredného veku.⁹

Napriek vyššie uvedenému je súčasná fínska vláda vnímaná verejnosťou inak, ako predchádzajúce vlády. Fíni ju vnímajú ako nastupujúcu novú generáciu, pre ktorú je rodová rovnosť realitou a nie len myšlienkou a nenaplneným ideálom.

Zaujímavé je aj obsadenie 200 členného fínskeho parlamentu tzv. Eduskunty, ktorej členovia sú volení na 4-ročné volebné obdobie. „Ministerstvo spravodlivosti potvrdilo výsledky parlamentných volieb v roku 2019, ktoré sa konali 17. apríla. Volebná účasť vo voľbách bola 72,1 %.“¹⁰

Graf 1: Zastúpenie žien vo fínskom parlamente Eduskunte¹¹

Prameň: vlastné spracovanie

Podiel žien (Graf 1) v parlamente je 47 %, získali teda 94 poslaneckých mandátov. Ide o jeden z najvyšších pomerov žien v Eduskunte a zároveň o druhý najvyšší podiel žien na svete zvolených do parlamentu. Muži tvoria 53 %, majú teda 106 poslaneckých mandátov. Ich podiel sa čiastočne znížil v prospech žien, no stále majú prevahu v parlamente a ženy nedosiahli požadované zastúpenie.

Ako vidieť na príklade Fínska, ženy sa podieľajú na moci a sú súčasťou politického rozhodovania krajiny. Zastávajú vysoké politické posty, čo prispieva k eliminácii diskriminácie medzi pohlaviami a napomáha nastoľovať rodovú rovnosť.

4 Zastúpenie Fínok v Európskom parlamente

Participácia žien na politickom dianí je tak na lokálnej, národnej i európskej úrovni nedostačujúca, i keď v poslednom období dochádza k jej určitému zlepšeniu. Európska komisia sa do konca roku 2024 bude usilovať dosiahnuť 50 % rodovú vyváženosť na všetkých úrovniach riadenia.¹²

⁹ WASS, J. (2020): Why do young women dominate Finnish politics?, s. 1.

¹⁰ Current Members of Parliament. Parliament of Finland.

¹¹ Číselné a percentuálne hodnoty o počte žien v Eduskunte sú v Grafe 1 a v Tabuľke 3 iné, nakoľko tabuľka zobrazuje údaje z januára 2019 a graf z decembra 2019.

¹² Rodová rovnosť. (2020): Európska stratégia rodovej rovnosti 2020 – 2025.

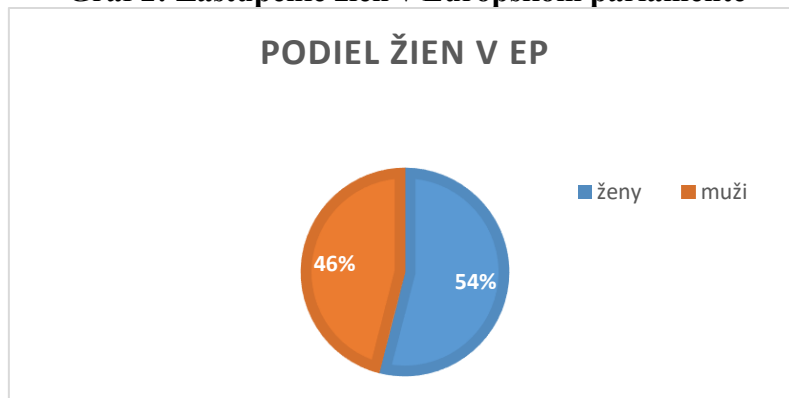
K dôkladnejšiemu uplatneniu rodovej rovnosti je potrebná vyššia uvedomelosť jednotlivcov, podpora neformálnych aktivít v predmetnej oblasti, zmena legislatívy a v neposlednom rade určitá miera kooperácie medzi všetkými politickými aktérmi.

Vo všeobecnosti platí, že účasť žien v európskom parlamente je vyššia ako je účasť žien v národných parlamentoch. Nebolo to vždy tak, počet poslankyň v EP rástol postupne a veľmi pomaly na základe opatrení, ktoré boli prijímané Európskou úniou.

„Počet poslankyň Európskeho parlamentu za posledné desaťročia značne narástol. V období od roku 1952 do prvých priamych eurovoľieb v roku 1979 pôsobili v parlamente len 31 poslankyň. Po prvých priamych voľbách v roku 1979 sa počet žien zvýšil na 15,2 % a narastal po každých nových voľbách, ktoré sa konajú raz za päť rokov. Dnes je v Európskom parlamente doteraz najvyšší pomer žien 40,4 %.“¹³

Zastúpenie Fínov v Európskom parlamente je nasledovné 54 % žien a 46 % mužov¹⁴, ide o obdobnú situáciu ako vo fínskej vláde, keď podiel zastúpenia mužov je nižší ako je podiel žien. Daná situácia nie je typická pre iné európske krajiny.

Graf 2: Zastúpenie žien v Európskom parlamente

Prameň: vlastné spracovanie

Ako vyplýva z Grafu 2 zastúpenie žien v Európskom parlamente je o niečo vyššie ako je zastúpenie mužov. Fínky tvoria 54 % a Fíni, muži 46 %. Daný príklad dokazuje trend, že miera zastúpenia žien v Európskom parlamente býva vyššia, dôvodom môžu byť rôzne smernice, stratégie a dokumenty Európskej únie, ktoré smerujú k zvýšeniu podielu žien na politickom živote.

Jeden z dôležitých strategických dokumentov prijatí v poslednom období je aj – Európska stratégia rodovej rovnosti 2020 – 2025, ktorého cieľom je eliminovať diskrimináciu a nastoliť rodovú rovnosť.

Záver

Napriek tomu, že v poslednom období bolo realizovaných množstvo aktivít na podporu rovnosti oboch pohlaví, čo smerovalo k určitému zvýšeniu počtu žien v politike, ako sme uviedli vyššie, stále nedosahuje požadovanú úroveň. Je preto nevyhnutné, aby došlo k vytváraniu adekvátnych stratégií, tak na národnej ako aj medzinárodnej úrovni.

Dovolíme si tvrdiť, že plnohodnotným uplatnením rodovej rovnosti dôjde k eliminácii diskriminácie a nerovností.

Riešenie problémov, riadenie a prístup k politike je z pohľadu žien odlišný v porovnaní s mužmi. Aktívnou participáciou žien v politike sa otvorí nová škála problémov, ktoré boli

¹³ Ženy v Európskom parlamente včera a dnes, 2019.

¹⁴ MEPs' gender balance by country: 2019.

riešené len čiastočne, prípadne boli odsúvané a nevenovala sa im náležitá pozornosť. Svojim rozdielnym postojom prispievajú ženy k inovatívnosti a pokroku v riešení v mnohých oblastiach.

Z dát výskumu, ktorý realizovali Patricia Funk a Christina Gathmann vyplýva, že ženy vo väčšej miere podporujú použitie finančných zdrojov na ochranu životného prostredia. Menej sa im pozdáva jadrová energia, viac za prikláňajú k ochrane verejného zdravia a častejšie ako muži zastávajú politiky rovnosti šancí či podpory pre hendikepovaných ľudí. Na druhej strane majú menšiu tendenciu sympatizovať s potrebami armády.

Zo súboru dát je podľa autoriek výskumu zrejmé, že ženy majú – naprieč socio-demografickými kritériami – odlišné politické preferencie ako muži.

Pokiaľ ide o vplyvy preferencií žien na vládne výdavky, štúdia konštatuje, že v niektorých oblastiach majú tendenciu k podpore projektov, ktoré vedú k vyšším verejným výdavkom. Pri pohľade na celkové verejné výdavky a veľkosť vlády, nie je rozdiel až taký veľký.¹⁵

Severské krajiny sú vyspelými štátmi, ktoré razia trend rodovej rovnosti vo svete. Zastávajú popredné miesta v hodnotení rovnosti príležitostí žien a mužov. Zastúpenie žien v politike týchto krajín je výrazne vyššie ako je európsky priemer.

Fínsko, ako jedna z krajín severnej Európy, ktorá poskytla ženám volebné právo do národného parlamentu už v roku 1906 má dokonca na vedúcom poste krajiny najmladšiu ženu vo svete. Fínsko je krajinou, ktorá prejavuje výraznú snahu o uplatnenie rodovej rovnosti napriek celou fínskou spoločnosťou.

Použitá literatúra:

1. Current Members of Parliament. Parliament of Finland. [online]. [Citované 23. 5. 2020.] Dostupné na internete: https://www.eduskunta.fi/EN/kansanedustajat/nykyiset_kansanedustajat/Pages/default.aspx.
2. FRANCESKIDES, R. a kol. (2004): Príručka rodovej rovnosti. EQUAL. [online]. Slovenská republika Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, RO Iniciatívy spoločenstva EQUAL, november 2004, Európsky sociálny fond, s. 7. [Citované 13. 5. 2020.] Dostupné na internete: https://ec.europa.eu/employment_social/equal_consolidated/data/document/gendermain_sk.pdf.
3. FUNK, P. - GATHMANN, CH. (2015): Gender gaps in policy making: evidence from direct democracy in Switzerland. In: *Economic Policy*, Volume 30, Issue 81, 1 January 2015.
4. Gender Equality Strategy (2020): Striving for a Union of equality Brussels, 5 March 2020, European Commission
5. JUTIKKULA, E. a PIRINEN, K. (2001): Dějiny Finska. Nakladateľstvo Lidové noviny s. 216-217.
6. MEPs' gender balance by country: 2019. [online]. Constitutive session European Parliament, EU. [Citované 18. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://europarl.europa.eu/election-results-2019/en/mep-gender-balance/2019-2024/>.
7. Number of female members of parliament in Finland from 1983 to 2019. [online]. In: Statista. [Citované 20. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/1082500/number-of-female-members-of-parliament-in-finland/>.
8. Rodová rovnosť. [online]. (2020): Európska stratégia rodovej rovnosti 2020 – 2025. [Citované 13. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.gender.gov.sk/europska-strategia-rodovej-rovnosti-2020-2025/>.

¹⁵ FUNK, P. - GATHMANN, CH. (2015): Gender gaps in policy making: evidence from direct democracy in Switzerland, p. 141-181.

9. The “Women in politics: 2020” map, created by the Inter-Parliamentary Union (IPU) and UN Women. Situation in 1 January 2019. [online]. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Woman. [Citované 18. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.unwomen.org//media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2019/women-in-politics-2019-map-en.pdf? la=en&vs=3303>.
10. WASS, J. (2020): Why do young women dominate Finnish politics? [online]. In: Eurozine, 2 January 2020, s. 1. [Citované 3. 6. 2014.] Dostupné na internete: <https://www.eurozine.com/why-do-young-women-dominate-finnish-politics/>.
11. Women and the vote. World suffrage timeline. [online]. In: New Zeland History. s. 5. [Citované 14. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://nzhistory.govt.nz/politics/womens-suffrage/world-suffrage-timeline>.
12. Ženy v Európskom parlamente včera a dnes (infografika), [online]. (2019): Európsky parlament. 12.09.2019. [Citované 22. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.europarl.europa.eu/news/sk/headlines/priorities/mdz-2019/20190226STO28804/zeny-v-europskom-parlamente-vcera-a-dnes-infografika>.

Kontakt:

PhDr. Simona Chuguryan, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava
Slovenská republika
e-mail: simona.chuguryan@euba.sk

ALBÁNSKA CESTA K SLOBODE VIEROVYZNANIA A MIEROVÉHO SPOLUŽITIA OBYVATEĽOV RÔZNYCH VIEROVYZNANÍ¹

ALBANIAN WAY TO FREEDOM OF RELIGION AND PEACEFUL COEXISTENCE OF POPULATION FROM DIFFERENT RELIGIONS

Eva Jančíková^a – Elida Iljazi Motro^b

^a Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: eva.jancikova@euba.sk.

^b Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: elidamotro@emi-cc.com.

Abstrakt: Albánsko bolo vyše 500 rokov pod nadvládou Osmanskej ríše, čo malo za následok silnú islamizáciu krajiny, Druhým najrozšírenejším náboženstvom v Albánsku je kresťanstvo. Po druhej svetovej vojne sa dostal k moci Enver Hodža, ktorý priviedol krajinu do úplnej izolácie a vyhlásil Albánsko za prvý ateistický štát vo svete. Po zmene systému začiatkom 90. rokov sa sloboda vierovyznania stala symbolom demokratizačného procesu. Albánsko sa vyznačuje veľkou mierou náboženskej tolerancie. V posledných rokoch pomerne mierové spolunažívanie obyvateľov rôznych vierovyznaní ohrozujú radikálni islamisti, ktorí sú podporovaní zo zahraničia. Cieľom tohto príspevku je diskutovať o postavení islamu a kresťanstva v Albánsku na základe analýzy historických východísk a súčasného stavu. Na splnenie tohto cieľa sme použili kvalitatívne vedecké metódy, ako je analýza, syntéza, indukcia, dedukcia a porovnanie.

Kľúčové slová: Západný Balkán, islam, náboženská tolerancia, kresťanstvo

JEL: Z12, F15, F41

Abstract: Albania has been under Ottoman rule for more than 500 years, resulting in strong Islamization of the country. The second most widespread religion in Albania is Christianity. After World War II, Enver Hoxha came to power, bringing the country into complete isolation and declaring Albania the first atheist state in the world. After the change of the system in the early 1990s, freedom of religion became a symbol of the democratization process. Albania is characterized by a high degree of religious tolerance. In recent years, the relatively peaceful coexistence of people of different faiths has been threatened by radical Islamists who are supported from abroad. The aim of this paper is to discuss the status of Islam and Christianity in Albania based on an analysis of historical background and current status. To achieve this goal, we used qualitative scientific methods such as analysis, synthesis, induction, deduction and comparison.

Key words: Western Balkan, Islam, religious tolerance, Christianity

JEL: Z12, F15, F41

Úvod

Albánsko požiadalo v roku 2009 o členstvo v Európskej únii, v roku 2012 Európska komisia odporučila udelenie štatútu kandidátskej krajiny s tým, že v Albánsku musia prebehnúť príslušné reformy. Podľa Deklarácie Rady EÚ z roku 2019,² EÚ bude pokračovať

¹ Príspevok je v rámci Projektu VEGA: 1/0490/19 Islamský factor vo svetovej ekonomike.

² EUROPEAN COUNCIL, (2019): Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process.

v asociačnom procese rozširovania a stabilizácie s Albánskom, Severným Macedónskom, Čiernou Horou, Bosnou a Hercegovinou, Kosovom a Srbskom.

Prístupová stratégia tejto skupiny štátov sa opiera o prijatie „základných pravidiel“, v rámci ktorých sa od jednotlivých štátov očakáva, že príjmu európske hodnoty a uskutočnia nevyhnutné reformy v záujme svojich ľudí so zreteľom na vybudovanie právneho štátu, dodržiavanie základných ľudských práv, fungovanie demokratických inštitúcií a reformy verejnej správy, ako aj hospodársky rozvoj a konkurencieschopnosť.³

V roku 2019 štáty západného Balkánu očakávali pozitívnu zmenu v postoji EÚ k ich prijatiu za členov, ale koncom roka prišla z Bruselu negatívna správa. Predstavitelia Albánska, Srbska, Severnej Macedónie, Bosny a Hercegoviny a Čiernej Hory sa 9. novembra zišli v meste Ohrid v Severnom Macedónsku a diskutovali o tom, ako odstrániť prekážky voľného pohybu tovaru v regióne a tiež sa dohodli na voľnejšom pohybe osôb len s preukazmi totožnosti.

Prístupový proces štátov západného Balkánu je veľmi zdĺhavý, trvá už viac ako 10 rokov, čo má negatívny vplyv na vnútropolitický vývoj v Albánsku. Nesmieme zabúdať na to, že Albánsko podobne ako ďalšie štáty v regióne západného Balkánu hľadá spojencov, a keď to nebudú spojenci zo Západu (EÚ, USA), môžu to byť spojenci z Východu ako Rusko, Turecko, Čína alebo členské štáty Organizácie islamskej spolupráce (OIC – Organisation of Islamic Cooperation, pôvodne Organisation of Islamic Conference), ktorej je Albánsko členom od roku 1992.⁴

Veľkým problémom v Albánsku je aj neúspešný boj proti korupcii a organizovanému zločinu. Aj keď v niektorých prípadoch došlo k vyšetrovaniu, stíhaniu a súdnemu konaniu, ale nakoniec k obvineniam zvyčajne nedošlo, kvôli intervencii sudcov Ústavného a Najvyššieho súdu. Riešením by mohlo byť vytvorenie Špeciálnej štruktúry boja pri korupcii a organizovanému zločinu (SPAK – Special Anti-Corruption and Organized Crime Structure) a zriadenie Národného úradu pre vyšetrovanie (the National Bureau of Investigation), ktoré sa budú systematicky venovať potlačovaniu korupcie a organizovaného zločinu.

O Albáncoch je známe, že sú veľmi tolerantní v otázkach vierovyznania. Podľa viacerých prieskumov sú Albánci jedným z najmenej veriacich národov na svete, pretože iba 39 % obyvateľov uvádza, že náboženstvo hrá v ich živote dôležitú úlohu.⁵

Cieľom tohto príspevku je diskutovať o postavení islamu a kresťanstva v Albánsku na základe analýzy historických východísk a súčasného stavu. Na splnenie tohto cieľa sme použili kvalitatívne vedecké metódy, ako je analýza, syntéza, indukcia, dedukcia a porovnanie.

1 Historická cesta k slobode vierovyznania v Albánsku

Albánsko bolo viac ako 500 rokov pod nadvládou Osmanskej ríše. V 17. storočí došlo k islamizácii okupovaného kresťanského západného Balkánu, čo bolo nielen výsledkom osmanskej islamizácie, ktorá využívala na konvertovanie z kresťanstva na islam aj ekonomické stimuly, ako napr. podstatné zvýšenie dane pre kresťanov.⁶ Podľa správ Vatikánu na začiatku 17. storočia moslimovia tvorili v Severnom Albánsku viac ako 10 %, v polovici toho istého storočia 30 až 50 % albánskej populácie konvertovalo na islam.⁷

V roku 1700 bol za pápeža zvolený Klement XI., ktorý pochádzal z Albánska a snažil sa podporovať politické a náboženské obrodenie v Albánsku. V prvej polovici 19. storočia vďaka Rakúsku, ktoré bolo oficiálnym ochrancom katolíckej viery, prenasledovanie kresťanov v Albánsku poľavilo. V druhej polovici 19. storočia sa katolícka cirkev stala aktívnou súčasťou

³ EUROPEAN COUNCIL, (2019): Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process.

⁴ ORGANISATION OF ISLAMIC COOPERATION (2020): Member states <https://www.oic-oci.org/states/?lan=en>

⁵ SEN NAG, O. (2018): What Religions Are Practiced in Albania?

⁶ MARMULLAKU, R., MILOSAVLJEVIC B., MILOSAVLJEVIC M. (1975): Albania and the Albanians. P. 16.

⁷ JELAVICH, B. (1983): History of Balkans. P. 80-81.

tzv. albánskej renesancie. V roku 1910 sa v Skopje v rodine albánskych katolíkov narodila Agnesa Gondže Bojadžiu – známa ako Matka Tereza z Kalkaty. Po získaní nezávislosti v roku 1912 sa postavenie kresťanov na krátky čas zlepšilo, ale v roku 1924 sa dostal k moci Ahmed Zoga, ktorý sa prehlásil za kráľa a zrušil výsady, ktoré pred tým katolícku cirkev dosiahla.⁸

Pôvod albánskeho nacionalizmu môžeme hľadať v historickom vývoji, v ktorom sa v Albánsku vykryštalizovali vzťahy medzi piatimi hlavnými náboženstvami, ktoré tvorili pluralitní moslimskí sunniti, pravoslávni kresťania, katolíci, evanjelickí protestanti a moslimskí beктаšovia. Postupne sa dopracovali k určitej harmónii a používanie spoločného albánskeho jazyka, spoločná história a spoločné etnické zvyky sa stali základom národného zjednotenia. V súčasnosti napriek tomu, že sa väčšina obyvateľstva hlási k jednému z týchto piatich náboženstiev, je veľmi ťažké určiť, koľkí z nich vybrané náboženstvo aj reálne praktizujú. Je to výsledok niekoľko desaťročí trvajúceho potlačovania náboženskej slobody. Na druhej strane po zmene režimu sa hlásenie k určitému náboženstvu, stalo jedným z najvýznamnejších prejavov demokracie a dodržiavania ľudských práv.

Do konca osemdesiatych rokov vládla v Albánsku tvrdá stalinistická komunistická diktatúra na čele s Enverom Hodžom. Albánsko bolo do konca 50. rokov závislé od pomoci Sovietskeho zväzu a ostatných socialistických krajín, potom sa až do roku 1978 ich najdôležitejším partnerom stala Čína. Albánsko bolo počas vlády Hodžu najizolovanejším štátom v Európe. Po jeho smrti v roku 1985 ho nahradil Ramiz Alia, ktorý bol síce jeho dlhoročným spolupracovníkom, ale po jeho nástupe sa pomery v krajine uvoľnili a začali sa otvárať svetu. Prvé slobodné voľby sa uskutočnili v apríli roku 1991 a Albánsko sa stalo parlamentnou republikou a začalo presadzovať politické a ekonomické reformy. V roku 1992 požiadalo o prijatie do NATO a ich hlavným partnerom sa stalo USA. Riadnym členom NATO sa Albánsko stalo 1. apríla 2009.

V polovici deväťdesiatych rokov sa situácia v Albánsku začala znovu zhoršovať, dochádzalo k nedemokratickému presadzovaniu moci, rozmáhala sa korupcia a organizovaný zločin. Počas krízy v Kosove v roku 1999 Albánsko prijalo okolo pol milióna kosovských utečencov, čo im prinieslo posilnenie zahraničnopolitickej pozície a výraznú finančnú pomoc zo strany USA a štátov EÚ.

2 Mierové spolunažívanie obyvateľov rôzneho vierovyznania

Albánsko je najchudobnejšou krajinou Európy. V posledných rokoch sa jeho ekonomika stabilizovala a rozvíjala sa hlavne infraštruktúra a cestovný ruch. Problémom Albánska je pomerne vysoká emigrácia, hlavne mladých ľudí. Podľa údajov OSN má Albánsko v súčasnosti jednu z najvyšších mier emigrácie na svete. Na 1000 obyvateľov pripadá 3,3 emigrantov a celkový počet vystaňovalcov v roku 2014 bol viac ako 1,25 milióna. Výsledky prieskumu potvrdzujú, že mnohí Albánci považujú emigráciu za jediný spôsob, ako uniknúť chaotickej hospodárskej a politickej situácii v krajine.⁹

Rozloha Albánska je 28748 km² a počet obyvateľov dosahuje približne 3 milióny. Populácia je národnostne pomerne jednotná. Z celkového počtu obyvateľov je až 95 % etnických Albáncov. Najsilnejšou menšinou sú Gréci (2 %), nasledujú Arumuni (1 %) a zvyšok tvoria Srbi, Rómovia, Turci, Čiernohorci, Macedónci a albanizovaní Arabi.¹⁰

Počas Hodžovej diktatúry bolo Albánsko vyhlásené za ateistický štát a všetky mešity a kostoly boli zatvorené, zničené alebo zmenené na múzeá alebo poľnohospodárske budovy. Cirkevní predstavitelia boli popravovaní alebo uväzňovaní. Po páde režimu sa obyvateľstvo pomaly vracalo k náboženskému životu. Slávne Hodžovo vyhlásenie hovorí, že Albánsko je prvým „ateistickým štátom“ na svete.

⁸ TK BISKUPOV SLOVENSKA (2014): Cirkev v Albánsku: Od svätého Pavla po blahoslavenú Matku Terezu.

⁹ BARJABA, K., BARJABA, J. (2015): Embracing Emigration: The Migration-Development Nexus in Albania.

¹⁰ SEN NAG, O. (2018): What Religions Are Practiced in Albania?

V súčasnosti je Albánsko sekulárnym štát a nemá žiadne oficiálne náboženstvo. Albánska ústava zabezpečuje slobodu vierovyznania, ktorá dáva každému občanovi právo praktizovať náboženstvo podľa vlastného výberu.¹¹ Na území Albánska sa stretávajú tri veľké náboženstvá: sunnitský islam, rímsky katolicizmus a pravoslávie. Rímsky katolicizmus je na Severe krajiny, ktorý bol pod kontrolou Benátskej republiky. Katolíci v tejto oblasti odolali násilnej islamizácii od 15. storočia a v 20. storočí aj násilnej ateizácii. Pravoslávie je rozšírené hlavne v južných oblastiach, ktoré boli súčasťou Byzantskej ríše. Islamská komunita je sústredená v strednej časti. Islam vyznávajú aj Albánci, ktorí žijú v Kosove a v Severnom Macedónsku.

Podľa sčítania ľudu v roku 2011, 58,79 % populácie sú moslimovia, kresťania tvoria 16,92 % populácie, ateistickí a nepriradení tvoria 2,5 % obyvateľov. Pri sčítaní obyvateľstva 13,79 % obyvateľov uprednostnilo neodpovedať na otázku týkajúcu sa náboženstva. Výsledky sčítania ľudu vyvolali nesúhlas albánskej pravoslávnej cirkvi, ktorá odmietla akceptovať výsledky. Podľa ich názoru percento ľudí, ktoré vyznáva ich vieru je vyššie. Aj niektorí predstavitelia moslimskej komunity boli presvedčení, že nie všetci moslimovia boli zarátaní. Väčšina albánskych moslimov sú Sunniti, ktorí tvoria 56,70 % obyvateľstva, zatiaľ čo moslimovia Bektaši tvoria iba 2,09 %. Do roku 2008 malo Albánsko 568 mešít a 70 beктаškých kláštorov nazývaných tekkes.¹²

Tolerancia a rozmanitosť pomáhajú pri posilňovaní inštitucionálnej štruktúry spoločnosti a udržiavaní dedičstva minulosti. Albánsko je krajinou, ktorá reprezentuje veľmi špeciálnu kombináciu postojov a vzťahov k náboženstvu so silným prvkom tolerancie, ktorá stelesňuje celkové vnímanie náboženskej rozmanitosti. Albánsko je príkladom mierového spolunažívania ľudí s rôznym vierovyznaním.

Albánci historicky praktizovali tradičnú tolerantnú formu sunnitského a beктаškého islamu. Mladí Albánci, ktorí študovali v zahraničí v islamských krajinách, postupne zavádzajú tretiu radikálnejšiu interpretáciu islamu. To oslabuje súčasnú krehkú rovnováhu medzi vierou a náboženským spolunažívaním v albánskej multináboženskej spoločnosti. Albánska islamská komunita požaduje zriadenie islamskej univerzity v Albánsku, na ktorej by mohli študovať koránsku teológiu vo svojej domovskej krajine a nie v zahraničných inštitúciách. Všeobecne uznávaná tradícia albánskej náboženskej tolerancie by mohla byť ohrozená zahraničnými vplyvmi.¹³

Záver

Historické základy moslimskej populácie na Balkáne sa datujú do čias Osmanskej ríše. Moslimovia žili na Balkáne spoločne s ostatnými obyvateľmi väčšinou slovanského pôvodu. Počas 500-ročného osmanského vplyvu, niektorí pôvodní obyvatelia konvertovaním k islamu si chceli zabezpečiť lepšie postavenie v spoločnosti, nakoľko nemoslimské obyvateľstvo bolo zaťažované rôznymi dodatočnými daňami. Praktizovali tradičný islam a vždy žili a zdieľali rovnaký osud so zvyškom obyvateľstva na Balkáne. Existuje mnoho príkladov zmiešaných moslimských a kresťanských miest a dedín v Bosne, Macedónsku, Srbsku, Kosove, Čiernej Hore a Albánsku, kde moslimovia a kresťania žili po celé storočia bez etnických sporov a konfliktov. Žiadny z balkánskych sporov nemal náboženský pôvod.

Balkánski moslimovia sa dosť odlišujú od európskych moslimov a iných moslimských krajín. Napriek tomu, že ich náboženstvo je islam, balkánski moslimovia majú identitu založenú na štátnej príslušnosti, regióne alebo mieste bydliska. Ich história je hlboko spojená s nemoslimským obyvateľstvom. Zdieľajú rovnakú históriu, kultúru a stovky rokov života. To všetko robí balkánskych moslimov odolných voči vplyvu radikálnych islamistov. Odolávajú

¹¹ Albania's Constitution of 1998 with amendments through 2016

¹² SEN NAG, O. (2018): What Religions Are Practiced in Albania?

¹³ VICKERS, M. (2008): Islam in Albania.

zmenám v ich živote, ktoré riadia radikálni islamisti, pretože ich identita je viac zameraná na národnú, regionálnu alebo miestnu úroveň, potom na islamskú orientáciu. Ak sa však ich sociálno-ekonomický štatút časom nezlepší, balkánski moslimovia môžu byť náchylnejší vplyvu radikálnemu islamizmu. Radikálni islamisti nemajú stanovený časový plán na dosiahnutie svojich ideologických cieľov. Venujú sa tejto veci bez ohľadu na to, ako dlho to bude trvať. Dá sa očakávať, že hrozba radikálnych islamistov ovplyvní generácie moslimov. Na druhej strane môžeme súhlasiť s názorom Gabriela Partoša, že v regióne prevláda pomerne umiernený a uvoľnený prístup k viere a dodržiavaniu náboženských pravidiel a prevláda liberálna forma islamu, ktorá je z veľkej časti dedičstvom otomanskej tradície a koexistencie s kresťanmi, ktoré bolo upevňované počas komunistickej éry.¹⁴

V bývalej komunistickej „ateistickej“ krajine, akou je Albánsko, je náboženská sloboda a zriadenie veľmi jasným ukazovateľom kvality demokracie, kde tolerancia a rozmanitosť pomáhajú posilňovať inštitucionálnu štruktúru spoločnosti. S cieľom vytvoriť pluralitné spoločnosti s chráneným inštitucionálnym systémom a právnym štátom, náboženská tolerancia pripravuje cestu pre zdravú tvorbu politiky a stratégie pre krajinu.

Použitá literatúra:

1. Albania's Constitution of 1998 with amendments through 2016. [Citované 25. 5. 2020.] Dostupné na internete: https://www.constituteproject.org/constitution/Albania_2016.pdf?lang=en.
2. BARJABA, K., BARJABA, J. (2015): Embracing Emigration: The Migration-Development Nexus in Albania. [Online]. In: *Migration Policy Institute*. 10. 10. 2015. [Citované 25. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.migrationpolicy.org/article/embracing-emigration-migration-development-nexus-albania>.
3. EUROPEAN COUNCIL, (2019): Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process [Online]. In: *Concilium Europa*. 18. 6. 2019 [Citované 25. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2019/06/18/council-conclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>.
4. HAJREDIN, I. (2004): *Aspect of Islamization in Cameri. Historical Studies* (in Albanian). Tirana: Institute of History.
5. ILJAZI-MOTRO, E. (2018): EU globalization, Lessons learned during EU accession and their application in Albania. Smolenice 2018.
6. JELAVICH, B. (1983): *History of the Balkans*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983. ISBN 9780521274586.
7. MARMULLAKU, R., MILOSAVLJEVIC B., MILOSAVLJEVIC M. (1975): *Albania and the Albanians*. London: C. Hurst & co., 1975. ISBN 0903983133.
8. ORGANISATION OF ISLAMIC COOPERATION (2020): Member states. [Citované 10. 4. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.oic-oci.org/states/?lan=en>
9. PARTOŠ, G. (2020): Interaktívny sprievodca: Moslimovia na Balkáne. In: BBC Worldservice London, [Dostupné na internete 25. 11. 2019.] Available online: http://www.bbc.co.uk/slovak/balkans_muslims_slovak/index.shtml.
10. SEN NAG, O. (2018): What Religions Are Practiced in Albania? [Online]. In: *WorldAtlas*, 10. 4. 2018. [Dostupné na internete 25. 11. 2019.] Available online: worldatlas.com/articles/what-religions-are-practiced-in-albania.html.
11. SQUIRES, N. (2014): Pope Francis hails Albania as model of religious harmony in attack on religious extremism. [Online]. In: *The Telegraph*, 21. 9. 2014. [Dostupné na internete 25. 11. 2019.] Dostupné na internete: <https://www.telegraph.co.uk/>

¹⁴ PARTOŠ G. (2020): *Interaktívny sprievodca: Moslimovia na Balkáne*.

news/worldnews/europe/albania/11111600/Pope-Francis-says-Albania-is-a-model-of-religious-harmony-during-first-visit-to-Muslim-majority-nation.html.

12. TK BISKUPOV SLOVENSKA (2014): *Cirkev v Albánsku: Od svätého Pavla po blahoslavenú Matku Terezu* 18.9.2014. [Citované 12. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://m.tkkbs.sk/view.php?cisloclanku=20140918028>.
13. VICKERS, M. (2008): *Islam in Albania*. [Citované 25. 11. 2019.] Dostupné na internete: https://www.files.ethz.ch/isn/55215/2008_March_IslamAlb.pdf.

Kontakty:

Dr. habil. Ing. Eva Jančíková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: eva.jancikova@euba.sk

Elida Iljazi-Motro

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: elidamotro@emi-cc.com

TEORETICKÉ ASPEKTY ROZVOJOVEJ SPOLUPRÁČE¹

THEORETICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT COOPERATION

Peter Jančovič

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: peter.jancovic@euba.sk

Abstrakt: Rozvojová spolupráca, ako súčasť medzinárodnej spolupráce, predstavuje kooperatívnu neziskovú činnosť diskriminačnej povahy, cieľom ktorej je prispievať k socioekonomickému alebo inému rozvoju v krajine príjemcu. V predkladanom príspevku sa zameriavame na terminológiu spojenú s medzinárodnou rozvojovou spoluprácou, krátky historický exkurz do modernej rozvojovej spolupráce a na niektoré koncepcie jej významu. Cieľom tohto príspevku je vymedziť a preskúmať niektoré teoretické aspekty medzinárodnej rozvojovej spolupráce, rovnako ako základné motívy jej poskytovania. Hlavné determinanty poskytovania rozvojovej pomoci možno rozdeliť na ekonomické, historické, politicko-bezpečnostné, environmentálne, morálne a humanitárne motívy.

Keľúčové slová: rozvoj, rast, spolupráca, rozvojová pomoc

JEL: F35, F63

Abstract: Development cooperation, as a part of international cooperation, is a cooperative non-profit activity of a discriminatory nature the aim of which is to contribute to socio-economic or other development in the recipient country. In this paper, we focus on the terminology associated with international development cooperation, a brief historical excursion into modern development cooperation and some theoretical concepts of aid. The aim of this paper is to delimit and examine some theoretical aspects of international development cooperation, as well as the basic motives for providing foreign assistance. The main determinants of development aid can be divided into economic, historical, political-security, environmental, moral and humanitarian motives.

Key words: development, growth, assistance, development aid

JEL: F35, F63

Úvod

Rozvojová spolupráca je často vnímaná len ako synonymum oficiálnej rozvojovej pomoci (ODA) alebo finančných grantov poskytovaných zo strany hospodársky vyspelých štátov rozvojovým krajinám. Napriek tomu, medzinárodná rozvojová spolupráca v sebe zahŕňa rôzne subjekty verejného aj súkromného charakteru, viaceré nástroje financovania tejto pomoci, rovnako ako odlišné spôsoby a formy jej realizácie. Oficiálna rozvojová pomoc môže byť poskytovaná nie len vo forme finančných grantov (darov), ale aj ako zvýhodnené pôžičky, technická pomoc či odpustenie, resp. zníženie dlhu. Rozvojová pomoc nie je poskytovaná výlučne oficiálnym verejným sektorom, teda vládami štátov, ale aj mimovládnyimi organizáciami, súkromným sektorom a čoraz viac aj niektorými rozvojovými štátmi, rozvíjajúcimi sa ekonomikami. Navyše, ODA je len jedným z nástrojov rozvojovej spolupráce, ktorá môže byť realizovaná aj prostredníctvom politického dialógu, nezvýhodnených pôžičiek, exportných úverov, trojstrannej spolupráce, kombinovania rozvojových projektov, investičnou

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov EUBA s názvom „Rozvojová spolupráca Európskej únie s vybranými regiónmi“ č. I-20-104-00.

činnosťou alebo inými spôsobmi. Preto limitácia celkovej medzinárodnej rozvojovej spolupráce len na oficiálnu rozvojovú pomoc nie je komplexná a tým pádom ani správna. Na základe uvedených argumentácií je zámerom predkladaného príspevku priblížiť základné pojmy spojené s medzinárodnou rozvojovou spoluprácou ako sú rozvoj, rozvojová spolupráca, ODA, rozvojová pomoc alebo humanitárna pomoc.

Cieľom tohto príspevku je vymedziť a preskúmať niektoré teoretické aspekty medzinárodnej rozvojovej spolupráce, rovnako ako základné motívy jej poskytovania. Dôležité je tiež na úvod spomenúť, že danej problematike sa v prostredí Slovenskej republiky nevenuje adekvátna pozornosť. V prvej časti predkladaného príspevku sa venujeme základnej terminológii spojenej s rozvojovou spoluprácou a definovaniu kľúčových pojmov. Druhá časť je venovaná stručnému historickému prehľadu modernej rozvojovej spolupráce, ktorej začiatky sú datované do obdobia po druhej svetovej vojne. V tretej časti sa venujeme vybraným teoretickým koncepciám zahraničnej rozvojovej spolupráce a základným determinantom jej poskytovania. Pre naplnenie cieľa príspevku sme využili niekoľko metód skúmania, medzi ktorými dominujú analýza, deskripcia a komparácia. V príspevku vychádzame z vedeckých štúdií a knižných publikácií zahraničných odborníkov z oblasti rozvojovej ekonomie a medzinárodnej rozvojovej spolupráce. Použitá literatúra tiež zahŕňa dáta, štúdie a publikácie medzinárodných organizácií a špecializovaných rozvojových inštitúcií, ako je napr. Výbor OECD pre rozvojovú pomoc.

1 Terminológia spojená s rozvojovou spoluprácou

Vo všeobecnosti možno vnímať rozvoj ako multidimenzionálny a interdisciplinárny pojem, ktorý má viacero rôznych významov a interpretácií. Mnohé štúdie definujú rozvoj ako historický pokrok alebo modernizáciu.² Táto definícia v sebe zachytáva predovšetkým proces aplikovania technologického pokroku, vedomostí a inovácií do praxe, zatiaľ čo modernizácia skôr predstavuje štrukturálny prechod od existujúceho stavu spoločnosti do stavu iného. Prikladom procesu modernizácie, resp. transformácie hospodárstva je prechod z agrárnej spoločnosti cez industriálnu až k post-industriálnej spoločnosti. Svetová banka rozlišuje hospodársky rozvoj a rozvoj v širšom zmysle. Hospodársky rozvoj je definovaný ako udržateľný rast životnej úrovne, ktorý v sebe zahŕňa materiálnu spotrebu, vzdelávanie, zdravie a ochranu životného prostredia.³ Rozvoj v širšom zmysle potom zahŕňa okrem uvedeného aj iné atribúty, ako sú rovnosť príležitostí, zvyšovanie ekonomických, politických a občianskych práv a slobôd pre všetkých ľudí na celom svete. Následne možno medzinárodnú rozvojovú spoluprácu voľne definovať ako kooperatívnu činnosť dvoch alebo viacerých subjektov, verejného alebo súkromného charakteru, ktorej cieľom je prispievať k socioekonomickému alebo inému rozvoju v konkrétnom, spravidla rozvojovom štáte. Rozvojová spolupráca je súčasťou medzinárodnej spolupráce, ale nie je jej synonymom, pretože medzinárodná spolupráca obsahuje aj činnosti, ktoré nemusia byť priamo zamerané na rozvoj, ako je napr. medzinárodná spolupráca v oblasti boja proti terorizmu.⁴

Podľa Hospodárskej a sociálnej rady OSN by mala rozvojová spolupráca spĺňať štyri kritériá. Prvým z nich je explicitné cielenie pomoci na podporu národných alebo medzinárodných rozvojových cieľov a stratégií. Druhým kritériom je neziskový charakter rozvojovej spolupráce. Tretie kritérium hovorí o diskriminačnej, resp. nrecipročnej povahe rozvojovej pomoci, a to v prospech rozvojových krajín. Štvrté kritérium hovorí o tom, že rozvojová spolupráca by mala byť založená na kooperatívnych a nehierarchických vzťahoch medzi partnermi, rešpektujúc štátnu suverenitu pri stanovení a riadení národných rozvojových

² KINGSBURY, D. a kol. (2016): International Development. Issues and Challenges, s. 23.

³ World Development Report (1991): The Challenge of Development, s. 31.

⁴ ECOSOC (2016): Development Cooperation Forum Policy Briefs.

programov a stratégií.⁵ Činnosti, ktoré spĺňajú uvedené štyri kritéria sa považujú za rozvojovú spoluprácu. Ďalším dôležitým pojmom v danej oblasti je rozvojová pomoc. Napriek tomu, že rozvojová spolupráca a pomoc sa bežne používajú ako synonymá, tak možno v literatúre nájsť určité špecifiká pre oba pojmy. Podľa *Riddella*, pomoc spočíva v prevode všetkých zdrojov od darcu k príjemcovi, bez ohľadu na účel, dôležitosť a potrebu tejto pomoci zo strany príjemcu.⁶ Podľa iných autorov, rozvojová pomoc predstavuje dobrovoľný transfer zdrojov z jednej krajiny do druhej, pričom táto pomoc je aspoň čiastočne v súlade s vymedzenými cieľmi beneficianta.⁷ Z uvedeného vyplýva, že zatiaľ čo rozvojová spolupráca je definovaná ako činnosť zameraná na plnenie rozvojových cieľov, tak rozvojová pomoc je skôr vnímaná ako samotný transfer prostriedkov z krajín poskytujúcich pomoc do prijímajúcich krajín.

Ako príklad synonymného využitia pojmov pomoc a spolupráca možno uviesť oficiálnu rozvojovú pomoc, resp. spoluprácu, z angličtiny *Official Development Assistance* – ODA.⁸ Oficiálna rozvojová pomoc je v rámci OECD definovaná ako oficiálna vládna pomoc za zvýhodnených podmienok (napr. vo forme grantov alebo zvýhodnených pôžičiek), ktorá je zameraná na podporu hospodárskeho rozvoja a zvyšovanie blahobytu rozvojových krajín. Toky ODA smerujú od vlád štátov alebo ich výkonných agentúr do multilaterálnych rozvojových inštitúcií alebo do krajín, ktoré sú na zozname OECD oprávnených príjemcov ODA.⁹ Z danej definície vyplýva, že ODA môže byť realizovaná na bilaterálnej (darca – príjemca) alebo multilaterálnej (darca – inštitúcia – príjemca) úrovni. Uvedená definícia tiež hovorí, že ODA je realizovaná výlučne verejným sektorom a preto, súkromné toky v podobe rozvojovej pomoci od mimovládnych a charitatívnych organizácií, nadácií a súkromného sektora nepatria do ODA. Navyše, rozvojová pomoc od verejného sektora, ktorá nespĺňa kritéria pre ODA, teda je poskytovaná za podmienok blízkych trhovým alebo je komerčne motivovaná, sa zaraďuje do skupiny ostatných oficiálnych tokov – OOF, a nie do ODA.¹⁰ V súčasnosti poskytujú rozvojovú pomoc stále vo väčšej miere aj rozvojové krajiny a štáty, ktoré nie sú členmi Výboru OECD pre rozvojovú pomoc, tzv. *emerging donors* – noví darcovia, ako sú Čína, India, Rusko, Brazília, Turecko, Mexiko alebo niektoré arabské štáty.¹¹ Rozvojová pomoc nečlenských štátov Výboru OECD pre rozvojovú pomoc zvyčajne nie je vykazovaná v rámci ODA. Na základe uvedených skutočností možno konštatovať, že oficiálna rozvojová pomoc v sebe nezahŕňa celkovú globálnu rozvojovú pomoc.

S rozvojovou spoluprácou je často spájaná aj humanitárna pomoc, ktorá je poskytovaná v reakcii na vzniknutú krízovú (núdzovú) situáciu v prijímajúcej krajine, a to najčastejšie v dôsledku prírodnej katastrofy, epidémie, hladomoru alebo ozbrojeného konfliktu. Podľa OECD, hlavným cieľom humanitárnej pomoci je zachraňovať životy, zmiernovať utrpenie a zachovávať ľudskú dôstojnosť v núdzových situáciách, rovnako ako predchádzať vzniku takýchto situácií.¹² Poskytovanie humanitárnej pomoci by malo byť v súlade s princípmi vychádzajúcimi z medzinárodného humanitárneho práva, ktorými sú ľudskosť, nestrannosť, neutralita a nezávislosť.¹³ Zásadná odlišnosť medzi rozvojovou a humanitárnou pomocou spočíva v skutočnosti, že rozvojová pomoc je na rozdiel od humanitárnej poskytovaná v iných ako núdzových situáciách a na iné ako núdzové účely.¹⁴ Ako vyplýva z údajov v tabuľke 1,

⁵ ECOSOC (2016): Development Cooperation Forum Policy Briefs.

⁶ RIDDELL, R. C. (2009): Does Foreign Aid Work? s. 48.

⁷ ROTHSTEIN, I. (2014): The Aid Trap, s. 2.

⁸ MZVEZ SR používa na webovej stránke pojem oficiálna rozvojová pomoc pre ODA, zatiaľ čo SlovakAid a Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu používajú pojem oficiálna rozvojová spolupráca.

⁹ OECD (2020): Official development assistance – definition and coverage.

¹⁰ OECD (2020): Other official flows (OOF).

¹¹ KINGSBURY, D. a kol. (2016): International Development. Issues and Challenges, s. 164.

¹² OECD (2014): Imagining More Effective Humanitarian Aid. A Donor Perspective, s. 1.

¹³ UNHCR (2020): Humanitarian Principles. Overview.

¹⁴ RIDDELL, R. C. (2009): Does Foreign Aid Work? s. 49.

rozvojová pomoc predstavuje systematickú pomoc dlhodobého charakteru, ktorá je spojená s úsilím o dosiahnutie socioekonomického alebo iného rozvoja v prijímajúcej rozvojovej krajine. Na druhej strane, humanitárna pomoc má krátkodobý charakter mimoriadnej pomoci a je realizovaná za účelom preklenutia núdzovej situácie, ktorá často súvisí so záchranou ľudských životov v určitom geografickom priestore (tabuľka 1). Rozvojová pomoc je spravidla poskytovaná rozvojovým štátom a humanitárna pomoc je alokovaná do ktorejkoľvek krajiny, resp. jej oblasti, ktorá je postihnutá mimoriadnou situáciou. Rozvojová pomoc môže byť sprevádzaná humanitárnou pomocou v krízovom alebo pokrízovom období. Humanitárna pomoc, rovnako ako rozvojová pomoc, je poskytovaná verejným aj súkromným sektorom.

Tabuľka 1: Základné rozdiely medzi rozvojovou a humanitárnou pomocou

<i>Rozvojová pomoc</i>	<i>Humanitárna pomoc</i>
Dlhodobý charakter	Krátkodobý charakter
Situácia iná ako núdzová	(Humanitárna) núdzová situácia
Rozvojový účel pomoci	Pomoc v stave núdze/krízy
Systematická pomoc	Mimoriadna pomoc
Zameraná na sociálno-ekonomický, politický alebo environmentálny rozvoj	Zameraná na záchranu života
Poskytovaná rozvojovým štátom	Poskytovaná postihnutým oblastiam/štátom

Prameň: vlastné spracovanie podľa Humanitarian Coalition (2020): From Humanitarian to Development Aid.

2 Historické pozadie medzinárodnej rozvojovej spolupráce

Rozvojová spolupráca sa dostáva do popredia v období po druhej svetovej vojne, a to z niekoľkých dôvodov. Dôležitým medzníkom pre vznik globálneho systému rozvojovej spolupráce bolo vytvorenie OSN a jej špecializovaných agentúr, rovnako ako založenie Medzinárodnej banky pre obnovu a rozvoj (IBRD) a Medzinárodného menového fondu.¹⁵ Počiatky modernej rozvojovej spolupráce sú často spájané s rozvojovou pomocou poskytnutou Spojenými štátmi americkými, známou ako Marshallov plán, ktorá sa začala realizovať v roku 1948, a cieľom ktorej bolo prispieť k hospodárskej obnove vojnou zničenej Európy. Rozvojová spolupráca tak v povojnovom období mala primárne za cieľ obnoviť svetové hospodárstvo a zintenzívniť medzinárodnú kooperáciu. Okrem ekonomickej dimenzie mal Marshallov plán aj svoj bezpečnostný aspekt, ktorý spočíval predovšetkým v snahe USA zamedziť expanzii komunizmu na európskom kontinente. Na základe iniciatívy prezidenta *Harryho S. Trumana* bola zahraničná rozvojová pomoc USA v nasledujúcom období rozšírená aj na mnohé rozvojové štáty, ktoré boli ohrozené šíriacim sa komunizmom.¹⁶ Podľa *Kingsbury* a kol., vedúce mocnosti západného aj komunistického bloku intenzívne využívali počas obdobia bipolarity rozvojovú pomoc, za účelom šírenia svojej ideológie a udržania chudobnejších štátov pod ich sférou vplyvu.¹⁷ Rozvojová spolupráca sa teda stala jedným z nástrojov dosahovania ideologických, zahraničnopolitických a bezpečnostných cieľov superveľmocí počas studenej vojny.

Nové výzvy pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu sa objavili v 50. a 60. rokoch 20. storočia, počas obdobia dekolonizácie Afriky a Ázie. Výsledkom procesu dekolonizácie bol vznik veľkého počtu nových rozvojových štátov, resp. krajín tretieho sveta. Podľa *O'Briena* a *Williamsa*, práve dekolonizácia viedla k tomu, že otázky rozvoja sa zaradili na medzinárodnú agendu.¹⁸ V tomto prípade primárnym cieľom rozvojovej spolupráce už nie je obnovenie

¹⁵ KINGSBURY, D. a kol. (2016): International Development. Issues and Challenges, s. 163.

¹⁶ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P. (2003): Aid: Understanding International Development Cooperation, s. 8.

¹⁷ KINGSBURY, D. a kol. (2016): International Development. Issues and Challenges, s. 2.

¹⁸ O'BRIEN, R. – WILLIAMS, M. (2016): Global Political Economy, s. 90.

vojnou zničeného hospodárstva, ale medzinárodná asistencia pre socioekonomický rozvoj chudobnejších rozvojových štátov medzinárodného spoločenstva. Motívov pre rozvojovú spoluprácu bolo niekoľko, počnúc humanitárnym a morálnym aspektom pomoci chudobnejším, cez pocit spoluzodpovednosti bývalých koloniálnych mocností, až po presadzovanie vlastných zahraničnopolitických a bezpečnostných cieľov poskytovateľov rozvojovej pomoci. Navyše, po vyhlásení nezávislosti mnohých bývalých kolónií bola potrebná podpora zo strany hospodársky vyspelých štátov medzinárodného spoločenstva v oblasti budovania fungujúceho a stabilného materiálneho, sociálneho a politického prostredia v novovzniknutých štátnych útvaroch. Dôležitým podnetom rozvojovej pomoci bolo aj úsilie eliminovať potenciálny zdroj nestability a konfliktu na národnej či medzinárodnej úrovni.

V 60. rokoch 20. storočia, teda po obnovení vojnou zničených európskych ekonomík sa začali vo veľkej miere rozvíjať programy rozvojovej pomoci európskych štátov, predovšetkým bývalých koloniálnych mocností ako boli Francúzsko či Spojené kráľovstvo.¹⁹ Medzi hlavné motívy poskytovania rozvojovej pomoci zo strany bývalých koloniálnych mocností možno okrem pocitu morálnej povinnosti spolupráce pri dosahovaní sociálno-ekonomického rozvoja zaradiť aj presadzovanie ich vlastných ekonomických a obchodných záujmov. Severské štáty sú považované za dôležitých aktérov v oblasti poskytovania rozvojovej pomoci, predovšetkým od 70. rokov 20. storočia, kedy objem nimi poskytovanej pomoci významne vzrástol.²⁰ Nordická rozvojová spolupráca je primárne založená na humanitárnych a morálnych princípoch a je ovplyvnená myšlienkami severského modelu sociálneho štátu.²¹ Severské krajiny sú pozitívne vnímané najmä preto, že ich rozvojová pomoc je relatívne málo naviazaná na dosahovanie vlastných ekonomických a strategických záujmov poskytovateľov pomoci. Dané tvrdenie možno podporiť zameraním ich rozvojovej pomoci na chudobné africké štáty aj napriek minimálnym historickým väzbám a slabým hospodárskym vzťahom. V 70. rokoch 20. storočia sa v dôsledku ropných šokov a rastúcich príjmov z exportu ropy medzi dôležitých darcov rozvojovej pomoci zaradili aj niektoré arabské štáty, konkrétne štáty Perzského zálivu.²² Rozvojová spolupráca arabských krajín vychádza predovšetkým z arabskej solidarity, solidarity s inými rozvojovými štátmi a islamského náboženstva, kde jeden z piatich pilierov islamu – *zakat*, hovorí o prerozdeľovaní majetku v prospech chudobných.

Politická vôľa medzinárodného spoločenstva v oblasti poskytovania rozvojovej pomoci chudobnejším štátom bola deklarovaná v rámci OSN Prvou dekadou pre rozvoj na roky 1961 – 1970.²³ Hlavným motívom bolo prispieť k sociálno-ekonomickému rozvoju hospodársky menej vyspelých štátov pre zabezpečenie medzinárodného mieru, bezpečnosti a zvyšovania svetovej prosperity. Cieľom Prvej dekády OSN pre rozvoj bolo dosiahnuť rast celkového národného dôchodku rozvojových krajín vo výške minimálne 5 % ročne.²⁴ Na základe uvedeného cieľa OSN možno konštatovať, že rozvojová stratégia danej dekády bola založená primárne na ekonomickom raste. Medzinárodná rozvojová stratégia Druhej dekády OSN pre rozvoj (1971 – 1980) mala za cieľ okrem dosiahnutia hospodárskeho rastu na úrovni minimálne 6 % ročne, zabezpečiť aj medziročný rast HDP per capita o 3,5 %, rovnako ako spravodlivejšiu distribúciu národného dôchodku a zvyšovanie celkovej životnej úrovne v rozvojových krajinách.²⁵ To znamená, že ekonomický rast nemusí byť automaticky sprevádzaný sociálnym rozvojom a zvyšovaním životného štandardu, čomu zodpovedá obsah rozvojovej stratégie OSN

¹⁹ KINGSBURY, D. a kol. (2016): International Development. Issues and Challenges, s. 163.

²⁰ SELBERVIK, H. – NYGAARD, K. (2006): Nordic Exceptionalism in Development Assistance? Aid Policies and the Major Donors: The Nordic Countries, s. 1.

²¹ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P. (2003): Aid: Understanding International Development Cooperation, s. 9.

²² KINGSBURY, D. a kol. (2016): International Development. Issues and Challenges, s. 164.

²³ OSN (2020): UN Documentation: Development.

²⁴ Ibid.

²⁵ Ibid.

na druhé desaťročie. Na uvedené rozvojové dekády nadviazali, z hľadiska stanovených cieľov, Tretia dekáda OSN pre rozvoj (1981 – 1990), Štvrtá dekáda OSN pre rozvoj (1991 – 2000), ale aj Miléniové rozvojové ciele (2000 – 2015) a Ciele udržateľného rozvoja (2015 – 2030). Medzinárodná rozvojová agenda OSN je v novom tisícročí komplexnejšia, ambicióznejšia, s univerzálnou pôsobnosťou a kladúcim dôrazom na ekonomickú, sociálnu a environmentálnu dimenziu udržateľného rozvoja.

3 Teoretické koncepcie rozvojovej spolupráce

Geografická alokácia rozvojovej pomoci je veľmi úzko prepojená s motívmi jej poskytovania. Podľa *Kingsbury* a kol., koloniálna minulosť, zahraničná politika a obchodné záujmy patria medzi hlavné determinanty úrovne poskytovanej pomoci, ale aj jej teritoriálnej distribúcie.²⁶ Obchodné záujmy možno interpretovať ako úsilie darcov pomoci udržať, resp. zabezpečiť si exportné trhy pre svoju produkciu, ale rovnako aj import prírodných zdrojov, iných komodít či statkov, pri ktorých výrobe majú rozvojové štáty komparatívnu výhodu. Avšak s obchodnými aspektmi rozvojovej spolupráce je úzko spojená aj zahraničná investičná činnosť a záujmy domáceho podnikateľského sektora v zahraničí, ktoré môžu byť taktiež určujúcim faktorom pre alokáciu rozvojovej pomoci. Preto pojem ekonomické záujmy je v kontexte determinantov smeru poskytovania rozvojovej pomoci komplexnejší a korektnejší ako len obchodné záujmy. Zahraničnopolitické motívy rozvojovej spolupráce spočívajú v presadzovaní národných, bezpečnostných a strategických záujmov poskytovateľov pomoci v krajinách, do ktorých je táto pomoc alokovaná. Význam v tomto smere zohráva aj náboženský motív pomoci, medzinárodná solidarita, morálny a humanitárny aspekt rozvojovej spolupráce. To súvisí s tzv. *humanitárnym internacionalizmom*, ktorý predstavuje všeobecné prijatie povinnosti bojovať proti globálnej chudobe prostredníctvom podpory hospodárskeho, sociálneho a politického rozvoja krajín globálneho Juhu.²⁷ Humanitárny internacionalizmus teda znamená akt solidarity v globálnom kontexte. Od konca 20. storočia sa čoraz viac dostáva do popredia aj environmentálna dimenzia medzinárodnej rozvojovej spolupráce, ktorá súvisí s konceptom trvalo udržateľného rozvoja a zmierňovaním klimatických zmien.

Oficiálna rozvojová pomoc patrí medzi hlavné zdroje externého financovania rozvoja v mnohých rozvojových krajinách. Ako vyplýva z údajov na grafe 1, na začiatku 90. rokov 20. storočia bola ODA najvýznamnejším zdrojom vonkajšieho financovania rozvoja v štátoch s nízkym a stredným príjmom. Avšak, v súčasnosti predstavujú priame zahraničné investície, remitencie, rovnako ako súkromné pôžičky a portfóliové investície, v monetárnom vyjadrení, dôležitejšie zdroje externého financovania rozvoja ako ODA (graf 1). Vzhľadom k tomu, že skupina rozvojových krajín je diferencovaná a vysoko heterogénna, tak aj podiel ODA na celkových finančných tokoch sa v jednotlivých rozvojových regiónoch značne líši. Zatiaľ čo v Latinskej Amerike a Karibiku tvorila ODA len 4 % z celkových finančných tokov do regiónu za rok 2017, tak v Subsaharskej Afrike predstavovala ODA 36 % a na Blízkom východe až 43 % z celkových externých finančných tokov prijatých daným regiónom v roku 2017.²⁸ Údaje na grafe 1 zobrazujú aj skutočnosť, že toky ODA sú v porovnaní so súkromnými kapitálovými tokmi do rozvojových krajín stabilnejšie a menej volatilné, čo možno vidieť najmä v období globálnej finančnej a hospodárskej krízy (2008/2009). Taktiež, súkromné kapitálové toky sú na rozdiel od oficiálnych tokov často koncentrované v úzkej skupine ekonomicky vyspelejších rozvojových štátov v neprospech menej vyspelých a najmenej rozvinutých krajín sveta.²⁹ Z uvedeného vyplýva, že rozvojová pomoc stále zohráva význam jedného z hlavných zdrojov

²⁶ KINGSBURY, D. a kol. (2016): *International Development. Issues and Challenges*, s. 169.

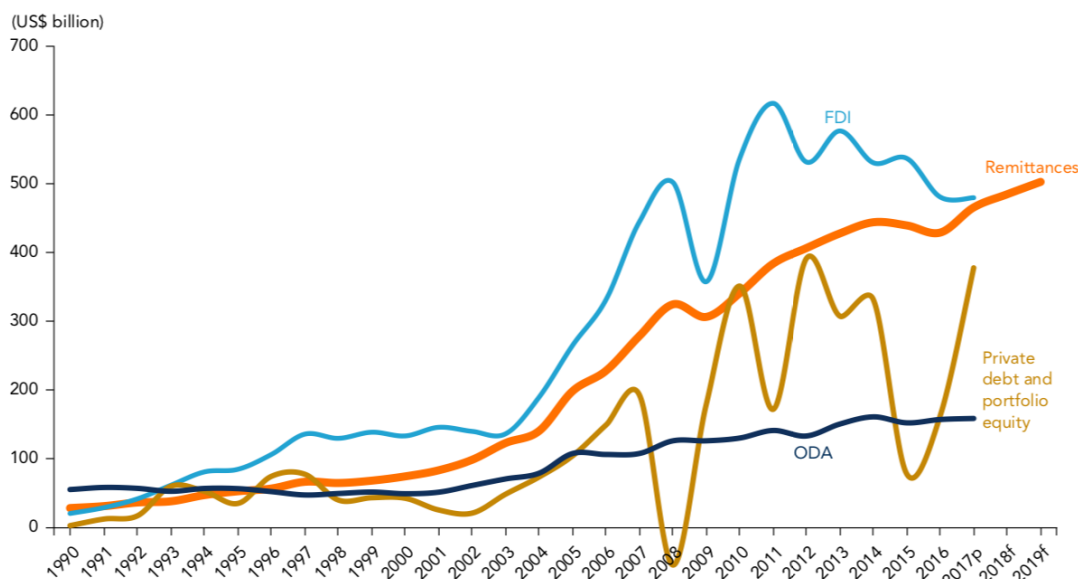
²⁷ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P. (2003): *Aid: Understanding International Development Cooperation*, s. 10.

²⁸ OECD (2020): *Resource flows beyond ODA in DAC statistics*.

²⁹ OSN (2015): *The role of ODA in the new financing for development landscape*.

externého financovania rozvoja, a to predovšetkým v krajinách s nízkym príjmom a v najmenej rozvinutých štátoch, ktoré nedokážu efektívne prilákať súkromný zahraničný kapitál.

Graf 1: Zdroje externého financovania rozvoja v rozvojových krajinách

Pozn.: FDI – priame zahraničné investície, Remittances – remitencie, ODA – oficiálna rozvojová pomoc, Private debt and portfolio equity – súkromný dlh a portfóliové investície.

Prameň: World Bank Group (2018): Migration and Remittances, s. 3.

Z ekonomickej teórie vyplýva, že hospodársky rast možno dosiahnuť zvyšovaním množstva a zásoby výrobných faktorov v ekonomike alebo zvyšovaním celkovej produktivity existujúcich výrobných faktorov.³⁰ To môže byť problematické v krajinách s nízkou mierou akumulácie fyzického kapitálu, čo sa prejavuje nedostatočnou investičnou činnosťou, ktorá je dôležitá pre zvyšovanie produkčných kapacít v ekonomike, budovanie infraštruktúry, vytváranie nových pracovných príležitostí a rast agregátneho dopytu. Pôvodné teoretické koncepcie rozvojovej spolupráce z 50. a 60. rokov 20. storočia zdôvodňujú, že ODA v podobe kapitálových transferov sa podieľa na tvorbe hrubého kapitálu v rozvojových ekonomikách, čím prispieva k zvyšovaniu celkovej investičnej aktivity v krajine prijímajúcej zahraničnú pomoc.³¹ Oficiálnu rozvojovú pomoc preto možno považovať za potenciálny nástroj eliminácie medzery investícií (požadované investície sú vyššie ako domáce úspory) v rozvojových štátoch, a to najmä v sektoroch, ktoré nie sú atraktívne pre súkromných investorov. Taktiež môže ODA vo forme cudzej meny prispievať k zmierneniu devízovej medzery, resp. medzery zahraničného obchodu, ktorá vzniká ak výdavky na import potrebný pre rozvoj dlhodobo prevyšujú exportné príjmy štátu, čo spôsobuje deficit bežného účtu platobnej bilancie. Rozvojová spolupráca v danom období predstavovala potenciálny nástroj vyplnenia uvedených dvoch medzier tak, aby sa dosiahla očakávaná miera hospodárskeho rastu, na základe čoho sa tzv. *model dvoch medzier (two-gap model)* stal logickým základom ODA.³² Model považuje za hlavné prekážky rozvoja nedostatočné domáce úspory na pokrytie požadovaných investícií a pasívnu obchodnú bilanciu sprevádzanú nedostatkom cudzej meny na financovanie potrebného importu, čo malo byť kompenzované prílevom zahraničného kapitálu.

³⁰ MCCARTNEY, M. (2015): Economic Growth and Development, s. 6.

³¹ DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P. (2003): Aid: Understanding International Development Cooperation, s. 44-45.

³² KOLAWOLE, B. O. (2013): Foreign Assistance and Economic Growth in Nigeria: The Two-Gap Model Framework, s. 154.

V 80. rokoch 20. storočia sa vplyvom neoliberalných myšlienok začal znižovať dôraz kladúci na oficiálnu rozvojovú pomoc ako nástroj financovania hospodárskeho rozvoja krajín tretieho sveta.³³ V dôsledku presadzovania liberalizácie, deregulácie a privatizácie sa rastúci medzinárodný obchod a súkromné kapitálové toky, predovšetkým priame zahraničné investície, začali považovať za najdôležitejšie faktory financovania rozvoja. Rozvojová spolupráca sa v tomto období zamerala viac na podporu implementácie neoliberalných hospodárskych politík a štrukturálnych zmien v ekonomikách rozvojových krajín. V posledných dekádach sa do popredia dostávajú otázky do akej miery je rozvojová pomoc efektívna pre prijímajúce krajiny a v akej forme je najvhodnejšie pomoc poskytovať. Ako vyplýva z údajov na grafe 1, ODA už nepredstavuje najdôležitejší zdroj externého financovania rozvoja, ale mala by skôr plniť iné úlohy. Parížska deklarácia (2005), ktorá je hlavným dokumentom o účinnosti rozvojovej pomoci, stanovuje päť princípov pre jej zefektívnenie – vlastné stratégie príjemcov pomoci, podpora od darcov pomoci, harmonizácia a zjednodušenie postupov, zameranie sa na výsledky rozvoja a vzájomná zodpovednosť za ich dosahovanie.³⁴ Zasadnutie na vysokej úrovni o efektívnosti rozvojovej pomoci, ktoré sa konalo v roku 2011 v Pusane, uznalo, že k rozvoju dochádza prostredníctvom súhry zahraničných investícií, remitencií, domácich zdrojov, súkromných pôžičiek a oficiálnej rozvojovej pomoci.³⁵ Avšak, rozvojová pomoc by mala skôr plniť sprostredkovateľskú a mobilizačnú funkciu pri dosahovaní socioekonomického a iného rozvoja a nie funkciu hlavného zdroja financovania rozvoja. Rozvojová spolupráca má tiež svoje opodstatnenie aj pri plnení cieľov udržateľného rozvoja Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj.

Záver

Rozvojová spolupráca, ako súčasť medzinárodnej spolupráce, predstavuje kooperatívnu neziskovú činnosť diskriminačnej povahy, cieľom ktorej je prispievať k socioekonomickému alebo inému rozvoju v krajine príjemcu. Rozvojová pomoc sa zvyčajne používa ako synonymum pre rozvojovú spoluprácu, ale v literatúre možno nájsť isté špecifiká pre oba pojmy. Spolupráca sa najčastejšie spája s činnosťou, zatiaľ čo pomoc je používaná najmä v súvislosti so samotným transferom zdrojov od darcu k príjemcovi. Oficiálna rozvojová pomoc (ODA) je poskytovaná členskými štátmi Výboru OECD pre rozvojovú pomoc za presne definovaných podmienok, ale nezahŕňa v sebe celkovú globálnu rozvojovú pomoc. Dôvodom je fakt, že rozvojovú pomoc poskytujú aj nečlenské štáty Výboru, mimovládne organizácie alebo súkromný sektor. Navyše, nie každá forma pomoci spĺňa kritéria definované pre ODA v rámci OECD, a preto môže ísť aj o súkromné toky či ostatné oficiálne toky, ktoré nie sú oficiálnou rozvojovou pomocou. S rozvojovou spoluprácou je často spájaná aj humanitárna pomoc, ktorá je však poskytovaná v núdzových situáciách na krízové účely, má krátkodobý charakter mimoriadnej pomoci, najčastejšie súvisí so záchranou ľudských životov a je poskytovaná rozvojovým, rovnako ako hospodársky vyspelým štátom.

Počiatky modernej rozvojovej spolupráce možno datovať do obdobia po druhej svetovej vojne, konkrétne sú spojené so vznikom OSN, založením medzinárodných finančných inštitúcií a s americkou iniciatívou obnovy vojnou zničenej Európy – Marshallovým plánom. V období studenej vojny sa rozvojová spolupráca stala jedným z nástrojov dosahovania ideologických, politických a bezpečnostných záujmov oboch supervelmocí. Veľkú výzvu pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu priniesol proces dekolonizácie, kedy vznikol veľký počet nových krajín tretieho sveta. Hospodársky vyspelé štáty pocítovali potrebu, ale aj nevyhnutnosť podporovať socioekonomický a politicko-inštitucionálny rozvoj novovzniknutých štátov z viacerých dôvodov. Politická vôľa riešiť problémy rozvojových krajín v globálnom kontexte bola

³³ PANKAJ, A. K. (2005): Revisiting Foreign Aid Theories, s. 103-104.

³⁴ OECD (2020): The High Level Fora on Aid Effectiveness: A History.

³⁵ KINGSBURY, D. a kol. (2016): International Development. Issues and Challenges, s. 172.

deklarovaná štyrmi dekadami OSN pre rozvoj. V novom tisícročí je však medzinárodná rozvojová agenda OSN, reprezentovaná Miléniovými rozvojovými cieľmi a Cieľmi udržateľného rozvoja, komplexnejšia, ambicióznejšia a s univerzálnou pôsobnosťou.

Oficiálna rozvojová pomoc je jedným z hlavných zdrojov externého financovania rozvoja aj napriek tomu, že jej podiel na celkových finančných tokoch do rozvojových krajín klesá v prospech súkromných kapitálových tokov a remitencií. Pôvodné teoretické koncepcie rozvojovej spolupráce, ako je *model dvoch medzier*, zdôvodňovali význam zahraničnej rozvojovej pomoci prostredníctvom jej podielu na tvorbe kapitálu v rozvojových krajinách, čím sa zvyšovala investičná činnosť v ekonomike a urýchlil sa hospodársky rast a rozvoj. V súčasnosti sa však pripisuje rozvojovej pomoci skôr sprostredkovateľská a mobilizačná funkcia v zmysle podporovania iných externých alebo domácich zdrojov rozvoja.

Základné motívy poskytovania rozvojovej spolupráce možno zhrnúť do štyroch oblastí:

- *ekonomické motívy* – túto oblasť možno ďalej rozdeliť na ekonomické záujmy poskytovateľa pomoci a záujem o socioekonomický rozvoj v prijímajúcej krajine,
- *historické a politicko-bezpečnostné motívy* – spočívajú v presadzovaní národných záujmov darcov pomoci a v úsilí o zachovanie národnej a medzinárodnej bezpečnosti, možno sem zaradiť aj historické a koloniálne väzby medzi aktérmi spolupráce,
- *environmentálny motív* – dôležitý je koncept udržateľného rozvoja, zmiernenie klimatických zmien a ochrana životného prostredia,
- *morálny a humanitárny motív* – súvisí s humanitárnym internacionalizmom.

Použitá literatúra:

1. DEGNBOL-MARTINUSSEN, J. – ENGBERG-PEDERSEN, P. (2003): *Aid: Understanding International Development Cooperation*. Londýn: Zed Books Ltd., 2003. ISBN 978-1842770399.
2. ECOSOC (2016): Development Cooperation Forum Policy Briefs. [online]. 2016. [Citované 21. 5. 2020.] Dostupné na internete: https://www.un.org/en/ecosoc/newfunc/pdf15/2016_dcf_policy_brief_no.1.pdf.
3. Humanitarian Coalition (2020): From Humanitarian to Development Aid. [online]. 2020. [Citované 25. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.humanitariancoalition.ca/from-humanitarian-to-development-aid>.
4. KINGSBURY, D. a kol. (2016): *International Development. Issues and Challenges*. Londýn: Palgrave Macmillan Publishers Limited, 2016. ISBN 978-1-137-42940-7.
5. KOLAWOLE, B. O. (2013): Foreign Assistance and Economic Growth in Nigeria: The Two-Gap Model Framework. In: *American International Journal of Contemporary Research*, 2013, roč. 3, č. 10, s. 153-160.
6. MCCARTNEY, M. (2015): *Economic Growth and Development*. Londýn: Palgrave Macmillan Publishers Limited, 2015. ISBN 978-1-137-29029-8.
7. O'BRIEN, R. – WILLIAMS, M. (2016): *Global Political Economy*. Londýn: Palgrave Macmillan Publishers Limited, 2016. ISBN 978-1-137-52311-2.
8. OECD (2014): Imagining More Effective Humanitarian Aid. A Donor Perspective. [online]. 2014. [Citované 24. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/dac/imagining-humanitarian-aid.htm>.
9. OECD (2020): Official development assistance – definition and coverage. [online]. 2020. [Citované 21. 5. 2020.] Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/development/financing-sustainable-development/development-finance-standards/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>.
10. OECD (2020): Other official flows (OOF). [online]. 2020. [Citované 21. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://data.oecd.org/drf/other-official-flows-oof.htm>.

11. OECD (2020): Resource flows beyond ODA in DAC statistics. [online]. 2020. [Citované 25. 5. 2020.] Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/dac/stats/beyond-oda.htm>.
12. OECD (2020): The High Level Fora on Aid Effectiveness: A History. [online]. 2020. [Citované 24. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.oecd.org/dac/effectiveness/thehighlevelforaonaideffectivenessahistory.htm>.
13. OSN (2015): The role of ODA in the new financing for development landscape. [online]. 2015. [Citované 19. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/CDP-excerpt-2015-2.pdf>.
14. OSN (2020): UN Documentation: Development. [online]. 2020. [Citované 24. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://research.un.org/en/docs/dev>.
15. PANKAJ, A. K. (2005): Revisiting Foreign Aid Theories. In: *International Studies*, 2005, roč. 42, č. 2, s. 103-121.
16. RIDDELL, R. C. (2009): Does Foreign Aid Work? [online]. 2009. [Citované 17. 5. 2020.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/43166381_Doining_Good_or_Doining_Better_Development_Policies_in_a_Globalizing_World.
17. ROTHSTEIN, I. (2014): The Aid Trap. [online]. 2014. [Citované 19. 5. 2020.] Dostupné na internete: <http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=4588438&fileId=4588439>.
18. SELBERVIK, H. – NYGAARD, K. (2006): Nordic Exceptionalism in Development Assistance? Aid Policies and the Major Donors: The Nordic Countries. [online]. 2006. [Citované 23. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://open.cmi.no/cmi-xmlui/handle/11250/2435743>.
19. UNHCR (2020): Humanitarian Principles. Overview. [online]. 2020. [Citované 22. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://emergency.unhcr.org/entry/44765/humanitarian-principles>.
20. World Bank Group (2018): Migration and Remittances. [online]. 2018. [Citované 20. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/30280>.
21. World Development Report (1991): The Challenge of Development. [online]. 1991. [Citované 20. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5974>.

Kontakt:

Ing. Peter Jančovič

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: peter.jancovic@euba.sk

PERSPEKTÍVA ISLAMSKÉHO BANKOVNÍCTVA V ŠPANIELSKU¹

PERSPECTIVE OF ISLAMIC BANKING IN SPAIN

Barbora Janubová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: barbora.janubova@euba.sk

Abstrakt: V príspevku sa venujeme prítomnosti a perspektíve islamského bankovníctva v Španielsku. Skúmame faktory a prekážky, ktoré vplyvajú na ponuky islamských finančných produktov a služieb. Za najdôležitejšie faktory považujeme prítomnosť a rast moslimského obyvateľstva, historické väzby Španielska s moslimským svetom, existenciu Melilly a Ceuty, nárast cestovného ruchu z moslimských krajín a obmedzené možnosti financovania M&S podnikov tradičnými bankami. Ako prekážky uvádzame nedostatočnú informovanosť a záujem španielskych obyvateľov a legislatívu Španielska.

Kľúčové slová: islamské financie a bankovníctvo, indikátor vývoja islamského financovania, Španielsko

JEL: G18, G21, G29

Abstract: In this paper, we focus on the presence and perspective of Islamic banking in Spain. We examine the factors and barriers that affect the supply of Islamic financial products and services. We consider the presence and growth of the Muslim population, Spain's historical ties with the Muslim world, the existence of Melilla and Ceuta, the growth of tourism from Muslim countries and the limited possibilities of financing S&M companies by traditional banks to be the most important factors. We cite the lack of information and interest of the Spanish population and Spanish legislation as obstacles.

Kľúčové slová: Islamic finance and banking, Islamic finance development indicator, Spain

JEL: G18, G21, G29

Úvod

Islamské bankovníctvo prináša alternatívne formy financovania pre domácnosti, firmy a verejný sektor, ktoré môžu byť atraktívne a užitočné aj pre španielsku ekonomiku. V príspevku sa venujeme prítomnosti islamských foriem financovania v Španielsku, ich perspektíve v dlhodobom horizonte. Tiež si všimáme rozhodujúce faktory a prekážky, ktoré vplyvajú na osvojenie si používania produktov islamského bankovníctva klientami v Španielsku. V predkladanom príspevku o.i. analyzujeme, aké úsilie je vynakladané na sprístupnenie islamského bankovníctva a akou formou prebieha v skúmanej krajine.

1 Faktory uplatnenia islamského bankovníctva v Španielsku

Prvým predpokladom pre uplatnenie islamského bankovníctva, resp. jeho služieb a produktov, na španielskom trhu je prítomnosť moslimského obyvateľstva v Španielsku. Aktuálne žije v Španielsku takmer 2 milióny moslimov, čo ho radí medzi 6 krajín s najpočetnejšou aj percentuálne najviac zastúpenou moslimskou menšinou v Európskej únii.² Zároveň sa predpokladá nárast moslimského obyvateľstva v týchto členských štátoch Európskej

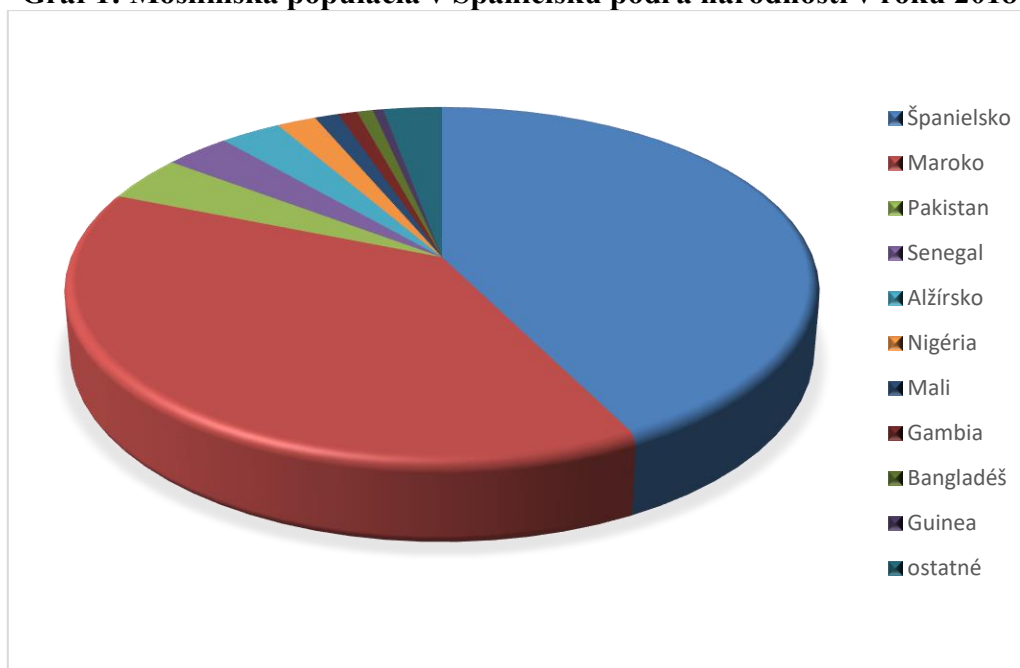
¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA: Islamský faktor vo svetovej ekonomike – reg. č. 1/0490/19.

² PEW RESEARCH CENTER. (2017): Europe's Growing Muslim Population.

únie, Španielsko nevynímajúc, nakoľko fertilita moslimských žien je vyššia ako v prípade väčšinového obyvateľstva v týchto krajinách. “V priemere porodí moslimské ženy o 1 dieťa viac ako priemerná Európanka.”³

Čo sa týka národnostného zloženia moslimskej populácie v Španielsku, najviac zastúpení sú pochopiteľne Španieli vyznávajúci islam (43 %), nasledujú Maročania (39 %) a ostatné menej početné národnosti ako Pakistanci, Senegalčania, Alžírčania etc., pričom každá z nich netvorí viac ako 4 % z celkovej španielskej populácie (Graf 1). Z regionálneho hľadiska žijú moslimovia v 3 autonómnych oblastiach: Madride, Katalánsku, Andalúzii a Valencii.⁴

Graf 1: Moslimská populácia v Španielsku podľa národností v roku 2018

Vlastné spracovanie podľa: STATISTA. (2020): Number of Muslims in Spain in 2018, by nationality.

Treba podotknúť, že Španielsko je európskou krajinou, ktorá má najbližšie historické väzby s moslimským svetom. Zjednodušene sa dá hovoriť o určitom kultúrnom splývaní počas stredoveku až do obdobia *reconquisty*, pričom pod najväčším vplyvom bolo jednoznačne územie Andalúzie. Nešlo iba o kultúrny rozmer, ale aj o preberanie ekonomických a finančných zvyklostí z arabského sveta. Aj v dôsledku tohto historického obdobia dodnes žije v Španielsku vyše 800 tisíc moslimov so španielskou národnosťou, pričom mnohí arabskí potomkovia, ktorí sa rozhodli v Španielku zostať po jeho dobytí Izabelou Kastílskou a Ferdinandom II. Aragónskym v roku konvertovali na kresťanstvo. Avšak, kultúrna blízkosť s moslimským svetom pretrvala u nich dodnes.

K územia Španielska patria aj dve mestá, Melilla a Ceuta, ktoré sa nachádzajú na severe Afriky. Tieto enklávy nachádzajúce sa uprostred moslimského sveta predstavujú špecifický španielsky trh, pre ktoré môže byť ponuka islamského bankovníctva ešte zaujímavejšia, a to nielen z pohľadu zloženia obyvateľstva, ale aj kvôli nárastu počtu bánk. Najmä v prípade mesta Melilla hovoríme až o 63 % navýšení počtu bánk v novom tisícročí.⁵ Zároveň sa v oboch mestách zvyšuje životná úroveň a HDP na obyvateľa. Nakoľko rozvoj bankového sektora vedie

³ DANCAKOVÁ, I. (2019): Príležitosti a limity integrácií moslimov v Európskej únii. s. 24.

⁴ KAAKEH, A. – HASSAN, M. K. – VAN HEMMEN ALMAZOR, S. F. (2017): Attitude of Muslim minority in Spain towards Islamic finance. s. 214.

⁵ PÉREZ-CASTRO, M. Á. – MONTERO-ALONSO, M. A. – ABDERRAHMAN-AZAAR, A. (2017): Bankarization in the first European cities with an equal number of Muslim and Christian inhabitants. s. 563.

k celkovému rozvoju, pre Ceutu aj Melillu, by nové možnosti financovania predstavovali príležitosť ako sa priblížiť k pevninskému španielsku v životnej úrovni aj rozvoji.

Ďalším faktorom, ktorý prispieva k prezentácii a prítomnosti islamského bankovníctva v Španielsku, je rozmach cestovného ruchu smerom do Španielska, a to práve z krajín Blízkeho východu, vďaka čomu dochádza k zvýšenému záujmu o *halal* služby a produkty, čo následne prispieva k zvýšenému záujmu o *halal* certifikáty.⁶ Avšak, nielen pre firmy podnikajúce v gastronómii a cestovnom ruchu predstavuje islamské bankovníctvo atraktívnu alternatívu k tradičným formám financovania. Predovšetkým pre malé a stredné podniky predstavujú nové formy financovania, ktoré ponúka islamské bankovníctvo, príležitosť ako sa udržať na trhu, resp. ako zostať likvidné. Práve po finančnej kríze mnohé z nich museli zanechať podnikateľskú činnosť, a odvtedy je financovanie M&S podnikov obmedzené.⁷ Zároveň, tradičné banky sa z istého hľadiska stali menej dôveryhodné po kríze, čo tiež môže viesť k väčšej otvorenosti voči alternatívnym možnostiam.

Takisto, pre španielske firmy v stavebníctve je typická spolupráca s Blízkym východom, najmä s Marokom, kde sa už stretli s produktami islamských bánk.⁸ Existencia takejto možnosti priamo v Španielsku by pravdepodobne viedla k zjednodušeniu vzájomnej spolupráce medzi marockými a španielskymi firmami.

Podľa prieskumu uskutočneného v Barcelone v období od februára do apríla 2017 dospeli jeho autori k záveru, že k faktorom, ktoré výrazne ovplyvňujú rozhodovanie moslimov v Španielsku pre islamské bankovníctvo patria nasledovné: náboženské dôvody, vedomosti o možnostiach získania úverov a iných produktov zo schémy islamského bankovníctva a demografické faktory, pričom najpotenciálnejšími zákazníkmi v Španielsku sú menej vzdelaní muži.⁹

2 Prekážky uplatnenia islamského bankovníctva v Španielsku

K najdôležitejším prekážkam prieniku islamského bankovníctva na španielsky trh patria predovšetkým právne a legislatívne prekážky. Ide o regulačné a daňové predpisy, ktoré nie sú aplikovateľné pre bezproblémové fungovania islamského financovania, nakoľko to sa riadi právom šaría. Je potrebná reforma spomínaných opatrení, aby sa predišlo dvojitému zdaneniu v oblasti priamych či nepriamych daní, resp. k dosiahnutiu harmonizácie s ekvivalentmi v islamskom práve. Avšak, v krátkodobom a strednodobom horizonte sa nepočíta s legislatívnymi zmenami v Španielsku v tomto smere.¹⁰

Na druhej strane, podľa už vyššie spomínaného prieskumu v Španielsku sa ukázalo, že cena a kvalita služieb nie je prioritou pre moslimov žijúcich v Španielsku pri rozhodovaní, či sa stať zákazníkom konvenčnej alebo islamskej banky. Vyplýva z toho, že pre vzdelanejších moslimov žijúcich v Španielsku, t. j. s druhým a vyšším vysokoškolským stupňom vzdelania, nie je islamské financovanie atraktívne, nakoľko si radšej volia tradičné banky.¹¹ Avšak, dôvodom ich nízkeho dopytu po produktoch a službách islamských bank môže byť aj nedostatočná reálna ponuka a informovanosť, čo považujeme za prekážku rozvoja islamského bankovníctva v Španielsku.

Povedomie o islamskom bankovníctve predstavuje jednu zo zložiek identifikátora vývoja islamského bankovníctva (IFDI), ktorého celková hodnota pre Španielsko je 0,87 pre

⁶ RODRÍGUEZ, J. A. (2017): Islamic Finance in Spain.

⁷ GARRIDO CAMINO, C. - RODRÍGUEZ-MONROY, C. (2015): An approach to Islamic Finance in Spain.

⁸ RODRÍGUEZ, J. A. (2017): Islamic Finance in Spain.

⁹ KAAKEH, A. – HASSAN, M. K. – VAN HEMMEN ALMAZOR, S. F. (2017): Attitude of Muslim minority in Spain towards Islamic finance. s. 219-226.

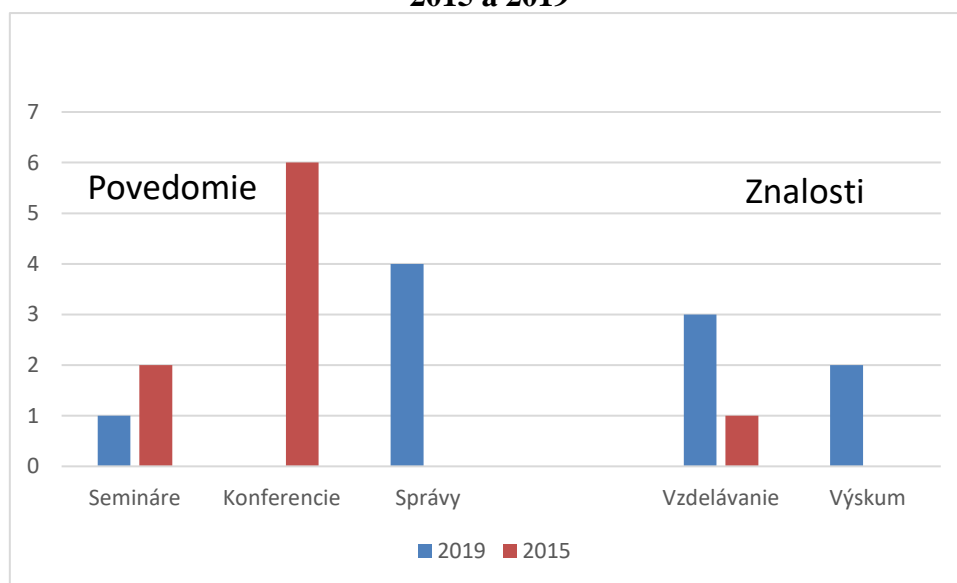
¹⁰ RODRÍGUEZ, J. A. (2017): Islamic Finance in Spain.

¹¹ KAAKEH, A. – HASSAN, M. K. – VAN HEMMEN ALMAZOR, S. F. (2017): Attitude of Muslim minority in Spain towards Islamic finance. s.225.

rok 2019, čo je nízka hodnota v porovnaní so svetom (10,79). Čo sa týka samotného povedomia (*awareness*), zaznamenávame pokles hodnoty od roku 2015, kedy sa začal IFDI merať pre Španielsko. Samotná zložka povedomie sa skladá z ďalších troch: semináre, konferencie a správy. V usporiadaní seminárov a konferencií je viditeľný pokles v rámci časového obdobia 2015 až 2019, ale pri správach zaznamenávame pozitívny posun (Graf 2). Avšak, stále v porovnaní so svetovým priemerom konštatujeme, že ide o nízke hodnoty. Síce oblasť povedomia vykazuje zo španielskeho IFDI najlepšie hodnoty, stále ide o poddimenzovanú oblasť v rámci islamského bankovníctva, kde vidíme priestor pre zlepšenie.

Ďalšou zložkou, kde Španielsko dosahuje určité hodnoty, sú tzv. znalosti (*knowledge*), v rámci ktorého dochádza k pozitívnemu posunu, a to aj vo vzdelávaní aj vo výskume. V roku 2019 táto zložka indikátora dosahuje hodnotu 2,44 oproti 0,96 v 2015 (Graf 2). Postupne, sa zvyšuje akademický a vedecký záujem o analyzovanie a skúmanie ponuky islamského bankovníctva a jej výhodnosti pre španielsky trh. Akademická a vedecká obec prispieva do diskusie odbornými a vedeckými prácami ako aj usporiadaním workshopov a seminárov na tému islamského bankovníctva, čím zviditeľňuje danú tému a prináša objektívny uhol pohľadu na problematiku. Napriek postupnému zvyšovaniu teoretických poznatkov o finančných službách islamského systému, sa široká verejnosť nedostane k týmto informáciám a poznatkom, o čom svedčí a vyššie spomínaný prieskum z Barcelony v roku 2017.

Graf 2: Porovnanie hodnôt IDFI (vybraté ukazovatele) pre Španielsko v rokoch 2015 a 2019

Vlastné spracovanie podľa: ICD THOMSON REUTERS. (2019): Islamic Finance Development Indicator.
In: ICD THOMSON REUTERS.

Z vyššie uvedenej analýzy prekážok vyplýva, že dochádza aj k určitému pozitívnemu vývoju. Napriek doterajšiemu nezájmu a neochoty prispôsobiť právny rámec, ktorý by umožnil prienik islamskému bankovníctvu na španielsky trh, sa španielska spoločnosť a verejnosť postupne vzdeláva o alternatívnych možnostiach financovania vďaka akademickému a vedeckému prostrediu ako aj vďaka konferenciám a workshopov, ktoré uskutočňujú verejné inštitúcie pre jednotlivcov a podnikateľov. Síce nejde o výrazný posun, môžeme konštatovať, že zaznamenávame istý potenciál rozvoja islamského bankovníctva v Španielsku.

3 Prítomnosť a perspektíva islamského bankovníctva na španielskom trhu

V tejto časti sa venujeme aktuálnemu stavu islamského bankovníctva a prípravy na ďalší jeho prienik na španielskom trhu. Zaznamenávame postupné navyšovanie udalostí ako konferencie, semináre a rôzne workshopy pre podnikateľov, ktorých cieľom je oboznámiť s alternatívnymi možnosťami financovania islamským bankovníctvom. Ako príklad uvádzame *Medaweek* v Barcelone v roku 2018¹² a prvý medzinárodný *halal* kongres v Córdobe v 2015¹³.

Ďalším dôležitým milníkom v sprístupňovaní informácií a spolupráce s islamskými bankovníctvom predstavujú novovzniknuté inštitúcie ako *Casa Árabe*, SCIEF (Saudsko-španielske centrum pre islamskú ekonomiu a financie), ktoré o.i. spolupracuje s *IE Business School* v Madride, ďalej CEIEFI (Výskumné a študijné centrum pre islamskú ekonomiu a financie), ktoré v apríli 2017 predstavilo platformu pre investorov a obchodníkov, *Coophalal*.¹⁴ Funguje od roku 2015 v Barcelone, pričom ich cieľom je expandovať aj do Madridu a Granady. Ako hlavné prioritné oblasti investovania, ktoré podporujú, vytyčujú vzdelávanie a zdravotnú starostlivosť. V súlade s islamskými hodnotami by „peniaze mali slúžiť len ako prostriedok a nie byť samé o sebe cieľom“, ako sa vyjadrila generálna riaditeľka *Coophalal* Najia Lofti.¹⁵

Zároveň *IE Business school* s *King Abdalaziz University of Saudi Arabia* založila nový program v rámci druhého stupňa vysokoškolského vzdelávania týkajúci sa islamského financovania.¹⁶ Ďalšou spoločnou iniciatívou, tentokrát SCIEF a *Casa Árabe*, bolo vytvorenie Observatória islamského financovania v Španielsku, ktoré sa venuje vytváraniu analýz a konzultáciám, pričom združuje odborníkov, konzultantov, právnické firmy a bankové inštitúcie v Španielsku.¹⁷

Napriek určitému posunu v prístupe k islamskému bankovníctvu, predovšetkým v teoretickej rovine, naďalej Španielsko zaostáva nielen za svetovým priemerom, ale aj za ostatnými európskymi krajinami s významnejšou moslimskou menšinou. Čo sa týka Európy, Spojené kráľovstvo je vedúcou krajinou v otváraaní sa možnostiam islamského bankovníctva a predstavuje najlepšie prostredie pre islamské bankovníctvo v Európe, čo potvrdzujú aj hodnoty IFDI (Graf 3). Oproti tomu, Francúzsko ako krajina s najväčšou moslimskou populáciou v porovnaní so Španielskom dosahuje celkovo vyššiu hodnotu IDFI (1,45 vs. 0,87), ale v niektorých subkategóriách dosahuje rovnaké aj nižšie hodnoty ako Španielsko (Graf 3). Vo Francúzsku sa „napriek demografickej výhode islamský model rozvíja oveľa pomalším tempom, ako napr. v susednej Veľkej Británii. Hlavným dôvodom sú prísne regulačné normy a nedostatočné legislatívne úpravy“.¹⁸

¹² RODRÍGUEZ, J. A. (2017): Islamic Finance in Spain.

¹³ HALAL: UN CONCEPTO GLOBAL. 2015.

¹⁴ RODRÍGUEZ, J. A. (2017): Islamic Finance in Spain.

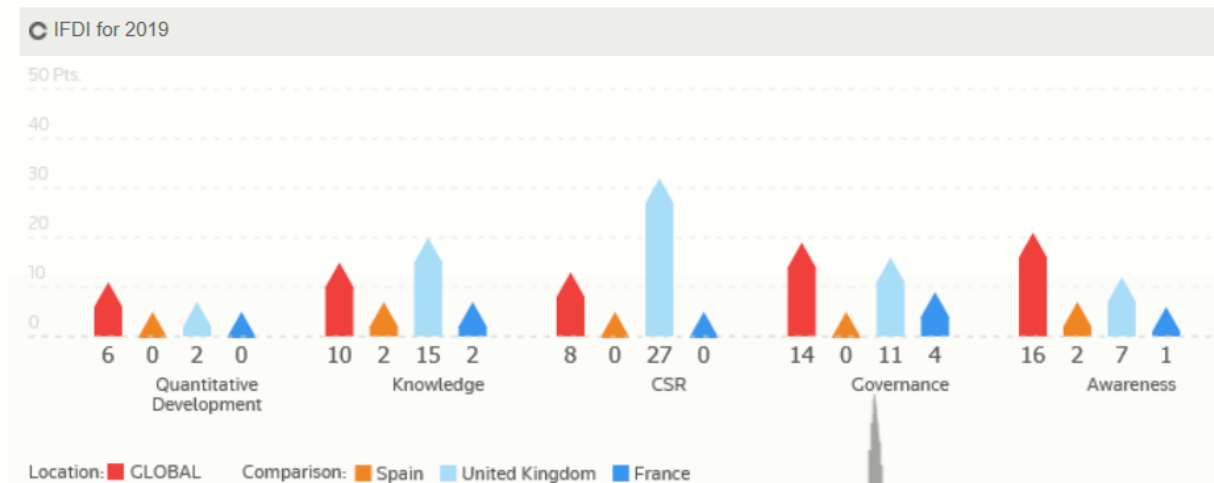
¹⁵ COOP NEWS. (2019): Spanish Islamic finance co-op plans expansion.

¹⁶ RODRÍGUEZ, J. A. (2017): Islamic Finance in Spain.

¹⁷ CASA ÁRABE. (2017): Islamic Finance Observatory in Spain.

¹⁸ KRUPOVÁ, K. (2019): Vybrané aspekty islamského ekonomického modelu v európskom prostredí, s. 77.

Graf 3: Porovnanie hodnôt IFDI pre Španielsko, svet, Spojené kráľovstvo a Francúzsko, rok 2019

Zdroj: ICD THOMSON REUTERS. (2019): Islamic Finance Development Indicator. In: *ICD THOMSON REUTERS*.

Záver

V predkladanom príspevku sme sa venovali prítomnosti a potenciálu islamského bankovníctva na španielskom trhu. Aj vzhľadom k v texte uvádzaným skutočnostiam, t. j. značnej prítomnosti moslimského obyvateľstva s narastajúcou tendenciou nielen vďaka vyššej fertilitate ale aj v dôsledku migračnej krízy, historickým väzbám, zvýšeného záujmu obyvateľov Blízkeho východu o turizmus v Španielsku etc., predpokladáme, že by pre Španielsko mohlo byť islamské bankovníctvo zaujímavou alternatívou k tradičnému financovaniu, ktorého efektívnosť bola navyše spochybnená v dôsledku finančnej krízy.

Na druhej strane, existujú stále značné prekážky v rozvoji islamského bankovníctva v Španielsku, predovšetkým legislatívne podmienky, ale aj nezujem zo strany obyvateľov Španielska, čo ako predpokladáme, môže byť spôsobené nedostatočnými informáciami. K tomuto predpokladu nás viedli hodnoty jednotlivých kategórií IFDI, ktoré naznačujú, že v Španielsku je stále priestor na zvyšovanie povedomia a informovanosti medzi obyvateľmi o produktoch a službách islamského bankovníctva. Zároveň, konštatujeme, že v posledných rokoch dochádza k posunu v akademickej a vedeckej sfére, ktorí sa aktívne venujú a skúmajú problematiku islamského bankovníctva v Španielsku. Aj z tohto hľadiska vnímame budúcnosť islamského financovania ako perspektívnu, avšak až v dlhodobejšom časovom horizonte.

Referencie:

1. CASA ÁRABE. (2017): Islamic Finance Observatory in Spain. In: *Casa Árabe*. [online]. [Citované 25. 4. 2020]. Dostupné na internete: <https://en.casaarabe.es/event/islamic-finance-observatory-in-spain>
2. COOP NEWS. (2019): Spanish Islamic finance co-op plans expansion. [online]. [Citované 25. 4. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.thenews.coop/138543/sector/banking-and-insurance/spanish-islamic-finance-co-op-plans-expansion/>
3. DANCAKOVÁ, I. (2019): Príležitosti a limity integrácií moslimov v Európskej únii. In: *Islamské ekonomické myslenie-mýtus alebo realita?* 2019, 144 s. ISBN 978-80-225-4668-3.
4. GARRIDO CAMINO, C. - RODRÍGUEZ-MONROY, C. (2015): An approach to Islamic Finance in Spain. In: *XXI International Conference on Industrial Engineering and Operations Management*, Aveiro, Portugal. July 6-8, 2015. [Citované 24. 4. 2020].

5. HALAL: UN CONCEPTO GLOBAL. 2015. [online]. [Citované 25. 4. 2020]. Dostupné na internete: www.halalglobalconcept.com/index.php/en/
6. ICD THOMSON REUTERS. (2019): Islamic Finance Development Indicator. In: ICD THOMSON REUTERS. [online]. [Citované 20. 4. 2020] Dostupné na internete: <http://www.zawya.com/islamic-finance-development-indicator/>
7. KAAKEH, A. – HASSAN, M. K. – VAN HEMMEN ALMAZOR, S. F. (2017): Attitude of Muslim minority in Spain towards Islamic finance. In: *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, roč. 11, č. 2, s. 213-230.
8. KRUPOVÁ, K. (2019): Vybrané aspekty islamského ekonomického modelu v európskom prostredí. In: *Islamské ekonomické myslenie-mýtus alebo realita?* 2019, 144 s. ISBN 978-80-225-4668-3.
9. PÉREZ-CASTRO, M. Á. - MONTERO-ALONSO, M. A. – ABDERRAHMAN-AZAAR, A. (2017): Bankarization in the first European cities with an equal number of Muslim and Christian inhabitants. In: *International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management*, roč. 10, č. 4, s. 554-580.
10. PEW RESEARCH CENTER. (2017): Europe's Growing Muslim Population. In: *Pew Research Center*. [online]. [Citované 24. 4. 2020]. Dostupné na internete: <https://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
11. RODRÍGUEZ, J. A. (2017): Islamic Finance in Spain. In: *Islamic Finance News*, 2017. [online]. [Citované 24. 4. 2020]. Dostupné na internete: <http://marimon-abogados.com/wp-content/uploads/2017/12/IFN-GUIDE-96.pdf>
12. STATISTA. (2020): Number of Muslims in Spain in 2018, by nationality. [online]. [Citované 20. 4. 2020] Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/989902/muslims-in-spain-by-nationality/>

Kontakt:

Ing. Barbora Janubová, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: barbora.janubova@euba.sk

ROZVOJOVÁ SPOLUPRÁCA SR V KONTEXTE UDRŽATEĽNÉHO ROZVOJA

DEVELOPMENT COOPERATION OF THE SLOVAK REPUBLIC IN THE CONTEXT OF THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Barbora Jánošková

Celouniverzitné pracovisko – Katedra politológie, Trenčianska univerzita A. Dubčeka v Trenčíne, Študentská 2, 911 50 Trenčín, Slovenská republika, e-mail: janoskovab@gmail.com

Abstrakt: Ciele udržateľného rozvoja za účelom nájdenia vhodného modelu globálneho udržateľného rozvoja premietli štáty po prijatí Agendy 2030 aj do svojej rozvojovej spolupráce. Sektorové priority slovenskej rozvojovej spolupráce v aktuálne platnej strednodobej stratégii na roky 2019-2023 reflektujú záväzok Slovenska k príspevku udržateľného globálneho rozvoja. Pre napĺňanie cieľov a podcieľov udržateľného rozvoja plánuje Slovensko vo väčšej miere zapojiť do tohto procesu súkromný a tretí sektor. Práve mimovládne organizácie či podnikateľské subjekty, ktoré dlhodobo pôsobia v rozvojových krajinách, môžu napomôcť snahe o zavedenie strategického prístupu k humanitárnej pomoci v rozvojových krajinách a prispieť tak nielen ku koherencii, udržateľnosti, efektívnosti a viditeľnosti aktivít slovenskej rozvojovej spolupráce, ale najmä k napĺňaniu cieľov udržateľného rozvoja.

Kľúčové slová: rozvojová spolupráca, udržateľný rozvoj, sektorové priority a nástroje rozvojovej spolupráce, tretí sektor, podnikatelia

JEL: L31

Abstract: After the adoption of the 2030 Agenda, the states reflected the goals of sustainable development in their development cooperation in order to find a suitable model of global sustainable development. The sectoral priorities of Slovak development cooperation in the currently valid medium-term strategy for 2019-2023 reflect Slovakia's commitment to the contribution of sustainable global development. In order to meet the goals and objectives of sustainable development, Slovakia plans to involve the private and third sectors to a greater extent in this process. Non-governmental organizations or business entities that have been long active in developing countries can help the effort to establish a strategic approach to humanitarian aid in developing countries and thus contribute not only to coherence, sustainability, effectiveness and visibility of Slovak development cooperation activities, but also to meeting the sustainable development goals.

Key words: development cooperation, sustainable development, sectoral priorities and tools of development cooperation, third sector, entrepreneurs

JEL: L31

Úvod

Rozvojová spolupráca vyspelých štátov ako integrálna súčasť zahraničnej politiky prispieva k hľadaniu modelu udržateľného rozvoja vo svete. Udržateľný globálny rozvoj je záväzkom každého jedného aktéra svetového politického systému. Štáty si čoraz viac uvedomujú, že čeliť najzávažnejším výzvam súčasnosti je možné iba spoločnými silami. Práve Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj, ktorú prijali v roku 2015 členské štáty Organizácie Spojených národov, poukázala na skutočnosť, že vyriešiť zmeny klímy, otázky chudoby či zvyšujúcej sa ekonomickej a sociálnej nerovnosti možno iba vďaka koordinovanému postupu.

Uvedený dokument pritom vyzýva na zmenu postoja ku globálnym problémom nielen štáty na národnej úrovni, ale aj jednotlivcov. Zodpovednosť za udržateľný rozvoj sa tak presúva na lokálnu úroveň.¹

Slovenská republika ako jeden zo 193 štátov, ktoré sa prihlásili k cieľom udržateľného rozvoja, rozdelila zodpovednosť za implementáciu Agendy 2030 medzi Úrad podpredsedu vlády SR pre investície a informatizáciu a Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR.²

Problematika udržateľného rozvoja sa po jej prijatí na globálnej úrovni premietla aj do dlhodobých priorít pre rozvoj Slovenska. Globálne záväzky sa z hľadiska medzinárodného aspektu pretransformovali do základných koncepčných dokumentov Oficiálnej rozvojovej spolupráce (ODA) SR, medzi ktoré okrem každoročného Zamerania bilaterálnej rozvojovej spolupráce SR patrí aj Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR. Aktuálna stratégia bola prijatá v januári 2019 na 5-ročné obdobie rokov 2019-2023. Rozvojová spolupráca ako dôležitý nástroj zahraničnej politiky Slovenska má podľa nej prispieť k trvalo udržateľnému rozvoju, a to prostredníctvom znižovania chudoby, posilňovania demokracie či dobrej správy vecí verejných. Práve v poslednej spomínanej oblasti vie Slovenská republika poskytnúť vlastné skúsenosti s úspešným transformačným procesom a prechodom na trhovo-orientovanú ekonomiku.³

V porovnaní so Strednodobou stratégiou rozvojovej spolupráce SR na roky 2014-2018 nastali menšie zmeny v teritoriálnych prioritách Slovenska. V predchádzajúcej stratégii smerovala rozvojová pomoc v rámci bilaterálnej spolupráce do troch programových a šiestich projektových krajín. Do skupiny programových krajín patril Afganistan, Keňa a Moldavsko. Projektové krajiny v predošlej stratégii zastupovali Albánsko, Bielorusko, Bosna a Hercegovina, Gruzínsko, Kosovo a Ukrajina. Slovensko poskytovalo pomoc aj Južnému Sudánu ako krajine s mimoriadnymi humanitárnymi a rozvojovými potrebami.^{4 5}

V aktuálne platnej strednodobej stratégii v skupine programových krajín slovenskej rozvojovej pomoci zostala Keňa a Moldavsko a treťou krajinou sa stalo Gruzínsko. V komparácii s predchádzajúcou stratégiou sa upustilo od zamerania pomoci do projektových

¹ United Nations: Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, dostupné na internete: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>.

² Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu: Agenda 2030, dostupné na internete: <https://www.vicemier.gov.sk/sekcie/investicie/agenda-2030/index.html>.

³ DEV: Rozvojová spolupráca Slovenskej republiky, dostupné na internete: <http://www.slovakdev.sk/stranky/informacie>.

⁴ Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2014-2018 [online]. 20. 12. 2013. [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/documents/10182/68590/Strednodoba+strategia+ODA+SR+2014-2018_SK_11_02_2014.pdf/7e146c6b-a621-42a5-b56c-76c58a6c8a5a.

⁵ Pokiaľ ide o podiel rozvojovej spolupráce SR podľa kontinentov, je možné konštatovať, že reaguje na aktuálne humanitárne katastrofy či migračné a utečenecké krízy, a preto sa každým rokom uvedený podiel mení. V roku 2016 smeroval najväčší objem oficiálnej bilaterálnej pomoci SR do Európy, nasledujúcej Áziou a napokon Afrikou. Z pohľadu krajín najväčší objem finančných prostriedkov v rámci bilaterálnej spolupráce a humanitárnej pomoci putoval do Sýrie a susedných krajín (ako Irak, Jordánsko a Libanon), potom do Kene a napokon na Ukrajinu. V roku 2017 najviac peňazí putovalo do Ázie, nasledujúcej Európou a nakoniec Afrikou. Z pohľadu krajín najväčší objem oficiálnej bilaterálnej spolupráce a humanitárnej pomoci SR smeroval do Turecka, na druhom mieste do Južného Sudánu a na treťom mieste do Srbska. V roku 2018 reagujúc na riešenie otázok súvisiacich s migráciou sa na prvé miesto z hľadiska objemu oficiálnej rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci SR dostal kontinent Afrika, za ním nasledovala Ázia a potom Európa. Spomedzi krajín smerovalo na riešenie humanitárnych problémov najviac financií do Líbye, nasledovanej Tureckom a napokon do Kene (išlo aj o krajiny, ktoré neboli uvedené v Strednodobej stratégii rozvojovej spolupráce SR na roky 2014-2018 či v príslušných zameraniach bilaterálnej rozvojovej spolupráce na jednotlivé roky). (Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR: Správa o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za rok 2016, 2017 a 2018).

krajín. Na základe tzv. regionálneho prístupu štáty nahradili štyri celé regióny, do ktorých bude smerovať slovenská rozvojová pomoc a spolupráca. Dôvodom jeho zavedenia je flexibilnejšia a efektívnejšia reakcia na potreby celého regiónu, v rámci ktorého si jednotlivé krajiny budú zdieľať skúsenosti. Ide o krajiny patriace do Západného Balkánu, krajiny Východného partnerstva EÚ, východnej subsaharskej Afriky a Blízkeho východu. Podľa súčasnej Strednodobej stratégie rozvojovej spolupráce SR budú pokračovať rozvojové aktivity aj v Afganistane, kde je slovenská rozvojová pomoc etablovaná dlhé roky a v krajine má vybudované dobré meno.⁶

1 Napĺňanie cieľov udržateľného rozvoja cez sektorové priority a nástroje rozvojovej spolupráce SR

Sektorové priority slovenskej rozvojovej spolupráce, ktoré napomáhajú pri napĺňaní národných priorít implementácie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj, sú rozdelené do šiestich oblastí. Prvou z nich je kvalitné vzdelávanie, a to na všetkých stupňoch škôl, nadobúdanie nových zručností, ale aj vzdelávanie pedagogických či nepedagogických zamestnancov a výbava školských zariadení. Druhá sektorová priorita slovenskej rozvojovej spolupráce s názvom Dobré zdravie korešponduje s cieľom udržateľného rozvoja (SDG) č. 3, a to so zabezpečením zdravého života pre všetkých v každom veku. Tretia priorita podčiarkuje význam dobrej správy vecí verejných a budovania občianskej spoločnosti. Sektorová priorita ODA SR s názvom Potravinová bezpečnosť a poľnohospodárstvo je v súlade až s dvomi cieľmi udržateľného rozvoja. Ide o odstránenie hladu a ukončenie chudoby všade a vo všetkých jej formách. Oblasť ochrany klímy zastupuje piata sektorová priorita, ktorá venuje pozornosť problematike infraštruktúry a udržateľného využívania prírodných zdrojov. Poslednou, nemenej dôležitou sektorovou prioritou, je podpora tvorby trhového prostredia, a to cez podporu mikro, malého a stredného podnikania, ale aj zavádzania inovácií a tvorby pracovných miest.⁷ Pri všetkých projektoch a aktivitách rozvojovej spolupráce, ktoré sa realizujú v šiestich prioritných sektoroch, sa posudzujú aj dve prierezové témy, ktorými sú životné prostredie a zmena klímy a rovnosť príležitostí.⁸

V Strednodobej stratégii rozvojovej spolupráce SR na roky 2019 – 2023 je pri programových krajinách a partnerských regiónoch najčastejšie zastúpená sektorová priorita č. 5 s názvom Infraštruktúra a udržateľné využívanie prírodných zdrojov a taktiež posledná, šiesta sektorová priorita zameraná na podporu tvorby trhového prostredia. Po týchto dvoch sektorových prioritách má pomerne silné zastúpenie aj priorita s názvom Kvalitné vzdelávanie, ale aj Dobrá správa vecí verejných a budovanie občianskej spoločnosti. Najmenej početne zastúpeným sektorom rozvojovej spolupráce je priorita venujúca sa potravinovej bezpečnosti a poľnohospodárstvu, ktorá sa v ponímaní strednodobej stratégie dotýka iba Kene a krajín Východnej subsaharskej Afriky.⁹ Sektorové priority, stanovené pre každú krajinu samostatne, vychádzajú z potrieb tej-ktorej partnerskej krajiny. Okrem toho sa do nich premietli taktiež

⁶ JAROŠOVÁ, K. (2019): Quo vadis Slovakaid? Rozvojová spolupráca SR a odporúčania OECD. In Politické vedy. [online]. Vol. 22, No. 3, 2019. ISSN 1335-2741, pp. 266-273. Dostupné na: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.3.266-273>.

⁷ Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019-2023 [online]. 30. 1. 2019. [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023.pdf.

⁸ JAROŠOVÁ, K. (2019): Quo vadis Slovakaid? Rozvojová spolupráca SR a odporúčania OECD. In Politické vedy. [online]. Vol. 22, No. 3, 2019. ISSN 1335-2741, pp. 266-273. Dostupné na: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.3.266-273>.

⁹ Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019-2023 [online]. 30. 1. 2019. [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023.pdf.

doterajšie skúsenosti SR zo spolupráce so spomínanými štátmi, ale aj reálne kapacity či aktivity a činnosť slovenských donorov v týchto krajinách.¹⁰

Základnými nástrojmi rozvojovej spolupráce SR vychádzajúcimi zo Zákona o rozvojovej spolupráci č. 392/2015 Z. z. sú najmä dotácie, o ktoré prostredníctvom projektov žiadajú oprávnené subjekty, ktorými sú právnické osoby založené podľa právneho poriadku SR. Predkladané v rámci výziev bývajú rozvojové projekty a humanitárne projekty. Zákon o rozvojovej spolupráci definuje ako typ dotácie aj projekt rozvojového vzdelávania, projekt verejnej informovanosti a projekt budovania kapacít. Špecifickou kategóriou spadajúcou pod oblasť dotácií je vyslanie dobrovoľníkov do partnerskej krajiny podľa strednodobej stratégie, príp. do iných rozvojových krajín za účelom pomoci uvedenej krajine, ale aj za cieľom zvýšenia povedomia o význame poskytovania rozvojovej pomoci či kreovania slovenských kapacít pôsobiacich v oblasti rozvojovej spolupráce. K ďalším nástrojom rozvojovej spolupráce patria finančné príspevky, poskytované buď jednotlivými ministerstvami¹¹, ktoré sa podieľajú na poskytovaní bilaterálnej oficiálnej rozvojovej spolupráce SR, alebo ústrednými orgánmi štátnej správy či priamo zastupiteľskými úradmi Slovenska v zahraničí.¹² Pridanou hodnotou príspevkov zastupiteľských úradov je ich adresná a flexibilná reakcia na potreby rozvojovej krajiny.

Nemenej dôležitým nástrojom je zadávanie zákaziek na realizáciu rozvojových projektov, ktoré sú otvorené nielen pre slovenské, ale i zahraničné spoločnosti. Zadanie vychádza z potrieb konkrétnej krajiny, ktorá je často identifikovaná vďaka spolupráci s jej miestnymi orgánmi alebo na základe vyhodnotenia kapacít slovenských aktérov. K ďalším nástrojom patrí Centrum na odovzdávanie skúseností z integrácie a reforiem ako nástroj na zdieľanie expertných skúseností SR. Nemožno opomenúť ani poskytovanie vládnych štipendií pre študentov z rozvojových krajín¹³ či zvýhodneného vývozného úveru. Rámec a podmienky rozvojovej spolupráce upravujú aj bilaterálne medzinárodné dohody o rozvojovej spolupráci. Realizácia viacročných projektov je predmetom rámcovej zmluvy so subjektom, ktorý dlhodobo a aktívne pôsobí v oblasti rozvojovej spolupráce SR.¹⁴ V posledných rokoch je významným nástrojom slovenskej rozvojovej spolupráce aj spoločné programovanie EÚ, do ktorého je Slovensko zapojené v Moldavsku a Keni. V uvedenej africkej krajine, ktorá je tradičnou partnerskou krajinou ODA SR, sa Slovensko podieľa na financovaní spoločného programu Európskej únie s názvom AgriFI¹⁵. Iniciatíva financovania poľnohospodárstva AgriFI je nástrojom reagujúcim na nedostatok mechanizmov financovania drobných poľnohospodárov, podnikateľov v poľnohospodárstve a zraniteľných skupín. Zvýšené investície sú rozhodujúce pre zlepšenie životných podmienok chudobných ľudí vo vidieckych oblastiach¹⁶.

¹⁰ SlovakAid: Programové krajiny, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/sk/ako-pomahame/programove-krajiny>.

¹¹ Podľa Zamerania bilaterálnej rozvojovej spolupráce SR na rok 2020 ide primárne o Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, Ministerstvo financií SR, Ministerstvo vnútra SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR, Ministerstvo obrany SR, Ministerstvo životného prostredia SR a Ministerstvo pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR.

¹² Zákon č. 392/2015 Z. z. o rozvojovej spolupráci a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

¹³ K poskytnutiu 520 štipendií pre študentov z krajín postihnutých konfliktami v období rokov 2017 – 2021 sa Slovenská republika zaviazala prijatím Newyorskej deklarácie v roku 2016.

¹⁴ Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019-2023 [online]. 30. 1. 2019. [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023.pdf.

¹⁵ Zameranie bilaterálnej rozvojovej spolupráce SR na rok 2020 [online]. rok [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/zameranie_bilateralnej_rozvojovej_spoluprace_sr_na_rok_2020.pdf.

¹⁶ Development Finance Institutions: AgriFI, dostupné na internete: <https://www.edfi.eu/facility/agrifi/>.

2 Zastúpenie súkromného a tretieho sektora v rozvojovej spolupráci SR v kontexte globálneho udržateľného rozvoja

Za implementáciu cieľov udržateľného rozvoja Slovenskej republiky v medzinárodnom prostredí zodpovedá podľa uznesenia vlády SR č. 95/2016 Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR, ktoré je gestom rozvojovej spolupráce Slovenska. Bilaterálnu rozvojovú spoluprácu realizuje rezort zahraničných vecí prostredníctvom vytvorenej Slovenskej agentúry pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu (SAMRS). Ministerstvo má k dispozícii aj limitovanú sieť rozvojových a ekonomických diplomatov, a preto pracuje na intenzívnejšom prepojení rozvojových aktivít s nástrojmi ekonomickej diplomacie.¹⁷ Rozvojoví diplomati pôsobia na zastupiteľských úradoch SR v programových krajinách, ktoré okrem posilnených personálnych kapacít vyžadujú nielen vyššie finančné alokácie, ale aj komplexnejšie intervencie s použitím všetkých dostupných nástrojov slovenskej rozvojovej spolupráce.¹⁸

Väčší význam v procese rozvojovej a humanitárnej pomoci Slovenska získali v posledných rokoch mimovládne neziskové organizácie, ktoré dlhodobo pôsobia vo vybraných rozvojových krajinách. O ich väčšom zastúpení v poskytovaní slovenskej rozvojovej pomoci sa hovorí aj v programových vyhláseniach vlád SR, ktoré ich považujú za kľúčového partnera rozvojovej spolupráce. Za čas svojho pôsobenia v rozvojových krajinách si vybudovali sieť kontaktov a etablovali sa v domácom prostredí. Okrem šírenia dobrého mena Slovenska v uvedených krajinách a zdieľania slovenských skúseností či know-how prispievajú najmä k vybudovaniu miestnych kapacít, ktorým pomáhajú s riešením miestnych rozvojových problémov. K výhodám ich pôsobenia v ľubovoľnej rozvojovej krajine patrí aj zisk nových poznatkov a kontaktov a zvýšenie dopadu rozvojovej spolupráce.¹⁹ Úspešným príkladom spomínaného pôsobenia sú slovenské mimovládne organizácie, ktoré pôsobia v Keni od polovice 90-tych rokov. Na základe ich skúseností a poznatkov sa od roku 2003 začali v tejto africkej krajine realizovať aj aktivity SlovakAid v oblasti zdravotníctva, školstva, rozvoja vidieka a poľnohospodárstva. O rozvojovej spolupráci Slovenska v Keni, ktorá je podporená aj medzivládnu dohodou, môžeme povedať, že okrem dlhodober tradície stavia na dobrom mene SlovakAid a úspešne zahŕňa širokú škálu rozvojových subjektov, od mimovládnych a akademických organizácií, cez štátne inštitúcie, až po podnikateľov.²⁰ Okrem vyššie spomínaného zapojenia Slovenska do financovania spoločného programu EÚ v Keni s názvom AgriFI, Slovenská republika iniciovala aj spustenie projektu Vyšehradskej štvorky na kenskom pobreží, ktorého cieľom je zlepšenie socioekonomickej situácie 15-tisíc malých farmárov a vytvorenie stoviek pracovných miest v oblasti produkcie kešu orechov a sezamu. V pobrežných provinciách Kifili, Lamu a Kwale vďaka projektu vyrástli pestovateľské škôlky a miestnym farmárom sú poskytované školenia a tréningy v oblasti agro-podnikania a finančnej gramotnosti.²¹ Projekt, ktorý úspešne odštartoval v roku 2017, je naplánovaný na 4-ročné obdobie a financovaný je zo zdrojov Núdzového zvereneckého fondu Európskej únie pre stabilitu a riešenie príčin nelegálnej migrácie a vysídlených osôb v Afrike. Manažérsky

¹⁷ Zameranie bilaterálnej rozvojovej spolupráce SR na rok 2020 [online]. rok [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/zameranie_bilateralnej_rozvojovej_spoluprace_sr_na_rok_2020.pdf.

¹⁸ Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019-2023 [online]. 30. 1. 2019. [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023.pdf.

¹⁹ Euractiv: Riaditeľka SlovakAid: Podnikatelia môžu byť kľúčovou súčasťou rozvojovej spolupráce, 4. 9. 2018, dostupné na: <https://euractiv.sk/section/rozvojova-politika/interview/riaditelka-slovakaid-podnikatelia-mozu-byt-krucovou-sucastou-rozvojovej-spoluprace/>.

²⁰ SlovakAid: Keňa, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/sk/rozvojova-pomoc/kena>.

²¹ SlovakAid: Výsledky spoločného projektu V4 v Keni, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/en/node/905>.

zodpovedá za projekt Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu. Inšpiráciou pre iniciatívu V4 v Keni bol rozvojový projekt slovenskej mimovládnej organizácie Nadácia Integra, ktorá na africkom kontinente pôsobí viac ako dve desaťročia.²²

Okrem mimovládnych organizácií podporuje štátna úroveň aj zapájanie súkromného sektora do rozvojovej spolupráce. Podľa generálnej riaditeľky Sekcie medzinárodných organizácií, rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR Karly Wursterovej je v poslednej dobe vidieť, že „súčasný trend v rozvojovej spolupráci sa sústreďuje práve na zapojenie súkromného sektora a mobilizáciu zdrojov mimo verejných financií. Pôsobenie súkromného sektora zvyšuje počet možných riešení rozvojových problémov a posilňuje ich dopad.“²³ Výhodou pôsobenia subjektov súkromného sektora v rozvojových krajinách je podpora udržateľného ekonomického rastu, tvorba nových pracovných miest, budovanie kapacít, ale aj zvyšovanie dostupnosti základných tovarov a služieb cez podporu mobilizácie domácich zdrojov. Práve snaha o posilnenie sociálno-ekonomického rozvoja miestneho obyvateľstva je rozhodujúca pri riešení príčin migrácie v krajinách pôvodu.²⁴

Podľa Strednodobej stratégie rozvojovej spolupráce SR na roky 2019 – 2023 sa ako perspektívne pre zapájanie slovenských podnikateľských subjektov do rozvojovej spolupráce javia najmä regióny Západného Balkánu, Východného partnerstva EÚ či Východnej subsaharskej Afriky, ale aj Moldavsko a Gruzínsko. Príležitosť pre zapojenia sa subjektov súkromného sektora do Oficiálnej rozvojovej spolupráce SR ponúka osobitný Program podnikateľských partnerstiev, ktorý má napomôcť slovenským podnikateľským subjektom pri etablovaní sa v rozvojovej krajine. Okrem toho od roku 2015 funguje aj ďalší poradenský program pre podnikateľov s názvom Rozvojmastri, poskytujúci podporu pre ich uplatnenie vo verejných súťažiach medzinárodných finančných inštitúcií.²⁵ Zatiaľ najnovšiu možnosť pre zapojenie subjektov súkromného sektora do rozvojovej spolupráce predstavuje Slovak Challenge Fund. Cieľom fondu je hľadanie inovatívnych riešení pre rozvoj efektívnej verejnej správy a hospodárstva v Moldavsku či Severnom Macedónsku, a to v troch oblastiach. Prvou z nich je udržateľné využívanie prírodných zdrojov, ďalšou sú inovácie v poľnohospodárstve. Posledná oblasť sa týka elektronickej správy vecí verejných.²⁶

Okrem bilaterálnej rozvojovej pomoci je Slovenská republika prostredníctvom rozvojových aktivít medzinárodných organizácií zapojená aj do multilaterálnej rozvojovej spolupráce, ktorú realizuje formou poskytovania príspevkov medzinárodným organizáciám či zapájania sa do rozhodovacích procesov týchto organizácií.

3 Vývoj výdavkov na ODA SR

V nadväznosti na predchádzajúce odseky sa pozrieme aj na vývoj výdavkov Slovenskej republiky, ktoré smerujú na bilaterálnu a multilaterálnu rozvojovú spoluprácu v posledných rokoch.

²² Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Oficiálne uvedenie projektu V4 v Kilifi, 12. 6. 2018, dostupné na internete: https://www.mzv.sk/aktuality/detail/-asset_publisher/Iw1ppvnScIPx/content/oficialne-uvadenie-projektu-v4-v-kilifi?p_p_auth=d2hgiOcB.

²³ SlovakAid: Slovak Challenge Fund – Podpora inovatívnych riešení pre podnikateľov!, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/sk/novinky/1025-slovak-challenge-fund-podpora>.

²⁴ Export.slovensko.sk: Rozvojová pomoc SR a EÚ, dostupné na internete: <https://export.slovensko.sk/zaciname-s-exportom/rozvojova-pomoc-sr-a-eu/>.

²⁵ Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019-2023 [online]. 30. 1. 2019. [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023.pdf.

²⁶ SlovakAid: Slovak Challenge Fund – Podpora inovatívnych riešení pre podnikateľov!, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/sk/novinky/1025-slovak-challenge-fund-podpora>.

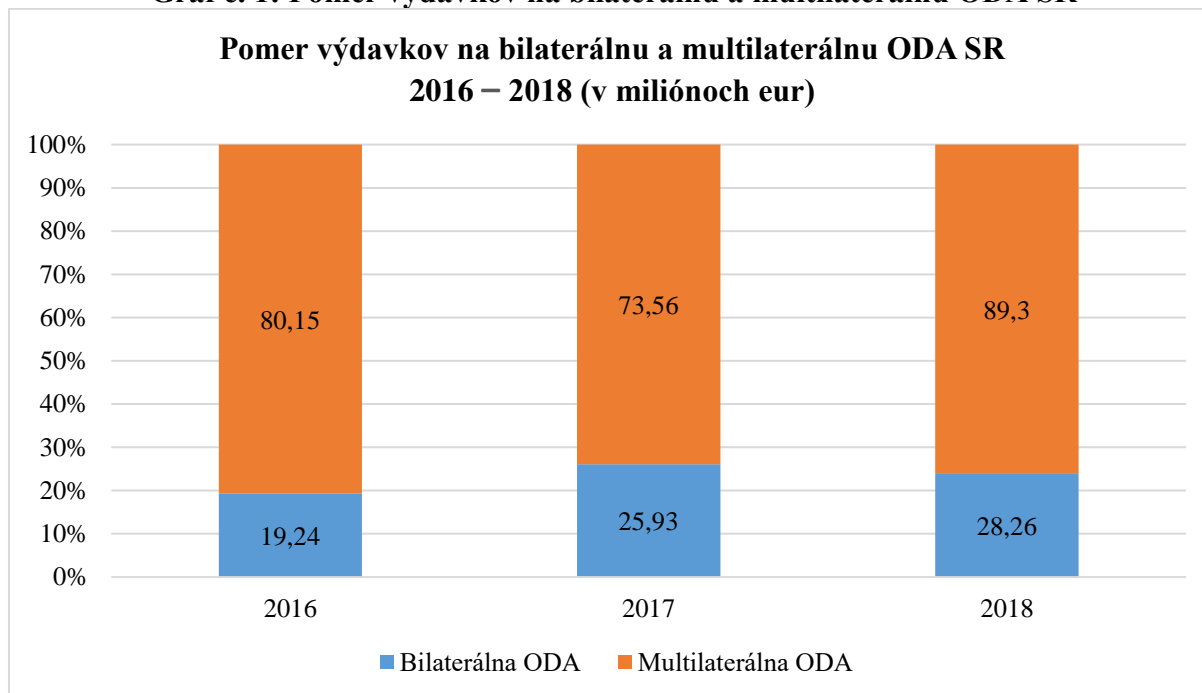
V súvislosti s prihlásením sa Slovenskej republiky k cieľom udržateľného rozvoja, konkretizovaných v Agende 2030 a predsedníctvom Slovenskej republiky v Rade Európskej únie v roku 2016 je zaujímavé sledovať pomer výdavkov na bilaterálnu a multilaterálnu rozvojovú pomoc SR. V roku 2015 poskytla Slovenská republika rozvojovú spoluprácu v objeme 78 miliónov eur. O rok neskôr stúpol celkový objem finančných prostriedkov na ODA poskytovaných SR na 99,39 milióna eur, čo predstavovalo nárast o viac ako 21 miliónov eur, percentuálne vyjadrenie zaznamenalo 27 % nárast. Dôvodom bolo najmä zvýšenie objemu príspevkov SR do medzinárodných organizácií a na humanitárnu pomoc či v súvislosti s utečeneckou krízou. V porovnaní s rokom 2015 zaznamenala bilaterálna rozvojová pomoc SR nárast o 1,58 mil. eur, kým objem multilaterálnej pomoci sa navýšil o 18,65 mil. eur. V porovnaní s rokmi 2014 a 2015, keď sa pomer bilaterálnej a multilaterálnej ODA významnejšie nemenil, vďaka nárastu objemu o 18,65 mil. eur došlo k výraznej zmene podielu v prospech multilaterálnej časti. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí SR sa v roku 2016 na základe vývoja domnievalo, že vzhľadom na predpokladané zvyšovanie príspevkov do medzinárodných organizácií ako dôsledok plnenia zmluvných záväzkov SR, bude podiel multilaterálnej zložky narastať na úkor poklesu bilaterálnej časti.²⁷ Avšak v roku 2017 zaznamenala práve bilaterálna pomoc väčší percentuálny nárast ako multilaterálna časť. Pomer zdrojov určených na bilaterálne rozvojové aktivity sa v uvedenom roku podarilo zvýšiť na úroveň 26 %. Udialo to aj vďaka zvýšeniu objemu financií na adresné finančné príspevky do medzinárodných organizácií a fondov EÚ, akými boli napr. EU Facility for Refugees in Turkey či EU Emergency Trust Fund for Africa, ktoré prispeli k nárastu objemu bilaterálnej ODA SR. Na základe tejto skutočnosti mala Slovenská republika záujem vylepšovať nepriaznivý pomer zdrojov určených na svoje národné rozvojové aktivity, a to v pomere k zdrojom idúcim na činnosť medzinárodných organizácií.²⁸ V roku 2018 sa percentuálne zloženie ODA poskytovanej SR opäť priklonilo v prospech multilaterálnej zložky. Kým bilaterálna časť slovenskej pomoci narástla o 2,33 mil. eur, na multilaterálnu pomoc v podobe zvýšeného objemu príspevkov do medzinárodných organizácií a inštitúcií smerovalo o 15,74 mil. eur viac ako rok predtým. Napriek pretrvávajúcemu záujmu podporovať vo väčšej miere bilaterálne rozvojové aktivity slovenských subjektov došlo k miernemu zhoršeniu pomeru príspevkov na bilaterálnu rozvojovú spoluprácu oproti príspevkom na multilaterálnu spoluprácu,²⁹ čo dosvedčuje aj graf č. 1.

²⁷ Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Správa o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za rok 2016, dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/pouzivatelia/martaj/vyroczna_sprava_oda_2016_na_web.pdf.

²⁸ Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Správa o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za rok 2017, dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/pouzivatelia/martaj/vyroczna_sprava_oda_2017_na_web.pdf.

²⁹ Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Správa o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za rok 2018, dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/pouzivatelia/martaj/vyroczna_sprava_oda_2018_na_web.pdf.

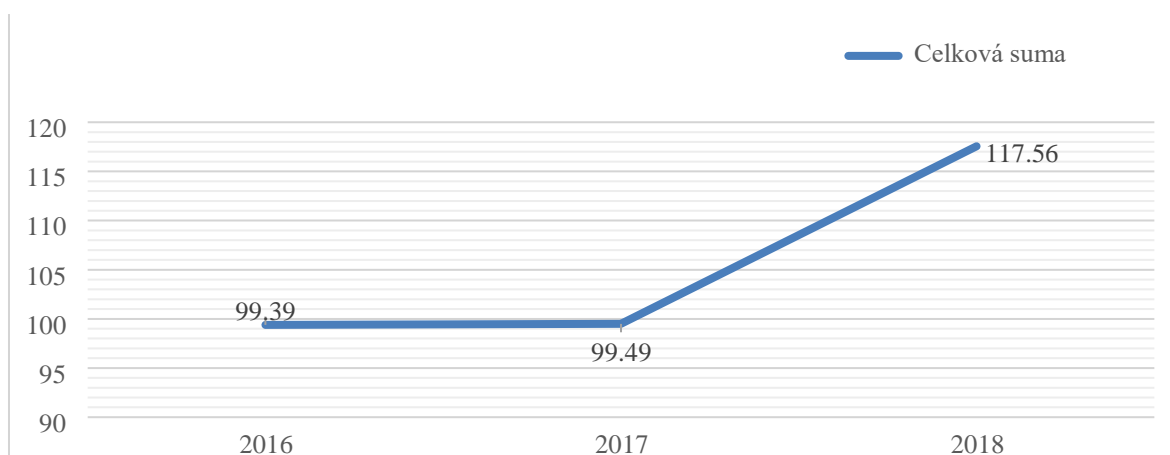
Graf č. 1: Pomer výdavkov na bilaterálnu a multilaterálnu ODA SR

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z Správa o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za roky 2016, 2017 a 2018

Z krátkodobého hľadiska za sledované obdobie rokov 2016 – 2018 môžeme skonštatovať každoročný nárast výdavkov celkovej ODA SR, čo deklaruje aj nasledujúci graf č. 2. V roku 2016 smerovalo na Oficiálnu rozvojovú spoluprácu SR 99,39 milióna eur. O rok neskôr sa výdavky na ODA SR po spočítaní bilaterálnej a multilaterálnej pomoci zvýšili na 99,49 milióna eur. V roku 2018 prvýkrát v histórii Slovenska prekročili výdavky na ODA SR hranicu 100 miliónov eur, dosiahli sumu 117,56 milióna eur.

Graf č. 2: Výdavky na ODA SR v období 2016 – 2018

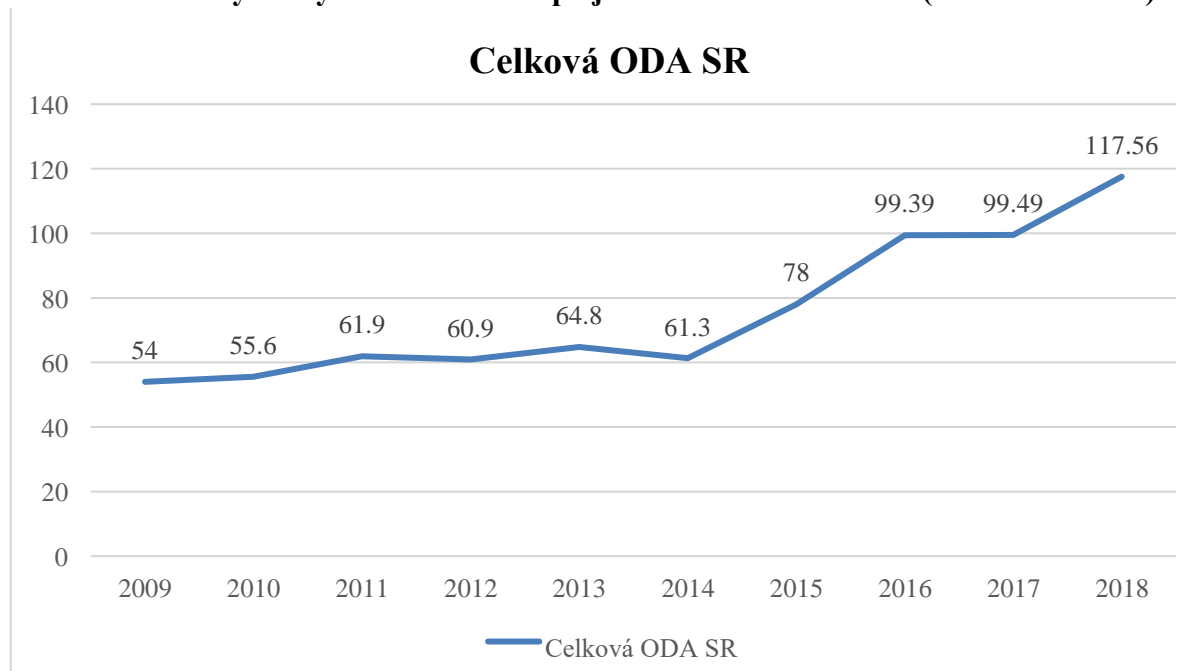

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z Správ o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za roky 2016, 2017 a 2018.

Z dlhodobého hľadiska za sledované obdobie rokov 2009 – 2018, odkedy Slovenská republika prijala spoločnú európsku menu, je možné až na dve výnimky vidieť každoročný kontinuálny nárast výdavkov na Oficiálnu rozvojovú spoluprácu SR. Pokles o milión eur v celkových výdavkoch nastal v roku 2012 v porovnaní s rokom 2011. V porovnaní s rokom

2013 smerovalo na ODA SR v roku 2014 až o tri milióny eur menej. Pokles v roku 2012 súvisel s tzv. druhým dnom recesie, ktoré bolo miernejšie ako tzv. prvé dno v roku 2009. V roku 2014 sa pod úbytok financií na ODA podpísali taktiež dôsledky finančnej a hospodárskej krízy z prelomu rokov 2008 – 2009. Poklesy je možné vidieť aj v nasledujúcom grafe č. 3.

Graf č. 3: Výdavky na ODA SR od prijatia eura na Slovensku (v miliónoch eur)

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z Správ o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za roky 2016, 2017 a 2018

Slovenská republika sa ako nový členský štát Európskej únie v roku 2005 zaviazala vyvinúť maximálnu snahu na zvýšenie podielu ODA na hrubom národnom dôchodku. Závety rozhodnutia Európskej rady z roku 2005 jasne kvantifikovali, o aké čísla má pri nových členských štátoch ísť. Prvým z nich bolo dosiahnutie podielu ODA na HND novej členskej krajiny v roku 2010 vo výške 0,17 % a o päť rokov neskôr už vo výške 0,33 %.³⁰ Stanovený záväzok sa Slovenskej republike nepodarilo dosiahnuť ani v roku 2010, ani v roku 2015. V roku 2010 sa podiel ODA SR na HND pohyboval na úrovni 0,085 %, o päť rokov neskôr to bolo na úrovni 0,103 %. V roku 2018 sa Slovensku prvýkrát v histórii podarilo dopracovať sa na úroveň 0,13 %.³¹

Pre lepší prehľad spomínaných údajov o vývoji podielu ODA SR na HND ich poskytujeme v nasledujúcej tabuľke.

³⁰ ANGELOVIČ, M. (2011): Slovenská rozvojová pomoc. In Folia Geographica. [online]. No. 17, 2011. pp. 26-32. Dostupné na internete: <http://www.foliageographica.sk/public/media/26613/2-SLOVENSK%C3%81%20ROZVOJOV%C3%81%20POMOC.pdf>.

³¹ Pre porovnanie s Českou republikou či Poľskom, ktoré vstupovali do Európskej únie spolu so Slovenskom v roku 2004 a taktiež sa na nich vzťahoval záväzok dosiahnuť úroveň 0,17 % v roku 2010 a úroveň 0,33 % v roku 2015, je možné sledovať podobnú tendenciu postupného nárastu objemu výdavkov. Podiel ODA na HND Českej republiky a Poľska predstavoval v roku 2018 úroveň 0,14 %.

Tabuľka č. 1: Vývoj podielu ODA SR na HND

Rok	Objem celkovej ODA SR v mil. eur	% ODA / HND
2009	54	---
2010	55,60	0,085
2011	61,90	0,091
2012	60,80	0,087
2013	64,80	0,092
2014	61,30	0,084
2015	78	0,103
2016	99,39	0,124
2017	99,49	0,119
2018	117,56	0,130

Zdroj: Vlastné spracovanie na základe údajov z Správ o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za roky 2016, 2017 a 2018

Záver

Slovenská republika po prijatí Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj pretransformovala ciele udržateľného rozvoja do svojich vnútroštátnych či medzinárodných koncepčných dokumentov. Sektorové priority slovenskej rozvojovej spolupráce korešpondujú s konkrétnymi cieľmi globálneho udržateľného rozvoja. Pre potreby ich naplňania vo väčšej miere plánuje Slovensko využívať podnikateľské subjekty a mimovládne organizácie. Spomínané rozhodnutie o väčšom zapojení má opodstatnenie, keďže niekoľko mimovládnych organizácií či podnikateľov má vďaka svojmu dlhoročnému pôsobeniu v rozvojových krajinách vybudovanú sieť kontaktov, ktoré vedú štátnej úrovni ponúknuť. Uvedený prístup môže v kontexte naplňania cieľov a podcieľov Agendy 2030 priniesť nielen zvýšenie dopadu rozvojovej spolupráce, mobilizáciu zdrojov, zdieľanie slovenských know-how, skúseností či inovácií pri kreovaní miestnych kapacít v rozvojových krajinách, ale aj zisk nových cenných poznatkov či referencií. Vďaka silnejšiemu zapojeniu spomínaných subjektov bude dochádzať k podpore miestnych trhov a zamestnanosti v rozvojových krajinách a na druhej strane k posilneniu podnikateľských aktivít zapojených spoločností. Aktivity a činnosť subjektov súkromného a tretieho sektora už teraz majú pozitívny dopad na vzájomnú spoluprácu a šírenie dobrého mena Slovenska v zahraničí, no najmä sa nepriamo stávajú súčasťou snáh Organizácie Spojených národov o hľadanie inovatívnych riešení rozvojových problémov. Najdôležitejším prínosom početne silnejšieho zapojenia mimovládnych organizácií a podnikateľov do rozvojovej spolupráce bude vznik nových komerčných udržateľných modelov. Je preto nevyhnutné aj naďalej venovať pozornosť efektívnemu využívaniu financií na rozvojovú spoluprácu, aby sa okrem prínosu pre SR a jej zviditeľnenia zabezpečili podmienky pre naplňanie udržateľných cieľov, k čomu sme sa v roku 2015 zaviazali. K tomu bude potrebné prehodnotiť navýšenie financií na oficiálnu rozvojovú spoluprácu zo strany zodpovedných orgánov, nakoľko sa Slovenská republika v roku 2019 umiestnila na poslednom mieste medzi donormi oficiálnej rozvojovej pomoci. Z grafov, v ktorých sme sa venovali porovnaniu pomeru výdavkov bilaterálnej a multilaterálnej ODA SR či vývoju výdavkov na ODA SR od prijatia eura na Slovensku, je vidieť každoročný kontinuálny nárast výdavkov na Oficiálnu rozvojovú spoluprácu SR. Napriek tomu aj naďalej zaostávame za svojimi záväzkami, ktoré nám vyplývajú z členstva v Európskej únii či Organizácii pre hospodársku spoluprácu a rozvoj a ktoré sú naďalej platné vo svetle Agendy 2030. Dlhodobé neplnenie záväzku podielu ODA na HND krajiny vo výške 0,33 % by mohol vyriešiť algoritmus poskytovania financií, ktorý by reflektoval rast či prepád hospodárskeho rastu Slovenska každým rokom. Tým pádom by sme vo väčšej miere prispeli k riešeniu príčin migrácie, ktoré má väčší efekt ako riešenie dôsledkov

migrácie. Navrhujeme tiež vytvoriť jasný plán rastu rozpočtu na Oficiálnu rozvojovú spoluprácu Slovenskej republiky. Zároveň z dlhodobého hľadiska odporúčame utvoriť z rozvojovej pomoci nielen systém, ktorý sa bude opierať o projekty predložené žiadateľmi v rámci výziev o dotácie a granty, ale najmä o vlastné ciele, ktoré chce Slovensko dosiahnuť v oblasti sektorových a teritoriálnych priorít, keďže v súčasnosti sa pomoc odvíja od potrieb a priorít danej krajiny a od toho, v akých oblastiach ako Slovensko vidíme pridanú hodnotu. Aj keď je bilaterálna rozvojová pomoc viac politicky ovplyvnená ako multilaterálna a významnú úlohu pri určení krajín či regiónov zohrávajú zahraničnopolitické a ekonomické záujmy krajiny, domnievame sa, že bolo správnym krokom pristúpiť k zadefinovaniu regiónov, do ktorých bude smerovať pomoc. V oblastiach, akými je Západný Balkán, Východné partnerstvo či Blízky východ, vie Slovensko ponúknuť svoju veľkú komparatívnu výhodu, ktorou je čerstvá skúsenosť s reformným procesom.

Použitá literatúra:

1. ANGELOVIČ, M. (2011): Slovenská rozvojová pomoc. In Folia Geographica. [online]. No. 17, 2011. pp. 26-32. Dostupné na internete: <http://www.foliageographica.sk/public/media/26613/2-SLOVENSK%C3%81%20ROZVOJOV%C3%81%20POMOC.pdf>.
2. BENČ, V. – BREZÁNI, P. (2008): The Development Assistance of the Slovak Republic in 2008. In Yearbook of Slovakia's Foreign Policy 2008. [online]. pp. 143-161. Dostupné na internete: <http://www.sfpa.sk/wp-content/uploads/2014/02/Y2008.pdf#page=143>.
3. České fórum pro rozvojovou spolupráci: Rozvojová pomoc za rok 2018 klesla, méně financí paradoxně dostanou nejchudší země světa, 11. 4. 2019, dostupné na internete: http://www.fors.cz/wp-content/uploads/2012/08/TZ-FoRS_ODA-2018.pdf.
4. Deputy Prime Minister's Office for Investments and Informatization of the Slovak Republic: Agenda 2030 – Voluntary National Review of the Slovak Republic on the Implementation of the 2030 Agenda for Sustainable Development, dostupné na internete: https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/20131Agenda2030_VNR_Slovakia.pdf.
5. DEV: Rozvojová spolupráca Slovenskej republiky, dostupné na internete: <http://www.slovakdev.sk/stranky/informacie>.
6. Development Finance Institutions: AgriFI, dostupné na internete: <https://www.edfi.eu/facility/agrifi/>.
7. Euractiv: Riaditeľka SlovakAid: Podnikatelia môžu byť kľúčovou súčasťou rozvojovej spolupráce, 4. 9. 2018, dostupné na: <https://euractiv.sk/section/rozvojova-politika/interview/riaditelka-slovakaid-podnikatelia-mozu-byt-klucovou-sucastou-rozvojovej-spoluprace/>.
8. Export.slovensko.sk: Rozvojová pomoc SR a EÚ, dostupné na internete: <https://export.slovensko.sk/zaciname-s-exportom/rozvojova-pomoc-sr-a-eu/>.
9. Forbes: Šéfka agentúry pre rozvojovú spoluprácu: Studne s pitnou vodou majú v Iraku aj našou zásluhou, 7. 11. 2019, dostupné na internete: <https://www.forbes.sk/sefka-agentury-pre-rozvojovu-spolupracu-studne-s-pitnou-vodou-maju-v-iraku-aj-nasou-zasluhou/>.
10. GAŽOVIČ, O. (2012): Slovak Aid – oficiálna rozvojová pomoc ako nástroj konštituovania identity SR? In Mezinárodní vztahy. [online]. Vol. 1, 2012. pp. 22-46. Dostupné na internete: <file:///C:/Users/Krist%C3%ADna/Downloads/429-Article%20Text-852-1-10-20120309.pdf>.

11. JAROŠOVÁ, K. (2019): Quo vadis Slovakaid? Rozvojová spolupráca SR a odporúčania OECD. In Politické vedy. [online]. Vol. 22, No. 3, 2019. ISSN 1335-2741, pp. 266-273. Dostupné na: <http://doi.org/10.24040/politickevedy.2019.22.3.266-273>.
12. KANIE, N. (2020): Sustainable Development Goals and International Governance: Indicators as a Key Mechanism for Success. In: Hori S., Takamura Y., Fujita T., Kanie N. (eds) International Development and the Environment. Sustainable Development Goals Series. Springer, Singapore.
13. KOPÍNSKI, D. (2012): Visegrad Countries' Development Aid to Africa: beyond the rhetoric. Dostupné na internete: http://files.africanstudies.webnode.com/200002556-16405173a1/Visegrad_countries_development_aid_to_Africa_beyond_the_rhetoric.pdf.
14. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Oficiálne uvedenie projektu V4 v Kilifi, 12. 6. 2018, dostupné na internete: https://www.mzv.sk/aktuality/detail/-asset_publisher/IwIppvnScIPx/content/oficialne-uvadenie-projektu-v4-v-kilifi?p_p_auth=d2hgiOcb.
15. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Quo vadis SlovakAid? Rozvojová spolupráca SR a odporúčania OECD, 24.4.2019, dostupné na internete: https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/oficialna_rozvojova_pomoc-aktuality/-/asset_publisher/O1fS2wVJJAPL/content/quo-vadis-slovakaid-rozvojova-spolupraca-sr-a-odporucania-oecd?_101_INSTANCE_O1fS2wVJ.
16. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Správa o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za rok 2016, dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/pouzivatelia/martaj/vyrocná_správa_oda_2016_na_web.pdf.
17. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Správa o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za rok 2017, dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/pouzivatelia/martaj/vyrocná_správa_oda_2017_na_web.pdf.
18. Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky: Správa o oficiálnej rozvojovej pomoci Slovenskej republiky za rok 2018, dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/pouzivatelia/martaj/vyrocná_správa_oda_2018_na_web.pdf.
19. OECD (2019): OECD Development Co-operation Peer Reviews: Slovak Republic 2019, OECD DevelopmentCo-operation Peer Reviews, OECD Publishing. Dostupné na internete: Paris. <https://doi.org/10.1787/9789264312326-en>.
20. SlovakAid: Keňa, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/sk/rozvojova-pomoc/kena>.
21. SlovakAid: Programové krajiny, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/sk/ako-pomahame/programove-krajiny>.
22. SlovakAid: Slovak Challenge Fund – Podpora inovatívnych riešení pre podnikateľov!, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/sk/novinky/1025-slovak-challenge-fund-podpora>.
23. SlovakAid: Výsledky spoločného projektu V4 v Keni, dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/en/node/905>.
24. Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu: Výročná správa 2019, 27. 4. 2020, dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/vyrocná_správa_samrs_2019_3.pdf.
25. Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2014 – 2018 [online]. 20. 12. 2013. [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na: https://www.mzv.sk/documents/10182/68590/Strednodoba+strategia+ODA+SR+2014-2018_SK_11_02_2014.pdf/7e146c6b-a621-42a5-b56c-76c58a6c8a5a.

26. Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce SR na roky 2019 – 2023 [online]. 30. 1. 2019. [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023.pdf.
27. United Nations: Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development, dostupné na internete: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>.
28. Úrad podpredsedu vlády Slovenskej republiky pre investície a informatizáciu: Agenda 2030, dostupné na internete: <https://www.vicepremier.gov.sk/sekcie/investicie/agenda-2030/index.html>.
29. Zákon č. 392/2015 Z. z. o rozvojovej spolupráci a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
30. Zameranie bilaterálnej rozvojovej spolupráce SR na rok 2020 [online]. rok [cit. 21. 5. 2020]. Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/zameranie_bilateralnej_rozvojovej_spoluprace_sr_na_rok_2020.pdf.

Kontakt:

Mgr. Barbora Jánošková

Katedra politológie, CUP

Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne

Študentská 2

911 50 Trenčín

Slovenská republika

e-mail: janoskovab@gmail.com

PRIORITNÉ PROJEKTY TRANSEURÓPSKÝCH DOPRAVNÝCH SIETÍ NA SLOVENSKU

THE TRANS-EUROPEAN TRANSPORT NETWORK PRIORITY PROJECTS IN THE SLOVAK REPUBLIC

Tomáš Kajánek

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: tomas.kajaneck@euba.sk

Abstrakt: Realizácia prioritných projektov transeurópskych dopravných sietí predstavuje jednu z priorit dopravnej politiky EÚ. Výstavba týchto vzájomne nadväzujúcich infraštruktúrnych projektov však od samého začiatku naráža na neustále omeškania a problémy s financovaním. Konferenčný príspevok analyzuje aktuálny stav prioritných projektov transeurópskych dopravných sietí, ktoré prechádzajú územím Slovenskej republiky. Jeho hlavným cieľom je prezentovať skutočnú mieru prítomnosti Slovenska v budovaní modernej a rýchlej dopravnej infraštruktúry. Prvá časť príspevku je zameraná na vývoj legislatívy v oblasti transeurópskych dopravných sietí a možnosti ich financovania. Druhá časť približuje päť prioritných projektov, ktoré vo väčšej či menšej miere môžu v budúcnosti ovplyvňovať medzinárodnú dopravu prechádzajúcu cez územie Slovenska. Príspevok obsahuje päť obrázkov zakresľujúcich trasu týchto projektov.

Kľúčové slová: Európska únia, Slovenská republika, TEN-T, transeurópske dopravné siete, Paneurópske dopravné koridory

JEL: F15, L91, O18

Abstract: The implementation of the priority projects of the trans-European transport networks is one of the main priorities of the EU transport policy. However, the construction of these interconnected infrastructure projects has been facing constant delays and funding issues from the outset. This conference paper analyzes the current state of priority projects of trans-European transport networks that cross the Slovak Republic. Its main goal is to present the real presence of Slovakia in the construction of modern and fast transport infrastructure. The first part of the paper is focused on the development of legislation in the field of trans-European transport networks and possibilities of their financing. The second part focuses on five priority projects, which to a greater or lesser extent, may affect the future of international transportation crossing Slovakia. The article contains five pictures depicting the route of these priority projects.

Key words: the European Union, the Slovak Republic, TEN-T, Trans-European Transport Network, Pan-European Transport Corridors

JEL: F15, L91, O18

Úvod

Náklady na budovanie vnútroštátnej dopravnej infraštruktúry predstavujú nezanedbateľnú časť výdavkov štátnych rozpočtov jednotlivých štátov. Práve tento fakt zvyšuje pozornosť spoločnosti pri rozhodovaní o realizácii infraštruktúrnych projektov a prerozdeľovaní finančných prostriedkov. Dopravná politika sa v priebehu uplynulých dekád stala neodmysliteľnou súčasťou spoločných politík členských štátov Európskej únie. Liberalizácia medzinárodného obchodu spolu s vytvorením Colnej únie EÚ, Spoločného colného sadzovníka EÚ a Spoločného trhu ako takého, začali postupne zvyšovať tlak na

efektívne budovanie medzinárodnej infraštruktúry, ktorá by zjednodušila a urýchlila prepravu tovaru, služieb a v neposlednom rade aj osôb. Multilaterálne rokovania vrcholných predstaviteľov členských štátov spolu s inštitúciami EÚ v priebehu deväťdesiatich rokov minulého storočia postupne definovali desať prioritných európskych dopravných trás – tzv. pan-európskych dopravných koridorov. Práve tieto trasy je možné označiť za hlavné dopravné tepny európskeho kontinentu. Pre dosiahnutie čo najefektívnejšej a najrýchlejšej dopravy je preto vo všeobecnom záujme modernizácia už existujúcich, resp. dostavba nových úsekov, ktoré uľahčia transport tovaru či osôb. Cez Slovenskú republiku prechádzajú tri pan-európske koridory v spojitosti s ktorými aktuálne prebieha výstavba/modernizácia viacerých dopravných úsekov, ktoré spadajú pod päť prioritných projektov transeurópskych dopravných sietí (TEN-T).

1 Transeurópske dopravné siete

Zámer budovania TEN-T sa prvýkrát objavuje v článku 129 Maastrichtskej zmluvy z roku 1992. Tieto siete možno definovať ako siete vzájomne nadväzujúcej vnútroštátnej infraštruktúry v členských štátoch EÚ, ktorá ako celok uľahčuje osobnú aj nákladnú medzinárodnú dopravu.¹ Jej súčasťou je predovšetkým cestná a železničná infraštruktúra, vnútrozemské vodné cesty, vnútrozemské a námorné prístavy, letiská a riadiace dopravné siete. V nadväznosti na Maastrichtskú zmluvu Európska komisia v Bielej knihe z roku 1994 definovala potenciálne prínosy a najväčšie limity a prekážky budovania TEN-T pre členské štáty a stanovila kritériá pre posudzovanie navrhovaných infraštruktúrnych projektov, ktoré sa budú uchádzať o európske financovanie. Biela kniha zároveň vyzýva k urýchlenému určeniu prioritných projektov.²

Prvých 14 európskych projektov nominovala Európska rada na svojom zasadnutí v Essene v decembri 1994. Najviac podporovanými iniciatívami v rámci TEN-T sa vo všeobecnosti stali projekty zamýšľajúce rozvoj železničnej dopravy. Až 11 spomedzi prvých nominovaných projektov predstavovalo budovanie nových (vysokorýchlostných) železničných spojení v Európe. Ďalším projektom bola prestavba a zväčšenie jedného z milánskych letísk a posledné dva projekty boli zamerané na vybudovanie cestnej infraštruktúry na Balkánskom a Pyrenejskom polostrove.³ V roku 1996 Rada spolu s Parlamentom prijala prvé významné Rozhodnutie o základných usmerneniach spoločenstva pre rozvoj transeurópskej dopravnej siete. Práve toto rozhodnutie stanovilo prvé parametre a kritériá pre budovanie jednotlivých druhov infraštruktúry berúc do úvahy spoločný záujem členských štátov EÚ a rastúci tlak na ochranu životného prostredia.⁴ V rovnakom roku začala aj samotná výstavba prvých infraštruktúrnych projektov. Pôvodným cieľom budovania TEN-T bola modernizácia a zefektívnenie suchozemských dopravných ciest. Po začatí ich výstavby v druhej polovici poslednej dekády minulého storočia získala pozornosť aj vnútrozemská a námorná lodná doprava. Rozhodnutie Parlamentu a Rady z roku 2001 pozmenilo predošlé rozhodnutie a doplnilo ho o kritériá pre výstavbu riečnej a námornej infraštruktúry so zreteľom na budovanie prístavov.⁵

¹ Zmluva o Európskej únii. [online]. [Citované 25. 3. 2020]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/sk/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>.

² EUROPEAN COMMISSION. (1994): *Growth, Competitiveness, Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century. (White Paper)*. s. 89 – 101.

³ EUROPEAN COUNCIL. (1994): *Meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen Presidency Conclusions*. [online]. [Citované 25. 3. 2020]. Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/summits/ess2_en.htm#up

⁴ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1692/96/ES. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A01996D1692-20040520>.

⁵ Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady 1346/2001/ES. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32001D1346>.

K prvému významnému hodnoteniu pokroku v budovaní TEN-T došlo v roku 2005 kedy eurokomisár pre dopravu - Jacques Barrot, informoval o stave infraštruktúrnych projektov. V priebehu prvých desiatich rokov výstavby boli dokončené len tri z pôvodných 14 schválených projektov. Najväčším problémom, ktorý spôsoboval prieťahy v ich budovaní sa stalo významné predražovanie stavebných prác. Podľa Flyvbjerga sú európske infraštruktúrne megaprojekty častokrát poznačené predražením na úrovni 50 – 100 % pôvodne zamýšľaných nákladov. Na vzorke 258 konkrétnych úsekov došlo priemerne k 45 % predraženiu výstavby železníc, 34 % predraženiu výstavby mostov a tunelov a 20 % predraženiu výstavby ciest.⁶

Najväčšie rozšírenie EÚ, ku ktorému došlo v roku 2004, významne rozšírilo rozlohu spoločného trhu a primälo Parlament a Radu k revízii usmernení týkajúcich sa TEN-T. Na základe rozhodnutia Rady a Parlamentu z apríla 2004 Európska komisia zaviedla funkciu tzv. európskych koordinátorov, ktorí sú poverení dozorom nad realizáciou projektov a pravidelným informovaním európskych inštitúcií. Zároveň ide o osobu poverenú konzultáciami s regionálnymi orgánmi, prevádzkovateľmi, užívateľmi dopravy a zástupcami občianskych spoločenstiev pre monitorovanie dopytu po dopravných službách, možnostiach financovania investícií a ďalších dôležitých informácií. V nadväznosti na funkciu európskeho koordinátora Komisia v roku 2006 zriadila Výkonnú agentúru pre transeurópsku dopravnú sieť. Hlavnými úlohami agentúry sa stala technická a finančná príprava a kontrola.⁷

Významné rozšírenie EÚ prinieslo veľké množstvo nových projektových návrhov so zámerom výstavby novej, efektívnejšej a rýchlejšej infraštruktúry na území nových členských štátov. Vo väčšine prípadov ide o infraštruktúrne megaprojekty, ktorých cieľom je vybudovanie spojenia rýchlostnými cestami/diaľnicami a železnicami umožňujúcimi vysokorýchlostnú prepravu tovaru i osôb. Počet schválených prioritných projektov sa tak zvýšil z pôvodných 14 na 30. Najvýznamnejšiu časť z nich (až 18 prípadov) tvorí výstavba nových a rekonštrukcia starých železničných trás.⁸ Súčasťou rozhodnutia Rady a Parlamentu z roku 2004 sú aj dohodnuté dátumy dokončenia prác na jednotlivých úsekoch infraštruktúrnych projektov.

V decembri 2013 Rada schválila Nariadenie o usmerneniach Únie pre rozvoj TEN-T, ktorým do istej miery ovplyvnila budúce budovanie európskej dopravnej infraštruktúry. Nariadenie definuje dvojúrovňovú štruktúru TEN-T, ktorá pozostáva zo základnej a súhrnnej siete. Za základnú sieť môžeme považovať sieť najdôležitejších dopravných uzlov, medzi ktorými musí nevyhnutne existovať čo najefektívnejšie spojenie. Súhrnná sieť spája všetky regióny Únie vrátane odľahlých, ostrovných a najvzdialenejších regiónov vrátane námorných spojení. Nariadenie pritom určuje termín dokončenia základnej siete (ktorej súčasťou sa stali aj prioritné projekty predošlých rokov) na rok 2030, respektíve 2050 v prípade súhrnnej siete.⁹ V rámci Viacročného finančného rámca v období 2007-2013 bolo na prioritné projekty priamo vynaložených 8,013 miliardy eur.¹⁰ Celková podpora čerpaná z tzv. TEN-T fondu v 2014-2020 zatiaľ nie je známa, no v prípade čerpania všetkých finančných prostriedkov určených na výstavbu TEN-T by mala presiahnuť úroveň predošlého viacročného obdobia. Okrem 8 miliárd eur priamo vynaložených v rokoch 2006-2013 z tzv. TEN-T fondu boli projekty podporené aj 44 miliardami eur z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a Kohézneho fondu, a 53 miliardami eur z Európskej investičnej banky. Infraštruktúrne projekty boli v priemere z troch

⁶ HERTOIGH, M. – WESTERVELD, E. (2011): NETCLIPSE: Managing Large Infrastructure Projects. In: *Transition Towards Sustainable Mobility*. s. 82-83.

⁷ *Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady 884/2004/ ES*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:32004D0884>.

⁸ INEA. (2019): *30 Priority Projects*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/ten-t/projects/projects-by-priority-project>.

⁹ *Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 1315/2013*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1315>.

¹⁰ INEA. (2010): *Assessment of TEN-T Programme Implementation*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/inea/sites/inea/files/download/key_agency_documents/report_tent_evaluation_final.pdf.

štvrtín financované štátnymi rozpočtami dotknutých štátov zatiaľ čo zvyšná štvrtina finančných zdrojov pochádzala z uvedených európskych zdrojov.¹¹

Aj napriek vysokým výdavkom spojených s budovaním TEN-T boli k roku 2019 dokončené len 4 z 30 prioritných projektov:

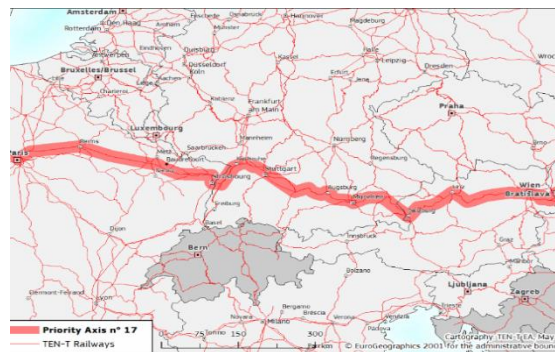
- Tzv. Betuwe železničné spojenie rotterdamského prístavu s Nemeckom;
- Renovácia letiska Malpensa a výstavba cestnej a železničnej infraštruktúry;
- Kombinovaný medzinárodný most Öresund spájajúci Dánsko a Švédsko;
- Železničné spojenie Cork – Dublin – Belfast – Stranraer.¹²

2 Prioritné projekty TEN-T na Slovensku

Slovenská republika sa po vstupe do Európskej únie v roku 2004 stala súčasťou piatich projektov TEN-T. Tri projekty sú zamerané na rozvoj efektívnej železničnej dopravy, ďalší na výstavbu cestnej siete a posledný z nich na zefektívnenie riečnej prepravy na existujúcom riečnom koridore.

Prvým železničným projektom TEN-T prechádzajúcim územím Slovenska je priame spojenie Paríža a Bratislavy železnicou umožňujúcou prejazd rýchlakov. Hlavným cieľom modernizácie existujúcich železničných spojení medzi mestami na tejto trati (Paríž-Štrasburg-Štuttgart-Viedeň-Bratislava) je zvýšenie konkurencieschopnosti železničnej dopravy voči osobnej leteckej a preťaženej osobnej/nákladnej cestnej doprave na tomto úseku. Zatiaľ čo väčšina úsekov vo Francúzsku či Nemecku sa priemernou prepravnou rýchlosťou v uplynulých rokoch priblížila k 200km/h, východná časť trasy prepravnou rýchlosťou významne zaostáva. Na prevádzku rýchlakov nie je v súčasnosti pripravená ani slovenská časť trasy. Odhliadnuc od (krátkeho) nespôsobilého železničného úseku od Bratislavy po rakúske pohraničie je najväčšou prekážkou neprispôbená železničná stanica v hlavnom meste.¹³ V praxi bývajú stanice rýchlakov oddelené od bežnej železničnej siete a preto zostáva naďalej otáznou, ktorá z bratislavských staníc sa do roku 2030 stane konečnou stanicou na danom úseku. Dlhé očakávané spustenie prejazdu rýchlakov predpokladá skrátenie trvania prepravy z Paríža do Bratislavy o tretinu z pôvodných 12 na 8 hodín.¹⁴

Obrázok 1: TEN-T 17

Zdroj: INEA. (2019): *Priority Project 17*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-17>

¹¹ SCHADE, W. – SINGER, F. – ROTHENGATTER, W. – MEYER-RÜHLE, O. – BROUWER, I. (2013): *TEN-T Large Projects – Investments and Costs*. s. 26-27.

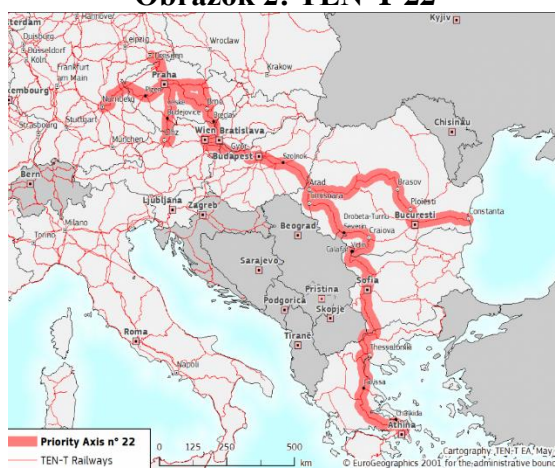
¹² INEA. (2019): *30 Priority Projects*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t-projects/projects-by-priority-project>.

¹³ SME. (2013): *Na vlak do Paríža si Bratislava ešte počká roky*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: <https://bratislava.sme.sk/c/6676839/na-vlak-do-pariza-si-bratislava-este-pocka-roky.html>.

¹⁴ EUROPEAN COMMISSION. (2012): *Annual Report of the Coordinator*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: https://magistrale.org/wp-content/uploads/2018/03/pp17_EN.pdf.

Ďalším železničným projektom TEN-T, ktorý prechádza Slovenskom je v súčasnosti železničná sieť spájajúca Nemecko so Stredozemným, resp. Čiernym morom. Najrýchlejšia trasa uvedenej siete však Slovensko zo železničného spojenia vynecháva a primárne zabezpečuje spojenie medzi Aténami-Sofiou-Budapešťou-Viedňou-Prahou-Drážďanmi resp. Norimbergom. Projektované prioritné spojenie Česka a Maďarska obchádza Slovenskú republiku cez susedné Rakúsko. Slovensko je tak v tomto prípade len súčasťou širšej siete tejto medzinárodnej trasy ako alternatívne spojenie Maďarska a Česka. Súčasťou tejto širšej siete je tak aj skôr spomenuté železničné spojenie medzi Bratislavou a Viedňou, ktoré je súčasťou vyššie spomenutého projektu TEN-T. Zatiaľ čo severná časť trasy prechádzajúca Nemeckom, Českom, Rakúskom a Maďarskom je vo väčšine prípadov pripravená na prejazd rýchlovlakov, južná časť trasy prechádzajúca Rumunskom, Bulharskom a Gréckom stále vyžaduje výraznú modernizáciu väčšiny úsekov. Celková dĺžka železničnej infraštruktúry, ktorá je súčasťou daného projektu a prechádza ôsmimi štátmi predstavuje 3 575 km dlhú trasu.¹⁵

Obrázok 2: TEN-T 22

Zdroj: INEA. (2019): *Priority Project 22*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-22>

Tretím železničným prioritným projektom TEN-T prechádzajúcim Slovenskom je železničné spojenie medzi poľskými prístavmi v Baltskom mori s Bratislavou a Viedňou. Železničný koridor, ktorého začiatok sa nachádza v poľskom námornom prístave Gdansk postupuje cez poľské hlavné mesto do oblasti konurbácie miest v Hornom Sliezsku (región Katovic), kde sa trasa vetví na dva rôzne smery. Západná trasa prechádza východočeskými metropolami do Viedne. Východná trasa pokračuje severoslovenskou hranicou cez Žilinu hlavným železničným ťahom Slovenskej republiky priamo do Bratislavy. Zatiaľ čo západná (česká) vetva je prispôbena na premávku osobných vlakov dosahujúcich rýchlosť 160 km/h, úplná modernizácia východnej (slovenskej) trasy by podľa dos tупných informácií mala byť dokončená do konca roku 2021.¹⁶

¹⁵ EUROPEAN COMMISSION. (2013): *Priority Project 22: Annual Report of the Coordinator*. [online]. [Citované 28. 3. 2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/themes/infrastructure/ten-t-policy/priority-projects/doc/progress-reports/2012-2013/pp22_en.pdf.

¹⁶ TÝŽDEŇ. (2019): *Rýchlovlaky na Slovensku? Zabudnite. Železnica stagnuje na úkor cesty*. [online]. [Citované 28. 3. 2020]. Dostupné na: <https://www.tyzden.sk/temy/56362/na-druhej-kolaji/>.

Obrázok 3: TEN-T 23

Zdroj: INEA. (2019): *Priority Project 23*. [online]. [Citované 28. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-23>

Podobne aj na poľskej časti projektu prebieha modernizácia posledných úsekov, po dokončení ktorých sa toto železničné spojenie stane skutočne konkurencieschopnou alternatívou cestnej dopravy. Pri vzájomnom napojení troch vyššie spomenutých projektov je potrebné uvedomiť si polohu prieniku týchto trás. Bratislavu môžeme označiť za dôležitý dopravný uzol aktuálnych prioritných železničných projektov TEN-T.¹⁷ Dokončenie výstavby a modernizácie týchto tratí do roku 2030 bezpochyby zefektívni osobnú i nákladnú dopravu zo Slovenska do celej EÚ.

Obrázok 4: TEN-T: 25

Zdroj: INEA. (2019): *Priority Project 25*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-25>

¹⁷ EUROPEAN COMMISSION. (2005): *TEN-T priority axes and projects 2005*. s. 56-57.

Aktuálne jediný cestný prioritný projekt TEN-T, ktorý prechádza Slovenskom vo veľkej miere kopíruje predchádzajúcu železničnú trasu (TEN-T 23) a rovnako spája poľský prístav v Gdansku spolu s Bratislavou a Viedňou. Základná kostra poľskej časti tohto koridoru sa tiahne mestami Toruň-Kutno-Lodž-Čenstochová-Katovice. Západná trasa, ktorá prechádza Českou republikou až do Viedne má dĺžku približne 950 km. Východná, slovenská trasa je o 60 km kratšia. Na území Slovenska je súčasťou daného koridoru už existujúce diaľničné spojenie medzi Žilinou a Bratislavou.¹⁸ Terčom kritiky sa v uplynulých rokoch stalo dobudovanie chýbajúceho úseku diaľnice spájajúcej Žilinu so slovensko-poľskou hranicou. Výstavba diaľničného úseku D3 medzi obcami Skalité a Žilina je podľa niektorých odborníkov dopravný nezmysel, ktorý nerieši rozširovanie tzv. najužších miest na zabezpečenie plynulej dopravy.¹⁹ Odlahčenie regiónu Kysúc na úkor najfrekventovanejšieho slovensko-poľského hraničného priechodu Trstená je často označované ako neefektívne budovanie TEN-T, ktoré žiadnym spôsobom neprihliada a nerieši existujúce dopravné problémy v jednotlivých štátoch. Pôvodne zamýšľaný termín dokončenia výstavby chýbajúceho slovenského úseku z roku 2010 bol viackrát odročený, poslednýkrát na rok 2023.²⁰

Posledným prioritným projektom TEN-T ktorý sa čiastočne týka aj slovenskej dopravnej infraštruktúry je vytvorenie priaznivých podmienok pre zvýšenie splavnosti riečnej trasy Rýn-Mohan-Dunaj. Riečny systém menovaných riek ktorý prechádza cez členské i nečlenské štáty EÚ spája Severné a Čierne more. Investície do daného projektu TEN-T sú zamerané na úpravu riečneho koridoru pre sprístupnenie trás vnútrozemskej lodnej dopravy pre vyššie lode s hlbším ponorom. Hlbší ponor v praxi automaticky predstavuje väčšiu prepravnú kapacitu lode, resp. lepší pomer dopravných nákladov a prepravnej kapacity. Hlavným cieľom takejto úpravy je unifikácia 2,5 metrového ponoru lodí celoročne po celej dĺžke trasy, ktorá má podľa projektovej štúdie zvýšiť konkurencieschopnosť riečnej nákladnej dopravy na úroveň aktuálnych železničných a cestných trás. Medzi najkritickejšie úseky, ktoré aktuálne nespĺňajú celoročné podmienky pre riečnu dopravu na Dunaji aktuálne patrí spojenie Viedne s Bratislavou a riečna hranica medzi Maďarskom a Slovenskom.²¹ Okrem nedostatočnej hĺbky ponoru predstavujú významné prekážky aj nízke mosty, ktoré znemožňujú prejazd väčších nákladných lodí. Celkovo tento projekt podľa odhadov Európskej komisie povedie k zvýšeniu objemu prepravy menej tradičných tovarov, riečna preprava ktorých je v súčasnosti na ostatných kontinentoch už zaužívaná.²²

¹⁸ INEA. (2019): *Priority project 25*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-25>.

¹⁹ EURACTIV. (2008): *J.Mesík: „D3 je nezmysel, aby sa niekto nabalil“*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/doprava/interview/j-mesik-d3-je-nezmysel-aby-sa-niekto-nabalil/>.

²⁰ DENNÍKN. (2018): *Drahé a meškajúce diaľnice*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/minuta/1016976/>.

²¹ EUROPEAN COMMISSION. (2017): *Study on Rhine – Danube TEN-T Core Network Corridor: 2nd Phase*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/rhd_study_2017_final_report.pdf.

²² DLPC. (2013): *„Dunajská os – prípadová štúdia prístavných miest Bratislava, Komárno a Štúrovo“*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <http://www.danubelogistics.gov.sk/download/attachment/uZDO09KxZsZBnKnpPatjIQY3CimArKzCWEfPYBh.pdf>.

Obrázok 5: TEN-T 18

Zdroj: INEA. (2019): *Priority Project 18*. [online]. Citované 29. 3. 2020].

Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-18>

Záver

Z analýzy TEN-T v predošlej časti vyplýva, že výstavba prioritných projektov prebieha predovšetkým na západe Slovenska v blízkosti hlavného mesta. Kritika výstavby TEN-T je vo všeobecnosti spojená s výberom trás, na ktorých sú prioritné projekty budované. Rovnako ako v mnohých členských štátoch EÚ, stav týchto infraštruktúrnych projektov na Slovensku ukazuje, že TEN-T významne zvýhodňuje už existujúce obchodné centrá. Výstavba dopravnej infraštruktúry, ktorá prispieva k tvorbe nových pracovných miest a rozvoju regiónov môže naďalej prehĺbovať rozdiely medzi východným a západným Slovenskom. Samotné Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 1315/2013 v zozname dopravných uzlov považuje Bratislavu za jediný dopravný uzol základnej siete TEN-T na Slovensku. Ďalšie slovenské mestá predstavujú len uzly súhrnnej siete TEN-T. Druhým dôvodom pre kritiku výstavby TEN-T sa stalo neustále predlžovanie výstavby. Tri projekty modernizácie už existujúcej a výstavby novej železničnej infraštruktúry, ktorá zasahuje aj na územie Slovenska mali byť podľa prvotných plánov a štúdií realizácie odovzdané do roku 2015. V rovnakom termíne malo byť uvedené do prevádzky aj plynulé diaľničné spojenie medzi Bratislavou a severným pobrežím Poľska. Aktuálny plán reálneho dokončenia výstavby týchto projektov v súčasnosti predstavuje rok 2030. Za snáď najdôležitejší bod kritiky výstavby TEN-T podľa niektorých odborníkov môžeme označiť enormné predražovanie výstavby prioritných projektov. Schválenie výstavby konkrétnych 30 projektov, ku ktorému došlo v rokoch 1994 a 2004 vychádzalo z veľmi nepresných odhadov stavebných nákladov, rovnako ako aj z nadhodnotených ekonomických benefitov, ktoré mala výstavba projektov priniesť chudobnejším regiónom. Podľa dostupných analýz výstavba týchto dopravných sietí vo všeobecnosti prehĺbuje rozdiely medzi jednotlivými regiónmi.²³ V záujme jednotlivých členských štátov EÚ by preto mal byť alikvotný rozvoj dopravnej infraštruktúry v chudobnejších regiónoch, ktorý by zmiernil vznikajúce rozdiely. Za účelom prehodnotenia prioritných projektov Európska komisia v roku 2018 začala verejné konzultácie. Očakávaná revízia usmernení TEN-T, ku ktorej by malo dôjsť v roku 2023 by mohla čiastočne vyriešiť problémy, ktoré vyplynuli z budovania TEN-T počas uplynulých dvoch dekád.

²¹ TURNER, R. (2016): *Handbook of Project Management*. s. 440.

Použitá literatúra:

1. DENNÍKN. (2018): *Drahé a meškajúce diaľnice*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <https://dennikn.sk/minuta/1016976/>
2. DLPC. (2013): „*Dunajská os – prípadová štúdia prístavných miest Bratislava, Komárno a Štúrovo*.“ [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <http://www.danubelogistics.gov.sk/download/attachment/uZDO09KxZsZBnKnPAtjfiQY3CimArKzCWEfPYBh.pdf>
3. EURACTIV. (2008): *J.Mesík: „D3 je nezmysel, aby sa niekto nabalil“*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <https://euractiv.sk/section/doprava/interview/j-mesik-d3-je-nezmysel-aby-sa-niekto-nabalil/>
4. EUROPEAN COMMISSION. (1994): *Growth, Competitiveness, Employment: The Challenges and Ways Forward into the 21st Century. (White Paper)*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 1994. ISBN 92-826-7423-1.
5. EUROPEAN COMMISSION. (2005): *TEN-T priority axes and projects 2005*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, 2005. ISBN 92-894-9837-4.
6. EUROPEAN COMMISSION. (2012): *Annual Report of the Coordinator*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: https://magistrale.org/wp-content/uploads/2018/03/pp17_EN.pdf
7. EUROPEAN COMMISSION. (2013): *Priority Project 22: Annual Report of the Coordinator*. [online]. [Citované 28. 3. 2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/themes/infrastructure/ten-t-policy/priority-projects/doc/progress-reports/2012-2013/pp22_en.pdf
8. EUROPEAN COMMISSION. (2017): *Study on Rhine – Danube TEN-T Core Network Corridor: 2nd Phase*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/rhd_study_2017_final_report.pdf
9. EUROPEAN COUNCIL. (1994): *Meeting on 9 and 10 December 1994 in Essen Presidency Conclusions*. [online]. [Citované 25. 3. 2020.] Dostupné na: https://www.europarl.europa.eu/summits/ess2_en.htm#up
10. HERTOIGH, M. – WESTERVELD, E. (2011): *NETCLIPSE: Managing Large Infrastructure Projects*. In: *Transition Towards Sustainable Mobility*. Heidelberg: Springer-Verlag Berlin, 2011. ISBN 978-3-642-21191-1.
11. INEA. (2010): *Assessment of TEN-T Programme Implementation*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: https://ec.europa.eu/inea/sites/inea/files/download/key_agency_documents/report_tent_evaluation_final.pdf
12. INEA. (2019): *30 Priority Projects*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project>
13. INEA. (2019): *Priority Project 17*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-17>
14. INEA. (2019): *Priority Project 18*. [online]. [Citované 29. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-18>
15. INEA. (2019): *Priority Project 22*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-22>
16. INEA. (2019): *Priority Project 23*. [online]. [Citované 28. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-23>

17. INEA. (2019): *Priority Project 25*. [online]. [Citované 28. 3. 2020]. Dostupné na: <https://ec.europa.eu/inea/en/ten-t/ten-t-projects/projects-by-priority-project/priority-project-25>
18. *Nariadenie Európskeho Parlamentu a Rady (EÚ) č. 1315/2013*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/sk/TXT/?uri=CELEX%3A32013R1315>
19. *Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady 884/2004/ ES*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/?uri=CELEX:32004D0884>
20. *Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady 1346/2001/ES*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX:32001D1346>
21. *Rozhodnutie Európskeho parlamentu a Rady č. 1692/96/ES*. [online]. [Citované 26. 3. 2020]. Dostupné na: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=CELEX%3A01996D1692-20040520>
22. SCHADE, W. – SENGER, F. – ROTHENGATTER, W. – MEYER-RÜHLE, O. – BROUWER, I. (2013): *TEN-T Large Projects – Investments and Costs*. Brussels: European Parliament, 2013. ISBN 978-92-823-4078-3.
23. SME. (2013): *Na vlak do Paríža si Bratislava ešte počká roky*. [online]. [Citované 27. 3. 2020]. Dostupné na: <https://bratislava.sme.sk/c/6676839/na-vlak-do-pariza-si-bratislava-este-pocka-roky.html>
24. Turner, R. (2016): *Handbook of Project Management*. Abingdon: Routledge, 2016. ISBN: 978-1-4724-2296-5.
25. TÝŽDEŇ. (2019): *Rýchlovlaky na Slovensku? Zabudnite. Železnica stagnuje na úkor cesty*. [online]. [Citované 28. 3. 2020]. Dostupné na: <https://www.tyzden.sk/temy/56362/na-druhej-kolaji/>
26. *Zmluva o Európskej únii*. [online]. [Citované 25. 3. 2020]. Dostupné na: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/sk/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/maastricht-treaty>

Kontakt:

Ing. Tomáš Kajánek

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava
Slovenská republika

COMPETITION IN THE GLOBAL PASSENGER CAR MARKET

Larisa Kapustina ^a – Elizaveta Makovkina ^b – Iulia Dedyukhina ^c

^a Marketing and International Management Department, Ural State University of Economics, 8 Marta st. 62, 620144 Yekaterinburg, Russia, e-mail: lakapustina@bk.ru

^b Marketing and International Management Department, Ural State University of Economics, 8 Marta st. 62, 620144 Yekaterinburg, Russia, e-mail: elizavetamakovkina@gmail.com

^c Marketing and International Management Department, Ural State University of Economics, 8 Marta st. 62, 620144 Yekaterinburg, Russia, e-mail: iuliadedyukhina@gmail.com

Abstract: The article analyzes the current situation and determines the forecast trends in the development of the global automotive industry. The importance of the industry as an employer and an indicator of the level of economic and technological development of the countries is emphasized. Competition in the global passenger car market is estimated by the authors in four ways: the leadership of countries in world production, the ranking of automobile brands in terms of sales, the role of countries in the global export of cars; rating of countries and companies in the production of electric vehicles and innovations. Conclusions are drawn on the reduction in the production of cars in 2018-2019 and a possible 23% drop in 2020 due to the coronavirus pandemic. It was established that innovation plays a decisive role in strengthening competitive positions in the passenger car market and increasing demand for electric vehicles.

Key words: automotive industry, passenger car, competition, exports, electric vehicles

JEL: L16, L62

Introduction

The automotive industry is a multi-billion dollar industry, covering almost all countries of the world. The state of the new vehicle market is one of the most objective indicators of the economic development level of the individual states and the global economic system as a whole. The relevance of the research topic is due to the fact that the automotive industry has a significant impact on other sectors of the economy. Besides automotive assembly plants, a large number of related industries are involved in the vehicle manufacturing process. Furthermore manufacturers of gasoline and oils, spare parts and components, maintenance centers, etc. are involved in ensuring the operation of automobiles. In addition, the latest achievements of science and technology are used to produce high-tech products such as cars.

In the global automobile production, approximately 4/5 of all automobiles produced are cars and 1/5 are trucks¹. It is proposed to assess the competitive position in the global passenger car market by the following indicators:

- share of countries in the global production of cars;
- ranking of automotive brands in by the global sales;
- share of countries in world exports of cars;
- rating of countries and companies in the production of electric vehicles and introduction of innovations in the smart cars production.

¹ American Automobile Policy Council (2018): p. 6.

1 Countries' leadership in global car production

The car production dynamics by the leading countries for 2015-2019 is presented in table 1. The countries are located in descending order by the number of cars produced in 2019.

Table 1: The dynamics of world production of cars 2015-2019, million units

<i>Country</i> \ <i>Year</i>	2015	2016	2017	2018	2019	<i>Share in world production</i>
World	68.6	72.3	72.9	71.8	67.1	100 %
China	21.1	24.4	24.8	23.5	21.4	31.8 %
Japan	7.8	7.9	8.3	8.4	8.3	12.4 %
Germany	5.7	5.7	5.6	5.1	4.7	6.9 %
India	3.4	3.7	4	4	3.6	5.4 %
Republic of Korea	4.1	3.9	3.7	3.7	3.6	5.4 %
USA	4.2	3.9	3	2.8	2.5	3.7 %

Source: International Organization of Motor Vehicle Manufacturers

World passenger car production declined to 97.9% of 2015 in 2019. China occupies a leading position in the production of cars in the period 2015-2019, although in 2019 a decrease in production by 9.2% was noted due to a slowdown in the country's economic growth and a trade war with the USA. However, China accounts for almost 32% of global car production. The 2nd place is taken by Japan with a share of 12.4%. Germany ranks 3d, accounting for 6.9% of world production. It should be underlined that the maximum indicator of Germany was observed in 2016 (5.7 million units), and the minimum - in 2019 (4.7 million units), in 5 years the production of cars decreased by 18.3%, which implies a decrease in the competitiveness of the German automobile industry². India strengthened its competitive position and moved in the 2019 ranking from 6th to 4th place, ahead of Republic of Korea and the USA. In the USA, the strongest decline in passenger car production is observed in the group of leading countries. Thus, the USA occupied the 4th position in 2015, and in 2019 fell to 6th place, which is associated with increased competitors, falling demand, and lagging behind in the implementation of innovations. In particular, China spend up to 50-100 billion yuan a year on research and development in 4 areas of development: autonomous driving, connected vehicles, electric vehicles and development of general mobility³.

2 Competitive position of automotive brands in the global car market

Sales of new cars for 2019 in terms of brands of companies are presented in table 2.

Table 2: Brand competition by sales volume in 2019

<i>Ranking position 2019</i>	<i>Ranking position 2018</i>	<i>Brand</i>	<i>Sales 2019</i>	<i>Share 2019</i>	<i>Change</i>
1	1	Toyota	8 683 049	13,5%	1,8%
2	2	Volkswagen	6 436 548	10,0%	-1,8%
3	3	Ford	4 735 575	7,4%	-7,8%
4	5	Honda	4 630 868	7,2%	-0,6%
5	4	Nissan	4 366 453	6,8%	-7,7%

Source: Focus2move

² International Organization of Motor Vehicle Manufacturers (2020).

³ McKinsey (2019).

In total, leading brands account for 44.8% of world sales. Among them: Toyota – 13.5%, Volkswagen – of 10%; roughly equal shares have Ford and Honda 7.4% and 7.2%, respectively; Nissan 6,8%⁴.

3 Share of countries in world car exports

The ranking of the leading countries for passenger car exports is changing (table 3).

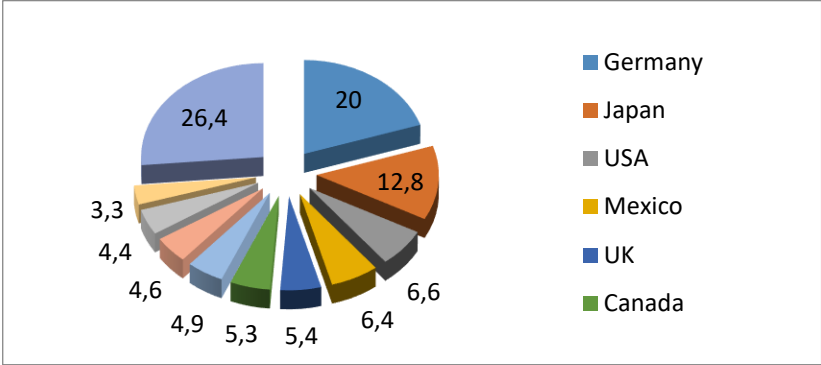
Table 3: Changes in the rating of leading export countries

Country	2016	2017	2018
Germany	1	1	1
Japan	2	2	2
USA	3	3	3
Mexico	8	6	4
UK	5	5	5
Canada	4	4	6
Republic of Korea	6	7	7
Spain	7	8	8
Belgium	9	9	9
France	11	10	10

Source: The world only

Five countries have a 3.9% decline in car exports in the United States, 1.5% in South Korea, and 11.8% in Canada. Germany, Japan, the United States and the United Kingdom hold the lead in passenger car exports. Mexico from the 8th position in 2016 rose by the 4th position in 2018, having increased export volume more, than twice⁵. The shares of countries in the total volume of world exports of passenger cars for 2018 are presented in figure 1.

Figure 2: Share of countries in world car exports, %

Source: World's Top Exports

The combined shares of 10 countries account for 73.6% of all global passenger car exports. Germany (20%) and Japan (12.8%) hold large shares. Further the USA, Mexico and Great Britain from 6.6%, 6.4% and 5.4% respectively follow⁶. In total, these 5 countries represent just over half of world passenger car exports.

The competitiveness level of countries in the car market also depends on the customs policy of certain states. The global automobile market has been the victim of a trade war

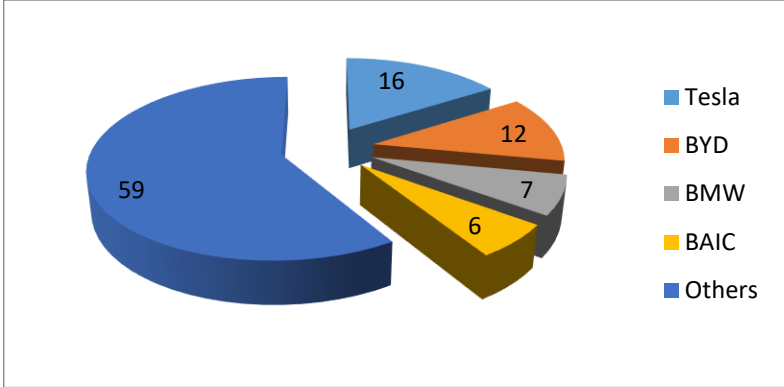
⁴ Focus2move (2020).
⁵ The world only (2017).
⁶ WORKMAN, D. (2020): World's Top Exports.

between the United States and China. The trade conflict began in July 2018, when mutual increased customs duties came into force. In 2019, China increased tariffs on U.S.-made cars imported into the country from 15% to 40% in response to U.S. tariffs. In mid-year, however, China suspended an additional 25% tariffs on U.S. cars and auto parts as a goodwill gesture⁷. The USA has a 2.5% tariff for European cars and auto parts, while the EU levies a 10% tax on American cars, which displeases the president of the United States⁸.

4 Competition in the electric and smart car market

In 2018, production of electric and hybrid cars in China amounted to 1.3 million, which is 62% more than a year earlier⁹. Sales of electric vehicles for the first time exceeded the million mark in 2018. The largest manufacturers of electric vehicles are shown in Figure 2. Nevertheless, the American Tesla company remains the leader in the production of electric vehicles, followed by the Chinese company BYD, and the German company BMW is in third place¹⁰.

Figure 2: Shares of electric vehicle manufacturing leaders, %

Source: Tadviser

Connected vehicles are smart car technologies. Baidu, the Chinese search giant, took first place in January 2015 with the launch of CarLife, a system similar to Apple CarPlay. Compatible with most brands of smartphones, it provides remote control of the infotainment system. The first partners of Baidu were Audi, Hyundai and GM, and the list gradually expanded, it included many international and Chinese automobile companies.

Alibaba, China's largest e-commerce company, has developed an integrated management system called AliOS. The first "Internet car" SAIC was launched in September 2017. Ford and BMW are working with Alibaba to integrate AliOS-based services into their cars. Alibaba also has a smart device that allows voice commands to control fuel level or battery status, as well as control car doors and other functions.

5 Forecast of competition development in the world automobile market

If 2019 was a year of significant upheaval and turbulence in the automotive industry, there will be even more in 2020. A slowdown in China's economy, exacerbated by the protracted trade war between the United States and China, the weakened auto market in India and Brexit, combined with stringent emission standards in Europe, continues to negatively impact global demand for cars. Declining economic activity and consumer confidence mean

⁷ REIFF, N. (2019): Investopedia.
⁸ VAN FARN, E. J. (2019): RaboResearch - Economic Research.
⁹ HVOSTIK, E. (2019): Kommersant.
¹⁰ Tadviser (2019).

ongoing “depressed” car sales. Leading automakers, including BMW and GM, announced a decline in profits and sales in 2020. According to the production forecast of LMC Automotive (Q1 2020), global production of cars and light commercial vehicles in 2020 is expected to decline by 13.5%¹¹. A drop in production is forecasted in 2020, while the decline in the Volkswagen Group will be more significant than that of the Toyota Group. A similar drop is predicted for the Renault-Nissan-Mitsubishi concern.

Production of alternative fuel cars and electric vehicles will increase. For example, the German automaker said that its main Volkswagen brand will produce a million cars with battery power by the end of 2023, and not by the end of 2025, and will reach 1.5 million by the end of 2025. Volkswagen plans to increase production and sales by introducing ID.3, a battery model that will have the lower price and wider range needed to convert such cars from a niche product into a product of widespread acceptance¹².

In addition, trends are forecasting a decrease in sales of cars with traditional fuels (gasoline and diesel). Thus, the UK has committed to a plan to ban all sales of gasoline and diesel cars by 2040. They also plan to ensure that all cars on the road by 2050 have only zero emissions. Forecasts from LMC Automotive suggest that 540,000 electric vehicles will be sold in the EU in 2020, compared with 319,000 during 2019¹³.

The impact of the spread of the COVID-19 virus worldwide is also an important factor affecting sales. In 2020, sales of cars in the world could fall by 23%¹⁴. According to LMC Automotive, the market collapse will be several times larger than the decline in the global financial crisis. The global spread of coronavirus and governments' quarantine measures have weakened the demand for vehicles and led to production closures. At the same time, large automobile companies began to re-equip their plants for the creation of medical equipment. Experts believe that the most important sales of passenger cars may be in China, the United States and Europe.

PricewaterhouseCoopers, an international consulting network, presented a study describing factors affecting the automotive sector in key markets in the USA, Europe and China, as well as five aspects of the automotive industry transformation by 2030. Five automotive industry trends characterized by the EASCY concept: electrified, autonomous, shared, connected, yearly updated¹⁵.

The trend towards "sharing" will be combined with two megatrends in automotive technology: electrification of drive systems and huge advances in the development of autonomous (self-driving) vehicles. In the PwC scenario, 55% of all new cars could be electric by 2030, while a conventional internal combustion engine would slowly die out. Sales of new cars in the US are projected to grow by 20% in 2030, in China - by 30%.

Conclusion

The passenger car market is characterized by a deterioration in market conditions, a decrease in demand and production of new cars. An important factor in the drop in sales was the spread of the COVID-19 virus. At the same time, the production of electric vehicles and cars with hybrid engines is growing rapidly. Significant R&D is being invested in the production of unmanned vehicles. A number of countries are abandoning diesel engines and internal combustion engines. Smart car models are being developed. Leadership in world production is held by China, Japan and Germany. The world's best-selling car brands include Toyota, Volkswagen, Ford, Honda and Nissan. The greatest competitiveness in the global

¹¹ Marklines (2020).

¹² Prime (2019).

¹³ The Guardian (2019).

¹⁴ CEGOEV, V. (2020): RT.

¹⁵ REX (2018).

export of cars is demonstrated by Germany, Japan, the USA and Great Britain. There was a decrease in US competitiveness, and an increase in a number of developing countries, India, and Mexico. The leader in the production of electric vehicles remains the American company Tesla, followed by the Chinese company BYD, and the third place is occupied by the German company BMW. Key trends in the automotive industry transformation include: electrification, autonomy, sharing, connectedness, annual renewability. In the long run, only those companies that prevail as clear product innovation leaders, or those that realize that mobility is not a product but a service, will survive, and will offer their customers convenient and inexpensive options that are easy to use.

References:

1. 2020 set to be year of the electric car, say industry analysts. [online]. In: *The Guardian*, 2019. [Cited 26. 04. 2020.] Available online: <https://www.theguardian.com/environment/2019/dec/25/2020-set-to-be-year-of-the-electric-car-say-industry-analysts>
2. CEGOEV, V. (2020): Global car market could collapse by almost a quarter in 2020. [online]. In: *RT*, 2020. [Cited 26. 04. 2020.] Available online: <https://russian.rt.com/business/article/732394-mirovoi-avtorynok-obval-2020>
3. Electric vehicles (global market). [online]. In: *Tadviser*, 2019. [Cited 18. 04. 2020.] Available online: [http://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%AD%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8_\(%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9_%D1%80%D1%8B%D0%BD%D0%BE%D0%BA\)](http://www.tadviser.ru/index.php/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F:%D0%AD%D0%BB%D0%B5%D0%BA%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%BE%D0%B1%D0%B8%D0%BB%D0%B8_(%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%B9_%D1%80%D1%8B%D0%BD%D0%BE%D0%BA))
4. Five trends in the transformation of the automotive industry. [online]. In: *IA REX*, 2018. [Cited 25. 04. 2020.] Available online: <https://iarex.ru/articles/55280.html>
5. Global Top 10 OEMs Production Forecast. [online]. In: *Marklines*, 2020. [Cited 25. 04. 2020.] Available online: https://www.marklines.com/en/report/lmcprod_202004
6. HVOSTIK, E. (2019): Communism plus automotive industry electrification. [online]. In: *Kommersant*, 2019. [Cited 18. 04. 2020.] Available online: <https://www.kommersant.ru/doc/3946834>
7. International Organization of Motor Vehicle Manufacturers. [online]. In: *oica*, 2020. [Cited 18. 04. 2020.] Available online: <http://www.oica.net/category/production-statistics>
8. REIFF, N. (2019): The Top 3 Industries Affected by the Trade War With China. [online]. In: *Investopedia*, 2019. [Cited 22. 04. 2020.] Available online: <https://www.investopedia.com/industries-most-likely-to-be-impacted-by-trade-disputes-with-china-in-2019-4580508>
9. State of the US automotive industry. [online]. In: *American Automobile Policy Council*, 2018. [Cited 18. 04. 2020.] Available online: <http://www.americanautocouncil.org/sites/aapc2016/files/2018%20Economic%20Contribution%20Report.pdf>
10. The global auto brands ranking. [online]. In: *Focus2move*, 2020. [Cited 20. 04. 2020.] Available online: <https://focus2move.com/world-cars-brand-ranking/>
11. The global car market: which countries rule it. [online]. In: *The world only*, 2017. [Cited 22. 04. 2020.] Available online: <https://theworldonly.org/mirovoj-rynok-avtomobilej/>
12. VAN FARN, E. J. (2019): Very dangerous European cars part II. [online]. In: *RaboResearch - Economic Research*, 2019. [Cited 22. 04. 2020.] Available online:

- <https://economics.rabobank.com/publications/2019/november/very-dangerous-european-cars-part-two/>
13. Volkswagen intends to produce 1 million VW electric cars by the end of 2023. [online]. In: *Prime*, 2019. [Cited 25. 04. 2020.] Available online: <https://1prime.ru/business/20191227/830746510.html>
 14. Winning the race: China's auto market shifts gears. [online]. In: *McKinsey*, 2019. [Cited 18. 04. 2020.] Available online: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/automotive%20and%20assembly/our%20insights/winning%20the%20race%20chinas%20auto%20market%20shifts%20gears/winning-the-race-chinas-auto-market-shifts-gears.ashx>
 15. WORKMAN, D. (2020): Car Exports by Country. [online]. In: *World's Top Exports*, 2020. [Cited 22. 04. 2020.] Available online: <http://www.worldstopexports.com/car-exports-country/>

Contacts:

prof. Dr. Larisa Kapustina

Marketing and International Management Department
Ural State University of Economics
8 Marta st. 62
620144 Yekaterinburg, Russia
e-mail: lakupustina@bk.ru

Elizaveta Makovkina

Marketing and International Management Department
Ural State University of Economics
8 Marta st. 62
620144 Yekaterinburg, Russia
e-mail: elizavetamakovkina@gmail.com

Yuliya Dedyuhina

Marketing and International Management Department
Ural State University of Economics
8 Marta st. 62
620144 Yekaterinburg, Russia
e-mail: iuliadedyuhina@gmail.com

INTERNATIONAL PRACTICE IN THE AREA OF STATE MANAGEMENT OF THE SEAPORTS DEVELOPMENT: STRATEGIC VECTORS FOR UKRAINE

Lidiia Karpenko

Odessa Regional Institute for Public Administration of the National Academy
for Public Administration under the President of Ukraine,
Genueska, 22, 65009, Odessa, Ukraine, e-mail: Lidiiko888@gmail.com

Abstract: This paper investigates the conceptual bases of international practice in the area of state management of the seaports development and in the definition of strategic vectors for Ukraine in the coordinates of globalization changes and European integration. The author systematizes the modifications of seaport management structures depending on the combination of ownership; forecast scenarios and its indicators for 2022-2038. The purpose of the strategy for Ukraine is to define the conceptual basis for the formation of state policy for planning and development of the port industry, aimed at increasing cargo turnover in seaports, meeting the country's foreign trade needs in quality sea transportation, improving the efficiency of existing facilities in seaports and balanced development of new land infrastructure, improving service in seaports and ensuring optimal cargo logistics.

Key words: budget of territories, forecast scenarios, maritime transport complex, port industry, port business, state management, seaports development

JEL: M21, M29, O16

1 Problem setting

The maritime transport complex is the multifunctional structure that meets the needs of the national economy in transport, promotes international trade and implements the obligations of Ukraine as a maritime state. Water transport served in seaports is the cheapest and relatively environmentally friendly compared to other modes of transport, making it competitive domestically for domestic and international trade.

Seaports are the integral part of the transport and production infrastructure of the state due to their location on the roads of international transport corridors. The competitiveness of the domestic transport complex on the world market depends on the efficiency of seaports, the level of their technological and technical equipment, compliance of the management system and infrastructure development with modern international requirements.

The port industry plays a key role in the growth of the Ukrainian economy. The total revenue generated by the market of services in the seaports of Ukraine in 2019 amounted to at least 1.7 billion dollars USA (about 2% of Gross Domestic Product (GDP)). This indicator was achieved through the activities of about 1300 businesses with more than 47000 employees.¹ Seaports are also a gateway for the export of agricultural products, mining and metallurgical complexes of the country and the import of intermediate resources, such as coal, iron ore and container cargo, while providing about 40% oversight of international trade in Ukraine with different countries of the world.

¹ ELTON, E.J. – GRUBER, M.J. (2014): *Modern Portfolio Theory and Investment Analysis*. 7-th ed. New York: New York University, 2014. 728 p. ISBN-13 978-0470-05082-8.

2 Recent publications analysis

The work of many foreign and domestic scientists and specialists is devoted to the study of problems associated with regional investment policies, state management of the seaports development, strategic vectors for Ukraine. A wide range of issues related to research in the area of state management of the seaports development and attracting foreign investment in order to improve the investment climate are reflected in the works of domestic and foreign scientists and economists.

For example, Zhylynska O. (2018) presents innovative methods for the development of industries at the state level. Fabozzi F. (2008) explores investment management at the state level. Karpenko L. (2020) is working on the issues of process modelling of the state investment strategy and systematic of fundamental factor models. Authors like Elton E., Gruber M., Brown L. and Goetzmann R. (2014) investigate the question of modern portfolio theory, investment analysis and instruments of state regulation of investment policy in a global scale. Research in the formation of international strategies can be seen in articles of scientists Lipkova L. & Bohac R. (2016).

However, the need for continuous development and the search for alternative ways of effective implementation of the state regional investment policy, international practice in the area of state management on the examples of the seaports development, investment projection of territories. Thus, the chosen research topic is relevant, requiring constant improvement and elaboration of ways to optimize the state management of territorial development.

3 The goal of this work

The aim of the work consists of studying the conceptual bases of international practice in the area of state management of the seaports development and in the definition of strategic vectors for Ukraine.

The general functions of public administration are carried out through a system of central, regional and local authorities and administration. The functions of the central body are reduced to the development of national maritime doctrine and policy for the development of seaports. Regional seaport authorities mainly perform the functions of socio-economic nature of the development of administrative-territorial entities (states, lands, provinces, prefectures), ensuring a mobile financial relationship between the port business and the budget of these territories. Local (municipal) bodies deal with issues of local self-government on the territory of seaports - the development of sea tourism, recreation, other social activities

4 Key research findings

The most common form of organization of the functioning of seaports in Europe is the port-owner, and the tendency to move a form in the vast majority of European countries is growing, but the dominant form of organization is often not unique within a country. Thus, in Belgium there are both port-owners operating on the basis of an agreement between private companies and the municipality, and purely private port-owners (Antwerp, Ghent, Ostend)². In the first case, a special legal act of local authorities distributes in detail the functions of organizing the activities of seaports between different structures. The regional authorities, as a rule, reserve the right to participate in the financing of the basic infrastructure of the port and ensure the development of the infrastructure necessary for the ports outside the port; the task of the port authorities is to invest in the development of port infrastructure (construction, reconstruction of berths, land reclamation measures); private port operators invest in the development of terminals, namely - the construction of necessary buildings, structures, warehouses, purchase and maintenance of port equipment. However, if the modernization of

² FABOZZI, F.J. (2008): *Investment management*. New Jersey: Prentice Hall, 2008. 837 p. ISBN 0-13-889155-9.

port infrastructure is extremely important for the development of the territory as a whole, the regional authorities may use direct economic support methods, such as subsidizing the development of port infrastructure and terminal infrastructure, as practiced by the Flemish Regional Government (Belgium).

Germany demonstrates a slightly different approach to financial support for port development by the state. Although funding for the development of its largest ports – Hamburg, Bremen - is also distributed between the federal government, the port and private operators, according to the authority and responsibility of the government is much broader: financing the construction and operation of public transport in the port, domestic and external roads (access roads, even those passing through the terminals, are either federally owned or owned by the city, and their funding is provided by the federal, and of local budgets), navigation equipment, facilities security facilities that protect the environment; the port authorities are responsible for preparing land plots for construction, construction of berth walls, dredging works, and for private companies – the construction and use of ground structures (for which state support is prohibited by law).³

The main territory of large ports is owned by the city, and the port administration has the pre-emptive right to purchase plots that are still privately owned. The port administration is an independent enterprise owned by the city, but in the port's Supervisory Board, which oversees its activities, the city's representatives do not have a quantitative advantage. Commercial activities of the port administration are allowed, but have very limited scope and relate mainly to the lease of port buildings.

It should be noted that the differences in approaches to the development of the seaport management system of these two countries with a high degree of decentralization of state power are to change the purpose of management. Belgium has chosen to increase the efficiency of port management on the basis of corporatization, and Germany has chosen to increase the efficiency of port management and its competitiveness, mainly on the basis of privatization. The pace of reform has also varied significantly: Belgium has invested in 5 years of very intensive port development and modernization at the beginning of the 21st century, and Germany has taken a cautious path of gradually changing the role of the state from direct management of port operations to oversight, control, monitoring and overall management ports, which continues to this day⁴.

These factors also affect the management system of seaports in the Netherlands. All major ports in the Netherlands are owner-private ports with a combination of public-private management (in particular, Rotterdam, Amsterdam), for which the state is responsible for financing the basic public port infrastructure (dams, breakwaters, railways, other roads, navigation equipment), port authorities – for financing the internal infrastructure of the port (construction of roads in the port, bridges, berths, berth walls and other facilities), private port operators - for the construction and modernization of infrastructure terminals (sidewalks, crane tracks, buildings, factories, cranes, railways and highways on the territory of terminals). It should be noted that the Treaty on the Functioning of the EU provides for a number of provisions aimed at preventing restrictions or distortions of competition through state aid and based on the general rule prohibiting direct state aid, including seaports. Exceptions are State aid that promotes an important project of common European interest or eliminates significant

³ KARPENKO, L. – ZHYLINSKA, O. – ZALIZKO, V. – GAIDAI, T., & KUKHTA, P. (2019): Strategic management of entrepreneurship based on smart technologies. *Journal of Entrepreneurship Education*, 22(5). Scopus. Available at: <https://www.abacademies.org/articles/Strategic-management-of-entrepreneurship-based-1528-2651-22-5-458.pdf>.

⁴ KARPENKO, L. – VARESHCHENKO, V. (2020): Process modeling of the state investment strategy: systematics of fundamental factor models. In: *Research and Innovation: Collection of scientific articles*. Yunona Publishing, New York, USA, 2020, 216 p., P. 23-26., ISBN 978-0-9988574-3-5.

damage to the functioning of the economies of the Member States, as well as aid that promotes certain economic activities or certain sectors of the economy, provided that such aid does not adversely affect trade conditions, which is not contrary to the common interest. Therefore, the existing possibility in the Netherlands of joint financing by the state and private port operators for the construction of terminals provides compensation to the state of all costs associated with such financing.

Unlike Great Britain, Italy considers seaports a public property that is owned by the state and cannot be alienated. Large seaports are managed by the port administration, which is a non-economic state body operating under the laws of the country, which established 23 port administrations that manage 35 ports. A feature of the Italian port reform is the division of commercial ports into international, national and regional ports. International and national ports are completely under the control of the state, which is responsible for the operation and development of these ports. The basic port infrastructure is financed from the state budget, while the rest of the infrastructure is in the competence of regions, municipalities, ports, private operators. Port operations are performed exclusively by private port operators. It should be noted the inconsistency and unclear legal definition of the existing management system for the development of Italian ports.

Japan has a much more complex seaport management system. This is due to the peculiarities of the country's industrial production, due to which most seaports perform the functions of industrial and transport complexes, as due to the insularity and acute shortage of raw materials, Japan has traditionally placed heavy and chemical industries in ports.

Summarizing foreign experience,⁵ it should be noted that attempts to determine the feasibility of choosing a certain type of modification of the seaport management structure depending on the combination of ownership in the scientific literature have been made repeatedly, in particular in, the results of which are summarized in the Table 1.

There are two approaches for management of the world's maritime countries:

– macroeconomic, when seaports are seen as a tool to achieve national or regional socio-economic goals, which justifies the intervention of public authorities in the creation and maintenance of infrastructure. Investments are seen as a macroeconomic tool, and the private sector manages only part of the port infrastructure, which is mainly limited to stevedoring business at container terminals, and at the expense of private companies and cover the costs of infrastructure development and maintenance. This approach is typical of the United States and Japan;

– microeconomic, when the state competence of port administrations extends mainly to the maintenance and operation of the water area, the safety of navigation. At the same time, the administration of autonomous ports acts as a commercial organization that independently covers all costs associated with port infrastructure. At the same time, the administration of the autonomous port is an enterprise and itself performs commercial functions for the maintenance of vehicles and goods, while receiving additional income and therefore subject to taxation as ordinary commercial enterprises.

However, it is necessary to identify general factors that determine the need for government intervention in the development of autonomous seaports and forms of its implementation, which should include:

– regulation of competition between individual modes of transport and individual companies within each of them, which reduces the efficiency of transport resources of the country as a whole;

⁵ LIPKOVA, L. (2012): Innovation Policy of the European Union. In: *Proceeding of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-178. ISBN 978-80-248-2685-1.

Table 1: Modifications of seaport management structures depending on the combination of ownership

The type of modification	Decentralization	Commercialization	Corporation-	Privatization
Change management goals	Taking into account the strategic goals of the territory	Increase efficiency management port	Increase efficiency management port	Efficiency and competitiveness
Creating a legal entity	Does not need	State company without capital capitalization	State corporation or corporation with the participation of the state	Legal entity - a private company
Powers to control operational activities and management	Transferred to local authorities	Transferred to port administrations	Transferred to port administrations	Transferred to the newly created governing institutions
Ownership of existing capital assets	Can be transferred to the level of local authorities	Not transmitted	Not transmitted	Transferred to the newly created legal entity
Ownership of new capital assets	Regulated on a contractual basis	Regulated on a contractual basis	Is in corporate ownership	It is privately owned
The right to sell assets	Limited, agreed with the central government	Limited, regulated by contract	Limited, regulated by contract	Not limited
Risk allocation	Completely in the public sector	Distributed among the parties to the agreements	Transferred to the private sector	Transferred to the private sector
Basic methods of public administration	Organizational (administrative) economic (direct)	Organizational (administrative), economic (direct and indirect)	Economic (direct and indirect), legal	Economic (indirect), legal

Source: systematized by author on basis of Pearce, J.A. (2013)⁶

- ensuring the growth of transportation performed in mixed (intermodal) connections, especially on international transit lines (corridors), which require full coordination of the organizational and economic mechanism of regulation, parameters of technical condition of vehicles and technological processes of cargo transportation;
- establishment of control over the consumption of energy resources by seaports and development of state energy saving programs;
- implementation of a unified scientific and technical policy for the development of the transport complex of Ukraine;
- ensuring the increase of efficiency of use of transport infrastructure of coastal regions as a whole at formation and realization of the state regional policy of Ukraine;
- ensuring state control and supervision over the safety of transport and transshipment operations in the port;

⁶ PEARCE, J.A. (2013): *Strategic management: formulation, implementation and control*. 8th ed. Publications Office of the McGraw-Hill Companies. ISBN 0-07-248846-8.

– ensuring environmental control of the impact of port activities on the environment, which leads to deterioration of the health of the population of port agglomerations.

The next step of author's investigation is *predictions of plumbing*⁷.

Sounds of the International Monetary Fund World Economic Outlook allows you to make estimates on how to develop the national economy (for additional indicators of the growth rate of GDP and the volume of international trade), and for this reason you must take into account (Table 2).

Table 2: Forecast Scenarios and its Indicators for 2022-2038

Forecast scenarios	Years	Indicators
An optimistic scenario with a growth rate at the level of countries with rapid GDP growth (average annual growth – 7.0%)	2022 2030 2038	202 million tons, including 870 thousand TEU 347 million tons, including 1494 thousand TEU 596 million tons, including 2567 thousand TEU
The pessimistic scenario combines cyclical periods of decline and growth of the national economy (average annual growth – 0.5%)	2022 2030 2038	139 million tons, including 597 thousand TEU 144 million tons, including 621 thousand TEU 150 million tons, including 647 thousand TEU
probable scenario according to which the average global economic growth rate is taken (2017-2022 – IMF forecast, further – average annual growth – 3.0%)	2022 2030 2038	165 million tons, including 710 thousand TEU 209 million tons, including 899 thousand TEU 265 million tons, including 1139 thousand TEU

Source: systematized by author on basis of Ukrstat (2020)⁸

The purpose of the strategy is to define the conceptual basis for the formation of state policy for planning and development of the port industry, aimed at increasing cargo turnover in seaports, meeting the country's foreign trade needs in quality sea transportation, improving the efficiency of existing facilities in seaports and balanced development of new land infrastructure, improving service in seaports and ensuring optimal cargo logistics⁹.

To achieve this goal, strategic goals will be implemented in the following priority areas:

Priority area 1. Balanced development and efficient use of port facilities on an innovative basis.

Priority area 2. Ensuring competitive logistics and improving service in seaports.

Priority area 3. Optimization of the seaport industry management system.

The strategy is implemented through the preparation and implementation of seaport development plans for the short (five years), medium (10 years) and long-term (25 years). Taking into account the plans for the development of seaports for short- (five years), medium- (10 years) and long-term (25 years), the General Plan for the development of ports as multimodal centres and clusters is being developed.

⁷ KARPENKO, L. – PASHKO P. (2019): Formation of the system of fair businesspractice of the company under conditions of corporate responsibility. *Academy of Strategic Management Journal, London*, 2019, V. 18 (2), pp.1-8.

⁸ UKRSTAT (2020): *Statistics* [online]. [cit.2020-02-24]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/energ/en_bal/arh_2012.htm.

⁹ LIPKOVÁ, L., BOHAC, R. (2016): Cataracts of globalization and the economic diplomacy of small states. In: *Research Journal of Economic Annals-XXI*, 2016, Vol. 159, No. 5-6, pp. 16-19. ISSN 1728-6239.

Financial support for the implementation of the Strategy is provided by the Seaports Administration of Ukraine, business entities regardless of ownership, targeted bank loans, international technical assistance, investment funds, own funds of railways and railway companies, other sources not prohibited by law. Financing of works on modernization, repair, reconstruction and construction of hydraulic structures, other objects of port infrastructure of general use can be carried out at the expense of means of the state budget.

The mechanism for attracting investment in the industry includes, but is not limited to concession agreements, leases, joint venture agreements and other types of investment agreements concluded on the basis of special procedures defined by the Laws of Ukraine. Dissemination in the short term of the practice of joint projects of the state and private investors for the construction and / or modernization of port infrastructures, which are interconnected within the technological process of cargo flow service and provide a range of services for ship and cargo maintenance. An alternative basic model of financing the processes of modernization and development of maritime infrastructure should be considered the privatization of assets of state stevedoring companies.

Conclusions

Monitoring and evaluation of the implementation of the Strategy is carried out by the state enterprise "Administration of Seaports of Ukraine" with the involvement of business entities in the framework of the activities of the Councils of Seaports. According to the results of the monitoring, assessment of the state of implementation of the Strategy in the short (five-year) perspective, its updating is carried out on a regular basis in order to update the provisions and bring the directions of the industry to the development trends of the country and world economy¹⁰.

Directions of development of seaports are determined taking into account their main cargo flow and current market conditions. The specialization of seaports according to the main nomenclature of cargo is determined taking into account the following criteria:

- specific share of cargo handling;
- territorial proximity of the seaport to the raw material base and production;
- limited existing infrastructure and the availability of promising areas for the development of the seaport;
- optimal ways of transporting goods by the criterion of minimizing costs;
- priority of the ecological aspect of creation of transshipment capacities in seaports, especially located within cities.

The analysis of foreign experience in regulating the development of seaports allows to generalize the strategic objectives of the state:

- ensuring integrated development and increasing the competitiveness of the port industry;
- ensuring proper maintenance, effective management and use of strategic objects of port infrastructure;
- attraction of long-term private investments for the development of port infrastructure facilities;
- creation of conditions for conducting economic activity in the seaport, equal access to the services provided in the seaport;
- ensuring the safety of navigation, human life and health and economic activities carried out in the seaport, safe operation of port infrastructure

¹⁰ KARPENKO, L. – RACHYNSKYI, A. – DMYTRENKO, H. – AKHLAMO, A. – OLIINYK, N. (2020): Innovative entrepreneurship models for information economy development. *Journal of Entrepreneurship Education*, London, 23(S1), p. 1-9. Scopus. Available at: <https://www.abacademies.org/articles/Innovative-entrepreneurship-models-for-1528-2651-23-S1-556.pdf>.

- ensuring the supervision (control) of safety in maritime transport;
- ensuring the logistical and technological development of the port industry and training;
- prevention of environmental pollution, compliance with the requirements for the use and protection of water bodies within the territory and waters of the seaport;
- ensuring environmental safety in accordance with international standards.

References:

1. ELTON, E.J. – GRUBER, M.J. (2014): *Modern Portfolio Theory and Investment Analysis*. 7-th ed. New York: New York University, 2014. 728 p. ISBN-13 978-0470-05082-8
2. FABOZZI, F.J. (2008): *Investment management*. New Jersey: Prentice Hall, 2008. 837p. ISBN 0-13-889155-9
3. KARPENKO, L. – ZHYLINSKA, O. – ZALIZKO, V. – GAIDAI, T. – KUKHTA, P. (2019): Strategic management of entrepreneurship based on smart technologies. *Journal of Entrepreneurship Education*, 22(5). Scopus. Available at: <https://www.abacademies.org/articles/Strategic-management-of-entrepreneurship-based-1528-2651-22-5-458.pdf>
4. KARPENKO, L. – VARESHCHENKO, V. (2020): Process modeling of the state investment strategy: systematics of fundamental factor models. In: *Research and Innovation: Collection of scientific articles*. Yunona Publishing, New York, USA, 2020, 216 p., Pp. 23-26., ISBN 978-0-9988574-3-5
5. LIPKOVA, L. (2012): Innovation Policy of the European Union. In: *Proceeding of the 1st International Conference on European Integration 2012*. Ostrava: VSB-Technical University of Ostrava, 2012, pp. 171-178. ISBN 978-80-248-2685-1.
6. PEARCE, J.A. (2013): *Strategic management: formulation, implementation and control*. 8th ed. Publications Office of the McGraw-Hill Companies. ISBN 0-07-248846-8.
7. KARPENKO, L. – PASHKO P. (2019): Formation of the system of fair businesspractice of the company under conditions of corporate responsibility. *Academy of Strategic Management Journal, London*, 2019, V. 18 (2), pp.1-8. Print ISSN: 1544-1458; Online ISSN: 1939-6104
8. UKRSTAT (2020): *Statistics* [online]. [cit.2020-02-24]. Available at: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2012/energ/en_bal/arh_2012.htm
9. LIPKOVÁ, L. – BOHAC, R. (2016): Cataracts of globalization and the economic diplomacy of small states. In: *Research Journal of Economic Annals-XXI*, 2016, Vol. 159, No. 5-6, pp. 16-19. ISSN 1728-6239
10. KARPENKO, L. – RACHYNSKYI, A. – DMYTRENKO, H. – AKHLAMOV, A. & OLIINYK, N. (2020): Innovative entrepreneurship models for information economy development. *Journal of Entrepreneurship Education*, London, 23(S1), p.1-9. Scopus. Available at: <https://www.abacademies.org/articles/Innovative-entrepreneurship-models-for-1528-2651-23-S1-556.pdf>

Contact:

prof. Lidiia Karpenko, Doctor in Economics

Certificated International Business Coach
Department of the Economic and Financial
Policy, Odessa Regional Institute for Public
Administration of the National Academy
for Public Administration under the
President of Ukraine, Genueska, 22, 65009
Odessa, Ukraine, e-mail:
Lidiiko888@gmail.com

VYBRANÉ TEORETICKÉ PRÍSTUPY K MIGRÁCII A ICH APLIKÁCIA NA MIGRAČNÉ TOKY SRBSKÝCH SLOVÁKOV SMERUJÚCICH NA SLOVENSKO¹

SELECTED THEORETICAL APPROACHES OF MIGRATION AND THEIR APPLICATION IN MIGRATION FLOWS OF THE SERBIAN SLOVAKS TO SLOVAKIA

Andrej Kiner

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: kiner.andrej@gmail.com

Abstrakt: Článok je orientovaný na explikáciu vybraných ekonomických, sociálnych a demografických prístupov k migrácii a ich uplatnenie na vybranej vzorke migrantov žijúcich na území Slovenskej republiky. Konkrétne ide o srbských občanov, ktorí ale pochádzajú z oblastí, kde v druhej polovici 17. storočia migrovali a následne sa usídlili vlny Slovákov. Práca sa opiera o teoretickú stránku, nakoľko uvádza charakteristiku základných teórií migrácie, z ktorých je následne odvodená praktická časť. Tá má za úlohu aplikovať vybrané teoretické koncepcie migrácie na základe informácií získaných prostredníctvom pološtruktúrovaného rozhovoru s vybranou vzorkou respondentov. Nadobudnuté výsledky vypovedajú o vhodnosti využitia vybraných migračných teórií v praxi a prinášajú tak nové poznatky do skúmanej oblasti.

Kľúčové slová: migrácia, teórie migrácie, migračný tok, Srbsko

JEL: F22

Abstract: The article is focused on the explanation of selected economic, social and demographic approaches to migration and their application on a selected sample of migrants living in the Slovak Republic. Specifically, the target group consists of Serbian citizens, who have come from areas where in the second half of the 17th century waves of Slovaks migrated and subsequently settled down. The paper is underpinned by the theoretical characterization of the basic theories of migration. Based on information obtained through a semi-structured interview with a selected sample of respondents, the main objective of the practical part is to convert selected theoretical concepts of migration into practice. The obtained results evaluate the appropriateness of selected migration theories in practice and thus bring new knowledge to the researched area.

Key words: migration, migration theories, migration flow, Serbia

JEL: F22

Úvod

V súčasnosti migrácia tvorí neoddeliteľnú súčasť ľudstva a predstavuje jeden z najdôležitejších fenoménov formujúcich súčasný, ale taktiež aj budúci ekonomický, politický, sociálny, demografický, ale aj kultúrny vývoj vo svete. Problém migrácie a následnej integrácie imigrantov (alebo *cudzincov*, ako túto skupinu osôb vníma slovenská legislatíva) je téma

¹ Príspevok získal podporu z fondu Európskej únie Horizont H2020 výskumného a inovačného programu, MAGYC - GA No. 822806.

This paper was written within the framework of the MAGYC project, which received funding from the European Union's Horizon H2020 scheme under the Grant Agreement No. 822806.

vysoko aktuálna ako vo svete, tak aj na území Slovenskej republiky. Práve geografická poloha Slovenska a zvyšujúca sa životná úroveň obyvateľov Slovenska na jednej a prehlbujúca sa chudoba v niektorých svetových regiónoch na strane druhej, tvoria mimoriadne dôležité faktory, ktoré predurčujú aj Slovenskú republiku, aby sa stala nielen tranzitným štátom migrácie, ale v konečnom dôsledku aj cieľovou krajinou migrantov.

Migračné toky sú typické veľkou diverzitou z hľadiska ich motívu (utečenci, ekonomickí migranti) a tiež z hľadiska ich dĺžky (trvalá migrácia, dočasná migrácia, cirkulárna migrácia). Nakoľko nie je jednoduché do hĺbky preskúmať všetky hlavné typy migračných tokov v rámci jedného článku, pozornosť bude upriamená na cudzincov, ktorí z historického a kultúrneho hľadiska majú úzky vzťah so Slovenskom. Objektom výskumu budú srbskí Slováci pochádzajúci zo severnej časti Srbska, Vojvodiny. Srbi z dlhodobého hľadiska tvorili jednu z najpočetnejších skupín migrantov, ktorí na Slovensku vykonávali ekonomické aktivity. Výber tejto špecifickej skupiny je zámerný, nakoľko Srbi pochádzajú z rovnakého, hoci bilingválneho, jazykového prostredia a je zaujímavé, akú úlohu zohráva jazyk ako jeden z kľúčových faktorov pri výbere cieľovej krajiny. Podľa aktuálnych údajov na území Slovenskej republiky evidujeme 16.604 Srbov (z celkového počtu 143.075 cudzincov), ktorí majú na Slovensku zaregistrovaný trvalý alebo prechodný pobyt, no nejstávajú žiadne štatistiky mapujúce presný počet tých, ktorých označujeme ako srbskí Slováci² (2019).

V tomto kontexte nás bude zaujímať relevantnosť jednotlivých migračných teórií, ktoré pristupujú k migrácii z viacerých uhlov pohľadu. Výskumná vzorka pozostávala z 11 respondentov vo vekovom rozpätí od 23 do 47 rokov srbskej národnosti, ktorí sa rozhodli emigrovať na Slovensko. Všetci respondenti majú na našom území trvalý alebo prechodný pobyt dlhodobo, t. j. po dobu dlhšiu ako 12 mesiacov a tento typ migrácie označujeme ako dlhodobú³ (aj keď niekoľko autorov zastáva inú typológiu migrácie; pozri King⁴). Zistenia vychádzajú z pološtrukturovaných rozhovorov vedených v slovenskom jazyku. Interview patrí medzi najpoužívanejšie kvalitatívne vedecké metódy. Realizuje sa priamym kontaktom so skúmanou osobou. Všetky stretnutia boli vopred dohodnuté a prebehli v dvoch slovenských mestách – v Nitre a Bratislave. Zozbierané informácie boli spracované použitím bežne využívaných metód skúmania, a to primárne analýzou a syntézou.

1 Teoretické koncepty migrácie

Laická verejnosť sa téme migrácie a integrácie hlbkovo nevenovala. Je to vysvetliteľné hlavne faktom, že Slovensko v očiach migrantov nie je až tak atraktívnou destináciou, akou je napríklad Nemecko, preto nie sú nútení sa o migračné toky a integráciu imigrantov zaujímať. „Slovensko nie je jednou z tradičných cieľových krajín migrantov. Je to kultúrne homogénna krajina, ktorá nebola ovplyvnená dramatickým nárastom migrácie počas 20. storočia.“⁵ Na druhej strane, v posledných rokoch sa miera migrácie cudzincov na Slovensko zvyšuje, no nie je možné hovoriť o hromadnom príchode cudzincov, nakoľko podiel cudzincov voči celkovej populácii je jeden z najnižších v rámci EU. Stojarová tvrdí, že je to pravdepodobne kvôli veľmi prísnyim obmedzeniam: „V porovnaní s ostatnými európskymi krajinami sú podmienky prísnejšie - cudzinec môže požiadať o naturalizáciu [...] po trinástich rokoch legálneho pobytu (päť rokov dočasného a osem rokov trvalý pobyt). Toto je jedno z najprísnejších obmedzení v Európe v oblasti naturalizácie.“⁶ Integračná politika, pod ktorou sa rozumie „komplex

² ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE PREZÍDIA POLICAJNÉHO ZBORU. (2019): Statistical Overview of Legal and Illegal Migration in the Slovak Republic, s.9

³ IOM. (2019): Glossary on Migration, s. 123.

⁴ KING, R. (2012): Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer, s. 8.

⁵ VIDOVÁ, J. – SIKÁ, P. (2018): The Impact of Business Education on the Strength of Migration Flows, s. 44.

⁶ STOJAROVÁ, V. (2019): Migration politics of the Czech and Slovak Republics since 1989 – Restrictive, liberal or circular?, s. 104.

postupov štátu zameraných na úspešné začlenenie a prispôsobenie prisťahovalcov na život v novom prostredí,⁷ je veľmi striktná. Podľa údajov Štatistického úradu Slovenskej republiky sa priemerný počet obyvateľstva za rok 2019 pohyboval na úrovni 5.452.257 obyvateľov.⁸ Pri počte 143.075 imigrantov, cudzinci tvoria 2,6 % obyvateľstva a ich počet sa pomaly, avšak neustále zvyšuje.

Nakoľko je migrácia pomerne komplexný jav, ktorý zahŕňa množstvo aktérov, procesov a motivácií, je možné domnievať sa, že je takmer nemožné vysvetliť všetky jej príčiny. Spomínaný jav je možné pochopiť a opísať len súčasným kombinovaním a využitím viacerých teoretických prístupov, z toho dôvodu sa bude článok pri skúmaní príčin migrácie opierať o niekoľko významných teórií. Medzi prvotné pokusy o explikáciu príčin migrácie zaraďujeme prácu Ernesta Ravensteina⁹ *The Laws of Migration* (1889), v ktorej vysvetľuje fundamentálne princípy a základné charakteristiky migrácie na gravitačnej teórii migrácie.

V práci sú bližšie charakterizované také prístupy, ktoré sú aj v súčasnosti bežne aplikovateľné v teoretických prístupoch. Ide predovšetkým o **teóriu push a pull faktorov**, ktorú v roku 1966 predstavil Everett S. Lee. *Push faktory* vo všeobecnosti predstavujú negatívne faktory, ktoré podnecujú obyvateľov emigrovať. Tie napr. zahŕňajú konflikty, prenasledovanie, politickú nestabilitu, sociálnu nerovnosť a slabé pracovné príležitosti. Na druhej strane stoja *pull faktory*, akými sú napr. vyššia životná úroveň, práca, vzdelanie, zlúčenie rodiny alebo kvalitnejšie sociálne zabezpečenie.¹⁰ Na základe tejto deskripcie možno vyvodiť tézu, že migrácia je na jednej strane vyvolaná momentmi, ktoré podnecujú eventuálneho migranta opustiť krajinu pôvodu, zatiaľ čo na druhej strane existuje celý súbor činiteľov, ktoré migranta motivujú imigrovať do cieľovej krajiny.

Štúdiom migrácie sa zaoberajú aj ekonomické teórie. Medzi tie najvýznamnejšie patrí **neoklasická ekonomická teória**. Zaoberá sa analýzou pracovnej migrácie v relácii s hospodárstvom. Nerovnováha na makro-úrovni medzi ponukou a dopytom po práci medzi regiónmi zapríčiňuje rozdiely v mzdách, ktoré podnecujú migráciu z miesta s nižšími príjmami do lokalít s vyššími príjmami, čím sa dosiahne rovnovážny stav. Pokiaľ prihliadame na mikro-úroveň, migranti usilujú o maximalizáciu zisku a minimalizáciu strát a preto kalkulujú potenciál migrácie, nakoľko krajiny s vyššou hospodárskou úrovňou sú často asociované aj s vyššími nákladmi (napr. doprava, služby).¹¹

Na neoklasickú ekonomickú teóriu reagovala **teória novej ekonomiky migrácie**, ktorá rozšírila tradičnú percepciu migrácie a v súčasnosti je jednou z najvyužívanejších teórií. Na rozdiel od predošlej teórie neprístupuje k migrácii ako k individuálnemu aktu racionálne uvažujúceho jednotlivca, ale za základnú analytickú jednotku považuje napr. domácnosť či rodinu. Na úrovni rodiny sa neberie ohľad výlučne na podiel medzi ziskom a stratami, no predmetom záujmu sa stáva minimalizácia rizík – chudoby či nezamestnanosti, ale berie do úvahy aj sociálnu nerovnosť a postavenie v spoločnosti.¹²

Na rozdiel od ekonomických prístupov, teórie segmentácie trhu práce zdôrazňujú stratifikáciu na trhu práce. **Teória duálneho trhu práce** predpokladá, že firmy a ich zamestnanci sú rozdelení do primárnych a sekundárnych sektorov. Primárny sektor uspokojuje základný dopyt v ekonomike a je primárne tvorený z väčších, lepšie etablovaných firiem na trhu práce, ktoré poskytujú lepšie platené pracovné miesta. Naproti tomu sekundárny sektor

⁷ ŠTEFANČÍK, R. – LENČ, J. (2012): Mladí migranti v slovenskej spoločnosti: medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka, s. 48.

⁸ ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2020): Počet obyvateľov podľa pohlavia – SR, oblasti, kraje, okresy, mesto, vidiek (ročne).

⁹ REVENSTEIN, E. (1889): *The Laws of Migration*, s. 241-305.

¹⁰ LEE S., Everett. (1966): *A theory of migration*. s. 47-57.

¹¹ BEAN D. F. – BROWN K. S. (2015): *Demographic Analyses of Immigration*, s. 70.

¹² GALANSKÁ, Nina. (2014): *Vybrané koncepty a teórie medzinárodnej migrácie a ich aplikácia na súčasné migračné toky*, s. 30.

uspokojuje kolísavý alebo sezónny dopyt a spolieha sa predovšetkým na pracovné miesta s nízkym príjmom a na lacnú pracovnú silu. Z toho vyplýva, že migrácia pracovníkov je determinovaná dopytom vyspelých krajín po pracovnej sile, ktorá je lacnejšia ako domáca pracovná sila.¹³

Jedna z najstarších teórií migrácie je tzv. **gravitačný model**. Je založená na princípe Newtonovej fyziky. Vychádza zo skutočnosti, že objem migračných tokov je nepriamo úmerný vzdialenosti krajiny pôvodu a cieľovej krajiny. Vedú sa diskusie, či je gravitačný prístup k migrácií reálnou teóriou, alebo ide výlučne o zovšeobecnenie empirických pozorovaní.¹⁴ Teória gravitačných modelov bola aktuálna pre dané časové obdobie – 40. roky 20. storočia, avšak vplyvom času a socioekonomických podmienok už stratila svoju platnosť.¹⁵

Ďalšou teóriou sa stala **inštitucionálna teória**. Usiluje o vysvetlenie vplyvu rozličných inštitucionálnych subjektov, či už ide o štátne alebo neštátne organizácie, na migračné toky. Vychádza zo skutočnosti, že skupiny migrantov k uskutočneniu samotnej migrácie potrebujú pomoc pri sprostredkovaní. Inštitúcie primárne odstraňujú prekážky, pomáhajú migrantom a tým spoluvytvárajú ideálne prostredie pre migráciu.

Jedným z ďalších teoretických prístupov k migrácii je tzv. **teória kumulatívnych príčin**, ktorá je založená na téze, že migrácia je evolučným procesom, ktorý prispieva k inštitucionálnym a socioekonomickým zmenám v krajine pôvodu, ako aj v cieľovej krajine. Z toho vyplýva, že migrácia má dopad na migranta a taktiež aj prostredie, v ktorom pôsobí. Spätná väzba medzi týmito krajinami tak pôsobí ako stimulant a dochádza k ďalším migračným pohybom, než aby tieto pohyby tlmila.

Ďalšou teóriou, ktorá vplýva na migráciu je **teória svetových systémov**. Je založená na spolužití krajín v ekonomickom systéme a je prirodzeným dôsledkom narušenia kapitalistických procesov. „*Veľké spoločnosti bohatých krajín v snahe dosahovať vyššie ekonomické bohatstvo hľadajú v chudobných krajinách výrobné faktory, z ktorých toky – kapitál, spotrebná kultúra a informácie určujú protitoky – pracovná migrácia z okrajových nekapitalistických spoločností.*“¹⁶ Vývoj globálnej ekonomiky nielenže stimuloval medzinárodnú migráciu, ale tiež vytvoril prepojenia medzi jednotlivými krajinami. **Teória sietí** vychádza z faktu, že každý migrant je interpersonálne spojený so svojou rodinou, priateľmi a známymi, a na základe týchto spojení vytvárajú sociálnu sieť. Sociálna sieť, ktorá je v intenzívnom spojení s migrantom, má vyššiu pravdepodobnosť migrácie. Existencia kvalitných sociálnych sietí znižuje negatívne dôsledky migrácie a zvyšuje jej potenciálne prínosy. Vďaka spojeniu s prvým migrantom znášajú ostatní migranti menšie riziká a neistoty z migrácie (väčšia informovanosť, lepšie zázemie v cudzej krajine atď.). To vedie často k zosilňovaniu tokov rodinných príslušníkov za migrujúcim členom rodiny. Teóriu svetových systémov a sietí do istej miery kombinuje **teória migračných systémov**. Tá berie do úvahy aj historické okolnosti, ktoré stáli za presunom obyvateľstva medzi jednotlivými krajinami. Tento koncept možno interpretovať tak, že krajina pôvodu a cieľová krajina sú prepojené nielen prostredníctvom sociálnych väzieb, ale aj historickými, kultúrnymi a technologickými väzbami.¹⁷

Teória ľudského kapitálu poukazuje, že migranti sú pri výbere cieľovej krajiny ovplyvňovaní aj svojím ľudským kapitálom, ktorého sú nositeľmi (vzdelanie, skúsenosti,

¹³ BEAN D. F. – BROWN K. S. (2015): Demographic Analyses of Immigration, s. 71-72.

¹⁴ PROCHÁZKOVÁ ILINITCHI, C. (2010): Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik, s. 6.

¹⁵ CHRANČOKOVÁ, M. – SMRČKOVÁ, J. (2015). Hodnotenie faktorov migrácie študentov pomocou modelov štrukturálnych rovníc, s. 3.

¹⁶ CHRANČOKOVÁ, M. – SMRČKOVÁ, J. (2015). Hodnotenie faktorov migrácie študentov pomocou modelov štrukturálnych rovníc, s. 5.

¹⁷ DRBOHLAV, D. – UHEREK, Z. (2007): Reflexe migračných teórií, s. 8.

zručnosti, jazykové zručnosti a pracovné návyky z krajiny pôvodu migranta). Migrant si vyberie takú cieľovú krajinu, kde bude najlepšie vedieť uplatniť svoj ľudský kapitál. „Kvalifikovaní migranti si vyberú skôr krajinu, v ktorej budú môcť uplatniť svoje vzdelanie. Nekvalifikovaní si radšej vyberú krajinu, kde je väčší dopyt po nízko kvalifikovanej pracovnej sile (v poľnohospodárstve, v stavebníctve alebo iných službách). Tento názor je v rozpore s neoklasickými teóriami, pretože migranti nemieria do krajín, kde sú najväčšie mzdy, ale kde budú vedieť uplatniť svoje vzdelanie a skúsenosti.“¹⁸

2 Aplikácia teoretických prístupov k migrácii na príklade srbských Slovákov

Pri zisťovaní príčin a motivácie respondentov migrovať na Slovensko sme zistili, že všetci respondenti sa rozhodli opustiť domovskú krajinu primárne z ekonomických dôvodov a nízkej kvality života. Toto tvrdenie potvrdzujú aj údaje Svetovej banky, nakoľko jeden z hlavných ekonomických ukazovateľov je aj HDP na obyvateľa, ktorý v predchádzajúcom roku (2019) v Srbsku dosiahol 7.402 \$.¹⁹ Túto skutočnosť možno zaradiť v rámci **teórie push a pull faktorov** medzi push faktory. Na druhej strane, respondenti medzi činitele, pre ktoré sa rozhodli prísť na Slovensko zaradili lepšiu ekonomickú situáciu krajiny, viac pracovných príležitostí, vyššie mzdy, ako aj prístup k vzdelaniu a jeho kvalitu. Respondenti, ktorí sú zároveň študentami vysokej školy uviedli, že využili možnosť vládnych štipendií, čo do značnej miery uľahčilo ich príchod na Slovensko. Jeden z respondentov uviedol, že jednou z priorit je získanie štátneho občianstva a následne slovenského pasu, nakoľko jeho držiteľ má bezvízový prístup do 181 krajín sveta, resp. sú mu víza po príchode automaticky udelené, čo Slovensko radí na 11. priečku čo sa sily pasu týka.²⁰

Na základe predchádzajúcich výpovedí možno usúdiť, že primárnym determinantom migrácie bola nižšia mzda a nízke životné podmienky. Respondenti uviedli, že na Slovensko migrovali s očakávaním zlepšenia celkovej kvality života a vidinou vyššieho zisku, no životné náklady na Slovensku sa pohybujú v závislosti od regiónu relatívne nízko. To znamená, že spomínané migračné toky smerujúce zo Srbska na Slovensko sú exemplárnym príkladom **neoklasickej ekonomickej teórie**.

Pri hľadaní odpovede na otázku, či ich k migrácii motivovala aj tretia strana, väčšina respondentov uviedla, že do značnej miery ich inšpirovala prítomnosť príbuzných, prípadne ľudí známych. Na podotázku, či využili služby inštitúcie, ktorá by im poskytla informácie o krajine a potrebných náležitostiach spojených s migráciou a následnou integráciou (t. j. požiadavky na udelenie prechodného pobytu, občianstva atď.), všetci opýtaní tvrdili, že vychádzali zo skúseností ich blízkych, pričom si neboli vedomí o existencii organizácie, ktorá by im pomohla vytvoriť dokonalé prostredie pre migráciu. Z predošlých tvrdení možno vyvodit' záver, že vybraná skupina migrantov reprezentovaná výskumnou vzorkou je do istej miery podnecovaná prítomnosťou členov rodiny, príbuzných a známych, a z tohto dôvodu možno označiť **teóriu novej ekonomiky migrácie a teóriu sietí** ako relevantnú. Na dané migračné toky je aplikovateľná **teória kumulatívnych príčin**, ako aj **teória svetových systémov** a predovšetkým **teória migračných systémov**, nakoľko medzi Srbsko a Slovenská republika jestvujú kultúrno-historické a ekonomické väzby. Zároveň sa aplikácia **inštitucionálnej teórie** nepotvrdila, nakoľko respondenti neboli v žiadnom kontakte so subjektmi umožňujúcimi inštitucionálne zabezpečenie migrantov.

Ako už bolo načrtnuté, jedným z ústredných motívov migrácie je práca. Aplikáciu **teórie duálneho trhu** a motivácie z nej plynúce možno vziať taktiež do úvahy, nakoľko časť opýtaných vykonávala nízko kvalifikovanú prácu (obsluha, asistent predaja a pod.), no zväčša

¹⁸ CHRANČOKOVÁ, M - SMRČKOVÁ, J. (2015). Hodnotenie faktorov migrácie študentov pomocou modelov štruktúrálnej rovnice, s. 6.

¹⁹ SVETOVÁ BANKA (2020): GDP per capita (Current US\$) – Serbia.

²⁰ Henly&Partners Passport Index. (2020): Henley Passport Index.

šlo o vedľajšiu aktivitu vykonávanú popri štúdiu na vysokej škole. V tomto ohľade je možné uvažovať o **teórii Pudského kapitálu**, nakoľko respondenti vykonávali pracovnú činnosť, ktorá si vyžaduje istý stupeň odbornosti a kvalifikácie (finančný poradca, elektrikár, správca IT sietí). Vzťah medzi vzdialenosťou a migráciou je z pohľadu gravitačného modelu zdanlivo jednoduchý, ale zároveň aj komplikovaný, pretože vykazuje veľa nedostatkov. Neskúma príčinu migrácie a neberie do úvahy sociálne a kultúrne aspekty migrácie. „*Vzdialenosť nie je len fyzická vzdialenosť, ale zahŕňa aj ďalšie aspekty ako historickú a jazykovú blízkosť, geografické bariéry.*“²¹ **Gravitačnú teóriu migrácie** možno brať do úvahy len čiastočne. Potvrdzujú to údaje OECD,²² podľa ktorých najpočetnejšie migračné toky smerujú do Nemecka, Rakúska a Švajčiarska, t. j. do krajín, ktoré z pohľadu fyzickej vzdialenosti možno označiť za relatívne vzdialené. Zo susediacich krajín ide o Maďarsko, no prípade jazykovej a kultúrnej blízkosti možno brať v úvahu aj Slovenskú republiku. Vo všeobecnosti sa gravitačný model pri skúmaní migračných tokov nepoužíva, nakoľko neposkytuje relevantné zdôvodnenie motívov migrácie.

Záver

Migrácia je bezpochyby komplexným javom. V dnešnej dobe je veľa dostupných zdrojov, akademických publikácií a literatúry mapujúce medzinárodnú migráciu, no jej neustále meniaci sa charakter zapríčinil, že teórie, ktoré k nej pristupujú, sa v mnohých ohľadoch rozchádzajú. Vyvíjajúce sa migračné toky, ako aj zmena potrieb a motivácie migrantov zapríčinili, že niektoré prístupy stratili svoju aktuálnosť, resp. ich nemožno aplikovať na konkrétne migračné toky.

Článok sa usiloval o analýzu vybraných teoretických ekonomických, sociálnych a demografických konceptov medzinárodnej migrácie, ktoré sme sa neskôr snažili aplikovať na migračné toky srbských Slovákov smerujúcich na územie Slovenskej republiky. Zistili sme, že nie všetky teórie sa dajú aplikovať na konkrétne migračné toky, niektoré len parciálne. Z toho možno vyvodit' záver, že nejestvuje univerzálna teória, ktorá by sa dala aplikovať na všetky migračné toky, nakoľko migračné teórie vznikali ako reakcia na určité migračné toky danej doby alebo regiónu a v súčasnosti nemusia reflektovať potreby a motivácie migrantov. V súčasnosti je preto náročné aplikovať len jeden koncept, z ktorého by sme mali k skúmaniu migrácie vychádzať. Nakoľko migračné toky majú tendenciu meniť a vyvíjať sa, preto najefektívnejším spôsobom, akým by sme mali k skúmaniu migrácie pristupovať, je aplikácia vhodnej kombinácie teoretických prístupov migrácie, využívajúc poznatky viacerých vedných disciplín.

Použitá literatúra:

1. BEAN D, Frank – BROWN K. Susan (2015): Demographic Analyses of Immigration In: Migration Theory: Talking Across Disciplines. New York: Routledge. 2015. s. 67-89. ISBN: 978-0-415-74202-3
2. DRBOHLAV, Dušan – UHEREK, Zdeněk (2007): Reflexe migračných teórií. [online]. [Citované 25. 5. 2020] Dostupné na internete: <<https://web.natur.cuni.cz/ksgrsrsek/illegal/clanky/Uherek-Teorie.pdf>>
3. GALANSKÁ, Nina (2014): Vybrané koncepty a teórie medzinárodnej migrácie a ich aplikácia na súčasné migračné toky In: Almanach: Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. č. 2. Bratislava: Ekonóm. 2014. s. 20-39. ISSN 1339-3502

²¹ PROCHÁZKOVÁ ILINITCHI, C. (2010): Vybrané teorie migrace a jejich význam při vytváření migračních politik, s. 7.

²² OECD (2020): *International Migration Database*.

4. HENLY&PARTNERS PASSPORT INDEX. (2020): Henley Passport Index [online]. [Citované 7. 7. 2020] Dostupné na internete: <<https://www.henleypassportindex.com/passport>>
5. CHRANČOKOVÁ, Martina – SMRČKOVÁ, Jana (2015): Hodnotenie faktorov migrácie študentov pomocou modelov štruktúrálnych rovníc. In Economic Policy in the European Union Member Countries, 13th International Scientific Conference, 2 – 4 September 2015, Karolinka, Czech Republic [online]. Ostrava: VŠB-Technická Univerzita Ostrava, 2015, s. 802-813. ISBN 978- 80-248-3796-3. [Citované 23. 5. 2020] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/292139707_HODNOTENIE_FAKTOROV_MIGRACIE_STUDENTOV_POMOCO_U_MODEL_OV_STRUKTURALNYH_ROVNIC>
6. INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (IOM). (2019): Glossary on Migration. [online]. Ženeva. 2019. s. 248. ISSN 1813-2278. [Citované 23. 5. 2020] Dostupné na internete: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml_34_glossary.pdf>
7. KING, Russel (2012): Theories and Typologies of Migration: An Overview and a Primer. Malmo. 2012. s. 49. ISSN 1650-5743
8. LEE S., Everett (1966): A theory of migration In: Demography, roč 3., č. 1. 1966. pp. 47-57
9. OECD (2020): International Migration Database. [online]. [Citované 7.7.2020] Dostupné na internete <<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG#>>
10. PROCHÁZKOVÁ ILINITCHI, Cristina (2010): Vybrané teórie migrácie a jejich význam pri vytváraní migračných politík. In: Acta Oeconomica Pragensia. 2010, roč. 18, č. 6. Praha. ISSN 0572-3043
11. REVENSTEIN, Ernest. (1889): The Laws of Migration In: Journal of the Royal Statistical Society, roč.. 52., č. 2. 1889 ss. 241-305.
12. STOJAROVÁ, Věra (2019): Migration politics of the Czech and Slovak Republics since 1989. Restrictive, liberal or circular? In: Transylvanian Review of Administrative Sciences, č. 59, 2019. s. 97-114
13. SVETOVÁ BANKA (2020): GDP per capita (Current US\$) – Serbia. [online]. [Citované 8. 7. 2020] Dostupné na internete <<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=RS>>
14. ŠTATISTICKÝ ÚRAD SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2020): Počet obyvateľov podľa pohlavia – SR, oblasti, kraje, okresy, mesto, vidiek (ročne), [online]. [Citované 14. 7. 2020] Dostupné na internete <http://statdat.statistics.sk/cognosext/cgi-bin/cognos.cgi?b_action=cognosViewer&ui.action=run&ui.object=storeID%28%22i362DCE4D88EC4E13A9EE8526B286D18B%22%29&ui.name=Po%20obyvate%20pod%20pohlavia%20SR%20oblasti%20kraje%20okresy%20mesto%20vidiek%20ro%20dne%205bom7102rr%205d&run.outputFormat=&run.prompt=true&cv.header=false&ui.backURL=%2fcognosext%2fcps4%2fportlets%2fcommon%2fclouse.html&run.outputLocale=sk>
15. ŠTEFANČÍK, Radoslav – LENČ, Jozef (2012): Mladí migranti v slovenskej spoločnosti: medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka. Brno: Tribun EU, 2012, 244 s. ISBN 978-80-263-0311-4
16. ÚRAD HRANIČNEJ A CUDZINECKEJ POLÍCIE PREZÍDIA POLICAJNÉHO ZBORU. (2019): Statistical Overview of Legal and Illegal Migration in the Slovak Republic. [online] 2019. [Citované 22. 5. 2020] Dostupné na internete: <http://www.minv.sk/swift_data/source/policia/hranicna_a_cudzinecka_policia/rocniky/rok_2019/2019-rocenka-UHCP_EN.pdf>

17. VIDOVÁ, Jarmila – SIKÁ, Peter (2018): The Impact of Business Education of the Strength of Migration Flows. In *Sociálno-ekonomická revue: vedecký časopis Fakulty sociálno-ekonomických vzťahov Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka v Trenčíne*. Trenčín: Trenčianska univerzita Alexandra Dubčeka v Trenčíne, 2018. ISSN 2585-9358, 2018, roč. 16, č. 2, s. 44-53

Kontakt:

Mgr. Andrej Kiner

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: kiner.andrej@gmail.com

VÝVOJ MEDZINÁRODNÉHO OBCHODU MEDZI EÚ A RUSKOM OD ROKU 2014

DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL TRADE BETWEEN THE EU AND RUSSIA AFTER 2014

Monika Kochajdová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: monika.kochajdova@euba.sk

Abstrakt: Príspevok skúma vplyv sankcií EÚ voči Rusku a ruských protiopatrení, ktoré boli zavedené v roku 2014, na vývoj medzinárodného obchodu medzi nimi. Cieľom príspevku je analýza zmeny v objeme zahraničného obchodu medzi Ruskom a EÚ. Výsledky prezentujú vplyv uvalenia sankcií na pokles objemu obchodu medzi týmito účastníkmi medzinárodného obchodu a naznačujú, že európskym spoločnostiam sa v reakcii na zhoršujúce sa obchodné vzťahy podarilo čiastočne presmerovať obchodné toky na iné medzinárodné trhy.

Kľúčové slová: medzinárodný obchod, Európska únia, Rusko

JEL klasifikácia: F40, F50, F51

Abstract: The paper examines the impact of EU sanctions against Russia and the Russian countermeasures, introduced in 2014, on the development of international trade between them. The aim of the paper is to analyse the change in the volume of foreign trade between Russia and the EU. The results present the impact of the imposition of sanctions on the decrease in the volume of trade between these actors and suggest that European companies have managed to partially redirect trade flows to other international markets in response to deteriorating trade relations.

Key words: international trade, European Union, Russia

JEL Classification: F40, F50, F51

Úvod

Od marca 2014 EÚ postupne zavádzala reštriktívne opatrenia voči Rusku. Tieto opatrenia boli prijaté ako reakcia na nezákonnú anexiu Krymu a na úmyselnú destabilizáciu politickej situácie Ukrajiny. Reštriktívne opatrenia zo strany EÚ zahŕňali viacero druhov, a to konkrétne:

- diplomatické opatrenia,
- individuálne reštriktívne opatrenia (zmrazenie aktív a cestovné obmedzenia konkrétnych osôb),
- reštriktívne opatrenia v oblasti hospodárskych vzťahov s Krymom a Sevastopolom,
- ekonomické sankcie,
- obmedzenia hospodárskej spolupráce.¹

Keď západné krajiny uvalili sankcie na Rusko, ktoré bolo obviňované z podpory pro-ruských povstalcov na východnej Ukrajine, Rusko prijalo odvetné opatrenia a uvalilo embargo na dovoz niektorých poľnohospodárskych výrobkov, surovín a potravín zo Spojených štátov

¹ Európska rada (2018): Sankcie: Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine.

amerických, Európskej únie, Kanady, Austrálie a Nórska. Tento zákaz dovozu zahŕňal hydinu, hovädzie aj bravčové mäso, ryby, údené potraviny, mlieko a mliečne výrobky, ovocie a zeleninu.

Je problematické posúdiť, či a do akej miery tieto sankcie západných štátov a ruské retorzné opatrenia ovplyvnili ruskú ekonomiku. Sankcie vstúpili do platnosti v období, keď cena ropy, ktorá je hlavným zdrojom vládnych príjmov v Rusku, výrazne klesala. Na tento fakt poukazujú údaje v Tabuľke 1. Negatívny šok z poklesu ceny ropy nepriaznivo ovplyvnil rast HDP a výmenný kurz ruského rubľa. Hrubý domáci produkt Ruskej federácie poklesol Ruské HDP pokleslo o 40 % medzi rokmi 2013 a 2015.² V roku 2015 došlo k devalvácii rubľa voči americkému doláru o viac ako 50 %.³ Okrem toho ruská ekonomika čelila podstatnému zvýšeniu miery inflácie (najmä pokiaľ ide o ceny potravín) a výraznému odlivu kapitálu. Napriek tomu, že je pokles výkonnosti ruskej ekonomiky po roku 2014 nižší ako po kríze v roku 2008⁴, môžeme tvrdiť, že aj sankcie samotné majú vážne hospodárske následky pre EÚ aj Rusko vzhľadom na vysoký a neustále rastúci objem obchodu medzi týmito dvoma hospodárskymi oblasťami v rokoch pred zavedením sankcií.

Tabuľka 1: Cena ropy za bbl v USD

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Cena ropy	97,98	93,17	48,72	43,58	50,84	64,90	57,05

Prameň: Macrotrends, online: <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>.

Cieľom príspevku je komparatívna analýza vývoja medzinárodného obchodu medzi Ruskou federáciou a EÚ pred a po zavedení sankcií (zo strany členských štátov EU v roku 2014 po anexii Krymu na Ukrajine).

1 Vplyv sankcií na vývoj medzinárodného obchodu medzi EÚ a Ruskom

V roku 2013 bolo Rusko po USA, Švajčiarsku a Číne štvrtým najväčším obchodným partnerom EÚ s podielom 7,7 % na celkovom vývoze EÚ, ak nezohľadňujeme dodávky v rámci intrakomunitárneho obchodu. Na druhej strane, s podielom 42,4 % z celkového vývozu v roku 2013, bola EÚ najdôležitejším obchodným partnerom Ruska.⁵ Tento fakt potvrdzuje aj skutočnosť, že veľká časť priamych zahraničných investícií plynúcich do Ruska pochádza z členských štátov EÚ.⁶ Už v roku 2013, a teda ešte pred nadobudnutím platnosti sankcií, obchodné vzťahy EÚ s Ruskom výrazne utrpeli kvôli hospodárskemu poklesu v Rusku. Vývoz stagnoval, zatiaľ čo v každom z predchádzajúcich rokov sa výrazne zvýšil. V dôsledku kombinácie zavedenia sankcií a iných negatívnych vonkajších faktorov, ktoré oslabili ruské hospodárstvo, sa vývoz EÚ 28 do Ruska medzi rokmi 2013 a 2016 znížil takmer o 40 %.⁷ Vývoj exportu EÚ 28 do Ruska medzi rokmi 2013 – 2019 je uvedený v Tabuľke 2. Celkový export EÚ 28 do Ruskej federácie od roku 2013 klesal, pričom najväčší pokles bol zaznamenaný v roku 2015, kedy sa export prepadol medziročne o takmer 29 %. Objem exportu narástol v roku 2017, no aj napriek tomu, že objem exportu rástol aj v roku 2019, nepodarilo sa dosiahnuť hodnoty z obdobia pred rokom 2014.

² Tradingeconomics (2020): Russia. GDP.

³ The Moscow Times (2019): Russian rouble least volatile since 2015.

⁴ KREJČI, O. (2017): Geopolitika Ruska, s. 489.

⁵ European Parliament (2017): Russia's and the EU's sanctions: economic and trade effects, compliance and the way forward.

⁶ FORSBERG, T. – HAUKKALA, H. (2016): The European Union and Russia: The European Union Series, s. 76.

⁷ BOBEK, V. (2018): Reflections on EU-Russia Trade Relations.

Tabuľka 2: Export EU28 do Ruska v mil. EUR

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Export	119 468,4	103 281,7	73 786,2	72 368,5	85 991,3	85 103,4	90 786,4

Prameň: Eurostat, online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>.

Vývoj importu EÚ 28 z Ruskej federácie od roku 2013 po súčasnosť zobrazuje Tabuľka 3. Pribeh je podobný ako pri exporte, celkový import EÚ 28 z Ruska od roku 2013 klesal, pričom najväčší pokles bol zaznamenaný v roku 2015, kedy sa import prepadol medziročne o 25 %. Podobne ako pri exporte, objem importu začal opäť rásť v roku 2017, no súčasné hodnoty z roku 2019 sú o 24 % nižšie ako v roku 2013. Tabuľka 4 dokumentuje zmeny v obchodnej bilancii EÚ 28 s Ruskou federáciou. Počas celého skúmaného obdobia bola obchodná bilancia EÚ 28 s Ruskom pasívna, tzn. že import z Ruska prevyšoval export EÚ 28 do Ruska. Saldo obchodnej bilancie sa v rokoch 2014, 2015 a 2016 zlepšovalo, v roku 2016 bolo pasívne saldo najnižšie za sledované obdobie. V roku 2018 dosiahlo saldo obchodnej bilancie na takmer rovnaké hodnoty ako pred rokom 2014 a v roku 2019 došlo opäť k miernemu zlepšeniu obchodnej bilancie EÚ 28 s Ruskou federáciou.

Tabuľka 3: Import EÚ 28 z Ruska v mil. EUR

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Import	207 014,8	182 164,0	136 441,8	118 961,7	144 684,3	168 919,3	157 345,9

Prameň: Eurostat, online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>.

Tabuľka 4: Obchodná bilancia EÚ 28 s Ruskom v mil. EUR

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Obchodná bilancia	-87 546,3	-78 882,3	-62 655,6	-46 593,2	-58 693,0	-83 815,8	-66 559,6

Prameň: Eurostat, online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>.

Graf 1 znázorňuje vývoj exportu a importu EÚ 28 do/z Ruska od roku 2013 po súčasnosť v percentách z celkového vývozu a dovozu EÚ 28. Môžeme pozorovať, že celkový objem obchodu s Ruskou federáciou od roku 2013 klesal a najnižšie hodnoty dosiahol v roku 2016. Podľa údajov Eurostatu, EÚ 28 kompenzovala klesajúci export do Ruska, exportom do USA a Číny. Export EÚ 28 do USA bol v roku 2016 o 4,8 % vyšší ako v roku 2013 a v roku 2019 dokonca o 5,3 % vyšší oproti roku 2013. Objemy exportu do Číny od roku 2013 každoročne narastajú. V roku 2019 bol objem exportu EÚ 28 do Číny o 2,5 % vyšší ako v roku 2013. Klesajúci import z Ruska kompenzovala EÚ 28, rovnako ako pri exporte, rastúcim importom z USA a Číny. Objem importu z USA bol v roku 2016 o 2,8 % vyšší ako v roku 2013. Objemy importu z Číny od roku 2013 narastali a v roku 2016 boli o 4 % vyššie ako v roku 2013.⁸

⁸ Eurostat (2020): Databrowser.

Graf 1: Vývoj importu a exportu EÚ 28 s Ruskom v %

Prameň: Eurostat, online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>.

V nasledujúcej časti príspevku sme sa zamerali na vývoj exportu a importu konkrétnych tovarov z EÚ 28 do Ruska. Tabuľka 5 zobrazuje vývoj exportu potravín, nápojov a tabaku z EÚ 28 do Ruska. Na základe dostupných údajov môžeme uviesť, že zavedenie ruských protopatrení (zákaz dovozu poľnohospodárskej produkcie) v roku 2014 spôsobilo výrazný pokles exportu v danom odvetví. Hodnoty exportu v danom odvetví boli v roku 2019 takmer na polovičnej úrovni oproti roku 2013. Najnižší objem exportu bol dosiahnutý v roku 2016 a najväčší prepád bol zaznamenaný v roku 2015, kedy objem exportu potravín, nápojov a tabaku poklesol medziročne o 4,4 %. EÚ 28 však zmenila teritoriálnu orientáciu na iné odbytové trhy, kde je možné pozorovať nárast objemu exportu od roku 2013 až po súčasnosť, a to konkrétne USA, kde medzi rokmi 2013 a 2019 vzrástla hodnota exportu z EÚ 28 o 8 miliárd EUR, Švajčiarsko, kde hodnota exportu narástla o viac ako miliardu EUR, Čína, kde vzrástla o 8,8 miliardy, Japonsko o 2,3 miliardy a Kanada, kde hodnota exportu vzrástla podobne ako pri Švajčiarsku o miliardu EUR.⁹

Tabuľka 5: Export potravín, nápojov a tabaku z EÚ 28 do Ruska v mil. EUR

Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Export	10 437,3	7 947,2	4 487,2	4 457,0	5 169,1	5 331,2	5 775,9

Prameň: Eurostat, online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00034/default/table?lang=en>.

Ďalšou skúmanou oblasťou, na ktorú sme sa zamerali, je oblasť minerálnych palív, mazív a súvisiacich materiálov. Graf 2 zobrazuje vývoj importu EÚ 28 z Ruska v tejto oblasti od roku 2013 po súčasnosť. Na základe dát vidíme, že hodnota importu medzi rokmi 2013 a 2016 poklesla o 82,5 miliárd EUR alebo o 51 %. Import v rokoch 2017 a 2018 vzrástol, avšak v roku 2019 došlo opäť k poklesu. Hodnoty importu v roku 2019 boli o 35 % nižšie ako v roku 2013. Znížený import z Ruskej federácie EÚ 28 čiastočne nahradila importom minerálnych palív, mazív a iných súvisiacich materiálov z USA, kde import medzi rokmi 2013 a 2019 vzrástol o 55 % a z Iraku, kde vzrástol o 64 %.¹⁰

⁹ Eurostat (2020): Databrowser.

¹⁰ Eurostat (2020): Databrowser.

Graf 2: Vývoj importu minerálnych palív, mazív a súvisiacich materiálov EÚ 28 z Ruska v mil. EUR

Prameň: Eurostat, online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00032/default/table?lang=en>.

Poslednou oblasťou, na ktorú sme sa v tomto výskume zamerali, boli stroje a dopravné zariadenia. Dáta na Grafe 3 poukazujú na pokles exportu strojov a dopravných zariadení z EÚ 28 do Ruskej federácie medzi rokmi 2013 a 2016. Najväčší pokles bol zaznamenaný v roku 2015, kedy export medziročne poklesol o 15,3 miliardy EUR alebo o 32 %. V roku 2017 došlo k nárastu exportu o 25 %, no aj napriek tomu boli hodnoty exportu v roku 2019 o takmer 17 miliárd alebo o 30 % nižšie ako pred rokom 2014. EÚ 28 presmerovala exporty strojov a dopravných zariadení najmä na americký a čínsky trh. Exporty do USA narástli medzi rokmi 2013 a 2019 o 47 %, do Číny o 34 %, do Japonska o 35 %, do Švajčiarska o 25 % a exporty strojov a dopravných zariadení na Taiwan vzrástli o 81 %.¹¹

Graf 3: Vývoj exportu strojov a dopravných zariadení EÚ 28 do Ruska v mil. EUR

Prameň: Eurostat, online: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00030/default/table?lang=en>.

¹¹ Eurostat (2020): Databrowser.

Záver

Diskusie o ekonomických dopadoch sankcií západných štátov voči Ruskej federácii a odvetych opatrení Ruska sa rozvíjali už od začiatku ich zavedenia. V predloženom príspevku sme sa zamerali na dopad tohto sankčného režimu nie len na ekonomiku Ruskej federácie, ale aj na ekonomiku štátov EÚ, a to konkrétne z hľadiska vývoja medzinárodného obchodu medzi týmito blokmi. Je dôležité zdôrazniť, že sankcie uvalené zo strany EÚ sa týkajú iba veľmi malej skupiny výrobkov. Na druhej strane, ruské embargo zohráva výraznejšiu rolu tak pre ekonomiku EÚ ako aj pre ekonomiku Ruska. Produkcia potravín v Rusku sa po zavedení embarga zvýšila, hodnota importu potravín klesla takmer o polovicu a krajina sa posunula bližšie k hranici úplnej potravinovej sebestačnosti. Dopad embarga na EÚ bol taktiež významný, nakoľko je Rusko druhým najdôležitejším cieľovým trhom pre poľnohospodárske výrobky z EÚ a zároveň EÚ je najväčším dodávateľom agropotravinárskych výrobkov do Ruska.¹²

Konkrétny dopad týchto reštriktívnych opatrení na pokles objemu obchodu EÚ s Ruskom je ťažké určiť, nakoľko ruská ekonomika pred zavedením sankcií čelila negatívnym externým faktorom, a to najmä poklesu ceny ropy. Devalvácia rubľa spôsobila pokles dobytu po importe, čo prispelo k poklesu objemu obchodu. Na základe analýzy si dovoľujeme uviesť, že ďalšie prekážky, ako obmedzenia vývozu určitých komodít a finančné obmedzenia, taktiež prispeli k poklesu objemu obchodu a zahraničných investícií a následne aj produkcie.

Ak sa obchodné príležitosti na jednom trhu zhoršia alebo úplne zmiznú, krajiny začínajú hľadať alternatívne odbytové trhy na kompenzáciu svojich strát.¹³ Prerušenia bilaterálnych obchodných vzťahov môžu preto viesť k diverzifikácii obchodu, ktorá by časom mohla kompenzovať aspoň časť vývozu strateného po nadobudnutí účinnosti sankcií, a tak obmedzovať negatívne dopady. Niektoré krajiny sa môžu pokúsiť obísť zavedené reštriktívne opatrenia. Rovnako aj nedodržanie ekonomických sankcií EÚ voči Rusku môže znížiť negatívne ekonomické dopady, ale zároveň brzdí zámery tvorcov politiky. Výsledky prezentujú vplyv uvalenia sankcií na pokles objemu obchodu medzi týmito aktérmi a naznačujú, že európskym spoločnostiam sa v reakcii na zhoršujúce sa obchodné vzťahy s Ruskom podarilo čiastočne presmerovať obchodné toky na iné medzinárodné trhy. Vývoz EÚ do Ruska v skutočnosti poklesol nielen v prípade komoditných skupín, ktorých sa sankcie priamo týkajú, ale aj v prípade väčšiny iného tovaru, ktorý nie je sankcionovaný. Zdá sa preto, že všeobecné zhoršenie hospodárskych vzťahov je dôsledkom sankčných opatrení ako aj celkového politického napätia. V dôsledku sankcií, ale aj v dôsledku iných vonkajších faktorov, ktoré oslabili ruské hospodárstvo, sa vývoz EÚ do Ruska medzi rokmi 2013 a 2015 znížil o 40 %.

Hoci hlavný dopad sankcií vyplýva z priamych a nepriamych prekážok obchodu a následného zníženia vývozu, môžu vzniknúť aj iné dodatočné hospodárske náklady. Medzi ne patrí pokles investícií EÚ do Ruska, ale aj pokles celkových investícií v ruskom energetickom sektore, čo môže mať dlhodobé následky na výrobu energie, z ktorej veľká časť sa vyváža do EÚ a predstavuje hlavný zdroj vládnych príjmov v Rusku.

Použitá literatúra:

1. BOBEK, V. (2018): Reflections on EU-Russia Trade Relations. [online]. In: *2nd International Scientific Conference: Economics and Management*, 2018. [Citované 8. 6. 2020.] Dostupné na internete: https://www.researchgate.net/publication/326527745_REFLECTIONS_ON_EU-RUSSIA_TRADE_RELATIONS.

¹² European Parliament (2017): Russia's and the EU's sanctions: economic and trade effects, compliance and the way forward.

¹³ EICHHORN, N. (2019): Atlantic History in the Nineteenth Century. Migration, Trade, Conflict, and Ideas.

2. EICHHORN, N. (2019): *Atlantic History in the Nineteenth Century. Migration, Trade, Conflict, and Ideas*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2019. ISBN 978-3-030-27639-3.
3. European Parliament (2017): Russia's and the EU's sanctions: economic and trade effects, compliance and the way forward. [online]. 2017. [Citované 23. 3. 2020.] Dostupné na internete: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU\(2017\)603847_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/603847/EXPO_STU(2017)603847_EN.pdf).
4. Európska rada (2018): Sankcie: Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine. [online]. 2018. [Citované 20. 3. 2020.] Dostupné na internete: https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/ukraine-crisis/?fbclid=IwAR1zMK-gxVEq9PE2WjqMvZj_DRj3fiQzXfBoNS9q2z_XheGaUuSjY-5a8IM.
5. Eurostat (2020): Databrowser. [online]. 2020. [Citované 21. 3. 2020.] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00035/default/table?lang=en>.
6. Eurostat (2020): Databrowser. [online]. 2020. [Citované 21. 3. 2020.] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00030/default/table?lang=en>.
7. Eurostat (2020): Databrowser. [online]. 2020. [Citované 21. 3. 2020.] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00032/default/table?lang=en>.
8. Eurostat (2020): Databrowser. [online]. 2020. [Citované 21. 3. 2020.] Dostupné na internete: <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tet00034/default/table?lang=en>.
9. FORSBERG, T. – HAUKKALA, H. (2016): *The European Union and Russia: The European Union Series*. Londýn: Palgrave Macmillan, 2016. ISBN 978-11-3735-535-5.
10. KREJČI, O. (2017): *Geopolitika Ruska*. Praha: Professional Publishing, 2017. ISBN 9788090659490.
11. Macrotrends (2020): Crude Oil Price History. [online]. 2020. [Citované 21. 3. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.macrotrends.net/1369/crude-oil-price-history-chart>.
12. The Moscow Times (2019): Russian rouble least volatile since 2015. [online]. 2019. [Citované 22. 3. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.themoscowtimes.com/2019/11/19/russian-ruble-least-volatile-since-2015-a68228>.
13. Tradingeconomics (2020): Russia. GDP. [online]. 2020. [Citované 20. 3. 2020.] Dostupné na internete: <https://tradingeconomics.com/russia/gdp>.

Kontakt:

Ing. Monika Kochajdová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: monika.kochajdova@euba.sk

TAX HAVEN “EUROPEAN UNION“

Julia Krenn

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: julia.krenn@fh-burgenland.at; julia_krenn@hotmail.com
University of Applied Sciences Burgenland, Campus 1, 7000 Eisenstadt, Austria,
e.mail: julia.krenn@fh-burgenland.at; julia_krenn@hotmail.com

Abstract: Tax havens remain an important factor in aggressive tax avoidance and tax evasion worldwide. However, this problem is not limited to exotic or Caribbean countries: There are also some profiteers within the EU member states who benefit from aggressive tax planning and profit shifting of multinational companies. Different framework conditions within the EU lead to constant location competition. The European Union has endeavored to tackle the tax haven problem: "Common EU list of third country jurisdiction for tax purposes", "Country by Country Reporting (CbCR)". It is questioned whether such measures will make a lasting contribution to containing the tax havens issue within European Union member states. The aim of this article is a comprehensive analysis of tax haven issues at European level, especially when it comes to a competition of locations among member states of the European Union. Furthermore, the lists of the European Union are analyzed, as well as the knowledge gained so far from the mandatory regulations in regard to the Country by Country Reporting (CbCR) by the EU Directive 2016/881.

Key words: tax (in)justice, EU tax havens, EU lists, multinational companies and tax havens

JEL: F23, H26, H71

Introduction

The financial markets are significantly influenced by capitalism as an economic and social system. A major part of the world trade is handled through tax havens or offshore centers.¹

Tax havens are a defining feature of the global economy. They provide multinational corporations and individuals with regulatory arbitrage opportunities², in particular in the areas of tax avoidance and financial secrecy.³

According to Apple, the profit transfer was achieved by the Irish subsidiaries being able to transfer almost all of their profits to a tax-exempt office of the company until 2014. Other investigations of the European Commission, which are similar in content, relate to the tax treatment of Mc Donald's and Amazon in Luxembourg. In addition, the European Commission has opened two proceedings dealing with "tax rulings" by the tax authorities in Luxembourg and the Netherlands for the recognition of extremely distorted internal transfer prices by Fiat Finance & Trade and Starbucks. The resulting tax advantages should be regarded as anti-competitive aid. Politicians in the tax havens themselves and the beneficiary corporations are defending such tax advantages as methods to promote innovation and growth. In fact, the companies involved are simply concerned with tax evasion. For tax havens, the aim is to generate small additional tax revenues that result in significant tax reductions in other countries.

¹ MAHR, J. – WAKOUNIG, M. – WIESENFELLNER, H. (2013): Handbuch Geldwäsche und Betrugsbekämpfung, p. 176.

² BAKER, A. – MURPHY, R. (2019): The political economy of "Tax Spillover": A new multilateral framework, p. 178-192.

³ JANSKY, P. – PALANSKY, M. (2019): The most important tax havens and the role of intermediaries, p. 2.

Such practices have nothing in common with the location competition desired by the market economy.⁴

Due to different framework conditions within the EU member states, especially when it comes to the taxation of company profits, there is a location competition within the European Union. EU member states such as Belgium, the Netherlands, Cyprus, Malta, Luxembourg or Ireland create unfair tax advantages, much to the detriment of the other member states.

The EU Commission repeatedly stresses that the fight against tax evasion, tax fraud and tax havens is intensified. With the establishment of the so-called "Common EU list of third country jurisdiction for tax purposes", which is continuously updated, the government representatives of the European Union emphasize that they have taken an essential step in the fight against the tax haven problem.

Multinational companies are very resourceful concerning profit shifting in order to reduce their tax burden: Interest payments, Royalty payments, favourable transfer pricing. The schemes of artificial profit shifting by multinationals, that companies make use of are the subject of Chapter 3.

The aim of this article is a comprehensive analysis of tax haven issues at European level, especially when it comes to a competition of locations among member states of the European Union. Furthermore, the lists of the European Union are analyzed, as well as the knowledge gained so far from the mandatory regulations in regard to the Country by Country Reporting (CbCR) by the EU Directive 2016/881.

1 Location competition within the European Union due to different framework conditions

There are different tax rates within the member states of the European Union, especially when it comes to corporate taxation.

Those countries within the European Union that attract multinational companies or foreign capital through particularly attractive framework conditions (e.g. Malta, Cyprus, Luxembourg, Ireland, Netherlands, Belgium) create incentives for companies or particularly wealthy people who use their very low tax rates to relocate businesses and financial assets to their territory. However, additional tax revenue and jobs that arise due to this targeted undercutting of regulatory standards in the countries, which operate as financial centers, the competition cause considerable damage to the remaining member states in the medium and long term: In particular, they promote a tax undercutting race that has a negative impact on the national revenue base and thereby also the financing of public goods and the welfare state is made more difficult and the tax burden on the median income recipient increases. In addition, the location competition undermines the primacy of politics, since national governments are increasingly aligning the design of the regulatory framework with the interests of companies and financial investors.⁵

At the level of state competition, justice problems arise when taxpayers pay less tax by relocating a mobile taxable good (e.g. capital) to low-tax countries than taxpayers with immobile taxable goods (e.g. work, labor). Internationally operating companies have various tax structuring options available, which aims to make the highest possible profits in low-tax countries, whereas tax-reducing losses in high-tax countries. An example of a tax structuring option is the so-called profit shift by using patents, brands or copyrights. The costs for the use of intangible assets in the high tax country can be deducted and taxed in lower tax countries as income from affiliated companies at lower rates. As an example of such a tax arrangement,

⁴ KLODT, H. (2016): EU-Beihilfenrecht: Apple im Visier der EU-Kommission, p. 704.

⁵ KAPELLER, J. – GRAEBNER, C. – HEIMBERGER, P. (2019): Wirtschaftliche Polarisierung in Europa: Ursachen und Handlungsoptionen, p. 57-58.

Amazon can be cited, which no longer processes contracts with third-party providers who used Amazon to conduct their business in the USA, but via Luxembourg. There, the company profits are burdened with 29 percent, however, income that is generated with intellectual property is, in certain circumstances, up to 80 percent excluded from the assessment of the taxable profit. According to research by the news agency Thomson Reuters, Amazon should have been able to use this measure to save around two billion dollars to use it for the expansion of the company. Another tax structuring option is manipulation through internal transfer prices. The transfer price methods are based on the manipulation of internal transfer prices between group companies in different countries. A shift in profits is possible in such a way that the company rents products and services to the affiliate located in a low-tax country below the usual market prices, or vice versa, from which it procures its preliminary products at excessive prices. According to estimates by the OECD, up to 60 percent of world trade should take place within multinational corporations, which shows the enormous scope of this manipulation possibility. In November 2014, 28,000 pages of previously secret tax documents were released as part of the Luxembourg Leaks, which show how international companies organize their tax evasion through Luxembourg. Luxembourg, which co-founded the European Economic Community in 1957, has managed to become one of the most important financial centers in the world. From the 1970s onwards, the state broke new ground by selling multinationals around the world the right to determine their own tax rates and legal obligations. Luxembourg attracted thousands of investment funds, multinational holdings, letterbox companies and private banks.⁶

2 Tax injustice within the European Union

According to a Polish study, EU member states lose EUR 170 billion per year due to tax havens within the European Union.

Belgium, the Netherlands, Luxembourg, Cyprus, Ireland and Malta are tax havens within the European Union. While these countries benefit from profit shifts, the other member states suffer. The development of tax systems in the EU countries in the past decades has been in a downward spiral: The taxation of companies and rich people has dropped significantly. This means that an increasing part of the public budget has to be financed by other taxpayers, which apparently increases the share of the less powerful members of the Union in total tax revenue. That is also one of the reasons for the growing inequality and the feeling of injustice within the European Union. In the past two decades, the effective corporate income tax in the EU member states has fallen from an average of 24 percent in 2000 by 8 percentage points to 16 percent in 2017. Multinational corporations shift their profits unhindered from the countries in which they were achieved to EU countries with comparatively low tax rates. Such a shift in profits means that public budgets lose a lot of tax money, which has to be compensated by other sources. However, six EU countries benefit from tax competition within the EU: Belgium, the Netherlands, Luxembourg, Cyprus, Ireland and Malta are tax havens within the EU. These states make use of unfair tax laws that favor artificial profit transfers. In these EU tax havens there are "phantom FDIs" worth billions: These are de facto not real foreign direct investments that are only created by constructions of corporations to avoid taxes. In addition, these EU tax havens are also used by transnational corporations for the further shift of profits into classic offshore tax havens, such as the Cayman or the British Virgin Island. Of the EUR 170 billion that the EU loses in taxes each year, EUR 60 billion are accounted for by corporations that shift their profits to tax havens, and EUR 46 billion can be attributed to wealthy private individuals. A further EUR 64 billion a year is due to VAT fraud by corporations and criminal groups.⁷

⁶ SAHM, R. (2019): Theorie und Ideengeschichte der Steuergerechtigkeit – Auswirkungen des Staatenwettbewerbs auf die Steuergerechtigkeit, p. 271-284.

⁷ SAWULSKI, J. (2020): Tax unfairness in the European Union – towards greater solidarity in fighting tax evasion, p. 3-24.

3 The schemes of artificial profit shifting by multinational enterprises

Multinational companies use different methods to reduce their tax liabilities. Specifically, there are three most common methods for artificial profit shifting to reduce tax burden: Interest payments - unlike equity financing, which is not treated as tax cost in most tax jurisdiction, debt financing is essentially a tax cost for the debtor. With the use of interest payments, it is easy to transfer profits earned in a country with higher taxation to countries where the tax burden is lower. Multinational companies use specific financing structures for capital groups as vehicles for shifting profits to low-tax countries or obtaining double deductions or no inclusions. Royalty payments – intangible rights are highly individualized, which makes it difficult to estimate their value precisely. As a result, they are susceptible to manipulation for tax purposes. Profit shifting usually involves the transfer of intangible assets or intellectual property to a country with a relatively low tax burden and then charging taxpayers in a country with higher taxation for using these rights. The examples of intangible rights used in this context are: copyright, utility models, patents, trade marks, know-how, etc. Favourable transfer pricing – multinational enterprises may distort the prices of intra-company transactions to increase profits in lower-tax countries at the expense of higher-tax countries. It is possible, in particular, in the case of goods and services that are unique as their value is difficult to be determined. However, also for common goods, there is always a certain margin in price setting that groups of undertakings may use to shift profits to the desired destination.⁸

4 EU list of third country jurisdiction for tax purposes

In 2019, the European Commission assessed 92 countries based on three criteria - tax transparency, good governance and real economic activity - as well as an indicator - the existence of a corporate tax rate of 0 percent. The aim of this list on the part of the European Union is to be extensive tax transparency and tax justice. The European Commission emphasizes on its website that the process of compiling the EU list is an ongoing process that will continue in the coming years. In a further step, all countries and areas on the EU list should write a letter explaining the decision and what they can do to be removed from the list. The European Commission further emphasizes that the EU and its member states will continue to monitor the countries and territories that have until the end of 2019/2020 to comply with the requirements. In addition, it should be examined whether other countries should also be included in the procedure for drawing up the EU list. The EU Commission would also like to continue the open dialogue and cooperation with the countries and areas concerned to provide technical assistance and to clarify any questions if necessary and to discuss tax issues of mutual interest.⁹

EU member states and 48 "less developed countries" were not checked when compiling the list. According to a statement by the European Union, EU countries have not been audited because their membership of the Union means that they are already subject to sufficient audits and a strict peer review. In addition, they are already adopting the BEPS reforms of the OECD, according to the Commission. For the Commission, the list is a "tool to protect the tax base in the member states."¹⁰

⁸ LORETZ, S. – SELLNER, R. – BRANDL, B. – ARACHI, G. – BUCCI, V. – van't RIET, M. – AOURAGH, A. (2017): Aggressive tax planning indicators, p. 24-32.

⁹ EUROPEAN COMMISSION (2019): Faire Besteuerung: EU aktualisiert die Liste nicht kooperativer Länder und Gebiete für Steuerzwecke, www.ec.europa.eu.

¹⁰ EUROPEAN COMMISSION (2017): Questions and answers on the EU list of non-cooperative tax jurisdictions, www.ec.europa.eu.

The blacklist does not include western countries, although most auditors, lawyers, banks, and other actors that make global tax avoidance possible, are resident in western countries.¹¹

Internal criticism of the list also came from several groups in Europe, including civil society groups and politicians, who noted that some EU countries and independent areas that the EU did not take into account would meet the black list criteria. Sven Giegold, a member of the European Parliament, said the list was "not worth the paper it was written on".¹²

5 Country by Country Reporting

Since the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) started to work on avoiding aggressive tax planning by multinational companies as part of the "Base Erosion and Profit Shifting" project (BEPS), increased tax transparency has been a political focus again. The European Commission finally followed the OECD proposals for more transparency. With the EU Directive 2016/881, it has introduced country-specific reporting for multinational companies that have a consolidated annual turnover of at least 750 million EUR and are either based in the EU or have at least one subsidiary. Since 2016, affected companies have had to break down their overall activity (including subsidiaries, employees, profits, tax payments) at the country level in a separate report as part of the Country by Country Reporting (CbCR). The primary goal of this increased tax transparency is to curb aggressive tax planning and enable international tax authorities to better review the transfer pricing strategy. As the scientists from ZEW, the University of Mannheim and Stanford University show, the companies concerned have reacted to the mandatory CbCR in several dimensions. In their empirical studies, the scientists compared the presence in tax havens and the economic activity in EU member states of companies above and below the limit of 750 million EUR. The results show that companies affected by CbCR have significantly reduced their presence in tax havens. At the same time, the number of employees of the companies concerned has grown significantly less than that of companies not affected in the two years since the introduction of the CbCR. The studies also suggest that these companies are increasingly moving their real investments to European low-tax countries. This is shown by the low corporate income tax rates to which the companies concerned are exposed on average, weighted according to the investments and employees of their subsidiary. As a result, tax payments seem to have increased since 2016 in countries whose tax rate in Europe is below the median value. The empirical findings show for the first time the effectiveness of mandatory CbCR. This has important implications for tax policy. The increased tax transparency specifically reduces aggressive forms of tax planning via tax havens. However, companies seem to react by relocating real investments in a way that is not anticipated by law. It is expected that CbCR could lead to increased tax competition for entrepreneurial investments within Europe.¹³

Conclusion

In the course of the debates about the tax haven issue, offshore destinations in Caribbean areas are the main focus. A closer look at headlines such as "State aid: Luxembourg has to reclaim unlawful tax breaks from Amazon", "Ireland must reclaim EUR 13 billion in tax relief from Apple" or "Tax havens within the European Union cost the other member states EUR 170 billion annually" leads to the fact that the tax haven issue has spread in the middle of Europe.

¹¹ SIKKA, P. (2017): A tax haven blacklist without the UK is a whitewash, www.theguardian.com.

¹² GIEGOLD, S. (2017): Tax havens – EU finance ministers agree on whitewashed blacklist, www.sven-giegold.de.

¹³ SPENGLER, CH. (2019): Steueroasen und Hochsteuerländer weniger attraktiv durch Country-by-Country Reporting, p. 4.

In the so-called EU tax havens (Ireland, Malta, Cyprus, Belgium, the Netherlands, Luxembourg), corporate tax rates are relatively low when compared to the tax rates of other member states. This fact describes the attractiveness of these markets for international companies. The tax haven problem will continue to exist at EU level for a long time, since there are tax havens within the member states. Tax legislation on a EU-level is a very difficult task because the EU states have to make decisions on tax policy unanimously. It can be assumed that the relevant tax havens within the European Union will not approve laws which may have negative effects on them. Approximately equal corporate income tax rates should be considered across the EU: This could also contain the negative effects of the before mentioned location competition within the EU.

So far, the European tax havens such as Luxembourg, the Netherlands, Ireland, Malta and Cyprus are not mentioned on the so-called EU lists of tax havens. The fact that none of the EU tax havens are on the so-called “Common EU list of third country jurisdiction for tax purposes” can be viewed extremely critically. It is also questionable whether the creation of such lists attain international credibility and seriousness. Rather, such lists should be seen as a tiny step in the right direction or as help at EU level. If tax justice on EU level shall be achieved, the politics have to deal with the issues of the tax havens within the European Union in the near future. These countries definitely play a very important role in avoiding taxes by international companies within Europe.

The so-called Country by Country Reporting (CbCR), which was introduced with the EU Directive 2016/881, the country-specific reporting for companies that have consolidated revenues of at least EUR 750 million a year and are either located in the EU or have at least one subsidiary, has an impact: it curbs aggressive tax avoidance by multinational companies and leads to a significant withdrawal from Caribbean tax havens. However, mainly the European low-tax countries can benefit from this development, as more and more European tax havens are used. Empirical studies have already shown that low-tax countries primarily attract real investments by multinational companies. This in turn leads to increased tax and location competition within the European Union.

According to various examples it can be seen that the tax havens are only located on an idyllic Caribbean island. Rather, it is about European countries such as Ireland, Luxembourg, the Netherlands, Belgium, Malta or Cyprus, which play a major role in the area of tax havens within the European Union.

References:

1. BAKER, A. – MURPHY, R. (2019): The political economy of “Tax Spillover”: A new multilateral framework. In: *Global Policy*, 2019, Vol. 2, Iss. 10, pp. 178-192.
2. EUROPEAN COMMISSION (2017): Questions and answers on the EU list of non-cooperative tax jurisdictions. [online]. In: www.ec.europa.eu, 05.12.2017. [Cited 01.06.2020] Available online: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/eu-list-faq.pdf
3. EUROPEAN COMMISSION (2019): Faire Besteuerung: EU aktualisiert die Liste nicht kooperativer Länder und Gebiete für Steuerzwecke. [online]. In: www.ec.europa.eu, 12.03.2019. [Cited 01.06.2020] Available online: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/de/IP_19_1606
4. GIEGOLD, S. (2017): Tax havens: EU finance ministers agree on whitewashed blacklist. [online]. In: www.sven-giegold.de, 07.12.2017. [Cited 01.06.2020] Available online: <https://sven-giegold.de/tax-havens-eu-finance-ministers-agree-on-whitewashed-blacklist/>.

5. JANSKY, P. – PALANSKY, M. (2019): The most important tax havens and the role of intermediaries. [online]. In: www.coffers.eu, 27.08.2019. [Cited 01.06.2020] Available online: <http://coffers.eu/wp-content/uploads/2019/11/D6.7-Working-Paper.pdf>
6. KAPPELLER, J. – GRAEBNER, C. – HEIMBERGER, P. (2019): Wirtschaftliche Polarisierung in Europa: Ursachen und Handlungsoptionen. In: ICAE Working Paper Series, 2019, No. 98, pp. 57-58.
7. KLODT, H. (2016): EU-Beihilfenrecht: Apple im Visier der EU-Kommission. In: Wirtschaftsdienst, 2016, Vol. 96, Iss. 10, pp. 704.
8. LORETZ, S. – SELLNER, R. – BRANDL, B. – ARACHI, G. – BUCCI, V. – van't RIET, M. – AOURAGH, A. (2017): Aggressive tax planning indicators. In: Taxation Papers of the European Commission, 2017, No. 71, pp. 24-32.
9. MAHR, J. – WAKOUNIG, M. – WIESENFELLNER, H. (2013): Handbuch Geldwäsche und Betrugsbekämpfung. Wien: Lexis Nexis, 2013. ISBN 978-3-7007-5386-5.
10. SAHM, R. (2019): Theorie und Ideengeschichte der Steuergerechtigkeit. Wiesbaden: Springer Gabler, 2019. ISBN 978-3-658-25902-0.
11. SAWULSKI, J. (2020): Tax unfairness in the European Union – towards greater solidarity in fighting tax evasion. Warsaw: Polish Economic Institute, 2020. ISBN 978-83-66306-56-1.
12. SIKKA, P. (2017): A tax haven blacklist without the UK is a whitewash. [online]. In: www.theguardian.com, 07.12.2017. [Cited 01.06.2020] Available online: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2017/dec/07/eu-tax-haven-blacklist-whitewash-west-imperialism-tackle-avoidance>.
13. SPENGEL, Ch. (2019): Steueroasen und Hochsteuerländer weniger attraktiv durch Country-by-Country Reporting. In: Leibniz-Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung, 2019, No. 9, p. 4.

Contact:

Julia Krenn, BA MA

Faculty of International Relations
 University of Economics in Bratislava
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovak Republic

University of Applied Sciences Burgenland
 Campus 1
 7000 Eisenstadt
 Austria

e-mail: julia.krenn@fh-burgenland.at; julia_krenn@hotmail.com

NÁBOŽENSKÝ FUNDAMENTALIZMUS ALEBO SÚČASŤ KULTÚRY? – KONTROVERZIE OHĽADOM ZÁKAZU ZAHAĽOVANIA SA MOSLIMSKÝCH ŽIEN VO FRANCÚZSKU

RELIGIOUS FUNDAMENTALISM OR CULTURE ELEMENT? – CONTROVERSIES REGARDING THE MUSLIM WOMEN’S VEIL BAN IN FRANCE

Kristína Krupová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: kristina.krupova@euba.sk

Abstrakt: Rozširujúci sa náboženský fundamentalizmus ovplyvnil širšiu odbornú diskusiu ohľadom viditeľných náboženských znakov naprieč Európou. Do popredia sa dostáva polemika ohľadom prvkov politického islamu, džihádizmu či salafizmu, no prevažná časť európskej moslimskej komunity sa s touto formou islamu nestotožňuje. Výrazne sekulárna Francúzska republika bola jednou z prvých európskych krajín, ktorá ústavne zakázala moslimským ženám nosenie celotelových buriek. Ústredným cieľom predkladaného článku je analýza terminologickej bázy, dôvodov vedúcich k zákazu zahaľovania sa moslimských žien a súslednosti udalostí až do súčasnosti z francúzskeho prostredia.

Kľúčové slová: islam, zákaz zahaľovania sa, radikalizmus, diskriminácia

JEL: F50, J15, Z12

Abstract: The expanding religious fundamentalism has influenced the wider expert debate on visible religious features across Europe. Controversy over elements of political Islam, Jihadism and Salafism comes to the fore, but vast majority of the European Muslim community does not identify with this form of Islam. The markedly secular French Republic was one of the first European countries to constitutionally ban Muslim women from wearing full-body burqas. The central aim of the presented article is to analyse the terminological basis, the reasons leading to the veil ban of Muslim women and the sequence of events up to the present from the French perspective.

Key words: Islam, veil ban, radicalization, discrimination

JEL: F50, J15, Z12

Úvod

Jednou z najdiskutovanejších problematík európskeho kontinentu v posledných desaťročiach je popri ekonomických a integračných polemikách rozhodne migrácia smerom do Európy. Súčasná migračná kríza identifikovala hneď niekoľko problémov našej spoločnosti, ktoré boli politickými elitami dlhodobo prehliadané. Jedným z nich je aj realita európskeho „multikultúrneho modelu“, ktorý so sebou neprináša pokojnú koexistenciu, ale naopak, prehlbovanie rozdielov rôznych národov a kultúr žijúcich na európskom kontinente. Je takýto model v európskych podmienkach vôbec dosiahnuteľný a politickými predstaviteľmi presadzovaný? Súčasná prax niektorých krajín naznačuje odlišné tendencie. Do popredia sa totiž čoraz viac dostávajú xenofóbne nálady, ktoré polarizujú európsku spoločnosť.

Islam ako jedno z najrýchlejšie rastúcich monoteistických náboženstiev súčasnosti neovplyvňuje iba majoritné moslimské krajiny Blízkeho východu, ale vplyvom súčasných i minulých migračných vln významne ovplyvňuje dianie aj na európskom kontinente.

Sprievodným javom migračných tokov je dlhodobo prehliadaná náboženská odlišnosť európskych prisťahovalcov.

Diskusie ohľadom odievania a zahaľovania tváre moslimských žien nie sú prioritne špecifikom európskej spoločnosti. Širšie debaty ohľadom primeranosti zahaľovania žien sa vedú aj v krajinách s moslimskou majoritou a v niektorých prípadoch došlo k zákazu nosenia rôznych druhov odevu.¹ V Turecku je dlhodobý zákaz ženských pokrývok hlavy označených ako *turban*. Neexistuje však explicitný legislatívny rámec, ktorý by toto zamedzenie špecifického zahaľovania sa žien umožňoval. Napriek tomu sa to považuje za spôsob odporujúci sekulárnym hodnotám tureckej ústavy.² V Egypte sa kontroverzie so zahaľovaním moslimských žien dostali do popredia v roku 2009, keď vtedajší vedúci imám Mohammed Tantawi vydal zákon proti noseniu nikábu vo verejnom priestore, špeciálne na školách a verejných univerzitách. Následné udalosti Arabskej jari v severoafrických krajinách otvorili širšiu diskusiu ohľadom významu moslimského dedičstva pre región a argumenty za a proti zahaľovaniu tváre moslimských žien nabrali komplexnejší rozmer.³ Prax z krajín s moslimskou majoritou teda naznačuje nejednotnosť názorov v otázkach zahaľovania žien. V rámci príspevku sa sústreďujeme na obdobné argumenty spájané so zahaľovaním moslimských žien a snažíme sa analyzovať rôzne aspekty problematiky najmä v rámci západnej Európy, konkrétne na príklade Francúzska, kde žije početná moslimská komunita.

1 Terminologický rámec skúmanej problematiky

Výrazným prvkom náboženskej príslušnosti je aj spôsob obliekania. So židmi je spojená jarmulka, príslušníci moslimskej viery sa odlišujú od iných náboženstiev rôznymi pokrývkami hlavy a tela, predovšetkým u žien. Ešte pred samotnou diskusiou o zákaze zahaľovania moslimských žien v európskej spoločnosti je potrebné jednoznačne odlíšiť rôzne spôsoby zahaľovania moslimských žien. V odbornej diskusii totiž často dochádza k nesprávnej interpretácii používanej terminológie.

Najskloňovanejšími výrazmi v tejto problematike sú základné typy ženského odevu, ktoré zakrývajú tvár či dokonca celé telo. *Burka* je odev pokrývajúci celé telo, vrátane pokrývky hlavy, s typickou mriežkou alebo očným otvorom umožňujúcim videnie. *Nikáb* označuje šatku zakrývajúcu celú hlavu, pričom tvár mimo oblasti očí zahaľuje závoj. Alternatívny spôsob nosenia závoja alebo šatky, ktorá však nezahaľuje tvár ženy, ale pokrýva iba povrch hlavy a krku je v odborných kruhoch univerzálne označovaná ako *hidžáb*.⁴

Nosenie burky v Európe je zriedkavejšie, spája sa najmä so štýlom obliekania presadzovaným počas nadvlády Talibanu v Afganistane a jej nosenie je povinné taktiež v Saudskej Arábii. Nikáb predstavuje arabský štýl obliekania na Blízkom východe, v európskom priestore je bežnejší ako burka, ale stále veľmi neobvyklý. Slovo burka sa v európskom verejnom diskurze nesprávne používa na označenie všetkých typov zahalenia tváre moslimských žien. Média či zákonodarné orgány zdanlivo nerozlišujú medzi vyššie zmienenými rôznymi typmi odevov moslimských žien, v slovenskom verejnom priestore tomu nie je inak. Preferovanými výrazmi v rámci príspevku sú preto „závoj“, „šatka“ alebo „zahalenie tváre“.

Pri špecifikovaní odevov súvisiacich s moslimskou vierou je nutné poznamenať, že musíme rozlišovať rôzne typy odevov, napr. zakrývajúce celé telo, iba hlavu, príp. celú tvár, ktoré sa využívajú buď v konkrétnom regióne sveta alebo súvisia s rôznymi udalosťami, pri ktorých sa vyžaduje predpísaná forma obliekania sa. Medzi takéto odevy patrí napr. *dželaba*, dlhý celotelový odev nezakrývajúci tvár typický pre Maroko, či *abbája*, ktorá je typická pre

¹ AHMED, L. (2011): A Quiet Revolution: The Veil's Resurgence from the Middle East to America.

² ÇARKOĞLU, A. (2010): Public Attitudes Towards the Türban Ban in Turkey. s. 150.

³ CALDWELL, CH. (2009): Reflection on the Revolution in Europe – Immigration, Islam and the West. s 189.

⁴ BBC (2018): What's the difference between a hijab, niqab and burka?

krajiny Arabského polostrova, Somálsko a Maroko. Predstavuje dlhý jednoduchý odev pripomínajúci šaty. Nosieva sa na špeciálne príležitosti pri návšteve mešity alebo počas moslimských sviatkov. V Saudskej Arábii ju nájdeme skôr v tmavých farebných tónoch, v Turecku sa nosievajú viac farebnejšie abbáje. *Sufsári*, voľnejší odev pokrývajúci hlavu smerom ku kolenám je typický zväčša v Tunisku a Líbyi.⁵

Termín *džilbáb* sa vzťahuje na dlhý a nepriliehavý odev moslimských žien, vo väčšine prípadov zakrýva celé telo. Zmienka o ňom sa vyskytuje aj v Koráne (verš 33:59).⁶ Preto sa moslimovia nazdávajú, že práve džilbáb predstavuje „pravý“ spôsob odievania sa moslimiek naprieč kontinentmi. Viaceré publikácie, medzi nimi napr. *Islamic Dress Code for Women*, spresňuje charakteristiku džilbábu, ktorý by mal byť (1) dostatočne veľký a dlhý, aby zakrýval celé telo, (2) bez dekoratívnych ozdôb v jednoduchom štýle, (3) nie z priesvitnej textílie, ktorý by pôsobil vyzývavo, (4) bez parfumovania, najmä pri návšteve mešity, (5) nemal by vyzerat' ako pánsky odev, ktorý taktiež podlieha určitým obmedzeniam a naznačuje prvky obliekania sa žien v „západnej“ kultúre, (6) rovnako by nemal vyzerat' ako odev „neveriacich“, čím by nepriamo bolo podporené iné náboženstvo, (7) nesmie byť nápadný.⁷

Obdobný odev, označovaný ako *čádor*, sa využíva najmä v Iráne a Iraku a niektorých ďalších krajinách perzských kultúr. Tento odev nemá žiadne otvory a ruky či gombíky a po celej dĺžke zakrýva ženské telo. V súčasnosti väčšina iránskych moslimiek používa čiernu verziu čádoru na verejnosti, svetlejšie farebné tóny odevu zasa v domácnosti.

Pri nepopierateľne náročne odlišiteľných pojmoch základná premisa spočíva v rozdelení odevov na tie, ktoré zakrývajú celú hlavu a tie, ktoré zakrývajú aj tváre moslimských žien. *Khimár* vo svojom základnom význame znamená „zakrývať“. Vo všeobecnosti sa tento pojem teda používa na všetko, čo pokrýva niečo iné. V súvislosti so ženským odievaním sa spája s odevom, ktorý žene pokrýva hlavu a vo väčšine prípadov aj krk. Rozdiel medzi hidžábom a khimárom je v tom, že hidžáb zväčša pokrýva celé telo, khimár hlavu.⁸

2 Moslimská šatka – „závan“ radikalizmu?

Európska spoločnosť, najmä jej západná časť, zažila vo svojej histórii viacero migračných vln. Prvotne migranti prichádzali z ekonomických dôvodov, čím sa efektívne podarilo obnoviť zdecimované hospodárstvo európskych povojnových ekonomík. Nasledovné migračné toky boli však čoraz viac poznačené aspektom prebiehajúcich vojnových konfliktov, kvôli ktorým bolo obyvateľstvo nútené hľadať si bezpečnejší priestor pre život. Vďaka bývalým koloniálnym väzbám, jazykovej a kultúrnej blízkosti bola „európska cesta“ vhodnou alternatívou. Európania si však neuvedomovali vážnosť aspektu náboženstva imigrantov žijúcich na kontinente. Je potrebné poznamenať, že spočiatku to ani nebolo potrebné, nakoľko sa prisťahovalci pomerne rýchlo prispôbili európskemu štýlu obliekania.

V 80. rokoch však ženy z moslimskej komunity vo väčšej miere začali preferovať ortodoxnejšie spôsoby obliekania sa na verejnosti, paradoxne aj tie, ktoré sa dovtedy zahal'ovali len veľmi sporadicky. Jedna z prvých kontroverzií vzišla koncom 80. rokov vo Francúzsku, keď dve študentky po návrate z letných prázdnin v Maroku začali nosiť počas vyučovania v škole šatky, ktoré im zakrývali tvár.⁹ Černý poznamenáva, že problematika nie je prvá generácia migračných vln. Medzigeneračné tenzie a rebélie dospievajúcich dievčat sa čoraz viac začali prejavovať vo forme ortodoxnejšieho obliekania sa. Hlavnou príčinou je najmä revolta voči „nezahaleným“ matkám, ktoré sa asimilovali v rámci európskej kultúry, či

⁵ ESPOSITO, L. (2009): The Oxford Encyclopedia of the Islamic World.

⁶ ABDULLAH, A. R. (2006): Islamic Dress Code for Women. s. 12.

⁷ Ibid. s. 9.

⁸ MUHAJABAH (2020): What is the Khimar?

⁹ CALDWELL, CH. (2009): Reflection on the Revolution in Europe – Immigration, Islam and the West. s. 190.

symbolická demonštrácia opozičného politického presvedčenia a všeobecný odpor voči západnej kultúre.¹⁰

V priebehu prvého desaťročia 21. storočia sa slovami Moorsa „šatka ako obyčajný kus textílie hyperbolicky zmenila na hrozbu pre európske národné štáty.“¹¹ Počet dospelých žien, ktoré v západoeurópskych krajinách nosia burku alebo nikáb je pritom naďalej nízky, aj keď existujú polemiky o ich stále väčšej početnosti. Tieto štatistiky však nie sú relevantnými inštitúciami dostatočne monitorované. V európskej spoločnosti začalo narastať napätie v súvislosti (ne)zvládania oxymorického unijného hesla *Zjednotení v rozmanitosti* a silneli hlasy o prinavrátenie európskeho „kultúrneho občianstva“. Obyvateľstvo viacerých západoeurópskych krajín¹² totiž namiesto harmonického súžitia rôznych kultúr, národností, príslušníkov odlišných náboženstiev v rámci kontinentu odmietalo politiky orientované na rešpektovanie náboženských a kultúrnych rozdielov.

V súvislosti s kultúrne a ideologicky odlišným islamom sa vlna nevôle nezameriavala iba na aspekt zahaľovania sa moslimských žien, problematickým bolo aj rozširovanie počtu mešít a minaretov v európskych krajinách s početnou moslimskou komunitou. Berúc do úvahy súčasnú európsku prax, v mnohých krajinách došlo v posledných dekádach k výraznej pozitívnej zmene smerom k zohľadňovaniu kultúrnych rozdielov, nevynímajúc prívržencov islamu žijúcich na európskom kontinente. V príspevku analyzujeme početnejšie silnejúce tendencie odporu voči kultúrne, hodnotovo či ideologicky rozdielnym skupinám obyvateľstva, ktoré ešte viac polarizujú beztak nezjednotenú európsku spoločnosť.

Problematiku zahaľovania moslimských žien v spoločnosti je potrebné chápať vo viacerých rovinách. V európskej spoločnosti je zahaľovanie tela a tváre šatkou vnímané ako viditeľný znak náboženského fundamentalizmu a islamskej radikalizácie.¹³ Súvisí to najmä s udalosťami z 11. septembra, ako aj viacerými teroristickými útokmi islamských militantných organizácií v západnom svete. Ako zdôrazňuje Heider, hlavní kritici tohto spôsobu odievania to považujú za formu diskriminácie žien, ktorá následne znemožňuje dosiahnuť rodovú rovnosť a dôstojnosť žien v spoločnosti. Ďalšia skupina vníma zákaz nosenia moslimských šatiek ako verejný záujem – prekursor na zabezpečenie verejnej bezpečnosti a poriadku. Francúzska krajne pravicová líderka Marine Le Pen označila zahaľovanie žien za „politickú zbraň“ a šatka podľa nej nepredstavuje súčasť oblečenia, ale formu islamskej radikalizácie.¹⁴

V protiklade s týmto stanoviskom je chápanie problematiky v rovine porušovania základných ľudských práv, ktoré je spôsobené narúšaním individuálnej a náboženskej slobody moslimského obyvateľstva. Samotný zákaz zahaľovania sa moslimských žien možno vnímať aj ako formu diskriminácie, ktorá sa tendenčne vzťahuje na konkrétnu skupinu obyvateľstva.¹⁵

3 Kontroverzie zahaľovania sa moslimských žien – francúzska realita

Pri kontroverziách spojených s moslimskými šatkami neostalo iba pri spoločenskej diskusii v kultúrnej rovine, v niektorých európskych krajinách boli podniknuté konkrétne legislatívne kroky zamedzujúce zahaľovanie žien na verejnosti.¹⁶ Francúzska ústava má vo

¹⁰ ČERNÝ, K. (2012): *Svět politického islámu*. s. 217.

¹¹ MOORS, A. (2009): *The Dutch and the Face-veil: The Politics of Discomfort*. s. 395.

¹² Prax najmä z Francúzska, Belgicka, Talianska, Holandska, Španielska, Nemecka, ale aj Škandinávie (predovšetkým Švédska).

¹³ YALE UNIVERSITY (2004): *Headscarf Ban Misses the Point*.

¹⁴ GANLEY, E. (2019): *Muslim headscarf debate divides France, in climate of hate*.

¹⁵ HEIDER, J. (2012): *Unveiling the Truth behind the French burqa Ban: The Unwarranted Restriction of the Right to Freedom of Religion and the European Court of Human Rights*. s. 93.

¹⁶ Okrem Francúzska je zahaľovanie tváre na verejnosti na národnej úrovni zákonom zakázané vo viacerých členských krajinách Európskej únie - v Belgicku (od roku 2011), Bulharsku (2016), Dánsku (2018), vo Francúzsku (2011), v Rakúsku (2017). Čiastočne aj v Nemecku (2017) a Taliansku (2004), Španielsku (2015) a Holandsku (2018).

všeobecnosti viaceru unikátnych princípov, ktorými sa riadi. Významným aspektom je striktné oddelenie štátu a náboženskej sféry známy ako *laïcité*. Od anglo-americkej tradície sa však o.i. odlišuje v kladení dôrazu na neutralizáciu náboženských entít vo verejnom živote pred reguláciou verejných autorít v náboženských záležitostiach.¹⁷

Sekulárne tendencie možno pozorovať už od čias Veľkej francúzskej revolúcie, kedy Francúzsko vehementne presadzovalo silnú národnú identitu odmietajúc etnické a náboženské rozdiely. V súčasnosti Francúzsko neuznáva ani oficiálne nepodporuje žiadne konkrétne náboženstvo, od občanov sa vyžaduje iba lojálnosť k Francúzsku ako národnému štátu.¹⁸ Preto sa aj od imigrantov očakáva, že prijmú francúzsku identitu za svoju integrálnu súčasť. Vo viacerých vyjadreniach to zdôrazňoval aj bývalý prezident Sarkozy, keď uviedol, že „nechce francúzsku spoločnosť, kde popri sebe žijú rôzne komunity“ a „Francúzsko nebude prijímať ľudí, ktorí nebudú súhlasiť s úplným začlenením do francúzskej spoločnosti.“¹⁹

Islam pre jej prívržencov nepredstavuje iba náboženskú doktrínu, ale zasahuje do všetkých sfér ich života. Úplná asimilácia francúzskych moslimských prisťahovalcov do francúzskej spoločnosti je preto viac ako problematická. Viditeľné náboženské symboly ako burka či iné formy zahaľovania moslimských žien v tomto kontexte pre Francúzov indikujú „opozíciu“ voči francúzskemu integračnému modelu, a teda odmietanie stať sa plnohodnotným občanom Francúzska.

Francúzsko ako vôbec prvá európska krajina vytvorila koherentnú ústavnú zmenu vo vzťahu k skúmanej problematike zavedením zákona zakazujúceho celotelové moslimské odevy na verejnosti. Nakoľko sa diskurz ohľadom islamu a s ním spojeného náboženského fundamentalizmu zintenzívnil, vynárajú sa opodstatnené obavy ohľadom vplyvu zakazujúcich praktík na ostatné európske krajiny. Spomínané zákonné zmeny totiž okrem stigmatizácie moslimskej komunity v zmysle jej segregácie namiesto čiastočnej asimilácie predstavujú legitímne právne prekážky diskriminujúce moslimskú menšinu v Európe. Pre úplnosť je však nutné poznamenať, že v súvislosti s európskou asimilačnou politikou je potrebná aj snaha samotných moslimov o začlenenie sa do európskej spoločnosti a rešpektovanie odlišných kultúrnych a ideologických princípov, čo zo súčasnej praxe zatiaľ pozorujeme vo veľmi ojedinelom prípade.

Predchodcom kontroverzného zákazu nosenia burky bol vo Francúzsku zákon obmedzujúci verejný prejav náboženskej príslušnosti. *Zákonom č. 2004-228 z 15. marca 2004* francúzski zákonodarcovia ustanovili, že „na verejných základných a stredných školách majú študenti zakázané nosiť odevy alebo nápisy, ktoré zreteľne preukazujú ich náboženskú príslušnosť.“ Tento zákon postihoval všetky náboženské komunity vo Francúzsku. Najvýraznejšie sa to však prejavilo práve na moslimských študentkách, ktorým zákon znemožňoval nosiť moslimské šatky počas vyučovania na školách. Francúzsky najvyšší súd pre administratívne záležitosti potvrdil ústavnosť tohto zákona napriek tomu, že porušuje slobodu myslenia a náboženstva. Obmedzenie bolo podľa záverov súdu úmerné sledovanému všeobecnému záujmu, a teda dodržiavaniu zásady sekularizmu na verejných školách.²⁰

Po 5-ročnej legislatívnej odmlke prezident Sarkozy usiloval o ešte prísnejší zákon o náboženskom prejave, ktorý odôvodňoval potrebou podpory francúzskych a antiklerikálnych hodnôt.²¹ Nosenie burky považoval skôr za znak submisívneho postavenia ženy v spoločnosti než konvenčného prejavu náboženskej orientácie.²² Reflektujúc väčšinový názor francúzskeho

¹⁷ CALDWELL, CH. (2009): Reflection on the Revolution in Europe – Immigration, Islam and the West. s. 194.

¹⁸ ASTIER, H. (2004): The Deep Roots of French Secularism.

¹⁹ KERN, S. (2011): Debate Heats up over Muslims in France.

²⁰ ATWILL, N. (2004): France - Implementation of Law Prohibiting Religious Clothing in Public Schools.

²¹ THE TELEGRAPH (2009): Nicholas Sarkozy: Burqa Not Welcome in France.

²² CHRISAFIS, A. (2009): Nicholas Sarkozy Says Islamic Veils Are Not Welcome in France.

obyvateľstva uviedol, že burka „*nebude na území Francúzskej republiky viac vítaná*.“²³ Nerešpektovanie sekulárnych zásad sa považovalo za prejav nedostatočnej integrácie do francúzskej spoločnosti, čo predstavovalo prekážku pre získanie francúzskej štátnej príslušnosti.²⁴ Všetky tieto predstavy reflektoval *zákon č. 2010-1192*, ktorý vstúpil do platnosti 11. apríla 2011. Zákon zakazoval burky a iné celotelové zahaľovanie na všetkých verejných priestranstvách, nielen na verejných školách.²⁵

Pri porušení zákona sú stanovené viaceré úrovne sankcií, od peňažnej pokuty 150 eur pri bežných deliktoch až po odňatie slobody na dva roky a peňažnej pokuty vo výške 60 tisíc eur pri vynucovaní zahaľovania sa maloletého jedinca iným človekom.²⁶ Paradoxné ale je, že počas zavádzania reštrikcií bolo odhadované množstvo moslimiek, ktoré nosili burku, iba na úrovni 2 tisíc žien, čo je pri vtedajšej francúzskej moslimskej populácii okolo 6 miliónov zanedbateľné číslo.²⁷

Kontroverzie spojené so zákazom celotelového zahaľovania moslimských žien sú vo verejnom diskurze aj naďalej prítomné. Netýkajú sa len burky, diskusie vyvolali taktiež burkini, špeciálne moslimské plavky, či športový hidžáb. Počas školského výletu do miestneho národného zhromaždenia v Dijon mala matka jedného zo školákov zahalenú tvár šatkou. To pobúrilo najmä krajne pravicové spektrum a politik Julien Odoul vyzval ženu, aby si odhalila tvár, slovami „nie tu a nie teraz“. Týmto vyjadrením dal jasne najavo svoj postoj zrejmy zo svojej politickej afiliácie, že si neželá prítomnosť zahalenej moslimskej ženy v priestoroch miestneho zastupiteľstva. Táto udalosť spôsobila značný rozruch, napriek tomu, že žena neporušovala žiaden zákon, keďže nemala zahalenú celú tvár, ale iba vlasy. Niektorí politici tak začali požadovať rozšírenie zákazov nielen na učiteľov a žiakov, ale taktiež na matky sprevádzajúce deti na školských výletoch. Podľa Christiana Jacoba, nového vrcholného predstaviteľa pravicovej Republikánskej strany, by zákazy zahaľovania sa moslimských žien nemali byť výlučne „premisou škôl“.²⁸ Súčasný prezident Emmanuel Macron bol vo vyjadreniach rezervovanejší, keď zdôraznil, že rešpektuje rozhodnutie ženy obliecť si moslimskú šatku aj na oficiálnej návšteve miestneho zhromaždenia.²⁹ Dlhodobu známe sú však Macronove výroky ohľadom „obozretnejšej spoločnosti“ voči moslimskej radikalizácii, ktoré súvisia s bezprecedentnými teroristickými útokmi, ktoré krajinu zasiahli v posledných desaťročiach.

Záver

Pri verejnej diskusii ohľadom zaobchádzania s menšinami vo Francúzsku sa niekedy zdá, že vládni predstavitelia sú ochotní akékoľvek problémy zdôvodňovať politikou sekularizmu a postupnej asimilácie. Jedným z kontroverzných príkladov je aj prípad zákazu burky a iných odevov zakrývajúcich celú tvár na verejnosti.

V rámci článku sme analyzovali odlišné názorové prúdy na túto problematiku, ako aj historické súvislosti, ktoré viedli v reštrikciám v oblasti zahaľovania moslimských žien. Vplyvom rastúceho napätia a moslimskej radikalizácie na európskom kontinente by mohli byť tieto kroky ospravedlniteľné, avšak iba menšinová moslimská populácia vo Francúzsku presadzuje ortodoxné zahaľovanie tela a tváre moslimiek. Je potrebné chápať širšie súvislosti

²³ THE TELEGRAPH (2009): Nicholas Sarkozy: Burqa Not Welcome in France.

²⁴ GANLEY, E. (2019): Muslim headscarf debate divides France, in climate of hate.

²⁵ FRANCE 24 (2010): French 'Burqa' Ban Passes Last Legal Hurdle.

²⁶ CHRISAFIS, A. (2009): Nicholas Sarkozy Says Islamic Veils Are Not Welcome in France.

²⁷ HUMAN RIGHTS WATCH (2009): Human Rights Watch Submission to the National Assembly Information Committee on the Full Muslim Veil on National Territory.

²⁸ BREEDEN, A. (2019): Another Hijab Furor Hits France, Over a Mother on a School Trip.

²⁹ Ibid.

francúzsko-moslimských vzťahov, no na prvý pohľad je tento zákaz tendenčný a diskriminujúci.

Predmetom diskusie však aj naďalej zostáva, či moslimská šatka je prejavom viery alebo revolty a odporu voči európskej ideologickej a kultúrnej realite. A nie je to len francúzsky diskurz, aj iné západoeurópske krajiny sa musia vysporiadať s podobnými kultúrno-ideologickými problémami, ktoré do značnej miery polarizujú spoločnosť (miesto jej postupnej integrácie).

Použitá literatúra:

1. ABDULLAH, A. R. (2006): *Islamic Dress Code for Women*. Darussalam Research Division, 2006. 64 s. ISBN 9960-899-44-6
2. AHMED, L. (2011): *A Quiet Revolution: The Veil's Resurgence from the Middle East to America*. [online]. [cit. 2020-04-05]. Dostupné na internete: <<https://yalebooks.yale.edu/book/9780300181432/quiet-revolution>>
3. ASTIER, H. (2004): *The Deep Roots of French Secularism*. [online]. [cit. 2020-08-05]. Dostupné na internete: <<http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/3325285.stm>>
4. ATWILL, N. (2004): *France - Implementation of Law Prohibiting Religious Clothing in Public Schools*. [online]. [cit. 2020-11-05]. Dostupné na internete: <<http://www.fas.org/sgp/othergov/wlb/200412.pdf>>
5. BBC (2018): *What's the difference between a hijab, niqab and burka?* [online]. [cit. 2020-04-05]. Dostupné na internete: <<https://www.bbc.co.uk/newsround/24118241>>
6. BREEDEN, A. (2019): *Another Hijab Furor Hits France, Over a Mother on a School Trip*. [online]. [cit. 2020-13-05]. Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2019/10/19/world/europe/france-hijab-school-trip-mother.html>>
7. CALDWELL, CH. (2009): *Reflection on the Revolution in Europe – Immigration, Islam and the West*. New York: Anchor Books, 2009. 364 s. ISBN 978-0-307-27675-9
8. ÇARKOĞLU, A. (2010): Public Attitudes Towards the Türban Ban in Turkey. [online]. In: *Utrecht Law Review*, s. 145-157. [cit. 2020-12-05]. Dostupné na internete: <<https://www.utrechtlawreview.org/articles/abstract/10.18352/ulr.128/>>
9. Černý, K. 2012. *Svět politického islámu*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 599 s. ISBN 978-80-7422-166-8.
10. ESPOSITO, L. (2009): *The Oxford Encyclopedia of the Islamic World*. Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-195-30513-5
11. FRANCE 24 (2010): *French 'Burqa 'Ban Passes Last Legal Hurdle*. [online]. [cit. 2020-15-05]. Dostupné na internete: <<http://www.france24.com/en/20101007-french-burqa-ban-passes-last-legal-hurdle-constitutional-council-veil>>
12. GANLEY, E. (2019): *Muslim headscarf debate divides France, in climate of hate*. [online]. [cit. 2020-07-05]. Dostupné na internete: <<https://apnews.com/e18cb0e553b24822b5782ec43ac4ae2f>>
13. HEIDER, J. (2012): *Unveiling the Truth behind the French burqa Ban: The Unwarranted Restriction of the Right to Freedom of Religion and the European Court of Human Rights*. [online]. [cit. 2020-22-04]. Dostupné na internete: <<https://mckinneylaw.iu.edu/iiclr/pdf/vol22p93.pdf>>
14. HUMAN RIGHTS WATCH (2009): *Human Rights Watch Submission to the National Assembly Information Committee on the Full Muslim Veil on National Territory*. [online]. [cit. 2020-13-05]. Dostupné na internete: <<http://www.hrw.org/en/news/2009/11/20/human-rights-watch-submission-national-assembly-information-committee-full-muslim-veil>>

15. CHRISAFIS, A. (2009): *Nicholas Sarkozy Says Islamic Veils Are Not Welcome in France*. [online]. [cit. 2020-07-05]. Dostupné na internete: <<http://www.guardian.co.uk/world/2009/jun/22/islamic-veils-sarkozy-speech-france>>
16. KERN, S. (2011): *Debate Heats up over Muslims in France*. [online]. [cit. 2020-23-04]. Dostupné na internete: <<http://www.hudson-ny.org/1969/muslims-in-france>>
17. MOORS, A. (2009): The Dutch and the Face-veil: The Politics of Discomfort. In: *Social Anthropology*, 17(4), s. 393-408. [online]. [cit. 2020-13-05]. Dostupné na internete: <<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/j.1469-8676.2009.00084.x>>
18. MUHAJABAH (2020): What is the Khimar? [online]. [cit. 2020-01-07]. Dostupné na internete: <<http://www.muhababah.com/khimar.htm>>
19. THE TELEGRAPH (2009): *Nicholas Sarkozy: Burqa Not Welcome in France*. [online]. [cit. 2020-09-05]. Dostupné na internete: <<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/france/5603070/Nicolas-Sarkozy-burqa-not-welcome-in-France.html>>
20. YALE UNIVERSITY (2004): *Headscarf Ban Misses the Point*. [online]. [cit. 2020-05-05]. Dostupné na internete: <<https://yaleglobal.yale.edu/content/headscarf-ban-misses-point>>

Kontakt:

Ing. Kristína Krupová

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: kristina.krupova@euba.sk

NEGATÍVNE DÔSLEDKY OZBROJENÉHO KONFLIKTU NA UKRAJINE: VYBRANÉ ASPEKTY¹

NEGATIVE CONSEQUENCES OF THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE: SELECTED ASPECTS

Rudolf Kucharčík ^a – Tetyana Zubro ^b

^a Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: rudolf.kucharcik@euba.sk

^b Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

Abstrakt: Príspevok sa zaoberá problematikou ozbrojeného konfliktu na Ukrajine, ktorý môžeme označiť za najväčšiu krízu v európskom priestore za posledných dvadsať rokov. Cieľom príspevku je na základe analýzy identifikovať najdôležitejšie negatívne dôsledky konfliktu v kontexte vnútropolitického vývoja krajiny, ako aj jeho dopady na vzťahy na medzinárodnej scéne.

Kľúčové slová: Ukrajina, ozbrojený konflikt, bezpečnosť

JEL : F50, F59, H79

Abstract: The article deals with the issue of armed conflict in Ukraine, which can be described as the biggest crisis in the European area in the last twenty years. The aim of the paper is to identify, based on the analysis, the most important negative consequences of the conflict in the context of the internal political development of the country, as well as its impacts on relations on the international scene

Key words: Ukraine, armed conflict, security

JEL : F50, F59, H79

Úvod

Ozbrojený konflikt na Ukrajine je najväčšou krízou v širšom európskom priestore v 21. storočí, do ktorého určitým spôsobom zasahujú štátni aj neštátni aktéri v medzinárodných vzťahoch. Dlhodobý politický a diplomatický rokovací proces v rôznych formátoch nevedol k úplnému ukončeniu vojny. Napriek vyhlásenému režimu prímeria boje na východe krajiny sporadicky pokračujú a potenciál eskalácie do rozsiahlejšieho násilného konfliktu je stále prítomný.

Ďalšia konfrontácia je jednou z hlavných výziev a to nie len pre národnú bezpečnosť Ukrajiny, ale aj pre medzinárodné vzťahy. Aj z tohto dôvodu je Ukrajina v centre pozornosti tých odborníkov na medzinárodné vzťahy, ktorí analyzujú krízu a jej sprievodné znaky. Treba zdôrazniť, že napriek množstvu relevantných odborných štúdií a publikácií je problematika ozbrojeného konfliktu na Ukrajine vzhľadom na vývoj situácie stále aktuálna. Zároveň treba poznamenať, že tento konflikt prebieha, čo predstavuje priestor pre odborné hodnotenie pôsobenia zúčastnených aktérov, ako aj dôsledkov konfliktu. Cieľom príspevku je na základe analýzy dostupných zdrojov, ktoré reflektujú vývoj situácie, identifikovať najdôležitejšie

¹ Príspevok je výsledkom riešenia výskumnej úlohy KEGA 015EU-4/2018 *Negatívne dôsledky ozbrojených konfliktov a ich možné riešenia*.

negatívne dôsledky konfliktu v kontexte vnútropolitického vývoja krajiny, ako aj jeho dopady na vzťahy na medzinárodnej scéne.

1 Štiepenie ukrajinskej spoločnosti

Od Oranžovej revolúcie Ukrajina niekoľkokrát zmenila svoje zahraničnopolitické smerovanie. Politická elita po revolúcii označila za svoju ako prioritu užšie vzťahy s Európskou úniou a NATO. Práve otázka smerovania zahraničnej politiky sa stala kľúčovou v roku 2013, keď pred summitom Východného partnerstva vo Vilniuse odmietol prezident V. Janukovyč podpísať asociačnú dohodu s EÚ. Reakciou na nepodpísanie tejto dohody bola séria masových demonstrácií na Ukrajine, ktorá prerástla do zrážok demonštrantov s políciou. Demonstranti postupne obsadili dôležité vládne budovy v Kyjeve a V. Janukovyč, ako aj mnohí z jeho okolia utiekli z Ukrajiny do ruského azylu. K moci sa dostala prozápadná vláda, ktorá presadzovala európske smerovanie Ukrajiny ako aj jej vstup do Severoatlantickej aliancie. Takúto alternatívu však nepodporila časť obyvateľov vo východných regiónoch a na polostrove Krym. V roku 2014 viedli silné proruské nálady na Kryme k tomu, že vláda autonómnej republiky vyhlásila referendum o rozšírení autonómie republiky Krym a o jeho pripojení k Rusku. Následne Vladimir Putin podpísal zákon o vstupe Republiky Krym do RF. Ukrajina a medzinárodné spoločenstvo tieto kroky neuznali a uvalili na Rusko sériu sankcií. Vlna nepokojov pokračovala aj vo východných regiónoch. Tie napokon prerástli do ozbrojených zrážok a následne do vojny, ktorá má dnes podobu zamrznutého konfliktu.

Je potrebné zdôrazniť, že jedným z hlavných dôvodov nepokojov na začiatku konfliktu bola práve snaha novovzniknutej vlády Ukrajiny orientovať sa v zahraničnej politike výlučne na vzťahy so západnými krajinami. Na polarizáciu ako na opačný vektor konsolidácie Ukrajiny v otázke zahraničnopolitického smerovania upozorňovali v priebehu vývoja krajiny mnohí autori.² Podľa nášho názoru sú vnútorné (politické, ideologické, náboženské, jazykové) prvky štiepenia ukrajinskej spoločnosti kľúčovými determinantmi transformácie Ukrajiny. Zároveň ovplyvňujú politickú stabilitu, nakoľko sú zdrojom hrozieb a rizík. Štiepne línie, ktoré sú charakteristické pre Ukrajinu, sú schopné autonómne alebo vzájomne determinovať politické rozpory. Tieto rozpory samozrejme prispievajú k fragmentácii ukrajinskej spoločnosti, čo vyústilo do situácie, keď sa jedna strana snaží presadiť svoje predstavy o ďalšom vývoji krajiny, ale nenachádza pochopenie u inej strany polarizovanej ukrajinskej spoločnosti.

Vyššie uvedené sa do istej miery zhoduje s myšlienkami amerického profesora Samuela Huntingtona, ktorý vo svojej práci „Stret civilizácií“ uvádza, že hlavným zdrojom konfliktov v blízkej budúcnosti nebude ideológia alebo ekonomika.³ Najdôležitejšia čiara rozdelenia ľudstva má byť podľa jeho názoru určená práve kultúrou. Autor vo svojej práci načrtol líniu „veľkého historického delenia“ alebo stretu civilizácií, ktoré priamo ovplyvňuje Ukrajinu. S. Huntington vymedzil východnú hranicu Európy. Autor naznačil, že táto línia, ktorá oddeľuje západokresťanské národy od moslimských a pravoslávnych národov, vedie cez Ukrajinu a západ Bieloruska a „oddeľuje zjednotený západ od pravoslávneho východu.“⁴ Je to tiež kultúrna hranica Európy, ktorá sa stala politickou a hospodárskou hranicou. Existencia takejto deliacej čiary podľa autora vysvetľuje úspechy pri presadzovaní demokracie a trhovej ekonomiky v krajinách, ktoré historicky patria ku katolicizmu, a zlyhanie demokratizačného procesu v tých krajinách, ktoré sa nachádzajú mimo tejto línie.

Huntington vo svojej práci tvrdí, že Ukrajina je rozdelená krajina s dvomi rôznymi kultúrami. Hranica medzi civilizáciami, ktorá oddeľuje Západ od pravoslávnej cirkvi, už

² NAHORNA, L. (1998): Politická kultúra ukrajinského narodu: istoryčna retrospektyva i súčasni realii;

³ HUNTINGTON S. F. (2003): Stolknovenie cyvilizacij.

⁴ HUNTINGTON S. F. (2003): Stolknovenie cyvilizacij, s. 243-244.

niekoľko storočí prechádza stredom krajiny.⁵ Autor v tejto súvislosti píše o niekoľkých faktoroch polarizácie, ktoré rozdeľujú východ a západ Ukrajiny.

V súvislosti s týmto treba poznamenať, že historický vývoj viedol k vzniku niekoľkých ukrajinských regiónov (západný, centrálny, južný, východný), v ktorých na základe systému historických vzťahov vznikali regionálne subkultúry s rozdielnymi etnickými, sociálno-ekonomickými, kultúrnymi a jazykovými špecifikami v každom z týchto regiónov. Rôzne časti územia dnešnej Ukrajiny boli v rôznych historických obdobiach súčasťou rôznych štátnych útvarov (Rusko, Poľsko, Rakúsko, Uhorsko, Československo) s odlišnými politickými systémami, ideológiou, ekonomickým vývojom a kultúrou. Regionálne štiepenie ukrajinskej spoločnosti je v zásade nemenné. Aj z tohto dôvodu pretrvávajú nebezpečenstvo vzniku a prehĺbovania konfliktov, ktoré sú spojené s voľbou ďalšieho geopolitického smerovania krajiny, problémom obnovenia územnej celistvosti Ukrajiny a výberom modelov spolunažívania s obyvateľmi regiónov, ktoré nepodliehajú pod kontrolu centrálnej vlády.

Navyše sa pôvodné sociokultúrne rozdelenie Ukrajiny, ktoré sa v postsovietskom období úsilím politickej elity transformovalo na politické štiepenie stalo faktorom polarizácie ukrajinskej spoločnosti. Polarizácia spoločnosti sa považuje za nebezpečný jav, ktorý oslabuje a poškodzuje všetky inštitúcie nevyhnutné pre fungovanie demokracie, prehľbuje napätie, deformuje neformálne, ale zásadné normy tolerancie.⁶ V tomto prípade je dôležitá a do istej miery aj rozhodujúca úloha politickej elity, ktorá buď zvolí cestu konsolidácie spoločnosti alebo bude bojovať o moc neberúc do úvahy rizika, ktoré sú spojené s prehĺbovaním polarizácie.

2 Dôsledky ozbrojeného konfliktu: vnútropolitický kontext

V dôsledku ozbrojeného konfliktu stratila Ukrajina kontrolu nad 400 km hranice s Ruskom. Konflikt na východe Ukrajiny je jedným z najtragickejších v Európe od druhej svetovej vojny. Počas piatich rokov vojny bolo v Donbase zabitých 13 000 ľudí. Zranených bolo 28 000.⁷ Ukrajina stratila kontrolu nad územím Doneckej a Luhanskej oblasti (17 tisíc km²), čo spolu s Krymom predstavuje 43,7 tis. km² (celkovo – 7,2 % územia Ukrajiny).⁸ Na východnej Ukrajine vznikli nové pseudoštátne subjekty podliehajúce ruskému vplyvu („Donecká ľudová republika – Luhanská ľudová republika“), a ktoré sú príjemcami ruskej finančnej pomoci. V týchto regiónoch ako aj v mnohých oblastiach krajiny dochádza k militarizácii, čo prispieva k ďalšiemu napätiu.

Ďalším problémom Ukrajiny je otázka vnútorné presídlených osôb, ktoré boli nútené opustiť miesta bydliska a vystáť sa do iných oblastí Ukrajiny. Vnútorne presídlených osôb z Doneckej oblasti, Luhanskej oblasti a z Krymu je viac ako 1,4 milióna.⁹ Je potrebné poznamenať, že údaje o počte týchto osôb sa líšia podľa zdroja a niekedy si navzájom protirečia. V každom prípade je však tento počet významný a väčší ako počet obyvateľov niektorých európskych štátov. Ukrajina je bezpochyby na prvom mieste v Európe v počte vnútorne presídlených osôb.

Konflikt viedol aj k migrácii za hranice štátu, čo umožnilo rýchly nárast počtu osôb pracujúcich legálne v zahraničí, pričom migračný tok pracovníkov bol zosilnený smerom na západ. Údaje zo štátnej migračnej služby ukazujú, že v rokoch 2010 – 2012 pracovalo v zahraničí takmer 1,2 milióna Ukrajincov. Podľa ukrajinského ministerstva sociálnej

⁵ HUNTINGTON S. F. (2003): *Stolknovenie civilizácií*, s. 255.

⁶ CAROTHER, T. – O'DONOHUE, A. (2019): *How to Understand the Global Spread of Political Polarization*.

⁷ RADIO FREE EUROPE, RADIO LIBERTY (2019): *Death Toll Up To 13,000 In Ukraine Conflict, Says UN Rights Office*.

⁸ UNITED NATIONS (2020): *Speakers Urge Peaceful Settlement to Conflict in Ukraine, Underline Support for Sovereignty, Territorial Integrity of Crimea, Donbas Region*.

⁹ MINISTERSTVO SOCIALNOJI PILITIKY UKRAJINY (2019): *Vnutrišno premiščení osoby*.

politiky v roku 2019 to bolo 3,2 milióna. Z tohto počtu si v roku 2019 viac ako 2,7 milióna ukrajinských občanov našlo prácu v EÚ.¹⁰ V roku 2018 ukrajinskí pracovní migranti poslali domov 14,7 miliárd dolárov, čo predstavuje medziročný nárast o 17 percent. V roku 2019 to bolo 15,8 miliárd dolárov, čo predstavuje 9,5 percenta HDP Ukrajiny.¹¹

V dôsledku konfliktu Ukrajina utrpela obrovské finančné a hospodárske straty. Zložitá sociálno-ekonomická situácia, kriticky nízka úroveň príjmov a rozsiahla nezamestnanosť sú jedným z hlavných dôvodov, prečo obyvatelia vstúpajú do ozbrojených síl a dobrovoľných oddielov. Viac ako 3 milióna ľudí stále potrebuje humanitárnu pomoc a ochranu, veľa z nich nemá prístup k sociálnym dávkam alebo podpore. Vodná, vzdelávacia a zdravotná infraštruktúra sú vážne poškodené. V roku 2019 došlo k 50 udalostiam s poškodením škôl, čo je o 200 % viac ako v roku 2018.¹² Samozrejme, ozbrojený konflikt viedol aj k mnohým ďalším negatívnym následkom.

3 Dôsledky ozbrojeného konfliktu: medzinárodný kontext

Existuje názor, podľa ktorého bola eskalácia napätia spôsobená nielen chýbajúcou vnútornou politickou konsolidáciou, ale aj gravitačným účinkom pôsobenia hlavných mocností, a nie teda primárne nejakým civilizačným rozdielom. Geopolitika hrá podľa týchto názorov dominantnú úlohu, zatiaľ čo regionálna dynamika má oveľa menší význam.¹³

Dlhodobá vnútropolitická kríza na Ukrajine, ktorá vyústila do ozbrojeného konfliktu, mala za následok zintenzívnenie reakcií zo strany medzinárodných aktérov – USA, EÚ a Ruskej federácie. Zároveň došlo aj k zhoršeniu vzťahov medzi týmito štátmi. Roky politického a diplomatického úsilia prezentovaného v rôznych formátoch nevedlo k pozitívnym výsledkom. Rusko bolo vylúčené zo skupiny G8. V roku 2014 bolo zbavené hlasovania v Parlamentnom zhromaždení Rady Európy (PZ RE). V reakcii na protiprávnu anexiu Krymu a úmyselnú destabilizáciu Ukrajiny EÚ od marca 2014 postupne zavádzala reštriktívne opatrenia proti Rusku. Ide o rôzne druhy reštriktívnych opatrení - diplomatické opatrenia, individuálne reštriktívne opatrenia (zmrazenie aktív a cestovné obmedzenia), reštriktívne opatrenia v oblasti hospodárskych vzťahov s Krymom a Sevastopolom, hospodárske sankcie, obmedzenia týkajúce sa hospodárskej spolupráce.¹⁴ Na politickej a diplomatickej úrovni demonštrujú západné krajiny solidaritu s Ukrajinou, poskytujú jej vojenskú, finančnú, hospodársku a humanitárnu pomoc. Je zrejmé, že politika sankcií má kumulatívny účinok a „cena“ za agresiu stúpa, zatiaľ však neovplyvňuje geopolitické postavenie RF vo všeobecnosti. Podľa ukrajinských politikov je cieľom zahraničnej politiky RF voči Ukrajine oslabiť ukrajinskú štátnosť, blokať smerovanie Ukrajiny do EÚ a NATO, a kontrolovať a podriať Ukrajinu záujmom Ruska. Ďalším cieľom Ruska je oslabiť konkurentov a obnoviť jeho štatút veľmoci, ktorá, ignorujúc medzinárodné právo, presadzuje svoje záujmy z pozície sily, snaží sa preformátovať zavedený svetový poriadok podľa svojho vlastného scenára. Na druhej strane, Rusko vníma zmenu zahraničnopolitickej orientácie Ukrajiny ako priamu bezpečnostnú hrozbu a hrozbu jeho národných záujmov. Pokiaľ bol pri moci Viktor Janukovyč, ktorého režim bol skorumpovaný, snažilo sa Rusko vplývať na situáciu pomocou série priamych prostriedkov vrátane tých finančných: „Rusko udržiavalo nadštandardné diplomatické aktivity so svojimi

¹⁰ CHUKHNOVA, M. (2020): Ukrainian labor migrants turn west. One in seven wage-earning Ukrainians is a labor migrant.

¹¹ CHUKHNOVA, M. (2020): Ukrainian labor migrants turn west. One in seven wage-earning Ukrainians is a labor migrant.

¹² UNITED NATIONS (2020): Upcoming Period Will Be Crucial to Resolution of Conflict in Ukraine, International Officials Tell Security Council.

¹³ WAAL, TH. – TWICKEL, N.: Beyond Frozen Conflict. Scenarios for the Separatist Disputes of Eastern Europe, p. 5.

¹⁴ EUROPSKA RADA, RADA EUROPSKEJ ÚNIE. (2020): Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine.

susednými štátmi, nad ktorými však malo mocensko-politický, kultúrny, ale i ekonomický vplyv.¹⁵ Nová politická elita Ukrajiny sa však snažila ruský vplyv oslabiť a integrovať krajinu do EÚ. Z pohľadu Ruska tak bolo negované úsilie, ktoré investovalo do podpory predchádzajúceho režimu na čele s V. Janukovičom. Vláda RF nadobudla presvedčenie, že Európska únia a Spojené štáty počas ukrajinskej krízy, ale aj v priebehu jej riešenia uplatňujú politiku vytlačania Ruska z tohto priestoru a aktívne podporujú sily, ktoré Rusko označuje za protiruské. Pre štáty Európskej únie boli vzťahy s Ruskom v minulosti jednou z najviac diskutovaných otázok európskej zahraničnej politiky. Konflikt na Ukrajine môžeme označiť za dôležitý geopolitický míľnik, ktorý predstavuje najvážnejšiu politickú krízu v Európe od konca studenej vojny. „Prejavy, akcie a opatrenia realizované jednotlivými stranami sa vo veľkej miere podobali na tie, ktoré zodpovedali stavu počas existencie ZSSR. Na základe týchto okolností bola európska zahraničná partnerská politika, realizovaná napríklad v podobe Východného partnerstva (EÚ, 2018), ako aj iných aktivít, ktoré EÚ v tejto súvislosti iniciovala (napr. Čiernomorská synergie), hodnotená ako neúspech.“¹⁶ EÚ si však pri reakcii na agresiu sankciami, politickou a ekonomickou podporou nového ukrajinského vedenia a udržiavaním diplomatických kanálov s Ruskom zachovala v prevažnej miere otázok súdržnosť.

Záver

Konflikt na Ukrajine je charakteristický negatívnou dynamikou na všetkých úrovniach. Jedným z dôležitých dôsledkov je humanitárna kríza v konfliktnom regióne, ktorú ukrajinské vláda účinne nerieši. Rastúca izolácia východných regiónov, nad ktorými Ukrajina stratila kontrolu, zvyšuje ich závislosť od Ruska. Kyjev považuje anexiu Krymu a konflikt na Donbase za príklady ruskej agresie. Rusko a separatisti trvajú na tom, že konflikt v Donbase je občianskou vojnou s etnicko-politickým pozadím. Toto vnímanie neumožňuje nájsť spoločné východisko a nevedie ku kompromisu. Rôzne rozmery konfliktu sú pevne prepojené. Vnútropolitický a medzinárodnopolitický kontext sa vzájomne prelínajú. Za týchto podmienok bude ťažké dosiahnuť pokrok. Napriek snahám o mierové riešenie konfliktu absentujú v postupe ukrajinskej vlády jasne definovaná stratégia, komplexnosť, efektívnosť a konzistentnosť. Zo strany Ruska zas nie je viditeľná snaha o kompromis. Výsledné riešenie však bezpochyby určí mieru geopolitickej stability celej strednej a východnej Európy.

Použitá literatúra:

1. CAROTHER, T. – O'DONOHUE, A. (2019) How to Understand the Global Spread of Political Polarization. [online]. In: *Carnegie Endowment for International Peace*. [Citované 30. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://carnegieendowment.org/2019/10/01/how-to-understand-global-spread-of-political-polarization-pub-79893>
2. EUROPSKA RADA, RADA EUROPSKEJ ÚNIE. (2020) Reštriktívne opatrenia EÚ v súvislosti s krízou na Ukrajine. [online]. In: *Európska rada*. [Citované 30. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/sanctions/ukraine-crisis/>
3. HUNTINGTON, S. F. (2003): *Stolknovenie civilizácii*. Moskva: vydavateľstvo AST LLC. 603 s.
4. CHUKHNOVA, M. (2020) Ukrainian labor migrants turn west. One in seven wage-earning Ukrainians is a labor migrant. [online]. In: *Eurasianet*. 22. 06. 2020. [Citované 23. 6. 2020.] Dostupné na internete: <https://eurasianet.org/ukrainian-labor-migrants-turn-west>

¹⁵ SOLIK, M. – BAAR, V. (2016): Koncept „Ruského sveta“ ako nástroj implementácie soft power v ruskej zahraničnej politike, s. 21.

¹⁶ IVANČÍK, R. (2019): Manažment európskej bezpečnosti a obrany: komparatívna analýza klauzúl o vzájomnej obrane v Lisabonskej zmluve a o kolektívnej obrane vo Washingtonskej zmluve, s. 129.

5. IVANČÍK, R. (2019): Manažment európskej bezpečnosti a obrany: komparatívna analýza klauzúl o vzájomnej obrane v Lisabonskej zmluve a o kolektívnej obrane vo Washingtonskej zmluve. [online]. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2019, ročník XVII, č. 2, s. 126-145. [Citované 30. 5. 2020.] Dostupné na internete: https://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/medzinarodne-vztahy/archiv/2019/2/MV2019-2.pdf
6. MINISTERSTVO SOCIALNOJI PILITIKY UKRAJINY (2019) Vnutrišno premişčeni osoby. [online]. In: *Ministerstvo social'noji pilitiky Ukrajiny*. [Citované 30. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Vnutrishno-peremishcheni-osobi.html>
7. NAHORNA, L. (1998): *Polityčna kul'tura ukrajinskoho narodu: istoryčna retrospektyva i sučasni realii*, Kyjev: Stylos, 1998.
8. RADIO FREE EUROPE, RADIO LIBERTY (2019) Death Toll Up To 13,000 In Ukraine Conflict, Says UN Rights Office. [online]. In: *Radio Free Europe, Radio Liberty*, 26. 02. 2019. [Citované 30. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.rferl.org/a/death-toll-up-to-13-000-in-ukraine-conflict-says-un-rights-office/29791647.html>
9. SOLIK, M. – BAAR, V. 2016. Koncept 'Ruského sveta' ako nástroj implementácie soft power v ruskej zahraničnej politike. In *Politické vedy*. [online]. Roč. 19, č. 1, 2016. ISSN 1335–2741, s. 8-47. Dostupné na internete: <http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/archiv-vydani/2016/1-2016/martin-solik-vladimir-baar.html>
10. UNITED NATIONS (2019) Speakers Urge Peaceful Settlement to Conflict in Ukraine, Underline Support for Sovereignty, Territorial Integrity of Crimea, Donbas Region. [online]. In: *United nations*. [Citované 30. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.un.org/press/en/2019/ga12122.doc.htm>
11. UNITED NATIONS (2020) Upcoming Period Will Be Crucial to Resolution of Conflict in Ukraine, International Officials Tell Security Council. [online]. In: *United nations*. [Citované 30. 5. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.un.org/press/en/2020/sc14112.doc.htm>

Kontakt:

PhDr. Rudolf Kucharčík, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: rudolf.kucharcik@euba.sk

Mgr. Tetyana Zubro, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

AFRICKÝ POHĽAD NA EKONOMICKÝ ROZVOJ: PRÍKLAD TANZANIE

AFRICAN PERSPECTIVE ON DEVELOPMENT: THE CASE OF TANZANIA

Mykhaylo Kunychka

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: mykhaylo.kunychka@euba.sk

Abstrakt: Od polovice 20. storočia sa stretávame s alternatívnym prístupom v teoretickom chápaní rozvoja, ktorý bol založený na obmedzení ekonomických vzťahov medzi bohatými krajinami Západu a chudobnými krajinami Juhu. V tomto období sa začína rozvíjať teória závislosti, ktorej praktické odporúčania sa stavajú populárnymi nástrojmi na riešenie problémov hospodárskeho rastu v menej rozvinutých krajinách. Hlavné princípy teórie závislosti boli použité aj niektorými politickými lídrami po získaní nezávislosti štátov Afriky v 60. rokoch 20. storočia. Cieľom článku je analyzovať historický vývoj hospodárstva Tanzánie, pričom zdôrazňujeme genézu, vývoj a úpadok ekonomickej politiky rozvoja „zvnútra“, ktorá bola založená na postulátoch teórie závislosti a princípoch socializmu.

Kľúčové slova: ekonomický rozvoj, hospodárska politika, teória závislosti, medzinárodné ekonomické vzťahy, Tanzánia

JEL: F63, B14

Abstract: The beginning of the second half of the 20th century was a period of development of an alternative approach in the theoretical understanding of development that was based on the reduction of economic relations between the rich North and poorer South. During this period the dependency theory began to develop as the practical recommendations that became popular tool for solving the problems of economic growth in developing countries. The main principles of the dependency theory were also applied by some political leaders after the independence of African states in the 1960s. The aim of the article is to analyze the historical development of the economy of Tanzania, while emphasizing the genesis, development and decline of the economic policy of development “*from the inside*”, which was based on the postulates of dependency theory and principles of socialism.

Key words: economic development, economic policy, dependency theory, international economic relations, Tanzania.

JEL: F63, B14

Úvod

Začiatok druhej polovice 20. storočia sa stalo obdobím vývoja-alternatívneho prístupu v teoretickom chápaní rozvoja, ktorý bol založený na obmedzení ekonomických vzťahov rozvojových štátov s rozvinutými ekonomikami. V tom čase jeden z členov ekonomickeho oddelenia OSN Hans Singer a výkonný riaditeľ Hospodárskej komisie pre Latinskú Ameriku (ECLA) Raúl Prebisch, publikovali práce¹ o problémoch rozvojových krajín, ktoré sú spôsobené zapojením jednotlivých štátov chudobného Juhu do medzinárodnej deľby práce.

¹ Viz. SINGER, H. W. (1949): Economic progress in underdeveloped countries, PREBISCH, R. (1950): The economic development of Latin America and its principal problems.

Singerom a Prebischom bola formulovaná známa hypotéza, podľa ktorej relatívna cena výrobkov s nízkou pridanou hodnotou (suroviny alebo poľnohospodárske výrobky) vyjadrená v cene hotových priemyselných výrobkov sa časom znižuje. Ak teda menej rozvinuté krajiny vyvážajú primárny tovar s nízkou pridanou hodnotou a dovážajú hotové výrobky zo zahraničia, ich reálne výmenné relácie sa zhoršujú a tieto štáty sú nútené vyvážať čoraz viac surovín a poľnohospodárskych výrobkov na pokrytie importov. Singer a Prebish kritizovali globálny systém výmeny statkov a medzinárodnej deľby práce, ktoré napriek snahám o vnútorný rozvoj ochudobňuje krajiny periférie. Autori rozvíjali koncepciu periférneho hospodárstva samostatne a rozchádzali sa v názoroch ohľadom mechanizmu tvorby cien v bohatom a chudobnom svete, súhlasili však s obmedzením ekonomickej interakcie krajín preriférie s bohatými západnými štátmi zavedením protekcionistických opatrení.

Teória periférneho hospodárstva od začiatku 50. rokov minulého storočia stimulovala rozvoj ďalších teórií o nespravodlivosti výmeny v medzinárodných hospodárskych vzťahoch, kam patria aj predstavitelia severoamerickej školy marxistov vrátane Barana, Franka, Cardosa atď. Neskôr boli diela týchto autorov zjednotené do teórie závislosti, ktorá čerpala svoje myšlienky z teoretických predstáv Singera a Prebisha o nespravodlivej deľbe práce vo svete. Hlavné princípy teórie závislosti boli tiež použité aj niektorými africkými vodcami po získaní nezávislosti štátov Afriky v 60. rokoch 20. storočia. Zásady teórie závislosti a stúpcov marxizmu sa vo všeobecnosti uplatňovali v mnohých afrických krajinách na začiatku ich štátnej a hospodárskej formácie, vrátane Egypta za vlády Džamála Násira, Mali pod kontrolou vojenského diktátora Musu Traoreho alebo Zambie pod vedením prezidenta Kennetha Kuandeho.² Základy teórie závislosti a afrického socializmu boli uplatnené aj prvým prezidentom Tanganiky a neskôr aj Zjednotenej Tanzanie.³ Prijaté zásady Deklarácie z Arushe v roku 1967 určili socialistickú a demokratickú štruktúru Tanzanie a zásadu hospodárskeho rozvoja „zvnútra“, čo malo za cieľ podporiť domácu výrobu, obmedziť dovoz a vytvoriť kolektívne poľnohospodárstvo.⁴

Cieľom článku je analyzovať historický vývoj hospodárstva Tanzanie od začiatku nezávislosti, v ktorej bola prvým prezidentom implementovaná hospodárska politika založená na princípoch teórie závislosti. V texte článku sa zaoberáme genézou, vývojom a úpadkom politiky rozvoja „zvnútra“ v Tanzánii v období vladnutia Juliusa Nyerereho. Dáta o hospodárskom výkone boli získané z starších publikácií vzhľadom na nedostupnosť údajov za skúmané obdobie v medzinárodných štatistických databázach. Údaje k zahraničnoobchodnej činnosti a niektoré sociálno-ekonomické ukazovatele boli získané z databáz Konferencii Spojených národov pre obchod a rozvoj (UNCTAD) a Svetovej banky.

1 Predkoloniálne obdobie a získanie nezávislosti Tanzanie

V roku 1885 ako výsledok berlínskej konferencie sa región územia dnešnej Tanzanie dostal pod kontrolu Nemecka, ktoré vytvorilo koloniálne zoskupenie Tanzanie, Rwandy a Burundi s názvom Nemecká východná Afrika.⁵ Koloniálna nadvláda začala rozsiahle využívanie prírodného bohatstva, ale aj budovanie modernej železničnej siete, ktorá spájala centrálny región krajiny s pobrežím. Taktiež bol organizovaný rozsiahly systém plantáží, kde sa pestovala káva, bavlna, a sisal. Dôležitou produkovanou surovinou bol aj kaučuk. Hospodársky život krajiny bol založený na plantážach nemeckých spoločností, kde sa využívala

² MONGULA, B.S. (1994): Development Theory and Changing Trends in Sub-Saharan African Economies 1960-89. In: *African Perspectives on Development. Controversies, Dilemmas and Openings*, s. 90.

³ IKECHUKWU, O.B. (2009): African Theories of Development and the Reality of Underdevelopment. In: *International Journal of Development and Economic Sustainability*, s. 14.

⁴ VOKES, R. (2018): African perspectives on development. In: *The Routledge Handbook of African Development*, s. 12.

⁵ MAXON, R. M. (2009): East Africa: an introductory history, s. 169.

lacná pracovná sila miestneho obyvateľstva. Nemecká koloniálna nadvláda nad Tanganikou skončila až po Prvej svetovej vojne, keď kontrola nad väčšinou územia prešla do rúk Spojeného kráľovstva. Po Druhej svetovej vojne sa začali objavovať nacionalistické snahy o získanie nezávislosti. Vyvrcholením hnutí o národné oslobodenie bolo v roku 1954 vytvorenie politickej strany Africká národná únia Tanganiky, ktorej vodcom bol jej zakladateľ Julius Nyerere.⁶ V roku 1962 sa v súlade s novou ústavou stala Tanganika republikou a J. Nyerere jej prvým prezidentom. O dva roky neskôr bola medzi Tanganikou a Zanzibarom uzavretá politická zmluva, na základe ktorej vznikla v roku 1964 Tanzánijská zjednotená republika.

Julius Nyerere bol jedným z mála afrických lídrov, ktorí mali svoju vlastnú víziu politického a ekonomického smerovania krajiny. Nyerere sa priklonil k socialistickému modelu rozvoja a pokúsil sa implementovať stratégiu hospodárskeho rozvoja „zvnútra“. V prvých rokoch nezávislosti spočívala hospodárska politika Tanzánie v miernej podpore substitúcie dovozu a štátnej podpore malých poľnohospodárov. V prvom období nezávislosti hospodárstvo Tanzánie vykazovalo stabilný ekonomický rast a príjem na obyvateľa rástol okolo 2 % ročne.⁷

2 Tanzánia pod vedením Juliusa Nyerereho

Počas vlády Juliusa Nyerereho sa Tanzánia začala rozvíjať smerom k africkému socializmu. Vnútna a zahraničná hospodárska politika sa riadila zásadami Deklarácie z Arushy prijatej v roku 1967. V podstate, išlo o socializmus družstevného typu alebo tzv. princíp *ujamaa*,⁸ ktorý navrhol Nyerere. Prijatá deklarácia stanovila socialistický vektor rozvoja s demokratickými základmi a zabezpečením rovnakých príležitostí a práv pre všetkých obyvateľov Tanzánie.⁹ Ekonomická stratégia bola založená na rozvoji družstevného poľnohospodárstva, ktoré by malo umožniť štátu posilniť nezávislosť od zahraničnej pomoci. Politika rozvoja „zvnútra“ predpokladala znárodnenie tanzánijských komerčných bánk, poisťovacích inštitúcií a spoločností pôsobiacich v oblasti zahraničnoobchodnej činnosti. Za účelom znárodnenia boli zapojení zahraniční špecialisti, ktorých úlohou bolo aj vzdelávanie manažérov štátnych podnikov a inštitúcií. Zahraničné hospodárske vzťahy boli kontrolované štátom. Podľa Deklarácie z Arushy bol protekcionizmus hlavným zahranično-ekonomickým princípom. Zakázaná bola aj vonkajšia finančná pomoc. V poľnohospodárstve vznikali družstevné spoločnosti, ktoré sa vytvárali sústredením fariem v jednotlivých obciach. Vo vidieckych oblastiach boli zriadené školy, kde bolo zavedené špeciálne poľnohospodárske vzdelávanie. Poľnohospodárstvo sa však vyznačovalo nízkou mechanizáciou a chemizáciou. Podľa Nyerereho modelu rozvoja mal rast národného hospodárstva pochádzať z družstevného poľnohospodárskeho systému.¹⁰ S cieľom industrializovať národné hospodárstvo v rámci zahraničnoobchodnej politiky bola zavedená politika substitúcie importu domácou výrobou, produktivita kapitálu však zostala na nízkej úrovni. Znárodnenie podnikov malo nepriaznivý vplyv na ich riadenie a ekonomické výsledky. Nasledovne boli straty štátnych spoločností pokrývané zo štátneho rozpočtu.

⁶ BJERK, P. (2015): Building a peaceful nation: Julius Nyerere and the establishment of sovereignty in Tanzania, 1960–1964, p. 38.

⁷ BERTHÉLEMY, J. C. et al. (2001): EmergingAfrica. [Online.] In: *OECD*, 2001. [Citované 31. 03. 2020.] Dostupné na internete: https://read.oecd-ilibrary.org/development/emerging-africa_9789264195745-en#page4

⁸ Ujamaa (*svahilčina*) – koncept, ktorý tvoril základ politiky sociálneho a hospodárskeho rozvoja v Tanzánii. Ujamaa znamená „rozšírená rodina“ alebo „bratstvo“ a je politickým konceptom, ktorý tvrdí že človek sa stáva človekom za pomoci spoločnosti alebo komunity. Propaguje zásady socializmu.

⁹ POTTS, D. (2005): Policy Reform and the Economic Development of Tanzania. [Online.] In: *Bradford Centre for International Development*, 2005. [Citované 02. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://bradscholars.brad.ac.uk/bitstream/handle/10454/3031/Researchpaper14Potts.pdf?sequence>

¹⁰ VOKES, R. (2018): Africanperspectives on development. In: *TheRoutledgeHandbook of AfricanDevelopment*, s. 12-13.

Koncom 70. rokov až do začiatku 80. rokov 20. storočia viedli relatívne vysoké svetové ceny ropy a zhoršujúce sa reálne výmenne relácie k rýchlej inflácii a vzniku tzv. čiernej ekonomiky, ktorej súčasťou bolo pašovanie tovaru. Nelegálna obchodná činnosť umožňovala vyhnúť sa zdaneniu a cenovej kontrole, ktorá bola populárnym nástrojom regulácie v socialistickom hospodárstve Tanzánie. Podľa Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) predstavoval neoficiálny vývoz tovaru približne polovicu vývozu krajiny.¹¹ Napriek pokusom o zníženie dovozu sa obchodný deficit prehĺbil na bezprecedentnú úroveň a problém platobnej bilancie viedol k pozastaveniu vládnych rozvojových projektov. V roku 1980 predstavoval obchodný deficit 746 miliónov USD, teda najväčšiu hodnotu od získania nezávislosti.¹² Inflácia, ktorá bola na začiatku 80. rokov približne 30 %, spolu s klesajúcou poľnohospodárskou produkciou a zahraničným dlhom, viedla k recesii a Nyerere v roku 1985 rezignoval pod tlakom verejnosti. Za posledných päť rokov vladnutia Nyerere reálny príjem obyvateľstva v primere klesal až 1,6 % ročne. Vývoj ekonomiky a inflácie v Tanzánii sú znázornené v Tabuľke 1. Medzi hlavné faktory vplyvu na výkon Tanzánijského hospodárstva na konci vladnutia Nyerereho je možné zaradiť prevažne exogénne príčiny vrátane poklesu medzinárodných cien na exportné komodity (káva, čaj, kešu orechy alebo tabak) a zhoršenie reálnych výmenných relácií¹³ alebo vojenský konflikt medzi Ugandou a Tanzániou v období rokov 1978 – 1979, ktorý viedol k redukcii tanzánijských devízových rezerv. Jednou z najdôležitejších príčin ekonomickej recesie sa považuje zvýšenie nákladov na pokrytie zahraničnej zadlženosti pri rastúcich úrokových mierach v dôsledku zhoršenia štátnych financií.

V roku 1986 nepriaznivá situácia prinútila vládu naštartovať spoluprácu s Medzinárodným menovým fondom. Podmienky zahraničného úverovania vyžadovali zrušenie dotácií a cenovej kontroly, odstránenie niektorých sociálnych služieb a zníženie počtu zamestnancov štátnych spoločností.

Tabuľka 1: Dynamika vývoja HDP a inflácie v období rokov 1965 – 1989

<i>Obdobie</i>	<i>Rast HDP, %</i>	<i>Rast realneho príjmu na osobu</i>	<i>Inflácia, %</i>
1965-1970	5,7	2,5	11,1
1970-1976	5,1	1,9	14,9
1976-1979	1,8	1,0	30,6
1980-1985	1,2	-1,6	27,6
1986-1989	3,7	0,9	11,6

Prameň: vlastné spracovanie autora na základe údajov Bagachwa, 1992, p. 23.

Po odchode Nyerereho Tanzánia začala cestu k budovaniu trhovej ekonomiky. Boli naštartované procesy privatizácie a liberalizácie.¹⁴ Nová vláda pod vedením Aliho Hassana Mwinyiho však brzdila prijatie reforiem smerujúcich k voľnému trhu a zásady Deklarácie z Arushy mali naďalej veľký vplyv na inštitucionálnu a ekonomickú štruktúru štátu. Počas výkonu funkcie prezidenta Mwinyiho, boli redukované princípy *ujamaa*, t. j. zmiernili sa obmedzenia zahraničného obchodu a začal sa proces privatizácie. Vláda nového prezidenta,

¹¹ BERTHÉLEMY, J. C. et al. (2001): Emerging Africa. [Online.] In: *OECD*, 2001. [Citované 31. 03. 2020.] Dostupné na internete: https://read.oecd-ilibrary.org/development/emerging-africa_9789264195745-en#page4.

¹² UNCTAD (2020): Merchandise: Trade balance, annual. [Online.] In: *UNCTAD Statistics*, 2020. [Citované 08.06.2020.] Dostupné na internete: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>.

¹³ KANAAN, O. (2019): Tanzania's Experience with Trade Liberalization. [Online.] In: *Finance & Development*, 2020. [Citované 08. 06. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2000/06/pdf/kanaan.pdf>.

¹⁴ CSABAY, M. (2011): *Ekonomika rozvojových štátov*, s. 247.

ktorý vládol až do roku 1995, sa vo všeobecnosti vyznačuje zavedením princípu liberalizmu nie len v hospodárstve, ale aj v náboženstve-či sociálnych hodnotách.

3 Zmena hospodárskej politiky a začiatok liberalizácie

V roku 1986 sa začalo v Tanzánii obdobie reforiem, ktoré sprevádzala devalvácia národnej meny. Za obdobie jedného roka a premeny princíпов hospodárskej politiky tanzánijský šiling devalvoval približne dvakrát z 17,5 šilingov v roku 1985 do 32,7 šilingov za 1 americký dolár v roku 1986.¹⁵ V nasledujúcich desaťročiach nasledovalo ďalšie prudké znehodnotenie tanzánijskej národnej meny. V roku 2017 výmenný kurz amerického dolára k tanzánijskému šilingu predstavoval až 2228,8. Program reforiem tanzánijskej ekonomiky pozostával zo stabilizácie a štrukturálnych zmien, taktiež sa obnovil aj prílev zahraničnej pomoci. Začiatkom 90. rokov vláda zmiernila svoju rozpočtovú politiku a obrátila sa na centrálnu banku pre udelenie pôžičiek. Bola pozastavená aj úhrada úverových požiadaviek. Vzťahy so zahraničnými veriteľmi boli obnovené len v roku 1995 za vlády tretieho prezidenta zjednotenej Tanzánie Benjamína Mkapu.

V 90. rokoch tanzánijské hospodárstvo rástlo nerovnomerne s poklesom rastu HDP do 0,5 % v prvej polovici a zrýchlením rastu v druhej polovici desaťročia. Od roku 1991 do roku 1994 vďaka súkromným investorom sa podiel investícií na HDP zvýšil na 25 %. Investície smerovali do infraštruktúry, ťažby zlata, obchodu, financií a nehnuteľností, hoci prílev investícií do spracovateľského priemyslu zostal na relatívne nízkej úrovne. Vzhľadom na zápornú úrokovú sadzbu sporiacich účtov v priebehu 80. rokov, ktorá predstavovala okolo -20 % až -30 % sa znížila aj miera úspor.¹⁶ Zákaz zahraničných pôžičiek taktiež obmedzil prílev investícií zameraných na rozvoj ľudského kapitálu. Výdavky na vzdelávanie predstavovali počas 90. rokov minulého storočia približne 4 % HDP. Veľká časť štátnej podpory bola poskytnutá vysokoškolským inštitúciám, čo malo nepodstatný vplyv na zlepšenie vzdelávania a následne aj životnej úrovne chudobného obyvateľstva. Náklady na vysokoškolského študenta boli v priemere stokrát vyššie ako náklady na žiaka v základných školách.¹⁷ Ako následok sa podiel zápisov na základnej škole znížil z 96 % v roku 1980 na 68 % v roku 1995.¹⁸

Záver

Od začiatku svojej nezávislosti Tanzánia začala uplatňovať princípy socializmu a teórie závislosti, čo sa stalo hlavným teoretickým základom pre implementáciu hospodárskej a zahraničnoobchodnej politiky. Ekonomika skúmaného štátu sa riadila myšlienkami prvého prezidenta J. Nyerereho, ktoré boli zahrnuté do základov Deklarácie z Arushy. Program „rozvoja zvnútra“ mal svoje pozitívne aj negatívne výsledky pre hospodárstvo, ktoré však často viedli k neefektívnemu riadeniu, korupcii a výskytu prvkov nepotizmu v štátnych spoločnostiach. Začal narastať deficit štátneho rozpočtu, čo viedlo k nasledovnému pozastaveniu štátnych rozvojových programov. V konečnom dôsledku politika rozvoja zvnútra viedla k rastu vnútroštátnych sociálno-ekonomických problémov. V polovici 80. rokov minulého storočia bola Tanzánia nútená obrátiť sa na Medzinárodný menový fond a ďalších

¹⁵ UNCTAD (2019): Currency exchange rates, annual, 1970-2017. [Online.] In: *UNCTAD Statistics*, 2019. [Citované 02. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=117>.

¹⁶ NDANSHAU, M. O. – KILINDO, A. A. (2012): Interest Rates and Financial Savings in Tanzania: 1967-2010. [Online.] In: *MPRA Working Paper*, 2012. [Citované 08. 06. 2020.] Dostupné na internete: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/44387/1/MPRA_paper_44387.pdf.

¹⁷ BERTHELEMY, J. C. et al. (2001): EmergingAfrica. [Online.] In: *OECD*, 2001. [Citované 24. 02. 2019.] Dostupné na internete: https://read.oecd-ilibrary.org/development/emerging-africa_9789264195745-en#page4.

¹⁸ WORLD BANK (2018): Schoolenrollment, primary (% gross). [Online.] In: *WorldDevelopmentIndicators*, 2018. [Citované 04. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR?locations=TZ>.

zahraničných veriteľov. Po zmene vládnucej elity došlo k odklonu od politiky socializmu a princípov *ujamaa*, boli implementované nové zásady liberalizácie a deregulácie. Od polovice 80. rokov sa Tanzánia vydala na cestu budovania voľného trhu a zapojenia do medzinárodného systému del'by práce.

Na záver je potrebné konštatovať, že politika rozvoja zvnútra a uplatnenie princípov afrického socializmu sa preukázali ako neúčinné, ktoré viedli k deštrukcii hospodárskeho systému zjednotenej Tanzánie.

V súčasnosti Tanzánia uplatňuje hospodársku politiku liberalizmu a otvorenej ekonomiky, čo má svoje pozitívne dopady ako zníženie zadlženosti, rast HDP a príjmu na osobu. Musíme taktiež zdôrazniť aj viaceré negatívne stránky politiky *laissez-faire*, a to nerovnomerná distribúcia príjmov, zhoršenie reálnych výmenných relácií alebo rastúca závislosť na zahraničných trhoch a medzinárodných finančných inštitúciách. Dlhotrvajúcim problémom Tanzánie zostáva vysoká produktová koncentrácia výroby a exportu zlata, tabaku a ďalších poľnohospodárskych výrobkov.

Použitá literatúra:

1. BAGACHWA, M. (1992): Background, Evolution and Essence and Prospect of Current Economic Reform in Tanzania. In: *Market Reforms and Parastatal Restructuring in Tanzania*. Dar es Salaam: Economic research bureau, 1992. ISBN 978-9987882618
2. BERTHÉLEMY, J. C. et al. (2001): Emerging Africa. [online.] In: *OECD*, 2001. [Citované 31. 03. 2020.] Available at: https://read.oecd-ilibrary.org/development/emerging-africa_9789264195745-en#page4.
3. BJERK, P. (2015): *Building a peaceful nation: Julius Nyerere and the establishment of sovereignty in Tanzania, 1960–1964*. Rochester: University of Rochester Press, 2015. ISBN 978-1580465052.
4. CSABAY, M. A kol. (2011): *Ekonomika rozvojových štátov*. Bratislava: Ekonom, 2011. ISBN 978-80-225-3129-0
5. IKECHUKWU, O.B. (2009): African Theories of Development and the Reality of Underdevelopment. In: *International Journal of Development and Economic Sustainability*, Vol. 4, No. 4, p. 12-19.
6. KANAAN, O. (2019): Tanzania's Experience with Trade Liberalization. [Online.] In: *Finance & Development*, 2020. [Citované 08. 06. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2000/06/pdf/kanaan.pdf>
7. MAXON, R. M. (2009): *East Africa: An Introductory History*. Morgantown: West Virginia University press, 2009. ISBN 978-1-933202-46-4.
8. MONGULA, B.S. (1994): Development Theory and Changing Trends in Sub-Saharan African Economies 1960-89. In: *African Perspectives on Development. Controversies, Dilemmas and Openings*. London: James Currey Ltd., 1994.p. 84-95.
9. NDANSHAU, M. O. – KILINDO, A. A. (2012): Interest Rates and Financial Savings in Tanzania: 1967-2010. [Online.] In: *MPRA Working Paper*, 2012. [Citované 08. 06. 2020.] Dostupné na internete: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/44387/1/MPRA_paper_44387.pdf
10. POTTS, D. (2005): Policy Reform and the Economic Development of Tanzania. [Online.] In: *Bradford Centre for International Development*, 2005. [Citované 02. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://bradscholars.brad.ac.uk/bitstream/handle/10454/3031/Researchpaper14Potts.pdf?sequence>
11. PREBISCH, R. (1950): The economic development of Latin America and its principal problems. [Online.] In: *ECLA*, 1950. [Citované 29. 03. 2020.] Dostupné na internete: <https://repositorio.cepal.org/bitstream/handle/11362/30088/S4900192.pdf?sequence=1>

12. SINGER, H. W. (1949): Economic progress in underdeveloped countries. In: *Social Research*, 1949, Vol. 16, No. 1, pp. 1-11.
13. UNCTAD (2019): Currency exchange rates, annual, 1970-2017. [online.] In: *UNCTAD Statistics*, 2019. [Citované 02. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=117>
14. UNCTAD (2020): Merchandise: Trade balance, annual. [Online.] In: *UNCTAD Statistics*, 2020. [Citované 08. 06. 2020.] Dostupné na internete: <https://unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx>
15. VOKES, R. (2018): African perspectives on development. In: *The Routledge Handbook of African Development*. London: Routledge, 2018. p. 10-18.
16. WORLD BANK (2018): School enrollment, primary (% gross). [online.] In: *World Development Indicators*, 2018. [Citované 04. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR?locations=TZ>

Kontakt:

Ing. Mykhaylo Kunchka, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: mykhaylo.kunchka@euba.sk

COMMENTS ABOUT THE ACTIONS TO FULFILL THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS IN THE CUBAN ENERGY ENVIRONMENT

Desiree Llaguno Cerezo^a - Marian Cordero Pío^b

^a Law School, University of Havana, San Lazaro and L, Plaza de la Revolucion, Havana, Cuba,
e-mail: desiree@lex.uh.cu

^b Law School, University of Havana, San Lazaro and L, Plaza de la Revolucion, Havana, Cuba,
e-mail: mcorderopio@gmail.com

Abstract: Energy Law has become, in the last decades, in one of the primordial bases on worldwide development strategies. This article analyzes the recognition of Energy Law in the fulfillment of the MDGs and the SDGs, especially in Latin-American region. It defines Cuba's efforts on including the right to access to energy in the development of the national plans, as well as the innovative approach of the mobile generation of energy as a complement for the national system of energy. In this research paper were used the juridical analysis and the historic-logical scientific methods. With the installation of the platforms for the generation of energy, Cuba became the first country in Latin-America with this technology. These advances represent a necessary, high priority and low pollution investment for Cuba. The rapid generation allows the right of access to energy no to be affected while very important changes are made to the national energy system.

Keywords: Energy Law, MDGs, SDGs, mobile generation of energy, Cuba, environmental, alternative energy sources.

JEL: K320, Q420

Introduction

Every phase of the evolution of human life, every state policy, business and financial activity has energy as an essential part on its implementation. The forms of energy generation and their use can be valued from different perspectives. Several decades ago and from a legal viewpoint, the Energy Law has gained merit.¹ There are theoreticians who defend, at all costs, its scientific autonomy.² The Energy Law mainstreams many of the economic, commercial, civil and administrative relations and it has been filled with even more content with access to energy as a Human Right.

The principal goals of this investigation is to demonstrate the importance acquired by Energy Law in the legal international scenario with emphasis in the recognition of the right to access to energy in the MDGs and the SDGs; and to define Cuba's efforts on including the right to access to energy in the development of the national plans. Special reference is made to the mobile generation of energy as an innovative technology, its effects on the national energy system, the advantages of this form of generation and the legal aspects of reference.

¹ Recalling the European Chart of Energy from 1991, the International Chart of Energy on May 2015 and recognizing the right of access to energy in the Sustainable Development Goals in September of the same year.

² *Vid.* Individualization aspects of Energy Law which differ from International Public Law: the consideration of transnational enterprises as subjects of law, the need of a system with particular rules, the consideration of private or administrative contracts as the principal source of law (in analogy with international treaties and accords) and the strong debate of custom as simple recommendation. *Vid* HEFTYE ETIENNE, F. (1997) "Las fuentes del Derecho Internacional Energético" and "El Derecho Energético" [online].

In this research paper were used the juridical analysis (to evaluate, from the science of law, the legal aspects related to the mobile energy generation) and the historic-logical (to establish patterns of behavior and interconnection among events of similar nature and transcendence) scientific methods.

1 The Energy Law in the legal international scene

In Latin America and the Caribbean, the energy issue is one of the pillars for bilateral agreements in commerce and one of the most consolidated integrationist schemes with effects outlined for short and long terms, with the objective of achieving a fairer and equitable distribution in the plural economic and social reality of the region.

The first milestone in the process at the level of regional organizations and working groups occurs in 1964, with the creation of the Regional Electrical Integration Commission.

Later in 1973, the Latin American Energy Organization (OLADE³) was created in the context of a serious energy crisis and with 27 signatory states (from its constitutional agreement). In 2005 in Caracas (Venezuela), the first meeting of Energy Ministers of the South American Community of Nations was held, in which a declaration was issued for the adoption of a multilateral agreement for the coordination of energy policies and expedite decision-making. Then in 2007, within the framework of the first South American Energy Summit, the UNASUR⁴ Energy Council was created, entrusted with the creation of an action plan and an energy integration treaty.⁵

In September 2000, following the United Nations Millennium Summit, the Millennium Declaration was adopted.⁶ From the statements and the analysis of its content, there is only found indirect protection as a *sine qua non* requirement for development and life.

In September 2015, during the Sustainable Development Summit, the 2030 Agenda for Sustainable Development was approved, setting the 17 Objectives to be followed in order to seek for a new development paradigm.⁷ The SDGs had a much more inclusive, integrated and environmentalist approach. This time, in the Objective No. 7,⁸ full recognition was made to the right to access energy, as a complement for the optimization of life. It would be the first time that an international legal instrument recognizes it. It changed conceptions, now the main concerns are not the mere statistics of electrification, but its forms of generation (which had to be friendlier to environment, had to cover the energy demands, had to be sustainable and for everyone).

These resolutions of the UN General Assembly, are not binding instruments by nature, but they became genuine indicators of the progress made by the states in pursuit of the eradication of poverty and a mechanism for evaluating social and state commitment.

2 Cuba: compliance with the MDGs⁹ and the SDGs¹⁰

Since 1959 national goals were raised in order to improve the social welfare, to increase and/or match the living standards of the different sectors of the population.

³ OLADE: Organización Latinoamericana y Caribeña de Energía; according to the Spanish acronym.

⁴ UNASUR: Unión de Naciones de América del Sur; according to the Spanish acronym.

⁵ RUCHANSKY, B. (2013) “Integración eléctrica en América Latina: Antecedentes, realidades y caminos por recorrer”

⁶ A/RES/55/2 “Millennium Declaration”

⁷ A/RES/70/1 “Transformar nuestro mundo: la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible”

⁸ According to the purposes of this investigation, some of the most relevant objectives are 7, 9, 12, 13, 17.

⁹ MDGs: Millennium Development Goals.

¹⁰ SDGs: Sustainable Development Goals.

With the adoption of the Millennium Declaration in 2000, Cuba had already fulfilled three objectives,¹¹ however, a commitment was made to prioritize all the MDGs and to improve its indicators. Three national monitoring reports were presented and the MDGs expectations of full coverage were high. In September 2015, Cuba declared fulfilled the eight objectives and the goals proposed in the millennium declaration.

With the approval of the 2030 Agenda, Cuba engages in large national projects in order to achieve the set 17 SDGs and 169 goals. The 2019 voluntary report of Cuba remarks that one of the most relevant activities is the national economic and social development plan until 2030 known as PNDES¹² 2030. Six strategic axes are established, aligned to the 17 Objectives¹³ and under the leadership of a national group for the implementation of the 2030 Agenda, led by the Ministry of Economy and Planning, and involving the central state administration organizations, national entities and other partakers from society.¹⁴

The PNDES has the merit of being a flexible and less centralized program. It is a strategy for development, with a systemic, integral and sustainable approach, and a consented medium and long term vision. It projects structural guarantees for the full enjoyment of human rights backed by the Agenda and the Objectives.

3 Cuba and the Access to Energy

The issues related to guaranteeing access to affordable, reliable, sustainable and modern energy are aligned in four of the PNDES strategic working axes.

By 2016 the electrification of 99.6% of Cuban human settlements was achieved. The main forms of power generation of the Cuban national electric system are thermoelectric plants, generator sets and gas turbines.

It begins to assess a change in the energy matrix¹⁵ with the generation from environmentally friendly sources.¹⁶ In this sense, the official data of the Ministry of Energy and Mines¹⁷ indicates that by 2019, four wind farms were installed and several prospective studies and air characterization were carried out in 88 automatic wind parameter measurement stations; three pilot gasification plants of forest residues and 827 small biogas plants were being operated; 40 solar photovoltaic parks were built and 58 solar thermal energy parks are now under execution; three bioelectric plants attached to sugar mills are under construction for energy generation from sugarcane and forestry biomass and 25 more are on projects; 162 hydroelectric plants operate (34 of them are connected to the SEN¹⁸ and the rest provide power to isolated facilities) and 74 more are projected. In addition, six areas of great marine depths around Cuba have been located, where tidal power possibilities are under study.

Now, if we analyze the context in which Cuba is today: facing the same economic challenges than the countries of Latin America and the Caribbean and facing an increase of the United States government's commercial, economic and financial war policies (those that prevent and / or hinder Cuban access to the main international financial institutions, to the international market and that establish a frank persecution of the resources that Cuba can obtain, as well as limiting any foreign trade transaction). This situation and the complicated

¹¹ Objective 2 (universal elementary schooling), 3 (promote gender equity and woman empowerment) and 4 (reduce index of mortality in children under five years old).

¹² PNDES: Plan Nacional de Desarrollo Económico y Social; according to the Spanish acronym.

¹³ *Voluntary Inform of the Implementation of the 2030 Agenda*. (2019)

¹⁴ Resolution 233/2018 Ministry of Economy and Planning of the Republic of Cuba.

¹⁵ The energy matrix is the joint of different sources of energy at the disposal of a country's electric generation, the uses of each of them and the standards of consumption by the population.

¹⁶ One of the answers of Cuba to the compromises of the Marco Convention of the United Nations on Climate Change, and the condition of state part in the Kyoto Protocol, and the Paris Accords.

¹⁷ Official Site of the Ministry of Energy and Mines

¹⁸ SEN: Sistema Energético Nacional; according to the Spanish acronym.

technical conditions of the SEN due to overexploitation and lengthening of maintenance cycles (among other factors), provokes that achieving such projects in a reasonable time is very difficult in the case of Cuba. That is why; in order to implement the development plan, the generation must be increased and the sources must be diversified.

One of the alternatives accomplished in the world is the development of mobile electricity generating platforms (installation of a power plant on a ship or a platform). Among the most advanced technologies in this regard are the Seafloat technology with gas turbines of Siemens Gas and Power¹⁹ and the Karpowership technology with internal combustion engines of Karadeniz Holding.²⁰

The latter company at the end of 2018 became the enterprise with the largest fleet of floating power plants in the world, with more than 15 platforms around the world, for example: in Lebanon, Mozambique, Indonesia and Sierra Leone.

4 Mobile Generation: the experience of Cuba

On April 11th, 2019, an agreement was established between the National Electric Union of Cuba and the Turkish Karadeniz Holding Company. This agreement determined that a floating power plant was to be installed in Cuba. With the arrival of two platforms on June 6th, the largest of the Antilles became one of the nine countries having floating facilities for energy production, built by the Turkish group, and is the first in Latin America to participate in this experience. They were connected to the national electric system from the port of Mariel²¹ for a period of four years.²²

One advantage of this alternative is the provision of rapid energy generation; where a large infrastructure creation is not necessary. It is an ingenious, viable, reliable and responsible form of energy production while the system is re-potentialized and obsolete technology is replaced. It has an industrially small design, but with great energy powers and a reduced CO2 footprint.

5 Lights on the legal support of this form of generation

Regarding the legal relations created around this form of generation, no special national or international norm was found. The most important contracts in the sector is the Energy PPA (Power Purchase Agreement).²³ Some of the fundamental clauses applicable are: the duration of the contract, supply point, volume, price, penalty guarantees, deviation management, contract execution planning, voltage and power requirements, port regulations, clauses of breach, exclusion of liability, feasibility study, etc. In reference to the determination of applicable law, the provisions of the parties are governed by virtue of the principle of autonomy of the will and following the Cuban legal practice; in this regard the technique of *despeçage* could be adopted. We are in the presence of an international, bilateral, onerous, commutative, principal, atypical, successive and deferred contract.

¹⁹ “Centrales de Generación de Energía Flotante” (2019) [online]

²⁰ “Turkey’s Karadeniz Holding reports electricity contract with Cuba in October 2018; but no contract signed five months later” (2019) [online]

²¹ Mariel Bay is a port area since before January 1959, so the conditions were relatively easy to create the so-called “patanas” stay. It is located very close to one of the SEN thermoelectric plants and has availability for connection to distribution substations.

²² VIÑAS RODRÍGUEZ, L. (2019) “Contará Cuba con una Central Eléctrica flotante”

²³ A PPA is a long term contract between a producer and a trader, or between traders in order to buy electricity at a established price, in concurred conditions and during a previously planned period of time. It has different modalities: physical (on-site, off-site), financial or those that work for a renewable energy certificate. Vid. VIÑAS RODRÍGUEZ, L. (2019) “Contará Cuba con una Central Eléctrica flotante”

In the Cuban legal system, there is not a specific regulatory framework applicable to this contractual modality,²⁴ however, its lack of regulation does not prevent the possibility of its legal configuration from modern contractual budgets. For this reason, the commercial rules of the supply contract must be applied, as appropriate.

Conclusion

The 2030 Agenda proposes the Sustainable Development Goals and recognizes the access to energy as a right, as a requirement of development and as an important factor in the reduction of poverty rates worldwide. It was the first international document that recognizes explicitly the access to energy.

Despite the difficult situations that Cuba has faced, the SDGs have been involved in all development programs, including PNDES 2030 which ensures sustainability and the resizing of the economy, as well as the improvement of living standards. In this order, Cuba has aligned with the trends of clean energy and modernization of the energy matrix. That is why Cuba has resorted to the use of one of the newest alternatives globally: mobile generation. These advances represent a low pollution investment to the environment in Cuba (due to the type of technology it uses), necessary (due to the urgent tasks of renovation in the system) and a high priority. The rapid generation allows access to energy not to be affected while changes are made to the system.

Taking into account the inexistence of a typical contract to encircle these relations, the complete legal form, where the mobile energy generation rests, is a genuine integration of law and a mixture of national and international regulations in a fine process of negotiation.

The defense of fundamental freedoms and fair and equitable access to development is a priority task in every way and Cuba is not a stranger to this feeling. Energy Law charges with these new directions and is increasingly structured in an autonomous branch in its own right.

References:

1. “¿Qué es un PPA de energía?” (2018) [online] [Cited 31.6.2019] Available online: http://www.factorenergia.com/blog/noticias/%que_es_un_ppa_de_enerergia_%
2. “Centrales de Generación de Energía Flotante” (2019) [online] [Cited 31.6.2019] Available online: <http://energyandcommerce.com.mx/public.1558633153.95de8a03-1ac2-47af-9fbe-6c66de4d0816.whitepaperseafloatsp>.
3. “El Derecho Energético” [online] [Cited 1.7.2019] Available online: <http://www.clubensayos.com/Temas-Variados/El-Derecho-Energetico/2309368.html>.
4. “Turkey’s Karadeniz Holding reports electricity contract with Cuba in October 2018; but no contract signed five months later” (2019) [online] [Cited 5.6.2019] Available online: <https://www.cubatrade.org/blog/2019/3/31/rbvjp97hn81sa5mgnqmg3pt8yq75p>.
5. A/RES/55/2 “Millennium Declaration” New York, September, 2000.
6. A/RES/70/1 “Transformar nuestro mundo: la Agenda 2030 para el Desarrollo Sostenible” New York, October, 2015.
7. *Contribución de los servicios energéticos a los Objetivos de Desarrollo del Milenio y a la mitigación de la pobreza en América Latina y el Caribe*. Síntesis ejecutiva. Santiago de Chile. Comisión Económica para América Latina y el Caribe (CEPAL), 2009.
8. *Executive Summary of the Milenium Development Goals*. 2015 Inform. New York. United Nations Organizations, 2015.

²⁴ The Cuban Electric Law is as ancient as 1975, this is why it does not include a juridical specificity not even related to this form of generation. From that text, there can only be observed (and by analogy) the competent authority to determine the technical rules of the service, the potential factors and other details.

9. HEFTYE ETIENNE, F. (1997) “*Las fuentes del Derecho Internacional Energético*” [online] [cited 20.6.2019] Available online: <https://biblio.juridicas.unam.mx/bjv./29.pdf>.
10. Law of Foreign Investment 118/2014. National Assembly of the Popular Power of the Republic of Cuba.
11. MARTÍNEZ GARCÍA, Y. and BARBOSA LEÓN, N. (2019) “*Prioridades del Plan Nacional de Desarrollo hasta el 2030*” [online] [cited 30.6.2019] Available online: <https://www.granma.cu/cuba/2019-04-11/prioridades-del-plan-nacional-de-desarrollo-hasta-2030-11-04-2019-23-04-33>.
12. Official Site of the Ministry of Energy and Mines [consulted 1.10.2019] Available on: <https://www.minem.gob.cu/energias-renovables>.
13. Resolution 233/2018 Ministry of Economy and Planning of the Republic of Cuba.
14. RUCHANSKY, B. (2013) “*Integración eléctrica en América Latina: Antecedentes, realidades y caminos por recorrer*” CEPAL, Santiago de Chile 2013.
15. Statistic Yearbook of Cuba (2007). Chapter XXIII “*Cuba y los Objetivos de Desarrollo del Milenio*” [online] [cited 5.6.2019] Available online: http://separata_odm_aec_0.pdf.
16. VIÑAS RODRÍGUEZ, L. (2019) “*Contará Cuba con una Central Eléctrica flotante*” [online] [cited 5.6.2019] Digital Website of Radio Habana Cuba. 11/4/2019 Available on: <http://www.radiohc.cu/noticias/nacionales/188139-contara-cuba-con-un-central-electrica-flotante>.
17. *Voluntary Inform of the Implementation of the 2030 Agenda*. (2019) [online] [cited 15.6.2019] Available online: [http://www.mep.gob.cu/sites/default/files/Documentos/Informe %2520voluntario.pdf](http://www.mep.gob.cu/sites/default/files/Documentos/Informe%2520voluntario.pdf).

Contacts:

MSc. Desiree Llaguno Cerezo

Law School, University of Havana
 San Lazaro and L, Plaza de la Revolucion, Havana, Cuba
 e-mail: desiree@lex.uh.cu

Est. Marian Cordero Pio

Law School, University of Havana
 San Lazaro and L, Plaza de la Revolucion, Havana, Cuba
 e-mail: mcorderopio@gmail.com

ÚLOHA ETIKY V PODMIENKACH GLOBALIZOVANÉHO FINANČNÉHO TRHU¹

THE ROLE OF ETHICS IN THE CONDITIONS OF A GLOBALIZED FINANCIAL MARKET

Jitka Meluchová^a – Martina Mateášová^b

^a Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: jitka.meluchova@euba.sk

^b Fakulta hospodárskej informatiky, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: martina.mateasova@euba.sk

Abstrakt: Príspevok skúma, akú úlohu zohráva etika v činnosti finančných inštitúcií pôsobiacich v rámci globalizovaného finančného trhu. Zameriava sa na uplatňovanie etických princípov a spoločenskej zodpovednosti poisťovní, bánk a finančných sprostredkovateľov pri poskytovaní finančných služieb a pri predaji finančných produktov. V rámci prieskumu bolo vykonané dotazníkové zisťovanie, ako účastníci finančného trhu vnímajú vzťah klient, poisťovateľ a finančný sprostredkovateľ. Cieľom bolo identifikovať možnosti etických nástrojov riadenia a analyzovať etické správanie poisťovní a vnímanie etiky u finančných sprostredkovateľov. Príspevok hľadá nový uhol pohľadu na poisťovaciu činnosť, ktorá má mať okrem ekonomickej stránky aj výrazný etický rozmer.

Kľúčové slová: etika, globalizácia, kooperácia, finančná inštitúcia, finančný trh

JEL: G15, G22

Abstract: The paper examines the role of ethics in the activities of financial institutions operating in a globalized financial market. It focuses on the application of ethical principles and social responsibility of insurance companies, banks and financial intermediaries in the provision of financial services and in the sale of financial products. As part of the survey, a questionnaire survey was conducted on how financial market participants perceive the relationship between client, insurer and intermediary. The aim was to identify the possibilities of ethical management tools and to analyze the ethical behavior of insurance companies and the perception of ethics by financial intermediaries. The article seeks a new perspective on insurance business, which should have a strong ethical dimension in addition to the economic side.

Key words: ethics, globalization, cooperation, financial institution, financial market

JEL: G15, G22

Úvod

Súčasný svet ovláda globalizácia, ktorá ovplyvňuje podnikateľské aktivity finančných inštitúcií pôsobiacich na vzájomne prepojených národných finančných trhoch.² Globalizácia je proces, v ktorom či už človek, obchod, investície, informácie alebo trh prekračujú hranice jedného štátu a postupne odstraňujú s tým súvisiace obmedzenia.³ Otvorenie národných trhov a väčšia liberalizácia síce umožnili ľahší prístup na svetové trhy, ale práve previazanosť

¹ Článok bol spracovaný v rámci projektu: VEGA č. 1/0120/18 „Moderné nástroje riadenia rizika v interných modeloch poisťovní v kontexte direktívy SolvencyII“ riešenom na FHI EU v Bratislave.

² ANTOŠOVÁ, N. (2006): Globalizace a mezinárodní organizace, s. 12.

³ NORBERG, J. (2006): Globalizace, s. 10.

a komplexnosť finančných trhov mali mnohokrát za následok problémy bánk, poisťovní alebo výrobných firiem po celom svete, čo sa prejavilo napríklad v období ekonomickej recesie spôsobenej finančnou krízou.⁴ Úloha etiky a aplikácia spoločensky zodpovedného podnikania je jednou z možností, ako korigovať tento stav. Etika a morálka zohrávajú dôležitú úlohu vo všetkých oblastiach ľudského života. Všetky zmeny, ktoré vedú k zníženiu životnej úrovne obyvateľstva, poklesu zisku podnikov alebo k vývoju nižšieho ekonomického rastu, vytvárajú potrebu ochrániť to, čo už existuje a zabezpečiť aj budúci vývoj udalostí eliminovaním rizík s tým spojených. Sektor poisťovníctva je práve tým odvetvím, ktorého úlohou je poskytovať ochranu poisteným subjektom pred rizikami a neistotami, ktoré ich ohrozujú v rôznych situáciách a v priebehu času. Je preto nevyhnutné vytvoriť legislatívne a etické prostredie s účinným kontrolným mechanizmom, ktorému bude možné dôverovať a kde otázka etiky bude vnímaná s najvyššou zodpovednosťou.

Príspevok skúma pohľad na etiku a spoločenskú zodpovednosť pri vykonávaní najmä poisťovacej a sprostredkovateľskej činnosti. Zámerom je hľadať nový uhol pohľadu na poisťovaciú činnosť, ktorá má mať, okrem ekonomickej stránky, aj výrazný etický rozmer. V celosvetovej ekonomike sú to okrem bánk práve poisťovne, ktoré by mali byť zárukou finančnej stability a istoty klientom – fyzickým a právnickým osobám. Mnohé zmeny v ekonomickej situácii firiem a v životnej úrovni občanov majú bezprostredný vplyv na ponuku a dopyt po poistení, čím sa poisťovne stávajú určitým ukazovateľom ekonomického rozvoja a prosperity v čase konjunktúry, ale aj indikátorom ekonomickej stagnácie v čase finančnej krízy alebo pandémie. Prostredníctvom dotazníkového prieskumu bolo analyzované vnímanie etiky na finančnom trhu v Slovenskej republike a získané informácie boli vyhodnotené.

1 Spoločensky zodpovedné podnikanie na finančnom trhu

Poisťovne a banky vykonávajú podnikateľskú činnosť v rámci Európskej únie (EÚ) na princípe tzv. *jedinej licencie*, ktorá im umožňuje slobodne sa rozhodnúť, či budú svoje finančné služby poskytovať resp. predávať v inom členskom štáte prostredníctvom vlastnej pobočky, alebo na základe im udeleného práva slobodného poskytovania služieb, teda bez nej. Rovnako občan jednej krajiny EÚ sa môže stať klientom banky alebo poisťovne inej členskej krajiny. Táto liberalizácia finančných služieb zavedená smernicami EÚ prvej, druhej a tretej generácie⁵ mala za cieľ vytvoriť spoločný finančný trh na území EÚ, ktorého základnou myšlienkou je sloboda usídlenia sa a voľného pohybu služieb. Tento trend má však za následok, že veľké finančné inštitúcie vykonávajúce globálne svoju činnosť prenášajú priaznivé i nepriaznivé efekty svojich aktivít do celosvetovej ekonomiky. Regulácia uvedených inštitúcií v rámci jednej krajiny sa ukazuje ako nepostačujúca.⁶ Táto situácia vyvolala potrebu pristúpiť k ďalším opatreniam a to nielen regulatívneho charakteru ale aj vytvárať verejný tlak na spoločenskú zodpovednosť a zodpovedné podnikanie u všetkých subjektov finančného trhu.

Spoločensky zodpovedné podnikanie (*angl. Corporate Social Responsibility, CSR*) má podporiť zámer nájsť v celosvetovej ekonomike dostatok spoločných mravných princípov, ktoré by sa stali základom všeobecne koncipovaných etických štandardov. Súčasne by však vytvárali priestor pre rešpektovanie národného prostredia, kultúrnych odlišností a sociálnych zvyklostí, v ktorých tieto subjekty podnikajú. Skúmaný stav, ako ukázal globálny prieskum spoločnosti Ernst & Young o korupcii a podvodoch,⁷ je iný. Prieskum zistil, že v analyzovaných podmienkach finančnej recesie firmy len veľmi ťažko hľadali spôsob, ako si zaistiť ekonomický rast a súčasne sa nespreneveriť podnikateľskej etike. Väčšina z nich nemala

⁴ ŠVIHLÍKOVÁ, I. (2010): Globalizace a krize: souvislosti a scénáře, s. 54.

⁵ Smernica 64/225/EHS o zrušení obmedzení slobody usadiť sa a slobody poskytovať služby vo vzťahu k zaisteniu a retrocesii a ďalšie.

⁶ URBANOVÁ, T. (2006). Globalizace, s. 23.

⁷ Ernst & Young (2012): Global Fraud Survey.

vybudovaný dostatočne účinný systém riadenia rizika podvodu a korupcie. Pre oslovené firmy bolo dosahovanie zisku či ekonomického rastu stále dôležitejšie ako etické správanie sa. Možnosť zlepšenia stavu videli v presadzovaní a rozširovaní morálnych hodnôt z centrality entity, na všetky úrovne a trhy kde pôsobia, a tak vytvárať tlak na spoločenské povedomie, že to je tá správna cesta k dosiahnutiu trvalo udržateľného rozvoja.

Aplikácia etiky do bežnej praxe sa uskutočňuje prostredníctvom princípov, nástrojov a metód etického riadenia. Cieľom implementácie princípov etického riadenia je ich prenesenie do podnikateľskej filozofie a strategických cieľov danej entity. Na základe toho by malo nasledovať zavedenie jednotlivých nástrojov a metód etického riadenia.⁸ Tieto by mali byť prispôbené predmetu činnosti danej entity a odzrkadľovať špecifické požiadavky na etické konanie v rámci vnútorných i vonkajších vzťahov, v ktorých je entita (napríklad poisťovňa) účastníkom. Určitým vyjadrením postoja entity k rôznym otázkam podnikateľskej etiky je vypracovanie a prijatie vlastných zásad a pravidiel etického správania (napríklad prostredníctvom vlastného etického kódexu). Motiváciou pre ich dodržiavanie by nemalo byť iba to, že za porušenie hrozia sankcie, ale cieľom by mala byť výchova k vyššiemu morálnemu princípu správania sa a konania, ktorá v ponímaní podnikateľskej etiky prinesie danému subjektu konkurenčnú výhodu, pozitívnu verejnú mienku a bude známkou dôveryhodnosti. Tento status dôveryhodnosti *afair-play* prístupu sa u subjektov finančného trhu obzvlášť očakáva.

Práve implementáciou etických princípov sa kultivuje podnikateľské prostredie a v dlhodobom horizonte je cestou k spoločensky zodpovednému podnikaniu.⁹ Zodpovedné podnikanie by malo byť súčasťou firemnej stratégie, a potom by mala byť jeho definícia jedinečná pre každú entitu. O to viac to platí pri poskytovaní finančných služieb vo forme poistenia, pri finančnom sprostredkovaní a poradenstve, ako aj v ostatných oblastiach finančných služieb. Najmä v súčasnom období výkyvov na finančných trhoch je pre poisťovne budovanie dôveryhodných klientskych a obchodných vzťahov, ochrana životného prostredia a firemná kultúra nevyhnutnou platformou pre ustátie dôsledkov ekonomickej krízy spôsobenej pandemiou COVID-19. Predpokladom úspechu novodobej poisťovne by mala byť snaha skĺbiť svoje finančné ciele s cieľmi CSR, ktoré sa stanú súčasťou efektívnej obchodnej stratégie – predaj viac poistných produktov a služieb a vytvoriť pritom hodnotu pre poisťovňu i krajinu, v ktorej pôsobí. Súčasne pozitívne pôsobiť na životné prostredie, podporovať lojalitu a spokojnosť zamestnancov, čo pozitívne posilní hodnotu značky (*angl. branding*) a prinesie úsporu prevádzkových nákladov.¹⁰

Spoločensky zodpovedné podnikanie nezahŕňa teda iba záväzok poisťovne chovať sa v rámci svojho podnikania zodpovedne ale chovať sa tak, aby zosúladiť potreby svojho vnútorného aj vonkajšieho prostredia a tieto jej vzťahy boli transparentné. Spoločenskú významnosť zodpovedného podnikania si uvedomuje aj Európska únia, ktorá v Zelenej knihe¹¹ definuje *CSR ako dobrovoľné integrovanie sociálnych a ekologických hľadísk do každodenných firemných operácií a interakcií s firemnými stakeholdermi*. A práve tu je významný priestor pre finančné inštitúcie, z ktorých sa primárne zameriavame na poisťovne.

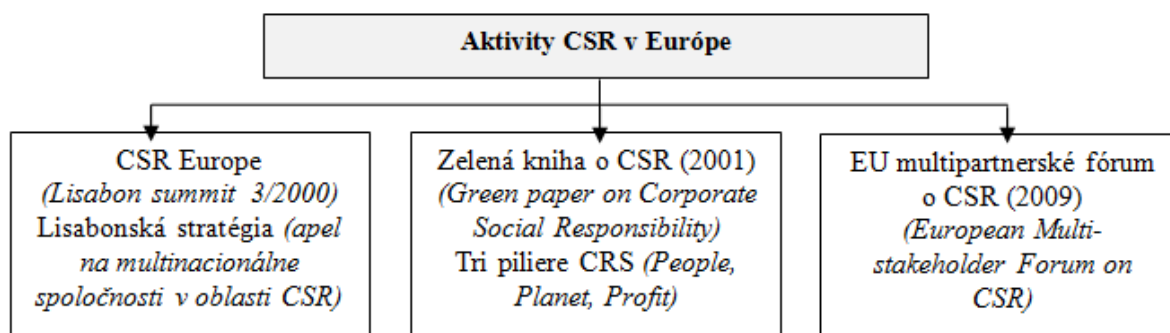
⁸ PUTNOVÁ, A. – SEKNIČKA, P. (2007): Etické řízení ve firmě, s. 25.

⁹ McELHANEY, K. A. (2011): Dobrý biznis, s. 5.

¹⁰ BENNETT, J. (2015): Multinational Corporations, Social Responsibility and Conflict.

¹¹ Zelená kniha (2005): Politika finančných služieb 2005 – 2010.

Schéma 1: Aktivity v rámci zabezpečenia spoločensky zodpovedného podnikania EÚ

Prameň: Vlastné spracovanie podľa európskej legislatívy o CSR.

Aplikácia spoločensky zodpovedného podnikania umožní poisťovni odlíšiť značku od ostatných poisťovní na trhu a upútať pozornosť. To má svoj význam práve v takej oblasti, akou sú finančné služby, kde je cena, kvalita a dostupnosť takmer rovnaká. Implementácia eticky zodpovedného konania do stratégie poisťovne je predovšetkým záležitosťou vrcholového manažmentu. Spočíva v nasmerovaní etických princípov a etickej zodpovednosti za svoju činnosť nielen do vnútorného prostredia, smerom k manažmentu a zamestnancom, ale aj do vonkajšieho prostredia ku klientom (poistencom), obchodným partnerom, investorom, bankám aj konkurencii. Základnou otázkou, ktorá má byť riešená v stratégii poisťovne je: *ako si zachovať konkurencieschopnosť a pritom konať v rámci podnikateľského prostredia eticky?*¹² Pre udržanie konkurencieschopnosti je zásadné práve budovanie značky, ako záruky dôvery, serióznosti a spoľahlivosti, ktorá stavia na tradícii a dlhovekosti. Tento pohľad je uplatniteľný nielen pre hodnotenie dobrého mená poisťovne, jej medializácie a marketingu, ale je dôležitý aj pre dosahovanie uspokojivých ekonomických výsledkov (t. j. maximalizáciu dosahovaného zisku).

Tabuľka 1: Aktívne poisťovne so sídlom v SR a CSR

Názov poisťovne	Prezentuje svoj prístup k CSR	Zdroj dostupných informácií
ALLIANZ - Slovenská poisťovňa, a.s.	áno	https://www.allianzsp.sk/
BNP Paribas Cardif poisťovňa, a.s.	áno	https://bnpparibascardif.sk/
ČSOB poisťovňa, a.s.	áno	https://www.csob.sk/
GENERALI poisťovňa, a. s.	áno	https://www.generali.sk/
KOMUNÁLNA poisťovňa, a.s. VIG	áno	https://www.kpas.sk/
KOOPERATIVA poisťovňa, a.s. VIG	áno	https://www.vig.com
NN Životná poisťovňa, a.s.	áno	https://www.nn.sk/
NOVIS poisťovňa a.s.	obmedzene	https://www.novis.eu/
POŠTOVÁ POISŤOVŇA, a. s.	nie	https://www.ppabk.sk/
UNION poisťovňa, a. s.	áno	https://www.union.sk/
UNIQA poisťovňa, a.s.	áno	https://www.uniqa.sk/
WÜSTENROT poisťovňa, a.s.	nie	https://www.wuestenrot.sk/

Prameň: Vlastný prieskum podľa NBS, 2020.

¹² PUTNOVÁ, A. – SEKNIČKA, P. (2007): Etické řízení ve firmě, s. 67.

2 Uplatnenie etického prístupu pri vykonávaní poisťovacej činnosti

Cieľom implementácie etických princípov do podnikateľskej filozofie a strategických cieľov poisťovne je vytvorenie vlastných etických zásad a pravidiel, ako aj nastavenie účinných nástrojov na zabezpečenie ich dodržiavania. Možnosti, akými môžu poisťovne dosiahnuť tento stav, sú najmä:

- budovanie *vlastnej značky*, ktorá stavia na tradícii a dlhodobom pôsobení na trhu, čo umožní poisťovniam odlíšiť sa od konkurencie a vybudovať si dobré meno ako záruku kvality a stability;
- vypracovanie vlastných *etických pravidiel* nad rámec stanovený legislatívou. Slovenská asociácia poisťovní vypracovala *Kódex etiky v poisťovníctve*¹³, ktorým sa riadia slovenské poisťovne združené v rámci tejto asociácie. Každá poisťovňa však môže uplatniť vyšší štandard etických pravidiel a vypracovať si vlastný etický kódex;
- vytvorenie útvaru *vnútornej kontroly a interného auditu* všetkých svojich činností. Poisťovne sú podľa zákona o poisťovníctve¹⁴ povinné zriadiť tieto útvary v rámci svojej organizačnej štruktúry, ktoré vychádzajú z pravidiel smernice o solventnosti.¹⁵ Tieto útvary sa však primárne zameriavajú na ekonomicko-technickú stránku poistenia. Poisťovne však môžu rozšíriť rozsah vnútorného auditu aj o ďalšie zložky, napríklad o environmentálny audit, personálny audit, etický audit, audit informačných technológií a pod.;
- zabezpečenie *transparentnosti* pri zverejňovaní informácií o poisťovni. A to nielen formou obligatórnych údajov vo finančných výkazoch a iných vyžadovaných ekonomických správach, ale aj zverejňovanie fakultatívnych informácií o zodpovednom podnikaní, realizovaných charitatívnych, vzdelávacích či environmentálnych projektoch. A taktiež zabezpečenie transparentnosti a korektnosti pri riešení sťažností klientov a pri súdnych sporoch s klientmi;
- budovanie *dobrych vzťahov* pri spolupráci so všetkými stakeholdermi a uplatňovanie princípov CSR v oblasti ľudských zdrojov a životného prostredia. Taktiež prijatie účinných nástrojov v boji proti korupcii, legalizácii príjmov z trestnej činnosti a v boji proti organizovanému zločinu.¹⁶ Poisťovne zverejňujú na svojich webových stránkach informácie o CSR, ako aj údaje o realizovaných opatreniach na potieranie korupcie a zabránení praniu špinavých peňazí.

Všetky poisťovne pôsobiace na slovenskom finančnom trhu vykonávajú nejaký druh charitatívnej a sociálnej činnosti avšak len málokto chápú komplexnosť prístupu, ktorý definuje CSR. Len zodpovedné podnikanie, ktoré zvažuje dôsledky svojich aktivít na celospoločenské a ekologické záujmy, v duchu princípu *People, Planet, Profit*, napĺňa pravú filozofiu CSR.

3 Analýza uplatňovania etiky a CSR na finančnom trhu

V rámci praktického skúmania bola problematika etických aspektov a spoločensky zodpovedného podnikania, uplatňovaného pri vykonávaní poisťovacej a sprostredkovateľskej činnosti, riešená v rámci vlastného prieskumu. Prieskum bol realizovaný formou dotazníka. Cieľom prieskumu bolo analyzovať, ako vnímajú účastníci poisťovného vzťahu uplatňovanie etického správania sa v poisťovníctve. Respondentmi prieskumu boli finanční sprostredkovatelia a klienti využívajúci služby poistenia. Dotazník určený pre

¹³ SLASPO (2020): Kódex etiky v poisťovníctve.

¹⁴ Zákon č. 39/2015 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁵ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia (Solventnosť II) prepracované znenie.

¹⁶ Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

sprostredkovateľov poistenia sa zameriaval na zistenie ich informovanosti o kódexoch etiky vydaných v rámci poisťovníctva, či sa nimi riadia a zistiť tak povedomie o uplatňovaní etiky pri vykonávaní ich profesie. Respondentom boli položené viaceré otázky, ktoré mali za cieľ zistiť či sa pri svojej činnosti riadia etickými normami, zaujímal nás aj postoj samotnej poisťovne, ako iniciuje finančných sprostredkovateľov, aby sa oboznámili s kódexmi etiky skôr, než začnú vykonávať sprostredkovanie poistenia a akou formou sa vykonáva, či prostredníctvom školení alebo uplatňovaním iných nástrojov. Prieskum bol vykonaný v najmä v Bratislavskom kraji a respondentmi boli finanční sprostredkovatelia, ktorí spolupracujú s viacerými poisťovňami. Prieskumu sa zúčastnili respondenti na rôznych stupňoch riadenia avšak za predpokladu, že priamo vykonávajú poisťovaciu a sprostredkovateľskú činnosť a sú v priamom kontakte s klientmi.

Zo spracovaných výsledkov prieskumu možno konštatovať, že záujem sprostredkovateľov poistenia o poskytnutie informácií ako aj povedomie respondentov o význame uplatňovania etiky pri vykonávaní ich činnosti nie je veľký. Rozdielny bol aj samotný prístup jednotlivých sprostredkovateľov poistenia k uplatňovaniu etického správania a potrebe znalosti kódexov etiky prijatých v poisťovníctve. Etické správanie a konanie mnohí finanční sprostredkovatelia nepovažujú za rozhodujúci atribút pre úspešné pôsobenie na finančnom trhu. Hlavný dôraz je kladený predovšetkým na dobré znalosti poisťných produktov a služieb, snahu poskytnúť klientom kvalitnú starostlivosť a potrebné informácie pre nastavenie ich poisťnej ochrany. Znalosť samotných kódexov síce nebola vždy zrejماً ale z jednotlivých reakcií a odpovedí sprostredkovateľov prieskum potvrdil, že podstatný je osobný prístup jednotlivca, ktorý je odrazom toho, že nie všetci finanční sprostredkovatelia, ktorí pracujú pre danú poisťovňu majú rovnaké znalosti, osobný a profesionálny prístup a presvedčenie. Výsledky prieskumu potvrdili, že morálne vlastnosti jednotlivca (finančného sprostredkovateľa) sú následne odrazom reality jeho etického správania sa aj pri výkone profesie, a že ak sám jednotlivec nebude presvedčený o potrebe resp. dôležitosti uplatňovania etického prístupu, žiadne prijaté etické kódexy či iné etické nástroje ho neusmernia.

Pre prieskum bola zvolená písomná forma. Bolo rozoslaných 50 dotazníkov finančným sprostredkovateľom z čoho sa vrátilo a mohlo byť predmetom spracovania iba 25, čo predstavuje 50 % návratnosť. Celkovo možno konštatovať značný nezáujem o poskytnutie informácií a preto aj vzorka respondentov, ktorí sú v priamom kontakte s klientmi a zúčastnili sa prieskumu, je veľmi úzka. Z tohto dôvodu aj analýza výsledkov nemá dostatočnú vypovedaciu hodnotu a spracované závery nemožno považovať za všeobecné stanovisko k vnímaniu etických aspektov v poisťovacej činnosti.

Respondentmi prieskumu boli aj klienti, ktorí si prostredníctvom finančného sprostredkovateľa poistenia dojednávajú zmluvný vzťah a poisťné podmienky. Dotazník sa zameriaval aj na zistenie, čo je rozhodujúcim faktorom pre klienta pri výbere konkrétnej poisťovne (vlastné skúsenosti, referencie z okolia, reklama poisťovne a pod.) a aké skúsenosti majú klienti s poskytovateľmi týchto služieb (poisťovňami, finančnými sprostredkovateľmi) v oblasti etického prístupu a konania, a ako ich rozhodovanie poistiť sa ovplyvňuje ich finančná situácia. Údaje pre vykonanie analýzy boli získané prostredníctvom priameho kontaktu s klientmi, ako aj prostredníctvom internetového dotazníka. Návratnosť bola podstatne úspešnejšia ako pri sprostredkovateľoch poistenia a prezentovanú vzorku výsledných zistení možno považovať za hodnovernejšiu. Z osobných stretnutí a rozoslaných 80 dotazníkov klientom sa vrátilo a mohlo byť predmetom spracovania 75, čo predstavuje 94 % návratnosť.

Z výsledkov prieskumu je možné konštatovať, že každý z účastníkov poisťného vzťahu (finančný sprostredkovateľ a klient) je v inom postavení a zastupuje svoje záujmy. Finančný sprostredkovateľ by však mal uprednostniť predovšetkým záujmy klienta a poskytnúť mu odborné poradenstvo pri výbere poisťného produktu, ktorý optimálne kryje jeho riziká. Klient musí mať dôveru, že sprostredkovateľ, ktorý sa chápe ako odborník, má dostatočné znalosti

a skúsenosti, aby poskytol klientovi, ktorý je v postavení laika, objektívny prehľad o súčasných možnostiach, poisťných produktoch a službách ponúkaných na finančnom trhu. Súčasný stav však vypovedá aj o tom, že mnohí klienti sa nespoliehajú iba na odporúčania finančného sprostredkovateľa ale hľadajú aj ďalšie zdroje informácií, k čomu ich môžu viesť rôzne dôvody. Pri svojom rozhodovaní sa nechávajú ovplyvniť referenciami a dôveru považujú za veľmi dôležitý atribút vzájomnej spolupráce.

Záver

Aby v súčasnom prostredí globalizovaného finančného trhu bola finančná inštitúcia (v našom prípade poisťovňa) úspešná a konkurencieschopná nestačí jej len mať „dobré“ finančné produkty. Kvalitu tejto služby preverí až čas. Klient, ktorý si túto finančnú službu kúpi očakáva, že poisťovňa bude schopná aj v budúcnosti plniť svoje záväzky, že bude finančne stabilná, dôveryhodná a etická pri uplatnení právnych nárokov plynúcich z poisťnej či investičnej zmluvy. Vo svete globalizácie, ktorý vo veľkej miere ovplyvňuje aktivity poisťovní, si každý subjekt uvedomuje potrebu zabezpečiť si ochranu pred rizikami a neistotami, ktoré môžu ohroziť jeho existenciu. Rozvoj ekonomiky a životnej úrovne občanov sa tak významne odráža v ponuke poisťných produktov a finančných služieb.

Úlohou etiky a spoločensky zodpovedného podnikania v poisťnom sektore je poskytovať poisteným klientom tieto záruky a istoty, nesústrediť sa iba na zväčšovanie zisku a teritoriálnu expanziu ale zamerať sa na sociálnu, spoločenskú a environmentálnu stránku podnikania, na trvale udržateľný rast, ktorý bude v súlade so záujmami a očakávaniami všetkých participujúcich strán (interných zamestnancom aj externých partnerov). Poisťné produkty a služby, ktoré poisťovne ponúkajú sú zväčša obdobné. Pridanú hodnotu vytvára až samotný prístup poskytovateľa týchto služieb (poisťovne), jeho zamestnancov a spolupracovníkov a to, či svoju profesiu vykonávajú na vysokej odbornej úrovni, podľa svojho najlepšieho vedomia a svedomia, teda v súlade s etikou poisťovacej profesie ale aj vlastnou osobnou a profesionálnou morálkou.

Súčasná ekonomická situácia vo svete má aj svoje pozitíva. Etika získava konkrétny rozmer. Aplikácia etických princípov do každodenných činností a transakcií bánk, poisťovní a finančných sprostredkovateľov sa tak stáva jedinou možnou cestou, ako dosiahnuť dlhodobú prosperitu.

Použitá literatúra:

1. ANTOŠOVÁ, N. (2006): *Globalizace a mezinárodní organizace*. Ostrava: VŠB Technická univerzita Ostrava, 2006. ISBN 9788024814636.
2. BENNETT, J. (2015): *Multinational Corporations, Social Responsibility and Conflict*. [online]. 2015. [Citované 12. 5. 2015.] Dostupné na internete: http://miha.ef.uni-lj.si/_dokumenti3plus2/192804/Class_6_reading_-_Bennett.pdf.
3. Ernst & Young (2012): *Global Fraud Survey*. [online]. 2012. [Citované 6. 5. 2012.] Dostupné na internete: <http://www.ey.com/GL/en/Services/Assurance/Fraud-Investigation---Dispute-Services/Global-Fraud-Survey---a-place-for-integrity>.
4. McELHANEY, K. A. (2011): *Dobrý biznis*. Bratislava: Eastone Books 2011. ISBN 978-80-8109-179-7.
5. NORBERG, J. (2006): *Globalizace*. Praha: Alfa Publishing a Liberální institut, 2006. ISBN 80-86851-32-X.
6. PUTNOVÁ, A. – SEKNIČKA, P. (2007): *Etické řízení ve firmě*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1621-3.
7. SLASPO (2020): *Kódex etiky v poisťovníctve* [online]. 2020. [Citované 6. 5. 2020.] Dostupné na internete: https://www.slaspo.sk/tmp/asset_cache/link/0000021971/Kodex%20etiky%20v%20poistovnictve%202009.pdf.

8. Smernica 64/225/EHS o zrušení obmedzení slobody usadiť sa a slobody poskytovať služby vo vzťahu k zaisteniu a retrocesii.
9. Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/138/ES o začatí a vykonávaní poistenia a zaistenia (Solventnosť II) prepracované znenie.
10. ŠVIHLÍKOVÁ, I. (2010): *Globalizace a krize : souvislosti a scénáře*. Jihlava: Grimmus, 2010. ISBN 978-80-87461-01-3.
11. URBANOVÁ, T. (2006): *Globalizace*. Praha: Alfa Publishing, 2006. ISBN 808685132X.
12. Zákon č. 297/2008 Z. z. o ochrane pred legalizáciou príjmov z trestnej činnosti a o ochrane pred financovaním terorizmu a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
13. Zákon č. 39/2015 Z. z. o poisťovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.
14. Zelená kniha (2005): Politika finančných služieb (Greenpaper: Financial Services Policy) 2005 – 2010, KOM (2005) 177, Brusel 3. 5. 2005.

Kontakty:

doc. Ing. Jitka Meluchová, PhD.

Fakulta hospodárskej informatiky
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: jitka.meluchova@euba.sk

Ing. Martina Mateášová, PhD.

Fakulta hospodárskej informatiky
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: martina.mateasova@euba.sk

KEY FIGURES AND IMPORTANT QUESTIONS BEFORE ENTERING INTO A STRATEGIC PARTNERSHIP WITH A COMPANY

Martin Arnold Moser

University of Sopron, Alexandre Lamfalussy Faculty of Sopron, Erzsébet st., no. 9,
HU-9400 Sopron, e-mail: martin.arnold.moser@phd.uni-sopron.hu

Abstract: Controlling a company is a complex process that consists of coordinating strategy, planning, and supplying information. Key figures are fundamentally absolute or relative values, which clarify and inform about economically relevant facts. The value of a company is determined by the benefits that the company can have for a strategic partner in the future. The benefit results primarily from the financial surpluses that can be generated. In this paper, a selection and use of the competition analysis and of key figure systems for evaluating the "solidity" of companies, as well as their suitability with regard to the establishment of a potential strategic partnership, is made. The article describes important key figures for company valuation with regard to a possible future strategic partnership with a company. In addition, a list of questions is being drawn up that a company should consider before entering into a strategic partnership.

Key words: company analysis, controlling, financial management, strategic partnership

JEL Classification: G32, G34, M41

Introduction

Controlling a company is a complex process that consists of coordinating strategy, planning, and supplying information.¹ The controlling process is a cycle in which the respective strategy for the company is developed and implemented. Planning and control require the establishment of operational plans and budgets, target agreements and performance evaluations. Accounting and reporting are included through the aspect of information supply.

The corporate management is realized through the interaction of the manager and the controller. The controller is responsible for coordination and supply of information, thereby supporting decision-making and ensuring the necessary transparency. The controller structures the control process and keeps it going (system-building and system-coupling coordination). Controlling can also be understood as an intersection between manager and controller.²

Controlling goes through various phases, such as determining the degree of target achievement. From a procedural point of view, it serves as a link for the subsequent planning, decision-making and implementation processes as well as their impetus. A basic distinction is made between premise controls, result controls and procedural and behavior controls. Premise checks check whether and to what extent the decision-making bases still apply. Checks of results determine any deviations through target/actual comparisons. Procedural and behavioral controls are primarily process-oriented and confront the techniques, procedures and procedures used in the planning phase with the originally expected behavior and procedures. The subsequent phase of performing the deviation analysis links various planning and management processes together and is essential for control. The development and implementation of control measures as the next phase presupposes that deviations from specified goals are not accepted, but that appropriate measures to avoid negative deviations from targets are found and

¹ BECKER, W. – ULRICH, P. (2016): Handbuch Controlling, p. 46.

² BECKER, W. – ULRICH, P. (2016): Handbuch Controlling, p. 46-47.

implemented. If the controlling identifies deviations from the target in the next phase of the modification of the objectives, the causes of the deviation must be eliminated by appropriate countermeasures or compensation by a higher achievement of the goals must take place elsewhere.³

The distinction between the terms controlling and controller is defined in the statement on the controller mission statement of the international controller association. The controller acts as a management service provider. With the help of controlling, the controller provides information for the manager as the person responsible for results. The complete range of tasks of the controller is called “controllingship”.⁴

Controllers provide accompanying business service for management for goal-oriented planning and control.

This means:

- Controllers ensure results, financial, process and strategy transparency and thus contribute to greater profitability.
- Controllers coordinate partial goals and partial plans holistically and organize future-oriented reporting across companies.
- Controllers moderate the controlling process so that every decision-maker can act in a goal-oriented manner.
- Controllers ensure the necessary data and information supply.
- Controllers design and maintain the controlling systems.⁵

In order to transfer from the briefly outlined theoretical introduction and explanation of the concept of controlling and the role of a controller to the practical task of this homework, a brief overview of the strategic controlling should be given here.

The aim and tasks of strategic controlling are to support strategic planning and control. The target system essentially consists of the maintenance and further development of the company. The tasks include setting up a suitable planning and control system and coordinating the strategic planning and control process. In addition, strategic controlling ensures that management is provided with information.⁶

The following table shows a selection of strategic and operational controlling instruments. Many of these tools are also used in other areas of the company. In the strategic area, marketing and operational accounting must be mentioned.

Table 1: Exemplary representation of strategic and operational controlling instruments

<i>Strategic tools</i>	
Balanced Score Card	Benchmarking
SWOT analysis	Portfolio analysis
Risk-reward profile	Experience curve concept
Industry Structure Analysis	Environmental analysis
Market analysis	GAP analysis
Competitor analysis	Scenario technique
Company Analysis	Value analysis

³ AMANN, K. – PETZOLD, J. (2014): Management und Controlling, p. 30-32.

⁴ BUCHHOLZ, L. (2009): Strategisches Controlling, p. 15-18.

⁵ INTERNATIONAL GROUP OF CONTROLLING (2001): Controller-Wörterbuch, p. 42-45.

⁶ JOOS, T. (2014): Controlling, Kostenrechnung und Kostenmanagement, p. 10.

Resource and potential analysis	Shareholder Value analysis
Strength/weakness analysis	Target costing
Strategic balance sheet	Based costing
Scoring models	Return plan
<i>Operative tools</i>	
Reporting	Break even analysis
Budgeting	Contribution margin accounting
Zero-based budgeting	ABC analysis
Variance analysis	XYZ analysis
Performance measurement systems	Cost and revenue accounting
Short-term income statement	Planning guide

Source: HÜTTNER, M. – HEUER, K. R. (2004): Betriebswirtschaftslehre (3. Auflage), p. 214.

In this paper, a selection and use of the competition analysis and of key figure systems for evaluating the “solidity” of companies, as well as their suitability with regard to the establishment of a potential strategic partnership, is made.

1 Key figures

After a short theoretical introduction, the following chapter describes selected key figures in detail and discusses their relevance for assessing the “solidity” of a company.

Key figures are fundamentally absolute or relative values, which clarify and inform about economically relevant facts. A key figure system is created by the meaningful relationship of several key figures to each other. Depending on the type of determination, the characteristics of key figures can be either descriptive (if they represent a situation in isolation), explanatory (if they identify a cause and effect relationship) or predictive (if they relate to future circumstances).⁷ Since key figures are suitable for both internal and external purposes, they can be used in a variety of ways. For external analysis and control functions, key figures are mostly used in connection with the balance sheet analysis or a company comparison.⁸ In the in-house analysis and control, key figures are used very strongly and in different variations. Due to the better clarity, key figures are summarized in key figure systems, such as the Du Pont key figure system for analyzing financial company data in a time or business comparison.⁹

1.1 Gearing

A company's debt in relation to total capital is also referred to as the debt ratio or debt-equity ratio. Other names for this key figure would be debt repayment period or debt relief period. The equity ratio is a mirror image of the ratio of equity to total capital. It is an indication of how many losses a company can make up for. Both indicators help to analyze the financial situation and lead to the same statements regarding the financial stability of companies. The leverage ratio now looks at the ratio of debt to equity and can be seen as a sign of a potential over-indebtedness of the company. However, it is important to note that the level of gearing is a purely past-oriented key figure and that developments or already fixed payments in the future will not be taken into account. This form of analysis is also referred to as static gearing. The dynamic gearing ratio tries to eliminate the disadvantage of the past orientation and results from the ratio of effective debt to operating cash flow. The effective debt

⁷ ZIEGENBEIN, K. (2007): Controlling, p. 164.

⁸ REICHMANN, T. (2006): Controlling mit Kennzahlen und Management-Tools, p. 19.

⁹ BUCHHOLZ, L. (2009): Strategisches Controlling, p. 27.

includes the company's liabilities plus the provisions and minus the quickly liquidable assets. The operating cash flow results from the payments that arise from the company's business activities. The dynamic gearing ratio thus describes the period of time that the company needs to repay its existing effective debt from operating cash flow.¹⁰

1.2 Asset coverage

The asset coverage can be determined in two ways. The first option is to measure the ratio of the financing of long-term assets (fixed assets) through equity, i.e. to what extent the fixed assets are covered with equity. The term "golden financing rule" in this context means that long-term assets are also financed long-term, if possible with equity. The target size was originally defined as 100% but has decreased to approx. 40 to 70% and differs from branch to branch. Excessively high levels of asset coverage can indicate inconsistencies in the financing structure on the liabilities side, or the fixed assets have "deficits". The second type of determination measures the ratio of long-term funds available to total fixed assets and is often referred to as the "silver financing rule".

1.3 Liquidity

On the one hand, liquidity denotes the property of being able to convert assets into cash through a sale (structural liquidity), on the other hand it means the ability of a company to meet its payment obligations on time. Liquidity is of particular importance for companies and entrepreneurial activity, since illiquidity can lead to bankruptcy. The liquidity of a company can be described by three different liquidity levels. The distinction lies in the period under consideration, i.e. how quickly an asset can be converted into liquidity to settle liabilities. First-order liquidity describes the short-term situation and results from the ratio of liquid funds to short-term liabilities. It is also known as the cash ratio or cash liquidity. Since it is unrealistic that companies should only be able to cover their short-term liabilities with the currently available cash, a more detailed analysis of liquidity is necessary. Second-degree liquidity therefore results from the ratio of liquid funds, short-term receivables and securities to short-term liabilities. It is also known as the Quick Ratio or Acid Test Ratio. If liquidity of the second degree is less than 1 (or 100%), the liabilities are not entirely covered by liquid funds or assets that can be converted into cash quickly, which can lead to short-term liquidity bottlenecks. For this reason, all third-party liquid assets are used for comparison. It therefore results from the ratio of current assets to current liabilities. It is also known as the current ratio.

The classic liquidity indicators (1st, 2nd and 3rd degree) explained above have weaknesses because they only calculate a factor or a percentage, but do not specify the deadlines, which is why additional analyzes are necessary. The deadlines relate on the one hand to trade payables and on the other hand to receivables from the same.¹¹

1.4 Return on sales

The return on sales is a key performance indicator, which gives a percentage of how much of a euro of sales remains as profit. It is also known as Return on Sales (RoS). It results from the ratio of ordinary operating profit to sales. In other words, the profitability of sales indicates the share of sales revenue that the respective company generated as a profit or loss from its operating activities. This key figure should be examined and analyzed more closely over time and compared with the values of companies belonging to the industry. Companies with dominant positions in particular have very high return on sales. In comparison, the return on sales in the bulk goods market and at retailers is often lower. As already mentioned in the

¹⁰ BEHRINGER, S. (2018): Controlling: Lehrbuch Studienwissen kompakt, p. 45-46.

¹¹ HEESSEN, B. (2019): Basiswissen Bilanzanalyse, p. 101.

theoretical explanation of the key figure “asset coverage”, the profitability of sales also varies greatly from branch to branch. If the profitability of sales is too low according to the evaluation scheme below, then strategic and operational efforts must be made immediately to improve the profitability of sales.¹²

The following guidelines are suggested in the literature for the assessment of profitability.

Table 2: Evaluation scheme “return on sales”

<i>Evaluation scheme</i>	Very good – 1	Good – 2	Medium – 3	Bad – 4	At risk – 5
<i>Return on sales</i>	> 10%	8-10%	5-8%	0-5%	< 0%

Source: KUGLER, S. – GIRMSCHEID, S. (2018): Unternehmensfinanzierung und -rating mit System, p. 15.

1.5 Cash flow

The cash flow is a key figure for the payment balances, i.e. the deposits less the withdrawals. The latter describe changes in cash and cash equivalents, which consist of cash and credit balances due on demand. The cash flow represents the surplus of cash generated in a certain period and is a key figure for assessing the financial and liquidity situation. The so-called free cash flow (FCF) describes the surpluses of cash remaining after investments and financing costs. In order to be able to assess the financial performance of companies, the cash flow is often considered as a percentage of the operating performance, i.e. the ratio of the cash flow from the result to the achieved sales (supplemented by changes in the inventory to the operating performance). The amount determined is primarily available for investments, profit distributions and debt repayments and is an important rating indicator.

The following guidelines are suggested in the literature for the assessment of cash flow as a percentage of operating performance:

Table 3: Evaluation scheme “cash flow in [%] of the operating power”

<i>Evaluation scheme</i>	Very good – 1	Good – 2	Medium – 3	Bad – 4	At risk – 5
<i>Cash flow</i>	> 10%	8-10%	5-8%	0-5%	< 0%

Source: KUGLER, S. – GIRMSCHEID, S. (2018): Unternehmensfinanzierung und -rating mit System, p. 13.

1.6 Return on assets

The return on assets is also known as return on investment (RoI). It describes how much has been earned from the capital invested. This key figure is divided into the multiplicatively linked quantities of the profitability already explained and the capital turnover. The return on total capital can be improved in two ways. If one starts with the return on sales, cost savings or sales increases with constant development of the other size can lead to an improvement in the key figure. If one starts with the reduction of the capital employed, there is an increase in the capital turnover and consequently also an improvement in the total return on capital.¹³ The total return on capital describes the return on the total invested capital of a company and enables the efficiency of the capital employed to be assessed. It is also a measure of a company's creditworthiness.¹⁴

¹² KUGLER, S. – GIRMSCHEID, S. (2018): Unternehmensfinanzierung und-rating mit System, p. 15.

¹³ BEHRINGER, S. (2018): Controlling: Lehrbuch Studienwissen kompakt, p. 50.

¹⁴ KUGLER, S. – GIRMSCHEID, S. (2018): Unternehmensfinanzierung und-rating mit System, p. 132.

The following guidelines are proposed in the literature for the assessment of return on assets:

Table 4: Evaluation scheme “return on assets”

Evaluation scheme	Very good – 1	Good – 2	Medium – 3	Bad – 4	At risk – 5
Return on assets	> 15%	12-15%	8-12%	0-8%	< 0%

Source: KUGLER, S. – GIRMSCHIED, S. (2018): Unternehmensfinanzierung und-rating mit System, p. 23.

2 Questionnaire

The value of a company is determined by the benefits that the company can have for a strategic partner in the future. The benefit results primarily from the financial surpluses that can be generated. Non-monetary aspects are generally not taken into account in a company valuation. In business administration, there are various valuation methods for companies, such as capital value-oriented or market price-oriented processes. For the company valuation, certain information about the relevant and affected companies is necessary, which can be determined in the course of the following exemplary questionnaire. In principle, due diligence of both companies should be carried out to identify potential risks (and opportunities), which helps to collect the information about the target companies required for the final decision of a strategic partnership. It forms the basis for the company valuation and enables a better assessment of the value of the company under consideration.¹⁵

Classically, companies are mostly valued using the so-called earnings value method. The profits of the last three balance sheet years are used and an average value is calculated, which is then multiplied by a factor x in order to obtain a company value.¹⁶ Companies have tangible and intangible assets that need to be valued. They have an individual value for the respective company itself, but this may possibly be lower in the case of removal and sale. The estimated sales proceeds from these assets must be added to the determined enterprise value. Hidden reserves are far more difficult to calculate. The potential of a company with which you want to enter into a strategic partnership is interesting. However, these must first be recognized. As part of a company valuation, it must also be checked which competitors the company in question is exposed to. Competition has advantages and disadvantages and therefore has a significant impact on the value of a company. It therefore does not necessarily have a negative impact on value, but at least has a character that influences value and risk. A proper competition analysis is therefore absolutely necessary. The issue of financing should also be considered when evaluating companies before entering into a strategic partnership, i.e. the question of third-party dependency on banks or other donors. The question of financing the strategic partnership also takes into account whether the investment requires the use of own funds. If this were not the case, this would in turn increase the value of the company from its own perspective. Conversely, the use of own funds, depending on the amount, would also increase your own risk, which consequently reduces the value again. Obtaining free funds and being appropriately liquid is essential in order to be able to optimally manage opportunities and risks and to react accordingly if necessary. To evaluate a company, it is always advisable to look at and analyze the business evaluations and balance sheets with the total and balance lists of the current and the last three financial years and their development. Costs may not be listed, but they can occur surprisingly in business operations and consequently reduce the actual income even further. Any surpluses presented should be subject to a risk discount of at least

¹⁵ SCHALAST, C. – RAETTIG, L. (2019): Grundlagen des M&A-Geschäftes, p. 52.

¹⁶ GRAF ADELMANN, Q. – RASSINGER, M. (2020): Bewertung, Kauf, Opt. v. Unternehmen, p. 2.

10%, since accounts receivable may be defaulted and only posted or repairs that do not appear will be necessary. The following collection of questions is intended to provide an overview of which information, in addition to the information on key figures from the annual report, is still interesting or necessary before a strategic partnership is finally concluded.

- In which precise business area is the company active?
- How do the respective company compare to other companies that have already been assessed for their value by the market?
- How can I expand and supplement my offer and services by entering into a strategic partnership with the respective company?
- What is the difference between the business area of the respective company and the competition?
- What is the development of the customer frequency of the company?
- Is there a risk of a price war with the competition, if the same products are offered?
- Can I find new customers by entering into a strategic partnership with the respective company?
- By entering into a strategic partnership with the respective company, can I secure my competitive position or ability and ideally even increase it?
- What future strategic options and competitive success potentials will open up for me through a strategic partnership with the respective company?
- What kind of strategic partnership do I want to enter into with the respective company (e.g. opening up new markets, exploiting economies of scale, sharing costs and risks, securing complementary competencies, etc.)?
- What aspect of time does the strategic partnership with the respective company play for me (short, medium or long term)?
- Can a strategic partnership with the respective company increase quantitative growth?
- Can a qualitative growth be increased by entering into a strategic partnership with the respective company?
- Can a strategic partnership with the respective company increase the productivity of the invested capital or optimize the cost of capital?
- Can my profits be increased by increasing sales and reducing costs by entering into a strategic partnership with the respective company?
- Doing strategic partnerships with the respective company increase the quality or motivation of my employees?
- Do my short and long-term interests better match with the respective company? Are the goals compatible with each other?
- What is the investment volume for entering into a strategic partnership with the respective company?
- What are the financial contributions of the respective company with regard to entering into a strategic partnership?
- What is the legal form of the respective company?
- How can the non-operational assets of the respective company be identified (separate valuation)?
- How can the operational surpluses of the respective company be forecast that are available for payments to equity and debt providers?
- How can the weighted average cost of capital for the respective company be determined?
- What is the total company value of the respective company based on the discounting of free cash flow (FCF)?
- What is the non-operational assets of the respective company?

- How high is the interest-bearing debt at market values and consequently the respective market value of the equity of the respective company?
- What is the EBIT (earnings before interest and taxes) of the respective company?
- What income does the respective company generate and where are the potentials to be raised?
- What will the planning data for the respective company be over the next three to five years?
- Is the respective company listed and are there historical beta factors or do they have to be derived indirectly from a comparison with a peer group?
- What is the capital market data for the respective company?

Conclusion

The controlling process is a cycle in which the respective strategy for the company is developed and implemented. Planning and control require the establishment of operational plans and budgets, target agreements and performance evaluations. Accounting and reporting are included through the aspect of information supply. The aim and tasks of strategic controlling are to support strategic planning and control. The target system essentially consists of the maintenance and further development of the company. Key figures are fundamentally absolute or relative values, which clarify and inform about economically relevant facts. Since key figures are suitable for both internal and external purposes, they can be used in a variety of ways. Due to the better clarity, key figures are summarized in key figure systems, such as the Du Pont key figure system for analyzing financial company data in a time or business comparison.

The value of a company is determined by the benefits that the company can have for a strategic partner in the future. The benefit results primarily from the financial surpluses that can be generated. For the company valuation, certain information about the relevant and affected companies is necessary, which can be determined in the course of the following exemplary questionnaire. In principle, due diligence of both companies should be carried out to identify potential risks (and opportunities), which helps to collect the information about the target companies required for the final decision of a strategic partnership. It forms the basis for the company valuation and enables a better assessment of the value of the company under consideration. To evaluate a company, it is always advisable to look at and analyze the business evaluations and balance sheets with the total and balance lists of the current and the last three financial years and their development.

In this paper, a selection and use of the competition analysis and of key figure systems for evaluating the “solidity” of companies, as well as their suitability with regard to the establishment of a potential strategic partnership, was made. The article described important key figures for company valuation with regard to a possible future strategic partnership with a company. In addition, a list of questions was being drawn up that a company should consider before entering into a strategic partnership.

References:

1. AMANN, K. – PETZOLD, J. (2014): *Management und Controlling: Instrumente – Organisation – Ziele*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2014. ISBN 978-3-658-00727-0.
2. BECKER, W. – ULRICH, P. (2016): *Handbuch Controlling*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2016. ISBN 978-3-658-04707-8.
3. BEHRINGER, S. (2018): *Controlling: Lehrbuch Studienwissen kompakt*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2018. ISBN 978-3-658-18379-0.

4. BUCHHOLZ, L. (2009): *Strategisches Controlling: Grundlagen – Instrumente – Konzepte (Lehrbuch)*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2009. ISBN 978-3-8349-8275-9.
5. GRAFADELMANN, Q. – RASSINGER, M. (2020): *Bewertung, Kauf und Optimierung von Unternehmen – Ein Ratgeber aus der Praxis für Investoren und Unternehmer*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2020. ISBN 978-3-658-28977-5.
6. HEESEN, B. (2019): *Basiswissen Bilanzanalyse: Schneller Einstieg in Jahresabschluss, Bilanz und GuV (2. Auflage)*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2019. ISBN 978-3-658-26551-9.
7. HÜTTNER, M. – HEUER, K. R. (2004): *Betriebswirtschaftslehre (3. Auflage)*. München/Wien: De Gruyter Oldenbourg, 2004. ISBN 978-3486276039.
8. INTERNATIONAL GROUP OF CONTROLLING (2001): *Controller-Wörterbuch (2. Auflage)*. München: Schäffer/Poeschel, 2001. ISBN 978-3-7910-2911-5.
9. JOOS, T. (2014): *Controlling, Kostenrechnung und Kostenmanagement: Grundlagen – Anwendungen – Instrumente (5. Auflage)*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2014. ISBN 978-3-658-01343-1.
10. KUGLER, S. – GIRMSCHEID, S. (2018): *Unternehmensfinanzierung und -rating mit System: Core-Training zur Verbesserung der wirtschaftlichen Leistungsfähigkeit von KMU*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2018. ISBN 978-3-658-20637-6.
11. LACHNIT, L. – MÜLLER, S. (2017): *Bilanzanalyse: Grundlagen – Einzel- und Konzernabschlüsse – HGB- und IFRS-Abschlüsse – Unternehmensbeispiele*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2017. ISBN 978-3-658-17326-5.
12. REICHMANN, T. (2006): *Controlling mit Kennzahlen und Management-Tools (7. Auflage)*. München: Vahlen Verlag, 2006. ISBN 978-3-8006-3253-4.
13. SCHALAST, C. – RAETTIG, L. (2019): *Grundlagen des M&A-Geschäftes: Strategie – Recht – Steuern (2. Auflage)*. Wiesbaden: Springer Gabler Verlag, 2019. ISBN 978-3-658-23893-3.
14. ZIEGENBEIN, K. (2007): *Controlling (9. Auflage)*. Ludwigshafen: Kiehl Verlag, 2007. ISBN 978-3-470-70599-6.

Contact:

Ing. Martin Arnold Moser, MA MSc

University of Sopron

Alexandre Lamfalussy Faculty of Sopron

Erzsébet st., no. 9

HU-9400 Sopron

e-mail: martin.arnold.moser@phd.uni-sopron.hu

PRACTICAL APPROACH TO SPIRITUALLY SENSITIVE DEVELOPMENT AID¹

Monika Nová

Charles University, Hussite Theological Faculty, Pacovská 350/4, 140 21 Praha 4,
Czech Republic, e-mail: monika.nova@htf.cuni.cz

Abstract: In the theoretical section the author introduces the theme of spirituality as it manifests itself in human mind and in the development assistance. Supported by her practical experience, she deals with a spiritually sensitive approach to the implementation of development plans, projects and, subsequently, development activities. The concept of the assistance is addressed from several perspectives: human-rights, ecological and social. The article introduces benefiting from her research and practical experience, enriches the concept with one more perspective: spiritually sensitive. This enrichment is supported by arguments advanced in the empirical section, where the author presents a selection of research results related to the subject of spirituality. In preparing the research, the author relied on her experience with managing a healthcare & social NGO in Africa. The research aimed to map the health and social care as perceived by people living in southeastern Uganda, where the care and the related social services are provided to the locals by foreign non-government non-profit organizations. Finally, with the results of her quantitative research in mind, the author added discussion and practical recommendations that complemented the development assistance with the inevitable aspect of spirituality.

Key words: aid, access, development, spirituality

JEL: O15, Z12, Z13

Introduction

The Official Development Assistance (ODA), despite the generous amounts of money fed to the developing countries, does not achieve effect commensurate with the sums thus spent. That is why a lower-level assistance, regional and communal, boosts hopes and attracts more and more attention. Often enough, such assistance goes hand in hand with community work. The principle of subsidiarity and cooperation at the lowest achievable level can affect also the international collaboration and it belongs among the “stablest, most typical and most stimulating ideas of ecclesiastical social teaching”.² The principle can be traced in the Red Cross Code of Ethics.³ Pope Benedict XVI, in his encyclical *Caritas in Veritate*, supports the lowest-level assistance, saying: “A system of social solidarity, more cooperative, more interconnected, less bureaucratic and better coordinated would wake up the still dormant energy capable of benefiting also the international solidarity”.⁴ The market, which has become global, caused that rich countries looking for areas for cheap production. New forms of competition between states have emerged and their goal is to attract foreign producers. This has led to a reduction in social security networks, which seriously threatens workers’ rights.⁵ Though the global poverty is being successfully reduced, the gap between the poor and the rich widens,

¹ The theme and research of this paper „*Practical approach to spiritually sensitive Development Aid*“ was realized from the project: Právni a společenské aspekty migrace a problémy postavení menšin - Progres Q05.

² Papežská rada pro spravedlnost a mír. *Kompendium sociální nauky církve*, 2007, p. 126.

³ PROJEKT SPHERE (2003): *Humanitární charta a minimální standardy pro humanitární pomoc*, p. 268.

⁴ Benedict XVI. *Caritas in veritate*, 2009, p. 79

⁵ ŠULOVA, M. (2013): *Negativne javy globalizácie v encyklike pápeža Benedikta XVI*, p. 102-103.

excluded communities keep popping up and social tension goes on growing. It is questionable, however, whether economic equality would be an effective remedy for the slowly aggravating problem of massive social exclusion. A certain level of inequality may be necessary so that individualism and universalism are given a degree of free scope. Still, one thing is more natural and more needed: cooperative behavior.⁶ The development assistance seems most effective on the local level, where it is governed by local, and sometimes also by international, workers. Because the community work has a well defined target group, it naturally emphasizes the local cultural, religious and historical context and is able to choose special approaches and methods.

The concept of development assistance embraces environmental, social and human-rights perspectives.⁷ The environmental perspective is based on a vision of the ecological crisis being managed more by social, economic and political changes than by scientific or technological processes. The social perspective stems from values like participation, sustainability, social integration, human rights and fundamental freedoms. The human-right perspective then encompasses values like human dignity, freedom, equality, non-discrimination, justice and solidarity.

The development assistance is mostly provided by implementing these fundamental programs and strategies: developing and strengthening communities; teaching self-reliance; building suitable facilities; establishing a system of small loans; and creating job opportunities.⁸ Such assistance will also help enhance the stability of environment and increase its resistance to catastrophes. When offered at the level of neighborhoods and communities, the assistance will be more cost effective, because it will target specific people and specific people will also be responsible for its distribution.

When implementing programs of assistance, the phase of strengthening local communities and including them in the decision-making process cannot be omitted. Kniffki⁹ asserts that the assistance can only be effective when it is rendered through the already existing or newly established social ties, and the ties are then also conducive to sustainable development. The essential values and approaches of the development assistance cover: spiritually and culturally sensitive approaches; intercultural and inter-religious dialog; human-rights approach and its sensitive local application made more effective by employing the methods of community work.¹⁰

The text is split into two sections: (1) the theoretical section describes spirituality in developmental assistance and some related topics; (2) the empirical section, following from the theoretical one, explores the reasons why the local inhabitants tend to prefer herbal doctors to western medicine as practiced by foreign NGOs.

1 Spirituality in development assistance

Positioned centrally in the development assistance is the recognition of human rights, social justice and the unique value of each individual and his/her welfare as assets formed and spread by people of different world views, not least importantly the religious views. Ideas translated into the form of projects must then be implemented across a diversity of cultures in consideration of their degree of modernity and local traditions. We should also be aware that each of the different worldviews has a heart of spirituality.

The development assistance, when provided to a range of different communities having a variety of different cultures and traditions, has to be sensitive to clients and their community values and preferences. Workers engaged in development projects and carrying out the related

⁶ THORBECKE, E. (2007): Economic Development, Equality, p. 165-179.

⁷ PRINCOVÁ, K. (2012): Úvod do zahraniční pomoci s důrazem na etiku jejího poskytování, p 49.

⁸ COX, D. – PAWAR, M. (2006): International Social Work: Issues, Strategies, and Programs.

⁹ KNIFFKI, J. (2006): Psychosocial Assistance in emergency situation.

¹⁰ PRINCOVÁ, K. (2009): The City as a Refuge.

activities must learn to employ culturally-competent ways of cooperating with the community, using also spiritually-based support system and the services of local helpers and healers. The spiritually-sensitive approach and the art of establishing intercultural and inter-religious dialog require that the workers consider what is and what is not relevant to a specific place, situation and cultural background of individual persons. Such customized approaches to individuals, groups and communities sharing a common culture at a specific place must be typical for the development assistance from the very beginning. This paper stress great importance to joining forces with the community authorities, i.e. a priest, teacher, physician and also the local shaman/herbal doctor.

1.1 Inherent spirituality

In a measure, spirituality is a quality present in each of us. Robert Emmons coined the term “spiritual intelligence” which encompassed capabilities needed to utilize spiritual information. Such information he regards as an “element of personality knowledge basis that people require so as to successfully adapt themselves and solve problems”. A spiritually endowed individual is then supposed to possess these five capabilities: he/she can transcend the physical and the material; he/she can experience states of expanded consciousness; he/she can treat everyday reality as a sacrament; he/she can draw on spiritual resources in tackling problems; he/she is a moral being.¹¹

The diversity of spirituality resources and the wide spectrum of individual approaches make distinguishing between “believers” and “non-believers” nowadays irrelevant. A person may be entirely unaware of spirituality in his/her life, he or she may not be an adherent to any specific religion and still the people can be spiritual beings.¹²

A degree of currency is now gaining the expression “private religion”. In embracing such religion, its adherents, unaware of being influenced by any specific tradition, supposedly develop their own values and moral norms, gain important personal experiences, and the like. Their spirituality is then shaped by experiences that cross the boundaries of the common, like the death of a near person, survival of clinical death, strong artistic experience, a new way of life, etc. These events can become a wellspring of homemade spirituality which inspires changes in thinking and in values.

Modern people (or even post-modern) draw their spirituality from secular sources. Viewed from a different angle, they do not develop religion but a certain “worldview” and the attitudes it entails. The new spirituality can thus be inspired by practically anything.¹³

Offering the development assistance, this paper’s author noticed that the sources of spirituality, though not necessarily perceived as religious, fulfill the ideas of sacredness in the minds of some local people. *Such ideas may make the people identify themselves with the project staff and the NGO’s activities and create a cult and rituals. In such a case they might require that the NGO or an NGO’s staff member are engaged in a variety of community events like weddings, funerals, sports activities, gatherings of the youth, etc.*

Practical approach to spiritually sensitive development assistance

The spiritually sensitive implementation of development projects should apply these practical principles: (1) clear-cut values, respect (non-directive approach; respectful manners in dealing with clients; positive outreach to individuals, groups and communities free from any preconditions); (2) clients in the center of attention (heeded must be their unique worldviews and spiritual experiences); (3) inclusiveness (practice transcends tolerance and spiritual diversity); (4) creativity (the spiritually sensitive work is creative in its own virtue; it presents

¹¹ VOJTÍŠEK, Z. – DUŠEK, P. – MOTL, J. (2012): *Spiritualita v pomáhajících profesích*, p.13.

¹² VOJTÍŠEK, Z. – DUŠEK, P. – MOTL, J. (2012): *Spiritualita v pomáhajících profesích*, p. 29-31.

¹³ VOJTÍŠEK, Z. – DUŠEK, P. – MOTL, J. (2012): *Spiritualita v pomáhajících profesích*, p. 27-28.

opportunities for personal growth and for solving problems & crises; it supports seeking solutions). With these principles applied, we will be able to rise to many challenges and to approach the development assistance in a holistic manner.¹⁴

In practice we will need to deal with relationships between an individual and his/her community, nation, global community, planetary ecology, the universe and the ultimate reality, however understood. Successful amalgamation of traditional religion, existentialism, deep ecology and transpersonal theory may facilitate our eco-spiritual and/or trans-ecological understanding.

The spiritually sensitive approach, though being a challenging task for the expatriate workers engaged in providing the development assistance, can become (and often actually becomes) a viable option in practical work with individuals, families and communities.

Workers involved in a development project are expected to meet exacting demands on self-reflection and spiritual experience. They should be knowledgeable about intercultural and religious matters; cosmology; anthropology; and spiritual traditions. In working directly with clients, the providers of assistance should keep in mind that humans are biological/psychological/sociological and spiritual beings, where particularly the spiritual aspect in not to be neglected.

Spirituality is a crucial component of human life.¹⁵ It can bring us not only unadulterated joy of life, but it can also become our moving force and inspiring influence in good times or bad times, it can help us work better with our clients. For that reason the workers should reflect their own spiritual values and approaches. They should seek both education and hands-on experience in the field.

1.2 Central principles of spiritually sensitive work

Canda has interpreted spiritually sensitive social work as practice that “is attuned to the highest goals, deepest meanings, and most practical requirements of clients” and “seeks to nurture persons full potentials through relationships based on respectful, empathic, knowledgeable and skilful regard for their spiritual perspectives, whether religious or nonreligious”.¹⁶

- 1) Demonstration of clear-cut values - our ethical and moral values can be enriched, expanded and generally improved in a dialog, and they can also enhance the effectivity of project implementation.
- 2) Respect for spiritual diversity - it is worthwhile to consider what can (or cannot) be effective for the local inhabitants in their cultural and religious environment.
- 3) Reflection – the capability of reflecting own existence is crucial, since reflection not just promotes self-improvement but it also forges bonds of empathy with others.
- 4) Support to strong suits and their further strengthening - people seeking help in combating their problems through projects organized by NGOs are never diminished by the problems. The problems are just an aspect of their situation and, in fact, an opportunity for personal growth and a challenge for creativity.

The strong suits need to be further strengthened. This process allows the people to become aware of obstacles that are in the way of their individual hopes and collective justice.

Another point of importance is personal and social change. Here, however, awareness is not enough. If, for example, a member of local community vents his/her painful feelings of injustice, his/her anger and frustration may dissipate, but the relief is only temporary and no

¹⁴ The American Counseling Association (2019). Competencies for Addressing Spiritual and Religious Issues in Counseling.

¹⁵ ŠIP, M. (2018): Sociálno-spirituálne atribúty v paliatívnej starostlivosti, p. 26.

¹⁶ CANDA, E. R: Spiritually sensitive social work: key concepts and ideals.

- lasting benefit is reaped. That is why a plan should be devised to govern changes to be introduced into the lives of individuals, groups, communities and their living environment.
- 5) Holistic approach - in practical work we often wish to get a picture of the person as a whole (his/her family, group and environment). Such picture would not be complete without understanding the role that religion and spirituality play in the life of the local community. We will need to know their ways of being sad, happy, etc... We will need to familiarize ourselves with their traditions like weddings, childbearing, funerals... Then, being knowledgeable about these ways and traditions, we will have to adjust our activities and projects to the local situation.
 - 6) Application of best practices – the best practices must be based on empirical findings and must be supported by facts stemming from medical and social researches. Important is also the due recognition of local spiritual techniques like the process of offering and receiving forgiveness. Suitable can be the qualitative methods of observation. Respected should be different forms of knowledge and wisdom that can be learned in talking with the elderly about their religious traditions. Edward R. Canda appreciates the spiritually oriented approaches and recommends: (1) considering the complex personality of people and building relationships; (2) supporting the positive aspects of life; (3) boosting well-being of individuals, families, organizations, institutions and communities; (4) upholding esthetic and other local values in implementing activities; (5) adopting the holistic view of individual people and their surroundings; (6) making the local people fully aware of their strengths by identifying and emphasizing the resources and human potential that they can employ in removing interpersonal and environmental obstacles obstructing the space where the individuals, groups and/or communities live.
 - 7) Comparison of different views of spirituality – the first view examines spirituality and religion as general and/or universal aspects of human experience and culture; the second view considers special religious and non-religious expressions of spirituality and how they affect the development assistance; the third view inquires into the basic prerequisites of spirituality, their advantages and disadvantages; and the fourth view reflects values, preconditions, practical impacts and the suitability of communication.¹⁷

2 Methods

The subject of our research was chosen in consideration of the author's long-term engagement in development assistance and international humanitarian relief that expanded her knowledge of the field. The research was carried out in 2018 in the rural regions of Uganda, district Ntungamo, close to the Rwanda border.

The research was to map health & social care in southeastern Uganda from the viewpoint of local inhabitants who are provided the care by non-government non-profit organizations specialized in such services. The quantitative part of the endeavor encompassed 203 respondents who returned filled-out questionnaires to be further processed. 54% of them were males, 46% females. The youngest respondent was 18, the oldest 55 years of age. The average age was 30.5 years. 77% was elementary school educated, 18% secondary school educated and 5% university educated.

The questionnaire covered themes chosen in conjunction with focus groups comprising representatives of foreign health & social non-profit organizations, namely these themes: seeking professional care as opposed to lay care; respondents' objections to the professional care and to the lay care delivered by herbal doctors; reasons for preferring a herbal doctor;

¹⁷ CANDA, E. R. – FURMAN, R. – DYRUD, L. (2010): Spiritual diversity in social work practice: the heart of helping, p. 15-25.

combined care: professional *and* lay; adequate/inadequate explanation of health problems; assessment of professional prowess; trust in the effectiveness of medicines.

Our questionnaire, distributed among the dwellers of the Ntungam village, the Ntungam District, and those of several smaller satellite villages, contained 12 questions. The distribution was handled by the paper's author in cooperation with the representatives of the village authority.

Hypotheses: Hypothesis #1: "Professional physicians are consulted more often than herbal doctors". Hypothesis #2: "Professional physicians can explain the health problem to patients better than herbal doctors".

3 Results

Commented results and findings:

-seeking the care of herbal doctors

Respondent has already sought the help of a herbal doctor – affirmative response: 98% females; 96% males. As obvious, the lay care was widespread in the regions of our research interest. When feeling ill, the respondents sought the lay care provided by herbal doctors in 53% and the professional care provided by physicians in 47%. Assessments of professional care by a physician and lay care by a herbal doctor "What do you object to as regards the professional physicians?" The answers in the descending order of frequency: too fast examination; too few medicines; too short time devoted to a chat (on also other topics, e.g. family and social affairs); health problems insufficiently explained. A complementary question "What do you object to as regards the herbal doctors" was answered by 78% of respondents "nothing at all". Their main reason for consulting a herbal doctor was quite clearly the time that the doctor devoted to them and the possibility of discussing also more personal subjects outside the health issues.

Comments: Treatment given by physician: criticized was the shortness of time devoted to patients. Consequently, physicians should spend more time in examining their patients; they should talk also about personal and family issues; and they should offer counsel and consultancy services. The effectiveness of the health problem explanation is reduced by missing spiritual context of the disease (its links to previous acts and ignoble deeds; still unsettled disputes with the deceased, etc.). Practical experience suggests that a certain group of clients seek herbal doctors not to be medically treated but to receive mental, social and spiritual assistance without any time restrictions. Treatment given by herbal doctor: 22% respondents did not complain about anything in dealing with herbal doctors - this figure came as a great surprise. The patients obviously find there what they are unable to find with physicians: chatting about private matters; longer time devoted to them; more voluminous medicines (hay, "miraculous" water, stones, grass, ...). Hypothesis #1: "Professional physicians are consulted more often than herbal doctors" – proven false. Hypothesis #2: "Professional physicians can explain the health problem to patients better than herbal doctors" – proven false.

Assessing the performance of professional physicians from NGOs, the respondents are heavily influenced by the tradition of lay care provided by not only herbal doctors but also shamans and local wizards (author's note: this assertion has been supported by arguments from members of our support group). The tradition leads the patients to believe that any examination is insufficient unless it is long enough, the patients are asked about their personal and family problems outside mere anamnesis, and the relevant rituals are conducted and prayers said. Judging by the questionnaires, the respondents were especially unhappy about the short time spent with the physician and the scant attention given to other topics than just the medical ones.

Our results suggest that patients prefer the lay care delivered by herbal doctors not because of its low cost but because they appreciate the time and interest that the doctor devotes to their problems. The patients are given hearings often in excess of several hours; the problems are explained to them in view of their spiritual background and with reference to the legacy of

their deceased forefathers and to the ignoble deeds and acts they perpetrated in the past; rituals are performed, etc. The local people perceive a disease as a misfortune, an affliction or evil whose cause is external and related to an influence exerted by a specific dead person, a spirit, and the like. Such perception is supported by herbal doctors since they employ such influences to help the patients understand why they fell ill and/or what are the roots of their personal problems.

Conclusion

Our research results show that 30% of respondents do not understand the physician's explanation of their health problem. This fact can be partially attributed to the ways of western medicine and partially to the respondents' inability to comprehend the explanation. For that reason the explanation should be delivered in a culturally sensitive manner that the clients are certain to understand and appreciate. The author's experience and the focus group results indicate that the respondents prefer to see a herbal doctor in cases of sadness and/or problems they cannot discuss with a professional physician.

Practical recommendations:

- employ culturally and spiritually sensitive approach;
- always cooperate with the local priest, headmaster, mayor or a similar official;
- work with the local community in organizing cultural and leisure-time activities;
- work with children and youth out of school;
- make visits to local people and apply the missionary methods of work - a method known as "to be with people"¹⁸
- pay attention to also the psychosocial comfort to local inhabitants and communities;
- do not forget that everywhere there are people who are depressed, suffer from stress and other mental problems; people who had never confided their troubles to anyone; people who live like vagabonds and never become included in any project of development.

References:

1. BUČKO, L. (2011): *Misijná a charitatívna činnosť*. Bratislava: Vysoká škola zdravotníctva a sociálnej práce Sv. Alžbety, Fakulta misijnej práce a tropického zdravotníctva Jána Pavla II, 2009. ISBN 978-80-89271-37-5.
2. CANDA, E. R. – FURMAN, R. – DYRUD, L. (2010): *Spiritual diversity in social work practice: the heart of helping*. New York: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-537279-3.
3. CANDA, E. R. (2013): Spiritually Sensitive Social Work. An overview of American and International Trends. [online]. In *Researchgate*, 2013. [Cited 25. 5. 2020.] Available online:
https://www.researchgate.net/publication/237415271_Spiritually_Sensitive_Social_Work_An_Overview_of_American_and_International_Trends_Plenary_Address_for_International_Conference_on_Social_Work_and_Counseling.
4. CANDA, E. R. (2015): Spiritually sensitive social work: key concepts and ideals. [online]. In *Journal of Social Work, Theory and Practice*, 2015. [Cited 25. 5. 2020.] Available online:
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.565.5827&rep=rep1&type=>.
5. COX, D. – PAWAR, M. (2006): *International Social Work: Issues, Strategies, and Programs*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2006. ISBN 9781412914086.

¹⁸ BUČKO, L. (2009): *Misijná a charitatívna činnosť*, p. 155.

6. KNIFFKI, J. (2006): Psychosocial Assistance in emergency situation. In *Víme o sobě? Konference o psychosociální pomoci*. Praha: Kramérius, 2006. ISBN 80-239-4216-6.
7. PAPEŽSKÁ RADA PRO SPRAVEDLNOST A MÍR (2007): Komentář k sociální nauce církve. Karmelitánské nakladatelství, 2007. EAN 9788071950141.
8. PRINCOVÁ, K. (2009): The City as a Refuge. In: *Cities and Crises*. HumanitarianNet, University of Deusto, Bilbao.
9. PRINCOVÁ, K. (2012): *Úvod do zahraniční pomoci s důrazem na etiku jejího poskytování*. Olomouc: CARITAS, 2012. ISBN 978-80-87623-04-6.
10. PROJEKT SPHERE (2003): *Humanitární charta a minimální standardy pro humanitární pomoc*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-865-1.
11. ŠIP, M. (2018): *Sociálně-spirituální atribúty v paliatívnej starostlivosti*. Prešov: Vydavateľstvo Prešovskej university, 2018. ISBN 978-80-555-2181-7.
12. ŠUŤOVÁ, M. (2013): Negatívne javy globalizácie v encyklike pápeža Benedikta XVI. Caritas in veritate a možnosti ich riešenia. In *Globalizácia v kultúre – kultúra v globalizácii a literárna tvorba bl. Sáro Salkaházi: zborník z vedeckej konferencie*. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška. ISBN 978-80-7165-928-0.
13. THE AMERICAN COUNSELING ASSOCIATION (2019): Competencies for Addressing Spiritual and Religious Issues in Counseling. [online]. In *The American Counseling Association*, 2019. [Cited 15. 7. 2020.] Available online: https://www.counseling.org/docs/default-source/competencies/competencies-for-addressing-spiritual-and-religious-issues-in-counseling.pdf?sfvrsn=aad7c2c_8.
14. THORBECKE, E. (2007): Economic Development, Equality. In *Search of Appropriate Policies. Distribution, and Ethics in Ethics, Hunger and Globalization*, 2007. ISBN 978-1-4020-6131-8.
15. VOJTÍŠEK, Z. – DUŠEK, P. – MOTL, J. (2012): *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0088-8.

Contact:

PhDr. Monika Nová, Ph.D, MPH

Husitská teologická fakulta

Univerzita Karlova

Pacovská 4

140 21 Praha 4

Česká republika

e-mail: monika.nova@hztf.cuni.cz

THE ECONOMIC FOUNDATION OF CHINESE SOFT POWER IN SLOVAKIA

Juraj Ondriaš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: juraj.ondrias@euba.sk.

Abstract: The aim of this paper is to present the economic basis of Chinese soft power in Slovakia. After introducing the background and concepts, the paper develops the problem of building Chinese soft power based on its economic presence in Slovakia. It then briefly touches upon the perception of China in Slovakia. The conclusion is that China's soft power in Slovakia is poorly developed, due to the nature of its economic power in Slovakia. The main methods used are the study and analysis of relevant sources, mainly from scientific journals and online media portals.

Key words: China, Soft Power, Public Opinion, Slovakia, Belt and Road Initiative, 17+1 Platform

JEL Classification: F10, F50

Introduction

Over the past several decades, China has risen to become the largest trading nation in the world. Although this is a function of its economic power (which is a type of hard power), its soft power as a successful country ready to enter into mutually beneficial cooperation with willing partners in any region of the world has risen along with its hard power. Conversely, developing its soft power is one of the ways for China to find willing partners for its economic projects, such as the Belt and Road Initiative (BRI), inaugurated in 2013 by China's President Xi Jinping. This shows a mutual dependence between hard and soft power.¹ One of the results of becoming a global economic power is that China is forging economic partnerships in regions where it had not had a significant presence previously. One such region is Central and Eastern Europe (CEE). To develop economic cooperation with this region, China initiated the creation of the 16+1 Platform, which became the 17+1 Platform with the addition of Greece in 2019. This is a loose grouping of 17 CEE countries (CEECs) and China (the "plus one") created to facilitate mutual trade, investment and cooperation on regional economic and infrastructure projects. The platform became significantly more important after it was incorporated into the BRI. Since China is an export-oriented economy dependent on foreign demand, especially in the advanced industrialized countries,² it is to be expected that it would try to increase its soft power in the CEE region, so as to further its economic opportunities and to gain a back door to the EU (which is its main trading partner) through those members of the 17+1 Platform which are also EU member states.

One such member of both the EU and the 17+1 Platform is Slovakia. The aim of this paper is therefore to present the economic basis of Chinese soft power in Slovakia. While the soft power of one country in another depends on multiple factors, whether political, economic, cultural or historical, this paper focuses on the economic underpinnings of soft power. The main

¹ MERÍČKOVÁ, L. (2014): Mäkká a tvrdá moc – o vybraných otázkach posudzovania kritérií mäkkej moci, p. 189.

² JIRÁNKOVÁ, M. – PROCH, D. (2018): The Role of State in the Economy and State Capitalism: The Case of China and India, p. 351-352, 358.

methods used are the study and analysis of relevant sources, mainly from scientific journals and online media portals.

Before going any further, it is necessary to define the meaning of soft power. The concept of soft power was introduced into the field of international relations by Joseph Nye, in his 1990 work *Bound to Lead: The Changing Nature of American Power*. He further developed these thoughts in the article in *Soft Power: The Means to Success in World Politics* 2004. In these works, Nye divided power into two categories, namely hard power and soft power. The hard power of a state is in evidence when the state has to expend resources, whether military or economic, to change the behavior of another state.³ In contrast to this “carrot and stick” method, the alternative method of soft power increases the attractiveness of the given state and its policies even without it having to expend a significant amount of resources to get the same effect. The soft power of a country comes from its culture and values as well as whether other states see these values and the give country’s foreign policy goals and actions as legitimate.⁴ Nye also claimed that the role of soft power is rising in contrast to hard power. The reason is the growth of interdependence between states and the communications revolution.⁵

1 The Impact of China’s Economic Power on its Soft Power in Slovakia

The most important determinant of the success of Chinese soft power in Slovakia – the same as for other countries in the CEE region – is that the attitude of Slovaks towards China is determined first and foremost by economic relations. These have not been as dynamic as promised, which leads to any Chinese soft power in Slovakia being very weak to nonexistent. This does not imply any hostility on the part of the country or its people so much as a lack of substance in mutual relations. Even though for the past decade Slovakia, usually under the rule of the center-left Smer-SD party and its leader Robert Fico, declared its intentions to develop relations with China and not to focus its foreign policy orientation solely on the West, in practice the has not been much progress in this regard. There is a certain disappointment in the entire CEE region with regard to the 17+1 initiative due to it not delivering the results that were hoped for. The disappointment is even more pronounced when we take into account that Chinese investment in CEE is still far behind its investment in the Western countries of the EU. Up to 2018, over 90% of Chinese investment in the EU went to 15 older members.⁶ Such disappointment is especially true of Slovakia, which proposed several projects to China in the early years of the initiative, but nothing has come of them so far. The most ambitious of these plans was the construction of a soviet-style broad-gauge railway from the old soviet border between Ukraine and Slovakia to Vienna,⁷ making the railway through Slovakia an alternative central or middle route on the BRI between the BBR and the northern route through Poland. Among the other proposed projects were the construction of an electromobile factory by carmaker ZhiDou (which is still in limbo),⁸ a tire factory by LingLong Tire (which Slovakia lost to Serbia),⁹ or the acquisition of the U.S. Steel Košice steelworks in Eastern Slovakia by HeSteel Group (which fell through).¹⁰ This disillusionment led to a dampening of enthusiasm towards cooperation with China, which expressed itself by Fico’s absence at the (then still only) 16+1 summit in Suzhou in 2015. His absence temporarily left a bad impression in China and reinforced a certain stagnation of mutual economic relations.

³ NYE, J. S. (2004): *Soft Power and American Foreign Policy*, p. 256, 266.

⁴ NYE, J. S. (2008): *The Olympics and Chinese Soft Power*.

⁵ NYE, J. S. (1990): *Soft Power*, p. 160-161.

⁶ KAJÁNEK, T. (2019): *Current State of Chinese Investments in the European Union Regarding the Visegrad Group*, p. 49-50.

⁷ ŠTALMACH-KUŠNÍROVÁ, M. (2016): *Čína má už dve Hodvábne cesty, Slovensko obchádzajú.*

⁸ HAKL, R. (2019): *Strategický park Haniska čaká na papyri.*

⁹ SPECTATOR STAFF (2018): *Eastern Slovakia loses another big investment.*

¹⁰ BROCKOVÁ, K. (2016): *Čína a jej štatút trhovej ekonomiky v rámci WTO*, p. 64.

2 The Perception of China in Slovakia in context of its Hard and Soft Power

The poor showing of Chinese soft power in Slovakia is exacerbated by the reluctance of Slovak companies to do business in China.¹¹ Among the reasons for that are a lack of knowledge about the business environment and uncertainty about possible unfair trade practices. China is also seen as a country that does not play by the rules of global trade, leading to unfair trade practices, such as the presence of Chinese companies linked to the state in key strategic sectors of the economies of the CEECs and elsewhere (notably in telecommunications, energy and transportation infrastructure, as described below), high levels of corruption, discriminating against foreign companies,¹² protection of intellectual property, unfair dumping (especially prevalent in the steel sector), or the position of European steel producers which are direct rivals of Chinese producers.¹³ And while these are questions of an economic nature, they are also important for the development of soft power. Using unfair trade practices and putting domestic producers out of business and thus increasing unemployment would be a significant blow to China's perception in the country.

Without a solid foundation in economic relations, China does not have a particularly positive image in Slovakia. Therefore, the attitude of Slovakia towards China has been mixed. There have been several negative political signals, such as Slovakia accepting Uyghur prisoners from the USA prison base at Guantanamo at the request of the USA (despite the protests of China) in 2013 or, more recently, the meeting of center-right president Andrej Kiska with the Dalai Lama in October 2016.¹⁴ Although the then Prime Minister Fico denounced the meeting as detrimental to China-Slovakia trade and investment relations and mutual economic cooperation, China lodged a protest.¹⁵ And when Fico arrived at the (then still) 16+1 summit in Riga in November 2016, the Chinese Prime Minister Li Keqiang was "not available" to meet with him.¹⁶ However, neither of these events had much impact on the attitude of the Slovak government or society towards China. On both issues, public opinion was split and not very forceful, showing the weakness of Chinese soft power in the country.

Conclusion

The image of China in Slovakia leaves a lot to be desired. The economic reason for this state of affairs is that China tends to develop its soft power through the benefits of mutual economic cooperation, or at least the promise of delivering such benefits in the future. In Slovakia, while the promises were attractive, they did not come to fruition. The volume of Chinese investment and its slow pace of arrival have been disappointing compared to initial expectations. Although many projects have been proposed such as investment in steelworks and airports, or the construction of a car manufacturing plant, none of these projects have been realized. Slovakia has also been left out of the major transport corridors from China to the rest of Europe, which pass through Poland to the north and through Hungary to the south instead, adding to Slovak disillusionment. This does not necessarily worsen China's image in Slovakia, but it does nothing to improve it. The main problem is a lack of awareness in Slovakia of Chinese goals, values and projects in the region. This is not being redressed because of the low level of economic cooperation. While surveys show that most Slovaks are in favor of closer

¹¹ ŠIMALČÍK, M. (2018): Multilateralism as a tool in Slovak China policy: The case of 16+1, V4+China, and EU+China, p. 4.

¹² JIRÁNKOVÁ, M. – PROCH, D. (2018): The Role of State in the Economy and State Capitalism: The Case of China and India, p. 350-351, 368.

¹³ LIPKOVÁ, Ľ. – BROCKOVÁ, K. (2018): Contemporary Protectionism – Trade War Between the U.S. and Rest of the World, p. 332-333.

¹⁴ ŠIMALČÍK, M. (2018): Multilateralism as a tool in Slovak China policy: The case of 16+1, V4+China, and EU+China, p. 2.

¹⁵ Pravda (2016): Čína hrozí reakciou za stretnutie Kisku s dalajlámom.

¹⁶ BUCHLÁKOVÁ, L. – KOVÁČOVÁ, K. (2016): Čína dala Ficovi košom. Môže za to Kiska?

economic ties, it is hardly an informed or enthusiastic opinion. The best way to improve both the knowledge and image of China in Slovakia would be precisely through a deeper development of trade and investment cooperation.

References:

1. BROCKOVÁ, K. (2016): Čína a jej štatút trhovej ekonomiky v rámci WTO. [online]. In: *Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2016: Volume of Scientific Papers*, 2016. [Cited 15. 6. 2020.] Available online: https://fmv.euba.sk/www_write/files/veda-vyskum/konferencie-virt/2016/zborniik_proceedings_Virt_29092016.pdf.
2. BUCHLÁKOVÁ, L. – KOVÁČOVÁ, K. (2016): Čína dala Ficovi košom. Môže za to Kiska? [online]. In: *Pravda*, 7. 11. 2016. [Cited 15. 6. 2020.] Available online: <https://spravy.pravda.sk/domace/clanok/410133-cina-dala-ficovi-kosom-moze-za-to-kiska/>.
3. Čína hrozí reakciou za stretnutie Kisku s dalajlámom. [online]. In: *Pravda*, 17. 10. 2016. [Cited 15. 6. 2020.] Available online: <https://spravy.pravda.sk/svet/clanok/408178-cina-hrozi-reakciou-za-stretnutie-kisku-s-dalajlamom/>.
4. HAKL, R. (2019): Strategický park Haniska čaká na papieri. [online]. In: *Pravda*, 9. 9. 2019. [Cited 15. 6. 2020.] Available online: <https://spravy.pravda.sk/regiony/clanok/525237-strategicky-park-haniska-caka-na-papieri/>.
5. JIRÁNKOVÁ, M. – PROCH, D. (2018): The Role of State in the Economy and State Capitalism: The Case of China and India. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2018, Vol. 16, No. 4, p. 347-375. ISSN 1336-1562.
6. KAJÁNEK, T. (2019): Current State of Chinese Investments in the European union Regarding the Visegrad Group. In: *Almanach*, 2019, Vol. 14, No. 4, p. 47-58. ISSN 1339-3502.
7. LIPKOVÁ, Ľ. – BROCKOVÁ, K. (2018): Contemporary Protectionism – Trade War Between the U.S. and Rest of the World. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2018, Vol. 16, No. 3, p. 324-338. ISSN 1336-1562.
8. MERÍČKOVÁ, L. (2014): Mäkká a tvrdá moc – o vybraných otázkach posudzovania kritérií mäkkej moci. In: *Medzinárodné vzťahy*, 2014, Vol. 12, No. 2, p. 187-197. ISSN 1336-1562.
9. NYE, J. S. (1990): Soft Power. [online]. In: *Foreign Policy*, 1990. [Cited 15. 6. 2020.] Available online: <http://faculty.maxwell.syr.edu/rdenever/PPA-730-27/Nye%201990.pdf>.
10. NYE, J. S. (2004): Soft Power and American Foreign Policy. [online]. In: *Political Science Quarterly*, 2004. [Cited 15. 6. 2020.] Available online: <http://www.jstor.org/00000czg026c.han2.savba.sk/stable/pdf/20202345.pdf>.
11. NYE, J. S. (2008): The Olympics and Chinese Soft Power. [online]. In: *Huffington Post*, 24. 9. 2008. [Cited 15. 6. 2020.] Available online: http://www.huffingtonpost.com/joseph-nye/the-olympics-and-chinese_b_120909.html.
12. SPECTATOR STAFF (2018): Eastern Slovakia loses another big investment. [online]. In: *The Slovak Spectator and SME*, 27. 8. 2018. [Cited 15. 6. 2020.] Available online: <https://spectator.sme.sk/c/20900882/eastern-slovakia-loses-another-big-investment.html>.
13. ŠIMALČÍK, M. (2018): Multilateralism as a tool in Slovak China policy: The case of 16+1, V4+China, and EU+China. In: *China-CEE Institute Working paper*, 22. 6. 2018. ISSN 2560-1628.
14. ŠTALMACH-KUŠNÍROVÁ, M. (2016): Čína má už dve Hodvábne cesty, Slovensko obchádzajú. [online]. In: *SME*, 29. 11. 2017. [Cited 15. 6. 2020.] Available online:

<https://ekonomika.sme.sk/c/20385330/cina-ma-uz-dve-hodvabne-cesty-slovensko-obchadzaju.html>.

Contact:

Mgr. Juraj Ondriaš, PhD.

Faculty of International Relations

University of Economics in Bratislava

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: juraj.ondrias@euba.sk

AKTUÁLNY KONTEXT GLOBÁLNEHO PROBLÉMU NEROVNOSTÍ¹

CURRENT CONTEXT OF THE GLOBAL INEQUALITY PROBLEM

Leonid Raneta^a - Boris Dziura^b

^a Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: leonid.raneta@euba.sk

^b Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b, 852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: boris.dziura@euba.sk

Abstrakt: Príjmová nerovnosť je aktuálnym globálnym problémom ako na medzinárodnej úrovni tak isto aj na vnútroštátnej. Množstvo absolútnej chudoby vo svete má klesajúcu tendenciu, ale aktuálne ekonomické krízové javy naznačujú zmeny tohto trendu. Najbohatšia vrstva sveta sa ešte viac vzdialila od iných príjmových tried súběžne s poklesom strednej príjmovej kategórie. Tieto disproporcie nesú v sebe výzvy pre usporiadanosť ekonomických a politických systémov.

Kľúčové slová: globálne problémy, disparity, rozvojové krajiny, chudoba

JEL: F63, F62

Abstract: Income inequality is a current global problem both at the international level as well as at the national one. The amount of absolute poverty in the world has been a declining trend, but the current economic crisis phenomena also points to a reverse in this trend. At the same time, the richest class of the world has moved even further away from other income classes concurring with a decline in medium income category. These disparities are going to have profound impacts on political systems across the world.

Key words: global issues, disparities, developing countries, poverty

JEL: F63, F62

Úvod

Z historického pohľadu sa svetová ekonomika ako celok vyvinula na začiatku 20. storočia, kedy sa premenila na integrovaný a ekonomickými súvzťažnosťami poprepájaný globálny celok, v ktorom sa pozitívne a aj negatívne udalosti šíria epidemiologickou rýchlosťou. Vo svetovej ekonomike sa môže hovoriť o dvoch póloch / skupinách štátov a to priemyselne vyspelých krajinách a ich bývalých kolóniách – prevažne buď agrárneho a/alebo surovinového zamerania. Kolónie boli zapojené do medzinárodnej del'by práce dlho pred vznikom národných trhov, čo spôsobilo nerovnomerný rozvoj odvetví ich ekonomík. Zapojenie týchto krajín do svetových hospodárskych vzťahoch nebolo realizované v súvislosti s potrebami svojho vlastného rozvoja, ale bolo výsledkom expanzie metropol. To sa prejavilo na rozvoji infraštruktúry od vnútrozemia smerom k oceánu a nadmernou urbanizáciou budovanou pre kapacity koloniálnej mocnosti a nad-dimenzovanou pre potreby rozvojového štátu. Takým spôsobom malo vytvorené svetové hospodárstvo zabudovaný zdroj mnohých problémov aktuálnych aj dodnes.

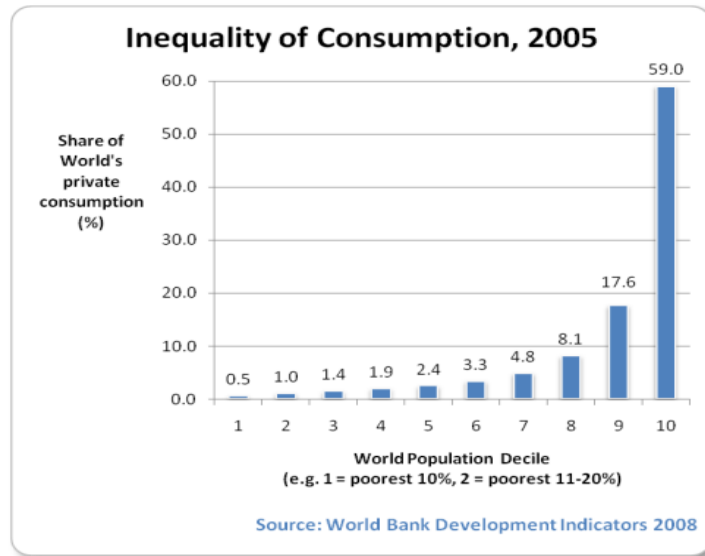
1 Globálny problém nerovnosti

Bývalé kolónie aj po získaní nezávislosti musia vychádzať z podmienok svojho postavenia v rámci medzinárodnej del'by práce (monokultúrne zameranie alebo výroba

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci projektu VEGA č. 1/0812/19 *Spoločenské Tipping Points a udržateľný ekonomický rast*.

s relatívne nízkou pridanou hodnotou). To je len jeden z bodov, kde vznikajú súčasné globálne problémy a rozpory. Dôsledky globálnej deľby práce sa nemôžu neprejavovať na príjmoch a respektíve na spotrebe. Príjmový horný decil svetovej populácie vytvára viac než polovicu dopytu respektíve spotreby² a približne 3,5 miliardy chudobných obyvateľov zeme si môže dovoliť len 10 percent celkovej spotreby. Podobné príjmové zloženie spotreby je ako na globálnej úrovni, tak aj na vnútroštátnej úrovni.

Graf 1 Globálna nerovnosť spotreby

Prameň: Global Issues. 2014. Consumption and Consumerism. Dostupné na internete: <<https://www.globalissues.org/issue/235/consumption-and-consumerism>>.

OSN vyzvala všetky štáty, aby si z procesov globalizácie zobrali to najlepšie a vyhli sa najhoršiemu. Svet sa musí naučiť riadiť lepšie, a naučiť sa ako lepšie riadiť spoločne. Organizácia spojených národov ponúka rozvojovým štátom „preskočiť“³ počiatočné fázy rozvoja a bohatým - ešte viac otvoriť svoje trhy pre výrobky chudobných štátov, citujeme: „*Prebiehajúci výskum sekretariátu UNCTAD zdôraznil potenciál týchto priemyselných odvetví v rozvojových krajinách. Kreativita, viac ako práca a kapitál, alebo dokonca tradičné technológie, je hlboko zakorenená v kultúrnom kontexte každej krajiny. Dokonalosť v umeleckom vyjadrení a množstvo talentu, otvorenosť voči novým vplyvom a experimentovanie nie sú výsadou bohatých krajín. Tieto zdroje tvorivosti môžu účinným spôsobom podporovať rozvojové krajiny, aby zvýšili svoj podiel na svetovom obchode a „preskočili“ do nových oblastí tvorby bohatstva.*“⁴

Tento zovšeobecňujúco–zjednodušujúci nekonkrétny štýl vyhlásení, typu „za všetko dobré a proti všetkému zlému“, je podľa nášho názoru tak charakteristický pre medzinárodné organizácie ako OSN, avšak pri podrobnejšom výskume, tieto organizácie nie sú schopné odpovedať na otázku ako korupčné nekompetentné a zdegenerované režimy rozvojových krajín môžu zabezpečiť citujem: „*preskočili“ do nových oblastí tvorby bohatstva*“? Samotný fenomén nerovností vytvára prekážky v rozvoji, nerovnosť narúša vytváranie a udržiavanie inštitúcií, ktoré vedú k hospodárskemu rastu, takými ako sú právny štát a kontrola korupcie.

² Oxfam Media Briefing. 2015. Extreme carbon inequality. [cit. 31.05.2020]. Dostupné na internete: <https://oi-files-d8-prod.s3.eu-west-2.amazonaws.com/s3fs-public/file_attachments/mb-extreme-carbon-inequality-021215-en.pdf>.

³ United Nations Conference on Trade and Development. 2004. Creative Industries and Development. São Paulo, 13–18 June 2004. TD(XI)/BP/13. s.3.

⁴ Tamtiež.

Zvýšená korupcia pozitívne koreluje s nerovnosťou príjmov, znižuje produktivitu a nepriamo odrádza od investícií do fyzického kapitálu. Pomalý rast a korupcia zasa pôsobia na zvýšenie nerovnosti príjmov. Niektorí autori uvádzajú, že rozvojové štáty rastú príliš pomalým tempom a bude im trvať až niekoľko storočí pri stabilnom raste, aby dosiahli úroveň rozvinutých krajín.⁵ V roku 2015 viac ako 800 mil. ľudí žilo v extrémnej chudobe a trpelo hladom.⁶ Podľa správy OSN z roku 2016 „O plnení cieľov udržateľného rozvoja“⁷ 800 miliónov ľudí malo príjmy menej ako 1,9 USD na deň, čo podľa odhadov nepokrýva ani náklady na jedlo, bývanie, samozrejme, že ani vzdelanie alebo lekársku starostlivosť to nemôže v žiadnom prípade pokryť. Napríklad vyššie uvedené číselné reálie by mohli byť vyjadrené nasledovným citátom údajov z projektu „100 People: A World portrait“,⁸ ktorý je dobrým zdrojom na to ako pochopiť, ktoré globálne problémy sú v skutočnosti akútne a aké majú dôsledky, spomedzi iných tam boli nasledovné kategórie, citujeme:

- „Pokiaľ v chladničke je jedlo, si oblečený, máš strechu nad hlavou a posteľ – si bohatší ako 75 % ľudí na svete...”
- Ak máte bankový účet, peniaze v peňaženke a aspoň niečo nasporené – patríte do vrstvy 8 % najbohatších ľudí na svete.“⁹

Chudobu je možné rozlíšiť na chudobu absolútnu a relatívnu. Absolútna chudoba je definovaná Organizáciou spojených národov ako: „stav charakterizovaný závažným nedostatkom základných ľudských potrieb, vrátane jedla, pitnej vody, hygienických zariadení, zdravia, obydlija, vzdelávania a prístupu k informáciám. Záleží nielen na príjme, ale aj na dostupnosti služieb.“¹⁰ Svetová banka napríklad používa hodnotu 1,9 USD na deň ako mieru príjmu, pod ktorou je absolútna chudoba.

Relatívna chudoba berie do ohľadu sociálne a ekonomické postavenie jednotlivcov a skupín v porovnaní ostatnou časťou spoločnosti (napríklad koeficient GINI). Národná úroveň chudoby je podiel obyvateľov žijúcich pod hranicou chudoby. Jednotlivé štáty môžu mať odlišné mieridlá hranici absolútnej chudoby napríklad: v USA je to príjem pod 15,15 USD¹¹ na deň (alebo príjem pod 5 530 USD), v Indii je to 1 USD na deň (príjem menej ako 365 USD ročne). Táto miera príjmových disparít prináša určité rizika stability. Z pohľadu spotreby platí Paretovo pravidlo, pričom 80 % spotreby je zabezpečené dvadsiatimi percentami populácie (strednou a vyššou príjmovou kategóriou). Riziko pre stabilitu spočíva v tom, že ak nastane situácia, v ktorej stredná a vyššia príjmová kategória prudko znížia vlastnú úroveň spotreby (napríklad kvôli uzavretiu ekonomiky, neistote a obavám ohľadom budúcich príjmov), tak to bude mať neúmerne veľký dopad na všetky výrobné reťazce, práve kvôli tomu, že podiel na spotrebe tejto príjmovej kategórie je taký veľký.

⁵ Kunchka, M. 2015. Môže Brazília dobehnúť rozvinuté krajiny? Ekonom, 2015. Zborník príspevkov zo 16. medzinárodnej vedeckej konferencie Medzinárodné vzťahy 2015 Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Dostupné na internete: <http://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/konferencie/zborniky/Zbornik_Smolenice_2015.pdf>. s. 475 -481.

⁶ OSN. 2016. The Sustainable Development Goals Report 2016. Dostupné na internete: <<http://unstats.un.org/sdgs/report/2016/>>.

⁷ Tamtiež.

⁸ 100 People: A World portrait. 2016. 100 People: A World portrait. Dostupné na internete: <https://www.100people.org/statistics_detailed_statistics.php?section=statistics>.

⁹ Tamtiež.

¹⁰ OSN. 1995. World Summit for Social Development. Kodaň, 1995. A/CONF.166/9. Dostupné na internete: <<https://undocs.org/A/CONF.166/9>>

¹¹ The Census Bureau US. 2016. Poverty Thresholds. Dostupné na internete: <<http://www.census.gov/topics/income-poverty/poverty.html>>.

2 Výsledky a diskusia

V roku 2020 prehĺbenie príjmovej nerovnosti vo svete dosiahlo úroveň začiatku 20. storočia, keď v období pred veľkou hospodárskou krízou v rokoch 1920-1925, prakticky najbohatšie jedno percento koncentrovalo vo svojich rukách 25 % celkového bohatstva, čo sa zopakovalo o sto rokov a v roku 2020 je situácia analogická. Kríza, sa tiež logickým spôsobom zopakuje, ako pokračovanie vývoja, keď zlé ekonomické rozhodnutia z minulosti redukujú potenciál spotreby v budúcnosti (spotrebované budúce príjmy). Keďže operatívne údaje hovoria o tom, že úroveň nezamestnanosti koncom mája 2020 už presiahol úroveň veľkej hospodárskej krízy, tak do istej miery vidíme určité podobnosti vo vývoji. Za posledných sto rokov sa svet globalizoval a pravdepodobne udalosti sa budú vyvíjať rýchlejšie v čase, ale smerovanie je možné predvídať. Hlavná tendencia bude pokles spotreby zo strany strednej a vyššej príjmovej kategórie spotrebiteľov, ktoré zodpovedajú za veľkú časť celkovej spotreby. Z pohľadu globálnej nerovnosti trend sa zvráti a stupeň nerovnosti sa bude znižovať, nie kvôli rastu príjmov nižšej kategórie, ale kvôli poklesu strednej a vyššej príjmovej kategórie, podobne ako to bolo na začiatku 20. storočia. Ďalšia tendencia, ktorá sa bude vyvíjať súbežne s poklesom príjmovej nerovnosti, je prudký nárast počtu ľudí v absolútnej chudobe, pretože zraniteľné monokultúrne a surovinovo orientované ekonomiky budú zasiahnuté dvojitým úderom – poklesom cien surovín a celkovo poklesom dopytu (ktorý bol z väčšej časti zabezpečovaný strednou a vyššou príjmovou kategóriou).

Záver

Vzhľadom na objektívne tendencie v oblasti distribúcie bohatstva vo svete sú očividné niektoré javy. Znižovanie absolútnej chudoby však neodstraňuje chudobu relatívnu.¹²

Príjmová diferenciácia medzi extra bohatými a „ostatnými“ pokračuje, čo bude viesť k nárastu a aj diferenciácii medzi politickými cieľmi týchto dvoch príjmových vrstiev. Rozdiel v politických imperatívoch, v podmienkach informačnej spoločnosti (ľahký prístup k vytvoreniu, šíreniu a prijímaniu informácií), bezpodmienečne povedie ku koncentrovanému protestnému prejavu. Tieto rastúce disproporcie vytvárajú aj novú politickú realitu, pretože spoločnosť prestáva byť rozdelená na tradičné tri kategórie – bohatá, stredná a chudobná, príjmovy sa homogenizuje nielen v príjmoch, ale aj v politických názoroch.

Ďalej do budúcnosti očakávame, že táto tendencia bude pokračovať a budeme môcť vidieť čoraz väčšiu odpor proti takzvaným „elitám“ alebo extra bohatej skupine (jedno percento najbohatších). Čoraz častejšie sa budú prejavovať javy protestného hlasovania a nárastu politických síl, ktoré budú vystupovať za zmenu „status-quo“ a tieto budú buď z kategórie konštruktívnych alebo aj deštruktívnych. Ekonomická kríza najtvrdšie zasiahne strednú príjmovú kategóriu, ktorá je najväčším daňovým poplatníkom, zamestnávateľom a spotrebiteľom, zostanú tak nakoniec „stojac“ oproti sebe len vrstvy chudobná a extra-bohatá.

Použitá literatúra:

1. MEADOWS D. H. 1972. The limits to growth. New York, 1972. s. 25. ISBN 0-87663-165-0.
2. 100 People: A World portrait. 2016. 100 People: A World portrait. Dostupné na internete:: <https://www.100people.org/statistics_detailed_statistics.php?section=statistics>.
3. Global issues. 2016. Poverty Facts and Stats. Dostupné na internete <<https://www.globalissues.org/article/26/poverty-facts-and-stats>>.
4. KUNYCHKA, M. 2015. Môže Brazília dobehnúť rozvinuté krajiny? Ekonom, 2015. Zborník príspevkov zo 16. medzinárodnej vedeckej konferencie Medzinárodné vzťahy

¹² Chudoba a nerovnosť v EÚ.2007. Eapn.eu. Dostupné na internete: < https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/povertyexplainer_sk.pdf >

- 2015 Aktuálne otázky svetovej ekonomiky a politiky. Dostupné na internete: <http://fmv.euba.sk/www_write/files/dokumenty/veda-vyskum/konferencie/zborniky/Zbornik_Smolenice_2015.pdf>. s. 475 -481.
5. OSN. 1995. World Summit for Social Development. Kodaň, 1995. A/CONF.166/9. Dostupné na internete <<https://unstats.un.org/sdgs/report/2016/>>.
 6. The Census Bureau US. 2016. Poverty Thresholds. Dostupné na internete: <http://www.census.gov/topics/income-poverty/poverty.html> >.
 7. MILANOVIĆ B. 2013. Global Income Inequality by the Numbers: In History and Now. Center for Security Studies, Zurich 2016. Dostupné na internete: <https://css.ethz.ch/en/services/digital-library/articles/article.html/172467>>.
 8. OSN. 2016. The Sustainable Development Goals Report 2016. Dostupné na internete:<<https://unstats.un.org/sdgs/report/2016/> >.
 9. Svetová banka. 2016. Data. Dostupné na internete: <<https://data.worldbank.org/indicator/SI.POV.2DAY?locations=ZM-NG-MG-HT&view=chart> >.
 10. United Nations Conference on Trade and Development. 2004. Creative Industries and Development. Sro Paulo, 13–18 June 2004. TD(XI)/BP/13. s.3.
 11. Chudoba a nerovnosť v EÚ. 2007. Eapn.eu. Dostupné na internete: <https://www.eapn.eu/wp-content/uploads/povertyexplainer_sk.pdf>.
 12. Wall M. 2019. Space.com. Tickets to Mars Will Eventually Cost Less Than \$500,000, Elon Musk Says. Dostupné na internete: <<https://www.space.com/elon-musk-spacex-mars-mission-price.html> >.

Kontakty:

Ing. Boris Dzuira, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: boris.dzuira@euba.sk

Ing. Leonid Raneta, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: leonid.raneta@euba.sk

DO ECONOMISTS UNDERSTAND THE ECONOMY – OVERVIEW OF ECONOMIC THEORIES, THEIR DIFFERENCES AND A FUTURE APPROACH

Anna Rivna

International Economic Relations and Management, University of Applied Sciences Burgenland,
e-mail: 1919001104@fh-burgenland.at.

Abstract: Economic philosophy examines various topics such as rational human choice, a nation's well-being, the functioning of institutions and processes, all of which are interconnected in one way or another. Nevertheless, in order to understand the outcomes and existing problems within today's economy, it is useful to understand the core of the philosophy of economics, starting from Aristotle and Plato's contributions to this topic, until the economic theories of today, namely capitalism. This paper gives a general outline of representatives of and contributions to the philosophy of economics and examines the issues and crises within the phases in the history of economy.

Key words: philosophy of economics, Aristotle, historical economic analyses

JEL: B10, B21, B22, B30

Introduction

The term 'economics' and its precise domain spark controversy in literature. Even though it can be described as an interaction between production, exchange, distribution and the consumption of goods and services, a clear definition has yet to be established.

The roots of the philosophy of economics goes back to Ancient Greece when Aristotle and Plato already started to associate economy with the ethical question concerning how to manage a household. Even though their contribution to economic theories was purely philosophical (as it concerned issues of justice and morality), their ideas about the division of labor, motivations, private property, money and trade shaped and influenced many theories in the coming centuries.

Adam Smith suggests another theory, which he describes in his work "The Wealth of Nations". In it he analyses the relationship between work and the production of a nation's wealth.

The development of economic theories over the centuries – from Ancient Greece through Keynes to the economic theory today show that each previous theory influenced its successor. In order to understand today's economy and tackle global issues such as poverty, reallocation, economic crises and other ethical problems that arise in economics, it is necessary to analyze the core of the economy.

This paper gives an overview of the philosophy of economics by analyzing different theories and ideas which were developed by economists over time.

1 Overview of economic theories

Both Plato and Aristotle's (384-322 B.C.) contribution to economic ideas (the division of labor, incentives, private property, money, and trade) has laid the foundation stone of today's economics.¹

¹ MEIKLE, S. (1995): Aristotle's economic thought.

Plato's theory about the division of labor later influenced the works of Adam Smith, in which he pointed out the greater intensities of labor specialization. Furthermore, Plato contributed to 'modern economics' by promoting the motivational theory, which considers extrinsic and intrinsic factors as key motivations for employees.²

Aristotle's contribution to economic theories can be found in the roots of his work, in which he points out a number of issues including the link between the ethics and politics of economy, the role of wealth as well as the concept of human fulfillment. According to Crespo, Aristotle is considered to be the first systematic philosopher who has focused on a human and social setting to understand the economic reality and tackle its issues. In fact, his theory of money influenced further theories, which were developed by neo-classical economists. Even the idea of Gross Domestic Product, which consists of consumption, investments, government spending and net exports derived from the theories Aristotle covered in his work.³

Towards the end of the 15th century, several changes took place in the world. After feudalism (i.e. the control of political and economic activities by the church, popes and nobles) had come to an end, a new era began - the Renaissance. This caused many economic, religious and political changes, which among others, placed the most power in the hands of the King rather than the church. Countries looking for power and independence planned to achieve these goals through increasing exports and the amount of gold and silver. This form of economy was called Mercantilism.⁴

The fundamental aim of Mercantilism, which is also known as "commercialism" was to make a country economically stronger and wealthier, which was tested by the amount of metal such as gold and silver that it owned. The idea was to get as much gold as possible through trade, meaning exports had to be greater than imports, which is why, according to mercantilists, the government needed to play a big role to regulate and foster exports within the country. Hence, the mercantilist slogan was "more gold, more wealth and more power".⁵

The idea of wealth measured by gold came from Ancient Greece and Rome, where the 'power' of a country was proportional to its treasure or precious metals.⁶

Even though mercantilism gained great importance in the 15th century, its theory and practices have been criticized by many scholars, mostly because it places too much importance on exports and is ignorant in regard to the balance of trade. Also, Mercantilists focused intensively on increasing the countries productivity by using cheap labor, which would in turn increase countries' abilities to trade, but neglect the regulations for labor.

Towards the 18th century, Mercantilism declined for various reasons. Considering the fact that most of the nations thrived and became stronger, colonization was promoted and resulted in countries like Britain, Spain, Portugal and the Netherlands occupying new countries and acquiring raw materials at little cost. The industrial revolution raised awareness concerning the fact that the wealth of nations could be achieved simultaneously by the efficient use of natural resources and the progress made in science and technology.⁷

Even though trade was considered advantageous for many nations, there was no concept behind manufacturing, farming, and the system of taxes, which would empower governments to invest more in production. In the late 18th century, Adam Smith and Cantillon emphasized that laws must be created concerning the development and distribution of goods. Both

² WAGNER, J. (2020): Plato's republic and liberal economic education for the twenty-first century, economics bulletin.

³ CRESPO, R. (2020): Re-assessing Aristoteles economic thought.

⁴ GREY, A. (1951): The development of economic doctrine.

⁵ GREY, A. (1951): The development of economic doctrine.

⁶ KULA, E. (1998): History of environmental economic thought.

⁷ DAYON P. – PHILIPPE, G. (1980): The royal manufactures and economic and technological progress in France before the industrial revolution.

economists are considered to be ‘physiocrats’, a school of economists which became popular in the 1750s.⁸

Physiocracy was first developed as a policy in France in the middle of the 18th century and its economists are known as the founders of economic science as they were the first to grasp the general principles of economic phenomena and develop a theoretical system. In contrast to mercantilists, physiocrats believed that mercantile policies have done great harm to nations by motivating them to fight with one another instead of focusing on cooperation. The economists of physiocracy, such as Anne Robert Jacques Turgot, largely served the interests of peasants and farmers. They also advocated for political reforms, which would reduce the influence of the government.⁹

In “The Wealth of Nation”, Adam Smith describes the importance of the self-regulation of a market and the minimum need for the government to intervene. He proposed the idea of an “invisible hand” and the power of free markets, which would regulate themselves by means of competition, supply and demand. His influence and work effectively ended both Mercantilism and Physiocracy and contributed to the invention of a new philosophy called classical political economy.¹⁰

Another representative of classical economy is Thomas Malthus who is known for his Malthusian Population Theory, which claims that the population will outrun food supplies leading to famine and conflicts over resources. Back then it was a relevant concern due to industrialization in urban areas and drastic population growth. This theory was further developed and analyzed by another representative of the classical political economy, David Ricardo. In his work “Principles of Political Economy”, he describes how wages lead to population growth, which is tied to more intensive production in agriculture. He, furthermore, changed the emphasis of the classical school from production to distribution by introducing the theory of “comparative advantage”, which he understands as the mutual trade between countries, especially of products which a country can produce more easily than others.¹¹

The beginning of the 19th century, characterized by the industrial revolution, shows that an economic boom is often very closely related to social issues. Due to the fact that new machines were developed, new factories were opened leading to a higher employment rate. Hence, the working class was at a disadvantage. Long hours, low wages and even child labor led to the development of a new wealth gap between two classes – the proletariat represented by workers - and the Bourgeoisie who owned the factories and production means.¹²

In his works, Marx rejects the entire tradition of the classical theory found in the work of Adam Smith who stated that the “invisible hand” of the market would benefit society. Unlike Smith, Marx was more concerned with workers’ rights and recognizing the value that they create through their labor. He claims that the Bourgeoisie is taking advantage of others’ labor to fulfill their own interest. Together with his friend Friedrich Engels, he formulates the concept of ‘class struggle’ as the motivational force of social evolution and publishes his observations in “The Communist Manifesto”:

[... “In these crises, there breaks out an epidemic that, in all earlier epochs, would have seemed an absurdity – the epidemic of over-production. Society suddenly finds itself put back into a state of momentary barbarism; it appears as if a famine, a universal war of devastation had cut off the supply of every means of subsistence; industry and commerce seem to be destroyed. And why? Because there is too much civilization, too many means of subsistence,

⁸ BACKHOUSE R. – MEDEMA, S. (2009): The definition of economics.

⁹ GIDE, C. – SMART, W. – RIST, C. (2010): A history of economic doctrines from the time of the physiocrats to the present day.

¹⁰ GRAMPP, W. D. (2000): What did Smith mean by the invisible hand?

¹¹ LEVINE, D. (2002): Ricardo and the conditions of classical political economy.

¹² MURRAY, P. (2000): Marx’s ‘Truly Social’ labour theory of value.

too much industry, too much commerce. The productive forces at the disposal of society no longer tend to expand the development of the conditions of bourgeois property; on the contrary, they have become too powerful for these conditions, by which they are fettered, and thus as soon as they overcome these fetters, they bring disorder into the heart of bourgeois society and endanger the existence of bourgeois property. The conditions of bourgeois society are too narrow to comprise the wealth created by them. And how does the bourgeoisie get over these crises? On the one hand, by the enforced destruction of a mass of productive forces; on the other, by the conquest of new markets, and by the more thorough exploitation of the old ones. That is to say, by paving the way for more extensive and more destructive crises, and by diminishing the means whereby crises are prevented”].¹³

Marxist theory on the labor movement and class struggle influenced many nations at that time. His famous and accurate slogan of the Communist Manifesto: “Proletarians of all countries, unite!” sparked a revolution in many countries. Perfect examples include the Russian Revolution of 1905, China, Cuba, North Korea and other parts of the world where communism still functions to various degrees.¹⁴

Marxian economics and theories have been criticized for a number of reasons. Some scholars argue that Marx’s social-economic system which promotes social equality and freedom of all members of society is not realistic. Moreover, many democratic socialists reject the idea that societies can achieve socialism only through class conflict or a proletarian revolution.¹⁵

Other scholars such as Wickham (1997) describe Marx’s concept as valuable insight not only into economy itself, but more importantly into politics. With his insistence on ethics and human rights, fairness, justice and equality, Marx is still considered to be a major social theorist and his ideas continue to be widely discussed. His works are also seen as an early precursor to microeconomics, whose ideas and theories were later addressed in mathematics.¹⁶

To compete with the earlier theories of classical economics, neoclassical economics emerged at the beginning of 1900. Alfred Marshall, who was regarded as the father of neoclassicism, dealt with the concepts of supply and demand. His theory, which is summarized in “The Principles of Economy” is used until today.

As capitalism was expanding around the world, movements, influenced by the theory of Karl Marx were expanding as well. The Soviet Union was established in 1922, which coincided with the Great Depression, which could be explained by neither Smith nor Marshall’s theories.

In response, in 1936, a new theory of money, interest and employment was introduced by the British economist John Maynard Keynes. The field of macroeconomics is taught in schools until this day. In his theory, he claimed that market economies don’t self-correct quickly as prices and wages take time to adjust. He also emphasized the importance of the government in the situation of crisis and suggested it use monetary and fiscal policies to increase output and decrease unemployment. With his point of view concerning the role of the government, he challenged the previous classical economy which perceived the government as harmful to the economy.¹⁷

In the early twentieth century, another group of economists gained importance – the institutionalists, who dealt with the necessity of generalization concerning norms and behaviors within institutions. The most prominent thinker who dissented from the state of neoclassical economic theory was Thorsten Veblen. He gained fame thanks to his work “The Theory of the Leisure Class”. In contrast to the neoclassical theory, institutionalists focused on real-world

¹³ MARX-ENGELS (1985): The communist manifesto.

¹⁴ MILIOS, J. (2000): Social classes in classical and Marxist political economy.

¹⁵ HOWARD, M. – KING, J. (1992): A history of Marxian economics.

¹⁶ WICKHAM, J. M. (1997): The labour’s party economic strategy.

¹⁷ KREGEL, J. (1976): Economic methodology in the face of uncertainty: the modeling method of Keynes and the post-Keynesians.

institutions, how they evolve and change and how these changes affect economic systems, performance and outcomes.¹⁸

Other important contributors to the institutionalist school were Frederick Hayek and Ronald Coase. These scholars realized the importance of institutions and explained that they result from human actions and are absolutely necessary in the economic system.¹⁹

The theory of institutionalism continues to influence economists. The so-called new institutionalism, represented by Douglas North, Gordon Tullock and Mancur Olson uses this approach to explain the evolution and the impact institutions have on today's economy. They also deal with topics such as property rights, rent seeking and information asymmetries.²⁰

2 Current global economic changes

Indeed, today's global society is experiencing a high level of economic and social challenges. Public policymakers and diverse international institutions such as UNO, IMF, WTO are challenged on a daily basis with crises concerning finance, civil wars, child labor, slavery, environmental pollution as well as the recent global outbreak of COVID-19.²¹

In the following section, some of the global challenges are described in more detail.

One of the various global economic challenges is the fact that the financial system worldwide is deeply interrelated. If one of the global banks defaults, other banks will lose money which will snowball into a worldwide problem. Such an example was seen in Greece's government in 2008. When the Greek government went bankrupt, it affected European banks as well and increased the risk of other Euro-zone countries defaulting. Losses as such would lead to lowering selling and lower buying power, eventually leading to the decrease of economical profit overall.

Negative global economic development could lead to higher unemployment, which puts pressure on government finances. The reaction to this in many cases is to lower tax revenues. In the previous years, such reactions usually led to lowering the country's overall development, since government finances are put under stress and as a consequence banks are under high pressure as well and tend not to give loans very easily. This will put all major economical actors (companies, household etc.) at risk and as a consequence lead to a decline in global trade between countries.

Global warming has become one of the most pressing issues of modern society, since it does not only result in rising sea levels and the loss of wildlife, but it also has an enormous impact on the economy overall. Due to the shortage of water, global warming is causing desertification of agricultural land resulting in rising food prices. This will particularly affect countries which are net importers of food.

The Global Health Crisis is one of the most recently experienced challenges which the world had to face at the beginning of 2020. Due to the quick spread of the Coronavirus, the global economy was effected to its core. Many companies and manufacturers were forced to shut down to prevent the virus from spreading, causing millions of people to lose their jobs. As a consequence, even the countries which weren't significantly affected by the virus are experiencing a recession, as they are suffering from the value chain disruptions and lowering international demand for goods.

Many of these challenges are not new; some of them were present already years ago and are now emerging due to other changes within society. These changes are mostly related to economic instability, financial crises, continuous income inequalities around the globe, digital

¹⁸ DRUGGER, W. (1979): Methodological differences between institutional and neoclassical economics.

¹⁹ WILBER, C. – HARRISON, R. (1978): The methodological basis of institutional economics: pattern model, storytelling and holism.

²⁰ RICHTER, R. (2015): Essays on new institutional economics.

²¹ WORLD ECONOMIC FORUM (2013): Global agenda outlook.

divisions and technological progress, persistent corporate fraud and corruption, as well as the failure to coordinate a global response to mounting diseases and health problems.²²

What makes it difficult to tackle these issues is usually the initial changing environment as well as the complex structure of institutions responsible for these issues. Due to the changes that occur much more frequently now than decades ago, new institutions are being established, which may lead to the lack of the transparency of systems. The systems of every country are becoming more and more complex, making the laws and guidelines difficult to understand and follow.²³

In order to boost the economy and tackle current issues, some new ideas or theories should be developed in order to analyze the topics from their core and provide new possibilities to solve problems.

The elements for a thriving global economy are no different than those of a national economy. One of the most important factors which should be taken into consideration is the effectiveness in political and governmental institutions, which includes a functional legal system. One possible solution could lie in restoring the trust in financial institutions and the government in general. In many countries, corruption and the lack of transparency of the system are usually the cause of many economic problems.²⁴

Another important factor is also the unconstrained access to business opportunities that allows foreign direct investors to invest and boost the economy of another country, which can also attract a talented workforce, adequate resources and boost the functionality and development of an upgraded infrastructure. It can, moreover, create partnerships between governments and increase market competition.²⁵

Nevertheless, the presence of many of these forces does not guarantee that economic crises will not occur. Their absence, however, may lead to malaise and economic stagnation.

Conclusion

A quick overview of the economic theories has shown that economic conditions have always been changing. Each generation and each nation, depending on which theory was the most popular at the time, looks at its own economic problems in its own way.

Despite the differences among the models and theories throughout the decades, many of them remain powerful tools for understanding financial systems, structures in society and ways in which individuals interact with one another. Indeed, neoclassical economics is the major theoretical force in the study of economics today. Nevertheless, the valuable insights from Marxian economics can also be used to explain various phenomena that may be observed in society.

In conclusion, it can also be said that today's global economy faces various challenges. Some of these challenges can be easily identified and addressed. Others are elusive and have their roots in a lot of the mentioned theories.

According to the complexity of today's economics, it became very hard for policymakers as well as economists and businesspeople to forecast which economic situation might emerge, how and where.

Concentrated efforts are required to find creative and workable solutions to tackle national, regional and global issues and regain economic stability. Here it is important to understand that today's challenges cannot be explained with only one theory but require a quick

²² ŠLIBURYTE, L. – MASTEIKIENE, R. (2011): Adaptation to globalization process in the European transition economies.

²³ RODRIK, D. (2007): How to save globalization from its cheerleaders.

²⁴ ABBAS, A. J. (2013): Global economic challenges: the pressing and visible issues.

²⁵ ABBAS, A. J. (2013): Global economic challenges: the pressing and visible issues.

and flexible solution that reduces global uncertainty and limits anxiety, eliminates nationalistic passion and rooted beliefs and points towards the right path for the future.

References:

1. ABBAS, A. J. (2013): Global economic challenges: the pressing and visible issues. In: *International Business Journal*, vol. 23, no. 3, pp. 192-198.
2. BACKHOUSE, R. – MEDEMA, S. (2009): The Definition of Economics. In: *Journal of Economic Perspectives*, vol. 23, no. 1, pp. 33-221.
3. CRESPO, R. (2020). Von Re-Assessing Aristotle's Economic Thought. [online]. 2020. Available at: www.routledge.com/economics/articles/re-assessing_aristotles_economic_thought_with_ricardo_f_crespo.
4. DEYON, P. – PHILIPPE, G. (1980): The Royal Manufactures and Economic and Technological Progress in France before the Industrial Revolution. In: *The Journal of European Economic History*, vol. 9, no. 3, pp. 611-632.
5. DRUGGER, W. (1979): Methodological Differences between Institutional and Neoclassical Economics. In: *Journal of Economic Issues*, vol. 13, pp. 899-909.
6. FORUM, W. E. (2013): Global Agenda Outlook. [online]. 2013. Available at: www.weforum.org/.
7. GIDE, C. – SMART, W. – RIST, C. (2010): *A history of economic doctrines from the time of the physiocrats to the present day*. London: Nabu Press, 2010.
8. GRAMPP, W. D. (2000): What did Smith mean by the invisible hand? In: *Journal of Political Economy*, vol. 108, pp. 441-465.
9. GRAY, A. (1951). *The Development of Economic Doctrine*. London: Longmans, Green & Co., 1951.
10. HOWARD, M. – KING, J. (1992): *A History of Marxian Economics: Volume 2*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press, 1929-1992.
11. KREGEL, J. (1976): Economic Methodology in the Face of Uncertainty: The Modeling Methods of Keynes and the Post-Keynesians. In: *Economic Journal*, vol. 86, pp. 25-209.
12. KULA, E. (1998): *History of Environmental Economic Thought*. London: Routledge, 1998.
13. LEVINE, D. (2002): Ricardo and the conditions of classical political economy. In: *Journal of Economy and Society*, vol. 3, no. 3, pp. 292-314.
14. MEIKLE, S. (1995): *Aristotle's Economic Thought*. New York: Oxford University Press Inc, 1995.
15. MILIOS, J. (2000): Social Classes in Classical and Marxist Political Economy. In: *The American Journal of Economics and Sociology*, vol. 59, no. 3, pp. 283-302.
16. MURRAY, P. (2000): Marx's 'Truly Social' Labour Theory of Value: Abstract. *Historical Materialism*, no. 6.
17. RICHTER, R. (2015): *Essays on New Institutional Economics*. New York: Springer, 2015.
18. RODRIK, D. (2007). How to Save Globalization from its Cheerleaders. In: *Journal of International Trade and Diplomacy*, vol. 1, no. 2.
19. RUNCIMAN, W. (1997): "Introduction" in: Wickham "Rethinking Marx (in a Post-Marxist World)", *Reclaiming the Sociological Classics: The State of the Scholarship*. The State of the Scholarship, pp. 45-80.
20. ŠLIBURYTE, L. – MASTEIKINE, R. (2011): Adaptation to Globalization Process in the European Transition Economies. In: *Economics & Management*, vol. 16.

21. WAGNER, J. (2020): Plato's Republic and Liberal Economic Education for the Twenty-first Century. In: *Economics Bulletin*. [online]. Available at: www.accessecon.com/pubs/eb/2007/volume1/eb-07a2004a.pdf.
22. WILBER, C. – HARRISON, R. (1978): The Methodological Basis of Institutional Economics: Pattern Model, Storytelling and Holism. In: *Journal of Economic Issues*, pp. 61–89.

Contact:

Anna Rivna, MA

Faculty of International Economic Relations and Management

University of Applied Sciences Burgenland

Campus 1

7000 Eisenstadt

Austria

e-mail: 1919001104@fh-burgenland.at

POSÚDENIE VPLYVU ISLAMU V RUSKEJ FEDERÁCIÍ

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF ISLAM IN THE RUSSIAN FEDERATION

Zuzana Rozkošová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: zuzana.rozkosova@euba.sk

Abstrakt: Ruská federácia je mnohonárodnostný a multikonfesionálny štát. Aj keď sa obraz Ruska vo svete zriedka spája s islamom a islamskou identitou všeobecne, na území dnešnej Ruskej federácie má islam v skutočnosti hlboké historické a kultúrne korene. Dnes sa otvorene hovorí, že Rusko nie je len pravoslávna, ale aj moslimská krajina. Navyše islam si v Rusku udržiava stále rastúci trend. Článok poukazuje na historické súvislosti postavenia islamu v Ruskej federácii, stručne analyzuje súčasný stav tohto náboženstva v podmienkach krajiny a akcentuje jeho rastúci vplyv v domácej aj zahraničnej politike. Islam môže z dlhodobého hľadiska predstavovať jednu z hlavných politických, sociálnych i ekonomických síl v Ruskej federácii.

Kľúčové slová: Ruská federácia, islam, moslimovia

JEL: F50, H70

Abstract: The Russian Federation is a multinational and multi-confessional state. Although the image of Russia in the world is rarely associated with Islam and Islamic identity in general, in the territory of today's Russian Federation, Islam actually has deep historical and cultural roots. Today, it is openly said that Russia is not only an Orthodox but also a Muslim country. In addition, Islam maintains a growing trend in Russia. The article points out the historical context of the position of Islam in the Russian Federation, briefly analyses the current state of this religion in the country and emphasizes its growing influence in domestic and foreign policy. Islam can be one of the main political, social and economic forces in the Russian Federation in the long run.

Key words: Russian federation, Islam, Muslims

JEL: F50, H70

Úvod

V súčasnosti je islam najrýchlejšie rastúcim náboženstvom na svete, pričom jeho predstavitelia tvoria väčšinu obyvateľstva vo viac ako 40 krajinách. Moderná moslimská komunita má takmer 2 miliardy veriacich. Zatiaľ čo sa predpokladá, že svetová populácia v nasledujúcich desaťročiach porastie o 32 percent, očakáva sa, že počet moslimov sa zvýši o 70 percent – z 1,8 miliardy v roku 2015 na približne 3 miliardy v roku 2060. V roku 2015 tvorili moslimovia 24 percent svetového obyvateľstva. Očakáva sa však, že tento podiel narastie až na viac ako 30 percent svetovej populácie.¹

Islam je po kresťanstve druhým najväčším náboženstvom ako vo svete tak aj v Ruskej federácii. V priebehu storočí sa moslimovia aktívne podieľali na budovaní ruskej civilizácie a islam sa stal neoddeliteľnou súčasťou ruských dejín. Islam je tradičné náboženstvo desiatok pôvodných etnických skupín Ruska, ako aj významnej časti imigrantov prichádzajúcich do

¹ PEW RESEARCH CENTER (2017): Why Muslims are the world's fastest-growing religious group.

Ruska za účelom trvalého či prechodného pobytu. Náboženstvo zohrávalo významnú úlohu pri formovaní týchto národov a v rozvoji všetkých aspektov ich kultúry a mentality. Analýza súčasného stavu islamu v krajine, jej spojenie s minulosťou a hľadanie možných smerov vývoja v budúcnosti sa tak stáva spoločenskou potrebou.

1 Základné informácie

Ruská federácia patrí k svetovým veľmociam tak v oblasti medzinárodných vzťahov, ako aj v rámci svetovej ekonomiky. Táto transkontinentálna krajina, ktorá je najväčšou krajinou na svete podľa rozlohy, je zároveň deviatym najľudnatejším štátom na svete a najľudnatejším štátom v Európe. Ide o multietnickú krajinu, ktorá je aj nábožensky heterogénna. V rámci Ruskej federácie existujú regióny, v ktorých je prevládajúcim náboženstvom práve islam. Islamské náboženstvo, ako monoteistické náboženstvo, od nepamäti ovplyvňovalo nie len spoločenské a kultúrne dianie, ale nadobúda tiež politický a ekonomický význam.

Dejiny islamu a Ruska zahŕňajú obdobia konfliktov medzi moslimskou menšinou a pravoslávnu väčšinou, ako aj obdobia spolupráce a vzájomnej podpory. Islam v značnej miere ovplyvnil formovanie ruskej civilizácie a kultúry. Nie je ľahké presne určiť, kedy sa islam prvýkrát objavil v Rusku, pretože krajiny, na územie ktorých islam prenikol na začiatku svojej expanzie, neboli v tom čase súčasťou Ruska, ale o niekoľko storočí neskôr boli pripojené k rozširujúcemu sa Ruskému impériu. Islam sa skutočne rozšíril a etabloval sa ako oficiálne náboženstvo na území dnešnej modernej Ruskej federácie počínajúc obdobia tzv. pravoverných či správne vedených kalifov. Prílev druhej vlny islamu na území dnešného Ruska bol zaznamenaný v období vládnutia Zlatej Hordy.

Ruské impérium voči svojim moslimským subjektom implementovalo politiku násilnej asimilácie a represíí. Vzťahy medzi ruskými vládcami a ich moslimskými subjektmi boli poznačené aj obdobia koexistencie. Samotná skutočnosť prežitia islamu počas dlhých storočí ruského kolonializmu a vznik „islamskej renesancie“ medzi predstaviteľmi ruskej moslimskej inteligencie začiatkom 20. storočia potvrdzujú jedinečnú povahu rusko-moslimského vzťahu, ako aj silu islamu na ruskej pôde. Po páde cárskeho režimu Sovietsky zväz zaviedol politiku štátneho ateizmu, ktorá bránila praktikovaniu islamu a iných náboženstiev a viedla k poprave a potlačeniu rôznych moslimských vodcov. Sovietsky zväz síce eliminoval úlohu náboženstva v spoločnosti, ale situácia sa zmenila v 90. rokoch. Po rozpade Sovietskeho zväzu získal islam prestížny, legálne uznaný priestor v ruskej spoločnosti.

Ústava z roku 1993 súčasnej Ruskej federácie stanovuje, že Rusko je sekulárnym štátom a že žiadne náboženstvo nemôže byť zriadené ako oficiálne alebo povinné. Po značných zmenách v ústave v roku 2020 do jej znenia, okrem iného, preniká aj slovo „Boh“, ktoré môže narušiť doterajší princíp svetského štátu.² Ďalej ústava zaručuje „slobodu svedomia a náboženského vyznania vrátane práva slobodne alebo kolektívne vyznávať akékoľvek náboženstvo alebo nevyznávať žiadne náboženstvo a slobodne si zvoliť, vlastniť a šíriť náboženské a iné presvedčenie a konať v súlade s nimi.“³ Ústava Ruskej federácie zároveň „zakazuje všetky formy obmedzení ľudských práv zo sociálnych, rasových, národných, jazykových alebo náboženských dôvodov.“⁴ V roku 1997 bol prijatý federálny zákon O slobode svedomia a náboženských združeníach, ktorý uznáva osobitnú úlohu pravoslávnej cirkvi v dejinách Ruska, ako aj pri formovaní a rozvoji duchovnosti a kultúry v krajine. Preambula zákona identifikuje „kresťanstvo, islam, budhizmus, judaizmus a iné náboženstvá, ako neoddeliteľnú súčasť historického dedičstva ruských národov.“⁵ V súlade s tým je islam

² GOSUDARSTVENNAYA DUMA FEDERAL'NOGO SOBRANIYA ROSSIYSKOY FEDERATSII (2020): Novyy tekst Konstitutsii s popravkami 2020.

³ Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, článok 28.

⁴ Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993, článok 19.

⁵ O svobode sovesti i o religioznykh ob"yedineniyakh, 1997.

v Ruskej federácii označený ako tradičné náboženstvo. Súčasné ruské orgány a politickí predstavitelia okrem toho opakovane potvrdzujú, že islam je súčasťou ruskej spoločnosti.

Ruská federácia v súčasnosti pozostáva z 83 územných subjektov: 21 republík, 46 oblastí, 9 krajov, 1 autonómnej oblasti, 4 autonómnych okruhov a 2 miest federálneho významu.⁶ Moslimovia prevládajú v 7 z 21 republík Ruskej federácie, ktorými sú republiky Baškortostan a Tatarstan v regióne Volga-Ural, a republiky Čečensko, Inguško, Dagestan, Kabardino-Balkánsko a Karachajsko-Čerkesko v oblasti Severného Kaukazu. Tieto republiky vo všeobecnosti predstavujú oblasti neruského etnika. Značný počet moslimov v Rusku sa sústreďuje aj v republikách ako Adygejsko či Severné Osetsko.

Ruská federácia je multietnickou a multireligióznou krajinou. Pri sčítaní obyvateľstva v roku 2010 bolo zastúpených takmer 200 etnických skupín, pričom 77,7 percenta tvorili Rusi, Tatári 3,7 percenta, Ukrajinci 1,4 percenta, Baškiri 1,1 percenta, Čečenci 1 percento, ostatní 10,2 percenta a nešpecifikovaní 3,9 percenta. O počte moslimov v Ruskej federácii neexistuje žiadny oficiálny záznam, pretože sčítanie obyvateľstva roku 2010 nezahŕňalo otázku náboženského vyznania.⁷ Odhaduje sa však, že v Rusku žije približne 20 miliónov moslimov, čo predstavuje asi 14 – 15 percent celkovej populácie. Okrem už spomínaných oblastí, aj ďalšie časti Ruska vrátane veľkomiest, ako sú Moskva, Nižný Novgorod alebo Petrohrad majú významné komunity moslimského obyvateľstva. Existuje taktiež značný počet pracovných imigrantov zo stredoázijských štátov, najmä z Kirgizska, Uzbekistanu a Tadžikistanu.⁸

2 Rastúci vplyv islamu v podmienkach krajiny

Islam v Ruskej federácii nie je náboženstvom postkoloniálnej imigrácie a nie je ani prejavom nedávneho zrýchlenia globalizácie a kultúrnej výmeny. Na rozdiel od iných moslimských menšín v Európe, moslimovia v Rusku nie sú cudzincami. Sú to občania žijúci vo svojej rodnej krajine. V skutočnosti moslimovia z Ruska v roku 2000 oslávili štrnásť storočí islamu na ruskej pôde. Za posledných 20 rokov si islam v Rusku a ďalších postsovietskych krajinách posilnil svoj vplyv, či už prostredníctvom výstavby mešít, rozmachom podnikania, či islamského vzdelávania a iniciatív na zvyšovanie povedomia o islame. Okrem toho dochádza v moslimských komunitách k zmenám v dôsledku demografie a migrácie. Islam sa už viac neobmedzuje na historické moslimské oblasti a neradi sa iba tradičnými modelmi.

Islam bol vždy druhým najväčším náboženstvom v Rusku, ale v Moskve nikdy nebol taký viditeľný, aký je dnes. Aj keď sa odhady počtu obyvateľov veľmi líšia, niektoré zdroje uvádzajú, že Moskva je domovom takmer 4 miliónov moslimov, ktorí už dávno prekročili kapacitu mestských mešít. Pokusy o výstavbu nových mešít sa však stretávajú s protestmi. Napriek tejto opozícii bola v septembri 2015 slávnosť otvorenia Chrámovej mešity v Moskve prioritou ruských politických elít. Táto udalosť nadobudla osobitný význam pre mnohých moslimských obyvateľov ruského hlavného mesta.

Islam v Rusku sa mení. Jeho prítomnosť sa už neobmedzuje na tradičné formy a zavedené centrá moslimskej moci a stále viac zahŕňa aj nadnárodný islam. Islamské skupiny s nadnárodnými spojeniami sú súčasťou širších islamských sietí. Ruská moslimská populácia sa zároveň rozrástla a očakáva sa jej ďalší rast.⁹ Ruskí moslimskí predstavitelia predpovedajú, že približne 30 percent ruskej populácie bude praktizovať islam v priebehu nasledujúcich 15

⁶ Od 18. marca 2014 sa na základe medzinárodne neuznaného referenda pripojili k ej federácii 2 nové subjekty Federácie, Krymská republika a mesto federálneho významu Sevastopol', čím sa počet subjektov zvýšil na 85, v rámci nich počet republík na 22 a počet miest federálneho významu na 3.

⁷ CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (2020): Russia.

⁸ FEDERAL'NAYA SLUZHBA GOSUDARSTVENNOY STATISTIKI (2010): Vserossijskaja Perepis Naselenija 2010 Goda.

⁹ ALJAZEERA (2018): Islam in Russia.

rokov. Demografia tak potenciálne do roku 2050 postaví islam na trajektóriu väčšinového náboženstva Ruskej federácie.¹⁰

Táto demografická zmena je z časti spôsobená už spomínanou imigráciou. Rusko sa stalo cieľom rastúceho počtu pracovných imigrantov vrátane nelegálnych prisťahovalcov. Migrácia zahŕňa významný počet moslimov z blízkeho zahraničia ako aj z Afganistanu, Pakistanu, Iránu a Turecka. Vnútna pracovná migrácia tiež znamená, že moslimovia sa už neobmedzujú na tradičné oblasti v Rusku, ako je Tatarstan alebo severný Kaukaz. V posledných rokoch vzrástol prílev moslimských migrantov z Kaukazu a Strednej Ázie práve do Moskvy, Petrohradu a ďalších mestských centier.¹¹ Názory demografov a sociológov sa rôznia medzi tými, ktorí nepodporujú masovú migráciu, pretože sa obávajú, že Rusom hrozí vyhynutie etnika, a tými, ktorí, často z liberálneho tábora, považujú demografickú a kultúrnu transformáciu za normálny a globalizačný proces. Ruská migračná politika je však oslabená štrukturálnymi problémami a slabá integračná politika pre krajinu ako celok môže v praxi znamenať zvyšujúce sa sociálne a kultúrne konfrontácie.

V Rusku existuje napätie medzi moslimami a nemoslimami na rôznych úrovniach – federálnej, regionálnej a miestnej. Toto napätie je často výsledkom teroristických činov, ku ktorým dochádza v Ruskej federácii. Na jednej strane teroristický čin, ktorý spáchali moslimovia, vytvára nenávistné a podozrievavé prostredie. Na druhej strane, reakciou väčšiny moslimov je snaha o to, aby ich práva neboli pošliapané a aby neboli nespravodlivo poškodení všetci moslimovia. Medzi faktory spôsobujúce islamofóbiu v Rusku môžeme preto zaradiť konflikty na severnom Kaukaze, nárast nacionalizmu v ruských moslimských republikách, migráciu a medzinárodný a domáci terorizmus. Práve oblasť severného Kaukazu predstavuje jedno z ohnísk napätia súčasného režimu. Pohľad na región je predovšetkým orientovaný na bezpečnosť – je to pohraničná zóna, periféria ríše, ktorá musí zostať pod priamou kontrolou centra a najmä bezpečnostných služieb.

Moslimovia v Rusku dokázali prehodnotiť svoju identitu a úlohu svojho náboženstva a pre niektorých sa ich národný boj stal súčasťou ich náboženského boja. Militantné islamské hnutie v Rusku sa rýchlo rozvíja spolu s čečenským separatistickým hnutím a vedie k nárastu rezidentných moslimov a sympatizantov, ktorí sa venujú politickej činnosti pod ochranou a relatívnou bezpečnosťou ruského občianstva. Aj keď nie všetky islamské skupiny kritické voči vláde sú pripravené použiť násilie na dosiahnutie svojich cieľov, šírenie extrémnych foriem islamského učenia a rastúci zmysel pre vlastnú moc na rozdiel od fragmentárnosti federálnej vlády sú javy, ktorými je a bude potrebné sa zaoberať ako z pohľadu domácej politiky, tak aj vývoja medzinárodných vzťahov a bezpečnosti.¹²

Čo sa týka zahraničnej politiky, je známe, že náboženská diplomacia umožňuje štátu využívať určité aspekty náboženských symbolov a správ v medzinárodných záležitostiach. Rôzne trendy vrátane demografických zmien, urbanizácie a globálnej transformácie naznačujú, že náboženstvo môže formovať dynamiku existujúcich, nových a vznikajúcich veľkých mocností. Transformačný účinok globalizácie na náboženstvo bude tiež hrať kľúčovú úlohu pri výskyte globálneho terorizmu, náboženských konfliktov a iných hrozieb pre medzinárodnú bezpečnosť. Globalizácia vplýva aj na etnické a náboženské diaspóry. Úloha náboženstva pri dosahovaní politických cieľov má dlhú a bohatú tradíciu, čoho dôkazom sú vnútorné aj zahraničné politiky Ruska. Po ukončení bipolárneho globálneho systému sa islam plne integroval do medzinárodnej politiky a sily pôsobiace na základe náboženských hesiel sa stali medzinárodnými politickými aktérmi. „Islamský faktor“ bol a zostáva súčasťou zahraničnej politiky Ruskej federácie.¹³

¹⁰ THE MOSCOW TIMES (2019): Russia Will Be One-Third Muslim in 15 Years, Chief Mufti Predicts.

¹¹ MALASHENKO, A. (2013): The Dynamics of Russian Islam.

¹² MÜNSTER, A. (2014): Transnational Islam in Russia and Crimea.

¹³ MALASHENKO, A. (2007): The Islam Factor in Russia's Foreign Policy.

Región strednej Ázie a južný Kaukaz boli pod ruským vplyvom viac ako 150 rokov. Ruský vplyv v nezávislých štátoch južného Kaukazu a Strednej Ázie sa však takmer tri desaťročia oslabuje. Dnes nové a netradičné mocnosti v regióne, ako sú USA a Čína, čelia vplyvu tradičnej moci regiónu, Ruska. Centrálna vláda v Moskve sa snaží čeliť tomuto vplyvu a formovať procesy v Strednej Ázii podľa svojich vlastných záujmov, pričom využíva rôzne prostriedky, medzi ktoré patrí ekonomický tlak, energetická závislosť, multilaterálne zoskupenia a projekt Euroázijskej únie. Rusko má na južnom Kaukaze a v Strednej Ázii viacozmernú prítomnosť ako ktorákoľvek iná krajina, čo môže byť jeho najväčšou výhodou v komplexnejšom a pluralistickejšom medzinárodnom poriadku.

Prepojenie medzi moslimským Ruskom a Blízkym východom a severnou Afrikou je hnacou silou súčasných a budúcich vzťahov Ruskej federácie, postavených na historických, vládnych a obchodných väzbách. Na Blízkom východe a v regióne Perzského zálivu sa súčasná zahraničná politika vlády Ruskej federácie vo všeobecnosti zameriava na vyriešenie situácie v Sýrii, na boj proti medzinárodnému terorizmu a samozrejme aj na ochranu jej vlastných pozícií a záujmov. Významnú úlohu v stanovovaní cien na svetovom energetickom trhu zohrávajú štáty arabského sveta. Berúc do úvahy komoditnú štruktúru vývozu Ruskej federácie a jej vplyv na hospodársku situáciu v krajine, je vzájomná spolupráca v regióne veľmi dôležitou oblasťou zahraničnej politiky Ruska. Ďalším faktorom je aj hľadanie nových trhov či pokrytie potravinového výpadku, ktoré vzniklo v dôsledku sankcií západných štátov. Z dlhodobého hľadiska budú musieť ruskí predstavitelia brať do úvahy rastúcu islamskú identitu Ruska. Zvyšujúca sa časť ruskej verejnej mienky môže smerovať ústredné orgány na pro-islamskú zahraničnú politiku. Predpokladá sa preto, že nárast islamu v krajine bude mať zásadný vplyv aj na ďalší vývoj ruskej zahraničnej politiky.

Záver

Ruská federácia je mnohonárodnostný, nábožensky heterogénny, sekulárny štát. Druhým najrozšírenejším náboženstvom v krajine je islam a predpokladá sa jeho ďalšie rozširovanie. Hranice medzi náboženstvom a politikou sa však stále viac stierajú. Predstavitelia Ruskej federácie zdôrazňujú význam islamu ako neoddeliteľnej súčasť politickej štruktúry štátnosti, historicky aj v súčasnej dobe. Islam v Ruskej federácii je zložitá, prierezová a viacozmerná problematika a jeho rastúci význam v Rusku bude pravdepodobne formovať budúcnosť krajiny minimálne v smeroch ako je celková demografická rovnováha krajiny, stratégia „normalizácie“ regiónov, ruská migračná politika, postavenie Ruska na medzinárodnej scéne ako aj transformácia ruskej národnej identity.

Použitá literatúra:

1. ALJAZEERA (2018): Islam in Russia. [online]. In: *Aljazeera*, 7. 3. 2018. [Citované 10. 6. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.aljazeera.com/indepth/features/islam-russia-180307094248743.html>.
2. CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY (2020): Russia. [online]. In: *Central Intelligence Agency*, 2020. [Citované 8. 6. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/rs.html>.
3. GOSUDARSTVENNAYA DUMA FEDERAL'NOGO SOBRANIYA ROSSIYSKOY FEDERATSII (2020): Novyy tekst Konstitutsii s popravkami 2020. [online]. In: *Gosudarstvennaya Duma Federal'nogo Sobraniya Rossiyskoy Federatsii*, 2020. [Citované 12. 7. 2020.] Dostupné na internete: <http://duma.gov.ru/news/48953/>.
4. Konstitutsiya Rossiyskoy Federatsii, 1993. Dostupné na internete: <http://constitution.kremlin.ru/>.
5. MALASHENKO, A. (2007): The Islam Factor in Russia's Foreign Policy. In: *Russia in global affairs*, 2007, roč. 5, č. 3.

6. MALASHENKO, A. (2013): The Dynamics of Russian Islam. [online]. In: *Carnegie Moscow Center*, 2013. [Citované 10. 6. 2020.] Dostupné na internete: https://carnegieendowment.org/files/Article_Malashenko_Moscow_English.pdf.
7. MÜNSTER, A. (2014): Transnational Islam in Russia and Crimea. [online]. In: *The Royal Institute of International Affairs Chatham House*, 2014. [Citované 10. 6. 2020.] Dostupné na internete: https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/field/field_document/20141111TransnationalIslamMunster.pdf.
8. O svobode sovesti i o religioznykh ob"yedineniyakh, 1997. Federal'nyy zakon ot 26. 9. 1997 g. № 125-FZ. Dostupné na internete: <http://kremlin.ru/acts/bank/11523>.
9. PEW RESEARCH CENTER (2017): Why Muslims are the world's fastest-growing religious group. [online]. In: *Pew Research Center*, 6. 4. 2017. [Citované 8. 6. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2017/04/06/why-muslims-are-the-worlds-fastest-growing-religious-group/>.
10. THE MOSCOW TIMES (2019): Russia Will Be One-Third Muslim in 15 Years, Chief Mufti Predicts. [online]. In: *The Moscow Times*, 5. 3. 2019. [Citované 10. 6. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.themoscowtimes.com/2019/03/05/russia-will-be-one-third-muslim-in-15-years-chief-mufti-predicts-a64706>.
11. VSEROSSIJSKAJA PEREPIS NASELENIJA 2010 GODA [online]. In: *Federal'naya sluzhba gosudarstvennoy statistiki*, 2010. [Citované 8. 6. 2020.] Dostupné na internete: https://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm.

Kontakt:

Ing. Zuzana Rozkošová

Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovenská republika
e-mail: zuzana.rozkosova@euba.sk

MONITORING CITIZENS' ATTITUDES TO URBAN MOBILITY: THE CASE OF CYCLING IN MOSCOW

Olga Saginova^a - Nadezhda Zavyalova^b

^a Department of Entrepreneurship and Logistics in Moscow Russia, Plekhanov Russian University of Economics, Stremyanny 36, e-mail: saginova.ob@rea.ru

^b Department of Entrepreneurship and Logistics in Moscow Russia, Plekhanov Russian University of Economics, Stremyanny 36, e-mail: zavyalova.nb@rea.ru

Abstract: As the cost and inconvenience of road congestion grow, big cities are solving the problem of moving an increasingly mobile population around. Public transport modernization and development has been recently top priority for Moscow city government. Pedestrians and cyclists make a good option for the city center and districts mobility and first/last mile transportation. The paper describes how Moscow is gradually developing a strategy for using bicycles as a transportation mode. Research using face-to-face and telephone questionnaires was undertaken to test an approach to monitor the citizens' perception of cycling infrastructure indicators, such as safety, cohesion, directness, attractiveness, and comfort

Key words: cycling infrastructure, transport modes, modal share, cohesion, directness, comfort, attractiveness, urban mobility

JEL: R41, R58, L91

Introduction

Transport problems of big cities: road congestion, inability to add roads in dense historical city quarters, increasing air and noise pollution due to the large modal share of cars decrease the quality of life and cause social tensions (Hulla & O'Holleran, 2014). The growing city territory due to increasing real estate prices in the center and people moving to the city suburbs increases the modal share of private cars in the city transportation, thus making traffic congestion and pollution even worse (Pucher, Buehler, 2012).

Urban mobility is an important social issue (Costa, Morais Neto, Bertolde, 2017) and is influenced by a number of factors such as income level, gender and age, transport modal shares and customers' mobility preferences (Kleiman, 2011). Urban mobility indicators show the ease of travel around the city with different objectives: for business, study, leisure or recreation (Magagnin, Silva, 2008). Sustainable mobility requires ease of urban travel without sacrificing important social and individual values such as time, health, environmental impact (Basbas, Papanikolaou, 2009). Many big cities facing the problem of traffic congestion are developing priority schemes for public transport and cycling as urban mobility options (Pucher, Buehler, 2008).

Best practices of the most developed cities in the world show several approaches to increase citizens' mobility in a modern megapolis: developing and modernization of public transport, including buses, rail, underground and commuter service, priority right of way and dedicated public transport lanes, common ticket for all transport modes in the metropolitan area, transport information accessible via the internet and mobile telephones (Aldreda & Jungnicke, 2014). In all these areas Moscow has improved citizens' mobility in recent years. Public ground transport optimization, underground network development, new public transport fleet have been successfully developing multi-modal mobility options (Saginova & Zavyalova, 2018) and decreasing the modal share of private cars.

Pedestrians and cyclists make a good mobility option for inner city centers and districts, and first/last mile transportation. In London initially, cycling was used as a means to increase physical activity and fight obesity and with the development of cycling infrastructure bicycles started to be used for business travel (Travel in London, 2016). In Chinese and Dutch cities bicycles have traditionally been used as a means of transport along with cars (Dutch Bicycling Federation, 2016). In France, bike-sharing systems were used to decrease congestion (Aldreda & Jungnicke, 2014). In many ways cycling in big cities is reducing traffic congestion, improving urban air and life quality due to increased physical activity and decreasing health risks (Fishman, Böcker, Helbich, 2015; Heinen, van Wee, Maat, 2009; Krizek, Stonebraker, 2011; Saginova, Zavyalova, 2018).

1 Cycling infrastructure monitoring

To plan cycling infrastructure development city authorities should monitor citizens' perception of and satisfaction with the developments introduced. Cycling infrastructure development in Moscow started several years ago and has been under the Transportation Department control since 2014 (Moskva, 2014). In 2016-2017 several surveys to assess citizens' perception of the city cycling were undertaken. The survey of 2016 showed citizens' readiness to cycle especially in the first-mile-last-mile part of the journey, i.e. to and from the public transport stations (Na rabotu, 2017). However, these surveys used different indicators and could not serve as the basis for monitoring the citizens' attitude to cycling infrastructure development. Regular monitoring of customers' perception of the cycling infrastructure is important to develop a sustainable and systematic approach to cycling as part of urban mobility.

To test the monitoring methodology developed, a survey was undertaken in 2018. The survey sample included 452 bicycle users interviewed face-to-face, and 500 respondents who can cycle but do not use bicycles in the city were surveyed by telephone. The sample included residents of all city districts and representatives all the age groups of the city population. The questionnaire for the survey included questions in 4 main areas of cycling infrastructure assessment: cohesion, directness, comfort, attractiveness (Heinen, van Wee, Maat, 2009). Questionnaire for the face-to-face survey included 14 questions with 10 points assessment scale and 12 open questions; questionnaire for the telephone survey included 5 questions with 10 points scale and 12 open questions.

In international practice, various approaches to monitoring the level of development of the transport system are used. One of the most proven methods of analysis of urban modes of transport, including cycling, is used in London. The methodology is based on the analysis of questionnaires filled out by the participants of the consumer panel. The main questionnaire includes information about the movements of residents during the day preceding the survey, the purpose of the trip, the types of transport used, the time spent on the trip, the presence of children or accompanying persons during the trip, the availability of a bicycle during the trip.

The study in Denmark focuses on the transport behaviour of the Danes. Transport research is carried out throughout the year, the questionnaire is based on a sample of the database of the national health insurance register, annually questionnaires are sent to about 16,000 citizens by mail.

There are other approaches to monitoring the development of the cycling infrastructure (Issledovanije, 2017), and in most cases they are focused on the use of survey technologies and statistical methods. The differences are mainly related to the historical approach and goals of bicycle infrastructure development.

The level of cycling infrastructure development is assessed by a system of indicators using the technology and marketing approaches. The technology approach is based on the use of "hard" indicators showing the compliance of infrastructure parts and elements with the technical norms and requirements. The marketing approach assesses the expectations and

satisfaction level of cycling infrastructure users, potential users and other citizens using “soft” indicators of cohesion, directness, comfort, and attractiveness.

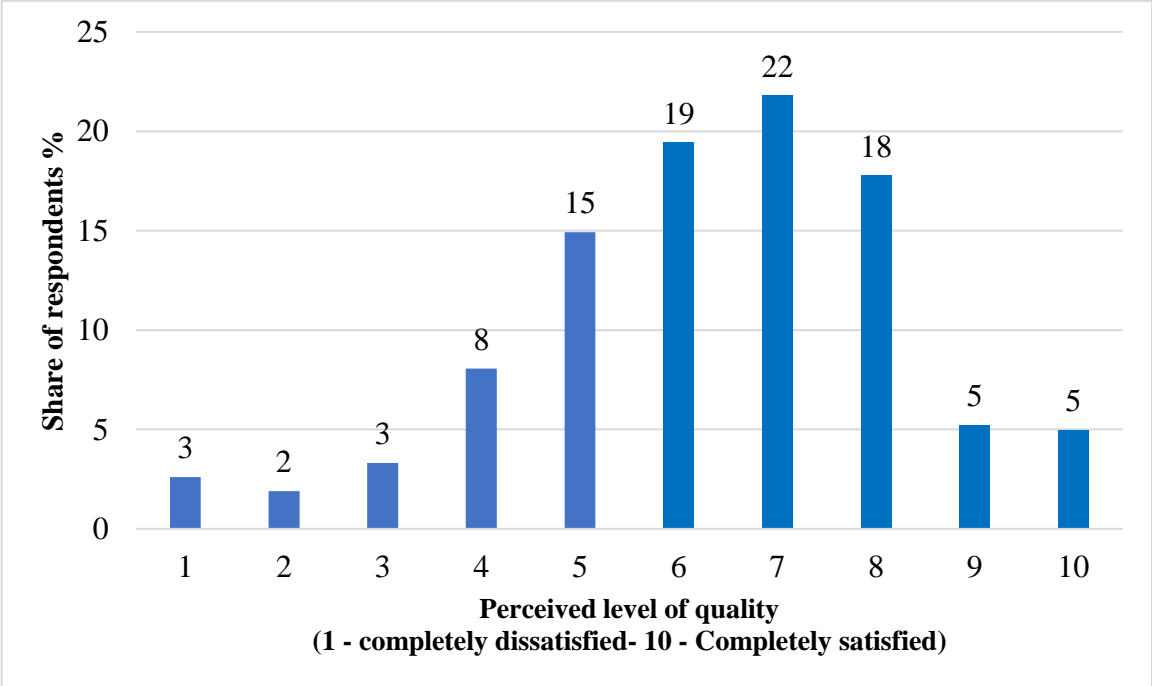
Best international practices analysis showed that building a high-quality cycling infrastructure integrated into the urban mobility system takes 10-15 years. Moscow cycling infrastructure is now at the first level of maturity. This level targets local developments within the city districts and the integration of cycling into the city transportation system.

A well-developed cycling infrastructure including a network of cycling lanes, bike-sharing stations, parking places and other objects creates the necessary conditions and motivates citizens to use bicycles and change their mobility patterns.

2 Research results and discussion

The main objectives of cyclists in Moscow are leisure (51% of respondents) and sports (22%). Cycling trips are mostly within city districts and are 5-10 km long. Efforts to develop cycling infrastructure were positively assessed by the cyclists, 69% of respondents were satisfied with its quality (Fig.1)

Figure 1: Perceived level of the cycling infrastructure quality

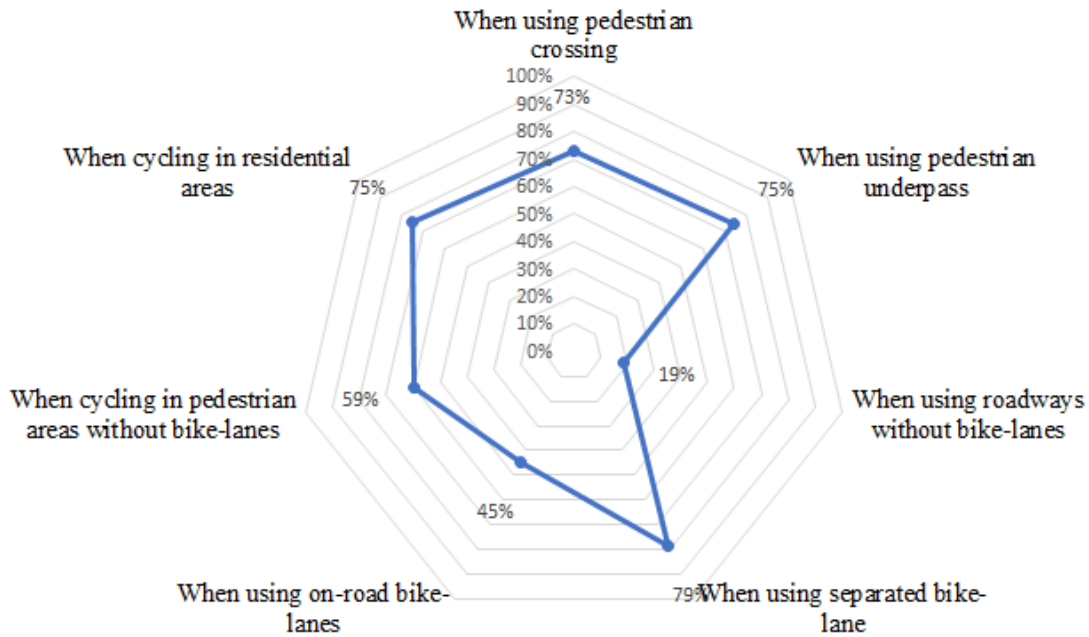
Source: developed by the authors.

For monitoring of the cycling infrastructure, it was important to identify the level of satisfaction of citizens with the present infrastructure characteristics, so further parts of the paper will deal with research results concerning the perception of specific infrastructure indicators.

2.1 Perception of safety

Respondents perceived cycling on the city roads as unsafe: only 19% of respondents perceive cycling on the road without a marked cycling lane as safe, 45% think that cycling on an on-road bike lane is safe, and 40% believe cycling on pedestrian areas is safe (Fig. 2).

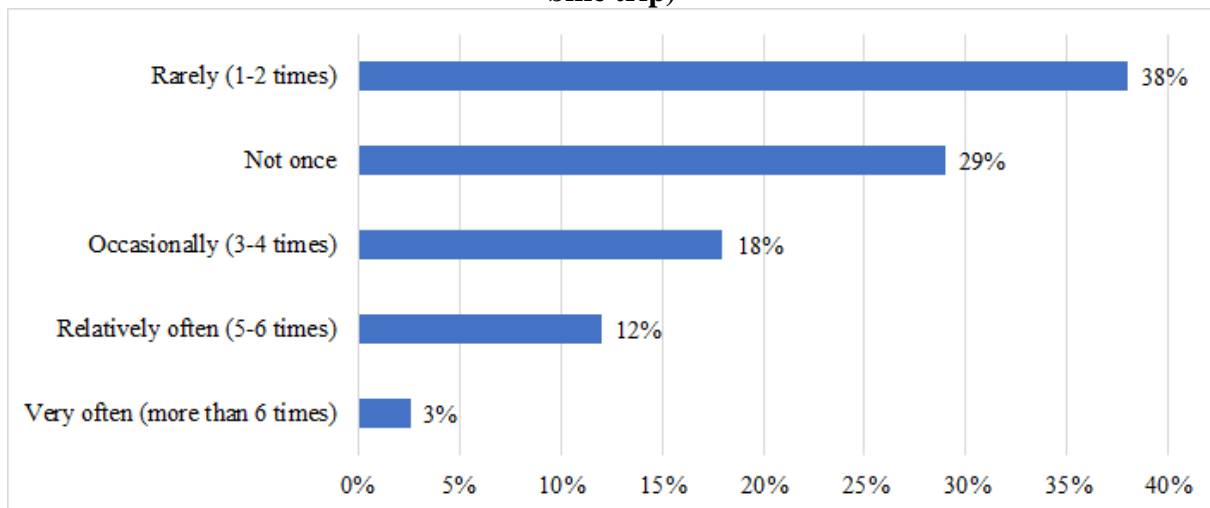
Figure 2: Perceived level of safety of the cycling infrastructure

Source: developed by the authors.

This perceived unsafety of the infrastructure makes cyclists choose pedestrian areas to cycle: 85% of respondents rarely or very rarely use the roads when there are no cycling lanes there, thus creating potential conflicts with pedestrian mobility (Fig. 3).

Figure 3: Typical cyclists mobility preferences (how often cyclists use roads during the bike trip)

Source: developed by the authors.

2.2 Perception of cohesion

Cohesion (or coherence) refers to the connectedness of the bicycle network with destinations - points of departure and arrival. A cohesive network is one in which people who wish to cycle are only a short distance from cycle lanes, and those are easily accessible. Cycling infrastructure monitoring used 2 sets of destination points for assessing cohesion: city points of interest and public places of the city, and public transport interchange stations.

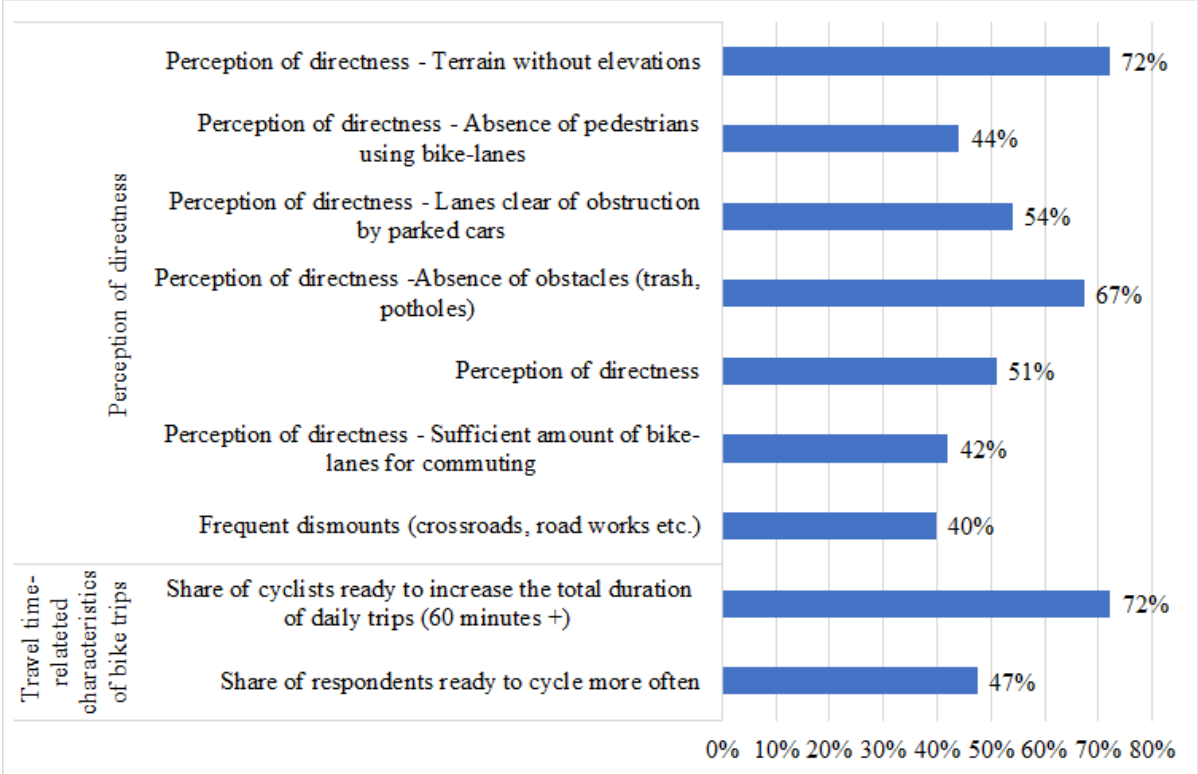
The survey showed that best cohesion results are near shopping malls and city parks (60% of respondents assessed the cohesion of these areas at over 6 points out of 10). At the

same time, respondents think there are few cycling lanes, bike-sharing dock stations and parking places near schools, railway stations and underground stations (only 40 to 45% of respondents were satisfied with cycling network cohesion in these areas).

2.3 Perception of directness

Directness refers to both distance, and time. Cycling route bypassing junctions, or places where people need to wait is perceived as direct even if it is longer in terms of distance covered. Cars parked or uneven surface of the cycling route is not a barrier to directness as perceived by the survey respondents (Fig.4).

Figure 4: Perception of directness

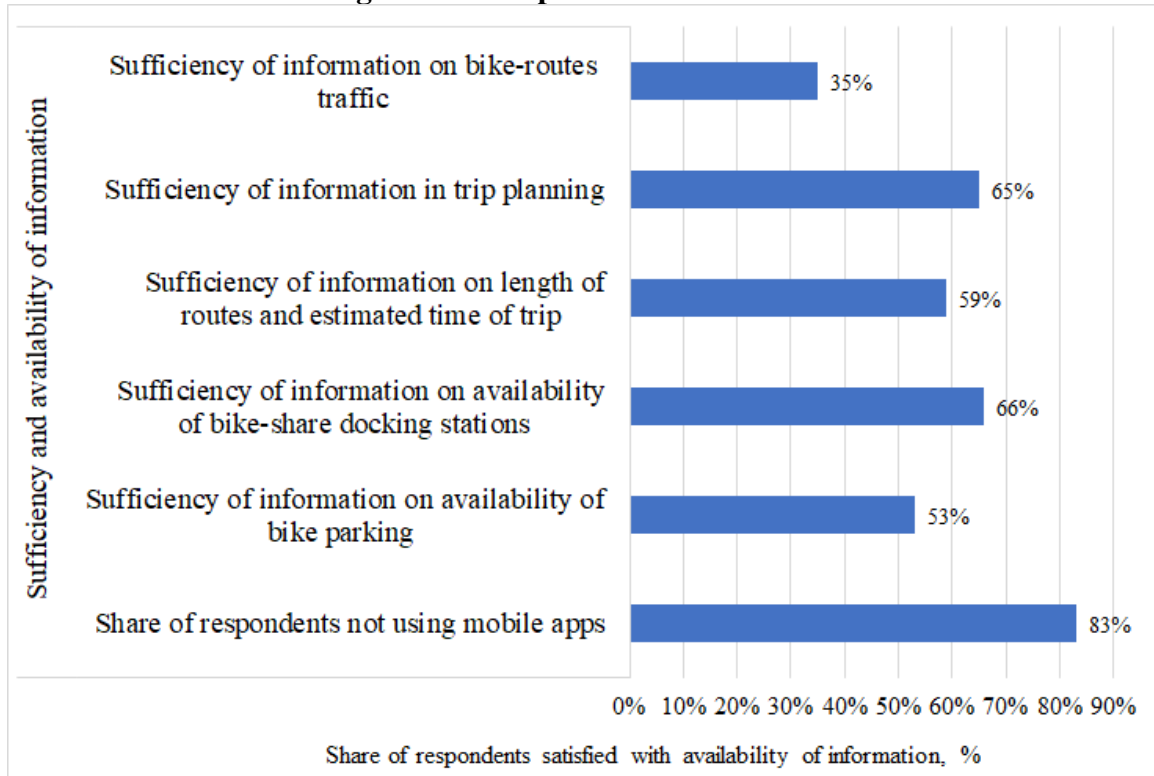
Source: developed by the authors

Most important for the respondents was lack of cycling lanes and the necessity to stop cycling and dismount to overcome the barriers or wait at the junctions. A significant barrier for cyclists is pedestrians walking along the cycling lanes or when cyclists have to use pedestrian areas for safety reasons.

2.4 Perception of attractiveness

One of the main indicators used to measure the quality of cycling infrastructure is its attractiveness. This refers both to the attractiveness of the environment around cycling lanes, and to social safety and maintenance of the infrastructure. Survey results showed the cyclists were worried about the safety of their property at parking places (Figure 5).

Figure 5: Perception of attractiveness

Source: developed by the authors.

Sufficient information is essential for the cycling attractiveness. The survey showed that more information was needed about cycling traffic intensity, route characteristics, bike-sharing options and available parking places for bicycles.

Many respondents mentioned the necessity of a special mobile application for cyclists incorporating payment options for bike-sharing and parking with information about cycling lanes, traffic intensity and nearest service points, toilets and other infrastructure objects.

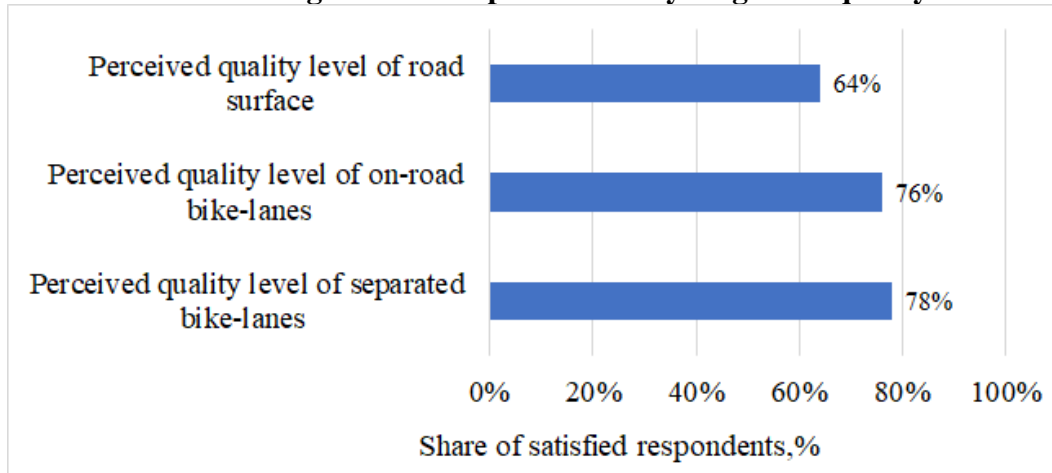
2.5 Perception of comfort

The survey showed that 22% of respondents were ready to use bicycle as a means of transport if they had better and more comfortable conditions, including the quality of lanes, more parking places, better conditions for bicycle storage and transportation in public transport when bicycles are used in multi-modal trips.

Least comfortable parts of the journeys are the first and the last stages. Inability to park the bicycle at the destination, change or take a shower before going to the office or school are serious barriers to using bicycles for urban mobility.

However, 78% of respondents were satisfied with the cycling lanes quality and 76% – with the pedestrian lanes quality, which means that city authorities' efforts to develop cycling and pedestrian infrastructure are noticed and positively assessed by the citizens (Fig. 6).

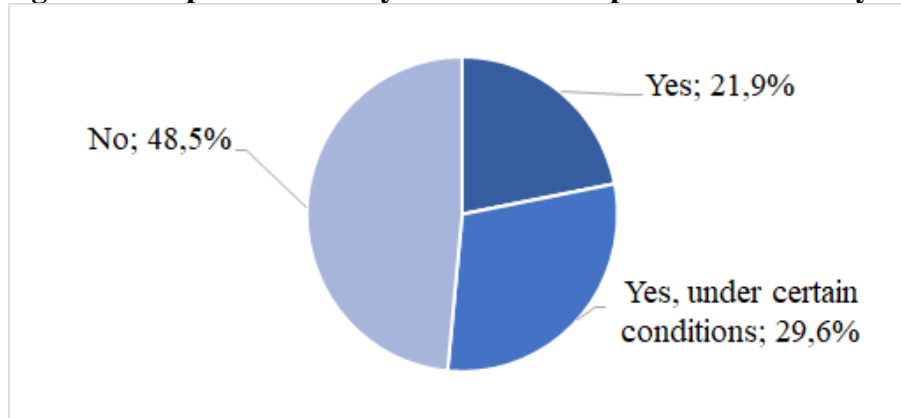
Figure 6: Perception of the cycling lanes quality

Source: developed by the authors.

Introduction of the expected improvements can help to increase the number of cyclists who are ready to switch from cars to bicycles as the means of urban mobility (Fig. 7).

Figure 7: Respondents ready to switch from private cars to bicycles

Source: developed by the authors.

3 Conclusion

The survey results can be used as the starting point for regular cycling infrastructure monitoring. The cycling network characteristics and indicators enabled to define problem areas and gaps between infrastructure quality parameters and their perceived quality by cyclists and non-cycling residents.

It is now clear that Moscow needs a larger number of safe cycling lanes, cycling on the roads or public transport priority lanes is not perceived as safe by the citizens. Cohesion and directness of the cycling network also need improvement, especially at the starting and final stages of the journey, with more secure parking and storage places near the city sites, public spaces and transport interchanges. These improvements can help to diversify the objectives of using bicycles in the city - from leisure and sport to the means of urban mobility.

Cycling monitoring methodology was thus successfully tested and can be used for regular monitoring of citizens' perception of the cycling infrastructure development level. These regular monitoring exercises can change the cycling positioning in the megapolis - from following the prevailing fashion trend to the strategic development of sustainable urban mobility.

Further research can include the application of the same monitoring methodology to assess the perception and expectations of citizens in different city districts. Information obtained from this research may assist in making decisions about future perspectives for the cycling infrastructure development in different parts of the megapolis

References:

1. BASBAS, S., PAPANIKOLAOU, A. (2009): Evaluation of a sustainable urban transport system through the use of the transecon methodology. *International Journal of Sustainable Development and Planning*, 4(1), 18-34.
2. ALDREDA, R., JUNGNICKE, K. (2014): Why culture matters for transport policy: the case of cycling in the UK, *Journal of Transport Geography*, volume 34, 78-87
3. COSTA, P.B., MORAIS NETO, G.C., BERTOLDE, A.I. (2017): Urban Mobility Indexes: A Brief Review of the Literature. *Transportation Research Procedia* 25, 3649-3659
4. Dutch Bicycling Federation (2006): Continuous and Integral: The Cycling Policies of Groningen and other European Cities. Amsterdam, NL: Fietsberaad. Available in pdf format at: <http://www.fietsberaad.nl/> Accessed 10.11.2018
5. FISHMAN, E., BÖCKER, L., HELBICH, M. (2015): Adult active transport in the Netherlands: An analysis of its contribution to physical activity requirements. *PLoS ONE*, 10(4), e0121871. doi: 10.1371/journal.pone.0121871
6. HEINEN, E., VAN WEE, B., MAAT, K. (2009): Commuting by bicycle: An overview of the literature. *Transport Reviews*, 30(1), 59-96.
7. HULLA, ANGELA, O'HOLLERAN, C. (2014) Bicycle infrastructure: can good design encourage cycling // *Urban, Planning and Transport Research: An Open Access Journal*, 2014, Vol. 2, No. 1, pp. 369-406.
8. Issledovanie mezhdunarodnogo opyta ocenki i monitoringa ehffektov ot mer po razvitiyu peshekhodnoj i velosipednoj sredy i prinyatiya reshenij po gorodskoj politike ehkomobil'nosti [Elektronnyj resurs]. – Retrieved from: https://iems.skolkovo.ru/downloads/documents/SUrbC/Research_Reports/SKOLKOVO_UrbC_Research_2017-04_ru.pdf (Accessed on: 20.11.2018) in Russian
9. KRIZEK KEVIN, J., STONEBRAKER, ERIC W. (2011) Assessing Options to Enhance Bicycle and Transit Integration. *Transportation Research Record Journal of the Transportation Research Board*. URL: <https://www.researchgate.net/publication/254609731>; Accessed 02.12.2018
10. MAGAGNIN, R. C., SILVA, A. N. R. The perception of the expert on urban mobility theme. *Transport*, vol. 16, no. 1, 2008.
11. Moskva – dlya velosipedistov? Opros FOM-2014 (Fonda «Obshchestvennoe mnenie»), provedennyj v 2014 godu. Istochnik: <http://fom.ru/Obraz-zhizni/11577>. (in Russian)
12. Na rabotu na velosipede! Issledovanie HeadHunte [Elektronnyj resurs] URL:<http://letsbikeit.ru/wp-content/uploads/2017/05/hh-bike2work-survey.pdf> Accessed 1.09.2018 (in Russian)
13. PUCHER, J., BUEHLER, R. (2011). Analysis of bicycling trends and policies in large North American cities: Lessons for New York. URL: <http://www.utrc2.org/research/assets/176/Analysis-Bike-Final1.pdf> Accessed 10.11.2018
14. PUCHER, J., BUEHLER, R. E. (2012). *City cycling*. Cambridge: MIT Press.
15. SAGINOVA, O.V., ZAV'YALOVA, N.B. (2018) Bicycles in the Transport System of Modern Megapolis. In *Russian Entrepreneurship*. volume 19, № 12, doi: 10.18334/rp.19.12.39663 (in Russian).

16. Travel in London. Transport for London, 2016, <http://content.tfl.gov.uk/travel-in-london-report-9.pdf> Accessed 4.02.2019
17. ZAVYALOV, D.V., SAGINOVA, O.V., ZAVYALOVA, N.B., KIREEVA, N.S (2018). The concept and structure of the bicycle transport infrastructure monitoring system in Moscow. In: Russian Entrepreneurship, volume 19, №. 4, 2018, pp.1273-1288 –doi: 10.18334/rp.19.4.38992 (in Russian).

Contacts:

prof. Olga Saginova, Ph.D.

Plekhanov Russian University of Economics
Department of Entrepreneurship and Logistics
Russia, Moscow, Stremyanny 36
e-mail: saginova.ob@rea.ru.

Ass. prof. Nadezhda Zavyalova, Ph.D.

Plekhanov Russian University of Economics
Department of Entrepreneurship and Logistics
Russia, Moscow, Stremyanny 36
e-mail: zavyalova.nb@rea.ru

MIGRAČNÁ POLITIKA AKO NÁSTROJ RIEŠENIA DEMOGRAFICKÉHO DEFICITU RUSKEJ FEDERÁCIE

MIGRATION POLICY AS A TOOL FOR SOLVING THE DEMOGRAPHIC DEFICIT OF THE RUSSIAN FEDERATION

Terézia Seresová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: terezukucerovie@gmail.com

Abstrakt: Cieľom článku je predstaviť výsledky analýzy medzinárodnej migrácie v podmienkach Ruskej federácie, prebiehajúcej pri osobách vstupujúcich na jej územie. Negatívny demografický trend pretrvávajúci na území Ruskej federácie ovplyvnil vládnu migračnú politiku, ktorá sa v súčasnosti javí ako jeden z nástrojov na riešenie úbytku obyvateľstva Ruskej federácie. Článok je rozdelený do troch častí, pričom obsah prvej časti je zameraný na definovanie výrazu migrácia. Druhá časť textu je venovaná súčasným migračným trendom na území Ruskej federácie. Tretia časť nadväzuje na druhú, nakoľko je v nej migračná politika predstavená ako jeden z dôležitých nástrojov na zastavenie negatívneho demografického trendu obyvateľstva Ruskej federácie. Môžeme skonštatovať, že diskusia o medzinárodnej migrácii je aktuálnym predmetom verejnej diskusie a uvažovaným nástrojom riešenia demografických a ekonomických problémov aj v Ruskej federácii.

Kľúčové slová: migrácia, migračná politika, demografický trend, prirodzený prírastok obyvateľstva

JEL: J15, J61

Abstract: The aim of the article is to present the results of the analysis of international immigration to the Russian Federation. The negative demographic trend persisting in the territory of the Russian Federation has affected the government's migration policy, which currently appears to be one of the tools for dealing with the population decline in the Russian Federation. The article is divided into three parts, with first part focused on defining the term migration. The second part of the text dwells into the current migration trends in the Russian Federation. The third is continuation of the second, as it presents migration policy as one of the important tools for halting the negative demographic trend of the population of the Russian Federation. We can conclude that the discussion on international migration is a current subject of public discussion and a considered tool for solving demographic and economic problems in the Russian Federation as well.

Key words: migration, migration policy, demographic trend, natural increase

JEL: J15, J61

Úvod

Po rozpade Sovietskeho zväzu sa Ruská federácia zmenila z uzavretej totalitnej krajiny, z ktorej nebolo možné emigrovať na demokratickú krajinu. Ruská federácia sa aktívne podieľa na medzinárodnom migračnom procese ako prijímacia krajina a krajina, ktorej obyvatelia

emigrujú do iných štátov. Podľa platného zákona Ruskej federácie z roku 1996, môžu obyvatelia Ruskej federácie slobodne opustiť krajinu a slobodne sa do nej vrátiť.¹

Cieľom predloženého textu je predstaviť výsledky analýzy medzinárodnej migrácie v podmienkach Ruskej federácie. Vychádzame z predpokladu, že vzhľadom na negatívny demografický trend bude liberálna migračná politika osôb prichádzajúcich na územie Ruskej federácie jedným z nástrojov na riešenie úbytku obyvateľstva Ruskej federácie, pričom v prvom rade pôjde o obyvateľov bývalých republík Sovietskeho zväzu.

Článok je rozdelený do troch častí. Obsah prvej časti je zameraný na definovanie výrazu migrácia. Ten totiž za ostatné roky mohol pre kontroverznú diskusiu aj v slovenskom politickom diskurze nadobudnúť iný výraz, než s akým ho používajú odborníci z oblasti spoločenských vied. Keďže článok je zameraný na tému migrácie na území Ruskej Federácie, bude potrebné zadefinovať jednotlivé pojmy, aj z ruskej perspektívy. Podľa ruskej jazykovedkyne Oľgy Gulinovej neexistuje v ruskom jazyku zjednotená lexika pre oblasť migrácie. Vo verejnom jazykovom priestore sa čitateľ alebo poslucháč stretáva s rôznymi pojmi spojenými s migráciou. Podľa slov Gulinovej je nevyhnutné vytvoriť v rámci ruského jazyka jednotnú lexikálnu terminológiu, v spolupráci s ruskými zákonmi a novelami zákonov v oblasti migrácie a to ustanovením tematickej a koncepcnej jednoty.² Nakoľko v ruskom jazyku nie sú jasne zadefinované pojmy spojené s migráciou, príklady môžeme vidieť nielen v ruskom politickom diskurze, ale aj v médiách, v článku sa budeme opierať o migračný slovník zhotovený ruskou a slovenskou pobočkou medzinárodnej organizácie IOM.³

Druhá časť textu je venovaná súčasným migračným trendom na území Ruskej federácie. Tretia časť bezprostredne nadväzuje na druhú, pretože v nej migračnú politiku predstavujeme ako jeden z dôležitých nástrojov na zastavenie negatívneho demografického trendu obyvateľstva Ruskej federácie.

1 Definovanie pojmov migrácie a migrant/cudzinec

V sociálnych vedách sa pojmy migrácia a migrant vysvetľujú z rôznych uhl'ov pohľadu a v rôznorodých teoretických konceptoch. Pojmy späté s migráciou sú v každej krajine definované iným spôsobom, v závislosti od právneho poriadku jednotlivých štátov. Vedecká obec na vymedzenie jednotlivých typov migrácie využíva rôzne delenia za pomoci premenných. V článku sa budeme opierať o premenné, ktoré sú rozdelené do troch skupín a to priestorové, časové a kauzálne znaky.⁴ Pod priestorovou premennou rozumie Wagner migráciu ako „každú zmenu trvalého pobytu,”⁵ Treibel ako každú zmenu trvalého pobytu „v rámci hraníc štátu alebo medzi nimi,”⁶ Velikonja ako „fyzický prechod jedného človeka alebo skupiny z jednej spoločnosti do druhej, z jednej politickej oblasti do druhej”⁷ a Vorobjova ako „ľubovoľnú teritoriálnu zmenu obyvateľstva v rámci hraníc štátu, alebo za hranicami štátu, s cieľom zmeny trvalého pobytu.”⁸ Z priestorového hľadiska je migráciu možné rozdeliť na vnútroštátnu a medzinárodnú migráciu. Časová premenná zohráva v definovaní pojmu

¹ Zákon č. 114-F3 zo dňa 15. augusta 1996 O porjadke vyjazdu iz Rossijskoj Federacii i vjezda v Rossijskuju Federaciju.

² GULINA, O. (2016): Semantika migracionnyh terminov.

³ PERRUŠU, R. (2005): Glossarij terminov v oblasti migracii.

⁴ ŠTEFANČÍK, R. – LENČ, J. (2012): Mladí migranti v slovenskej spoločnosti: Medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka, s. 15-18.

⁵ WAGNER, M. (1989): Räumliche Mobilität im Lebensverlauf: Eine empirische Untersuchung sozialer Bedingungen der Migration, s. 26.

⁶ TREIBEL, A. (2003): Migration in modernen Gesellschaften. Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht, s. 19.

⁷ VELIKONJA, J. (1958): Post-war Population Movements in Europe, s. 458.

⁸ VOROBJOVA, O. (2003): Migracionnyje procesy naselenija: voprosy teoriji i gosudarstvennoj migracionnoj politiki/Probl'emy pravovogo regulirovanija migracionnyh processov na territoriji Rossijskoj Federacii, s. 35.

migrácia dôležitú úlohu. Definíciou migrácie, ktorou sa riadi OSN a to, že migrácia je pobyt dlhší ako jeden rok na území iného štátu, sa riadia aj ďalšie medzinárodné organizácie pre migráciu ako EMN⁹ a IOM¹⁰. Kauzálnymi faktormi pri skúmaní migrácie sa rozumejú príčiny, ktoré migráciu spôsobujú. Príčiny migrácie môžeme skúmať z ekonomického, sociálneho a politického hľadiska a zahŕňajú aj okolnosti vzniku migrácie, to znamená či sa migrácia uskutočňuje dobrovoľne, alebo z donútenia. Ako jednu z foriem migrácie vnímame aj remigráciu, t. j. návrat do krajiny pôvodu po určitom období strávenom v zahraničí.¹¹

Podľa EMN sa pod pojmom migrant chápe osoba, ktorá sa nachádza mimo územia štátu, ktorého je občanom, alebo štátnym príslušníkom a ktorá prebýva v krajine viac ako jeden rok bez ohľadu na dôvody jej zdržiavania sa v krajine (dobrovoľné alebo nedobrovoľné) a spôsob jej migrácie do krajiny (regulárne alebo neregulárne). Osoba, ktorá opustí jednu krajinu alebo región s cieľom usadiť sa v inej krajine alebo regióne s výnimkou rekreácie, prázdnin, návštevy priateľov a príbuzných, obchodu, zdravotnej starostlivosti alebo náboženských pútí.¹² V tomto prípade je tak dôležité rozlišovať medzi pojmami cudzinec a migrant. Cudzincom totiž môže byť ktorákoľvek osoba, ktorá sa zdržiava na území iného štátu, ale bez záujmu v nej ostať dlhšiu dobu. Zatiaľ čo pod výrazom migrant chápeme osobu, ktorá sa na území iného štátu zdržuje, ako už bolo vyššie uvedené, po dobu minimálne dvanástich mesiacov.

Treba však zdôrazniť, že definovanie pojmu migrácia sa môže líšiť, a to závislosti od autora, prípadne inštitúcie. Medzinárodná organizácia EMN rozumie migráciu v globálnom kontexte ako „pohyb osoby alebo skupiny osôb cez medzinárodnú hranicu (medzinárodná migrácia), alebo v rámci krajiny štátu (vnútorná migrácia) bez ohľadu na jeho dĺžku, charakter a príčiny. Môže ísť o migráciu z územia štátu s úmyslom usadiť sa v inom štáte na dobu dlhšiu ako jeden rok (emigrácia, vyst'ahovalectvo) alebo migráciu na územie určitého štátu s úmyslom usadiť sa v ňom na dobu dlhšiu ako jeden rok (imigrácia, prist'ahovalectvo).“¹³

Migrácia a migrant sú všeobecné pojmy, ktoré môžeme ďalej kategorizovať, a to v závislosti od pohľadu na migračné procesy. V rámci migrácie rozlišujeme emigráciu (smerom von) a imigráciu (smerom dnu). Následne je možné rozdeliť migrantov na viaceré podskupiny, a to závislosti od okolnosti, ktorá migráciu podnietila - pracovný migrant, utečenec a podobne. V ruskom jazykovom diskurze sa pojem emigrant/emigrácia alebo imigrant/imigrácia takmer vôbec nevyskytuje, namiesto neho používa vedecká obec aj vláda vo svojich oficiálnych dokumentoch všeobecný pojem migrant/migrácia s dodatkom, či osoby vchádzajú na územie alebo z neho odchádzajú.

Ruská pobočka medzinárodnej organizácie IOM definuje pojem migrant ako „osobu, ktorá sa slobodne rozhodne opustiť krajinu, alebo miesto, za vidinou lepších materiálnych a sociálnych podmienok.“¹⁴ Pojem migrácia definuje ako „proces pohybu obyvateľstva cez medzinárodné hranice alebo v rámci krajiny, ktorý sa týka všetkých druhov pohybu bez ohľadu na ich trvanie, zloženie a dôvody.“¹⁵

2 Súčasný migračný trend na území Ruskej federácie

Po rozpade Sovietskeho zväzu, predstavovalo definovanie krátkodobej a dlhodobej migrácie, legálnej a nelegálnej migrácie obyvateľov jeho bývalých krajín zložitú situáciu pre úrady Ruskej federácie. Dôvodmi boli okrem iného nevyriešená situácia so sovietskymi pasmi,

⁹ European Migration Network.

¹⁰ INTERNATIONAL ORGANIZATION FOR MIGRATION (2020): Základné pojmy v oblasti migrácie a integrácie cudzincov.

¹¹ ŠTEFANČÍK, R. – LENČ, J. (2012): Mladí migranti v slovenskej spoločnosti: Medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka.

¹² EUROPEAN MIGRATION NETWORK (2017): Základné pojmy v oblasti migrácie.

¹³ EUROPEAN MIGRATION NETWORK (2017): Základné pojmy v oblasti migrácie.

¹⁴ PERRUŠU, R. (2005): Glossarij terminov v oblasti migracij, s. 38.

¹⁵ Tamže, s. 39.

nevyriešená situácia s uzavretím hraníc a neexistujúce zákony, ktoré by definovali právny štatút cudzincov. Spôsob, akým úradníci merajú migráciu do Ruska a z Ruska a v rámci neho, sa od začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia výrazne zmenil, čo malo vplyv najmä na analýzu údajov. V roku 1996 zaviedla vláda Ruskej federácie zákon o registrácii obyvateľstva. Vláda zadefinovala pojmy ako „migrant“ a „migrácia“. Pod pojem migrant spadali všetky osoby, ktoré zaregistrovali svoje miesto pobytu. Problémom bolo nejasné definovanie miesta pobytu. Do roku 1997 bola každá osoba, ktorá zmenila svoje bydlisko na viac ako 45 dní, definovaná ako migrant. Od roku 1997 sa definícia slova migrant zmenila, migrantom sa stávala osoba s trvalým pobytom, bez ohľadu na dĺžku pobytu.¹⁶ V roku 2011 bola prijatá ďalšia metodologická zmena v zákone, ktorá zahrnula do oficiálnych štatistík aj výraz „dočasní migranti“, išlo o osoby, registrujúce sa a zdržiavajúce sa na mieste najmenej tri mesiace.¹⁷ Táto zmena definície „migranta“ je jedným z hlavných faktorov dramatického nárastu počtu zahraničných migrantov, ktorí vstúpili na územie Ruskej Federácie, zaznamenaných od roku 2011. Môžeme sa nazdávať, že zmena definície pojmu migrant mala nemalý vplyv na demografickú krivku obyvateľstva, a to na výrazný nárast prirodzeného prírastku obyvateľstva (viď Graf č.1).

V 21. storočí stojí Ruská federácia na čele krajín, ktoré prijímajú pracovnú silu z okolitých štátov. Zákon z roku 2002 normalizoval registráciu na vydávanie pracovných povolení, čo viedlo k päťnásobnému nárastu pracovnej migrácie smerujúcej do Ruska. Napriek tomu sa proces pracovných povolení ukázal ako byrokraticky zložitý. Osoby narodené v zahraničí mohli získať pracovné povolenie iba na pozvanie zamestnávateľa a ten bol povinný získať preukaz na zamestnávanie cudzincov. V dôsledku toho väčšina migrujúcich pracovníkov z bývalých sovietskych republík pracovala bez registrácie, pomohla im skutočnosť, že mali nárok na bezvízový vstup a mohli zostať v Rusku až po dobu 90 dní a predĺžiť si toto obdobie odchodom a opätovným vstupom do krajiny. Tým pádom v oficiálnych štatistikách tvorili občania krajín mimo bývalého Sovietskeho zväzu viac ako polovicu všetkých legálnych zahraničných pracovníkov. V snahe obmedziť prítok nelegálnej migrácie, zaviedla vláda v roku 2007 zákon, v ktorom občania z krajín s bezvízovým vstupom môžu požiadať o pracovný pobyt bez potvrdenia od zamestnávateľa. Podľa Migration Policy Institute prebiehala migrácia Ruskej Federácie prevažne na teritóriu krajín bývalého ZSSR. V rokoch 2011-2015 tvorili obyvatelia bývalých štátov Sovietskeho zväzu (Uzbekistan, Tadžikistan, Ukrajina) až 90 % legálnej migrácie na území Ruska. Kým v deväťdesiatych rokoch tvorili migráciu skôr obyvatelia európskych krajín bývalého ZSSR, medzi rokmi 2011 – 2015 to boli občania krajín Strednej Ázie (Kazachstan, Uzbekistan, Tadžikistan, Zakaukazské republiky).¹⁸

Za posledné štyri roky migrácia, smerujúca na územie Ruska, viac nebola schopná kompenzovať straty a prirodzený prírastok opäť klesol do mínusových hodnôt.¹⁹ Môžeme sa nazdávať, že klesajúci trend mohol byť faktorom pri rozhodovaní sa vlády pri zmiernení podmienok získania ruského občianstva. V roku 2019 tvorili Ukrajinci viac ako 60 percent ľudí, ktorí získali ruské občianstvo. V apríli a júli toho istého roku prezident Putin podpísal dekréty, ktoré uľahčovali ľuďom z ukrajinskej Doneckej a Luhanskej oblasti požiadať o ruské občianstvo. V apríli 2020 prezident Putin podpísal zákon, ktorý umožňuje mať dvojité ruské

¹⁶ CHUDINOVSKICH, O. – DENISENKO, M. (2017): Russia: A Migration System with Soviet Roots.

¹⁷ VOROBOVA, O. (2019): Migracionnyj prirost čislennosti naselenija Rossiji: statističeskij i realnyj.

¹⁸ CHUDINOVSKICH, O. – DENISENKO, M. (2017): Russia: A Migration System with Soviet Roots.

¹⁹ FEDERALNAJA SLUŽBA GOSSUDARSTVENNOJ STATISTIKI (2019): Social'no-ekonomičeskoje položenije Rossiji.

občianstvo pre cudzincov s tým, že štatisticky sa počet obyvateľov navýši o 10 miliónov migrantov, väčšinou z krajín s výraznými ruskými menšinami.²⁰

Vláda Ruskej Federácie spoločne so štatistickým úradom a demografmi odhaduje, že do roku 2035 klesne obyvateľstvo o 12 miliónov. Demografi predpokladajú, že miera úmrtnosti bude stále prekračovať pôrodnosť, aj keď rozdiel sa môže výrazne zmenšiť. Môžeme sa nazdávať že prirodzený prírastok obyvateľstva bude závisieť od migrantov, ktorí zaplnia straty obyvateľstva. Práve prijímajúce zákony ohľadom migračnej politiky za posledných desať rokov naznačujú, že Ruská federácia sa bude uberať migračnou politikou zjednodušovania získania občianstva, pracovných víz a trvalého pobytu.

3 Migračná politika ako jeden z nástrojov riešenia demografických problémov

Jeden z faktorov, ktorý ovplyvňuje migráciu ruského obyvateľstva, je jej demografický vývoj a riešenia sprievodných demografických problémov. Od pádu Sovietskeho zväzu je pre Ruskú federáciu typický negatívny demografický vývoj. Prirodzený prírastok obyvateľstva klesal každým rokom. Rusko za posledné roky vykazuje vysokú mieru úmrtnosti (na tisíc obyvateľov, pripadá 12,3 mŕtvych).²¹ Najviac vyskytujúcimi sa faktormi sú okrem nízkej zdravotnej starostlivosti, nedostačujúcej výživy aj smrť spôsobená alkoholom a tabakom, samovraždy a neúmyselné otravy.²² Pôrodnosť za rok 2019 podľa oficiálnych záznamov štatistického úradu dosahuje koeficient 1,72,²³ iné zdroje uvádzajú koeficient 1,57,²⁴ čo je málo na zabezpečenie prirodzeného demografického rastu. V roku 2006 prezident Putin vo svojom každoročnom *Poslaníji Prezidenta Rossijskoj Federacii Federal'nomu Sobraniju*²⁵ navrhol riešenie klesajúcej demografickej krivky, kde ako jeden z nástrojov uviedol aj migračnú politiku. Vďaka nej by Ruská federácia zastavila postupné vymieranie obyvateľov. Jednalo sa o prvý oficiálny vládny dokument, ktorý sa zaoberal klesajúcou tendenciou prirodzeného prírastku obyvateľstva. V prejave Putin zdôraznil tri riešenia demografického poklesu: zníženie úmrtnosti, efektívna migračná politika a zvýšenie pôrodnosti.²⁶ Z pozorovania vidíme, že migračná politika v tak dôležitom prejave prezidenta bola zastúpená na druhom mieste, pred pôrodnosťou. Môžeme predpokladať, že migračná politika v demografickom probléme Ruska, najbližšie roky bude mať dôležité miesto v prioritách a nepriamo ovplyvní migráciu obyvateľstva na najbližšie desaťročie.

Vláda upravila zákony ohľadom migrácie zo štátov SNG²⁷ a zjednodušila tak prístup ich obyvateľom do Ruska. Bola prijatá legislatíva na zjednodušenie prístupu aj vysokokvalifikovanej pracovnej sile, odborníkom z rôznych odvetví národného hospodárstva. Vláda sa snažila o migráciu špecialistov do krajiny, či už sa jednalo o vedcov, inžinierov alebo strojárrov. Od predstavenia novej demografickej politiky v roku 2006 si môžeme všimnúť zmenšujúcu sa krivku mínusového charakteru až po rok 2012, kedy bol po prvý krát od vzniku Ruskej federácie prirodzený prírastok obyvateľstva plusového charakteru. Nasledujúci graf zobrazuje prirodzený prírastok obyvateľstva za posledných osem rokov, krátko po začatí novej

²⁰ Zákon č. 134-F3 zo dňa 24. apríla 2020 O vneseníji izmenenij v Federal'nyj zakon "O graždanstve Rossijskoj Federacii " v časti uproščeniya procedury prijoma v graždanstvo Rossijskoj Federacii inostrannyh graždan i lic bez graždanstva.

²¹ STATISTA (2020): Mortality rate in Russia from 1950-2019.

²² ŠČERBAKOVA, J. (2019): Demografičeskije itogi I. polugodija 2019 goda v Rossiji (časť II).

²³ STATDATA (2020): Naselenije Rossiji: čislennosť, dinamika, statistika.

²⁴ FOLTYNOVA, K. (2020): Migrants Welcome: Is Russia Trying To Solve Its Demographic Crisis By Attracting Foreigners.

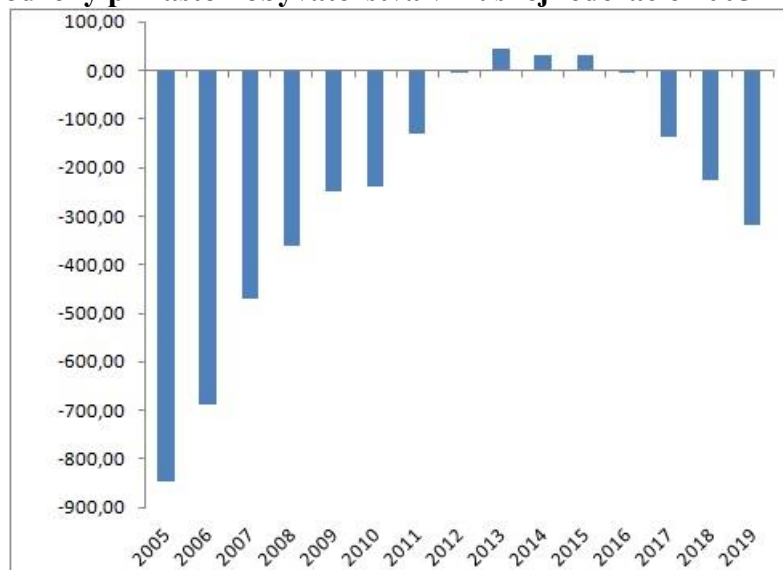
²⁵ Poslanije Prezidenta Rossijskoj Federatsii Federal'nomu Cobraniju. Vládny dokument, v ktorom prezident mapuje stav krajiny a predstavuje návrhy na zlepšenie economickej, sociálnej a občianskej situácie.

²⁶ PUTIN, V. (2006): Poslanije Prezidenta Federal'nomu sobraniju.

²⁷ SNG – štáty bývalého ZSSR.

migračnej politiky. Graf znázorňuje prirodzený prírastok obyvateľstva za posledných pätnásť rokov (v tisícoch).

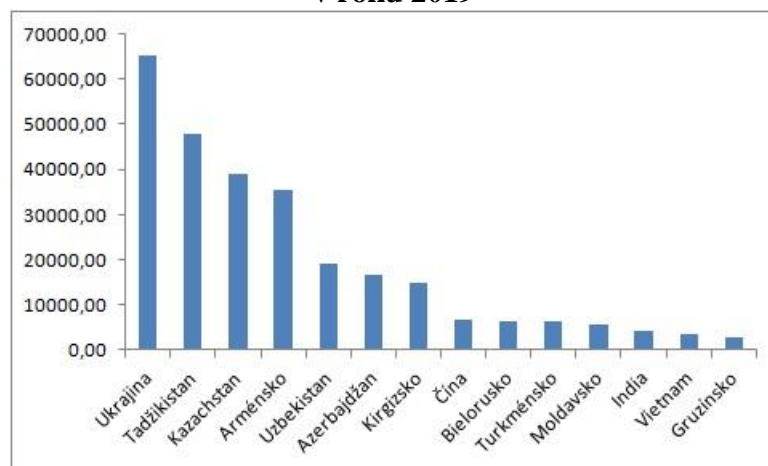
Graf 1: Prirodzený prírastok obyvateľstva v Ruskej federácii 2005-2019 v tisícoch

Prameň: Statista (2020): Natural increase in the Russian population from 1990 to 2019.

Zatiaľ najúspešnejšou stratégiou v riešení demografického problému sa javí migračná politika, ktorá kompenzuje straty ruského obyvateľstva. Rusko s viac ako 11 miliónmi migrantov narodených v zahraničí obsadilo druhé miesto²⁸ po Spojených štátoch amerických, a preto vykazuje znaky typickej imigračnej krajiny. V roku 2019 tvorili väčšinu migrantov, prichádzajúcich na územie Ruskej federácie občania zo strán SNG. Nakoľko sa jedná o bývalé krajiny Sovietskeho zväzu, môžeme sa domnievať že znalosť ruského jazyka je na dostatočnej úrovni.

Graf 2: Prehľad krajín, z ktorých migranti prišli na územie Ruskej federácie v roku 2019

Prameň: Ščerbakova, J. (2020): Migracija v Rossiji, predvaritel'nyje itogi 2019 goda.

²⁸ PISON, G. (2019): Which countries have the most immigrants?

Záver

Z uvedeného textu vyplýva, že podobne ako pre mnohé štáty západnej Európy, aj pre Ruskú federáciu je typický negatívny demografický trend. Na jeho zastavenie, resp. na podporu nárastu počtu obyvateľstva národných štátov existuje viacero nástrojov, pričom liberálna migračná politika je považovaná za jeden z efektívnych spôsobov na riešenie aj demografickej krízy. V článku bolo konštatované, že migračná politika je súčasťou politiky aj v Ruskej federácii, podporovaná je dokonca aj samotným prezidentom Putinom. Dôležité samozrejme je, že tento druh migračnej politiky je zameraný na podporu migrácie vysokokvalifikovanej pracovnej sily do krajiny, predovšetkým obyvateľov bývalých štátov Sovietskeho zväzu. Tento prístup je pochopiteľný, keďže sa predpokladá, že títo migranti budú ovládať na slušnej úrovni ruský jazyk. Jazyk je totiž považovaný za jeden z rozhodujúcich nástrojov úspešnej integrácie migrantov v cieľovom štáte migrácie. Ovládanie jazyka pomáha pri integrácii najmä pri ekonomickej integrácii (pri uplatnení sa na trhu práce), ale jazyk je dôležitý nástroj aj pri nadväzovaní kontaktov s príslušníkmi autochtónnej spoločnosti.

V konečnom dôsledku je možné konštatovať, že podobne ako v podmienkach západoeurópskych demokracií, je diskusia o medzinárodnej migrácii aktuálnym predmetom verejnej diskusie a uvažovaným nástrojom riešenia nielen demografických, ale rovnako aj ekonomických problémov aj v Ruskej federácii. V texte totiž bola migrácia uvedená nielen ako nástroj demografickej politiky, ale rovnako politiky hospodárskej. Je preto na mieste, aby sa tejto téme venovala zvýšená pozornosť aj v prostredí spoločenských vied. Skúmanie migračných procesov v Ruskej federácii tak nie je zaujímavé iba pre sociológov alebo politológov, ale rovnako si získava pozornosť aj v prostredí odborníkov na ekonómiu.

Použitá literatúra:

1. EUROPEAN MIGRATION NETWORK (2017): Základné pojmy v oblasti migrácie. [online]. In: *European Migration Network*, 2017. Dostupné na internete: <https://www.hrl.sk/assets/files/obsah/184-Pojmy%20v%20oblasti%20migr%C3%A1cie.pdf>.
2. FEDERALNAJA SLUŽBA GOSSUDARSTVENNOJ STATISTIKI (2019): Social'no-ekonomičeskoje položenije Rossiji, 2019. [online]. Dostupné na internete: <https://gks.ru/storage/mediabank/osn-10-2019.pdf>.
3. FOLTYNOVA, K. (2020): Migrants Welcome: Is Russia Trying To Solve Its Demographic Crisis By Attracting Foreigners. [online]. In: *Radio Free Europe*, 2020. Dostupné na internete: <https://www.rferl.org/a/migrants-welcome-is-russia-trying-to-solve-its-demographic-crisis-by-attracting-foreigners-/30677952.html>.
4. GULINA, O. (2016): Semantika migracionnych terminov. In: *Žurnal issledovanij social'noj politiki*, 2016, roč. 3, č. 16, s. 331-346.
5. CHUDINOVSKICH, O. – DENISENKO, M. (2017): Russia: A Migration System with Soviet Roots. [online]. In: *Migration Policy Institut*, 2017. Dostupné na internete: <https://www.migrationpolicy.org/article/russia-migration-system-soviet-roots>.
6. PERRUŠU, R. (2005): Glossarij terminov v oblasti migraciji. In: *MOM*, 2005.
7. PISON, G. (2019): Which countries have the most immigrants? [online]. In: *World Economic Forum*, 13. 5. 2019. Dostupné na internete: <https://www.weforum.org/agenda/2019/03/which-countries-have-the-most-immigrants-51048ff1f9/>.
8. PUTIN, V. (2006): Poslaniye Prezidenta Federal'nomu sobraniyu. [online]. In: *Oficial'nyje se'evyje resursy Prezidenta Rossiji*, 10. 5. 2006. Dostupné na internete: <http://kremlin.ru/events/president/transcripts/23577>.
9. STATDATA (2020): Naselenije Rossiji: čislennoť, dinamika, statistika. [online]. In: *Statdata*, 18. 05. 2020. Dostupné na internete: <http://www.statdata.ru/russia>.

10. STATISTA (2020): Mortality rate in Russia from 1950-2019. [online]. In: *Statista*, 25. 6. 2020. Dostupné na internete: <https://www.statista.com/statistics/1089615/russia-death-rate/>.
11. ŠČERBAKOVA, J. (2019): Demografičeskije itogi I. polugodija 2019 goda v Rossiji (časť II). [online]. In: *Institut demografiji Nacional'nogo issledovatel'skogo universiteta "Vysšaja škola ekonomiki"*, 2019. Dostupné na internete: <http://www.demoscope.ru/weekly/2019/0825/barom05.php>.
12. ŠTEFANČÍK, R. – LENČ, J. (2012): *Mladí migranti v slovenskej spoločnosti: Medzinárodná migrácia, moslimovia, štát a verejná mienka*. Brno: Tribun EU, 2012. ISBN 978-80-263-0311-4.
13. TREIBEL, A. (2003): *Migration in modernen Gesellschaften. Soziale Folgen von Einwanderung, Gastarbeit und Flucht*. Weinheim: Juventa Verlag, 2003.
14. VELIKONJA, J. (1958): Post-war Population Movements in Europe. In: *Annals of the Association of American Geographers*, 1958, roč. 48, č. 4, s. 458.
15. VOROBJOVA, O. (2003): Migracionnyje procesy naselenija: voprosy teoriji i gosudarstvennoj migracionnoj politiki/Problemy pravovogo regulirovanija migracionnych processov na territoriji Rossijskoj Federaciji. In: *Analitičeskij sbornik Soveta Federaciji*, 2003, roč. 9, s. 35.
16. VOROBJOVA, O. (2019): Migracionnyj prirost čislennosti naselenija Rossiji: statističeskij i real'nyj. In: *Demografija. Sociologija. Ekonomika*, 2019, roč. 4, č. 5, s. 393-398.
17. WAGNER, M. (1989): *Räumliche Mobilität im Lebensverlauf: Eine empirische Untersuchung sozialer Bedingungen der Migration*. Enke: Stuttgart, 1989.
18. Zákon č. 134-F3 zo dňa 24. apríla 2020 O vneseniji izmenenij v Federal'nyj zakon "O graždanstve Rossijskoj Federaciji " v časti uproščeniya procedury prijoma v graždanstvo Rossijskoj Federaciji inostrannyh graždan i lic bez graždanstva. [online]. 24. 4. 2020. Dostupné na internete: <http://publication.pravo.gov.ru/Document/View/0001202004240038>.
19. Zákon č. 114-F3 zo dňa 15. augusta 1996 O porjadke vyjezda iz Rossijskoj Federaciji i vjezda v Rossijskiju Federaciju. [online]. 15. 8. 1996. Dostupné na internete: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_11376/.

Kontakt:

Mgr. Terézia Seresová

Fakulta medzinárodných vzťahov
 Ekonomická univerzita v Bratislave
 Dolnozemska cesta 1/b
 852 35 Bratislava 5
 Slovenská republika
 e-mail: terezukucerovie@gmail.com

INVENTORY MANAGEMENT AT THE ENTERPRISE OF THE CHEMICAL INDUSTRY IN PERM REGION

Valeriya Yu. Shubina ^a – Marina I. Akhmetova ^b

^a Faculty of Humanities, Perm National Research Polytechnic University, 614990, Permskiy kray, g. Perm', Komsomol'skiy prospekt, d. 29, e-mail: shubvyu@gmail.com

^b Faculty of Humanities, Perm National Research Polytechnic University, 614990, Permskiy kray, g. Perm', Komsomol'skiy prospekt, d. 29, e-mail: miahmetova@gmail.com

Abstract: The paper presents a review of the main economic indicators dynamics considering development of the chemical industry in Perm region, which is characterized by high turnover and makes a significant contribution to the region's GRP. The authors described the methodology and results of the analysis of the state of finished products inventory based on the ABC-XYZ matrix at the chemical enterprise Ergotek LLC situated in Perm region. The main objective of the study is to identify stocks of finished products that bring the greatest income to the enterprise and are characterized by stable consumption. The results of the analysis of finished products inventory will be used to optimize the management, production and storage activities of the enterprise.

Key words: chemical industry, finished products, inventory management, ABC analysis, XYZ analysis, ABC-XYZ matrix

JEL: M11, L6

Introduction

The relevance of the study is due to the fact that the effective organization of the material inventory management in accordance with the needs of the enterprise makes it possible not only to increase the release of cash from circulation, but also to ensure uninterrupted production, which affects the reputation of customers, and also makes it possible to improve performance financial condition of the enterprise.

Uninterrupted production is of great importance not only within the enterprise, but also for the chemical industry in the region as a whole, since in modern conditions Russian enterprises need to focus on rapidly changing market conditions.

The amount of cash used by chemical enterprises in circulation plays a decisive role in inventory management. In this regard, there is a need to develop a methodological framework for identifying stocks that bring the highest profitability to the enterprise.

Currently, the chemical industry of the Perm region is one of the leading industries in the region. Despite the fact that in the region there is an unstable dynamics of the index for industrial production of chemicals and chemical products, characterizing a change in the volume of industrial production (decline or rise,¹ in comparison with the previous year: 2015 – 98,1%, 2016 – 96,8%, 2017 – 106,7%, 2018 – 99,1%²³), the size of GRP (gross regional product) steadily grew from 2010 to 2018 and amounted to 1,119.1 billion rubles. GRP per capita in 2018. Perm region is a leader in this indicator and is among the top 25 largest regions of the Russian Federation. Manufacturing amounted to 31.4% of GRP in 2018 in the structure of gross value added.²

¹ RAYZBERG, B. A. – LOZOVSKIY, L. SH. – STARODUBTSEVA, YE. B. (2017): *Sovremennyy ekonomicheskiy slovar*, p. 376.

² YEGORENKO, S. N. (2018): *Indeksy promyshlennogo proizvodstva*. p. 661.

³ ANDROSOVA, ZH. B. (2019): *Razvitiye khimicheskoy promyshlennosti v Permskom kraye*.

In the Perm region, much attention is paid to cooperation with foreign partners to develop international and foreign economic relations⁴ In the commodity structure of export of the Perm region for the period from 2014 to 2018, products of the chemical industry are the leaders among all economic activities. For the entire analyzed period, there is a positive trend. In particular in 2018, the export of goods in the category «chemical industry products, rubber» amounted to \$ 3,026.8 million, and its share in the structure was 56.2%, which indicates that the manufactured chemical products are in demand on the market. The category «chemical products, rubber» in the product structure of regional exports to non-CIS countries and the CIS countries for the period 2014-2018 occupies a leading position. So in 2018, the share of exports of this category of chemical products to non-CIS countries amounted to 59.1%, CIS countries - 31.3%.⁵

The commodity structure of imports of the Perm region for the same period is significantly less than exports for chemical products. In 2018, the share of imported «chemical industry, rubber» products amounted to 18.9% (or \$ 149.4 million). A slightly larger share of imports from non-CIS countries is 21.8% and almost two times less than imports from CIS countries which is accounted to 7.7%.⁵

The considered indicators show a high level of development of the industry in the region, which was facilitated by state support measures in the form of subsidizing R&D expenses and government assistance in implementing investment programs. Since the chemical industry is characterized by high rates of turnover, the need for careful monitoring of funds invested by individual enterprises in inventories is obvious.

Stock optimization is possible with the control function.⁶ The control system for the movement of stocks allows both to assess the efficiency of use of all resources in the enterprise, that is, to correlate the results achieved with the planned indicators,⁷ and to achieve the main goal of management - optimization of stocks.⁸

In the practical activities of the enterprise, various optimization techniques are used, which involve the implementation of periodic and regular monitoring.⁹ Inventory management methods consist of a set of principles that determine the required level of stock.¹⁰

In the paper by E.V. Zavarzina¹¹ there are the basic stages of inventory management. Firstly, the choice of methods for classifying stocks is carried out, at the second stage, a choice is made of methods for assessing stocks, at the third stage the determination of the optimal volume of stocks takes place, etc. The methods of inventory classification include:

⁴ CHIBISOV, A. V. (2018): Permskiy kray – promyshlennyy dvigatel Rossii.

⁵ BELYANIN, V. A. (2019): Permskiy kray v tsifrakh, p. 191-193.

⁶ VESNIN, V. R. (2015): Osnovy menedzhmenta, p. 8.

⁷ VIKHANSKIY, O. S. – NAUMOV, A. I. (2015): Menedzhment, p. 52.

⁸ PILIPCHUK, S. F. (2018): Logistika predpriyatiya. Skladirovaniye, p. 8.

⁹ ROMANOVSKIY, M. V. – VOSTROKNUTOVA, A. I. (2014): Korporativnyye finansy, p. 309.

¹⁰ RECHKALOV, YA. A. (2002): Povysheniye effektivnosti sistemy upravleniya zapasami na osnove primeneniya metodov informatsionnoy podderzhki prinyatiya resheniy, p. 25.

¹¹ ZAVARZINA, YE. V. (2014): Upravleniye materialno-proizvodstvennymi zapasami. p. 48-49.

ABC - analysis, XYZ - analysis, RFM – analysis,^{12 13 14} VEN – analysis.^{15 16} In our case, the ABC-XYZ matrix system is most suitable, since using the ABC technique you can verify the need to optimize the assortment and prove the inappropriateness of maintaining a wide assortment line, which is important for enterprises in modern conditions of fierce competition.

According to the Financial Director magazine¹⁷ basic postulates of ABC-analysis were formed in the monograph by J. Stubbs.¹⁸ Later, in more detail, scientists R. Kaplan and R. Cooper in their scientific papers developed and disclosed a management accounting system.¹⁹ Subsequently, issues of the practical application of ABC analysis were actively dealt with by modern domestic managers of various industries: N. Alekseeva,^{20,21} E. Zhilyakova,²² as well as foreign ones: Martin Luenendonk,²³ Joffrey Collignon и Joannes Vermorel,²⁴ Gal Merom.²⁵ ABC analysis is currently actively implemented in the activities of government systems.^{17 26}

The basis for the ABC analysis are the formulas of the standard deviation of the variational series and the coefficient of variation.²⁷ According to the results of the analysis, decisions can be made on inventory management, focusing on reserves that have the largest share of invested funds or bring maximum profit to the enterprise.

XYZ - analysis allows you to classify and manage inventory by groups, however, the classification criterion is the level of stability of sales²⁸ or consumption. The basis for analysis is the coefficient of variation. The results of the analysis allow us to distinguish commodity items, the demand for which is stable, seasonal or unpredictable maximum income for the enterprise.²⁹

The combination of the two types of analysis is called «ABC-XYZ – analysis», it is also called the «Manager of Shipment» (MOS). This is a method that makes it possible to build a

¹² SHARSTNIOU, U. L., VARDOMATSKAJA, E. U. (2018): RFM-Analysis as a marketing policy-planning tool, p. 128-131.

¹³ BAZHENOV, R. I. (2017): Ispol'zovaniye modulya RFM-analiza sistemy SPSS dlya segmentatsii kliyentov, p. 69-72.

¹⁴ TKACHENKO, A. V. (2017): RFM-analiz - effektivnyy instrument uvelicheniya povtornykh prodazh, p. 118-129.

¹⁵ KIRILOCHEV, O. O. (2017): ABC/VEN analiz kak metod povysheniya ratsional'nosti ispol'zovaniya lekarstvennykh sredstv, p. 80-82.

¹⁶ BEGINA, O. A. – GLADCHUK, N. V. – NAZAR'YEVA, N. A. (2016): Farmakoekonomicheskiy analiz ratsional'nosti ispol'zovaniya denezhnykh sredstv po stat'ye «medikamenty» za 2015 god (ABC - VEN analiz), p. 169-172.

¹⁷ GUROVA, T. I. (2012): Raskruchennyy Kaplanom metod ABC ispol'zuyut v morskoy pekhote i politsii, p. 96.

¹⁸ STAUBUS, G. J. (1971): Activity Costing and Input-Output Accounting.

¹⁹ KAPLAN, R. S. – COOPER, R. – MAISEL, L. – MORRISSEY, E. – OEHM, R. M. (1992): Implementing Activity-Based Cost Management: Moving from Analysis to Action.

²⁰ ALEKSEYEVA, N. (2017): Kak podgotovit' byudzhet bystreye, p. 83.

²¹ ALEKSEYEVA, N. (2019): Kak sekonomit' do treti raskhodov na nuzhdy ofisa, p. 42.

²² ZHILYAKOVA, YE. (2018): Novyye metody upravleniya finansami, kotoryye real'no rabotayut, p. 129-135.

²³ LUENENDONK, M. (2016): A Complete Guide to ABC Analysis in Customer Segmentation and Inventory.

²⁴ COLLIGNON, J. – VERMOREL, J. (2012): Abc analysis (inventory)

²⁵ MEROM, G. (2019): ABC inventory planning.

²⁶ YASHINA, N. I. – KHANSUVAROVA, YE. A. – YASHIN, K. S. (2016): Primeneniye metodov analiza ABC i XYZ v uchrezhdeniyakh zdravookhraneniya na primere GBUZ NO «Gorodetskaya TSRB», p. 20-33.

²⁷ DABAGYAN, A. A. – DABAGYAN, S. S. – OBYDONNOVA, O. S. – STUPINA, A. A. (2016): Primeneniye AVS i XYZ analiza v upravlenii zapasami, p. 129-135.

²⁸ BORODIN, A. (2015): Modernizatsiya uchetnoy sistemy: pyat' shagov k effektivnomu tsenoobrazovaniyu, p. 64.

²⁹ SHCHAVELEVA, M. V. (2016): Upravleniye zapasami s pomoshch'yu ABC i XYZ analiza, p. 216-218.

composite matrix of the most consumed commodity units and on its basis for each group apply its own concept and tools that optimize stocks of finished products at the enterprise.^{30 31}

The considered optimization method of inventory classification will be tested on the example of the enterprise LLC Ergotek, engaged in the production of adhesives. The company is registered in the city of Perm and produces the following types of products: hot melt adhesives, waxes and emulsions.³² The manufactured products are used in many industries: printing, tire, packaging, timber processing, as well as in candle manufacturing, in the production of heat-insulating materials, in lamination, etc. Among the company's customers here are both Russian and international companies, including Kronostar, Kronospan, Egger, Ascona, Ormatek, Carlsberg, Nestle. The main export directions of Ergotek products are Uzbekistan, Kazakhstan, Turkey, Kyrgyzstan, Belarus and Poland. The enterprise is the sole manufacturer in Russia for some types of products, Ergotek products are imported to China, Taiwan, Korea, Japan, Germany, Finland, Brazil, Sweden and Portugal and allow domestic enterprises to reduce costs compared with the purchase of similar products from foreign suppliers. It should be noted that Ergotek produces high-quality products adapted for different types of industries and features of consumer equipment.

1 Key results

When performing a preliminary analysis of the inventory management efficiency of Ergotek LLC, the worst dynamics was found in the turnover of finished products compared to the turnover of raw materials (Table 1).³³

Table 1: Finished products turnover analysis

<i>Indicator</i>	<i>Value</i>			<i>Absolute deviation</i>	
	<i>on 31.12. 2016</i>	<i>on 31.12. 2017</i>	<i>on 31.12. 2018</i>	<i>2017</i>	<i>2018</i>
The turnover ratio of finished products, turns	22	20	18	-2	-2

Note: Developed by the authors based on financial statements of Ergotek LLC for 2016-2018.

Source: BASKAKOVA, O. V. *Ekonomika predpriyatiya (organizatsii): Uchebnik*. BASKAKOVA, O. V. – SEYKO, L. F. (2013): *Izdatel'sko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K°»*, p. 75.

Due to the fact that the volume of finished products is the most important result indicator of the activity of any manufacturing enterprise, optimization of stocks of manufactured products is a priority.

The process of the ABC-XYZ matrix construction will be carried out in the following steps:

1. determination of the most profitable units of production (ABC);
2. analysis of the rhythm of sales (XYZ);
3. development of a generalizing matrix ABC – XYZ.

³⁰ TRACHUK, A. V. (2018): *Operatsionnyy menedzhment*, p. 272.

³¹ ZHURAVSKAYA, M. A. – NEVOLIN, D. G. – KAPITONOV, A. A. (2019): *Uluchsheniye tekhnicheskogo sostoyaniya avtomobilya kak instrument snizheniya zatrat pri yego obsluzhivanii i remonte*, p. 62-68.

³² PRIBYLEV, D. M. In: *Ofitsial'nyy sayt OOO «Ergotek»*.

³³ CHURIN, YE. A. (2019): *Auditorskoye zaklyucheniye OOO «Ergotek» za 2018 god*.

1.1 ABC-analysis of finished products inventory

For the first stage, it is necessary to fix the classification criterion, then calculate the specific gravity and the cumulative total for the selected criterion. Next, select the groups according to the Pareto rule.³⁴ The share in revenue (specific gravity, d) is calculated using the formula of the relative value of the structure:³⁵

$$d = \frac{Y}{\Sigma Y} \quad (1)$$

where, Y – revenue for a specific product.

Since the goal of the research is to identify the units of finished products that bring the highest profitability, the ranking criterion is «share in revenue», that is, sales for 12 months in 2018. The result of the analysis for a specific type of product is given in Table 2.

Table 2: ABC – analysis of the finished products

<i>Sequence number in assortment</i>	<i>Product rating by the indicator «share in revenue»</i>	<i>Group name</i>	<i>Share in revenue, %</i>	<i>Share in revenue by cumulative total, %</i>	<i>Revenue category</i>
4	1	Adhesive SR111	40,04	40,04	A
9	2	Paraffin product QP40	29,73	69,77	B
7	3	Paraffin product QP60	19,39	89,16	C
1	4	Wax product DG10	8,67	97,83	C
3	5	Ahesive SR112	1,56	99,39	C
2	6	Filling Product VO20	0,55	99,94	C
6	7	Absorbent article TYDE	0,04	99,98	C
5	8	Wax product DG15	0,01	99,99	C
8	9	Other	0,01	100,00	C
		TOTAL	100,0		

Note: Developed by the authors based on financial statements of Ergotek LLC for 2018.

Source: LUENENDONK, M. (2016): A Complete Guide to ABC Analysis in Customer Segmentation and Inventory.

Based on the results of the ABC analysis of the finished products by Ergotek LLC, we can conclude that 40% of revenue (category A) is brought to the company by SR111 Adhesive, which is used to stick plastic and paper labels on PET bottles, glass bottles and cans. Paraffin product QP40 (category B) brings almost 30% of revenue and is used in the wood processing industry for the production of modern wood-based panels to protect them from moisture and swelling.

³⁴ BALLOU, R. H. (1995): Basic business logistics.

³⁵ HODYN, A. M. (2017): Statystyka, p. 80.

1.2 XYZ-analysis of the finished products inventories

When analyzing sales stability (XYZ), the classification parameter is also determined, in our case, this is the sales volume for the four quarters of 2018. Based on it, the standard deviation and the average value are calculated. Then the coefficient of variation is calculated, based on which the classification of product groups is carried out. The results of the analysis of the sales regularity by groups of finished products are given in Table 3.³⁶

The standard deviation is calculated using the formula of the mean square deviation of the variational series:³⁷

$$\delta = \frac{\sum(xi-\bar{x})^2 ni}{\sum n} \quad (2)$$

where, x_i – i value of revenue for a particular group; \bar{x} – the average value of revenue; n – the number of groups evaluated.

The coefficient of variation is calculated by the formula 3:37

$$\gamma = \frac{\delta}{\bar{x}} * 100 \quad (3)$$

where, δ – the standard deviation of the variational series by type of product, calculated by revenue; \bar{x} – average revenue.

Table 3: XYZ – analysis of the finished products

<i>Name of product</i>	<i>Group</i>
Adhesive SR111	X
Paraffin product QP60	Y
Wax product DG10	Y
Adhesive SR112	Y
Paraffin product QP40	Y
Absorbent article TYDE	Y
Wax product DG15	Z
Filling Product VO20	Z
Other	Z

Note: Developed by the authors based on financial statements of Ergotek LLC for 2018.

Source: GADZHINSKIY, A. M. (2006): Logistika, p. 124.

According to the results obtained, the sale of finished products of the SR111 Adhesive group is stable (group X), goods of group Y are characterized by less stable sales while they are reliable, group Z is considered to be withdrawn from the assortment or made by order.

1.3 ABC–XYZ matrix construction for finished products inventory

The matrix ABC – XYZ allows to summarize the results obtained, to characterize product groups and make a comprehensive decision regarding inventory management of finished products (**Chyba! Odkaz na záložku nie je platný.**).

³⁶ Metodika provedeniya XYZ analiza (2002).

³⁷ GADZHINSKIY, A. M. (2006): Logistika.

Figure 1: Matrix ABC–XYZ

AX Adhesive SR111	AY	AZ
BX	BY Paraffin product QP40 Paraffin product QP60 Wax product DG10	BZ
CX	CY Adhesive SR111 Absorbent article TYDE	CZ Wax product DG15 Filling Product VO20, Others

Note: Constructed by the authors.

Source: TRACHUK, A. V. (2018): Operatsionnyy menedzhment, p. 272.

The finished products of the AY and BY groups, which bring high revenue, are characterized by unstable sales. The finished products of the BZ group are characterized by high turnover and unstable sales. Group C finished products make up the majority of the company's product line. It is possible to optimize the CX group by reducing the insurance stock of finished products and introducing an order method with a certain frequency. With the finished products of the CZ group it is recommended to work on order. Finished products of the AX, BX groups bring stable and high revenues in the amount of 50% of the total amount, therefore optimization of this group can bring the greatest financial effect.

1.4 In-depth stock analysis of SR111 Adhesive

After an enlarged analysis by groups of finished products, it is necessary to expand and deepen into the most powerful revenue groups (Table 4) in order to identify units of finished products inventory that bring the highest revenue for the enterprise and are characterized by stable demand.

Table 4: ABC- analysis of SR111 Adhesive finished products

<i>Sequence number in assortment</i>	<i>Product rating by the indicator «share in revenue»</i>	<i>Group name</i>	<i>Share in revenue, %</i>	<i>Share in revenue by cumulative total, %</i>	<i>Revenue category</i>
1	1	SDF	55,08	55,08	A
3	2	WRT	32,69	87,77	B
2	3	KLP	12,23	100,00	C
		Total	100,0		

Note: Developed by the authors based on Ergotek LLC data, 2018.

Source: LUENENDONK, M. (2016): A Complete Guide to ABC Analysis in Customer Segmentation and Inventory.

Within the finished product group «Adhesive SR111», the largest share of revenue is brought by the «SDF» group (

Table 4). Group B brings up to 35% of revenue and can be sold as a related product; group C, if possible, is recommended to be reduced.

Table 5: XYZ – analysis of SR111 Adhesive finished products

<i>Designation of the group</i>	<i>Category</i>
SDF	X
KLP	Y
WRT	Y

Note: Developed by the authors based on financial statements of Ergotek LLC for 2018.

Source: GADZHINSKIY, A. M. (2006): Logistika, p. 124.

In the finished product group «Adhesive SR111», the most stable demand for «SDF» products (Table 5), the variation is equal to 10%. Group Y is considered as less stable, but reliable (variation of 11-25%).

Figure 2: ABC-XYZ matrix for «SR111 Adhesive»

AX SDF	AY	AZ
BX	BY WRT	BZ
CX	CY KLP	CZ

Note: Constructed by the authors.

Source: TRACHUK, A. V. (2018): Operatsionnyy menedzhment, p. 272.

A generalization of the results of ABC and XYZ analysis, presented in the variation is equal to 10%. Group Y is considered as less stable, but reliable (variation of 11-25%).

Figure 2, showed that «SR111 glue» - «SDF» is stably sold, therefore Table 6 presents the ABC analysis of specific units of goods. The SR111 Adhesive group, located in the BY group, is characterized as unstably consumed, but up to 30% of revenue can be generated from it.

Table 6: ABC-analysis of «SDF» group «SR111 Adhesive»

<i>Sequence number in assortment</i>	<i>Product rating by the indicator «share in revenue»</i>	<i>Group name</i>	<i>Share in revenue, %</i>	<i>Share in revenue by cumulative total, %</i>	<i>Revenue category</i>
3	1	SDF 3	33,81	33,81	A
5	2	SDF 5	30,38	64,19	B
2	3	SDF 2	19,58	83,77	B
6	4	SDF 6	6,08	89,85	C
1	5	SDF 1	5,81	95,66	C
4	6	SDF 4	3,66	99,32	C
7	7	SDF 7	0,68	100,00	C
		TOTAL	100,0		

Note: Developed by the authors based on financial statements of Ergotek LLC for 2018.

Source: LUENENDONK, M. (2016): A Complete Guide to ABC Analysis in Customer Segmentation and Inventory.

Within the SDF group, the largest revenue share comes from «SDF 3». (Table 6). Goods «SDF 5» and «SDF 2» bring a smaller share of revenue, but with a certain regularity.

Table 7: XYZ-analysis of «SDF» group «SR111 Adhesive»

<i>Designation of the group</i>	<i>Category</i>
SDF 2	X
SDF 3	Y
SDF 5	Y
SDF 6	Y
SDF 4	Y
SDF 1	Z
SDF 7	Z

Note: Developed by the authors based on financial statements of Ergotek LLC for 2018.
Source: GADZHINSKIY, A. M. (2006): Logistika, p. 124.

The «SDF» group has the most stable demand for the product «SDF 2» (

Table 7), the less stable but significant demand is observed for the products «SDF 3», «SDF 5», «SDF 6», «SDF 4».

Figure 3: ABC-XYZ matrix for «SDF» group «SR111 Adhesive»

AX	AY SDF 3	AZ
BX SDF 2	BY SDF 5	BZ
CX	CY SDF 6, SDF 4	CZ SDF1, SDF 7

Note: Constructed by the authors.
Source: TRACHUK, A. V. (2018): Operatsionnyy menedzhment, p. 272.

According to the results of ABC and XYZ analysis, «SR111 Adhesive» - «SDF», combined into the ABC-XYZ matrix (Figure 3), it can be concluded that the main turnover and stable sales are provided by such groups from «SR111 Adhesive» category as «SDF 2» and «SDF 3».

To optimize the given trade groups, the following measures can be proposed:

1. Weekly monitoring is necessary for groups BX and AY, the probability of a shortage of stock in these categories should not be less than 95-99%. It is recommended to use such methods as simulation for forecasting. Typically, inventory management uses concepts and tools such as Quick Response (QR), Vendor Managed Inventory (VMI), Just-in-time (JIT), Dock-To-Dock time (DTD), ERP (Enterprise Resource Planning).

2. A regular analysis is suitable for the BY group (once a month), the probability of a shortage in the warehouse is 90-95%. It is necessary to use such methods for forecasting as trending models taking into account seasonality. Concepts and tools that are suitable for inventory management in this case are JIT, DTD, ERP.

3. A periodic analysis is sufficient for group C (once a quarter), the probability of a shortage in the warehouse is equal to 80-90%. Simple models (smoothing, etc.) are used as forecasting methods.

Conclusion

Chemical production is one of the key industries in the Perm region. It is the basis for many other industries: printing, tire, packaging, timber processing and others, therefore, increasing efficiency in fundamental industries has a positive effect on the economy of Perm region and the country as a whole. The study revealed that the chemical industry occupies a leading position in the structure of manufacturing. Thus, the share of the gross regional product of manufacturing in 2018 in the structure of the GRP of Russia amounted to 31.4%.

Active international and foreign economic activity in the Perm region favorably affects economic indicators. Thus, the share of exports of the chemical industry and rubber in the structure of the manufacturing industry for the analyzed period (2014-2018) amounted to an average of 56.2%. The decrease in the share of imported chemical products indicates the effectiveness of government measures to develop the competitiveness of the chemical complex in Russia.

In the paper, the authors examined the issues of managing inventory at the enterprise of the chemical industry in the Perm region, which is characterized by a significant amount of money involved in the turnover. To get the maximum benefit, enterprise needs to control the process of resource allocation and optimize its reserves. The introduction of modern inventory management methods by enterprises allows for a structured analysis, the formation of activities and the identification of further optimization paths. The analysis of the effectiveness of inventory management contains a set of stages, the initial of which is the classification of stocks. The most suitable methods for classifying stocks for chemical enterprises include ABC and XYZ analysis. These ranking methods have been tested at the enterprise of the chemical industry LLC Ergotek. According to the results of the analysis of business activity, a negative dynamics of the finished goods turnover was revealed, and, accordingly, the need for further in-depth research and optimization was proved.

In order to improve the product range, an ABC analysis was carried out for the period of 2018, which showed that the finished product «SR111 Adhesive», assigned to group A, brought the company, for the analyzed period, 40% of revenue. When analyzing the frequency of consumption (XYZ analysis) of finished goods inventory for 2018, it was determined that «SR111 Adhesive» is in the most stable demand. According to the results of constructing the matrix ABC-XYZ, «SR111 Adhesive» occupied the AX cell, which is characterized by stable and high revenue in the amount of up to 50% of the total one. Therefore, it was decided to rank the second level of detail analysis within the SR111 adhesive group. The built matrix within the group showed that the goods from the category «SR111 Adhesive» - «SDF» are sold steadily and bring the largest revenue. The construction of the matrix of the third level within the group «SR111 Adhesive» - «SDF» revealed that the product «SDF 2» brings high revenue to the enterprise and is characterized by regularity of orders.

In conclusion, it is worth noting that this study is the starting point for determining the most suitable methods for assessing and optimizing stocks based on economic and mathematical models and for identifying effective management tools. This will become one of the directions for increasing the efficiency of Ergotek enterprise. The authors hope that the toolkit developed in further research can be applied at similar enterprises and will become a significant advantage in the issues of inventory management for the chemical industry of the Perm region.

References:

1. ALEKSEYEVA, N. (2017): Kak podgotovit' byudzhnet bystreye. In: *Finansovyy direktor*, 2017, No. 8, p. 83.
2. ALEKSEYEVA, N. (2019): Kak sekonomit' do treti raskhodov na nuzhdy ofisa. In: *Finansovyy direktor*, 2019, No. 4, p. 42.

3. ANDROSOVA, ZH. B. (2019): Razvitiye khimicheskoy promyshlennosti v Permskom kraye. [online]. In: *Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Permskomu krayu*, 2019. [Cited 11. 3. 2019.] Available online: <https://permstat.gks.ru/folder/56168>.
4. BALLOU, R. H. (1995): *Basic business logistics. Englewood Cliffs. NJ: Prentice-Hall International*, 1995.
5. BASKAKOVA, O. V. *Ekonomika predpriyatiya (organizatsii): Uchebnik.* /BASKAKOVA, O. V. – SEYKO, L. F. (2013): *Izdatel'sko-torgovaya korporatsiya «Dashkov i K°»*.
6. BAZHENOV, R. I. (2017): Ispol'zovaniye modulya RFM-analiza sistemy SPSS dlya segmentatsii kliyentov. In: *Problemy i perspektivy elektronnoy biznesa*, 2017, No. 11, p. 69-72.
7. BEGINA, O. A. – GLADCHUK, N. V. – NAZAR'YEVA, N. A. (2016): Farmakoekonomicheskyy analiz ratsional'nosti ispol'zovaniya denezhnykh sredstv po stat'ye «medikamenty» za 2015 god (ABC - VEN analiz). In: *Farmorbazovaniye-2016*, 2016, No. 4, p. 169-172.
8. BELYANIN, V. A. (2019): Permskiy kray v tsifrakh. In: *Kratkiy statisticheskiy sbornik/ Territorial'nyy organ Federal'noy sluzhby gosudarstvennoy statistiki po Permskomu krayu*. Rossiya: Perm', 2019.
9. BORODIN, A. (2015): Modernizatsiya uchethoy sistemy: pyat' shagov k effektivnomu tsenoobrazovaniyu. In: *Finansovyy direktor*, 2015, No. 12, p. 64.
10. CHIBISOV, A. V. (2018): Permskiy kray – promyshlennyy dvigatel' Rossii. [online]. In: *Sovremennoye sostoyaniye i perspektivy sotsial'no-ekonomicheskogo razvitiya Permskogo kraya*, 2018. [Cited 11. 3. 2019.] Available online: <http://council.gov.ru/media/files/CO6EIGLv9fLfeZLhE5Nu3kTBLHPOvGHb.pdf>.
11. CHURIN, E. A. (2019): *Auditorskoe zaklyuchenie OOO «Ergotek» za 2018 god*.
12. COLLIGNON, J. – VERMOREL, J. (2012): *Abc analysis (inventory)* [online]. 2019. [Cited 11. 12. 2019.] Available online: [https://www.lokad.com/abc-analysis-\(inventory\)-definition](https://www.lokad.com/abc-analysis-(inventory)-definition).
13. DABAGYAN, A. A. – DABAGYAN, S. S. – OBYDONNOVA, O. S. – STUPINA, A. A. (2016): Primeneniye AVS i XYZ analiza v upravlenii zapasami. In: *Aktual'nyye voprosy ekonomiki, menedzhmenta i innovatsiy*, 2016, No. 11, p. 129-135.
14. DYBSKAYA, V. V. (2019): *Logistika*. Moskva: Yurayt, 2019. ISBN 978-5-9916-7032-6.
15. GADZHINSKIY, A. M. (2006): *Logistika*. Moskva: Dashkov i Ko, 2006. ISBN 978-5-394-01692-9.
16. GODIN, A. M. (2017): *Statistika*. Moskva: Dashkov i Ko, 2017. ISBN 978-5-394-02183-1.
17. GUROVA, T. I. (2012): Raskruchennyy Kaplanom metod ABC ispol'zuyut v morskoy pekhote i politzii. In: *Finansovyy direktor*, 2012, No. 12, p. 96.
18. KAPLAN, R. S. – COOPER, R. – MAISEL, L. – MORRISSEY, E. – OEHM, R. M. (1992): *Implementing Activity-Based Cost Management: Moving from Analysis to Action. Montvale. NJ: Institute of Management Accountants*, 1992. ISBN 978-0-8664-1206-3.
19. KIRILOCHEV, O. O. (2017): ABC/VEN analiz kak metod povysheniya ratsional'nosti ispol'zovaniya lekarstvennykh sredstv. In: *Aktual'nyye voprosy sovremennoy meditsiny*, 2017, No. 10, p. 80-82.
20. LUENENDONK, M. (2016): *A Complete Guide to ABC Analysis in Customer Segmentation and Inventory*. [online]. 2016. [Cited 11. 12. 2019.] Available online:

- <https://www.cleverism.com/complete-guide-abc-analysis-customer-segmentation-inventory>.
21. MEROM, G. (2019): ABC inventory planning. [online]. 2019. [Cited 11. 12. 2019.] Available online: <https://theplanningmaster.com/material-planning/abc-inventory-planning/>.
 22. Metodika provedeniya XYZ analiza [online]. In: *Uchebnyye materialy*, 2002. [Cited 12. 1. 2019] Available online: <https://works.doklad.ru/view/ZUz7Be-ME3g/all.html>.
 23. PILIPCHUK, S. F. (2018): *Logistika predpriyatiya. Skladirovaniye*. Sankt-Peterburg: Lan', 2018. ISBN 978-5-8114-2901-1.
 24. PRIBYLEV, D. M. (2019): Ofitsial'nyy sayt OOO «Ergotek», [online]. 2019. [Cited 11. 25. 2019.] Available online: <http://www.ergotek.ru>
 25. RAYZBERG, B. A. – LOZOVSKIY, L. SH. – STARODUBTSEVA, YE. B. (2017): *Sovremennyy ekonomicheskyy slovar'*. Moskva: INFRA-M, 2017. ISBN 978-5-16-009966-8.
 26. RECHKALOV, YA. A. (2002): *Povysheniye effektivnosti sistemy upravleniya zapasami na osnove primeneniya metodov informatsionnoy podderzhki prinyatiya resheniy*. Moskva: REA im. G.V. Plekhanova, 2002.
 27. ROMANOVSKIY, M. V. – VOSTROKNUTOVA, A. I. (2014): *Korporativnyye finansy*. Sankt-Peterburg: Piter, 2014. ISBN 978-5-496-00628-6.
 28. SHARSTNIOU, U. L. – VARDOMATSKAJA, E. U. (2018): RFM-Analysis as a marketing policy planning tool. In: *Education and science in the 21st century*, 2018, No.12, p. 128-131.
 29. SHCHAVELEVA, M. V. (2016): Upravleniye zapasami s pomoshch'yu ABC i XYZ analiza. In: *Covremennyye problemy i perspektivnyye napravleniya innovatsionnogo razvitiya nauki*, 2016, No.12, p. 216-218.
 30. STAUBUS, G. J. (1971): Activity Costing and Input-Output Accounting. In: *Homewood: R.D.Irwin*, 1971, p. 147. ISBN 978-0-2560-0543-1.
 31. TKACHENKO, A. V. (2017): RFM-analiz - effektivnyy instrument uvelicheniya povtornykh prodazh. In: *Internet-marketing*, 2017, No. 2, p. 118-129.
 32. TRACHUK, A. V. (2018): *Operatsionnyy menedzhment*. Moskva: KNORUS, 2018. ISBN 978-5-406-06087-2.
 33. VESNIN, V. R. (2015): *Osnovy menedzhmenta*. Moskva: Prospekt, 2015. ISBN 978-5-392-16383-0.
 34. VIKHANSKIY, O. S. – NAUMOV, A. I. (2015): *Menedzhment*. Moskva: Magistr: INFRA-M, 2015. ISBN 978-5-9776-0320-1.
 35. YASHINA, N. I. – KHANSUVAROVA, YE. A. – YASHIN, K. S. (2016): Primeneniye metodov analiza ABC i XYZ v uchrezhdeniyakh zdavookhraneniya na primere GBUZ NO «Gorodetskaya TSRB». In: *Finansovyy kontrol'*, 2016, No. 6, p. 20-33.
 36. YEGORENKO, S. N. (2018): Indeksy promyshlennogo proizvodstva. In: *Regiony Rossii. Sotsial'no-ekonomicheskiye pokazateli. Rossiya, Moskva: Stat. sb. / Rosstat.*, 2018. ISBN978-5-89476-458-0.
 37. ZAVARZINA, YE. V. (2014): Upravleniye material'no-proizvodstvennymi zapasami. In: *Aprobatsiya*, 2014, No. 11, p. 48-49.
 38. ZHILYAKOVA, YE. (2018): Novyye metody upravleniya finansami, kotoryye real'no rabotayut. In: *Finansovyy direktor*, 2018, No. 9, p. 57.
 39. ZHURAVSKAYA, M. A. – NEVOLIN, D. G. – KAPITONOV, A. A. (2019): Uluchsheniye tekhnicheskogo sostoyaniya avtomobilya kak instrument snizheniya zatrat pri yego obsluzhivanii i remonte. In: *Innovatsionnyy transport*, 2019, No. 2, p. 62-68.

Contacts:

Mgr. Valeriya Yu. Shubina

Department Economics and Finance, Faculty of Humanities
Perm National Research Polytechnic University
614990, Permskiy kray, g. Perm'
Komsomol'skiy prospekt, d. 29
Russia
e-mail: shubvyu@gmail.com

Associate Professor Marina I. Akhmetova, PhD.

Department Economics and Finance, Faculty of Humanities
Perm National Research Polytechnic University
614990, Permskiy kray, g. Perm'
Komsomol'skiy prospekt, d. 29
Russia
e-mail: miahmetova@gmail.com

INFLUENCE OF CRYPTO CURRENCIES ON THE WORLD AND NATIONAL SYSTEM

Diana I. Stepanova

Department of Finance and prices, Plekhanov Russian University of Economics, Stremianny per. 36, 115093, Moscow, Russia, e-mail: s_diana@mail.ru.

Abstract: This article deals with the problems of revealing the features of functioning and development trends of the modern cryptocurrency market. The long-term spheres of the influence of cryptocurrencies on the global economy are disclosed. This paper substantiated the specificity of the effect of cryptocurrency at the global and national economies.

Key words: virtual currencies, cryptocurrency, electronic money, money aggregates

JEL: E4, E5, O33

Introduction

The term "cryptocurrency" is relatively new in the scientific literature, there is no single accepted approach to its definition. There are also no clear criteria for classifying these latest payment products as money.

Cryptocurrency and its most common currency units, in particular Bitcoin, Bitcoin Cash, Ethereum, Ripple, EOS, Litecoin, have become an analogue of traditional (fiat) currencies.

The existence of a large volume of various types of cryptocurrencies and a rapid change in rates require constant monitoring of the movement of these monetary units, the identification of modern trends in monetary systems in the world market.

A separate issue regarding the development trends of cryptocurrencies was paid attention to domestic and foreign scientists. Among Russian scientists we can distinguish Anokhin N.V.¹, Shvyreva A.V., Zimovets A.V.², Kulishov A.V., Svetlitsky I.S.³, Zhukov S.V.⁴, Vakhrushev D.S.⁵, Zhelezov O.S., Melikhovsky V.M.⁶, Sukhoparova A.V. and others. Among foreign scientists, Ciaian P., Rajcaniova M., Kanca A.⁷, Charles A., Darné O.⁸, Baur D. G.,

¹ ANOKHIN, N.V., SHVYREVA, A.V. (2018): Cryptocurrency as an instrument of the financial market. In: Ideas and Ideals, 2018. No. 3 (37). Vol. 2. pp.39-49.

² ZIMOVETS, A.V., KULISHOV A.V. (2018): Can cryptocurrencies replace fiat money: analysis of the prospects of bitcoin. In: Bulletin of the Taganrog Institute of Management and Economics. 2018. No. 2 (28). pp. 21-24.

³ SVETLITSKY, I.S. (2018): The virtual world of value and digital cryptocurrency. In: Economics. Business. Finance. 2018. No. 3. pp. 7-13.

⁴ ZHUKOV, S.V. (2018): Global cryptocomplex: scales, investments, geography. In: Innovations and Investments. 2018. No. 11. pp. 19-21.

⁵ VAKHRUSHEV, D.S., ZHELEZOV, O.S. (2014): Cryptocurrency as a phenomenon of the modern information economy: problems of theoretical understanding. In: Science of Science. 2014. Issue. 5.

⁶ MELIKHOVSKY, V.M., SUKHOPAROVA, A.V. (2018): Continuing the discussion of cryptocurrency problems. In: Theoretical Economics. 2018. No. 6 (48). pp.136-145.

⁷ CIAIAN, P., RAJCANIOVA, M., KANCSA, A. (2018): Virtual relationships: Short- and long-run evidence from Bitcoin and altcoin markets. In: Journal of International Financial Markets, Institutions and Money. Vol. 52, January 2018, pp. 173-195.

⁸ CHARLES, A., DARNE O. (2018): Volatility estimation for Bitcoin: Replication and robustness. In: International Economics. 2 July 2018.

Hong K.H., Lee A. D., Cheah E.T.,⁹ Fry J., Hayes A.S.¹⁰ and others made a significant contribution to the study of cryptocurrency.

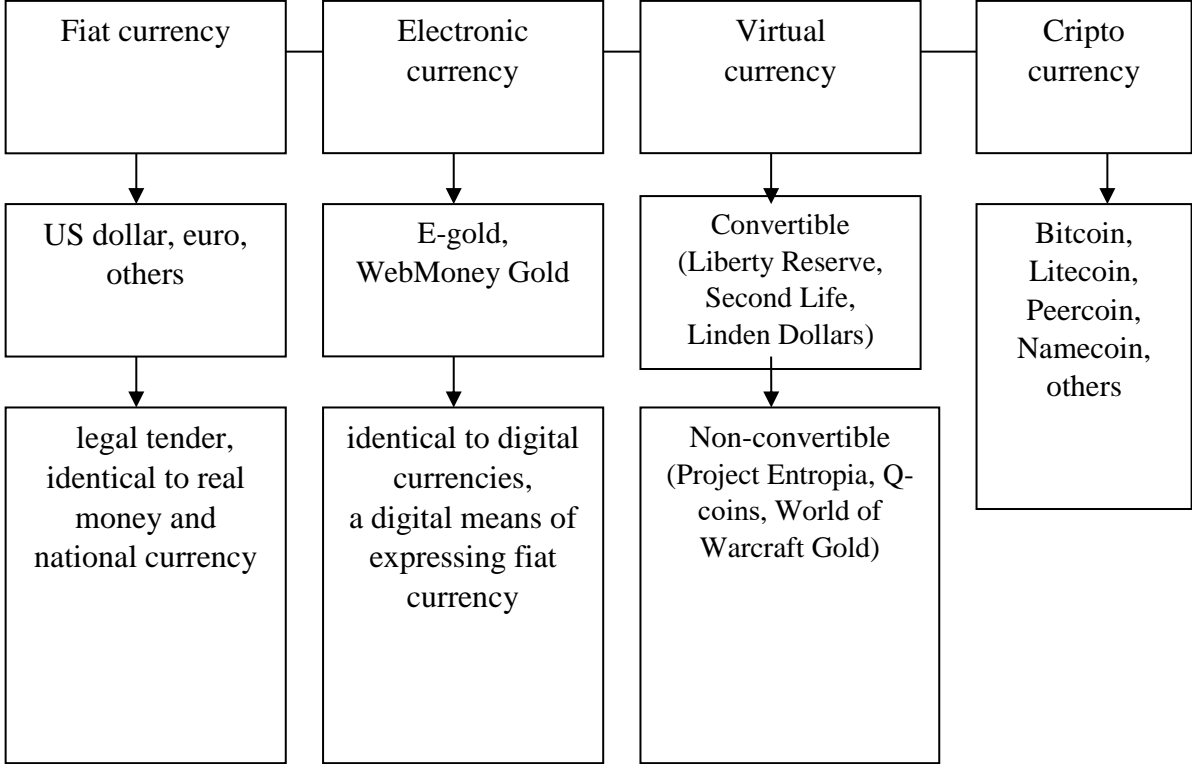
Despite research, much controversial issues remain in the industry that need to be addressed in more detail.

The purpose of this study is to identify the features of functioning and trends in the development of the modern cryptocurrency market on the global and national economies.

1 Features of the modern functioning of cryptocurrencies in the world

The current stage of the evolution of money is associated with the development of a virtual economy as part of the global economic system, the basis of which is an interactive business based on information technology. The manifestation of such changes is the gradual transfer of transactions to electronic format, the emergence of new means of payment, the latest payment instruments and systems. In the context of these processes, modern types of currencies are becoming more widespread (Fig. 1).

Figure 1: The main types of electronic virtual currencies and the relationship between them

Note: Own drafting

Digital currency is a general term that is used to describe all electronic money, including both virtual and cryptocurrencies. Digital currencies can be regulated or unregulated.

Cryptocurrency is a type of digital currency. This is an asset that is used as a medium of exchange and is considered reliable, because it is based on cryptography.

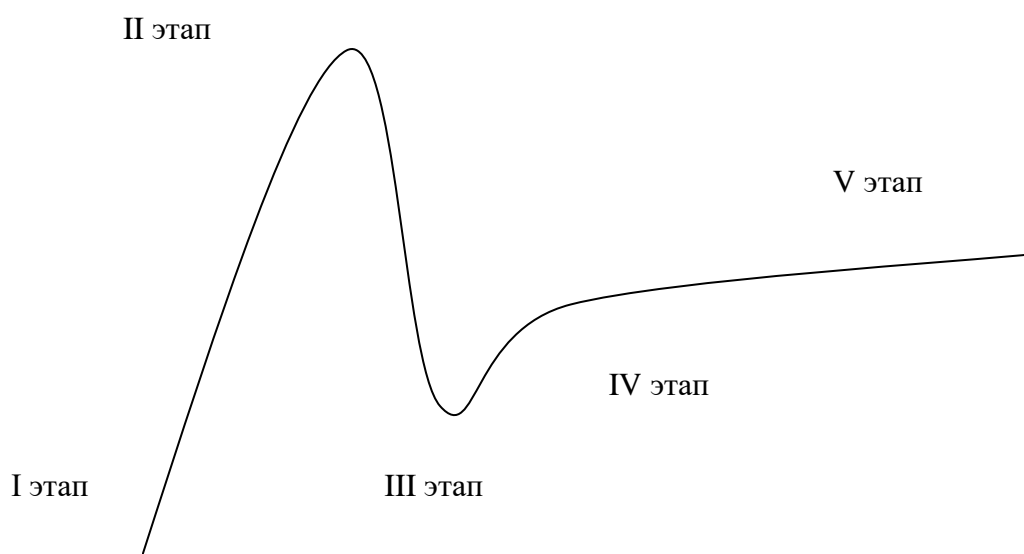
⁹ CHEAH, E.T. - FRY J. (2015): Speculative bubbles in Bitcoin markets? An empirical investigation into the fundamental value of Bitcoin. In: Economics Letters. Vol. 130, May 2015, pp. 32-36.

¹⁰ HAYES, A.S. (2017): Cryptocurrency value formation: An empirical study leading to a cost of production model for valuing bitcoin. In: Telematics and Informatics. Vol. 34, Issue 7, November 2017, pp. 1308-1321.

Virtual currencies - a type of digital currencies, usually controlled by its founders, which is used and accepted by members of a particular virtual community¹¹. In essence, a virtual currency represents a representation of cash value issued, managed and controlled by private issuers and used to make peer-to-peer payments. Sometimes such currencies are presented in the form of tokens and most often they are unregulated (not controlled by the state). Unlike fiat currencies, virtual currencies are not issued by banks. This lack of regulation means that virtual currencies are subject to price fluctuations. Cryptocurrencies like Bitcoin and Ethereum are virtual currencies.

The development of cryptocurrencies on a global scale is also advisable to consider through the Gartner Curve (Fig. 2).¹²

Figure 2: Stages of the development of cryptocurrency according to Gartner cycles

Note: Own calculations
Source: Gartner Hype Cycle. Gartner

The Gartner curve has five steps:

1st stage. The launch of the technology - the emergence of a new kind of cryptocurrency (1983-2008). It is associated with names such as D. Chaum with its blind-signature system and R.C. Merkle, who developed cryptographic protocols. The formation of bitcoin cryptocurrency (2008-2010) is taking place as the basis of all cryptocurrencies and is associated with the works of Satoshi Nakamoto. He wrote the first software for the job. The process of connecting new miner users to the system begins. At this stage, there is a beginning of a discussion of its prospects in narrow circles of professionals and developers. Later - attracting enthusiasts and amateurs to the discussion. With the growing popularity of cryptocurrency in the media, advertising hype and hype rises.

2nd stage. High expectations (2011-2014). At this time, mining begins to generate significant revenues, so the number of miners increases sharply. The launch of the first mining farm. The invention of one of the first alternative digital currencies based on bitcoin (fork) called Litecoin. During this time, the rate of the main cryptocurrency - bitcoin increases significantly, every year its growth only increases: 02.2011 - 1BTC = \$ 1; 04.2013 - 1BTC = \$ 100; 12.2014 - 1BTC = \$ 300. There comes a time when everyone is talking about

¹¹ MAKINA S. What is the difference between virtual, digital and cryptocurrencies [Electronic resource].

¹² Gartner Hype Cycle. Gartner

cryptocurrency. The first companies or followers appear who are trying to fully apply the technology to themselves, trying to get business advantages from it.

3rd stage. Disappointment. Currency collapse stage (2014). This year was disastrous for the cryptocurrency market. The collapse of the exchange Mt. Gox caused a sharp drop in the exchange rate, and the popularity of this type of money is declining. It turns out that the technology has many weaknesses, shortcomings, and limitations. There is disappointment, often it comes to recognizing cryptocurrency as a failure both on the part of consumers and the media.

4th stage. Revival (2015-2017). Over time, the dynamics of cryptocurrency development is restored and acquires a positive character, trading on exchanges is being established. Many new types of cryptocurrencies are emerging, including those based on sophisticated cryptography methods and supported by various types of fixed assets.

5th stage. Significant revival of interest (2017-2020). With the development of technologies for protecting cryptocurrency from intruders, the prospects of introducing technologies used in cryptocurrency algorithms in the field of bank payments and modern office work are considered. As a result of painstaking work on the bugs, an exit to the performance stage takes place. Technology has gained a place in the market, has become a convenient tool or solution in a specific area, they are starting to use it.

Currently, the cryptocurrency market is developing rapidly, increasing the species variation of these financial instruments. The absolute leader in the production of cryptocurrencies is China (58%), where 17 such "mines" are located, in second place is the United States (16%). The most active cryptocurrency market is developing in the region of North America, Western Europe and Asia.

The place of "production" is chosen logically from the point of view of the efficiency of the process. The conditions for its development are: cheap electricity (China, India, Turkey, Venezuela, USA, Canada), high speed Internet connection (Western Europe, Australia, New Zealand, Poland, Hungary, Romania, Canada, the Baltic countries), low temperature, which contributes to cooling (Poland, Hungary, Romania, Canada, the countries of Scandinavia, Russia, Iceland). However, only a small percentage of countries use their existing potential. The most powerful production organizations are in China and Georgia, the USA and Canada. Less powerful - in Venezuela, Poland, Iceland, Sweden, Estonia, Thailand and Hong Kong.¹³

In 2014, a decrease in the value of cryptocurrencies was facilitated by the strengthening of global regulation of the industry, regular hacker attacks on crypto exchanges, the ban on advertising of digital money by well-known Internet companies, as well as the withdrawal of funds by large investors in real money. In 2018, the cost of bitcoin began to stabilize, and in March 2018, the cost of one bitcoin was \$ 9,432.

But at the moment, there is a trend of a gradual decrease in the share of Bitcoin. This is due to the fact that new models of crowdfunding investment using cryptocurrencies (Initial coin offering, ICO) have appeared.

2 The place of cryptocurrencies in the monetary and financial system

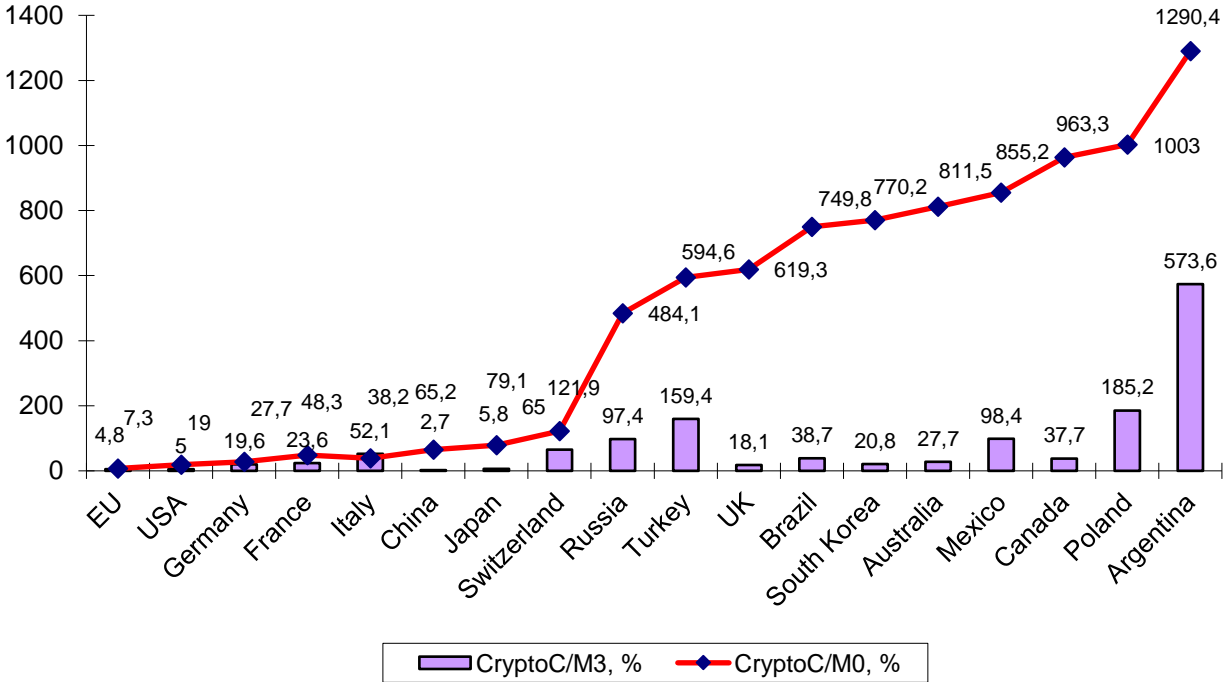
More than 1000 types of cryptocurrencies participate in exchange trading, are owned by millions of people and serve large volumes of the sale of goods and services around the world. For example, in 2014, Bitcoin bypassed such an international money transfer system as Western Union in average monthly transaction volumes. The ability to almost instantly pay for goods and services without intermediaries and for a minimum commission, as well as the ability to earn certain earnings on cryptocurrency exchanges, led to an increase in the capitalization of the cryptocurrency market in 2017 by 1250% to 700 billion US dollars, where 40% fell to the

¹³ BAUR, D. G. - HONG K.H. - LEE A. D. (2018) : Bitcoin: Medium of exchange or speculative assets? p.180.

share of bitcoin . Such a rapid increase in capitalization is nothing but the beginning of the expansion of cryptocurrencies into the global financial system, which can have both negative and positive consequences for the financial systems of the countries of the world. The total cryptocurrency market capitalization at the end of March 2020 did not exceed \$ 170 billion. The fall has accelerated since the end of 2019 by more than 14%, when the cryptocurrency market capitalization was almost \$ 200 billion. Bitcoin's share dropped to 64%.

700 billion US dollars of capitalization of cryptocurrencies in terms of global financial flows is not a large amount and is equal to the capitalization of the largest companies in the S & P500 rating, such as Microsoft Corp (671 billion dollars), Amazon.com (605 billion dollars)¹⁴ and others. However, given the fact that cryptocurrencies partially fulfill, and in the future, can fully fulfill the role of money, a further increase in capitalization may carry certain risks for the monetary policy of central banks in many countries of the world. Studying the capitalization of the cryptocurrency market in comparison with the money supply of the developed countries of the world, we can conclude that, except for the G7 countries, the cryptocurrency capitalization volumes are higher than the volumes of the money aggregate M0 (money outside banks (cash)) or M1 (depending from the methodology for calculating monetary aggregates), and also higher than the aggregate money supply of more than 100 countries of the world (some of them are shown in Fig. 3).

Figure 3: Ratio of cryptocurrency market capitalization to money aggregates M0 and M3 of countries in 2019

Note: Own calculations
 Source: Trading economics URL: <https://ru.tradingeconomics.com>

For example, the volume of cryptocurrency market capitalization is 4.8 times greater than the volume of M0 money aggregate in Russia (it is possible that such a volume of cryptocurrencies, expressed in US dollars, is at the disposal of Russian residents), and 97.4% of the M3 money aggregate.

¹⁴ Cryptocurrency market capitalization [Electronic resource] – Available online: <https://cryptolization.com>

The market value of cryptocurrencies attributable to the Russian economy ranges from \$ 7.5 to \$ 14 billion (1-2% of the M2 money supply in the country). This figure is calculated on the basis of Russia's share in the global economy and the global money supply. It is quite difficult to estimate the exact share of cryptocurrency in any country. This is due to the use of cryptocurrency in payments abroad, the anonymity of users, as well as the opacity of the market. To date, there is no data on the volumes of cryptocurrencies that are owned by the population of a particular country in the world, which reduces the effectiveness of the analysis of the impact of cryptocurrencies on the monetary policy and financial security of the banking systems of the world. According to statistics of bitnodes.earn.com of the global distribution of bitcoin mining nodes, the first places in the ranking are occupied by the most developed countries in the world in the following order: USA, Germany, China, France, Netherlands, Canada, Great Britain.

Despite the volatility of cryptocurrency quotes and the general decline in the cryptocurrency market capitalization, the volume of financing the industry in 2018 reached historic heights. Project financing through ICO in 2017-2018. significantly exceeded the indicators of venture investment (table. 1).

Table 1: The volume and number of transactions for financing projects in the field of blockchain and cryptocurrencies in 2014-2018

Title	2014	2015	2016	2017	2018
Investments in ICOs, million US dollars	30	9	256	5482	16718
The number of ICOs, pcs.	7	7	43	343	650
Venture financing, mln. USD dollars	120	369	601	598	876
The number of rounds of venture financing, pcs	41	116	103	145	153

Source: MAZNYAK, V.M. – SHEVCHENKO, Yu.M. (2019): Prospects for the development of cryptocurrencies in an emerging economy of entrepreneurial ecosystems. P.142.

The volumes of cryptocurrencies in transactions for the sale of goods and services, financial transactions and exchange trading gradually occupy an important place in the economies of different countries of the world. In those countries where the dynamics of bitcoin mining and transactions using cryptocurrencies is the highest, it is advisable to pay attention to the development of directions for adapting monetary policy and banking management to the realities and challenges of the development of digital currencies and the blockchain system. Despite a gradual and fairly rapid increase in the capitalization of cryptocurrencies, one of the main risks for monetary policy is the risk of a decrease in the monetary base and mass, which can lead to a distortion of monetary policy signals for the market, because buying goods and services for cryptocurrencies reduces the demand for money offered by central banks , which leads to an increase in money supply, which does not serve the turnover.

Conclusion

The participation of cryptocurrencies in the monetary relations of the national and world economies has important vectors of influence on the monetary policy of the central bank: 1) a decrease in demand for the national currency; 2) distortion of economic analysis; 3) withdrawal of funds abroad; 4) a decrease in the effectiveness of the credit and interest policies of the central bank.

Factors of the influence of cryptocurrencies on the global economy are manifested in the following:

1. Reducing the share of fiat money in the financial system of the state.

In most countries, society today does not take cryptocurrencies seriously, usually within one developed state their number does not exceed 0.3% of cash. This figure may increase in the future. This will depend on the exchange rate (the greatest influence will be exerted by the

bitcoin exchange rate), the availability of their exchange and political circumstances. However, at present, cryptocurrencies do not affect the rate of national currencies. Rather, they have the status of a separate means of payment, which anyway, sooner or later, is converted into real currency (most often into the US dollar). Only the total volume of transactions that occur in cryptocurrency can be compared with transactions in traditional currency within the same country. This could potentially reduce the impact of real money, but in practice this has not happened anywhere. It is impossible to exclude the possibility of a significant increase in this indicator in the future, because as a result of fluctuations in the exchange rate of official currencies, the number of cryptocurrencies in circulation will increase significantly.

2. Changes in monetary aggregates.

Trading in the virtual space due to cryptocurrencies affects the reduction in demand for real money, which leads to a change in monetary aggregates, which directly affect the speed of money circulation. With the widespread use of cryptocurrencies, the balance of the central bank is reduced and the effectiveness of the interest policy is reduced. Replacing money with cryptocurrencies significantly complicates the assessment of monetary aggregates. Which in turn impedes their maintenance at the level of expected inflation.

3. The oppression of official national currencies.

The market volume of electronic virtual money is considered insignificant in relation to world trade. But if we consider the volume of transactions involving cryptocurrencies on the scale of one developing country, then this concentration of cryptocurrency volumes seriously affects the value of the national currency.

Analysis of the current cryptocurrency market demonstrates the growing demand and interest in this trend. At the beginning of its development in 2013, the cryptocurrency capitalization market reached the level of 1.5 billion dollars. The United States, and after 5 years, at its best in the digital currency market, a phenomenal increase in capitalization was recorded, which amounted to more than 175 billion dollars. USA, up to 700 billion dollars. USA at the beginning of 2018.

The global cryptocurrency market is unstable, subject to high volatility. The leading countries in the global cryptocurrency market in terms of the number of transactions are the United States, countries of Western Europe and Asia. The most active countries in the global cryptocurrency market are China and South Korea - in these countries there are some of the largest cryptocurrency mining exchanges and farms in the world.

Experts believe that the reasons for the fall in the value of cryptocurrencies (in particular, bitcoin) lie in large-scale prohibitive measures that governments of different countries are taking to regulate cryptocurrencies.

The degree of influence of digital currencies on monetary policy will depend on its popularity. This, in turn, will be related to the specific implementation and characteristics of the new type of money.

We can conclude that there are certain threats to the circulation of cryptocurrencies for the banking systems of the countries of the world, which include crowding out real national currencies, curving interest rates, changes in monetary aggregates, capital escape.

References:

1. ANOKHIN, N.V. – SHVYREVA, A.V. (2018): Cryptocurrency as an instrument of the financial market. In: Ideas and Ideals, 2018, No. 3 (37), Vol. 2, pp.3 9-49.
2. BAUR, D. G. – HONG K.H. – LEE A. D. (2018) : Bitcoin: Medium of exchange or speculative assets? In: Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, Vol. 54, May 2018, pp. 177-189.
3. CHARLES, A. – DARNE O. (2018): Volatility estimation for Bitcoin: Replication and robustness. [online]. In: International Economics. 2 July 2018. Available online:

https://www.researchgate.net/publication/322861075_Volatility_estimation_for_Bitcoin_Replication_and_extension

4. CIAIAN, P. – RAJCANIOVA, M. – KANCSA, A. (2018): Virtual relationships: Short- and long-run evidence from BitCoin and altcoin markets. In: *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, Vol. 52, January 2018, pp. 173-195.
5. CHEAH, E.T. – FRY J. (2015): Speculative bubbles in Bitcoin markets? An empirical investigation into the fundamental value of Bitcoin. In: *Economics Letters*, Vol. 130, May 2015, pp. 32-36.
6. Gartner Hype Cycle. [online]. In: Gartner: Available online: <https://www.gartner.com/technology/research/methodologies/hype-cycle.jsp>
7. HAYES, A.S. (2017): Cryptocurrency value formation: An empirical study leading to a cost of production model for valuing bitcoin. In: *Telematics and Informatics*, Vol. 34, Issue 7, November 2017, pp. 1308-1321.
8. MAKINA S. What is the difference between virtual, digital and cryptocurrencies. Available online: <https://www.computerra.ru/235168/v-chem-raznitsa-mezhdu-virtualnymi-tsifrovymi-i-kriptovalyutami/>
9. MAZNYAK, V.M. – SHEVCHENKO, Yu.M. (2019): Prospects for the development of cryptocurrencies in an emerging economy of entrepreneurial ecosystems. In: *Innovative technologies in mechanical engineering, education and the economy*, 2019. Vol. 22, No.2 (12), pp. 136-142.
10. MAZHITOV, D. – ERMILOVA, M. – ALTUKHOVA, E. – MAKSIMOVA, T. – ZHDANOVA, O. (2019): Development of technologies and processes in environmental management. In: *E3S Web of Conferences*, 2019, Volume 21, pp. 1-8.
11. MELIKHOVSKY, V.M. – SUKHOPAROVA, A.V. (2018): Continuing the discussion of cryptocurrency problems. In: *Theoretical Economics*, 2018, No. 6 (48), pp.136-145.
12. SVETLITSKY, I.S. (2018): The virtual world of value and digital cryptocurrency. In: *Economics. Business. Finance*, 2018, No. 3, pp. 7-13.
13. VAKHRUSHEV, D.S. – ZHELEZOV, O.S. (2014): Cryptocurrency as a phenomenon of the modern information economy: problems of theoretical understanding. In: *Science of Science*. 2014. Issue. 5 (24). Available online: <http://naukovedenie.ru/PDF/127EVN514.pdf>
14. ZIMOVETS, A.V. – KULISHOV A.V. (2018): Can cryptocurrencies replace fiat money: analysis of the prospects of bitcoin. In: *Bulletin of the Taganrog Institute of Management and Economics*. 2018, No. 2 (28), pp. 21-24.
15. ZHUKOV, S.V. (2018): Global cryptocomplex: scales, investments, geography. In: *Innovations and Investments*. 2018, No. 11, pp. 19-21.

Contact:

doc. Diana I. Stepanova, PhD.

Department of Finance and prices

Plekhanov Russian University of Economics

Stremianny per. 36

115093, Moscow

Russia

e-mail: s_diana@mail.ru

STÉ VÝROČIE TRIANONSKEJ MIEROVEJ ZMLUVY V KONTEXTE SÚČASNEJ ZAHRANIČNEJ POLITIKY MAĎARSKA¹

CENTENARY OF THE TRIANON PEACE TREATY IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY FOREIGN POLICY OF HUNGARY

Jakub Szabó

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: jakub.szabo@euba.sk

Abstrakt: Podpis Trianonskej mierovej zmluvy 4. júna 1920 ovplyvňuje dianie na maďarskej politickej scéne do dnešného dňa. Ambíciou tohto príspevku je preskúmať, do akej miery je zahraničná politika pod vládou strany FIDESZ premiéra Orbána determinovaná tým výročím podpisu „Trianonu“. V širšom zmysle je hlavným cieľom príspevku zmapovať pôsobenie historického iredentizmu a revizionizmu na diplomaciu 21. storočia, na príklade Maďarskej republiky. Príspevok je rozdelený na tri časti. (1) V prvej časti popisujeme okolnosti a genézu okolo podpisu mierovej zmluvy, pričom sa zameriavame aj na obdobie, ktoré nasledovalo po podpise Trianonu. (2) Druhá časť pojednáva o vnímaní otázky Trianonu v kontexte obdobia po roku 1989, primárne počas vlád premiéra Orbána. (3) V poslednej časti skúmame súčasný vývoj percepcie Trianonu na maďarskej politickej scéne, pričom ponúkame náš pohľad na vývoj zahraničnej politiky Maďarska v stredoeurópskom regióne so zreteľom na otázku Trianonu. Konkretizujeme možné „point de ruptures“ vo vzťahoch krajín Karpatskej kotliny. Konštatujeme, že sté výročie podpisu Trianonu môže prispieť k eskalácii napätia susedských vzťahov v regióne, najmä ako zástupnej otázky z dôvodu nastupujúcej ekonomicko-pandemickej krízy a potreby mobilizácie podpory strany FIDESZ. Otázku stého výročia podpisu Trianonu vnímame výlučne skrze prizmu vnútropolitického machiavellizmu, pričom jej orbanizácia by nemala mať dramatický vplyv na zahraničnú politiku Budapešti.

Kľúčové slová: Trianon, sté výročie, Maďarsko, Orbán, FIDESZ, orbanizácia

JEL: D74, F50

Abstract: Trianon peace treaty influencing Hungarian political scene till these days was signed on 4 June 1920. We aspire to examine to what extent is the foreign policy under the Orbán's ruling party FIDESZ determined by the centenary of Trianon. Main goal of this article is to map the impact of historical irredentism and revisionism on the diplomacy of the 21st century, utilizing the case of Hungary. The article is organized as follows. (1) Firstly, we describe circumstances and genesis of the Trianon peace treaty, while focusing on the period following the Trianon. (2) Secondly, we examine the context of Trianon following the year 1989, concentrating primarily on the governments of prime minister Orbán. (3) Lastly, by analysing current perception of Trianon in Hungary, we propose our view on the upcoming development of Hungarian foreign policy in the central European region, taking into consideration the question of Trianon. We identify possible „point de ruptures“ in the relation among the countries of the Carpathian basin. We make a conclusion that the centenary of the Trianon might contribute to the escalation of tension between the neighbouring countries in the region, mainly as a result of economic and pandemic crisis currently outbreaking in the world and a resulting need to mobilize the electorate of the FIDESZ. We consider the question of Trianon to be an exclusive issue of

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu mladých učiteľov, vedeckých pracovníkov a doktorandov s názvom „Reflexia spoločenských zmien 21. storočia v dimenziách diplomacie“ č. I-20-102-00.

the domestic policy, whereas the organization should not influence the foreign policy of Hungary.

Key words: Trianon, centenary, Hungary, Orbán, FIDESZ, organisation

JEL: D74, F50

Úvod

Po stáročia vyvstávala otázka, do akej miery môže významná osobnosť ovplyvniť smerovanie dejín, celých národov a kultúr. Na pozadí tejto otázky prebieha intelektuálna, a pritom stále veľmi prízemná konfrontácia Carlyla a Tolstého, opulentná prizma Veľkého človeka proti všednosti Vojny a mieru.² Adekvátne prispôsobenie, samozrejme s prítomným zveličením tohto prirovnania k téme nášho príspevku nás privádza k dileme medzi vylodením v Normandii a relevantnosťou jedného dňa väzňa Šuchova, pre očividnú potrebu konverzie ľudí na dátumy. Z tejto jednoduchej analógie ústi ešte jednoduchšia otázka, do akej miery môže konkrétna udalosť, v našom prípade dátum podpisu mierovej zmluvy, definujúcim spôsobom delimitovať smerovanie zahraničnej politiky celého štátu na dekády, pričom má tendenciu prispievať k prekresleniu kolektívnej identity národa toho štátu. Ambíciou tohto príspevku je preskúmať, ako reflektuje maďarská diplomacia krivdu zo spomínaného dátumu, oddelujúcu od súčasnosti presne sto rokov. Máme za to, že taká marginálna záležitosť ako sú historické mapy, poštové známky, plagáty alebo prosté nálepky vyobrazujúce Veľké Uhorsko v domácnostiach nespočetného množstva Maďarov sú dôkazom pokrivenosti kolektívnej pamäte spoločnosti, ktorá má potenciálny dopad na formovania zahraničnej politiky štátu.³ Príspevok je rozdelený na tri časti. (1) V prvej časti sa pozrieme na historickú perspektívu Trianonskej mierovej zmluvy (Trianon) a okolností, v ktorých prišlo k jej kontrasignácii, pričom delimitujeme aj pohľad obdobia, ktoré nasledovalo bezprostredne po podpise Trianonu až do roku 1989. (2) Druhá časť sa bude zaoberať pohľadom maďarskej administratívy po roku 1989 na otázku Trianonu, pričom budeme brať do úvahy primárne vlády premiéra Orbána. (3) V poslednej časti predostrieme možné dopady stého výročia podpisu tejto zmluvy na maďarskú zahraničnú politiku v stredoeurópskom regióne. Hlavným cieľom príspevku je zmapovať pôsobenie historického iredentizmu a revizionizmu na diplomaciu 21. storočia, na príklade Maďarskej republiky.

1 Trianonská mierová dohoda

Grand Trianon, štvrtý jún 1920, honosný palác situovaný v severozápadnej časti Versailleského komplexu približne 20 km od Paríža sa stáva synonymom úpadku a potupy maďarského národa. Približne o 4 hod. a 25. minúte v sieni Galérie des Cotelles podpisujú zástupcovia zúčastnených strán Mierovú zmluvu medzi mocnosťami spojenými a združenými a Maďarskom,⁴ v súčasnosti vnímanú najmä skrze názov palácu, v ktorom prišlo k podpisu zmluvy – Trianon. Miera antagonizmu voči zmluve je evidentná v osobách, ktoré boli splnomocnené podpisom zmluvy v mene Maďarska. Vyše 600-stranový dokument bol v dôsledku hlbokej politickej a morálnej krízy v Maďarsku kontrasignovaný ministrom verejných prác a sociálnej starostlivosti Benárdom, v delegácii so zástupcom ministra zahraničia Drascheh-Lázárom.⁵ Trianon sa stáva inherentnou súčasťou tzv. washingtonsko-versaillského mierového systému, ktorý delimitoval rozloženie geopolitických vektorov v medzivojnovom období.

² Pozri: DIAMOND, J. (2019): Upheaval, s. 449-450.

³ Tento jav dodnes prekvapuje zahraničných pozorovateľov. Pozri: KIRCHICK, J. (2017): The End of Europe, s. 46.

⁴ ČESKOSLOVENSKO (1922): Mírová smlouva mezi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, Protokol a Deklarace.

⁵ HRONSKÝ, M. (2011): Trianon: vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti (1918-1920), s. 537.

Čo je avšak kľúčové, pohľad na jednej strane československej, ale aj rumunskej a juhoslovanskej, a na druhej maďarskej historiografii je pomerne odlišný. V kontexte daného obdobia a maďarskej perspektívy bol podpis zmluvy iba detailom, fait accompli z pohľadu Budapešti. Pri deskripcii konceptu „Trianon“ skrze maďarskú prizmu je nevyhnuté chápať termín holisticky, ako prejav celého obdobia rokov 1918 – 1920, proces dezintegrácie Veľkého Maďarska (historické územie Uhorska). Hovoríme o „tragédii národa“ a „trianonskej traume“, období od rozpadu habsburského Rakúsko-Uhorska a formálneho konca prvej svetovej vojny, období od občianskej revolúcie z 30. – 31. októbra 1918 a nástupe Károlyima, skrze dobíjanie historického maďarského územia (Felvidék, Délvidék, Rijeka, Sedmohradsko) československými, juhoslovanskými a rumunskými milíciami a vzniku Maďarskej republiky rád v dôsledku mocenského vákua, až po potupný podpis mierovej zmluvy a straty približne 2/3 územia a vyše troch miliónov etnických Maďarov pôvodne patriacich pod svätoštefanskú korunu.⁶ „Trianon“ sa stal inkarnáciou rezignácie na maďarský mesianizmus, neopätovaného dopytu po vedúcej úlohe Budapešti na území medzi severným okrajom Karpát a Jadranským morom, prosperujúcim impériom v Dunajskej kotline.⁷ Pravdou je, že za hranicami krajiny bez prístupu k moru sa ocitli milióny etnických Maďarov a prispeli k vytvoreniu silných minorít v okolitých štátnych zväzkoch, do dnešného dňa pôsobiacich ako živý relikv „Trianonu“. V priebehu tejto práce budeme odkazovať na „Trianon“ v medziach maďarskej, širšej interpretácie. Táto zvláštna kombinácia národnej dotknutosti a iredentistickej pomstychtivosti pochopiteľne nie je zdieľaná naprieč územiami historického Uhorska, v skratke si ukážeme pár príkladov.

V kontexte ostatných dotknutých strán, napr. Československa, je pomenovanie Trianon vnímané iba ako formálny podpis mierovej zmluvy, ukončenie vojnového stavu s Maďarskom ako súčasťou centrálnych mocností a deklaratívne uznanie status quo aktov z 28. resp. 30. októbra 1918 v podobe vyhlásenia Československej republiky a deklarácie Slovenskej národnej rady v Martine.⁸ Krajiny bytostne nespäté s Uhorským kráľovstvom hovorili o konci „tisícročnej poroby“,⁹ o konci útlaku, o záchrane pred národnou smrťou ale zároveň aj dejinnej nevyhnutosti, dovŕšení stáročného boja za národnú slobodu a národnú emancipáciu.¹⁰ Trianonská mierová zmluva po prvý krát oficiálne demarkovala hranice medzi Maďarskom a bývalým Horným Uhorskom (Slovenskom), uznala historickú unifikáciu Sedmohradska, Besarábie a Bukoviny v podoba moderného Rumunska a v neposlednom rade prispela k vytvoreniu Kráľovstva Srbov, Chorvátov a Slovincov, čím implicitne podporila právo národov na sebaurčenie. Hoc je aj nemaďarská interpretácia náležitá, tento príspevok rezignuje v snahe o objasnenie vplyvu na diplomaciu nástupníckych štátov týchto subjektov a plne sa venuje pohľadu a vplyvu na maďarskú diplomaciu, čím otvorene nabera nádyh hungarocentizmu.

Je pochopiteľné, že vývoj či už maďarskej, ale i nemaďarskej historiografie nebol lineárny, sprevádzali ho rôzne nuansy a bol ovplyvňovaný zmenami režimov a striedaním politických garnitúr. Pre holistické porozumenie Trianonu si v kontexte maďarského kolektívneho vedomia v skratke predstavíme interpretáciu Trianonu počas dvoch období, v prvom rade počas režimu admirála Horthyho (1920-1944) a neskôr obdobia kadárovského

⁶ VÖRÖS, L. (2013): Rozpad Uhorska, vznik Československa a Trianon. Repräsentácie udalostí rokov 1918 – 1920 v maďarskej a slovenskej historiografii, s. 23-25.

⁷ VARDY, S. B. (1982): Trianon in Interwar Hungarian Historiography, 361-389.

⁸ Pre detailnejšie informácie pozri: HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, D. (1996): Vojenské dejiny Slovenska IV. Zväzok 1914-1939, s. 88.

⁹ MICHELA, M. (2011): Podoby maďarského revizionizmu a ČSR, s. 442.

¹⁰ VÖRÖS, L. (2013): Rozpad Uhorska, vznik Československa a Trianon. Repräsentácie udalostí rokov 1918 – 1920 v maďarskej a slovenskej historiografii, s. 23.

gulášového socializmu (1956 – 1989), pričom súčasnému obdobiu po roku 1989 s akcentom na režim premiéra Orbána venujeme samotnú podkapitolu.

Maďarské kráľovstvo bez kráľa, režim na čele s regentom Horthym bol od počiatku otvorene nevraživý voči „Trianonu“ vnímajúc ho ako historickú zradu a veľkú nespravodlivosť. Režim budoval svoju identitu na odmietnutí dopadov podpisu mierovej zmluvy, pričom častými prejavmi bola štátna vlajka spustená na pol žrde, politické básne - Maďarské Vyznanie viery (Magyar Hiszekegy) pred školským vyučovaním či hlásanie rôznych iredentistických hesiel s implicitným podtónom – „Horthyho režim nerezignoval, Maďarsko nezabudne.“¹¹ Argumenty za odmietnutie „Trianonu“ avšak neboli iba číro ideologické, aj keď okrem relevantných podnetov obsahovali aj pseudovedeckú interpretáciu prvotnej okupácia Dunajskej kotliny, nadobudnutie res nullius pôvodnými maďarskými kmeňmi s odkazom na „historický nárok“ Uhrov na územie medzi Jadranským morom a Karpatmi.¹² Okrem historického nároku bola nezriedka akcentovaná aj kultúrna superiorita Maďarov a ich „zvláštna schopnosť pre politickú organizáciu. Citlivo boli vnímané aj obvinenia z útľaku národov, ktoré sú v rozpore s videním „svätoštefanskej veľkorysosti“, k čomu podľa názorov nemarginálnych intelektuálov časom dospejú aj bývalé uhorské územia a rozhodnú sa pre návrat späť.¹³ Racionálnym argumentom, s prihliadnutím na neobjektívny charakter slovenského autora článku bol akcent na potrebu geopolitickej jednoty v Dunajskej kotline. „Trianon“, ako dôsledok dezintegrácie Uhorska prispel k balkanizácii regiónu prostredníctvom vytvorenia štátnych útvarov na báze jazyka, čím sa prispelo k vytvoreniu priestoru pre mocenské hry Nemecka a Ruska. Pravdepodobnejšie avšak je, že tie hlasy zaznievali ako kontra stratégia voči vytvoreniu Malej Dohody.¹⁴ Maďarský revizionizmus gradoval, a v istom zmysle aj upokojil revanšistické nálady po Prvej viedenskej arbitráži (1938) a politicko-teritoriálnej expanzii zo strany Budapešti počas druhej svetovej vojny, avšak dané územné zisky boli ultimátne právne nulitné. Otázka „Trianonu“ sa po páde Horthyho režimu, krátkeho obdobia fanatickej vlády fašistických Šípových krížov a preklenutí „koaličného obdobia“ rokov 1945-1947 spojeného s podpísaním Parížskej mierovej zmluvy (1947) začala vytrácať. Mierová zmluva s menšími detailmi¹⁵ potvrdila územné status quo vychádzajúce z Trianonskej mierovej zmluvy a definitívne uznala Trianonské hranice.¹⁶ Podpísanie mierovej zmluvy, kvázi druhý „Trianon“ a navrátenie k trianonskému usporiadaniu vzťahov Maďarska so susedmi sa síce stretlo s nevoľou obyvateľstva, avšak, skúsenosť z trianonského obdobia a participácia na vojenskom ťažení počas druhej svetovej vojny nedávali Budapešti veľký priestor pre diplomatické manévrovanie. Nasledujúce obdobie sa nieslo v znamení snahy o vyrovnanie sa s povojnovým usporiadaním regiónu.

Nastolenie socialistického zriadenia vo sfére vplyvu Sovietskeho zväzu predznamenovalo potlačenie nacionalistických tendencií v kontexte marxisticko-leninského internacionalizmu. Otrasy v podobe potlačenia Maďarskej revolúcie (1956) sovietskou armádou predstavoval príliš krátke obdobie pre renesanciu svätoštefanskej vízie Dunajskej federácie. Post-revolučné kadárovské Maďarsko začalo interpretovať hungarocentrizmus ako relikv buržoázneho nacionalizmu, v rozpore s interpretáciou maďarskej histórie ako dejín triedneho boja. Ultimátnym cieľom socialistických krajín má byť „priateľstvo socialistických národov a bratské zblíženie sa, v konečnom dôsledku ich splynutie.“¹⁷ Kritika maďarského nacionalizmu skrze prizmu kritiky „Trianonu“ bola v ostrom protiklade paradoxného

¹¹ ROMSICS, I. (2013): Trianon a maďarské politické myslenie, s. 85.

¹² Ibid.

¹³ Ibid, s. 86.

¹⁴ HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, D. (1996): Vojenské dejiny Slovenska IV. Zväzok 1914-1939, s. 156-160.

¹⁵ Napríklad prepustenie bratislavského predmestia Československu (Jarovce, Rusovce a Čunovo).

¹⁶ ŠUTAJ, Š. (2014): Parížska Konferencia 1946 a Mierová Zmluva s Maďarskom, s. 295-330.

¹⁷ ROMSICS, I. (2013): Trianon a maďarské politické myslenie, s. 92.

vyzdvihovania detronizovaných Habsburgovcov, ako etalónu nadnárodnej ekonomickej a politickej integrácie. V neskorších rokoch začal kadárovský režim kombinovať ideologicky vykonštruovaný internacionalizmus v súlade so štátnou doktrínou marxizmu-leninizmu, so selektívne inkorporovanými národnostnými požiadavkami vyplývajúcimi z „Trianonu“. Dialo sa to najmä v dôsledku sovietskych geopolitických cieľov voči Ceaușescovmu Rumunsku a Titovej Juhoslávii po ich snahách o väčšiu politickú autonómiu voči Moskve. Interpelácia susedných krajín sa zmožila iba na výzvy za lepšie postavenie menších, nikdy neprekročila etablovaný rámec trianonsko-parížskych hraníc.¹⁸ Kadárovské obdobie vo vzťahu k „Trianonu“ sa vyznačovali laxným prístupom, mnohokrát kritizovaným časťou historikov z dôvodu rezignácie na národnostné otázky, na druhej strane však prispelo k zníženiu národnostného napätia.¹⁹ Obdobie reálneho socializmu v Maďarsku je dodnes za postoj voči „Trianonu“ ostrakizované, či už národno-populistickými, alebo krajne pravicovými silami na súčasnej maďarskej politickej scéne.

Obdobie medzi 4. júnom 1920 a transformáciou socialistického zriadenia na trhové môžeme v pohľade na „Trianon“ rozdeliť na dve časti. Prvá, priamo zasiahnutá rozpadom svätoštefanskej koruny a stratou 2/3 územia s 60 % obyvateľstva eskalujúca emóciu národného poníženia pod kuratelou regenta Horthyho a druhá, vyznačujúca sa potlačovaním trianonského resentimentu a revanšizmu počas kadárovského gulášového socializmu, ako snahy o zmierenie sa s teritoriálnymi zmenami vyplývajúcimi z trianonsko-parížskeho usporiadania v Dunajskej kotline. Táto diferenciácia je kľúčová pre pochopenie postavenia otázky „Trianonu“ na maďarskej politickej scéne po roku 1989. V hlavnej časti našej práce sa pozrieme, ako reflektuje maďarská diplomacia „Trianon“ v moderných politických dejinách krajiny.

2 „Trianon“ pod kuratelou Viktora Orbána

Očakávania postupného odznievania trianonského iredentizmu po skončení studenej vojny zostali nevypočítané. Hoc nastali vhodné podmienky pre štandardizáciu so susedskými štátmi, politická elita v Budapešti zotrvala v trianonskej interpretácii 20. storočia. Krátko po páde železnej opony, 4. júna 1990 maďarský parlament prerušil rokovanie a minútu ticha si pripomenul deň smútku k 70. výročiu podpísania Trianonskej mierovej zmluvy. Paradoxnou výnimkou bol bojkot minúty ticha „liberálnou“ skupinou poslancov vedenou budúcim predsedom vlády V. Orbánom.²⁰ Opätovne sa tak začala ovárať otázka hraníc, pričom nebolo neobvyklé verejne formulovať ambície o zodpovednosti maďarského predsedu vlády za „pätnásťmiliónový národ“,²¹ so zjavným odkazom na krajanov žijúcich v pohraničných oblastiach susedských štátov.²² Predzvesť toho, ako bude Budapešť pristupovať k otázke Trianonu v novom miléniu bola načrtnutá.

Dekády potlačovania otázky rozpadu svätoštefanského impéria počas obdobia reálneho socializmu začali opätovne ovplyvňovať politické dianie v Maďarsku. Maďarská socialistická strana (MSZP), ako post-komunistická ľavicová alternatíva dominujúca maďarskej politickej scéne v období po neúspechoch konzervatívnej koalície vedenej Maďarským demokratickým fórom (MDF)²³ pokračovala v kadárovskej taktike „dymovej clony“ vo vzťahu k národnostným otázkam, bez ambície eskalovať traumatizujúcu skutočnosť „Trianonu“ v maďarskom kolektívnom podvedomí. Príčiny úpadku MSZP sú rôzne, pričom tento príspevok nemá kapacitu

¹⁸ ROMSICS, I. (2013): Trianon a maďarské politické myslenie, s. 92.

¹⁹ STOLARIK, M. eds. (2010): The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia, 1968, s. 210.

²⁰ Daná skutočnosť je dôležitá pre komplexné vyobrazenie metamorfózy strany FIDESZ. Ďakujeme recenzentovi za pripomienku. FARKAS, G. (2013): Orbánt szembesítik Orbánnal.

²¹ Výrok prvého predsedu vlády post-komunistického Maďarska Józsefa Antalla v máji 1990. CHMEL, R. (2002): Syndrome of Trianon in Hungarian Foreign Policy and Act on Hungarians Living in Neighboring Countries, s. 95.

²² GÁBOR, J. (2020): Sto rokov od Trianonu, s. 10.

²³ MDF bola maďarská obdoba post-komunistickej Verejnosti Proti Násiliu, resp. českého Občanského fóra, ktoré kľúčovým spôsobom definovali prechod moci po páde centrálne-plánovaného zriadenia.

ani ambíciu analyzovať prvotné činitele poklesu popularity socialistov avšak zdá sa, že rezignácia na „Trianon“ v očiach verejnosti bola jedným z parametrov. Pre účely tohto príspevku je kľúčové najmä pôsobenie vlád premiéra Orbána (1998 – 2002; 2010 – 2014; 2014 – 2018; 2018 dodnes) a to z dôvodu Trianonu ako kľúčového aspektu identity vládnej strany FIDESZ – Maďarský občiansky zväz (FIDESZ), ktorá politicky determinuje zahraničnú politiku štátu v súčasnosti. Hoc začal FIDESZ svoje pôsobenie na maďarskej politickej scéne z pozície mládežnícko-liberálneho hnutia deklarujúceho „neverte nikomu nad tridsať“,²⁴ neurotická predstava katastrofy s názvom Trianon formovala generáciu nadchádzajúcej kresťanskej strednej vrstvy, budúceho jadra elektorátu FIDESZ-u, čím nevyhnutne predurčila stranu k národno-populistickej metamorfóze, čo možno demonštrovať aj na ostentatívnom bojkote minúty ticha pri pripomínaní „Trianonu“ 4. júna 1990.²⁵

Vymedzenie sa stredo-ľavým politickým elitám dominujúcim maďarskej politike do roku 2010, s malou výnimkou koalície vedenej stranou FIDESZ v rokoch 1998 – 2002, ako aj alternatíva voči gradujúcemu extrémizmu v podobe Csurkovej Strany maďarskej spravodlivosti a života alebo pravicovým radikálom zo strany Jobbik, položila základy novodobej maďarskej národno-populistickej politiky s hlboko zakorenenou trianonskou identitou. Hoc už počas prvej vlády vedenej stranou FIDESZ (1998 – 2002) koaličná väčšina prichádza s opatreniami snažiacimi sa okresať „trianonskú traumu“,²⁶ návrhy boli celospoločensky akceptované, prevažne aj s podporou národne umiernených socialistov, i keď zmena zahranično-politickej paradigmy oproti MSZP bola citeľná. Neuralgickým bodom sa stalo najmä prijatie zákona č. 62/2001 o Maďaroch žijúcich v susedných štátoch, laickej verejnosti známeho ako „krajanský zákon“, ktorý bol postavený na koncepte „maďarského národa zjednoteného ponad hranice“.²⁷ Zákon uznal maďarským menšinám v okolitých štátoch kultúrne, sociálne a hospodárske práva podobné občanom Maďarska,²⁸ čím prekonával prizmu nutnosti upravovať fyzické hranice so susednými štátmi.

Po nečakanom neobhájení volebného víťazstva (2002) Orbán počas pobytu v opozícii „konsolidoval celú maďarskú pravicu pod jeden dáždík, od centristov až po radikálov“.²⁹ Radikalizácia a metamorfóza v národno-populistickú „catch-all“ stranu sa prejavila aj vo vzťahu k „Trianonu“. Jeden z prvých legislatívnych počínov strany FIDESZ po osemročnom pobyte v politickej opozícii a spektakulárnom návrate Orbána do premiérskeho kresla bolo prebratie volebného sľubu strany Jobbik a vyhlásenie 4. júna za Deň národnej spolupatričnosti, v kombinácii s udelením cestovných dokladov a s tým súvisiacou možnosťou participácie v parlamentných voľbách všetkým Maďarom žijúcim v zahraničí, najmä v dôsledku deväťdesiateho výročia podpisu zmluvy.³⁰ Bezprecedentné víťazstvo strany FIDESZ v parlamentných voľbách (2010) vyústilo do ústavnej väčšiny,³¹ pričom ratifikácia novej maďarskej ústavy nepriamo prekreslila kontúry „trianonského syndrómu“.³² Síce sprevádzali prijatie nového základného zákona štátu rôzne kontroverzie v podobe plošného ignorovania parlamentnej opozície, pre potreby tohto príspevku sa zameriavame v prvom rade na

²⁴ KRASZTEV, P. – VAN TIL, J. eds. (2015): *The Hungarian Patient*, s. 284.

²⁵ LENDVAI, P. (2016): *Orbán: Europe's New Strongman*, s. 23.

²⁶ Napr. v podobe Zákona o Maďaroch žijúcich v susedných krajinách. Pozri: CHMEL, R. (2002): *Syndrome of Trianon in Hungarian Foreign Policy and Act on Hungarians Living in Neighboring Countries*.

²⁷ *Törvény a szomszédos államokban élő magyarokról. Évi LXII.*

²⁸ Išlo o rovnoprávnosť v štúdiu na maďarských univerzitách, možnosť využívať zlacnené cestovné alebo jednoduchší prístup k pracovnému povoleniu. Pri výmere dôležitosti spomínaných výhod treba brať do úvahy právny stav pred vstupom do Európskej únie.

²⁹ KREKÓ, P. – MAYERS, G. (2015): *Transforming Hungary – together?* s. 188.

³⁰ *Ibidem*, s. 199.

³¹ Tento neproporčný výsledok vznikol vďaka maďarskému systému preferujúcu stabilnú väčšinu

³² PYTLAS, B. (2013): *Radical-right narratives in Slovakia and Hungary: historical legacies, mythic overlaying and contemporary politics*, s. 176.

formuláciu novej preambuly ústavy. Zákonodarcovia sa zaviazali k podpore a ochrane unikátneho maďarského jazyka a kultúry v „Karpatskej kotline“;³³ so zrejmomou referenciou na relikty Veľkého Maďarska. Zároveň bol ústavne zakotvený koncept spomínaného maďarského národa zjednoteného ponad hranice (pozri tzv. krajanský zákon). V období prijatia Dňa národnej spolupatričnosti a ratifikácii novej preambuly maďarskej ústavy evidujeme zárodok orbanizácie Trianonu, rekonštrukcie zahraničnej politiky Maďarskej republiky v kontexte hortyovskej reálpolitiky, pričom tieto reliktné geopolitické vektory sú primárne vnútropolitického a machiavellistického charakteru.

Oficiálne príhovory predsedu vlády Orbána sú typické v zmienkach odkazujúcich na „Trianon“. Odkaz na „Trianon“ nájdeme aj v častokrát spomínanom príhovore o illiberálnom štáte v rumunskej Băile Tușnad,³⁴ v nepriamom náznaku deklarácie „čo Boh vytvoril ako jeden celok, nemôže byť rozorvaný ani Trianonom, ani komunizmom“;³⁵ alebo v tradičných oslavách Dňa národnej spolupatričnosti.³⁶ Eskalujúcu orbanizáciu Trianonu evidujeme aj v nedávnej deklarácii pri príležitosti výročia revolúcie z rokov 1848 – 1849 (15. marec 2020), kde premiér Orbán nezabudol prízvukovať trianonský rozmer roku 2020 kedy prehlásil že „Maďarsko nemôže existovať bez maďarských komunít v Sedmohradsku, Vojvodine, Hornom Uhorsku a Zakarpatsku“, pričom zdôraznil nevyhnutnosť tejto misie a zodpovednosti k podpore „unikátneho jazyka, duchovného a kultúrneho dedičstva, ktoré sme v Karpatskej kotline budovali po viac ako tisíc rokov“.³⁷ Kontúry deväťdesiateho deviateho výročia Trianonskej mierovej zmluvy boli očakávané najmä v snahe pokúsiť sa načrtnúť potenciálne prípravy pre oslavu trianonskej storočnice v roku 2020. Enfant terrible Európskej ľudovej strany (EPP) v zásade neprekvapil vyhlásením o blížiacom sa konci „sto rokov Maďarskej samoty“.³⁸ Implicitná dikcia Márquezovho magického realizmu bola doplnená o ďalší literárny dôvetok v tom, ako „deň za dňom naša (rozumej maďarská) hospodárska, kultúrna a vojenská sila viditeľne rastie. Nastal čas ju použiť. Jedinou otázkou je, na aký účel“.³⁹ V kontexte verbálne gradujúceho trianonského podtónu premiéra Orbána v jeho vyjadreniach sme svedkami narastajúcej akustickej sily aj obáv plynúcich z nadchádzajúceho stého výročia podpisu mierovej zmluvy. Bývalý slovenský veľvyslanec v Budapešti neváha hovoriť o možných teritoriálnych nárokoch orbánovského Maďarska nasiaknutého pocitom trianonskej krivdy,⁴⁰ rumunské ministerstvo zahraničných vecí varuje pred neustálym poukazovaním na trianonskú symboliku v podobe máp Veľkého Maďarska propagovaného oficiálnymi predstaviteľmi orbánovského režimu komentárom, že „idú proti podstate Európskej únie a jej princípom,“⁴¹ pričom ani krajiny bývalej Juhoslávia nie sú imúnne voči obavám z iredentizmu smerujúceho z Budapešti. Bývalý slovinský premiér Šarec hovoril o prebúdzaní revanšistického fašizmu v slovinskom susedstve.⁴²

Post-komunistický vývoj na maďarskej politickej scéne v rámci otázky Trianonu je paradoxne veľmi priehľadný, do veľkej miery kopírujúci dichotomické striedanie hortyovského

³³ MINISTRY OF JUSTICE, M. (2018): The Fundamental Law of Hungary.

³⁴ ORBÁN, V. (2014): Prime Minister Viktor Orbán's Speech at the 25th Bálványos Summer Free University and Student Camp.

³⁵ ORBÁN, V. (2015): Members of the Hungarian Reformed Church community are familiar with the path of survival and preservation.

³⁶ PRIME MINISTER'S OFFICE (2015): We will not abandon any segment of our nation.

³⁷ THE PRIME MINISTER (2020): Hungary cannot exist without Hungarian communities of Transylvania, Vojvodina, Upper Hungary and Transcarpathia.

³⁸ ORBÁN, V. (2019): We want to cooperate with our neighbours, and whoever cooperates with us also benefits.

³⁹ Ibid.

⁴⁰ AKTUALITY.SK (2019): Exveľvyslanec Káčer: Sme tri kroky od územných nárokov orbánovského Maďarska (podcast).

⁴¹ LAZAR, V. (2019): Hungarian Gov't, A New Attack Against Romania. Foreign Ministry Responds To A Propaganda Photo.

⁴² ŠAREC, M. (2019): Fascism is again born in Slovenia's neighborhood.

iredentizmu (orbanizácia Trianonu) a umierneného kadárovského pragmatizmu (ľavicový prístup MSZP). Aj napriek často oprávneným obavám rôznych aktérov argumentujeme machiavellistickým charakterom trianonského prvku v kontexte súčasnej zahraničnej politiky pod kuratelou vládnej strany FIDESZ, utilitárne využívanej na vnútropolitický zápas a snahy mobilizovať kresťansko-konzervatívny elektorát, nie na obsolétne geopolitické výboje v karpatskom regióne. V poslednej časti predostrieme naše argumenty smerujúce k podloženiu tohto tvrdenia.

3 Quo vadis Viktor?

Očakávaná osláv stého výročia Trianonu sú inherentne späté s eskaláciou susedského napätia medzi krajinami Karpatskej kotliny. Maďarský parlament neváhal vyhlásiť tento rok rokom maďarskej spolupatričnosti, a to s relatívnym predstihom (18. jún 2019). V danom uznesení hovoria maďarskí zákonodarcovia o „trianonskej tragédii“, prízvukujú „neriešiteľnosť politických, ekonomických, právnych a duševných problémov, ktoré spôsobil mierový diktát“ a v kontexte stredoeurópskej spolupráce deklarujú „oprávnené nároky na vlastnú identitu národných komunit“.⁴³ Koncentrácia „ohromujúcich“ vyjadrení sprevádzajúca Orbánovu mašinériu vôkol Trianonu sa môže javiť problematická, dôrazné lipnutie na slovách ako „diktát“; „trauma“ resp. „koniec sto rokov Maďarskej samoty“ majú odieň megalomanstva, avšak nie samovražedného zahraničnopolitického idealizmu. Horthyovský iredentizmus je v orbanizácii Trianonu prítomný no zdá sa, že do veľkej miery slúžil ako vyprofilovanie alternatívy voči umiernenosti MSZP a prebratie elektorátu radikálom zo strany Jobbik. Sté výročie Trianonu je bezprecedentná príležitosť finalizácie absolútnej koncentrácie moci bez narušenia demokratických rezíduí v maďarskom politickom systéme. Mobilizácia spoločnosti na emotívnom tribalizme pôsobí ako tmeľ voči problémom režimu, personifikovaných v posledných komunálnych voľbách.⁴⁴ Stratégia panem et circenses môže byť v súčasnosti úspešná, najmä v konfrontácii s potenciálnym úpadkom životnej úrovne v dôsledku globálnej pandémie. Hoc sa zdá byť vyhlásenie neobmedzeného využitia krízových nástrojov prostriedkom na dokončenie autoritárskej metamorfózy, opätovne konštatujeme iba snahu o bežnú diskreditáciu politickej opozície. 4. jún 2020 má potenciál demagogicky posilniť štátotvornú propagandu, pričom existuje aj riziko zatienenia osláv v kontexte pandémie Sars-CoV-2. Prikláňame sa skôr k názoru, že pandemická kríza a následný ekonomický prepád predstavujú problémy pre režim v Budapešti, pre ktorý môže slúžiť sté výročie ako dočasné vykúpenie, zámienka pre mobilizáciu občanov za Orbánov režim. Neočakávaná kombinácia vírusu, ekonomických škôd z neho plynúcich a dlho plánovaného výročia môžu naštrbiť vzťahy so susednými štátmi pričom upozorňujeme, že tieto konflikty budú krátkodobého a zástupného charakteru. V skratke si načrtneme niektoré potenciálne zahraničnopolitické trecie plochy v dôsledku trianonsko-pandemického eskalovania napätia.

Slovensko-maďarské vzťahy môžu po rokoch relatívneho pokoja a kooperácie na osi Orbán-Fico opätovne poznačiť konflikty týkajúce sa otázky dvojakého občianstva. Vláda premiéra Fica ku koncu volebného obdobia (2006 – 2010) reflektovala možnosť rozšírenia maďarského občianstva pri príležitosti vyhlásenia Dňa národnej spolupatričnosti novelizáciou zákona č. 40/1993 Z. z. o štátnom občianstve Slovenskej republiky zavedením ďalšieho spôsobu straty slovenského štátneho občianstva, a to pri dobrovoľnom nadobudnutí cudzieho (maďarského) štátneho občianstva,⁴⁵ čím efektívne eskalovala slovensko-maďarské vzťahy. Snahy vlády Ivety Radičovej o zmenu danej novely zákona boli sabotované stratou väčšiny pri hlasovaní o zákone o dvojakom občianstve, a to nedostatočnou podporou koalíčných partnerov

⁴³ KATÓ, A. (2019): Hungarian parliament declares 2020 year of national cohesion.

⁴⁴ Pozri: GOSLING, T. (2019): Europe's Populist Governments Have a Problem: Their Capitals.

⁴⁵ MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2010): Od 17. júla 2010 je účinný novelizovaný zákon o štátnom občianstve.

okolo vtedajšieho poslanca Igora Matoviča, súčasného predsedu vlády Slovenskej republiky. Poslanec Matovič vtedy obviňoval koaličných partneroch z politickej strany Most-Híd, zastupujúcej maďarskú menšinu na Slovensku z „veľkomadžarského sna“ a „poklonkovaní“ Budapešti.⁴⁶ Paradoxne, Programové vyhlásenie vlády Matoviča obsahuje zmienky o riešení zákona o dvojitom občianstve so snahou a napravenie situácie, vzniknutej v dôsledku slovensko-maďarskej legislatívnej vojny.⁴⁷ Nechceme a priori devalvovať snahy nastupujúcej vlády, ale skúsenosť s krokmi súčasného premiéra pripúšťajú možnosť otvorenia proti-maďarskej kampane najmä ak si uvedomíme, že v Národnej rade Slovenskej republiky v tomto volebnom období absentujú zástupcovia maďarskej menšiny. Pokles popularity vlád na oboch stranách Dunaja v dôsledku poklesu životnej úrovne ako priameho dôsledku pandémie môžu v čase výročia „Trianonu“ spôsobiť diplomatické roztržky.

Ukrajinsko-maďarské vzťahy môžu taktiež utrpieť v rámci okolností stého výročia Trianonu. Maďarská administratíva dlhodobo blokuje ukrajinské snahy o kooperáciu na úrovni Kyjev-NATO, pričom uvoľnenie vzťahov podmieňuje zlepšovaním postavenia etnických Maďarov v Zakarpatsku.⁴⁸ Žoviálne vzťahy medzi Moskvou a Budapešťou dlhodobo predstavujú skľučujúcu situáciu pre euro-atlantické smerovanie ukrajinských politických elít. Táto os môže predstavovať ďalšiu treciu plochu počas nadchádzajúceho výročia Trianonu. Premiér Orbán začal vysielat predbežné signály aj druhým smerom, v rumunskej Timisoare (Temešvár) hovoril o vybudovaní „novej strednej Európy“,⁴⁹ cieľujúc maďarské auditorium v susednom Rumunsku. Aj vedľajší región Balkánu je strategickým regiónom v rámci zahraničnopolitických záujmov Budapešti, pričom vymenovanie maďarského nominanta za člena Európskej komisie zodpovedného za Susedstvo a rozšírenie môže posilniť vplyv Maďarska na Balkáne, ako primárneho aktéra debát o rozširovaní Únie. Maďarsko sa môže v roku oslavujúceho sté výročie Trianonu profilovať ako posledný „križiak“ bojujúci za Balkán v EU.⁵⁰ Usudzujeme, že v kontexte rastúcej dôležitosti Vyšehradskej skupiny môže byť práve Balkán najexponovanejším miestom čo sa týka iredentickéj propagandy.

Konštatujeme, že sté výročie Trianonu môže slúžiť propagandisticky najmä v kontexte hospodársko-pandemickej krízy, utilitárne využité ako zástupný problém pre mobilizáciu voličov strany FIDESZ. Podpora strany FIDESZ je dlhodobo nadpriemerná najmä v kontexte maďarských menšín susedných štátov, ktorým je dlhodobo sprostredkovaný vysoký nadštandard čo sa týka hospodárskej, ale aj sociálnej a kultúrnej podpory. Recipročná, v niektorých prípadoch aj finančná podpora vládnej strany FIDESZ maďarským menšinovým stranám v pohraničí je známa, pričom je zrejma aj rastúca podpora vlád premiéra Orbána zo strany maďarských menšín po udelení možnosti dvojakeho občianstva. Relatívne presná, hoci neskôr dementovaná predikcia bývalého ministra zdravotníctva Istvána Mikola o dôležitosti menšín pre budúcu zahranično-politickú podporu strany FIDESZ sa tak naplnila.⁵¹

Sté výročie Trianonu je primárne vnútropolitická otázka, v žiadnom prípade nesmeruje k teritoriálnej expanzii v rámci Európskej únie. Aj napriek deklarovaným vzťahom medzi Ruskou federáciou a Maďarskom, aj napriek problematickej kohabitácii v rámci EPP,⁵² aj

⁴⁶ SME (2012): Most: Matovič by sa mal ospravedlniť každému, kto prišiel o občianstvo.

⁴⁷ Pozri zmienky v časti Štátne občianstvo: SME (2020): Programové vyhlásenie vlády 2020-2024, s. 29.

⁴⁸ SZIJJÁRTÓ, P. (2020): We are continuing to work to solve the situation of Transcarpathian Hungarians.

⁴⁹ ORBÁN, V. (2019): Prime Minister Viktor Orbán's speech at the gala evening of the "Temesvár 30" series of events.

⁵⁰ INOTAI, E. (2020): Hungary's Populist PM Seen Back on the Offense in 2020.

⁵¹ Mikola pred parlamentnými voľbami neplánovane prezradil, že ak „sa dostaneme do vlády na ďalšie štyri roky, a potom udelíme piatim miliónom maďarské občianstvo a právo voliť, tak bude rozhodnuté na 20 rokov dopredu“. Predikcia nebola presná do litery, FIDESZ sa do vlády dostal až po ďalších parlamentných voľbách, avšak, myšlienka zostala rovnaká. Pozri: LENDVAI, P. (2016): Orbán: Europe's New Strongman, s. 47.

⁵² Pozri: LA BAUME, M. – BAYER, L. – BARIGAZZI, J. (2020): EPP prolongs suspension of Hungary's Fidesz indefinitely.

napriek častým konfliktom medzi Budapešťou a susedskými vzťahmi musíme konštatovať, že garnitúra premiéra Orbána nikdy oficiálne nespochybnila členstvo Maďarska v Európskej únii, tobôž nie v Severoatlantickej aliancii. Rusko-maďarské vzťahy sú vo všeobecnosti považované za priateľské, najmä skrze prizmu prieniku spoločných záujmov na Ukrajine. Premiér Orbán si je avšak vždy vedomý kde je miesto Maďarska v medzinárodných vzťahoch, komentujúc americko-maďarské vzťahy slovami, že hoci majú svoje „vrcholy a pády, dobré a zlé časy“, aj napriek tomu sa „Spojené štáty môžu na nás spoľahnúť, či už v rokovacích miestnostiach alebo na bojisku“.⁵³ Budapešť je bytostne závislá aj na prostriedkoch plynúcich z Viacročného finančného rámca EU, a v tomto kontexte je závislá aj na partneroch z Vyšehradskej skupiny, pri presadzovaní spoločných záujmov. Predseda strany FIDESZ nebude nikdy spochybňovať miesto maďarskej zahraničnej politiky, pričom výročie Trianonu na tom nič nezmení. Je evidentné, že signály súvisiace s kritikou „Bruselu“, s traumou menom „Trianon“, či s poukazovaním na priateľstvo s Ruskou federáciou sú iba implicitné signály smerom k voličom strany FIDESZ, takmer nebadané danie na vedomosť, že „stojíme pri Vás“, či „nezabudli sme“ tvrdému a pravovernému jadru, niečo v kontexte pretransformovaných neonacistických a krajne pravicových strán (Rassemblement National vo Francúzsku; Freiheitliche Partei Österreichs v Rakúsku). Dôkazom toho je dlhoročná spolupráca v rámci EPP aj napriek tomu, že boli tie tendencie zjavné dlhšie. Elity Európskej ľudovej strany a strany FIDESZ boli dlhodobo na sebe závislé čo sa týka väčšiny v Európskom parlamente. Najmä z toho dôvodu bol vnútropolitický vývoj v Maďarsku často ponechaný bez komentára. Súčasný nevýrazný postoj predsedníčky Európskej komisie sa nezdá byť dramaticky iný.⁵⁴

Záver

Pôsobenie maďarského premiéra je dlhodobo kritizované zo strany Európskej únie, predstaviteľov členských štátov, ako aj iných zahraničných pozorovateľov. Zdrojom vzájomného antagonizmu je v prvom rade stav právneho štátu, ovládnutie médií štátnymi nominantmi, ako aj latentný antisemitizmus prítomný vo verejnom diskurze. V kontexte roku 2020 sa objavujú obavy z nadchádzajúceho stého výročia podpisu Trianonskej mierovej zmluvy (4. jún 1920). Nechýbajú obavy z možných teritoriálnych požiadaviek smerujúcich z Budapešti, gradovanie nepriateľských odkazov susedným štátom, poprípade ešte väčšia radikalizácia domácej politickej scény. Ambíciou tohto príspevku bolo preskúmať, do akej miery maďarská zahraničná politika reflektuje sté výročie Trianonu, poprípade v širšom zmysle analyzovať, ako diplomacia štátu na príklade Maďarskej republiky v 21. storočí reflektuje historické udalosti a národné krivdy.

V prvej časti sme sa pozreli na okolnosti podpisu Trianonskej mierovej zmluvy ako aj na obdobie, ktoré mu bezprostredne nadchádzalo. Porovnali sme prístup historiografie na oboch stranách zúčastnených strán, pričom sme sa pre účely tejto práce priklonili k širšej, hungarocentrickej interpretácii. Porovnávali sme prístup k Trianonu zo strany Horthyovského Maďarska (1920 – 1944) založenom na iredentizme a politickom revanšizme, a obdobie kadárovského gulášového socializmu (1956 – 1989) potláčajúce národnostné požiadavky v zmysle marxisticko-leninského internacionalizmu a pragmatizmu v rámci východného bloku. V neskoršej časti sme konštatovali, že maďarská politická scéna po roku 1989 v určitej miere kopírovala tieto dva prístupy; socialistický, národne umiernený prístup ľavo-liberálnymi vládami vedenými MSZP a horthyovský, národne-šovinistický prístup personifikovaný v orbanizácii Trianonu. V deskripcii obdobia po roku 1989 sme sa zamerali primárne na vlády premiéra Orbána, konkrétne na vlády po naplnený národne-populistickej metamorfózy po parlamentných voľbách roku 2010, pričom sme prioritizovali súčasnú situáciu. Načrtli sme

⁵³ HUNGARY TODAY (2019): Orbán: ‘US Can Count on Us, both in Meeting Rooms and on Battlefields’.

⁵⁴ BAYER, L. (2020): Von der Leyen warns on emergency coronavirus measures after Orbán move.

základné kontúry orbánovskej propagandy okolo otázky Trianonu, pričom sme nezabudli prízvukovať aj obavy koncipované v susedných krajinách. Aj napriek eskalujúcej medializácii nadchádzajúceho stého výročia Trianonu konštatujeme, že táto otázka je primárne vnútropolitického a machiavellistického charakteru.

V poslednej časti sme načrtli možné regionálne tenzie v zahraničnej politike Maďarskej republiky, ktoré môžu súvisieť so stým výročím Trianonu. V kontexte súčasnej ekonomicko-pandemickej krízy môže výročie slúžiť ako zástupná téma voči klesajúcej životnej úrovni. Slovensko-maďarské vzťahy môžu opätovne eskalovať v dôsledku zmeny mocenskej garnitúry v Bratislave, zákona o dvojacom občianstve a absencii zástupcov maďarskej menšiny v slovenskom parlamente, ukrajinsko-maďarské vzťahy v dôsledku obkľúčenia Ukrajiny Kremľom a Budapešťou, Rumunsko zvyšuje opatrnosť ohľadom výziev premiéra Orbána o vybudovanie „novej strednej Európy“, pričom Balkán so znepokojením sleduje kroky maďarského člena Európskej komisie povereného otázkami rozširovania členstva únie. Aj napriek všetkým týmto „point de ruptures“ upozorňujeme, že môže ísť v prvom rade o snahu posilniť pozíciu vládnej strany FIDESZ po sérii problémov (komunálne voľby, pandémie Sars-CoV-2, ekonomický prepad), nie o zmenu zahraničnopolitickej paradigmy. Režim premiéra Orbán nikdy nespochybňoval umiestnenie Maďarska v zahraničných vzťahoch, najmä nie v kontexte spolupráce v rámci krajín Vyšehrada. Premiér Orbán pre svoje prežitie Európsku úniu a NATO potrebuje, zahraničnopolitické výzvy sú primárne výzvami domácim poslucháčom.

Použitá literatúra:

1. AKTUALITY.SK (2019): Exvel'vyslanec Káčer: Sme tri kroky od územných nárokov orbánovského Maďarska (podcast). [online]. In: Aktuality.sk, 28. november 2019. [21. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.aktuality.sk/clanok/744655/exvelvyslanec-kacer-sme-tri-kroky-od-uzemnych-narokov-orbanovskeho-madarska-podcast/>.
2. BAYER, L. (2020): Von der Leyen warns on emergency coronavirus measures after Orbán move. [online]. In: Politico, 31. marec 2020. [23. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.politico.eu/article/ursula-von-der-leyen-warns-on-emergency-coronavirus-covid19-measures-after-viktor-orban-move/>.
3. ČESKOSLOVENSKO. (1922): Mírová smlouva medzi mocnostmi spojenými i sdruženými a Maďarskem, Protokol a Deklarace. Dne 4. června 1920 (Trianon). [online]. In: ASPI, 28. 3. 1922. [Citované 1. 4. 2020.] Dostupné na internete: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1922/029-1922.pdf>.
4. DIAMOND, J. (2019): Upheaval. London: Penguin Random House, 2019. ISBN 978-0-241-00343-5.
5. FARKAS, G. (2013): Orbánt szembesítik Orbánnal. [online]. In: 24.hu, 4. jún 2019. [22. 05. 2020.] Dostupné na internete: <https://24.hu/belfold/2013/06/04/trianon-orbant-szembesitik-orbannal/>.
6. GÁBOR, J. (2020): Sto rokov od Trianonu. In: Svet a My, 2020, roč. 10, č. 1, s. 8-11.
7. GOSLING, T. (2019): Europe's Populist Governments Have a Problem: Their Capitals. [online]. In: Foreign Policy, 4. november 2019. [22. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://foreignpolicy.com/2019/11/04/europes-populist-governments-have-a-problem-their-capital-cities-czech-republic-hungary-poland-slovakia/>.
8. HRONSKÝ, M. – KRIVÁ, A. – ČAPLOVIČ, D. (1996): Vojenské dejiny Slovenska IV. Zväzok 1914-1939. Bratislava: Ministerstvo obrany Slovenskej republiky, 1996. ISBN 80-88842-05-0.
9. HRONSKÝ, M. (2011): Trianon: vznik hraníc Slovenska a problémy jeho bezpečnosti (1918-1920). 1. vyd. Bratislava: Veda, 2011. ISBN 978-80-224-1183-7.

10. HUNGARY TODAY (2019): Orbán: 'US Can Count on Us, both in Meeting Rooms and on Battlefields'. [online]. In: Hungary Today, 7. október 2019. [23. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://hungarytoday.hu/orban-us-can-count-on-us-both-in-meeting-rooms-and-on-battlefields/>.
11. CHMEL, R. (2002): Syndrome of Trianon in Hungarian Foreign Policy and Act on Hungarians Living in Neighboring Countries. In: Slovak Foreign Policy Affairs, 2002, roč. 3, č. 1, s. 93-106.
12. INOTAI, E. (2020): Hungary's Populist PM Seen Back on the Offensive in 2020. [online]. In: Balkaninsight, 8. január 2020. [23. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://balkaninsight.com/2020/01/08/hungarys-populist-pm-seen-back-on-the-offensive-in-2020/>.
13. KATÓ, A. (2019): Hungarian parliament declares 2020 year of national cohesion. [online]. In: Daily News Hungary, 18. jún 2019. [22. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://dailynewshungary.com/hungarian-parliament-declares-2020-year-of-national-cohesion/>.
14. KIRCHICK, J. (2017): The End of Europe: Dictators, Demagogues, And the Coming Dark Age. New Haven: Yale University Press. ISBN 978-0-300-21831-2.
15. KRASZTEV, P. – VAN TIL, J. eds. (2015): Hungarian Patient: Social Opposition to an Illiberal Democracy. Budapest-New York: Central European University Press. ISBN 978-615-5053-08-5.
16. KREKÓ, P. – MAYERS, G. (2015): Transforming Hungary – together? An Analysis of the Fidesz-Jobbik relationship. In: MINKENBERG, M. eds. (2015): Transforming the Transformation? New York: Routledge, 2015, s. 183-205. ISBN: 978-1-138-83183-4.
17. LA BAUME, M. – BAYER, L. – BARIGAZZI, J. (2020): EPP prolongs suspension of Hungary's Fidesz indefinitely. [online]. In: Politico, 2. apríl 2020. [23. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.politico.eu/article/epp-prolongs-suspension-of-hungarys-fidesz-indefinitely/>.
18. LAZAR, V. (2019): Hungarian Gov't, A New Attack Against Romania. Foreign Ministry Responds To A Propaganda Photo. [online]. In: Romania Journal, 10. jún 2019. [21. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.romaniajournal.ro/politics/hungarian-govt-a-new-attack-against-romania-foreign-ministry-responds-to-a-propaganda-photo/>.
19. LENDVAI, P. (2016): Orbán: Europe's New Strongman. New York: Oxford University Press. ISBN 9780190911591.
20. MICHELA, M. (2011): Podoby maďarského revizionizmu a ČSR. In: DEJMEK, J. Zrod nové Evropy: poválečného mírového systému. 1.vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2011. ISBN 9788072861880.
21. MINISTERSTVO VNÚTRA SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2010): Od 17. júla 2010 je účinný novelizovaný zákon o štátnom občianstve. [online]. In: MV SR, 14. jún 2010. [22. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.minv.sk/?tlacove-spravy&sprava=od-17-jula-2010-je-ucinny-novelizovany-zakon-o-statnom-obcianstve>.
22. MINISTRY OF JUSTICE, M. (2018): The Fundamental Law of Hungary. [online]. In: Website of the Hungarian Government, 29. jún 2018. [20. 04. 2020.] Dostupné na internete: https://www.kormany.hu/download/f/3e/61000/TheFundamentalLawofHungary_20180629_FIN.pdf.
23. ORBÁN, V. (2014): Prime Minister Viktor Orbán's Speech at the 25th Bálványos Summer Free University and Student Camp. [online]. In: Website of the Hungarian Government, 30. jún 2014. [21. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-speech-at-the-25th-balvanyos-summer-free-university-and-student-camp>.

24. ORBÁN, V. (2015): Members of the Hungarian Reformed Church community are familiar with the path of survival and preservation. [online]. In: Website of the Hungarian Government, 25. jún 2015. [21. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/news/members-of-the-hungarian-reformed-church-community-are-familiar-with-the-path-of-survival-and-preservation>
25. ORBÁN, V. (2019): Prime Minister Viktor Orbán's speech at the gala evening of the "Temesvár 30" series of events. [online]. In: Website of the Hungarian Government, 16. december 2019. [22. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/the-prime-minister-s-speeches/prime-minister-viktor-orban-s-speech-at-the-gala-evening-of-the-temesvar-30-series-of-events>.
26. ORBÁN, V. (2019): We want to cooperate with our neighbours, and whoever cooperates with us also benefits. [online]. In: Miniszterelnok, 4. jún 2019. [21. 04. 2020.] Dostupné na internete: <http://www.miniszterelnok.hu/we-want-to-cooperate-with-our-neighbours-and-whoever-cooperates-with-us-also-benefits/>.
27. PRIME MINISTER'S OFFICE (2015): We will not abandon any segment of our nation. [online]. In: Website of the Hungarian Government, 5. jún 2015. [21. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.kormany.hu/en/prime-minister-s-office/news/we-will-not-abandon-any-segment-of-our-nation>.
28. PYTLAS, B. (2013): Radical-right narratives in Slovakia and Hungary: historical legacies, mythic overlaying and contemporary politics. In: Patterns of Prejudice, 2013, roč. 47, č. 2, s. 162-183.
29. ROMSICS, I. (2013): Trianon a maďarské politické myslenie. In: MICHAELA, M. – VÖRÖS, L. eds. (2013): Rozpad Uhorska a Trianonská Mierová Zmluva. Bratislava, Historický ústav SAV, 2013, s. 85-97. ISBN 978-80-89396-24-5.
30. SME (2012): Most: Matovič by sa mal ospravedlniť každému, kto prišiel o občianstvo. [online]. In: SME, 11. júl 2012. [22. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://domov.sme.sk/c/6453351/most-matovic-by-sa-mal-ospravedlnit-kazdemu-kto-prisiel-o-obcianstvo.html>.
31. SME (2020): Programové vyhlásenie vlády 2020-2024. [online]. In: SME, 19. apríl 2020. [22. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://domov.sme.sk/c/22386508/programove-vyhlashenie-vlady-igora-matovica.html>.
32. STOLIARIK, M. eds. (2010): The Prague Spring and the Warsaw Pact Invasion of Czechoslovakia, 1968. Mundelein, Illinois US: Bolchazy-Carducci Publishers, 2010. ISBN 978-0-86516-751-3.
33. SZIJÁRTÓ, P. (2020): We are continuing to work to solve the situation of Transcarpathian Hungarians. [online]. In: Website of the Hungarian Government, 26. marec 2020. [22. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.kormany.hu/en/ministry-of-foreign-affairs-and-trade/news/we-are-continuing-to-work-to-solve-the-situation-of-transcarpathian-hungarians>.
34. ŠAREC, M. (2019): Fascism is again born in Slovenia's neighborhood. [online]. In: Vaaju, 7. jún 2019. [22. 04. 2020.] Dostupné na internete: <https://vaaju.com/slovenia/sarec-fascism-is-again-born-in-slovenias-neighborhood/>.
35. ŠUTAJ, Š. (2014): Parížska Mierová Konferencia 1946 a Mierová Zmluva s Maďarskom. Prešov: Universum-EU, 2014. ISBN 978-80-89046-85-0.
36. THE PRIME MINISTER (2020): Hungary cannot exist without Hungarian communities of Transylvania, Vojvodina, Upper Hungary and Transcarpathia. [online]. In: Website of the Hungarian Government, 15. marec 2020. [21. 04. 2020.] Dostupné na internete:

<https://www.kormany.hu/en/the-prime-minister/news/hungary-cannot-exist-without-hungarian-communities-of-transylvania-vojvodina-upper-hungary-and-transcarpathia>.

37. Törvény a szomszédos államokban élő magyarokról. Évi LXII. [online]. In: Wolters Kluwer, 2001. [22. 05. 2020.] Dostupné na internete: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0100062.TV>.
38. VARDY, S. B. (1982): Trianon in Interwar Hungarian Historiography. In KIRÁLY, B. K. – PASTOR, P. – SANDERS, I. Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study on Trianon. New York: Brooklyn College Press, 1982. ISBN 9780930888183.
39. VÖRÖS, L. (2013): Rozpad Uhorska, vznik Československa a Trianon. Reprezentácie udalostí rokov 1918 – 1920 v maďarskej a slovenskej historiografii. In: MICHAELA, M. – VÖRÖS, L. eds. (2013): Rozpad Uhorska a Trianonská Mierová Zmluva. Bratislava, Historický ústav SAV, 2013, s. 85-97. ISBN 978-80-89396-24-5.

Kontakt:

Ing. Jakub Szabó

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: jakub.szabo@euba.sk

THE ROLE OF SALAFISM IN RADICALISATION OF MUSLIMS IN GERMANY AND HIS IMPACT ON EUROPEAN POLITICS

Peter Šadlák

Základná škola, Školská 235/10, 017 01 Považská Bystrica
Department of Political Science, Alexander Dubček University of Trenčín, Študentská 2,
911 50 Trenčín, Slovak Republika, petersadlak8@gmail.com

Abstract: Salafism stands for a very conservative interpretation of islam, which is characteristic by literary interpretation of quran and sharia. This is the reason why the contemporary salafism is meant to be one of the most important factors in radicalisation of Muslims and even non muslim population in the middle East and Europe. In recent years we see the rise of numbers of supporters of salafism across Europe. In connection with terrorists attacks in Europe and past military victories of the so called Islamic State which has gained the active support of young european Muslim fighters, the question of salafism as a security risk is rising. In this article we are characterising the reasons behind the origin of diferent salafi movements in Europe in connection with the arrival of radical Muslims from the Middle East and North africa to Europe. We are focusing also on the role Saudi Arabia is playing in spreading of this radical interpretation of islam, emphasizing the role of german born preachers. The focus of this article is to introduce som basic factors which are leading to radicalisation of muslims in Europe.

Key words: jihadism, islamism, sharia, mosque, salafism, radicalization

JEL: H56, J15, Z12

Introduction

Modern salafism is considered to be one of the decisive factors of muslim radicalisation in whole Europe. Adherents of salafism are not only between the Muslims with origin in the Middle East, North Africa or Turkey, but it is gaining sympathisants also between christian converts in Europe. We can define three reasons responsible for spreading of salafism in Europe: the arrival of mujahideen from Afghanistan, activities fo radical islamists who found in the 80s and 90s asylum in Europe and the presence of graduates mainly from universities in Saudi Arabia and the material and financial support which provides Saudi Arabia to salafi mosques and educational centres. The nonnegligible factor for spreadin salafism is the role of domestic religious authorities who are able to provide salafi interpretation of Islam in German and other european languages what makes it possible to overcome language defferences between individual language groups, but in the same way it creates the possiblity to address the groving number of converts in Germany, France, Great Britain and other european countries. Several factors responsible for spreading salafism are mentioned in this text like mosque astivities, importance of internet, radicalisation on informal level and the meaning of coradicalisation.

1 Salafism in Germany

Salafism is not only in Germany but also in the rest of Western Europe considered to be the most dynamic islamic movementn. Samir Amghar distinguishes three key factors witch have influenced the rise and development of different salafi movements not only in Germany, but also in Western Europe. The first are the activities of salafists and suporters of ultraconservative islamic movements to whom were because of the persecution, they have been facing in their countries of origine, given the right of asylum in Europe. The second is the arrival of foreign fighters from Afghanistan. The third key factor are the activities of absolvents of islamic

universities situated mainly in the Arabian peninsula to Western European countries. In the 90s London has become the centre of salafism in Europe, but it was France where the militants were most active. For example the attacks on railways in Paris in year 1995.

In Germany alone the number of members of different islamic organisations is rising every year. Whereas between the years 2011 to 2013 the estimated number of salafists in Germany was 3800-4500 persons, in september 2017 there were 10300 salafi adherents and in november the number has risen to 11300 and on the beginning of the year 2019 it should have been 11500 people. The majority of salafist is made of man in the age of 16 to 28 years. They are mostly from islamic families. But also convertits from christian families are part of the movement. The most important salafi centres in Germany are Berlin, Hamburg, Bremen, Frankfurt am Mein and Braunsweig . The biggest salafi community is in Nordrhein-Westfalen. The number of salafist in this part of Germany has risen to 3100. Similar to other European countries, the reason for the rise of salafism in Germany lies in the arrival of jihadist from Egypt, Syria, Algeria and other middle east countries to Germany, where they were the target of persecution because of their adherence to different jihadist movements. After their arrival to Germany they still remained in contact with jihadist groups in their countries of origin and they have created networks in Germany which have regulary organised meetings on which jihadist from whole Germany and Europe took part.¹ The second reason was the war in Bosnia. During this conflict jihadist have formed different charity organisations whose aim was it to collect money for the mujahideen in Bosnia. From contacts made in this way groups have originated who were led by jihadist preachers. As long as the groups formed in Berlin, Bonn and Leipzig were led by jihadist preachers, in Hamburg, Freiburg and Neu Ulm jihadist with connections to Al-Kaida were active. After the year 2000 the salafi scene has moved to Berlin.² Rüdiger Lohlker identified four development stages of salafism in Germany. The first phase from the 90s until 2001, the second phase from 2001 to 2005, the third phase from 2005 to 2014 and the current phase which is characterised by travels of german jihadist to Syria. In the 90s first salafi mosques were founded in Leipzig and Bonn in which the preachers have had strong ties on salafist outside Germany. It was in this time when several significant salafi centres had been established. For example the King Fahd Academy in Bonn, The Multikultur House in Neu-Ulm, Islamic information centre in Ulm or the Al-Quds Mosque in Hamburg.³ In the 90s the salafi adherents were not characterised by the desire for violent jihad but they were focused on criticism of western democratic values and militant jihad was not compulsory for every muslim. First significant salafi preachers were purists like Abu Jamal, Abdul Husein and Abdul Amin. The second phase In 2002 first salafi fighters who have left Germany to fight abroad. They went to Chechnya, where they later died. With the help of Abu Omar, preacher in the Multikultur Haus in Ulm, the number of fighters who left Germany to take part on fightings in Afghanistan against the NATO units began to rise. These activities led the Bavarian ministry of interior to close in 2005 and 2007 the The Multikultur Haus in Neu-Ulm and the Islamic information centrum in Ulm. The Taiba mosque in Hamburg had been closed in 2010, after nine of the believers from this mosque went to Waziristan. The rigorous analysis of activities of this early salafi centres has shown, that even in this time we can speak about the existence of groups who are focused on radical reconstruction of society.

2001 to 2005 the spreading of salafi activities in whole Germany has become reality. This was really intense during the time of 2004/2005, when salafi oriented preachers from Berlin, Leipzig and Nordrhein-Westfalen started to lecture in whole Germany. Those lectures were at first recorded in form of audio recordings, afterwards in the form of video recordings placed on the internet. The time from 2005 to 2014 is marked like the sole German phase which

¹ DIRK BAEHR (2014): Dschihadistischer Salafismus in Deutschland, p. 232.

² DIRK BAEHR (2014): Dschihadistischer Salafismus in Deutschland, p. 232.

³ After the attacks the name of the Mosque was changed to Taiba.

was significant for the active role the preachers mostly born in Germany have played in spreading islam which is called the dawah. The main focus were the young german converts who should have become the new salafists. Its characteristic for the use of internet. The distribution of the quran known as the campaign Lies. This campaign was organised by the group known under the name Die wahre Religion. Founded in 2005 by Abou Nagie from Palestina. The young german convertite Pierre Vogel also known as Abu Hamza who first met Abu Hamza in 2005 was responsible for preaching, Abou Nagie was responsible for organisation of the DWR group. At the beginning the activity of this organisation had been financed from the allowances which often had their origin in the Persian gulf states and was focused on giving lectures, producing of DVDs and of posting lectures about Islam on the internet. In 2006 the internet page diewahrereligion.de has been founded. In 2008 it came to disputes between Abu Hamza and Abu Nagie because of takfir⁴. Abu Nagie started to prefer the more radical interpretation of takfir when he declared all the rulers in muslim countries who are not acting according the Sharia for being infidels and started to support armed jihad. Abu Hamza was against this radical interpretation of takfir and popularisation of violent jihad. Abu Hamza wanted to focus on missionary activities. But the leaving of Abu Hamza could not stop Abu Nagie to move DWR towards to jihadi salafism. In 2006 Muhamad Ciftici the founder of the islamic educational centre in Braunschweig, has come back from Saudi Arabia after finishing his studies. Since the year 2011. The campaign Lies started in the year 2011. The aim of this campaign was to enlist new sympathizants even beyond the salafi movement, whereby they were focused on enlisting new converts from the nonmuslims. People with jihady background were taking part in the Lies campaign. This campaign was not only focused on free distribution of Quran, but it provided contacts on people who helped persons interested in militant jihad to travel to countries like Syria or Iraq. According the Bundesamt für Verfassungsschutz 140 german citizens left because of this to Syria and Irak. The Lies campaign was very successful mainly between young people. Die Wahre Religion did not reduce their activity only on Germany but was also active in other 15 countries for example France, Great Britain, Sweden, Austria, Bahrain, Brasil, Spain, Ukraine, Switz. This organisation was able until its restriction in 2016 to distribute more than 3,5 of quran exemplars. This organisation was forbidden by the german authorities on november the 15th 2016. Together with DWR several fragmental organisations were forbidden: LIES! Verlag, ReadLiesLtd and Insamlingsstiflesen Al Quran Foundation. The ban of DWR was justified by its orientation against the Basic Law for the Federal Republic of Germany, by accepting the armed jihad and because of the rising number of jihadist who are prepared to travel on battlefields in Syria and Irak as a result of DWR activities. Ibrahim Abu Nagie left Germany and is supposed to be in Malaysia. During the Lies campaign the DWR activists were in contact with the jihadi group DAWA FFM. This group was founded by Abdellatif Rouali in the year 2008. The name comes from the traditional islamic word dawah and the acronym for Frankfurt am Main. The cooperation of both groups was supported by common understanding of jihad. The members of DAWA FFM approved the use of violence to achieve their goals. The videos posted by this group on the internet helped to radicalize the albanian named Arid Uka who killed in the year 2011 two american soldiers during an attack on the Frankfurt airport. This organisation was also forbidden because of its condemning of the german democratic political system. Salafi movements in Germany and also in the rest of Europe have a blind organisation structure. The existing connections between groups and their members are only informal. The preachers who are gathering groups of adherents are playing a key role. Until today the salafists in Germany were not able to form a mass movement despite some signs of cooperation. It's because of the rivalry between the existing groups. The majority of active salafists in Germany can be assigned to political

⁴ Excommunication.

salafism. Political salafists are focused on establishing a state which is governed according to the sharia. The main tool to establish their target form for them is to provide the dawah. Besides the supporters of political salafism, they are also jihadi salafists in Germany, who see it as their duty to lead a military fight to reach their targets. They are prepared to use violence even against other Muslims, who do not accept the way how the salafis intend to reform the society. They are accounting for 10 % salafis adherents in Germany. Many of German jihadists have joined the global jihad. Since the year 2009 the number of travels to Afghanistan and Pakistan is on the rise, to take part in fighting in Afghanistan. There is a suspicion that these people are being trained for terrorist attacks. After their comeback to Germany, these people are becoming a terror threat to Germany. Only 10 % of salafists in Germany have German nationality, but despite of this half of them has got German citizenship. Despite of this they use German as a common language. Even their propaganda songs on the internet are in German.

Salafists in Germany present themselves in several ways. For example: demonstrations with famous preachers, activities of different clubs, mosques, Islamic seminaries, information centres. Spreading the German translation of the Quran and other different languages for free. The internet plays a key role in spreading of salafis ideology. Thanks to the internet they can influence young people and because of this it's possible to follow the rise of salafis internet pages in German language. Young people can read terrorist attacks testimonies, interviews with terrorists group leaders or homages to different terrorists attackers. Significant part of German internet pages has been made by salafis activists from Nordrhein-Westfalen and Austria. Even the DWR -The True Religion, has made their own internet platform to provide their dawah by using modern technologies and it is the internet where you can find lectures about the Quran and sunnah.

Another important salafis organisation in Germany was *Einladung zum Paradies* or EZP. It was founded in year 2008 after the prominent DWR member Pierre Vogel also known as Abu Hamza left the DWR. He was supported by Muhamed Ciftici alias Abu Anas and Sven Lau alias Abu Adan. The reason for this was the growing support of militant jihad between salafists forced according to Pierre Vogel by Abu Nagie. Pierre Vogel put his emphasis on dawah. This means missionary activities between unbelievers and on Muslims who did not practise they believe. He presented EZP like some kind of moderate alternative against militant jihadism.⁵ His group concentrated on spreading of salafis literature and organising workshops where the attendees have been indoctrinated with salafis ideology. The group broke up in 2011. The reason for this was the movement of an Islamic school led by Mohamed Ciftici from Braunschweig to Mönchengladbach. The move of the school was accompanied by protests of citizens. Several other problems have occurred. For example: missing emergency exits or construction works without permission, these problems were the reason why the mosque had to close. The problems started to rise after Pierre Vogel announced the public prayer for the dead Osama bin Laden. This was forbidden to him by order of court and at the same time, he has been criticised by important important Muslim ulama. After this Muhammad Ciftici left the group. Pierre Vogel entered the DWR again in 2011 and later he went to Egypt. After his arrival he continues to criticize west for his imperial policy toward Muslim countries. Sven Lau another important preacher went like Pierre Vogel to Egypt. In February 2014 Sven Lau has been imprisoned for short time because of suspicion of having taken part in militants training, but because of missing evidence he was released from prison in May the same year. After this he became to be active in organisation called *Helfen in Not* whose aim was it to obtain money for humanitarian convoys to Syria. Federal Office for the Protection of the Constitution in NRW labeled this organisation as terror group. Sven Lau was imprisoned for his support of foreign terrorist organisations in December 2015.

⁵ NINA WIEDL– CARMEN BECKER (2014): *Populäre Prediger im deutschen Salafismus*, p. 193.

In 2011 Millatu Ibrahim group has been founded by an austrian jihadist Mohamed Mahmoud known also like Abu Usama al – Gharib. Mohamed Mahmoud is the founder of german speaking version of GIMF.⁶ He was arested in 2008 in Austria after threatening the governments in Austria and Germany on this internet platform with attacks to force to withdraw their units from Afghanistan. He founded this group with another prominent member with criminal background the reper Denis Cuspert known also known like Desso Dog alias Talha. The main topics for this organisation was the support of individual terror agains people who were offending Islam and practising of takfir against moderat Muslims in Germany. Radical opinions of Denis Cuspert and Mohamed Mahmoud were responsible why the mainstream salafists⁷ started to avoid them. Denis Cuspert declared that they do not say the truth about the duty of every muslim to provide jihad because of their fear of government persecution against them.⁸ At the at the beginning of 2012 Mohamed Mahmoud acquired the mosque in Solingen. This mosque became a place where possible suicide attackers inspired by the work of prominent salafi scholar al-Maquidsí met. His most important work is Milatu Ibrahim. In this book he argued that the prophet Ibrahim condemned all servitors, who believed in false idols and declared hatred against them. He considered democracy and secular governments being idols who are oposit to the idea of tawhiid⁹ and and therefore should be excommunicated. The Group has been dissolved after a group of radicals from ProNRW¹⁰ exhibited on 1. 5. 2012 banners with Muhammad caricatures in Solingen and protested against supposed islamisation of Germany in front of the town-hall. This has provoked a group of local salafists, who have gathered on the same place at 10 o'clock on an antidemonstration to attack the ProNRW members with stones. During the following police action whose aim was to rebuild the order the flying stones have hurt the police members. Other riots took part on 5. May 2012 in Bon, when a group of 400 salafist gathered to demonstrate against the ProNRW. Memeber of DWR Abu Abdullah who appealed to chancellor Merkel and the interior minister to stop the ProNRW provocations took part on this demonstration. After that police was attacked. During the police action two policeman were injured with a knife. This incidents led the interior minister Hans - Peter Friedrich to forbid the Millatu Ibrahim organisation on may the twenty ninth. Some Millatu Ibramih members continued their activity under the name Tauhid Germany. Tauhid Germany was spreading jihadist propaganda. It focused on criticisim against the democratic system. This was expressed on videos and different newsletters. German muslims were pictured like victims of government conspiracy indicated that is genocide is planned against them. The most important preacher Abu Ibrahim, elevated the importance of militant jihad and he celebrated famous jihadists. His aim was to recruit mainly youg man to attend the war in Syria. Ideology was similar to Islamic state. This organisation was baned on 26th march 2015. Mohamed Mahmoud and Denis Cuspert went to Egypt. Mohamed Mohmoud was arrested in Turkey with a false Libyan passport in 2013. He has been released in the year 2014 in exchange for imprisoned turkish soldiers. In february he declared his solidarity with IS. He died fighting in Syria probably in november 2016. Denis Cuspert moved from Egypt to Syria in 2013. He publicly sworn allegiance to the Islamic state. On one of the propaganda records of the IS he has shown himself with a cut head of some man. He was killed in 2018 in Syria. Everything is hinting that Mohmoud was encouraging his adherents to go on with the internet propaganda

⁶ Global Islamic Media Front- is an Islamist propaganda organization that is associated with the terrorist group, al-Qaeda, and other jihadist groups

⁷ Political selfists .

⁸ MICHAEL LOGVINOV (2018): Das Radikalisierungsparadigma: Eine analytische Sackgasse der Terrorismusbekämpfung?, p. 15.

⁹ Unification or oneness of God.

¹⁰ Pro NRW was a right-wing political party in Germany taking part in regional elections of North Rhine-Westphalia.

after the ban of Millatu Ibrahim from Germany. Platform An-Nusrah was founded in May 2012 it was a part of the internet strategy. The aim of this platform was to raise money under the cover of some charity projects for jihad in Syria. It was forbidden in 2013. Another prominent salafi jihadist was Abu Walaa, who helped to organise people interested in jihad in Germany to travel to Syria and Iraq. Because of his sympathies to violent ideology of ISIS the prominent purist salafi scholar Abdul Adhim and Abu Hamza tuk disclaimer opinion toward him. He was also in contact with Amis Amri who committed the attack on christmas market in Berlin. He was arrested in 2016 and stands on trial since 2017. He is accused of having supported a foreign terror organization and financing terrorism and organising of an cat of terror which threatens the state.

We love Muhammad profekt. This group has been founded after the ban of DWR. Their mostly known faces were Abu Hamza-Piere Vogel and cameraman Bilal Gümüs. Because of his approval of attacks in Brussels Bilal Gümüs should have been in conflict with Abu Nagi, but it is possible that the real reason for this conflict was the question of managing financial contributions and organisation of DWR. After starting his cooperation with Abu Hamza he abandoned his support fo the IS . The public denial of Islamic State jihad heroification provided by Gümüs and Abu Hamza shows also the Picture of how fractured the salafi community in Germany is and that it is divided in supporters adn oponents of IS an Al-Kaida.¹¹ Gümüs has been arrested in 2018, because of suspicion for having organised the travel of one young jihadist to Syria where he died. This organisation attached to the Lies campaign. The activists were educated online and were concentrated on hand out the Al-sīra.¹² The aim of this campaign is to provide better informations about the life of prophet Muhammad. This should help them to adopt his values.

The most famous terror attacks in Germany inspired by the ideology of the Islamic State committed on German soil are attacks from 2016. The first one was the attack on Sikh Temple in Essen which claimed three victims. The attackers were influenced by the Lies campaign and by agitation of the Abu Walaa group. The second one was the attack on christmas market in Berlin committed by Amis Amri in which 12 people were killed and 67 injured. Amis Amri was even supervised by german authorities, because he was suspicious of organising and act of terror to which he should obtain weapons from french jihadist. In reality, despite that the Landeskriminalamt Nordheim-Westfalen confirmed his aim to provide a suicide attack, police was only able to prove his contates with the drug scene in Germany. Amri was able to escape but he was shot dead in Milan.

The number of songs-the Nasheed, celebrating jihad-on the internet is rising. In these songs people from Germany are called to take part in jihad. This are not only made by prominent preachers but also by not so konown privat persons. For example the former rapper Al-Almani calles in his songs to fight against infidels, he celebrates martyrdom, criticize capitalism, imperialism and calls for liberation of Palestine. Salafism is atractvie mainly to young people to whom it provides clear rules of behavior. It is attractive for uncertain young people, who are often confronted by discrimination with the german majority. The young prefer the salafi ideology because it offers arguments most suitable for them. Salafists and salafi-jihadist are offering them what they are desiring for. Saudi Arabia togedher with other middle eastern countries provides material support for salafist in Europe. Saudi Arabia is the centre of salafism and provides financial support for organisations like World wide Association for Introducing Islam or Cooperative Office for Call and Guidance in Rabwah/Riad, who are governed by the saudi Ministry of Islamic Affairs.

¹¹ NINA KÄSEHAGE (2019): Salafismus in Deutschland: Entstehung und Transformation einer radikal-islamischen Bewegung, p. 32.

¹² Al-sīra- the traditional Muslim biographies of Muhammad.

2 Classification of islamic movements

Salafists are traditionally divided in purist, politico and jihadist. This classification was created by Quentin Wiktorowicz. This division of salafi movement is the effect of the criticism of the politics of the house of Saud who gave their approval to station US military units on the secret soil of the Arabian peninsula during the first Gulf war, by scholars from the Sahwa (awakening) movement. These scholars were influenced in the 80s by the ideas of the Muslim Brotherhood. The quietest salafists are targeting their attention on missionary activities. They don't believe that western values like democracy are compatible with islam. The spreading of salafi puritanism is connected with activities of absolvents of the islamic universities in Mecca and Medina. These universities are providing religious education even for students from western countries. These students are after their arrival to their countries of origin considered to be religious authorities. In France salafism is spread because of the activities of Abdelkader Bouazin who is a graduate of the university in Medina. In 2004 the estimated number of salafists in France was about 5000 but in 2018 there should be about 30 000 to 50 000 salafists. Salafists in France are influenced by activists from the FIS movement¹³ and by graduates of Saudi Islamic universities, mainly the Medina university. The activities of international muslim authorities who had their lectures in France are of great importance too. These lecturers were mostly from Saudi Arabia, Egypt or Jordan. Like in other countries scholarships for those who were interested in religious education in Saudi Arabia from Saudi government played a key role. Internet plays also a significant part in the growing numbers of salafist in France. Most of them are men from 35 to 50 years old. One third of them are converts from Christian families. In Holland Islamic Foundation Committee of Ahl-al Sunnah was responsible for the success of quietist salafism by providing mosques and chapels in the whole country. The spreading of quietist salafism in Britain was connected with activities of Organisation of Associated Salafi Islamic Societies. Purist salafists are putting emphasis on religious education, purification of creed from common mistakes, they are against political islam and jihadism. The spreading of political salafism in Western Europe is connected in particular with the poll result in Algeria in year 1991 and the victory of FIS what led the army to ban this movement. This caused a civil war in Algeria, but also the influx of radical muslims from North Africa to Europe. Another key factor were the repressions of Saudi Arabia against salafists in the 90s. One of these preachers was Muhammad Surur Zain al-Abidin, who has become an imam in al-Muntada-Moschee, but in 1995 he had to abandon his position because of his critic of regime in Saudi Arabia. In consequence he has founded together with the Algerian Ahmed Boulware the Islamic Studies Centre in Birmingham, al Sunnah journal and their own internet page. In general the supporters of this course accept the politicisation of religion and they understand Islam like a system able to solve political, social and economical problems of muslims.¹⁴ The Swiss convert Nicolas Blancho who founded the Islamic Central Council of Switzerland, or the Belgian Jean-Francois Bastin who founded in year 2004 the Party of young muslims, this party tried to implement Islamic values in Belgian society a better integration of muslims in majority society, were also successful. Part of political activists try to enforce to become successful in politics under the pretext of fighting for the rights of muslims in Europe. They call other muslims to take part on elections in Europe. This change in their refusing of elections is due to the success of salafists in Egypt in year 2011. At the same time there are also political salafists who are influenced by the Muslim League in Mecca, in presence led by Muhammad bin Abdul Karim Issa. This

¹³ The Islamic Salvation Front was an Islamist political party in Algeria. When it appeared to be winning a general election in January 1992, a military coup dismantled the party interned thousands of its officials in the Sahara. It was officially banned two months later.

¹⁴ SAMIR AMGHAR (2014): Quietisten, Politiker und Revolutionäre: Die Entstehung und Entwicklung des salafistischen Universums in Europa, In: Salafismus Auf der Suche nach dem wahren Islam, p. 395.

organisation is under the strong influence of Muslim brotherhood ideology and gives financial support to founding of Islamic libraries, school and mosques. Jihadi salafists refuse cooperation with western countries and they believe that the core of their activities is in the armed jihad. Samir Aghmar distinguishes four types of jihadi salafism. The first not existing today was made of groups who were concentrated on fight against colonialism and the creation of the Islamic state after the defeat of colonial powers. The second one are the jihadist groups with origins in Europe or North America. Activism of this jihadist is based on the situation in Palestine, Syria, Iraq. This current is not only concentrated on overthrowing some government in some Muslim country, but they are aiming on all believers. It is aimed against the political system implemented by the USA after the events of 2001. The armed fight has become global, it is not only focused against one concrete ruler, but it has got the dimension of global struggle against the world order represented by the USA and other western powers. The preferred form of action is suicide attempt. The third current focuses on defence of Muslims, who should according to them be threatened by foreign powers, they believe that the using of violence in fight against the foreign oppressors is legitimate. They are focusing on providing of financial and military help to various militant groups, to support the fight for the world of Islam. These jihadists are fighting a holy war, to liberate the sacred nation, what empowers their feeling of being a part of a bigger role, violence is therefore the form of Muslim resistance.¹⁵ They see their example in the achievements of Afghan fighters from the 80s, this is why they are trying to force the foreign power to capitulate. They are active in countries with clashes between Muslims and non-Muslims like for example Chechnya, Bosnia, Afghanistan. Thousands of foreign fighters in Syria believe in this idea. The fourth form of jihadism is not focused on military fight, but on provoking of unrests in European countries, like for example the burning of codex of laws before town halls in France, or in prompting the creation of Islamic state in Britain, what gives them medial publicity. Sharia 4 founded by Fouad Belkacen played a key role in building a global network with London as its centre. This organisation respected only a state based on sharia. It supported young Belgians to go and fight in Syria on the site of radical salafi-jihadist organisations Jabhat al-Nusra and Islamic state in Iraq. This organisation was banned in year 2012, and the founder of Sharia 4 was arrested in year 2015 under the pretext of having led a terror group whose members were actively involved in fighting in Syria. Some of the home-comers were involved in the terrorist attacks in Paris and Brussels in 2015 and 2016. Fouad Belkacen was sentenced in the year 2015 to eighteen years in prison and in year 2018 deprived of citizenship.

It is clear that the qualification introduced by Wiktorowicz is not sufficient to describe the whole salafi spectrum. This is why Joas Wagemakers by respecting the common disposition specifies currents in the existing disposition of salafi movements. He divides the purist salafist on distanced who are maintaining distance from politics, loyalist who are always prepared to show their support for the ruling regime and propagandists, who see their support for the ruling regimes as their first duty. He divides political salafists on parliamentar who are a part of parliaments and nonparliamentary who are focused on discussions and political activism. He divides jihadi salafists on revolutionaries who prefer to fight jihad against Muslim governments who turned away from Islam. Which is why they should be overthrown and replaced by an Islamic form of government. And globalists who are focusing on attacking the USA and other western countries. They are trying through these attacks to force western governments to stop giving support to dictators in the middle east who from the point of view of the jihadist declined from Islam. For example Klaus Hummel understands that there is a fourth category the Takfir

¹⁵ SAMIR AMGHAR (2014): Quietisten, Politiker und Revolutionäre: Die Entstehung und Entwicklung des salafistischen Universums in Europa, In: Salafismus Auf der Suche nach dem wahren Islam, p. 405.

salfists. Takfir¹⁶ allows to excommunicate a government who is not ruling according to the Quran and Sharia and it is based on secular principles like socialism, liberalism, nationalism. Such a ruler is called taghut- tyrant.

3 Factors of muslims radicalisation in Europe

Because of terror attacks from September 11 2001 and other successful actions in Western Europe for example Madrid 2004, London 2005 the thesis of muslims having some predispositions for radicalisation based on religion became popular. If it was possible to identify these predispositions, it could be possible to uncover the factors of muslim radicalisation. This opened the way to identify some fundamental islam interpretations, in this case salafism had been not only declared to be the main source of radicalisation, but every radicalised muslim has become in the same moment a terrorist. This is in contradiction to studies which prove that not all radicalised muslims are at the same time terrorists. Despite of this salafism is often used as explanation why muslims became terrorists. „Via the term radicalism connection between religious fundamentalism, terrorism and political violence has been established.¹⁷ This means only one. To accomplish terrorists attacks you only have to increase radicalisation. But this is not proven. Radicalisation is the result of concurrence between several factors. For example: rivalry between two religious fractions, feeling of threat from outside connected with need to defend their own group. Radicalisation takes place in mosques also on the level of personal contacts between friends. Schools and playgrounds or flats, whereby the newly radicalised are often more radical than the established religious authorities. One of the young German salafists did not hesitate to denounce the known German founder of the internet page DWR-Die wahre Religion, with the term kafir-heathen. Even the behavior of radicals is changing from extrovert to conspiratorial. Salafism plays a key role in radicalisation of sunni muslims. But we have to answer an important question. Is salafism the only reason for radicalisation of muslims or do we have to consider other important factors. And was Hans Peter Friedrich the former interior minister of Germany right by arguing that every terrorist has a salafi background? And there is also one thing to consider. Most of the terror attacks in Western Europe weren't committed by foreign attackers, but they were committed by people born in Western Europe. They are many forms of muslim religious revival in muslim countries independent of any state control. This is mostly happening in countries where the muslims are a minority surrounded by infidels who are considered by many of them as being hostile towards islam. Islamisation goes in this case with privatisation of religion, creation of closed religious groups and with origination of pseudo ethnic groups s vytvorením or pseudo-ethnic and cultural minorities and believers identify themselves with western form of religiosity or which they start to favor the new form of radical violence represented by al-Qaeda. In Europe neofundamentalism attracts second generation Muslims who have broken with the pristine culture of their parents but do not feel integrated into Western society, although they have mastered its languages and consumption habit. Neofundamentalism also suits Muslim university students and school dropouts, and sometimes former drug addicts, who find in it discipline and a new community.¹⁸ The most formidable supporters of radicalisation are not the grandfathers or fathers but the sons, especially after intelligence services have identified radical tendencies in their elders. Among the younger generations in Europe, jihadists are for the most part young people whose life course has been chaotic and who seek an identity in radical action that they

¹⁶ Takfir or takfeer is concept in Islamist discourse, denoting excommunication, as one Muslim declaring another Muslim as a non-believer (kafir).

¹⁷ MICHAEL LOGVINOV (2018): Das Radikalisierungsparadigma: Eine analytische Sackgasse der Terrorismusbekämpfung?, p. 8.

¹⁸ OLIVER ROY (2013): Globalized Islam: The Search for a New Ummah, p. 270.

have been unable to find elsewhere.¹⁹ Some Muslims, seeing the destruction and oppression in Muslim lands caused by the West, define themselves in contrast to Westerners. They reject this culture as simply justification to maintain the status quo that oppresses them.²⁰ Radicalisation can take place in mosques, but also on the level of informal contacts between friends. Flats and school grounds are often used as places of radicalisation. The important fact we have to consider is that the fresh radicalised individuals are more radical than the established religious authorities. According to French experiences the prisons are the real place where the radicalisation is happening. The reason for this is the fact that mostly young men who can be easily psychically influenced are becoming the target for self-proclaimed radical salafi priests. People who are spreading radical ideas between individuals in prisons are trying to influence the fragile psyche of imprisoned persons. But in the same time they have to avoid the attention of security organs. This is the reason why they are concentrating on small groups of two to three people, they are focusing on immigrants from Maghreb, who are persuaded to be the victims of racism. The role of this mostly self-assigned radical priests is eased by the fact that there aren't enough priests authorised by the French state despite the fact that approximately half of the prisoners are Muslims. Because of missing Muslim priests in French prisons a situation has emerged which allows radical individuals to interpose Islam to prisoners in his radical form. The necessity of hiding from the French security organs is the reason why the preachers of radical Islam are choosing small groups of two or three people to exercise their influence on them. Many foreign experts are arguing that the relationship between jihadism and salafism is much more complicated. There is a difference in understanding of jihad between so-called mainstream salafists²¹ and Wahhabists, who are understanding jihad in meaning of defending Islam and salafi jihadists who legitimise offensive jihad. This salafi jihadist believe that they are promoting jihad even if they are killing innocent people. Cripple and torture of captured enemies is forbidden by the Islamic law as well, even in case when they are sentenced to death by a court of justice. Even if it is necessary to remark that there is no law norm which would forbid the killing of old people, chronic or mentally ill, Christian monks and blind persons who have no weapons and who haven't been proven with the idea of fighting against the Muslims.²² While there is consensus in question of defensive jihad, there are differences in using of some forms of violence and this is why this ideology is of such great value to the so-called neojihadist.

According to Klaus Hummel and Daniela PISOIU their radicalisation is the result of activity of security organs which are too heavily focusing on some group of people in this case Muslims. This leads some of them to the idea of wrongful persecution and this is causing their radicalisation. This is called by them as „as Co-Radikalisierung“. The radicalisation processes are still changing. Because radicalisation is so complicated we are focusing mainly on radicalisation of Muslims, who are living in diaspora in non-Muslim countries mainly in Europe. Young Muslims are often the victims of radicalisation processes. Results of different studies are showing that religiosity and the feeling of discrimination of Muslim community are significant reasons for radicalisation, but the sense of being a part of Muslim community is of much more bigger importance.²³ In case where social exclusion comes together with stigmatization, an explosive situation can originate. When exclusion is accompanied by stigmatization, an explosive mix can result. Groups that are both mistreated and stripped of the political means for expressing their social situation have a tendency either to retreat into

¹⁹ FARHAD KHOSROKHAVAR (2014): Radicalization, p. 74

²⁰ MARC SAGEMAN (2017): Misunderstanding Radicalization, p. 101.

²¹ Political salafists.

²² MILOŠ MENDEL (2010): Ďjihád, islámské koncepce šíření víry, p. 74.

²³ W.FRINDTE – BRAHIM BEN SLAMA – NICO DIETRICH – DANIELA PISOIU – MILENA UHLMANN – MELANIE KAUSCH (2016): Motivationen und Karrieren Salafistischer Dschihadisten, p. 130.

passivity and silence, with an increased risk of engaging in criminal behavior, or to express their revolt through violence, radical islamism being one of these modes of expression.²⁴ Their behavior is marked by many personal problems and by the feeling of estrangement from the majority. Nina Käsehage distinguishes four forms of radicalisation: radicalization based on religion, radicalization based on nationalism, radicalization of some community in diaspora, radicalization like a movement of young muslim people with migrant background, who are living in non-muslim countries.²⁵

Sageman distinguishes four stages of radicalization: moral outrage over current politics and war ideology (the west is at war with islam), personal experiences in unity with this ideology, mobilisation via existing militant networks, using of internet in communication of neo-jihadists.²⁶ The phenomenon of lonely wolves is becoming very important. This phenomenon is characteristic for new islamic radicals. Those are trying to behave introvert. Radicalisation of these individuals isn't happening in big jihadi groups but mostly on individual level or in small groups because they don't consider the existing radical groups as enough activists. Those lone wolves aren't feeling lonely in physical sense. They are feeling as part of a community which is in opposition against the majority society. They believe that this society is hostile towards them. They prefer contacting group members via internet. According to Michail Logvinov german security organs are differing six key factors of radicalisation: salafism and his growing structure, internet and video propaganda, groups of fellows, estrangement from society, terrorist training, social factors.²⁷

Those introduced examples are showing us that radicalisation is a difficult problem which is the result of many individual and collective factors. The NYPD and the danish ministry of the interior have designed relative detailed patterns of muslim radicalisation that can be applied also on radicalisation of muslims in other countries as well. The NYPD model is made of four phases. The first is called the „pre-radicalisation phase“. Individuals who are in this phase are described as mostly young man. They are belonging to the second or third generation of migrants, they are a part of the middle or lower middle class, they have only minimal or no police records, but they are on the way towards radicalisation. In the second phase is the phase of identification. In this phase we can see how individuals start to study salafi creed and they start to create a milieu of people who identify themselves with the radical interpretation of islam. The third phase is the so called indoctrination phase. This phase is characterized by full acceptance of salafi ideology and the radicalised individual has the complete belief about the inevitability of radical action. The fourth so-called jihadist phase is characterised by planning, preparation and execution of acts of violent jihad. This doesn't involve the convertites and it can be used only as a Ex-post mode. This is why we are focusing our attention more on the model of radicalisation introduced by the danish ministry of interior. In this model the radicalisation model goes through four stages as in the NYPD model. Phase one – before radicalisation. This phase is characterised by the identity crisis of muslims. They are feeling discrimination, many personal traumas and missing public discussion about the muslim terrorism in western countries. Second phase – conversion and identification. They are constructing an identity based on religion. In this phase they are starting to identify themselves with the radical interpretation of islam and they identify with its extreme interpretation. They start to accentuate activism and violent jihad. They are criticizing the political approach of western countries towards muslims. Their radicalisation takes place on the internet, in mosques, schools, prisons and so on. The presence of some charismatic leader is characteristic. Phase

²⁴ FARHAD KHOSROKHAVAR(2014): Radicalization, p. 11.

²⁵ NINA KÄSEHAGE (2017): Die gegenwärtige salafistische Szene in Deutschland, p. 37.

²⁶ MARC SAGEMAN (2017): Misunderstanding terrorism, p. 11.

²⁷ MICHAEL LOGVINOV (2017): Radikalisierungsprozesse in islamistischen Milieus. In: KLAUS HUMMEL, MICHAEL LOGVINOV: Gefährliche Nähe. Salafismus und Dschihadismus in Deutschland, p. 117.

three – conviction and indoctrination. Radicalised individuals are starting to isolate themselves from their previous way of living and they are getting more and more identified with the ideas of radical islam. Individuals are travelling to training camps abroad. For example to Pakistan and Afganistan. They believe that you can achieve all the targets only through violent action is necessary. Members are meeting in public spaces like mosques, private houses or places in the country. These meetings are specific by higher rate of security measures. Phase four -action. In this phase the preparation, planning and execution of a violent act is happening. This action goes very fast, all group members or radicalised individuals are determined to execute the violent action. The alienation from the previous life is strengthening. The group leaders are more often traveling abroad. The time of a terrorist attack is being scheduled. Bombs and other things necessary to commit a terrorist attack is being prepared.

Radicalised person can show following features: The denial of shaking hands with people of different creed, abandoning of his actual social and professional environment, attempt to spread his vision of islam between his family members, friends and colleagues, following and spreading of problematic videos on the internet, preferring of violence and threatening with violence toward others with different view, black and white world-view and spreading of conspirations, change in the way how one is dressing, using of salafi language code, using of salafi symbols.²⁸

According to Khosrokhavar, in Western Europe the most formidable supporters of radicalisation are not the grandfathers or fathers but the sons, especially after intelligence services have identified radical tendencies in their elders. Among the younger generation in Europe, jihadists are for the most part (but not entirely) young people whose life course has been chaotic (delinquency, then the adoption of an ideological hard line) and who seek an identity in radical action that they have been unable to find elsewhere.²⁹ In the same time Muslims are driven with the ambition to create the world wide caliphate. He adds, that members of the middle class in Europe are more resistant to radicalisation compared to young people who are facing serious economic problems or suffering by social isolation. This is in contradiction to muslim world where most of the radicalised persons are made of young educated often poor middle class members with university degree. More than a billion people believe in Islam itself and only a few hundred people have committed suicide in a terrorist act. So looking for the answer in Islam does not explain why the overwhelming majority of Muslims do not commit such heinous acts and why non-Muslims do carry them out.³⁰ For example. France contributed with 1910 fighters and Germany with 1050 fighters to civil war in Syria. The hatred against the west is the result of disruption and oppression in muslim countries. Radicals believe that the reason for this lies in broad acceptance of western values based on individualism, hedonism and consumer way of life. They are preferring traditional values in opposition towards western ideas. And it is the traditional form of islam which should intercede these values to them. What is seen in the west like a suicide attack, they are celebrating like an act of martyrdom in an attempt to defend some endangered community. There is nothing mediaeval on it, it is simply only denial of unpopular elements of western culture.³¹ In this context the idea introduced by Olivier Roy about the relationship between religion and the state in muslim countries is interesting. He is talking about the specific relationship between secular regimes and religion. These governments are supporting conservative towards state loyal form of religion. Bundesamt für Verfassungsschutz mentions following factors responsible for radicalisation of an individual: weak identity, meagre sense about his own value, experience with social

²⁸ Bundesamt für Verfassungsschutz (2019): Salafismus in Deutschland missionierung-und jihad, p. 13.

²⁹ FARHAD KHOSROKHAVAR (2014): Radicalization, p. 74.

³⁰ MARC SAGEMAN (2017): Misunderstanding terrorism, p. 100.

³¹ MARC SAGEMAN (2017): Misunderstanding terrorism, p. 101.

exclusion, no perspective, poor knowledge about islam, the appetite for an adventure, wrong financial situation.³²

Despite the growing number of salafists in Germany and the presence of foreign IS fighters emphasised by media who came from Germany. Fighters without salafi background have outnumbered german salafists. The fight against the oppressive Syrian regime was the key motivation for the german fighters who fought the war in Syria. Salafism is not the reason for jihadism. The reasons are: religious conflicts in muslim countries, war on terror. War on terror is believed to be the war against Islam an traditional behavior paradigm based on Quran. The real motivation is in the fellowship and compassion with suffering muslims, who have become target of aggression and of course exaggerated fundamentalism. Jihadist all over the world are motivated by popular belief in martyr death in islam to take part in wars in Bosnia, Chechnya and Afghanistan .

Radicalisation is influenced also by this factors: mosques, internet, informal salafi milieus and Co-radicalisation. For a mosque to be considered being salafi it must fulfil this conditions. It must be acknowledged by the Council of Senior Scholars, Saudi Arabia highest religious body. A mosque must have a library written mostly by salafis scholars. Regular religious meetings of saude schoolars have to take part in this mosque.³³

Empiric data do not verify the opinion of former interior minister Hans Peter Friedrich, that every terrorist has salafi background. But a great part of jihadist are salafi. Despite of this, the probability that a Muslim who goes to a salafi mosque and because of his indoctrination by salafi doctrine becomes active jihadist is bigger than with some muslim who goes in to a regulary mosque. Alexander Heerlein supports this opinion by result of a research on 60 jihadist, on which their adherence to a mosque they have been attended could be certified. Previously the number of participants was 110, but because of the accurate identification to some mosque they number had to be reduced to 60. Those jihadist attended 30 mosques, but only four of them could be clearly defined like jihadi or jihadi-salafi mosques. 22 jihadis were regularly attending salafi mosques. This is a small number but it shows that compared with the number of salafist in Germany the possibility that someone who goes regularly to a salafi mosque becomes an active jihadist is bigger than in other mosques.³⁴ This comes from the conservative interpretation of sharia and literate understanding of Quran together with feeling of the adherence to a chosen group. This creates basis for radicalism and extremism. The probability for radicalisation in salafi mosques is bigger, but not as big and therefore isn't suprising, that most muslims have no salafi background.

Via internet the salafists present them self like the only form of Islam free of every forbidden religious innovation. This message is performed in a form which is visually attractive. Internet propaganda in Germany is focused on conversion to Islam and the war in Syria. „Based on the reality , that Abu Talhaal-Almani and many other preachers of jihadi worldview interposes on social networks their message in an effective multimedial coat he influences many young people, who are fascinated by depiction of war, violence and martyrdom.³⁵ Internet pages are often in several languages and they are focusing on young people. Philipp Holtamm defines three main attributes of salafi presence on the internet. Salafi symbols placed in where the salafi videos are being made. Rituals to create mikro and makro hierarchies.

³² Salafismus in deutschland missionierung-und jihad, München (2019), p. 13.

³³ HEERLEIN ALEXANDER (2014): Salafistische“ Moscheen-ort des Gebets oder eine Brutstätte für dschihadistische Muslime. In: KLAUS HUMMEL– MICHAEL LOGVINOV: Gefährliche Nähe. Salafismus und Dschihadismus in Deutschland, p. 167.

³⁴ HEERLEIN ALEXANDER (2014): Salafistische Moscheen-ort des Gebets oder eine Brutstätte für dschihadistische Muslime. In: KLAUS HUMMEL – MICHAEL LOGVINOV: Gefährliche Nähe. Salafismus und Dschihadismus in Deutschland, p. 168.

³⁵ NINA KÄSEHAGE (2019): Salafismus in Deutschland: Entstehung und Transformation einer radikal-islamischen Bewegung, p. 49.

Makrohierarchies are originating from presentation of personalities who have influence on salafi scene known as emirs and sheikhs. Microhierarchies which are originating on the level of individual salafi activist according to their attitude to different salafi branches. Using of german-arabic slang is of great importance. Creation of ways how to behave, which comes from God and which can not be put to question.³⁶

RAND-Corporation characterizes in a study on fifteen cases from Great Britain the role of internet as following:

- a) Internet creates more opportunities for radicalisation.
- b) Internet works as some kind of room where individuals can find ideas supported with other individuals with the same world-view.
- c) Internet accelerates the process of radicalisation.
- d) Internet , enables radicalisation without any physical contact.
- e) Internet enlarges the possibility for self radicalisation.³⁷

Many individuals in the west are suffering by social isolation. Many individuals in the West suffer from anomie and the deterioration of social bonds find on the jihadist Web a particularly attractive community, inasmuch as it provides an intense sense of belonging, the sense that existence acquires meaning in the struggle against a perfidious enemy (the West), and above all that, in fighting the evil West they will expel from their own souls the share of the devil that has found its way in.³⁸

Salafi propaganda on the internet attracts young people by promising group identity, clear rules, acknowledgement and paradise. Internet pages salafimedia.com in English language and salaf.de in German language. Salf.de has quietistic orientation. Platforms like milatu-ibrahim.com and salafimedia.de were because of their content forbidden by a decree of the interior ministry. Salafimedia.de draw its content mainly from salafimedia.com. The texts were calling the believers to hatred against unbelievers to prevent the damnation. Good muslims have to educate to know how to avoid polytheism. Every believer who reaches, after a time this kind of education, will understand that it is his duty to hate unbelievers and that he must do everything to accomplish islamic jurisprudence all over the world. Whereby the unbelievers are not on the same level with believing muslims. The internet page were full of callings to militant jihad. Any denying of Jihad was meant to be an attack against the belief of every true Muslim.

Salaf.de is still an existing internet platform, supporters of which are fighting for sharia law to be introduced in every muslim country. This internet page is connected with purist salafism. Communication of purist salafists is based on the doctrine of secret advice. It means that the rulers are not openly criticised but they are being advised in private. Purists salafist are engaged in arguments with all salafi currents because they believe to be the only one representing and guarding the true religious doctrine. Their texts are of wahhabi origine and translated in German. Despite the fact that the principle of hostile behavior towards unbelievers can be found also found there only the scholars have the right to say who is or is not an unbeliever. It is forbidden for people without any religious education determine who is or is not a true believer to prevent any tensions between muslims.

The environment of informal salafi milieus is very colorful. It consists of islamists, jihadists, salafist. It is made of mosques, small groups, internet platforms, with one common idea, that they are representing the only true Islam. Hierarchical structure and coordination of individual members is not characteristic for informal milieus. On the contrary this milieus have

³⁶ PHILIPP HOLTSMANN (2019): Salafismus.de –Internetaktivitäten deutscher Salafisten. In: THORSTEN GERALD SCHNEIDERS: Salafismus in Deutschland Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung, p. 253.

³⁷ <https://www.rand.org/randeurope/research/projects/internet-and-radicalisation.html>

³⁸ FARHAD KHOSROKHAVAR (2014): Radicalization, p. 74.

weak organizational structure and very informal hierarchical structure. Separate groups with similar notions have supraregional connections. It is possible due to internet and international Islamic seminars. Youtube is full of videos authors of which express their opinions on different topics. Thanks to these seminars „Lerne den Islam seminaren" the connection between salafists from the whole Germany became possible. These meetings helped to create a network of contacts between salafists from the whole country, common ways of behaviour and a specific way of speech. Salafi ideological fragments therefore create the minimal common factor which can not hide differences in their approach to using violence. The fact that different groups are labeled as extremist and salafist is used by salafi populist, who are using enemy feeling of the majority society. They are using actions of security organs or radical right groups to create a picture of Islam persecuted by the west. It has become easier to become part of salafi community because of using of German language.

Co-radicalisation is an unintended result, based on reactions of different social actors, for example of government, on radicalisation of some group of citizens, in this case of Muslims in Germany. This form of radicalisation consists of different measures whose side effect is only the strengthening of radicalisation. It creates a new Islamic community with determination towards the majority in this case German society. The victims of this are often in this case Muslims with moderate social beliefs who are in this way forced to support arguments about defence of the wider Muslim community.

Conclusion

Salafism is a conservative and dynamic movement within the Sunni Islam based on a fundamentalist interpretation of the Quran and Sharia. The number of adherents in Germany grew up from 3800-4500 members in the time of 2011-2013 to 11300 members in the year 2018 it is estimated that at the number at the beginning of 2019 grew up to 11500 members. Compare to France there were 5000 salafists in 2004 but in 2018 the number of salafists is estimated between 30 000 to 50 000. Responsible for this success are Islamic fundamentalists from Northern Africa and the Middle East together with Afghan veterans and preachers educated in Saudi Arabia. Today the salafi scene is being dominated by European preachers, often converts. Their religious education is not on the same level as of those prominent salafi authorities, but they are able to communicate their ideas in the language of the country they are living in what helps to overcome the language differences between different ethnic groups who proclaim to be Muslim. Salafi use to gain new adherent in mosques but informal contacts are significant too. Informal radicalisation can be provided on informal level in cafes on playgrounds, private parties. Internet is playing significant role in this process therefore the German government banned internet platforms like milatu-ibrahim.com and salafimedi.de. Co-radicalisation plays a great role, this happens when state institutions put pressure on some community and this growing pressure is the reason for growing radicalisation. Even moderate Muslims are affected and because of this forced to give their support to help defend the Muslim community. It is clear that salafism plays an important part in radicalisation but it is not the only source of Muslim radicalisation, many radicals have criminal past. War conflicts in Muslim countries are also often the source of radicalisation. The most important salafi jihadi organisations in Germany were Milatu Ibrahim, DAWA FFM, and the group of the preacher Abu Waala. The DWR movement underwent much more complicated development. Previously an organisation focused on spreading of Islam has changed to an organisation supporting radical interpretation of takfir and jihadi salafism what led the prominent movement member Abu Hamza to split from his mother organisation and founding of his own movement AZP. Later this movement ceased to exist and Abu Hamza became once again a member of DWR until it has been banned by German authorities. This shows his ambivalent attitude towards violence, which is typical for salafi jihadists.

References:

1. DANTSCHKE CLAUDIA (2014): Lasst Euch nicht radikalieren !-Salafismus in Deutschland. In THORSTEN GERALD SCHNEIDERS: Salafismus in Deutschland Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung. Duisburg: transcript Verlag, 2014, pp. 171-186. ISBN 978-3-7328-2711-4.
2. MARWAN ABOU TAAM, CLAUDIA DANTSCHKE, MICHAEL KREUTZ, ALADDIN SARHA (2016): In JANUSZ BIENE , CHRISTOPHER DAASE , JULIAN JUNK , HARALD MÜLLER: Salafismus und Dschihadismus in Deutschland Ursachen, Dynamiken , Handlungsempfehlungen. Freiburg am Mein: Campus Verlag, 2016, pp. 79-115. ISBN 9783593506371
3. DIRK BAEHR (2014): Dschihadistischer Salafismus in Deutschland. In THORSTEN GERALD SCHNEIDERS: Salafismus in Deutschland Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung. Duisburg: transcript Verlag, 2014, pp. 231-250. ISBN 978-3-7328-2711-4.
4. FARSHID OLAF (2014): Salafismus als politische Ideologie. In BEHNAM SAID, HAZIM FOUAD : Salafismus auf der Suche nach dem wahren Islam. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder GmbH, 2014, pp. 160-192. ISBN-978-3-451-33296-8
5. GHARAIBEH MOHAMMAD : Zur Glaubenslehre des salafismus In BEHNAM SAID, HAZIM FOUAD (2014): Salafismus auf der Suche nach dem wahren Islam. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder GmbH, 2014, pp. 106-131. ISBN-978-3-451-33296-8
6. GARBERT MATHIAS (2014): Allahs fehlgeleitete Söhne-untersuchung radikalisierungsfördernder Argumentationsstrukturen auf salafistischen Internetseiten. In: KLAUS HUMMEL , MICHAEL LOGVINOV: Gefährliche Nähe. Salafismus und Dschihadismus in Deutschland. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014, pp. 261-278. ISBN-13: 978-3838205694
7. GÖRKE ANDREAS UND MELCHERT CHRISTOPHER (2014): Was wir wirklich über die frommen Altvorderen und ihre Vorstellungen vom islamischen Recht wissen können. In THORSTEN GERALD SCHNEIDERS: Salafismus in Deutschland Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung. Duisburg: transcript Verlag, 2014, pp. 27-41. ISBN 978-3-7328-2711-4.
8. HEERLEIN ALEXANDER (2014): „Salafistische“ Moscheen-ort des Gebets oder eine Brutstätte für dschihadistische Muslime. In: KLAUS HUMMEL , MICHAEL LOGVINOV: Gefährliche Nähe. Salafismus und Dschihadismus in Deutschland. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014. pp. 155-181. ISBN-13: 978-3838205694
9. HOLTSMANN PHILIPP (2014) : Salafismus.de –Internetaktivitäten deutscher Salafisten. In: THORSTEN GERALD SCHNEIDERS: Salafismus in Deutschland Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung. Bielfeld: transcript Verlag, 2014. pp. 251-276. ISBN 978-3-7328-2711-4.
10. HUMMEL KLAUS, KAMP MELANIE, SPIELHAUS RIEM, STETTEN LINA – MARAIKE, ZICK ANDREAS (2016): Datenlage und Herausforderungen empirischer Forschung. In: JANUSZ BIENE, CHRISTOPHER DAASE, JULIAN JUNK, HARALD MÜLLER: Salafismus und Dschihadismus in Deutschland Ursachen, Dynamiken , Handlungsempfehlungen. Freiburg am Mein: Campus Verlag, 2016, pp. 43-77. ISBN 978-3-593-50637-1
11. LOGVINOV MICHAEL (2014): Radikalisierungsprozesse in islamistischen Milieus: Erkenntnisse und weiße Flecken der Radikalisierungsforschung. In: KLAUS HUMMEL , MICHAEL LOGVINOV : Gefährliche Nähe. Salafismus und Dschihadismus in Deutschland. Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014, pp.113-131. ISBN-13: 978-3838205694

12. LOGVINOV MICHAEL(2018) : Das Radikalisierungsparadigma: Eine analytische Sackgasse der Terrorismusbekämpfung?. Wiesbaden: Springer VS, 2018. ISBN-13: 978-3658207151
13. KÄSEHAGE NINA (2019): Salafismus in Deutschland: Entstehung und Transformation einer radikal-islamischen Bewegung. Berlin: LIT Verlag, 2019. ISBN-13: 978-3643143044.
14. KÄSEHAGE NINA (2018): Die gegenwärtige salafistische Szene in Deutschland. Berlin: LIT Verlag, 2018 , ISBN9783643140005
15. FARHAD KHOSROKHAVAR (2017): Radicalization. New York: New Press, 2017. ISBN: 1620972689
16. NEDZA JUSTYNA(2014) : Salafismus Überlegungen zur Schärfung einer Analysekatgorie. In: BEHNAM SAID, HAZIM FOUAD: Salasismus auf der Suche nach dem wahren Islam. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder GmbH, 2014, pp. 80-105. ISBN-978-3-451-33296-8
17. MARIELLA OURGHI,SUSANE SCHRÖTER,CHRISTOPH GÜNTER,NINA WIEDL(2016): Dsihadistische Rechtsfertigungsnarrative und ihre Angriffsflächen. In JANUSZ BIENE, CHRISTOPHER DAASE , JULIAN JUNK , HARALD MÜLLE : Salafismus und Dschihadismus in Deutschland Ursachen, Dynamiken, Handlungsempfehlungen. Freiburg am Mein: Campus Verlag, 2016, pp.159-198. ISBN 978-3-593-50637-1
18. PISOIU DANIELA & HUMMEL KLAUS (2014): Das konzept der„Co-radikalisierung“ am Beispiel des Salafismus in Deutschland. In: KLAUS HUMMEL, MICHAEL LOGVINOV: Gefährliche Nähe. Salafismus und Dschihadismus in Deutschland Stuttgart: ibidem-Verlag, 2014, pp. 183-197. ISBN-13: 978-3838205694
19. ROY OLIVIER (2013): Globalized Islam: The Search for a New Ummah. London: COLUMBIA UNIV PR, 2006. ISBN 9781850655985
20. SAMIR AMGHAR (2014) : Quietisten, Politiker und Revolutonäre: Die Entstehung und Entwicklung des salafistischen Universums in Europa. In: Behnam T. Said, Hazim Fouad: Salafismus Auf der Suche nach dem wahren Islam. Freiburg in Breisgau: Verlag Herder GmbH, 2014, pp. 381-410. ISBN: 978-3-451-33296-8
21. SAGEMAN MARC (2016): Misunderstanding Terrorism. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2016. ISBN 9780812248890
22. WIEDL NINA UND BECKER CARMEN (2014): Populäre Prediger im deutschen Salfismus. In: THORSTEN GERALD SCHNEIDERS Salafismus in Deutschland Ursprünge und Gefahren einer islamisch-fundamentalistischen Bewegung. Duisburg: transcript Verlag, 2014, pp.187-215. ISBN 978-3-7328-2711-4
23. WIEDL NINA (2014): Geschichte des Salafismus in Deutschland. In Salasismus auf der Suche nach dem wahren Islam. Freiburg im Breisgau: Verlag Herder GmbH, 2014, pp. 411-441. ISBN-978-3-451-33296-8
24. INES VON BEHR, ANAIS REDING, CHARLIE EDWARDS, LUKE GRIBBON (2013): Radicalisation in the digital era. [Cited 26. 5. 2020.] Aviable online: <https://www.rand.org/randeurope/research/projects/internet-and-radicalisation.html>
25. Bundesamt für Verfassungsschutz (2019): Salafismus in Deutschland Missionierung und Jihad. [online]. [Cited 26. 5. 2020.] Aviable online: <https://www.verfassungsschutz.de/embed/broschuere-2019-05-salafismus-in-deutschland-missionierung-und-jihad.pdf>

Contact:

Mgr. Peter Šadlák

Základná škola

Školská 235/10

01701 Považská Bystrica

Slovenská republika

e-mail: petersadlak8@gmail.com

SERVICE FAILURE AND CUSTOMER RESPONSE

Thomas O. Uitz^a – Heinrich Pfriemer^b

^a Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: thomas.uitz@gmx.at

^b Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: heinrich.pfriemer@sap.com

Abstract: This paper is supposed to provide an overview of the types of service failures and customer responses. Articles and papers from leading journals have been included in that research as well as scientific books. A service failure is a critical and unavoidable situation for every organisation. There are different types and categories of service failures. Customers respond to service failures differently and can also be clustered in different types with unique expectations. It is absolutely key to recognise the service failure as such and respond quickly in an appropriate manner in order to avoid negative word of mouth and make the customer satisfied again.

Key words: Customer Relationship Management, Service Marketing, Service Failure

JEL: M1, M3, O3

Introduction

Service failures are a common phenomenon and happen all the time. Companies want to provide best in class service recovery to gain customer satisfaction and even foreseeing future failures. That is essential to avoid customers to switch companies and brands. It is riskier in an online environment of losing a customer than in a brick-and-mortar environment. There is no physical interaction and without that the advantage of social engagement could ease the tension.

According to Palmer most goods depend on service-based actions that grant an added-value which is regarded as a marketing advantage.¹ Services are different in terms of tangibility, perishability and variability.² Lovelock and Wright noted that service delivery is hard to capture due to the intangible nature.³ Kotler defines service as an intangible entity exchanged between at least two parties, with no party need to own a product at the end of the exchange.⁴ Scholars describe five key distinguishing characteristics of services:⁵

- Heterogeneity
- Inseparability
- Intangibility
- Ownership
- Perishability

Services cannot be seen or touched before they are bought.⁶ Bateson noted that intangibility is most important characteristic of a service.⁷ Kotler and Armstrong define

¹ PALMER, A. (2014): Principles of services marketing.

² KOTLER, P. (2003): A framework for marketing management.

³ LOVELOCK, C., WRIGHT, L. (2002): Principles of Service Marketing and Management.

⁴ KOTLER, P. (2003): A framework for marketing management; FISK, R.P. et al. (1993): Tracking the evolution of the services marketing literature. *Journal of retailing*, 69(1), pp.61-103.; SOLOMON, M. R., STUART, E. W. (2006): *Marketing: Real people, real choices*; PALMER, A. (2014): Principles of services marketing.

⁵ *Ibidem*.

⁶ ZEITHAML, V. et al. (2006): *Services Marketing: Integrating Customer Focus Across the Firm*.

⁷ BATESON, G. (1979): "Why we need service marketing?", pp. 131-46.

inseparability as the inability to separate the service from the service provider.⁸ Due to the impact of the human factor a consistent service standardisation can be extremely difficult.⁹ Rushton and Carson underline the importance of perishability because a service cannot be produced before it is required.¹⁰ Gummesson criticised that, and argued that service can be stored in the same way as e.g. procedures, equipment and staff are stored with an emergency hospital.¹¹ According to Lovelock and Gummesson the absence of ownership stresses the nature of service for consumers and there is no involvement in the product, only in the service.¹²

1 Service failure

Tate et al. describe the service failure in an online environment as a lack of quality in a customer's mind.¹³ Service failure may lead to consumer rejection.¹⁴ Online shoppers face different online service failures in contrast to offline consumers.¹⁵ According to Maxham and Netemeyer, consumers may have similar experiences of service failure efforts and failure severity have a massive impact on consumer satisfaction that potentially lead to negative WOM and reduced loyalty.¹⁶ Kim and Ulgado found out that failure severity has an adverse effect on a consumer's repurchase intention.¹⁷

Service providers are supposed to solve the failures to avoid negative consequences, such as negative WOM, retaliation and brand or company switching.¹⁸

The service failure and service recovery experience are referred to a five-stage procedure, where consumer perception is related with certain process stages and that understanding the consumer is about recognizing the different:¹⁹

1. service failure happens
2. recovery expectations arise
3. provision of recovery strategies happens
4. evaluation of recovery is in place
5. post-recovery behaviour emerges

2 Types of service failure

The service marketing literature acknowledge five types of service failures:²⁰

- service provider fails due to slow or unavailable service
- service providers react to a request
- unasked actions by the service provider

⁸ KOTLER, P., ARMSTRONG, G. (2010): Principles of marketing (13th ed.).

⁹ LASHLEY, C. (1998): Matching the management of human resources to service operations, pp. 24-33.

¹⁰ RUSHTON, A.M., CARSON, D.J. (1985): The marketing of services: managing the intangibles, pp. 19-40.

¹¹ GUMMESSON, E. (2000): Services Marketing Self-Portraits: Introspections, Reflections, and Glimpses from the Experts, pp. 133-52.

¹² LOVELOCK, C., GUMMESSON, E. (2004): Whither services marketing?, pp. 20-41.

¹³ TATE, M. et al. (2014): A typology of technological enablers of website service failure prevention, p. 78.

¹⁴ LIU, B. S. et al. (2000): After-service response in service quality assessment: a real-time updating model approach, p. 160-177.

¹⁵ KELLEY, S. W. et al. (2005): Typologies of e-commerce retail failures and recovery strategies, p. 280-292.

¹⁶ MAXHAM, J.G. III., NETEMEYER, R.G. (2002): A longitudinal study of complaining customers' evaluations of multiple service failures and recovery efforts, pp. 57-71.

¹⁷ KIM, N., ULGADO, F. M. (2012): The effect of on-the-spot versus delayed compensation: the moderating role of failure severity. pp. 158-167.

¹⁸ GREGOIRE, Y. et al.. (2009): When customer love turns into lasting hate, pp. 18-32.

¹⁹ GREWAL, D. et al. (2008): The effect of compensation on repurchase intentions in service recovery, pp. 424-434.; MOHR, L. A. et al. (2006): Online service failure, consumer attributions and expectations, pp. 453-458.

²⁰ BITNER, M.J. (1990): Evaluating service encounters: The effects of physical surroundings and employee responses, 69-82.; KELLEY, S.W. et al. (1993): A typology of retail failures and recoveries, pp. 429-452; HOFFMAN, D. et al. (1995): Tracking service failures and employee recovery efforts, pp. 49-61.

- problematic customers
- uncooperative customers

Keaveney (1995) differentiate between two types of service failures:²¹

- Core service: Problems that happen due to technical issues with the service, such as billing errors or service mistakes
- Service encounter failure: When the service provider does not care or show unsuitable behaviour.

According to Lin, a service provider fails if the customer finds the method of serving unacceptable.²² Two categories of service provider failures have been described:²³

- outcome-oriented
- process-oriented

An outcome-oriented failure describes what the customers get out from the service and the process-oriented failure is about the manner how the service provider handles the situation.²⁴ Outcome-oriented failures are major reasons why consumers switch the service provider because satisfaction was not re-established.²⁵ However, costumers are more interested in the results of a service recovery than in the process as such.²⁶ An outcome-related service failure (OSRF) is about an economic loss and a process-related service failure (PSRF) is about a social loss for the consumer.²⁷

Meuter et al. describe four other types of service failures:²⁸

- Technical failures: e.g. website does not work
- Process failures: e.g. order has not been delivered
- Poor design: e.g. the navigation within the website is complicated
- Customer-originated failures: e.g. they forgot the log-on data

Holloway and Beatty classified six service failures related to the online business:²⁹

- delivery
- website design
- customer service
- payment
- security

According to Holloway and Beatty online retailers need to give consumers the opportunity to complain via e-mail, chats, forums or toll-free phone numbers.³⁰ Service recovery strategies are different to strategies in brick and mortar stores³¹ due to missing human interaction elements in an online environment.³²

²¹ KEAVENEY, S.M. (1995): Customer switching behavior in service industries: an exploratory study, pp. 71-82.

²² LIN, W.B. (2006): Correlation between personality characteristics, situations of service failure, customer relation strength and remedial recovery strategy, pp.55-88.

²³ KEAVENEY, S.M. (1995): Customer switching behavior in service industries: an exploratory study, pp. 71-82.

²⁴ WEUN, S. et al. (2004): The impact of service failure severity on service recovery evaluations and post-recovery relationships, pp.133-146.

²⁵ KEAVENEY, S.M. (1995): Customer switching behavior in service industries: an exploratory study, pp. 71-82.

²⁶ DUFFY, J.A.M. et al. (2006): Banking customers' varied reactions to service recovery strategies. pp. 112-132.

²⁷ SMITH, A. et al. (1999): A model of customer satisfaction with service encounters involving failure and recovery, pp. 356-372.

²⁸ MEUTER, M.L. et al., (2000): Self -service technologies: understanding customer satisfaction with technology-based service encounters, pp.50-64.

²⁹ HOLLOWAY, B.B., BEATTY, S.E. (2003): Service failure in online retailing. A recovery opportunity, pp. 92-105.

³⁰ Ibidem.

³¹ FORBES, L.P. et al. (2005): Typologies of e-commerce retail failures and recovery strategies, pp. 280-292.

³² BIJMOLT, T.H.A. et al. (2014): Effects of complaint behaviour and service recovery satisfaction on consumer intentions to repurchase on the internet. pp. 608-628.

Moreover, three different types of online service failures were described by Tan et al..³³

- informational failures: e.g. providing incomplete information that negatively impacts the service.
- functional failures: e.g. the provided functionalities are unable to support consumers.
- system failures e.g. an expected online function (“notification”) does not work.

3 Response to service failures

Service failure is appraised in two stages,³⁴ however, it might possible that they appear simultaneously although the stages are supposed to happen subsequent.³⁵ Sweeny described in the crisis decision theory are more general theory how people react to negative events but it also corresponds to the appraisal structure.³⁶

In the primary stages, the customers evaluate the severity of a service failure,³⁷ either monetary or non-monetary losses are expected.³⁸ The severity of a service failure rises with the loss the consumer experience.³⁹

Customers want to explain why a service failure happens.⁴⁰ Hess et al. characterizes three attribution dimensions:⁴¹

- controllability attributions: the level of degree the customer can influence the service failure.
- stability attributions: the service failure is regarded as temporary or permanent
- globality attributions is the service failure specific or more general

Customers with a short past transaction history tend to get more dissatisfied after a service failure occurred than customer with a long past transaction history.⁴² Solomon et al. described customers with a long past transaction history as more relaxed because they have more experience with the handling of a service failure by the company.⁴³ The more consumers think that a service failure was uncontrollable, the more they will evaluate the service positive form the service provider.⁴⁴

According to Voorhees et al. most of the consumers experiencing a service failure never complain about it.⁴⁵ That is a huge issue for three main reasons:

³³ TAN, C. W. et al. (2011): Understanding e-Service failures: formation, impact and recovery.

³⁴ KIM, M.G. et al. (2010): The relationship between consumer complaining behavior and service recovery: An integrative review, pp. 975-991.

³⁵ LAZARUS, R. S. (1991): Emotion and Adaptation

³⁶ SWEENY, K. (2008): Crisis decision theory: Decisions in the face of negative events, 61-76.

³⁷ KIM, M.G. et al. (2010): The relationship between consumer complaining behavior and service recovery: An integrative review, pp. 975-991

³⁸ SMITH, A. et al. (1999): A model of customer satisfaction with service encounters involving failure and recovery, pp. 356-372.

³⁹ HESS, R.L. et al. (2003): Service failure and recovery: The impact of relationship factors on customer satisfaction, 127-145.

⁴⁰ BITNER, M.J. (1990): Evaluating service encounters: The effects of physical surroundings and employee responses

⁴¹ HESS, R.L. et al. (2003): Service failure and recovery: The impact of relationship factors on customer satisfaction, 127-145.

⁴² BOULDING, W. et al. (1993): A dynamic process model of service quality: From expectations to behavioral intentions, pp. 7-27.

⁴³ SOLOMON, M.R. et al. (1985): A role theory perspective on dyadic interactions: The service encounter, pp. 99-111.

⁴⁴ HESS, R.L. et al. (2003): Service failure and recovery: The impact of relationship factors on customer satisfaction, 127-145.

⁴⁵ VOORHEES, C.M. et al. (2006): A voice from the silent masses: An exploratory and comparative analysis of noncomplainers, pp. 514-527.

1. The service provider had no chance to solve the problem of the consumer⁴⁶ and also has the risk to lose the consumer.⁴⁷
2. As a result of negative WOM to friends, family and other consumers the reputation of a company may suffer dramatically.⁴⁸
3. The company has a serious disadvantage because the information is missing what went wrong and how the process might have been improved.⁴⁹

Svari et al. characterised a service failure as unavoidable and it may have a negative impact on overall customer satisfaction.⁵⁰ When an “expectation-disconfirmation” situation happened, it is getting even worse.⁵¹ Gelbrich describe emotions experienced after a service failure as anger, frustration, disappointment, discontent and helplessness.⁵² According to Grégoire et al. even long-standing consumers may take revenge after experience a bad service.⁵³

Angry and frustrated customers are more like to express their negative experience via WOM to family, friends and other consumers what is a serious problem for companies.⁵⁴ Usually, customer do not want to quite the relationship with the company after experiencing a service failure.⁵⁵ After a bad service experience most of the customers tend not to complain,⁵⁶ but share their bad experience through online channels where the companies have limited control only.⁵⁷ The large majority of consumers do not complain because it is too much trouble or makes no sense in their view.⁵⁸ However, there are different ways how customer react to service failures.⁵⁹ Dissatisfied customers take no action, or explore other opportunities and may switch to another service provider.⁶⁰

Singh identified four groups of dissatisfied consumers:⁶¹

- Passives
- Voicers
- Irates
- Activists

⁴⁶ SMITH, A. et al. (1999): A model of customer satisfaction with service encounters involving failure and recovery, pp. 356-372.

⁴⁷ EVANSCHITZKY, H. et al. (2011): Will you tolerate this? The impact of affective commitment on complaint intention and post-recovery behavior, pp. 410-425.

⁴⁸ BOUGIE, R. et al. (2003): Angry customers don't come back, they get back: The experience and behavioural implications of anger and dissatisfaction in services, pp. 377-393.

⁴⁹ MICHEL, S. et al. (2009): Why service recovery fails: Tensions among customer, employee, and process perspectives, pp. 253-273.

⁵⁰ SVARI, S. et al. (2010): A DIP -construct of perceived justice in negative service encounters and complaint handling in the Norwegian tourism industry, pp. 26-45.

⁵¹ OLIVER, R. L. (1989): Processing of the satisfaction response in consumption: A suggested framework and research propositions, pp. 1-16.

⁵² GELBRICH, K. (2010): Anger, Frustration, and helplessness after service failure: coping strategies and effective informational support, pp. 567-585.

⁵³ GREGOIRE, Y. et al. (2009). When customer love turns into lasting hate, pp. 18-32.

⁵⁴ GELBRICH, K. (2010): Anger, Frustration, and helplessness after service failure: coping strategies and effective informational support, pp. 567-585.

⁵⁵ VOORHEES, C.M. et al. (2006): A voice from the silent masses: An exploratory and comparative analysis of noncomplainers, pp. 514-527.

⁵⁶ CHELMINSKI, P., COULTER, R.A. (2011): An examination of consumer advocacy and complaining behaviour in the context of service failure, pp.361-370.

⁵⁷ LÓPEZ-LÓPEZ, I. et al. (2014): When sharing consumption emotions with strangers is more satisfying than sharing them with friends, pp.475-488.

⁵⁸ CHAHAL, H., DEVI, P. (2015): Consumer attitude towards service failure and recovery in higher education, pp. 67-85.

⁵⁹ VOINEA, L. et al. (2011): Foodstuff Consumption Culture Among New Generation of Consumers From Romania, pp. 438-450.

⁶⁰ LOVELOCK, C. et al. (2015): Services Marketing: An Asia-Pacific and Australian Perspective.

⁶¹ SINGH, J. (1990b): Voice, exit, and negative word-of-mouth behaviours, pp. 1-15.

Passive consumers may not take any action. It is also very unlikely that they spread negative WOM. Voicers are quite the opposite and they will complain but their behaviour is still business friendly. Negative WOM is also very unlikely. Irates will complain and express their dissatisfaction through different channels by negative WOM. The chance is also very high that they will switch to other brands and companies. Activists tend to express their negative experience to everybody, but they are still kind of loyal and want to have some positive outcome from their complaint.⁶²

The probability that a consumer complains about a bad service is determined by personal factors like emotional intelligence as well as self-efficacy.⁶³

Conclusion

Service failures are unavoidable. They refer to situations in which the perception of the service does not meet the customer's expectations. It is vital for organisations to recognise service failures and categorise them. Customers react differently and there is no "one size fits all" solution. There are some actions that are very important to solve the situation: speed and compensation. A quick response is key, and customers want to have a compensation for their issue. The results of a service failure might be very dangerous and expansive for the company. An inappropriate service recovery strategy may lead to dissatisfied customers who are willing to spread negative word of mouth. Therefore, it is key to identify the service failure and prepare the service providers for that sensitive situation to achieve a win-win situation.

Referencies:

1. BATESON, G. (1979): "Why we need service marketing?", in Ferrell, O.C., Brown, S.W. and Lamb, C.W. (eds.), *Conceptual and Theoretical Developments in Marketing*, American Marketing Association, Chicago, IL, pp. 131-46.
2. BITNER, M.J. (1990): Evaluating service encounters: The effects of physical surroundings and employee responses. *Journal of Marketing*, 54, 69-82.
3. BIJMOLT, T.H.A., HUIZINGH, E.K.R.E., KRAWCZYK, A. (2014): Effects of complaint behaviour and service recovery satisfaction on consumer intentions to repurchase on the internet. *Internet Research*, 24(5), pp. 608-628.
4. BOUGIE, R.; PIETERS, R., ZEELENBERG, M. (2003): Angry customers don't come back, they get back: The experience and behavioural implications of anger and dissatisfaction in services. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 31, pp. 377-393.
5. BOULDING, W., KALRA, A., STAELIN, R., ZEITHAML, V. (1993): A dynamic process model of service quality: From expectations to behavioral intentions. *Journal of Marketing Research*, 30, 7-27.
6. CHELMINSKI, P., COULTER, R.A. (2011): An examination of consumer advocacy and complaining behaviour in the context of service failure. *Journal of services marketing*, 25(5), pp. 361-370.
7. Duffy, J.A.M., Miller, J.M., Bexley, J.B. (2006): Banking customers' varied reactions to service recovery strategies. *International Journal of Bank Marketing*, 24(2), pp. 112-132.
8. EVANSCHITZKY, H., BROCK, C., BLUT, M. (2011): Will you tolerate this? The impact of affective commitment on complaint intention and postrecovery behavior. *Journal of Service Research*, 14, 410-425.

⁶² SINGH, J. (1990b): Voice, exit, and negative word-of-mouth behaviours, pp. 1-15.

⁶³ TSARENKO, Y., SSTRIZHAKOVA, Y. (2013): Coping with service failures: The role of emotional intelligence, self-efficacy and intention to complain, pp. 71-92.

9. FISK, R.P., BROWN, S.W., BITNER, M.J. (1993): Tracking the evolution of the services marketing literature. *Journal of retailing*, 69(1), pp. 61-103.
10. FORBES, L.P., KELLY, S.W., HOFFMAN, K.D. (2005): "Typologies of e-commerce retail failures and recovery strategies", *Journal of Services Marketing*, Vol. 19, No. 5, pp. 280-292.
11. GELBRICH, K. (2010): "Anger, Frustration, and helplessness after service failure: coping strategies and effective informational support", *Journal of the Academy of Marketing Science*, Vol. 38, No. 5, pp. 567-585.
12. GRÉGOIRE, Y., TRIPP, T.M., LEGOUX, R. (2009): When customer love turns into lasting hate: The effects of relationship strength and time on customer revenge and avoidance. *Journal of Marketing*, 73(6), pp. 18-32.
13. GREWAL, D., ROGGEVEEN, A.L., TSIROS, M. (2008): "The effect of compensation on repurchase intentions in service recovery", *Journal of Retailing*, Vol. 84, No. 4, pp. 424-434.
14. GUMMESSON, E., (2000): in FISK, R.P., GROVE, S.J. AND JOHN, J. (eds.): *Services Marketing Self-Portraits: Introspections, Reflections, and Glimpses from the Experts*, American Marketing Association, Chicago, IL, pp. 133-52.
15. HESS, R.L., GANESAN, S., KLEIN, N.M. (2003): Service failure and recovery: The impact of relationship factors on customer satisfaction. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 31, 127-145.
16. HOFFMAN, D., KELLEY, S., ROTALSKY, H. (1995): "Tracking service failures and employee recovery efforts", *Journal of Services Marketing*, Vol. 9, No. 2, pp. 49-61.
17. HOLLOWAY, B.B., BEATTY, S.E. (2003): "Service failure in online retailing. A recovery opportunity", *Journal of Service Research*, Vol. 6, No. 1, pp. 92-105.
18. KELLEY, S.W., HOFFMAN, K.D., DAVIS, M.A. (1993): A typology of retail failures and recoveries. *Journal of retailing*, 69(4), pp. 429-452.
19. KELLEY, S. W., FORBES, L. P., HOFFMAN, K. D., (2005): Typologies of e-commerce retail failures and recovery strategies. *Journal of Services Marketing*, 19(5), pp. 280-292.
20. KIM, N., ULGADO, F. M., (2012): The effect of on-the-spot versus delayed compensation: the moderating role of failure severity. *Journal of Services Marketing*, 26(3), pp. 158-167.
21. KIM, M.G., WANG, C., MATTILA, A.S. (2010): The relationship between consumer complaining behavior and service recovery: An integrative review. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 22, 975-991.
22. KOTLER, P. (2003): *A framework for marketing management* (2 nd ed.). Upper Saddle River, (NJ): Prentice Hall.
23. KOTLER, P., ARMSTRONG, G. (2010): *Principles of marketing* (13th ed.). London: Pearson education.
24. LASHLEY, C. (1998): Matching the management of human resources to service operations. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 10(1), pp. 24-33.
25. LAZARUS, R. S. (1991): *Emotion and Adaptation*: New York: Oxford University Press.
26. LEE, C., UCHENNA, E., NDUBISI, N. (2011): Analyzing key determinants of online repurchase intentions. *Asia Pacific Journal of Marketing and Logistics*. 23, 200-221.
27. LIU, B. S., SUDHARSHAN, D., HAMER, L. O. (2000): After-service response in service quality assessment: a real-time updating model approach. *Journal of Services Marketing*, 14(2), pp. 160-177.

28. LÓPEZ-LÓPEZ, I., RUIZ-DE-MAYA, S., WARLOP, L. (2014): When sharing consumption emotions with strangers is more satisfying than sharing them with friends. *Journal of Service Research*, 17(4), pp. 475-488.
29. LOVELOCK, C., GUMMESSON, E., (2004): Whither services marketing? In search of a new paradigm and fresh perspectives. *Journal of service research*, 7(1), pp. 20-41.
30. LOVELOCK, C., PATTERSON, P., WIRTZ, J. (2015): *Services Marketing: An Asia-Pacific and Australian Perspective* (6 th ed.) Melbourne, VIC.: Pearson Australia.
31. MAXHAM, J.G. III., NETEMEYER, R.G. (2002): "A longitudinal study of complaining customers' evaluations of multiple service failures and recovery efforts", *Journal of Marketing*, Vol. 66, No. 4, pp. 57-71.
32. MEUTER, M.L., OSTROM, A.L., ROUNDTREE, R.I., BITNER, M.J. (2000): Self - service technologies: understanding customer satisfaction with technology-based service encounters. *Journal of marketing*, 64(3), pp.50-64.
33. MICHEL, S., BOWEN, S., JOHNSTON, R. (2009): Why service recovery fails: Tensions among customer, employee, and process perspectives. *Journal of Service Management*, 20 (3), 253-273.
34. MOHR, L. A., HARRIS, K. E., BERNHARDT, K. L. (2006): Online service failure, consumer attributions and expectations. *Journal of Services Marketing*, 20(7), pp. 453-458.
35. PALMER, A. (2014): *Principles of services marketing* (7 th ed.). Hill Education.
36. RUSHTON, A.M., CARSON, D.J. (1985): The marketing of services: managing the intangibles. *European Journal of Marketing*, 19(3), pp. 19-40.
37. SINGH, J., (1990b): Voice, exit, and negative word-of-mouth behaviours: An investigation across three service categories. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 18(1), pp.1-15.
38. SMITH, A., BOLTON, R., WAGNER, J. (1999): "A model of customer satisfaction with service encounters involving failure and recovery", *Journal of Marketing Research*, Vol. 36, No. 3, pp. 356-372.
39. SOLOMON, M. R., STUART, E. W. (2006). *Marketing: Real people, real choices* (6th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
40. SOLOMON, M.R., SURPRENANT, C.F., CZEPIEL, J.A., GUTMAN, E.G. (1985): A role theory perspective on dyadic interactions: The service encounter. *Journal of Marketing*, 4, 99-111.
41. SVARI, S., SVENSSON, G., SLÄTTEN, T., EDVARDSSON, B. (2010): A DIP - construct of perceived justice in negative service encounters and complaint handling in the Norwegian tourism industry. *Managing Service Quality: An International Journal*, 20(1), pp. 26-45.
42. SWEENY, K. (2008): Crisis decision theory: Decisions in the face of negative events. *Psychological Bulletin*, 134, 61-76.
43. TAN, C. W., BENBASAT, I., CENFETELLI, R. T. (2011): Understanding e-Service failures: formation, impact and recovery. In *Proceedings of the Special Interest Group on Human-Computer Interaction (SIGHCI)*. Paper 5. <http://aisel.aisnet.org/sighci2011/5>.
44. TATE, M., NILI, A., GABLE, G. G. (2014): A typology of technological enablers of website service failure prevention. *Wellington, PACIS 2014 Proceedings*, p. 78.
45. TSARENKO, Y., STRIZHAKOVA, Y. (2013): Coping with service failures: The role of emotional intelligence, self-efficacy and intention to complain. *European Journal of Marketing*, 47(1/2), pp. 71-92.
46. VOINEA, L., PAMFILIE, R., ONETE, B. (2011): Foodstuff Consumption Culture Among New Generation of Consumers From Romania. Case study: Students of The

Bucharest Academy of Economic Studies. *Studia commercialia Bratislavensia*; Scientific journal of Faculty of Commerce, University of Economics in Bratislava, 4(15), pp. 438-450.

47. VOORHEES, C.M., BRADY, M.K., HOROWITZ, D.M. (2006): A voice from the silent masses: An exploratory and comparative analysis of noncomplainers. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 34, 514-527.
48. WEUN, S., BEATTY, S.E., JONES, M.A. (2004): The impact of service failure severity on service recovery evaluations and post-recovery relationships. *Journal of Services Marketing*, 18(2), pp. 133-146.
49. ZEITHAML, V., BITNER, M., GREMLER, D. (2006): *Services Marketing: Integrating Customer Focus Across the Firm*, McGraw-Hill Irwin, NY.

Contacts:

Mag. Thomas O. Uitz, MBA

Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovak Republic
e-mail: thomas.uitz@gmx.at

Mag. (FH) Heinrich Pfriemer

Faculty of International Relations
University of Economics in Bratislava
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava 5
Slovak Republic
e-mail: heinrich.pfriemer@sap.com

HODNOTENIE EFEKTIVITY ROZVOJOVEJ SPOLUPRÁČE SLOVENSKEJ REPUBLIKY ¹

EVALUATION OF SLOVAK DEVELOPMENT COOPERATION EFFECTIVENESS

Natália Zagoršeková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: natalia.zagorsekova@euba.sk

Abstract: Príspevok sa venuje téme efektivity rozvojovej spolupráce a jej konkrétnemu stavu v podmienkach slovenskej rozvojovej spolupráce. Cieľom tohto príspevku je zhodnotiť efektívnosť rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky a popísať systém hodnotenia rozvojovej spolupráce. Slovensko, aj na základe odporúčaní OECD, prechádza na nový systém evaluácie rozvojových projektov a zvyšuje dôraz na túto časť rozvojovej politiky. Výsledky tejto zmeny však ešte nie sú viditeľné a teda nie je možné vyhodnocovať efektívnosť. Problémom, ktorý je vo fáze riešenia, sú chýbajúce merateľné ukazovatele pre takéto hodnotenie.

Kľúčové slová: rozvojová spolupráca, efektívnosť, evaluácia, Slovensko

JEL: F63, O19L

Abstract: The paper deals with the topic of the effectiveness of development cooperation and its specific state in the conditions of Slovak development cooperation. The aim of this paper is to evaluate the effectiveness of development cooperation of the Slovak Republic and to describe the system of evaluation of development cooperation. Slovakia, also on the basis of OECD recommendations, is moving to a new system of evaluation of development projects and is increasing the emphasis on this part of development policy. However, the results of this change are not yet visible and therefore it is not possible to evaluate the effectiveness. The problem that is in the solution phase is the lack of measurable indicators for such an evaluation.

Key words: development cooperation, effectiveness, evaluation, Slovakia

JEL: F63, O19L

Úvod

Nerovnomerný sociálny a ekonomický vývoj jednotlivých štátov počas ich histórie znamená v súčasnosti stav, v ktorom sú rozdiely v priemernej životnej úrovni obyvateľov rôznych štátov často diametrálne odlišné. Táto skutočnosť, spolu s presadzovaním vlastných ekonomických a politických záujmov, viedla tzv. rozvinuté štáty k aktívnemu prístupu k tomuto problému, a to v podobe rozvojovej pomoci, resp. rozvojovej spolupráce.

Hoci je prax rozvojovej spolupráce medzi štátmi stabilnou súčasťou zahraničnej politiky, neustále nastoľovanou otázkou je efektívnosť rozvojovej spolupráce pre rozvojové štáty a ich obyvateľov. Zambijská ekonómka a známa kritička rozvojovej pomoci Dambisa Moyo² vo svojej knihe spomína najmä vytvorenie závislosti rozvojových ekonomík na príleve peňazí zo zahraničia, hrozbu korupčného správania a lokálnych konfliktov či oslabenie domácej

¹ Tento príspevok bol vypracovaný v rámci grantu EU v Bratislave č. I-20-104-00: „Rozvojová spolupráca Európskej únie s vybranými regiónmi“.

² MOYO, D. (2010): Dead Aid: Why Aid Is Not Working and How There Is a Better Way for Africa.

občianskej spoločnosti. Podľa tejto autorky rozvojová pomoc neprispieva k ekonomickému rastu a môže pôsobiť inflačne a negatívne ovplyvniť exportné sektory rozvojových ekonomík (tzv. holandská choroba).

Ku kritikom rozvojovej pomoci môžeme zaradiť aj ekonóma Williama Easterlyho,³ ktorý však na rozdiel od Moyo navrhol zmeny v systéme rozvojovej spolupráce pre dosiahnutie lepšieho výsledku pre obyvateľov rozvojových štátov. Rozvojová pomoc má byť podľa neho založená na spätnej väzbe od beneficentov a donori musia prevziať zodpovednosť za konkrétne výsledky svojej činnosti.

Práve z tejto myšlienky pramení v súčasnosti veľmi jasný dôraz poskytovateľov rozvojovej pomoci na merateľnosť výsledkov ich činnosti a výsledky dosiahnuté za vynaložené finančné prostriedky z rozvinutých štátov.

Cieľom tohto príspevku je zhodnotiť efektivitu rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky a popísať systém hodnotenia rozvojovej spolupráce. Pri hodnotení slovenskej rozvojovej spolupráce vychádzame najmä z oficiálnych dokumentov Ministerstva zahraničných vecí a európskych záležitostí SR a hodnotení Výboru OECD pre rozvojovú pomoc. Analyzujeme tiež dostupné evaluácie ukončených projektov podporených z prostriedkov slovenskej rozvojovej spolupráce.

1 Efektivita rozvojovej spolupráce

Hodnoteniu efektivity rozvojovej spolupráce sa venovali Chirino, Melián a Valdivielso,⁴ ktorí konštatujú, že rozvojová pomoc nie je efektívna ani v zlepšovaní makroekonomických ukazovateľov (napr. ekonomický rast), ani v zlepšovaní sociálnych ukazovateľov (stredoškolská dochádzka).

K opačnému záveru vzhľadom na ukazovateľ ekonomického rastu prišli Hansen a Tarp.⁵ Nielenže potvrdili pozitívny vzťah medzi rozvojovou spoluprácou a ekonomickým rastom, ale tiež poukázali na to, že pozitívny vzťah je zachovaný aj v prípade prijímajúcich krajín s nedemokratickým politickým režimom.

Práve pozitívne prepojenie medzi demokratickosťou režimu krajiny prijímajúcej rozvojovú pomoc a jej efektivitou konštatujú v štúdiu pre Svetovú banku autori Dollar a Pritchett.⁶ Tento vzťah vnímajú aj donori, keďže podľa Neumayera⁷ v projektovej fáze uprednostňujú krajiny s demokratickými režimami, právnym štátom a dobrou správou vecí verejných.

Podobne Headey⁸ skúmal efektivitu rozvojovej pomoci na ukazovateľ ekonomického rastu, pričom zistil, že multilaterálna rozvojová spolupráca je efektívnejšia ako bilaterálna. Tento jav pripisuje najmä tomu, že multilateralita zmiernuje negatívne javy spojené s bilaterálnou rozvojovou spoluprácou, ktorá je často poskytovaná viac ako nástroj pre dosiahnutie geopolitických záujmov donorskej krajiny.

Problémom pri multilaterálnej rozvojovej spolupráci však môže byť koordinácia rozvojových politík niekoľkých donorov. Práve nedostatok koordinácie označil za problém Lawson,⁹ ktorý ale skúmal nedostatok koordinácie na efektivitu rozvojovej spolupráce na príklade USA a spolupráce viacerých rozvojových aktérov.

³ EASTERLY, W. (2006): Why Doesn't Aid Work?

⁴ CHIRINO, J. B. – MELIÁN, J. M. B. – VALDIVIELSO, M. W. (2006): Analysis of the effectiveness of official development assistance.

⁵ HANSEN, H. – TARP, F. (2000): Aid Effectiveness Disputed.

⁶ DOLLAR, D. – PRITCHETT, L. (1998): Assessing Aid: What Works, What Doesn't, and Why.

⁷ NEUMAYER, E. (2003): The Pattern of Aid Giving: The Impact of Good Governance on Development Assistance, s. 96-97.

⁸ HEADEY, D. (2005): Foreign Aid and Foreign Policy: How donors undermine the effectiveness of overseas development assistance.

⁹ LAWSON, M. L. (2013): Foreign Aid: International Donor Coordination of Development Assistance.

Boone¹⁰ sa zaoberal otázkou efektivity rozvojovej spolupráce vzhľadom na režim prijímajúcej krajiny a zistil, že liberálne demokracie dosahujú lepšie výsledky, napríklad v ukazovateli detskej úmrtnosti. Napriek tomu ale tvrdí, že väčšina prostriedkov je využívaná najmä politickými elitami v rozvojových krajinách.

Rozsiahla štúdia Goldina, Rogersa a Sterna¹¹ venovaná vývoju efektivity rozvojovej spolupráce za druhú polovicu 20. storočia konštatuje neustále zvyšovanie efektivity rozvojovej spolupráce. Tento pozitívny výsledok je ale doplnený upozornením o nerovnomernosti pokroku medzi jednotlivými rozvojovými regiónmi, ale tiež medzi skúmanými oblasťami rozvoja.

2 Rozvojová spolupráca Slovenskej republiky

Slovenská republika sa počas svojej krátkej existencie od roku 1993 v oblasti rozvojovej spolupráce pretransformovala z prijímajúcej krajiny na donora. Táto zmena súvisela najmä s integráciou Slovenska do multilaterálnych zoskupení, najmä do Organizácie pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD) a do Európskej únie (EÚ).

Počiatky slovenskej rozvojovej spolupráce sa spájajú so vznikom SlovakAid pod Ministerstvom zahraničných vecí SR a začatím poskytovania rozvojovej pomoci v roku 2003. Neskôr, v roku 2007 vznikla na Ministerstve zahraničných vecí SR samostatná Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu (SAMRS), slovenská rozvojová pomoc ale naďalej pracuje so značkou SlovakAid. Dôležitým krokom pre rozvoj slovenskej rozvojovej spolupráce bolo po desiatich rokoch od vzniku SlovakAid prijatie Slovenska za plnoprávneho člena Výboru OECD pre rozvojovú pomoc (DAC OECD). Ide o zoskupenie 30 najvýznamnejších poskytovateľov rozvojovej pomoci a fórum pre spoluprácu a hodnotenie rozvojových politík jednotlivých členských štátov.¹²

Slovenská bilaterálna rozvojová spolupráca je založená na strednodobých stratégiách na 5-ročné obdobia, v súčasnosti je v platnosti Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce na roky 2019 – 2023.¹³ Tá určuje predovšetkým teritoriálne a sektorové priority slovenskej rozvojovej spolupráce. Programovými krajinami pre Slovensko sú Keňa, Moldavsko a Gruzínsko, k teritoriálnym prioritám však patria aj partnerské regióny, a to Západný Balkán, Východné partnerstvo EÚ, východná subsaharská Afrika, Blízky východ a Afganistan. Sektorové priority slovenskej rozvojovej pomoci sú previazané s Cieľmi udržateľného rozvoja OSN, konkrétne Kvalitné vzdelávanie, Dobré zdravie, Dobrá správa vecí verejných a budovanie občianskej spoločnosti, Potravinová bezpečnosť a poľnohospodárstvo, Infraštruktúra a udržateľné využívanie vodných zdrojov a Podpora tvorby trhového prostredia.

Cieľom Slovenska je dostať sa na úroveň poskytovania 0,33 % GNI do roku 2030.¹⁴ Podľa najnovších údajov poskytla Slovenská republika v roku 2018 rozvojovú pomoc vo výške 133 miliónov USD, čo predstavuje 0,13 % hrubého národného príjmu (GNI). Väčšina slovenskej rozvojovej pomoci je poskytovaná multilaterálne, v roku 2017 to bolo až 70 %. Hlavnou organizáciou, cez ktorú Slovensko poskytuje multilaterálnu rozvojovú pomoc je Európska únia, ktorej podiel bol až 86 %. Bilaterálna rozvojová pomoc, ktorá tvorí 30 % celkovej rozvojovej pomoci SR, smerovala v roku 2017 najmä na Ukrajinu, do Kene, Južného Sudánu, Srbska a Sýrie.¹⁵

¹⁰ BOONE, P. (1996): Politics and the Effectiveness of Foreign Aid.

¹¹ GOLDIN, I. – ROGERS, H. – STERN, N. (2002): The Role and Effectiveness of Development Assistance: Lessons from World Bank Experience.

¹² MZVaEZ SR (2018): Rozvojová politika SR..

¹³ MZVaEZ SR (2019): Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky na roky 2019 – 2023.

¹⁴ Európsky parlament (2015): Uznesenie Európskeho parlamentu z 19. mája 2015 o financovaní rozvoja.

¹⁵ OECD (2019): Slovak Republic.

3 Hodnotenie efektivity rozvojovej spolupráce

Rozvojová spolupráca Slovenskej republiky je hodnotená dvojako. Prvým hodnotením rozvojovej spolupráce je hodnotenie systému jej poskytovania, hodnotenie rozvojových politík a programov, ktoré pre jednotlivé členské štáty vykonáva Výbor OECD pre rozvojovú pomoc. Toto hodnotenie je vykonávané pre každého člena približne raz za päť rokov. Medzi aktuálne hodnotenými krajinami v roku 2019 je aj Slovensko.¹⁶

Obsahom samotnej hodnotiacej správy slovenskej rozvojovej spolupráce nie je hodnotenie jej efektivity, ktorého predpokladom by bolo určenie merateľných výsledkov. V hodnotení sa však nachádza 13 odporúčaní, z ktorých tri sa týkajú práve nedostatočného systému merateľných ukazovateľov a externej evaluácie. Slovensko nemá definované merateľné strategické ciele, avšak systém nezávislého posudzovania aktivít sa postupne buduje. Podobne nedostatočne hodnotí OECD aj efektivitu a merateľnosť cieľov v oblasti humanitárnej pomoci, ktorá však patrí viac do kompetencie Ministerstva vnútra SR.¹⁷

Druhá úroveň hodnotenia slovenskej rozvojovej spolupráce prebieha v rámci vnútornej organizačnej štruktúry, a to hodnotením jednotlivých projektov, či už pri posudzovaní projektových zámerov, alebo po ich ukončení. Orgánom zodpovedným za evaluáciu rozvojových projektov je Odbor rozvojovej spolupráce a humanitárnej pomoci na Ministerstve zahraničných vecí a európskych záležitostí SR. Tento odbor v spolupráci so SAMRS vyberá externých posudzovateľov jednotlivých projektov, pričom rozpočet na evaluáciu projektov bol výrazne navýšený v roku 2018 na 150 000 EUR. Podľa výročnej správy SAMRS za rok 2018 však tieto prostriedky neboli vôbec čerpané. Výsledky nového systému evaluácie teda zatiaľ nie sú dostupné.¹⁸

Dostupné správy o hodnotení projektov sú výsledkom evaluácií pred zmenami zavedenými v roku 2017. V šiestich správach možno nájsť hodnotenia viacerých ukončených projektov SlovakAid. Hlavným hodnoteným kritériom v týchto správach je hlavný cieľ projektu, pričom v mnohých prípadoch nejde o merateľné ciele. Hodnotitelia projektov pri hodnotení vychádzali z osobnej návštevy projektov v rozvojových krajinách a projektovej dokumentácie poskytnutej SAMRS alebo realizátormi projektov. Práve podpora od realizátorov projektov nebola vždy zabezpečená, čo sťažovalo prácu hodnotiacich tímov.¹⁹

Zmeny v evaluácii projektov zo strany SlovakAid vychádzajú jednak z odporúčaní DAC OECD, ako aj z požiadaviek doterajších hodnotiteľov. Pozitívom je deklarovaný dôraz na zlepšenie systému evaluácie projektov, podporený aj navýšením prostriedkov alokovaných na tento účel. Samotnú podobu nového systému hodnotenia však v tejto chvíli ešte nie je možné analyzovať.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo na základe údajov subjektov slovenskej rozvojovej spolupráce zhodnotiť efektivitu rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky a popísať systém hodnotenia rozvojovej spolupráce. Okrem domácich zdrojov sme sa tiež opierali o hodnotenie Výboru OECD pre rozvojovú pomoc, ktorého je Slovensko členom. Článok sa venuje tiež analýze dostupných evaluácií ukončených projektov podporených z prostriedkov slovenskej rozvojovej spolupráce.

Hodnotenie efektivity rozvojovej pomoci sa postupne dostáva do povedomia odborníkov, ako aj donorov, ktorí požiadavku efektivity postupne zaraďujú do svojich rozvojových politík. Výnimkou v tomto trende nie je ani Slovenská republika.

¹⁶ OECD (2019): OECD Development Co-operation Peer Reviews: Slovak Republic 2019.

¹⁷ Ibid, s. 70.

¹⁸ Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu (2019): Výročná správa rozpočtovej organizácie - Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu za rok 2018.

¹⁹ SlovakAid (2020): Evaluácie projektov.

Požiadavka efektivity sa objavuje nielen v hodnotení OECD, ale aj v interných dokumentoch. Jej nevyhnutným predpokladom je vytvorenie systému evaluácie projektov na základe merateľných ukazovateľov. Slovenská rozvojová spolupráca aktuálne navýšila objem prostriedkov na evaluáciu a vytvára jej podmienky. Do budúca teda bude možné hodnotiť aj efektivitu rozvojovej spolupráce SR, v súčasnosti je však toto úsilie iba na začiatku.

Referencie:

1. BOONE, P. (1996): Politics and the Effectiveness of Foreign Aid. In: *European Economic Review*, roč. 40, č. 2, s. 289-329.
2. DOLLAR, D. – PRITCHETT, L. (1998): *Assessing Aid: What Works, What Doesn't, and Why*. Policy Research Working Paper 2772.
3. EASTERLY, W. (2006): Why Doesn't Aid Work? [online]. In: *Cato Unbound*, 2. 4. 2006. [Citované 3. 4. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.cato-unbound.org/2006/04/02/william-easterly/why-doesnt-aid-work>.
4. Európsky parlament (2015): *Uznesenie Európskeho parlamentu z 19. mája 2015 o financovaní rozvoja*. [online]. 19. 05. 2015. [Citované 17. 02. 2020.] Dostupné na internete: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0196_SK.html.
5. GOLDIN, I. – ROGERS, H. – STERN, N. (2002): *The Role and Effectiveness of Development Assistance: Lessons from World Bank Experience*. Washington D. C.: World Bank.
6. HANSEN, H. – TARP, F. (2000): Aid Effectiveness Disputed. In: *Journal of International Development*, roč. 12, č. 3, s. 375-398.
7. HEADEY, D. (2005): *Foreign Aid and Foreign Policy: How donors undermine the effectiveness of overseas development assistance*. CEPA Working Papers Series WPO52005.
8. CHIRINO, J. B. – MELIÁN, J. M. B. – VALDIVIELSO, M. W. (2006): Analysis of the effectiveness of official development assistance. In: *Atlantic Review of Economics*, 2006, roč. 5, č. 12, s. 1-21.
9. LAWSON, M. L. (2013): *Foreign Aid: International Donor Coordination of Development Assistance*. CRS Report for Congress R41185.
10. MOYO, D. (2010): *Dead Aid: Why Aid Makes Things Worse and How There Is Another Way for Africa*. New York: Penguin Books, 2010. ISBN 978-0141031187.
11. MZVaEZ SR (2018): *Rozvojová politika SR*. [online]. 15. 03. 2018. [Citované 16. 02. 2020.] Dostupné na internete: https://www.mzv.sk/zahranicna_politika/slovenska_rozvojova_spolupraca-rozvojova_politika_sr.
12. MZVaEZ SR (2019): *Strednodobá stratégia rozvojovej spolupráce Slovenskej republiky na roky 2019 – 2023*. [online]. 30. 01. 2019. [Citované 16. 02. 2020.] Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/strednodoba_strategia_rozvojovej_spoluprace_sr_2019-2023.pdf.
13. NEUMAYER, E. (2003): *The Pattern of Aid Giving: The Impact of Good Governance on Development Assistance*. Londýn: Routledge, 2003. ISBN 978-0415298117.
14. OECD (2019): *OECD Development Co-operation Peer Reviews: Slovak Republic 2019*. Paríž: OECD Publishing. ISBN 978264312937.
15. OECD (2019): *Slovak Republic*. [online]. 2019. [Citované 30. 03. 2020.] Dostupné na internete: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/77bf5d3c-en/index.html?itemId=/content/component/5e331623-en&_csp_=b14d4f60505d057b456dd1730d8fcea3&itemIGO=oecd&itemContentType=chapter
16. SlovakAid (2020): *Evaluácie projektov*. [online]. 2020. [Citované 03. 03. 2020.] Dostupné na internete: <https://www.slovakaid.sk/sk/novinky-informacie/evaluacie-projektov>.

17. Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu (2019): Výročná správa rozpočtovej organizácie - Slovenská agentúra pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu za rok 2018. [online]. 2019. [Citované 17. 02. 2020.] Dostupné na internete: https://www.slovakaid.sk/sites/default/files/pouzivatelia/Sabina%20Slim%C3%A1kov%C3%A1/vyrocn%C3%A1_sprava_2018_final.pdf.

Kontakt:

Ing. Natália Zagoršková, PhD.

Fakulta medzinárodných vzťahov

Ekonomická univerzita v Bratislave

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovenská republika

e-mail: natalia.zagorsekova@euba.sk

INTERCULTURAL MEDIATION IN THE CONTEXT OF SLOVAKIA

Katarina Zamborova

Faculty of Applied Languages, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovak Republic, e-mail: katarina.zamborova@euba.sk

Abstract: Today's society calls for conflict resolution through intercultural mediation, which is a relatively young discipline in Slovakia. It is based on resolving a conflict between cultures through a third party – an intercultural mediator, who needs to have communication and language skills as well as knowledge of cultures, psychology and sociology to name a few. Slovakia has become an attractive country for foreigners to live/work in the last few decades, so the foreigners interact with native Slovaks and different nationalities on an everyday basis. Since assimilation into a new culture(s) is not easy, the role of intercultural mediation resolving conflicts is useful. This article stems from an interview with Dr. Kutlik, who is the pioneer in intercultural mediation in Slovakia and who has worked to bring it to international level with dedication and passion.

Key words: intercultural mediation, Slovakia

JEL: J 52, J 61

Introduction

We live in a cosmopolitan world. In this day and age people are moving from their home countries, exploring new horizons in new cultures, and meeting new people. The Slovak Republic is not an exception. With its size of 49 034 km² and 5 443 120 inhabitants,¹ there is a population of 82% Slovaks; 8% Hungarian; 2% Romany; less than 1% each for Czech, Ruthenian, Ukrainian, German, Polish, Russian; and 6% other and not declared.² Even with the diverse population, Slovakia has the best results among Visegrad countries (Slovakia, Czech Republic, Poland, Hungary) in the International Peace & Security category in the Good Country Index study on V4 Countries Comparison.³

The number of immigrants to Slovakia is increasing; in 2013, an additional 5149 immigrants came to the country, while in 2017 the number grew to another 7188 new aliens.⁴ Because of these diversities, conflicts can lead to prejudice and discrimination⁵ - issues such as between the culture of the majority of Slovak and Romany minority in the Slovak schools which call for inclusion⁶. These interactions can lead to the need for **intercultural mediation** to facilitate understanding of these changes for more productive outcomes.

¹ ŠSTATISTICKÁ ROČENKA Slovenskej Republiky/STATISTICAL YEARBOOK of the Slovak Republic. (2018), p. 49.

² ŠSTATISTICKÁ ROČENKA Slovenskej Republiky/STATISTICAL YEARBOOK of the Slovak Republic. (2018), p. 75.

³ ČIEFOVÁ, M. – GODA, N. (2019). Good Country Index – V4 Countries Comparison, p. 17.

⁴ ŠSTATISTICKÁ ROČENKA Slovenskej Republiky/STATISTICAL YEARBOOK of the Slovak Republic. (2018), p. 77.

⁵ EUROPEAN COMMISSION. (2019). Special Eurobarometer 493. Discrimination in the European Union. <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2251>

⁶ JURSOVÁ ZACHAROVÁ, Z. et al. (2019). Postoje, inklúzia a predsudky v slovenských školách.

The main goal of the article is to present a mind map as an outcome of an interview with Dr. Kutlik, who is a groundbreaker on the topic in Slovakia. This article also defines intercultural mediation from different perspectives.

1 Intercultural mediation

Intercultural mediation is a main scope of interest of scholars globally (see Irishkanova et al., 2004⁷; Davidheiser, 2005⁸; Byram, 2006⁹; Lussier, 2007¹⁰). Intercultural mediation was considered as a process of negotiation originally.¹¹ Later, the object of mediation was not only to negotiate but also to gather and structure information, identify interests, and clarify options. The focus lies not on right or wrong solutions but on the problem-solving process itself.¹² Moreover, intercultural mediation as a process of promoting a pluralistic society based on cooperation, reciprocity, co-existence and integration while members from different and diverse cultural and ethnic groups/communities foster connectedness and identification with their primordial groups to nurture meaningful life both at micro and macro societal levels.¹³ Nevertheless, the mediation process is a unique convergence that can (re)shape participants' lifeworlds, namely values, beliefs and principles by forming new social spaces of engagement through reciprocal communication and understanding. In this context, mediators help parties from different cultural contexts understand one another by becoming aware of their own biases toward processes, persons, behaviors and outcomes and engage in effective communication and action.¹⁴

Intercultural mediation is considered the most effective, low cost, win-win approach for ensuring migrants' integration into the host society. The role of intercultural mediators is to act as a bridge between institutions and the migrants. Intercultural mediators consider the legal framework of immigration and integration to help migrants find places to live and work in the host societies.¹⁵ A mediator "enables individuals and even more so social or cultural groups not to live in isolation, withdrawn, unrecognised by the rest of the population, ignored, despised or rejected in meaninglessness and violence."¹⁶

3 Interview with Dr. Kutlik on Intercultural Mediation

The mind map (see Appendix 1) is an outcome of a structured interview with Dr. Kutlik, who is a groundbreaker in intercultural mediation in Slovakia. The open-ended questions were the following:

- How and when did you start devoting yourself to intercultural mediation?
- What fascinates you about this profession?

⁷ IRISHKANOVA, K. ET AL. (2004). Empathy aspart of cultural mediation. In G. ZARATE, A. GOHARD-RADENKOVIC, D. LUSSIER, H. PENZ (Eds.).

⁸ DAVIDHEISER, M. (2005). Culture and mediation: A contemporary processual analysis from southwestern Gambia.

⁹ BYRAM, M. (2006). Developing a concept of inter-cultural citizenship.

¹⁰ LUSSIER, D. (2007). Theoretical bases of a conceptual framework with reference to intercultural communicative competence.

¹¹ LIEBE, F. – GILBERT, N. (1996). An Empirical – Analytical Attempt to Intercultural Mediation: Assess the Impact of Cultural Differences. A Difficult Brokerage.

¹² BUTTNER, CH. – KRONENBERGER, E. – STAHL, E. (1998). "Talk to them? No way!" Models of Dispute Settlement in Multicultural Urban Societies, pp. 8-9.

¹³ BERHANU, G. (2006). "Intercultural mediation", the institution of learning and the process of educational 'integration' and assimilation: The case of Ethiopian Jews in Israel.

¹⁴ SANI in ARVANITIS - GIANKI (2020): The role of an intercultural mediator.

¹⁵ THEODOSIOUS, A. – ASPIOTI, M. (2015,2016): Research Report on Intercultural Mediation for Immigrants in Europe. Intellectual Output n. 1., p. 16.

¹⁶ WIEWORKA, M. (2002) in THEODOSIOUS, A. – ASPIOTI, M. (2015,2016): Research Report on Intercultural Mediation for Immigrants in Europe. Intellectual Output n. 1., p. 16.

- What is demanding in this profession?
- How one can become an intercultural mediator? What pre-requisites should one have for this job?
- What is the cultural relations situation in Slovakia? Are intercultural mediators needed? Are there enough clients for this service?
- What is the situation with intercultural mediation abroad?
- What kind of cases do you deal with? Please share your experience with some cases?
- What is the relationship between intercultural mediators and their clients? Which social groups do your clients come from?
- Is there also non-professional intercultural mediation?
- What would you advise someone interested in this profession?
- What should be done to promote intercultural mediation so more people know about these services? Do you have any visions for intercultural mediation

3.1 Summary of the interview

“One who knows himself, won’t attack himself” – Indian principle. The quotation is an old Indian principle that Dr. Kutlik uses to explain the importance of knowing cultures to avoid conflicts and find solutions. Dr. Kutlik has been in the field of mediation since 2004. He has vast experiences with different types of mediation: school, family, health care, peer, and business and for the last 5 years he has dedicated his life to intercultural mediation. He is a groundbreaker in the field and has worked as vice-president of The World Mediation Forum. He has also been a representative of Arbitratory Chamber of in Milan, Italy. Besides regularly publishing on the topic, he has been a lecturer at universities across Slovakia and actively participates in international conferences worldwide: Helsinki, Zagreb, Vienna, Jerusalem, Podgorica, Belfast, Prague, Paris, etc. At these trips abroad, he speaks about Slovakia and says people often wonder how Slovakia left the communist regime and divided from Czechoslovakia in comparison to the Balkan situation or other post-communist countries. He notes that **Slovakia is an incredibly culturally interesting country** and can **inspire people as a non-conflict country**.

The importance of intercultural mediation lies first in the **globalization of the European Union**, which is intercultural at the maximum level. Second, the **demographic development** in Slovakia calls for understanding. Slovakia has ‘the roma mediation’ (there are around 500 000 Romas in Slovakia), so there is an assumption of understanding them to co-exist with them in Slovakia. More importantly, because of **tourism**, Slovakia wants to be open to the world and provide foreigners with services – for example in health resorts or commercial health facilities where Slovakia is seen as an interesting and inexpensive place. Slovaks need to know a person – not only a language (English which is Esperanto) – but also know their mentality, temperament, proximity, and/or how people react. Therefore, it is important to give people another layer of literacy and that can happen through intercultural mediation. To prevent conflicts, it is important to have knowledge about **interculturalism** and how to resolve conflicts of intercultural problems. Kutlik emphasizes **the importance of knowing people and, on that basis, working to solve conflicts**.

The work of an intercultural mediator is demanding because **each mediation process is unique**. In intercultural mediation you not only work with the person and his problem but also with **his culture, history, traditions**; thus, this type of mediation is strenuous and involves taking on **a role of prevention**.

To become a mediator, one **needs to have 200 hours of classes on mediation, take a specialized exam and be recorded in the register of the Ministry of Justice**. These are the first mandatory steps. The rest is up to you regarding what you will concentrate on. There is no guidebook on intercultural mediation; it depends on one’s interests (family, healthcare, Roma,

etc.). However, you definitely need a higher level of empathy, language disposition (even how to work with metaphors), and tolerance towards and knowledge of cultures. Clients can find a mediator through websites, recommendations, word of mouth, or publications.

Intercultural mediation can occur online as well as face to face. Kutlik discussed examples of a case between East (Baltimore) and West (San Francisco) in the USA or another one between clients in London and Beijing. This type of mediation has the following advantages: it breaks down the geographical distance, limited time, 'higher power'- COVID 19. It is inevitable that mediators should be able to work with the online systems or combination of face2face communication. You would need to use a video programme, video camera or email and have a higher quality laptop and internet access. It saves time, travel costs and budgets. Online mediation can be either synchronous in a real time video chat or asynchronous by exchanging emails.

Kutlik says that his profession is slowly gaining in demand in Slovakia. However, there are some factors that play a role in that, including social pressure in that people do not trust each other. He compared it to one of the Slovak novels, *Tapakovci*, in which decisions are made by the one in charge who has the stick in his hand. However, Kutlik emphasizes that it is in our hands and that we can resolve conflicts with the help of the mediator. He underlines one of the principles of mediation: **Everyone leaves mediation as a winner**. Kutlik was devoted to family mediation, but as time passed, he realized that you need thick skin for that. Therefore, he focuses more attention on workplace mediation where there are not as many emotions to work with. He pointed to the case of Israel, which has 8 million people and 60 000 trained mediators. This stems from the conclusion that if people know each other, they will not attack others. The pre-conditions are to know the cultures and mentality of people living in the country: the Russian Jews, Muslims, Africans, Americans, etc. as in Israel. Based on these facts, it is important not to have only trained mediators but also non-professional mediators who could spot if something more serious is going on.

When asked what kind of **relationship should occur between clients and the mediator**, Kutlik answered there should be **none**. Of course, some people are more likeable than others, but the experienced mediator should be neutral in every situation. He has clients from various social groups ranging from ambassadors to workers. He underscored the fact that the right mediator should **always bring his communication close to the intellectual mentality of the clients**.

It is interesting to note that besides professional intercultural mediation, there is also **layic (non-professional, amateur) intercultural mediation**. There might be an example of a Slovak teacher for foreigners representing the Slovak culture and connecting different cultures in the classroom by showing the real Slovakian history, traditions and ways of speaking. This type of mediation is done by a non-professional who can be a representative of the collective, the authority of the family. These non-professional mediators should have common sense, empathy and a belief that they can help people sort out their problems.

Kutlik's final comments were on his vision for intercultural mediation in Slovakia. Besides his aim to put together a team of people capable of language and communication skills; they would be more intensely devoted to IM under his platforms The Slovak Institute for Mediation (SIM) and its alternative, out of court dispute resolution¹⁷ where he presents their work and activities. As in Slovakia, there are more and more aliens, tourists coming from different backgrounds and a need for tolerance, respect and correct attitude starting with the younger generation as they are the future of intercultural mediation.

¹⁷ SIMARS: Slovak Institute for Mediation and other alternative, out of court dispute resolutions - <https://simars.sk/english-edition/>

Conclusion

Intercultural mediation is a significant, but relatively young, discipline to be used for conflict prevention as well as for reshaping participants' world's values, beliefs and principles. Intercultural dialogue can reduce barriers among the majority in a society and communities of aliens. Therefore, an intercultural mediator has to have certain personal predispositions such as communication and language skills and higher levels of empathy and knowledge of different cultures, to name a few. It is important to note that the target of mediation is that everyone comes out a winner, and an intercultural mediator needs to facilitate that process to meet that goal. As Kutlik refers back to the Indian principle "One who knows himself, won't attack himself," he underlines the truth in knowing not only yourself but having experiences knowing different cultures. His higher visions for intercultural mediation are that it will be included in elementary and high school curricula and lead students to tolerance and respect toward 'differences'.

We have to start educating our future generations that these changes (welcoming new cultures and the related issues into Slovakia) are normal and acceptable to prevent potential conflicts now rather than later.

Special gratitude:

Many thanks to Dr. Kutlik for his time and patience in explaining the topic of intercultural mediation. I am inspired and will pass on my inspiration to the students working under my supervision at the university.

References:

1. ARVANTIS, E. – GIAKI, S. (2020): The Role of an Intercultural Mediator. [online]. In: GetCloseToOpera, 20.4.2020. [Cited 20. 4. 2020.] Available online: <https://www.getclosetoopera.eu/the-role-of-an-intercultural-mediator/>
2. BERHANU, G. (2006). "Intercultural mediation", the institution of learning and the process of educational 'integration' and assimilation: The case of Ethiopian Jews in Israel. *Educational Research and Review*. Vol. 1, Issue 3, pp. 62-79. ISSN 1900-3839
3. BÜTTNER, CH – KRONENBERGER, E. – STAHL, E. (1998). "Talk to them? No way!" Models of Dispute Settlement in Multicultural Urban Societies. [online]. In: Hessische Stiftung Friedens- und konfliktforschung (HSFK), 12.06.2020. [Cited 12.6.2020].
4. BYRAM, M. (2006). Developing a concept of inter-cultural citizenship. In: G. Alred, M. Byram, & M. Fleming (Eds.), *Education for inter-cultural citizenship*, 2006, pp. 109–129. Clevedon, UK: Multilingual Matters. ISBN 9781853599194
5. ČIEFOVA, M. – GODA, N. (2019): Good Country Index – V4 Countries Comparison. In: *European Journal of Multidisciplinary Studies*, 2019, Vol. 4, Issue 3, pp. 17, ISSN 2414-8377
6. DAVIDHEISER, M. (2005). Culture and mediation: A contemporary processual analysis from southwestern Gambia. In: *International Journal of Intercultural Relations*, 2005, Vol. 29, pp. 713–738.
7. IRISHKANOVA, K. et al.. (2004). Empathy aspart of cultural mediation. In G. ZARATE, A. GOHARD-RADENKOVIC, D. LUSSIER, & H.PENZ (Eds.), *Cultural mediation in language learning and teaching*, 2004, pp. 101-131. Kapfenberg, Austria: Council of Europe Publishing.
8. JURSOVÁ ZACHAROVÁ, Z. et al. (2019). *Postoje, inklúzia a predsudky v slovenských školách*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. ISBN 978-80-223-4814-0

9. LIEBE, F. – GILBERT, N. (1996). An Empirical – Analytical Attempt to Intercultural Mediation: Assess the Impact of Cultural Differences. A Difficult Brokerage. Berlin: Berghof Forschungszentrum für Konstruktive Konfliktbearbeitung. ISSN 0949-6858
10. LUSSIER, D. (2007). Theoretical bases of a conceptual framework with reference to intercultural communicative competence. In: Journal of Applied Linguistics, Vol. 4, pp. 309-332.
11. SIMARS (2020): Slovak Institute for Mediation (SIM) and other alternative , out of court dispute resolutions. [online]. In: SIMARS, 20.4.2020. [Cited 20. 4. 2020.] Available online: <https://simars.sk/english-edition/>
12. EUROPEAN COMMISSION. (2019). Special Eurobarometer 493. Discrimination in the European Union. [online]. In: EU Open Data Portal, 30.06.2020. [Cited 30.6.2020.] Available online: <https://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/survey/getsurveydetail/instruments/special/surveyky/2251>
13. ŠTATISTICKÁ ROČENKA Slovenskej Republiky/STATISTICAL YEARBOOK of the Slovak Republic. (2018). Obyvateľstvo/Population. Bratislava: VEDA, 2018. ISBN 978-80-224-1700-6
14. THEODOSIOUS, A. – ASPIOTI, M. (2015,2016). Research Report on Intercultural Mediation for Immigrants in Europe. Intellectual Output No.1. [online]. In: TIME project partnership, 25.5.2020. [Cited 25. 5. 2020.] Available online: http://mediation-time.eu/images/TIME_O1_Research_Report_v.2016.pdf

Contact:

Mgr. Katarina Zamborova, PhD.

Faculty of Applied Languages

University of Economics in Bratislava

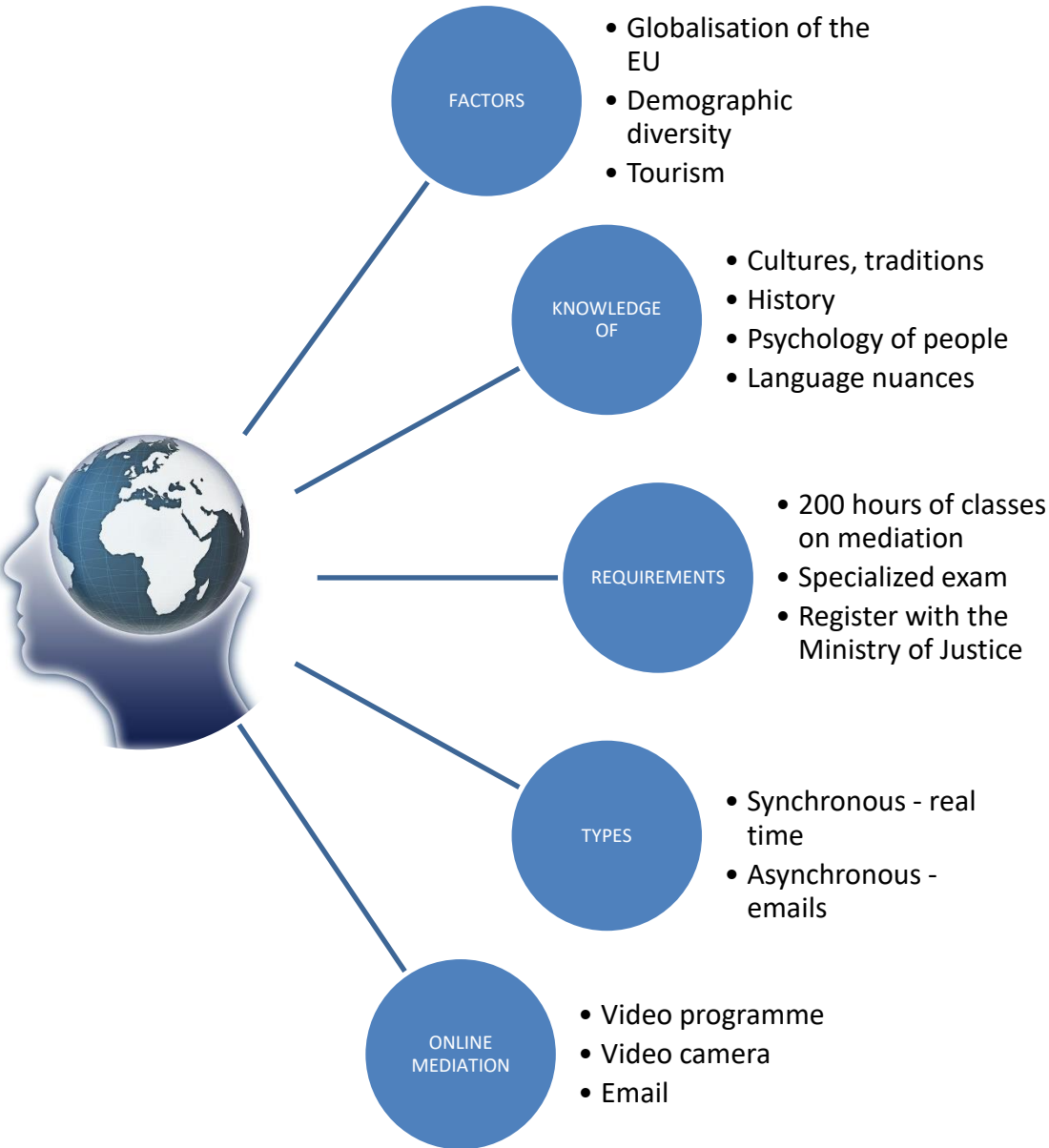
Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

Slovak Republic

e-mail: katarina.zamborova@euba.sk

Appendix 1 – a mind map based on the interview on intercultural mediation

CHAIN REACTION FORECASTING ALGORITHM FOR MODELING THE FINANCIAL CRISIS CONSEQUENCES

Serafim Zlatkin^a – Anna Mishina^b

^aAnalyst, Rosbank CMIB Russia, Market Intelligence Department, 34 Masha Poryvaeva str., 107078 Moscow, Russia, e-mail: Serafim.Zlatkin@rosbank.ru

^bMarketing Controller, DANONE Russia, Finance Department, 26thkm of the Baltiya highway, Riga Land business center, Bld. 4, 143421, Moscow, Russia, e-mail: Anna.Mishina@danone.com

Abstract: This paper presents the results of a unique large-scale study of the consequences of the 2008 crisis in various industries and countries. The main aim was to develop an algorithm for predicting the chain reactions following the financial crisis and adjust your investment portfolio in order to avoid losses. Over the course of several months, we have analyzed 23 industry indices and more than 10,000 public companies using specially developed methodology, algorithms and models. In our analysis, we relied on both statistical volatility metrics and generally accepted models like Altman Z-score, as well as our own indicators (for example, Month to Recovery) and proprietary metrics from Thomson Reuters (for example, Combined Alfa Model). As a result, this study allowed to develop a brand-new tool for modeling almost any financial crisis which we called a "Crisis Map".

Key words: crisis, investments, prediction, risks, consequence

JEL: G11, G15

Introduction

More than 10 years have passed since the last world economic crisis, and the world economy has accumulated risks again. Nowadays, all the major agencies, investment companies, financial analysts and other highly educated and experienced people from the industry worry about the world economic downturn, timidly knocking at the door. The rate of economic growth in most developed countries, such as the USA, Canada, the UK, Germany, Norway etc. is still lower than desired by the economists notwithstanding the monetary endeavors of the last years.

This state of things makes it crucial to reconsider our approaches to the risk management. The reality shows that the mistakes of the past are forgotten: the level of corporate debt has been increasing while the quality of borrowers has not and the speculators make a fortune on fixed income instruments. Now the majority is waiting for the next collapse of the world financial system. What makes the whole world to fail? How can we avoid it? What useful insights can we get from the crisis of 2008? In this study we try to answer these questions by a deep analysis of the causation of the crisis of 2008.

This article has no means nothing to deal with a groundbreaking breakthrough of inventing a bicycle. Bearing in mind all these tons of information, written on this topic, it seems like everything has been already discussed. We would partly agree with this statement. However, we would like to suggest you looking at this crisis from the different angle using various statistical methods of analysis.

1 Four indicators of any financial crisis

We would like to start from introducing four main indicators, which we worked out studying various financial crises of the last 50 years. They could be used, to our mind, to more or less accurately describe any past financial crisis and to predict the new economic downturn. We would like to highlight one more time, that they are relevant only to the financial rather than economic crises.

The first general indicator is a long-term high-rate growth of a particular industry, not driven by the intrinsic value of the underlying asset. What we see here, is that between 1997 and 2006 the prices for a standard house increased by 124%¹ and the ratio of absolute price to the average income rose from 2.9 in 2001 to 4.6 in 2006². The main problem was that this increase was based on low rates and the eased requirements to the quality of borrower instead of being justified by the increased demand and purchasing power of the consumers.

The second indicator is the dominance of bullish expectations and risk underestimation on the market. While residential property prices rose, the share of personal savings declined, and the amount of credit and consumer spending rose. While at the end of 1974 the total amount of household debt was \$705 billion (60 % of personal disposable income), in 2000 it was \$7.4 trillion, and at the end of the second quarter of 2008 - \$14.5 trillion (134% of personal disposable income)³. From 2001 to 2007, the amount of mortgage debt in the United States has almost doubled, and the amount of mortgage debt per household with virtually unchanged wages increased by more than 63% (from 91 500 to 149 500 dollars)⁴.

The third indicator is a long-term high-rate growth of related industries, driven by the unjustified long-term high-rate growth of the “base” industry. In this particular case, such industries were construction and derivatives. The sharp rise in property prices and the spread of mortgage lending led to a construction boom and, over time, a glut of homes for sale, which in mid-2006 led to the cessation of the rise in property prices and their subsequent fall. Moreover, the development of securitization processes and a sharp influx of investors to MBS contributed to inflating the bubble.

The fourth factor that could be used as a “litmus test” is the predominance of speculative investors on the market. As soon as speculators take the stage, the situation goes out of control. It becomes impossible to estimate the market potential fairly, as the sustainable market growth cannot be based on the non-market activity. In this case, the share of houses, bought not for living (i.e. for further resale or for vacations) accounted for almost 40% of all mortgages. The main problem is that as soon as speculators are bullish, things work, but when they start leaving the market, the whole pyramid starts ruining. “Speculators left the market in 2006, which is why the volume of investment sales of residential real estate began to fall much faster than the volume of sales in the primary market” – claims David Leary, then chief economist of the National Association of Realtors⁵.

This exercise can be done with any past financial crisis, but we will not touch on this in this article. During our research, we did it for the dot-Com crisis, the Asian financial crisis, and the oil crisis, but we will not touch on this in this article.

2 Consequences: Industry breakdown

There is a plenty of articles devoted to the crisis of 2008 in different countries, however, there is a lack of comprehensive studies devoted to the impact on different industries. We

¹ THE ECONOMIST (2007): CSI: credit crunch.

² STEVERMAN, B. – BOGOSLAW, D. (2008): Financial crisis: who is to blame?

³ FEDERAL RESERVE SYSTEM (2008): Statistical data, table B.100.

⁴ FINANCIAL CRISIS INQUIRY COMMISSION (2011): The financial crisis inquiry report.

⁵ CHRISTIE, L. (2007): Homes: Big drop in speculation.

believe this type of analysis to be extremely important both for investors (who seek for stable investments) and for the countries, highly dependent on specific industries.

For the proper comparison, we had to find the common denominator of all industries in all countries of the world. As such a denominator we decided to use the Eikon Thomson Reuters Industry Analytic Tool, calculating the aggregate indexes in two dimensions: industry and region.

We have taken the 20-year monthly historical values⁶ for the close prices of the indexes of the following industries, offered by the Thomson Reuters: Utilities, Technology, Healthcare, Telecommunications Services, Financials, Energy, Basic Materials, Industrials, Consumer Cyclicals, Consumer Non-Cyclicals.

For the objective comparison of the industries, we decided to calculate three main criteria. After all, we will find the weighted average of them in accordance with the predetermined coefficients of significance⁷ and rank the industries from top-performers to the worst ones. These three coefficients are the following:

Standard deviation of the index close prices between Jan 2006 and Dec 2010 is used as the general measure of the volatility of the equity prices of the companies included in the index calculation. We decided to use exactly this time period as the majority of experts consider these years to be the most severe ones.

Maximum decline measures the spread between the maximum close price of the index before and during the crisis (Jan 2004⁸– Dec 2010) and the minimum close price of the index during the crisis (Jan 2006 – Dec 2010) in percentages. The practical sense of this indicator is to show maximum amount of money (in %) that the average passive (buy-and-hold) investor could lose if invested in one particular industry. The indicator is calculated in the following way:

$$\text{Maximum Decline} = \left[\frac{I_{min}^{2006-2010}}{I_{max}^{2004-2010}} - 1 \right] \times 100\%, \text{ where} \quad (1)$$

$I_{min}^{2006-2010}$ – maximum close price of the index in Jan 2004 – Dec 2010
 $I_{max}^{2004-2010}$ – minimum close price of the index in Jan 2006 – Dec 2010

Finally, we decided to calculate the Months for recovery (table 1), which represents the number of periods (months) that took the index to waver the maximum fall during the crisis (Jan 2006 – Dec 2010).

However, it is not enough to calculate these three parameters. The first problem is that they all have different scale, units and business sense. Thus, we need to work out the single metric allowing us to use the aggregate approach.

It was decided to assign the scores from 0 (heavily damaged⁹) to 10 (slightly damaged), calculated using the following formula:

$$S_i = \frac{|x_{min}|}{x_i} \times 10, \text{ where} \quad (2)$$

S_i – the score for the ith industry

x_i – the minimum value of the calculated parameters among all industries

x – the value of the parameter for the ith industry

⁶ Nov 1999 – Nov 2019.

⁷ Coefficients are assigned based on the survey made among the FI team of the Moscow Exchange.

⁸ Jan 2004 was taken as the lower bound of the range for calculating the maximum value as the close prices before that date were affected by the “Dotcom Crisis” of 2000-2003.

⁹ According to the methodology, the value 0 is only possible, if we cannot calculate the parameter, as we are not allowed to divide by zero.

Table 1: Statistical analysis of crisis 2008 consequence across industries

Industry	Standard Deviation (s)		Maximum decline (m)		Months for recovery (r)	
	Value	Score	Value	Score	Value	Score
Utilities	0.04596	8.5	-44.6%	8.1	- ¹⁰	0.0
Technology	0.06430	6.1	-55.0%	6.6	72	5.7
Healthcare	0.03892	10.0	-36.1%	10.0	48	8.5
Telecommunications Services	0.05006	7.8	-49.2%	7.3	-	0.0
Financials	0.07380	5.3	-68.5%	5.3	-	0.0
Energy	0.06740	5.8	-52.9%	6.8	-	0.0
Basic Materials	0.07901	4.9	-61.8%	5.8	-	0.0
Industrials	0.06526	6.0	-60.6%	6.0	112	3.7
Consumer Cyclicals	0.05883	6.6	-56.0%	6.4	69	5.9
Consumer Non-Cyclicals	0.04023	9.7	-38.8%	9.3	41	10.0

Source: Bloomberg, Thomson Reuters, own calculations.

In order to bring it all together, we decided to develop the single score, taking in account all three parameters using the weighted average and calculated in the following way¹¹:

$$Total\ score = 0.5 \times s + 0.1 \times m + 0.4 \times r, \text{ where} \quad (3)$$

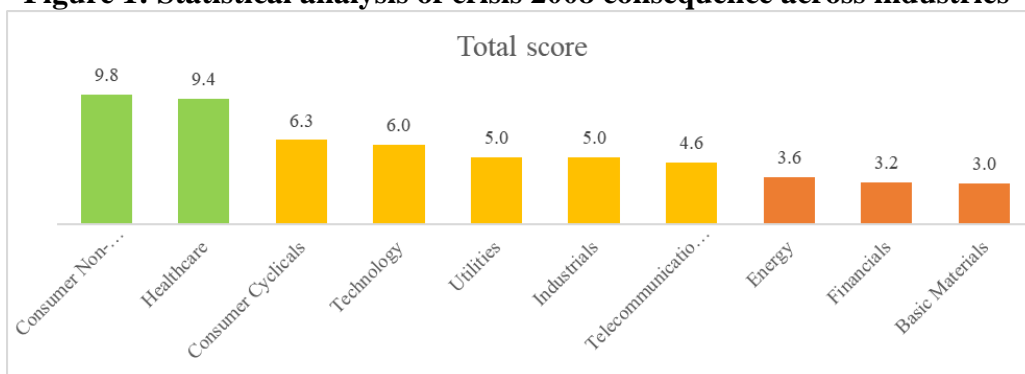
s – standard deviation

m – maximum decline

r – months for recovery

The final rank is presented in the chart below (figure 1).

Figure 1: Statistical analysis of crisis 2008 consequence across industries

Source: Bloomberg, Thomson Reuters, authors calculations.

Thus, two most resistant industries are Consumer Non-cyclicals and Healthcare, while the worst performers are Energy, Financials and Basic Materials industries. Further, we will decompose these five sectors and deep into more details.

We have made the same type of analysis for the sub-industries¹² (table 2).

¹⁰ Value “-“ in “Months for recovery” column means that the industry has not recovered until Nov 2019.

¹¹ The exact values of the coefficients were derived as an average value of professional judgment of our colleagues. We believe that the main parameter for the majority of investors is the standard deviation, then comes the time required to return the losses and the least important is the maximum decline, which is more about the technical measure of the amplitude.

¹² According to Thomson Reuters classification.

Table 2: Statistical analysis of crisis 2008 consequence across sub-industries

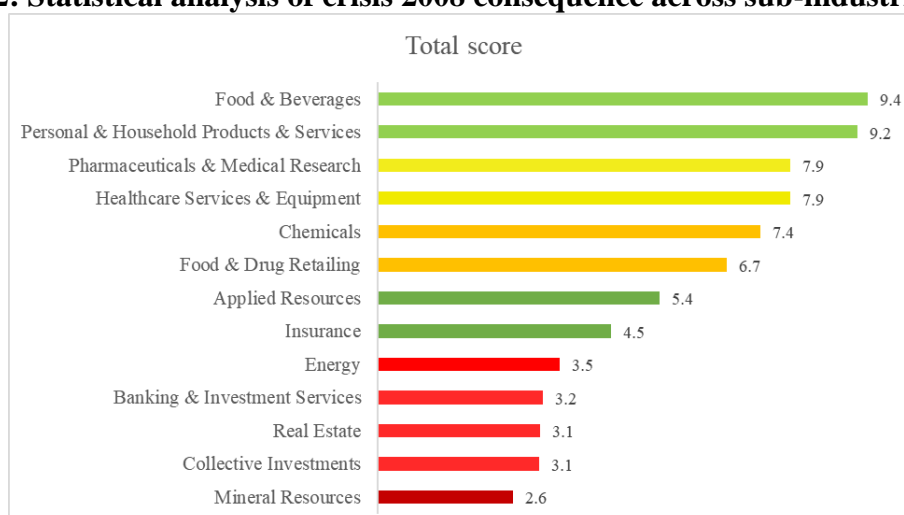
Industry		Standard Deviation		Maximum decline		Months for recovery		Total score
		Value	Score	Value	Score	Value	Score	
CNC	Food & Beverages	0.04194	9.1	-40.9%	8.6	34	10.0	9.4
	Personal & Household Products & Services	0.03827	10.0	-38.8%	9.1	41	8.3	9.2
	Food & Drug Retailing	0.04454	8.6	-43.0%	8.2	85	4.0	6.7
HC	Healthcare Services & Equipment	0.04959	7.7	-42.2%	8.4	42	8.1	7.9
	Pharmaceuticals & Medical Research	0.04031	9.5	-35.3%	10.0	62	5.5	7.9
E	Energy	0.06740	5.7	-52.9%	6.7	-	0.0	3.5
F	Insurance	0.06854	5.6	-65.9%	5.4	117	2.9	4.5
	Banking & Investment Services	0.07556	5.1	-54.2%	6.5	-	0.0	3.2
	Real Estate	0.07617	5.0	-57.8%	6.1	-	0.0	3.1
	Collective Investments	0.07380	5.2	-68.6%	5.1	-	0.0	3.1
BM	Chemicals	0.06501	5.9	-65.3%	5.4	35	9.7	7.4
	Applied Resources	0.05991	6.4	-68.5%	5.2	79	4.3	5.4
	Mineral Resources	0.09181	4.2	-68.1%	5.2	-	0.0	2.6

Source: Bloomberg, Thomson Reuters, authors calculations.

It is very curious to point out, that within the best industry - Consumer Non-Cyclicals (CNC) - only 2 out of 3 sub industries (9.4 and 9.2 points) were the best, while the other - Food & Drug Retailing (6.7) - appeared to perform much worse than the Healthcare (HC), which was slightly worse on average.

Another stunning discovery is that the distribution of scores within the worst industry – Basic Materials (BM) – is extremely heterogeneous. While the Mineral Resources (2.6) segment received the lowest total score, Chemicals segment (7.4) really outstands, performing slightly poorer than the HC segment (7.9). This phenomenon is explained mostly by the second fastest recovery among all sub industries.

Figure 2: Statistical analysis of crisis 2008 consequence across sub-industries

Source: Bloomberg, Thomson Reuters, authors calculations.

Summing up all the information (figure 2), several conclusions can be made. Firstly, the most resistant industries are Food & Beverages and Personal & Household Products & Services. It is not a surprise, as they produce essential goods on which people usually do not save even during a crisis.

Chemicals, which include Commodity, Agricultural, Specialty and Diversified Chemicals also perform quite well, as it is hard to cut their usage in business or substitute for something else.

The most damaged industries are the ones highly dependent on the stock exchange. For instance, in Energy (Oil and gas, coal etc.) or Mineral resources (mostly Metals & Mining) sectors the sales and profits are driven by the commodity prices, which are vulnerable both to market conditions and to speculations.

Somewhere in the middle are the industries, which are not dependent on the financial markets, but are sensitive to the general state of economy. Such industries as Technology (Semiconductors, Computers, Office Equipment, Phones etc.), Utilities or Consumer Cyclicals (Automobiles, Leisure Products, HoReCa etc.) are usually the subjects to savings among consumers, as can be easily removed from the consumption.

Finally, the core industries – Banking, Investments and Real Estate – obviously are the worst performers as they were the initial source of the crisis.

In the next part, we will look at the best and the worst sub-industries in terms of geography and find out the countries or regions that suffered most or least of all.

3 Consequences: Industry breakdown by country

For better understanding of negative effects of the crisis, we decided to take two best and three worst subindustries in order to find out how a particular subindustry performed in different parts of the world.

In this type of analysis, the most difficult part is to choose the proper way of comparison between countries. After many different approaches tried, we have finally come up with the main criteria for both manufacturing and banking spheres.

As our final goal is to know the consequences for investors and stakeholders of the companies rather than some macro indicators, we decided to base our analysis on the data of the public companies, which make up the indices used in the previous parts for studying industries as a whole. However, not all of them are appropriate for our purposes. We have taken only the companies, which have market capitalization more than \$10,000,000 and for which there is at least one data piece for the years from 2005 to 2014. For the higher objectiveness, we have also included in the ranking only those countries, in which there exists data on at least 10 companies.

For manufacturing companies we have taken two main indicators: five-factor Altman Z-score model¹³ as an aggregate measure of financial health and the Total Debt to EBITDA ratio as the basic indicator of creditworthiness.

In order to compare the countries, we use the following approach:

1. Calculate weighted average values of Z-score and Total Debt to EBITDA for each country using market capitalization as weights.
2. For Z-score:
 - a. Calculate the share of years between 2005 and 2014, when the value was higher than 2.99 and multiply it by 10^{14} .
 - b. Calculate the standard deviation of Z-score between 2005 and 2014 and assign scores from 1 to 10.
3. For Total Debt to EBITDA:
 - a. Calculate the average value of the ratio between 2005 and 2014 and assign scores from 1 to 10 .

¹³ Authors calculations based on Thomson Reuters™.

¹⁴ For each parameter the scores from 1 to 10 are used.

- b. Calculate the standard deviation of Total Debt to EBITDA between 2005 and 2014 and assign scores from 1 to 10.
4. Sum up the scores from 2a, 2b, 3a, 3b (maximum total score is 40) and rank the countries from best to worst.

For non-manufacturing companies we have taken only one indicator¹⁵: Thomson Reuters™ Combined Alpha Model Industry Rank©¹⁶.

In order to compare the countries, we use the following approach:

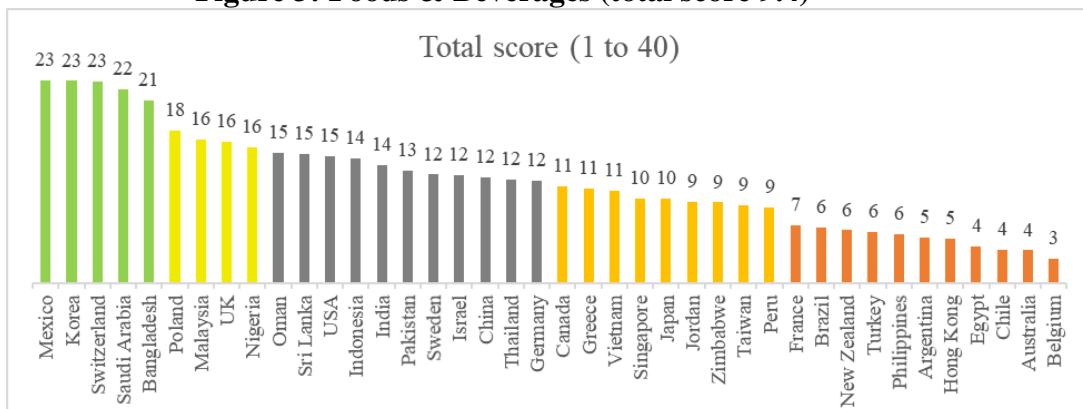
1. Calculate weighted average values of Alpha Combined Model Industry Rank for each country using marker capitalization as weighs.
2. Calculate the average value of the ratio between 2005 and 2014.
3. Rank the countries from best to worst.

As we can see from the graph (figure 3), the most stable companies from this Foods & Beverages are located in Mexico, Korea, Switzerland, Saudi Arabia and Bangladesh, while Belgium, Austria, Chile and Egypt are the worst ones.

Generally, in the top are mostly EM countries, except from Switzerland and the UK, which economies are the most stable and powerful in the Old World. This could be explained by the fact, that these countries are less integrated into international trade and the companies are mostly oriented on internal consumption.

In the second best industry - Personal & Household Products & Services - the UK is also on the top (figure 4),. Then comes India, Jordan and the USA. Well-developed EM Asian countries (Korea, Japan) have also good scores. It is interesting to mention, that India and the USA also performed quite well (grey zone) in terms of Foods & Beverages. At the end of the list are again more or less the same EM countries with weaker economy and Australia.

Figure 3: Foods & Beverages (total score 9.4)

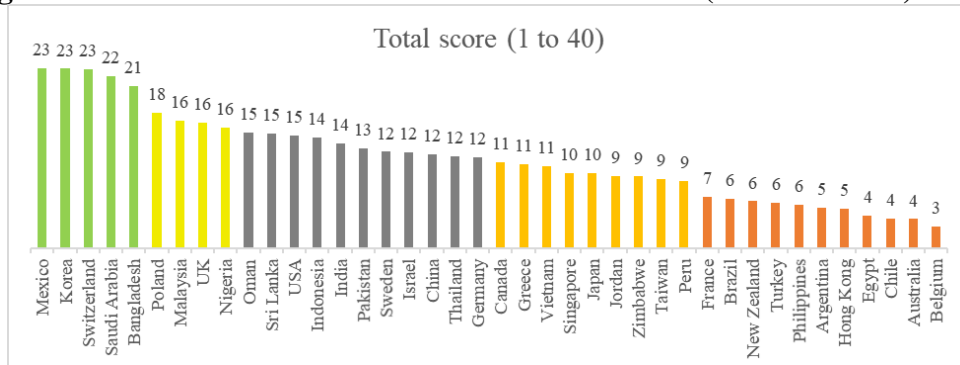

Source: Bloomberg, Thomson Reuters, authors calculations.

¹⁵ Data on different ratios recommended by Basel 3 were not available for the time period studies.

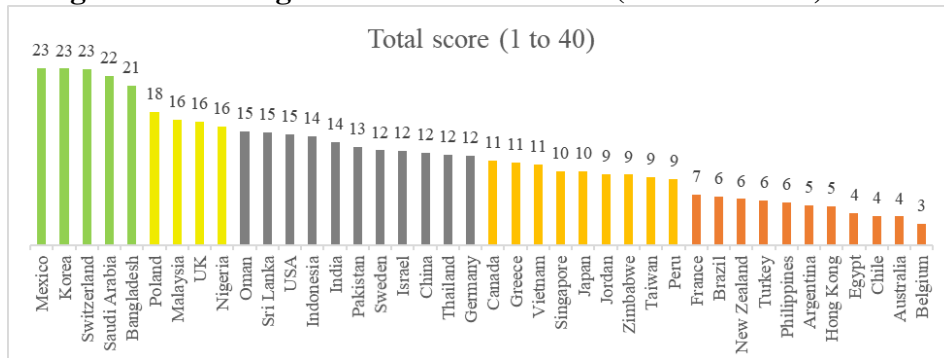
¹⁶ According to the model, each company is assigned with the score from 1 to 100, where the score of 100 indicate the highest rated stocks among firms in the same region an TRBC Industry Group, which perfectly suits the purposes of the study.

Figure 4: Personal & Household Products & Services (total score 9.4)

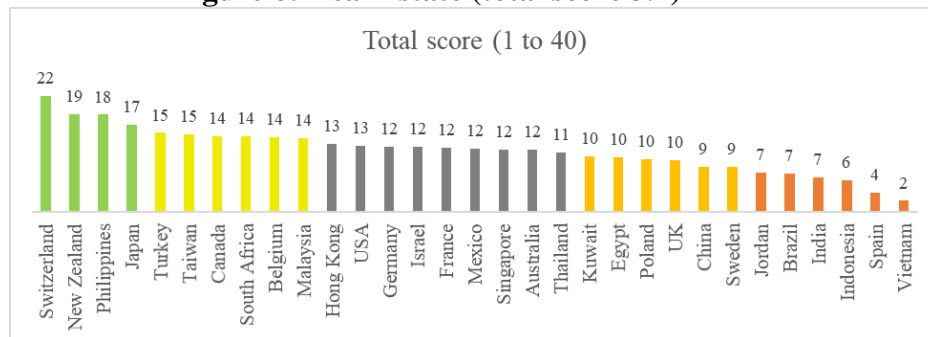
Source: Bloomberg, Thomson Reuters, authors calculations.

Figure 5: Banking & Investment Services (total score 3.2)

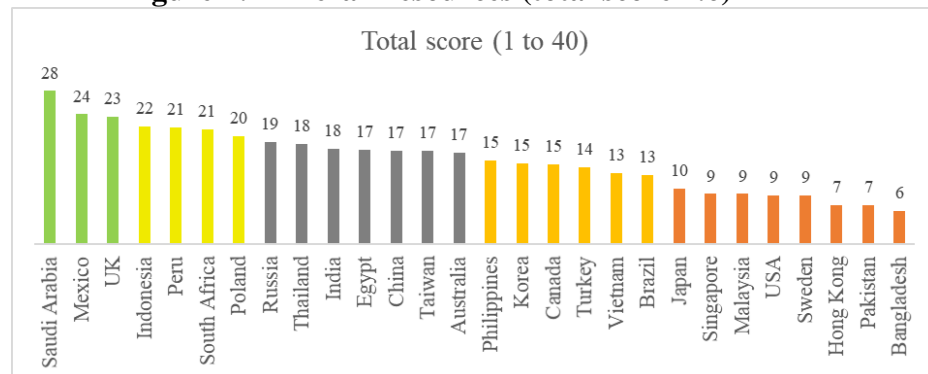
Source: Bloomberg, Thomson Reuters, authors calculations.

Figure 6: Real Estate (total score 3.1)

Source: Bloomberg, Thomson Reuters, authors calculations.

Figure 7: Mineral Resources (total score 2.6)

Source: Bloomberg, Thomson Reuters, authors calculations.

Even in the Banking sphere (figure 5), the UK is one of the best. Somewhere around are predominantly EM countries with modest economies, while the most developed EM countries like Japan, Singapore, Korea and China suffered much during the crisis.

If we subtract the UK from the analysis, the general trend will be the following. In the majority of western and top EM countries, the banking sphere is highly developed and widely integrated in many other spheres. Thus, it makes it extremely vulnerable to global economic trends. This explains why Indonesia, Saudi Arabia, Peru etc. banks were less affected by the recession.

Real Estate (figure 6) is the key industry, which is why the insights from here are extremely crucial. As we can see from the graph, Switzerland is unsurprisingly the best one. However, the UK, our ex-leader, received only 10 out of 40 points, which was unexpected.

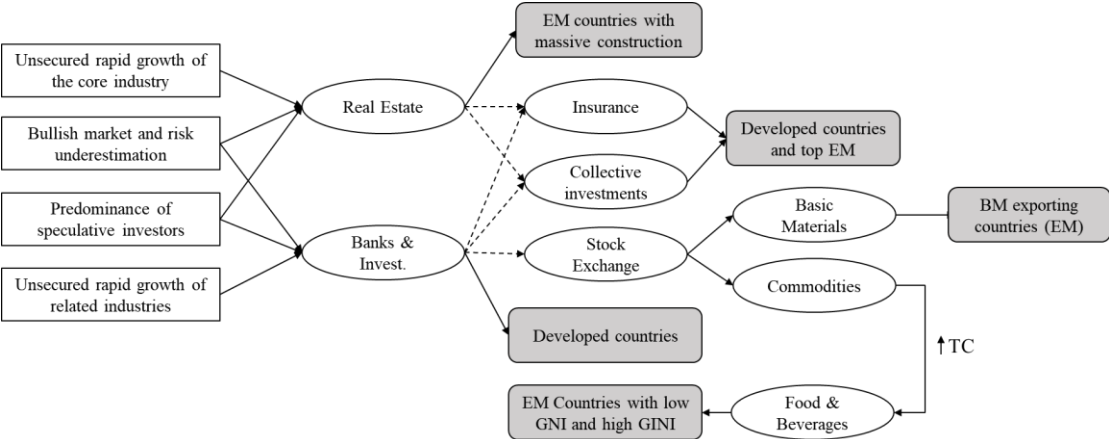
A really curious thing is that the USA – the originator of the real estate crisis – it not the worst. We think, this is due to the fact that the American economy is so strong that even in this situation is it is still slightly better than average.

In the top 20% are mostly developed countries (Switzerland, Japan, New Zealand, Canada and Belgium), which were not involved much in the speculations and MBS, while those usually stable western countries such as Germany, the UK, Spain and France performed poorly.

4 Building a “Crisis map”

During the analysis, we have developed a brand-new way of describing a crisis using a “Crisis Map”. Below is the “map” (figure 9) of the Crisis of 2008, showing the relations between prerequisites, the industries, which are mostly damaged during the crisis, the chain reaction, which lead to world recession, and the countries, which were mostly affected by it.

Figure 9: Map of crisis of 2008

Source: authors calculations.

On the left side of the figure 9 are presented the four general prerequisites of the crisis that we have discussed in the beginning. The arrows show the logical links between each prerequisite and two major industries: Real Estate and Banking. Dotted arrows shows, which related industries were affected by the core industries affected.

Thus, Real Estate affected Insurance (Freddy Mac & Fannie May) and Collective Investments, while Banking also affected Stock Exchange, which, in its turn, negatively influences Basic Materials (causing high price volatility) and Commodities (people started to buy “safe” assets, which led to increase in costs for raw materials of Food & Beverages industry).

As we have seen from the analysis, the failure of Banking sphere affected mostly developed countries, in which banks are highly integrated into economy. The increased prices of food lead to the Food Crisis, which affected mostly low income countries and countries with extremely unequal income distribution (in such countries many people cannot afford even the basic product basket, while in developed countries people rarely save on food).

We have no data for Insurance and Collective Investments, but our guess is that the most hurt countries are also the developed ones like with Banking sphere. Real Estate industry fall affected mostly the developing countries, which were experiencing massive urbanization and construction boom (with several exceptions). Finally, Basic Materials collapse affected the countries, which are highly dependent on export of oil, gas, coal etc.

Conclusion

This model of four basic prerequisites can be used not only to describe old crises, but also to predict the consequences of the new ones. Let us do this exercise for the coming debt financial crisis.

Unsecured rapid growth of one industry

After the 2008 financial crisis, many observers expected global debt levels to decline. However, while the household sector globally has reduced its debt relative to GDP, total debt, which includes household, nonfinancial corporate, and government debt, has continued to creep upward. Total debt reached \$169 trillion by the middle of 2017, a 74 percent increase from where it stood on the eve of the crisis¹⁷. Thus, the new “real estate” nowadays is the corporate debt sector. Many experts believe, this is a “powder keg”¹⁸.

Bullish market and risk underestimation

According to McKinsey Global Institute, growth has been particularly strong in speculative-grade corporate bonds. Market itself has been providing more and more attractive opportunities for low quality bonds issues. Such initiatives, as ORB¹⁹ by LSE or MOT by Borsa Italiana, the decrease of spread between bank credit and bond issues together with the augmentation of the amount of retail investors seeking for high yields have provoked the “boom” of bond issues, especially among small and medium businesses. For instance, Moscow Exchange now registers 250,000 new clients every month. The last decade is indeed the blossom of retail investors, which usually underestimate risks.

Predominance of speculative investors

Recently, the market of structural bonds has been developing rapidly. This wave has already reached even developing countries. For example, in 2020 Russian banks began to issue structural bonds under Russian law for the first time. In addition, not so long ago there were such tools as CLO (collateralized loan obligation). Such securities have only one purpose: speculation.

Unsecured rapid growth of related industries

In parallel with the bond market, all world indices are growing. The S&P500 this year has updated its historical maximum, the MICEX index also continues to grow, etc. at the same time, and the economies of developed countries are growing slower than the global average pace and forecasts.

Thus, based on these four points, you can build a similar map for a new crisis. However, in order to build a full-fledged map, you need to conduct a deep analysis of industries and countries in terms of the level of debt and creditworthiness, and this is beyond the scope of this article.

¹⁷ MCKINSEY GLOBAL INSTITUTE (2018): Rising Corporate Debt: Peril or Promise?

¹⁸ STEPANOVA, D.I. – HASANOVA, S.S. – ALLANINA, L.M. – SKORODUMOV, B.I. – NOVIKOV, A.V. (2019): Digital technologies in the global economy: Technologies and innovations. p. 2775.

¹⁹ Order Book for Retail Bonds – special trading regime for low-amount issues.

References:

1. CHRISTIE, L. (2007): Homes: Big drop in speculation. [online]. In: CNNMoney.com, 30.04.2007.
2. CIA World Factbook. [online]. In: www.cia.gov Available online: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/>
3. FEDERAL RESERVE SYSTEM (2008): Statistical data, table B.100 [online]. In: <https://www.federalreserve.gov>
4. FINANCIAL CRISIS INQUIRY COMMISSION (2011): The financial crisis inquiry report. US Government Printing Office. ISBN 978-0-16-087983-8 Available online: <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-FCIC/pdf/GPO-FCIC.pdf>
5. INTERNATIONAL MONETARY FUND. [online]. In: <https://www.imf.org/external/index.htm>
6. KURILOVA, A. – STEPANOVA, D. – TOPORNIN, N. (2018): Learning strategies for future entrepreneurs: New methodology of stock market development assessment. In: Journal of Entrepreneurship Education. 2018. Volume 21, Issue Special Issue 2.
7. MCKINSEY GLOBAL INSTITUTE (2018): Rising Corporate Debt: Peril or Promise? Available online: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/rising-corporate-debt-peril-or-promise>
8. THE ECONOMIST (2007): CSI: credit crunch [online]. In: www.economist.com, 20.10.2007. Available online: <https://www.economist.com/special-report/2007/10/20/csi-credit-crunch>
9. STEPANOVA, D.I. – HASANOVA, S.S. – ALLANINA, L.M. – SKORODUMOV, B.I. - NOVIKOV, A.V. (2019): Digital technologies in the global economy: Technologies and innovations. In: International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering. 2019. T.8. № 8. pp. 2772-2775.
10. STEPANOVA, D. – VERSHITSKY, A. – PRASOLOV, V.I. (2018): Entrepreneurial entry and shadow economy: The case of transition countries. In: Journal of Entrepreneurship Education. 2018. Volume 21, Special Issue 2, pp. 1-11.
11. STEVERMAN, B. – BOGOSLAW, D. (2008): The financial crisis blame game. In: BusinessWeek. 18.10.2008. Available online: http://www.businessweek.com/investor/content/oct2008/pi20081017_950382
12. SLEPOV, V.A. – BURLACHKOV, V.K. – DANKO, T.P. – KOSOV, M.E. - VOLKOV, I.I. - GRISHINA, O.A. – SEKERIN, V.D. (2017): The country's economic growth models and the potential for budgetary, monetary and private financing of gross domestic product growth. In: European Research Studies Journal. 2017. T. 20. № 4A. pp. 488-500.
13. UANDYKOVA, M. – STEPANOVA, D. – SHCHEPETOVA, S. – ZBRISHCHAK, S. (2020): The role of multipliers in the formation and implementation of regional innovative development programs. In: Revista Inclusiones. T.7. 2020, pp. 119-133.
14. UNCTADstat. Available online: <https://unctadstat.unctad.org/EN/>
15. World Bank. Available online: <https://www.worldbank.org/>

Contacts:

Serafim Zlatkin

Analyst

Market Intelligence

Rosbank CMIB (Société Générale Group)

34 Masha Poryvaeva str.

107078 Moscow, Russia

e-mail: Serafim.Zlatkin@rosbank.ru

Anna Mishina

Marketing Controller

Finance

DANONE Russia

26th km of the Baltiya highway,

BC «Riga Land», Bld. 4

143421 Moscow, Russia

e-mail: Anna.Mishina@danone.com

BREXIT A OTÁZKA ŠKÓTSKEJ NEZÁVISLOSTI BREXIT AND ISSUE OF SCOTTISH INDEPENDENCE

Andrej Zrak

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/b,
852 35 Bratislava 5, Slovenská republika, e-mail: andrej.zrak@euba.sk

Abstrakt: Článok sa zaoberá otázkou škótskej nezávislosti, ktorá je otvorená už od roku 2014. Keďže pre Škóty bolo jedným z najdôležitejších argumentov zotrvania v Spojenom kráľovstve členstvo v EÚ, výsledok hlasovania o Brexite viedol k nespokojnosti. V článku rozoberáme reakciu škótskej vlády na toto hlasovanie, ktoré malo v Škótsku najmenšiu podporu spomedzi krajín Spojeného kráľovstva. Keďže Škótsko chcelo zotrvať v EÚ, je aktuálna otázka konania druhého referenda o nezávislosti. Článok tiež poskytuje pohľad na ekonomické aspekty prípadnej nezávislosti Škótska.

Kľúčové slová: Škótsko, Spojené kráľovstvo, Brexit, nezávislosť

JEL: F59

Abstract: Paper addresses the issue of Scottish independence, which has been open since 2014. As one of the most important arguments for the Scots to remain in the UK was EU membership, the outcome of the Brexit vote has led to dissatisfaction. In this paper, we discuss the Scottish Government's response to this vote, which had the least support among Scotland in the United Kingdom. As Scotland wanted to remain in the EU, the issue of a second independence referendum is topical. The article also provides an insight into the economic aspects of Scotland's eventual independence.

Key words: Scotland, United Kingdom, Brexit, independence

JEL: F59

Úvod

Odchod Spojeného kráľovstva z Európskej únie vyvolal v krajine zmiešané pocity. Kým väčšina Angličanov sa tešila, nálady v Severnom Írsku a Škótsku boli opačné. Väčšina Škóty hlasovala za zotrvanie v Európskej únii a tak výsledok referenda vyvolal otázku o tom, či by sa severná časť Spojeného kráľovstva nemala opäť pokúsiť osamostatniť.

Už od spojenia Anglicka, Walesu a Škótska do Spojeného kráľovstva v roku 1707 sa ozývajú hlasy, ktoré chcú, aby sa Škótsko z tejto únie vytrhlo. Postupne síce utíchali, ale od roku 1999, kedy opäť začal zasadať škótsky parlament a následne došlo k pomerne veľkej devolúcii vládnej moci z Londýna na škótsku vládu, separatistické sily v Škótsku silneli. Vďaka tejto devolúcii získalo Škótsko veľmi silnú samosprávu a v ďalších rokoch právomoci škótskej vlády a parlamentu vo vzťahu ku krajine aj naďalej rástli. Britská vláda sa týmto spôsobom snažila uspokojovať škótske požiadavky, aby nedošlo k reálnym snahám o osamostatnenie sa. V Škótsku však na úkor veľkých britských strán silnela nacionalistická Škótska národná strana, ktorej cieľom bola čo najväčšia samostatnosť. Vrcholom jej snáh bolo referendum o nezávislosti z roku 2014.

Verejné hlasovanie o nezávislosti môžeme považovať za najväčší pokus o samostatnosť Škótska od vojny za nezávislosť z prelomu 13. a 14. storočia. Základom kampane za nezávislosť bola takzvaná Yes Declaration, ktorá hovorila o tom, že budúcnosť Škótska by mala byť v rukách Škóty. Referendum nazývala príležitosťou na vytvorenie lepšieho Škótska pre budúce generácie a jedine nezávislosťou môže mať Škótsko skutočný prínos pre svet. V prieskumoch väčšinou vyhrávali zástancovia zotrvania v únii, avšak s blížiacim sa

referendom sa medzera zužovala a v septembri 2014 mali dokonca navrch zástancovia nezávislosti. Samotné referendum sa nakoniec skončilo výsledkom 55 % v prospech zotrvania v Spojenom kráľovstve, ale tento výsledok nemôžeme označiť za prehru nacionalistov. Síce sa nepodarilo dosiahnuť nezávislosť, ale v britskom parlamente bol predložený návrh na zväčšenie právomocí pre Škótsko v oblastiach financií, sociálnych vecí a daní. Návrh nového zákona o Škótsku predstavila britská vláda v januári 2015 s tým, že hlasovať o ňom bude až nový parlament, ktorý vzíde zo všeobecných volieb v máji 2015.

1 Škótsko a Brexit

Napriek tomu, že referendum v roku 2014 skončilo v prospech zotrvania v Spojenom kráľovstve, situácia sa neupokojila. Do všeobecných volieb v roku 2015 šla Konzervatívna strana s jedným bodom, ktorý Škótov znepokojoval. Premiér David Cameron totiž sľúbil, že pokiaľ vyhrá voľby, navrhne referendum o vystúpení Spojeného kráľovstva z Európskej únie. Veľa Škótov hlasovalo za zotrvanie v únii s Anglickom práve z dôvodu, že samostatné Škótsko by nebolo členským štátom EÚ a muselo by sa opäť o členstvo uchádzať. Keďže Španielsko alebo Belgicko mali výhrady voči prijímaniu odtrhnutých území, tento proces by mohol byť značne náročný. Vo voľbách nakoniec Konzervatívci zvíťazili, ale v Škótsku sa tešila SNP, ktorá získala 56 z 59 škótskych miest v britskom parlamente. V ňom vystupovala proti referendu a zároveň viedla kampaň za zotrvanie Británie v EÚ. Referendum sa nakoniec konalo v roku 2016 a väčšina Škótov (62 %) opäť hlasovala za zotrvanie. V žiadnom zo škótskych volebných obvodov nezvíťazila možnosť vystúpenia z EÚ. Celkový výsledok v Spojenom kráľovstve však skončil tesne v prospech odchodu z EÚ.¹

Výsledok referenda Škótov sklamal a opäť sa začali ozývať hlasy volajúce po nezávislosti. Do parlamentných volieb v Škótsku v roku 2016 šla SNP s tým, že pokiaľ bude Škótsko „vytiahnuté“ z EÚ proti svojej vôli, pričom odchodom Spojeného kráľovstva Škótsko stratí prístup k jednotnému trhu a colnej únii a tiež bude konkurenčne znevýhodnené oproti Severnému Írsku, bude iniciovať druhé referendum.² Už krátko po vyhlásení výsledkov referenda sa tak aj stalo, kedy škótska premiérka Nicola Sturgeon vyhlásila, že konanie druhého referenda je veľmi pravdepodobné. Brexit znamenal, že škótska vláda v marci 2017 požiadala Westminster o jeho konanie, Theresa May, ktorá nahradila Davida Camerona v pozícii premiéra, však tento návrh odmietla. Pred predčasnými voľbami v roku 2019 SNP sľubovala druhé referendum a výsledok 48 z 59 škótskych miest znamenal, že Škótsko plánovalo požiadať o druhé referendum v roku 2020. Vo voľbách opäť zvíťazili Konzervatívci a aj nový premiér Boris Johnson ho odmietal.³

2 Ekonomické otázky nezávislosti

S nezávislosťou sa opäť začalo diskutovať aj o ekonomickej sebestačnosti Škótska a s ňou spojenými otázkami ohľadom ropy a zemného plynu, keďže pod škótsku legislatívu patrí až 90 % všetkých ropných ložísk Spojeného kráľovstva v Severnom mori a 50 % ložísk zemného plynu. Ceny ropy po páde v závere roku 2014 boli na začiatku roku 2016 ešte nižšie a blížili sa k hranici 30 dolárov za barel. Pre Škótsko tento pád cien ropy znamenal, že v období 2014 – 2015 skončilo s výrazným deficitom 9,7 % HDP, ktorý predstavoval takmer dvojnásobok deficitu Spojeného kráľovstva ako celku. Daňové príjmy Škótska per capita prvýkrát po 30 rokoch boli pod priemerom UK, napriek tomu boli vládne výdavky na obyvateľa

¹ Results and turnout at the EU referendum [online]. 2016. Dostupné na internete: <<https://www.electoralcommission.org.uk/who-we-are-and-what-we-do/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/results-and-turnout-eu-referendum>>

² Brexit [online]. Dostupné na internete: <<https://www.gov.scot/brexit/>>

³ PAUN, A. – SARGEANT, J. (2019): A second referendum on Scottish independence [online]. 2019. Dostupné na internete: <<https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/second-referendum-scottish-independence>>

o 1 400 libier vyššie. V absolútnych číslach boli príjmy z ropy za obdobie 2015 – 2016 len 60 miliónov libier, výrazne menej oproti predchádzajúcemu obdobiu, kedy to bolo 1,8 miliardy. Ešte v období 2011 – 2012 mali príjmy z ropy hodnotu 9,6 miliardy libier. Keďže ceny ropy od tohto obdobia do roku 2016 aj naďalej klesali, v ďalších rokoch deficit rástol. V období 2018 – 2019 bol deficit 7 % HDP, avšak pomer k deficitu Spojeného kráľovstva sa zvýšil, keďže ten bol len 1,1 %. Škótsko tak malo deficit sedemkrát vyšší.⁴ K tomu prispel aj fakt, že obe referendá zvýšili riziká investícií v Spojenom kráľovstve, čo spolu s pádom cien ropy prinieslo výrazný pokles investícií do jej ťažby. Kým v roku 2013 to bolo približne 3,5 miliardy libier, v roku 2018 to bolo už len zhruba 0,5 miliardy. V prepočte na percentá tvoril ropný sektor v roku 2013 9 % všetkých investícií v UK, na začiatku roku 2018 to bolo už len niečo pod 0,9 %.⁵

Zástancovia zotrvania v Spojenom kráľovstve tieto čísla videli ako dôkaz toho, že separácia by mala devastáčne účinky na škótsku ekonomiku. Naopak, zástancovia osamostatnenia tvrdili, že na základe jedného zlého fiškálneho obdobia sa nedá posudzovať ekonomická sebestačnosť krajiny, najmä ak predchádzajúcich tridsať rokov boli vždy daňové príjmy Škótska per capita nad priemerom Spojeného kráľovstva. Zákon o Škótsku z roku 2016 dal navyše krajine ďalšie právomoci, čo sa týka fiškálnej politiky, ktoré mali krajine dať možnosť samostatnejšie riadiť svoj rozpočet.⁶

Po roku 2016 došlo opäť k nárastu cien ropy a síce nedosahovali úroveň sprzed pádu v druhej polovici roku 2014, ale napriek tomu došlo aj k výraznému zvýšeniu príjmov. Kým v období 2015-16 bolo Škótsko v strate 85 miliónov libier, za obdobie 2018-19 malo príjmy 1,237 miliardy.⁷ Tieto čísla spolu so všeobecnou nespokojnosťou po referende o Brexite boli pre SNP a ich snahy o druhé referendum dobrými správami. Rovnako pozitívna bola aj predpoveď zo začiatku roka 2019, ktorá predpokladala, že do roku 2050 sa v Severnom mori vyťaží takmer 12 miliárd barelov ropy, čo bolo o 50 % viac ako sa predpokladalo v roku 2015.⁸

Predpoveď však nepočítala s vypuknutím pandémie vírusu covid-19, ktorá výrazne ovplyvnila ťažbu ropy v Severnom mori. Kým na konci roka 2019 atakovali ceny ropy 70 dolárov za barel, v apríli klesli na 21 dolárov, čo bolo najmenej od roku 2001.⁹ Okrem pandémie za to mohla aj politika krajín OPEC, ktorá tlačila ceny ropy dole. Pri takejto cene už ťažba v Severnom mori nie je pre spoločnosti ekonomicky výhodná čoho následkom môže byť prepúšťanie, pričom v ropnom priemysle je v Spojenom kráľovstve zamestnaných priamo vyše 30 tisíc ľudí a nepriamo približne 120 tisíc ľudí, z čoho 39 % tvoria Škóti.¹⁰ Súčasná kríza by teda mohla mať pre ťažbu ropy v Severnom mori zdrvujúce následky. Už tak nízke investície do ťažby a prieskumu nových ropných polí sa môžu pri súčasných nízkych cenách úplne zastaviť a investori sa obrátia na trhy ako Brazília alebo Angola, kde sú náklady na ťažbu nižšie, prípadne sa zamerajú na obnoviteľné zdroje energie. Práve tie majú byť v budúcnosti

⁴ Government Expenditure and Revenue Scotland 2018-2019 [online]. 2019. Dostupné na internete: <<https://www.gov.scot/news/government-expenditure-revenue-scotland-2018-19/>>

⁵ JACKSON, G. (2018): Brexit, investment and the oil & gas industry [online]. In: Financial Times, 2018. Dostupné na internete: <<https://ftalphaville.ft.com/2018/08/10/1533891681000/Brexit--investment-and-the-oil---gas-industry/>>

⁶ DICKIE, M. (2016): Oil prices hit Scotland's tax takings [online]. In: Financial Times, 2016. Dostupné na internete: <<https://www.ft.com/content/f8e6267c-e5ec-11e5-ac45-5c039e797d1c>>

⁷ Government Expenditure and Revenue Scotland 2018-2019 [online]. 2019. Dostupné na internete: <<https://www.gov.scot/news/government-expenditure-revenue-scotland-2018-19/>>

⁸ THE SCOTSMAN (2019): SNP hails figures showing Scotland to produce 50% more oil than forecast [online]. In: The Scotsman, 2019. Available at: <<https://www.scotsman.com/regions/snp-hails-figures-showing-scotland-produce-50-more-oil-forecast-81275>>

⁹ BUSINESS INSIDER: Oil (Brent) [online]. Dostupné na internete: <<https://markets.businessinsider.com/commodities/oil-price>>

¹⁰ OGUK (2019): Workforce Report 2019 [online]. 2019. S. 9-11. Dostupné na internete: <<https://oilandgasuk.co.uk/wp-content/uploads/2019/08/Workforce-Report-2019.pdf>>

preferované pred fosílnymi palivami, čo môže byť ďalší úder pre ťažbu v Severnom mori a pre ekonomické argumenty o nezávislosti Škótska.¹¹

Ani zlé ekonomické vyhladky súvisiace s ťažbou ropy však nijako nezastavili snahu SNP o konanie druhého referenda. Po víťazstve vo voľbách v roku 2019 však Boris Johnson vyhlásil, že návrh na jeho konanie odmietne. Z pohľadu SNP by však o nezávislosti nemala rozhodovať vláda v Londýne, ktorá navyše v Škótsku utrpela drvivú porážku, ale samotní Škóti. Ani tí však v súčasnosti nie sú jednoznačne rozhodnutí o tom, či chcú nezávislosť alebo nie. Podľa prieskumu z 30. januára 2020 by bolo za vystúpenie 51 % občanov, kým 49 % je za zotrvanie v Spojenom kráľovstve.¹² Z týchto čísiel je zrejmé, že s novým referendom sa SNP nemusí ponáhľať, keďže podpora je momentálne veľmi tesná a väčšina respondentov nechcela, aby sa referendum konalo v roku 2020. Je pravdepodobné, že Brexit, pandémie a prípadná neschopnosť spoločnej vlády, ktorá sa v Škótsku neteší veľkej popularite, môže viesť k ešte väčšej podpore v nasledujúcich mesiacoch, prípadne rokoch. Za rozhodujúce sa zrejme budú považovať voľby do škótskeho parlamentu v roku 2021, pokiaľ v nich SNP dokáže s programom nezávislosti uspieť, Westminster nebude môcť pred takýmto výsledkom zatvárať oči.¹³

Záver

Snahy Škótska o väčšiu samostatnosť trvajú intenzívnejšie už od konca 90. rokov, kedy vznikol samostatný škótsky parlament. Tieto snahy sú vedené Škótskou národnou stranou, ktorá v posledných rokoch dominuje škótskej politike a vytlačila tradičné britské strany do úzadia. Jej práca vyvrcholila v roku 2014, kedy sa konalo prvé referendum o nezávislosti Škótska, ktoré však skončilo neúspechom a Škótsko zostalo súčasťou Spojeného kráľovstva. Jedným z hlavných argumentov zástancov zotrvania bolo členstvo v Európskej únii. Keďže Škóti majú veľmi pozitívny vzťah k tejto inštitúcii, bol to silný argument, ktorý ovplyvnil veľa voličov. Všeobecné voľby v roku 2015 však priniesli otázku vystúpenia Spojeného kráľovstva z EÚ a keďže Konzervatívna strana, ktorá s týmto návrhom prišla, voľby vyhrala, v roku 2016 sa konalo referendum o členstve Spojeného kráľovstva v EÚ, inak známe ako Brexit. V tomto referende väčšina Škótov hlasovala za zotrvanie, keďže prístup na spoločný trh bol jedným z hlavných argumentov, prečo dva roky dozadu chceli zostať v únii s Anglickom, Walesom a Severným Írskom. Výsledok v celom Spojenom kráľovstve však skončil v prospech vystúpenia krajiny z EÚ. Zo štyroch krajín tvoriacich Spojené kráľovstvo bol výsledok v Škótsku najviac priklonený zotrvaniu, kedy až 62 % voličov¹⁴ nechcelo opustiť Európsku úniu. Zároveň Brexit nezískal podporu v žiadnom volebnom obvode v Škótsku. Spustil sa tak proces, na ktorého konci by malo byť druhé referendum o škótskej nezávislosti. To iniciovala SNP hneď po ohlásení výsledkov, vláda v Londýne však jeho konanie odmietla. Keďže SNP nechce, aby sa referendum konalo za nelegálnych podmienok, na jeho usporiadanie bude potrebovať súhlas britského parlamentu. Ten by mohol prísť, pokiaľ vo voľbách v roku 2021 SNP získa so svojím programom druhého referenda dostatočnú podporu u voličov.

Dôležitú úlohu pri diskusii o nezávislosti hrajú ekonomické aspekty nezávislosti, ktoré sa točia najmä okolo ropy a zemného plynu, keďže pod Škótsko spadá až 90 % všetkých

¹¹ REED, S. (2020): Will the Coronavirus Pandemic Doom North Sea Oil? [online]. In: New York Times, 2020. Available at: <<https://www.nytimes.com/2020/04/22/business/north-sea-oil-coronavirus.html>>

¹² CURTIS, C. (2020): Scottish independence: Yes leads as Remainers increasingly back splitting with UK [online]. In: YouGov, 2020. Dostupné na internete: <<https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2020/01/30/scottish-independence-yes-leads-remainers-increase>>

¹³ DICKIE, M. (2019): SNP to detail case for second Scottish independence referendum [online]. In: Financial Times, 2019. Dostupné na internete: <<https://www.ft.com/content/8c53f028-1db7-11ea-97df-cc63de1d73f4>>

¹⁴ Results and turnout at the EU referendum [online]. 2016. Dostupné na internete: <<https://www.electoralcommission.org.uk/who-we-are-and-what-we-do/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/results-and-turnout-eu-referendum>>

britských ložísk ropy a zhruba polovica ložísk zemného plynu.¹⁵ Kým počas konania prvého referenda v roku 2014 boli ceny na úrovni 100 dolárov za barel,¹⁶ už ku koncu toho istého roka nasledoval strmý pád cien až na úroveň kedy ťažba a prieskum v Severnom mori prestávajú byť rentabilné by pre samostatné Škótsko spôsobilo nemalé ekonomické problémy, keďže príjmy z ropy sa dostali až do záporných čísiel. Navyše deficit Škótska pri vysokých vládnych výdavkoch klesal pomalšie ako v Spojenom kráľovstve a v roku 2019 bol až sedemnásobný, na úrovni 7 % HDP.¹⁷ S takýmto deficitom by samostatné Škótsko len ťažko mohlo uvažovať o vstupe do EÚ. Argumentom zástancov nezávislosti je, že samostatné Škótsko by si lepšie riadilo verejné financie, faktom však zostáva, že výpadok príjmov z ropy by museli riešiť buď zvýšením daní alebo znížením výdavkov, čo by mohlo viesť k zníženiu kvality života obyvateľov a tým pádom aj k zníženiu podpory nezávislosti. Tá bola pred vypuknutím pandémie vírusu covid-19 tesne nad hranicou 50 %¹⁸ a neoblíbenosť britskej vlády, najmä Borisa Johnsona, v Škótsku môže viesť k tomu, že táto podpora bude rásť bez ohľadu na vývoj situácie na ropnom trhu.

Vo všeobecnosti sa dá povedať, že túžby Škótska po nezávislosti nikdy neboli hnané ekonomickými pohnútkami, ale išlo skôr o emóciu utláčania väčším bratom a politické okolnosti. Preto je pravdepodobné, že ani zlá momentálna situácia na trhu s ropou nebude mať nejaký zásadný vplyv na podporu nezávislosti. Samozrejme, obhajcovia stratia jeden ekonomický argument, avšak škótska vláda robí všetko pre to, aby Škótsko dokázalo fungovať samostatne aj bez ropy. Oveľa väčší vplyv majú politické rozhodnutia prichádzajúce najmä z Londýna, akým bol napríklad Brexit alebo odmietanie diskusie so Škótskom zo strany Borisa Johnsona. Druhé referendum o nezávislosti je momentálne v nedohľadne, ale pokiaľ vo voľbách do škótskeho parlamentu zvíťazí SNP, bude to jasný signál k tomu, že otázka nezávislosti zostane aktuálna.

Použitá literatúra:

1. Brexit [online]. Dostupné na internete: <<https://www.gov.scot/brexit/>>
2. BUSINESS INSIDER: Oil (Brent) [online]. Dostupné na internete: <<https://markets.businessinsider.com/commodities/oil-price>>
3. CURTIS, C. (2020): Scottish independence: Yes leads as Remainers increasingly back splitting with UK [online]. In: YouGov, 2020. Dostupné na internete: <<https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2020/01/30/scottish-independence-yes-leads-remainers-increasi>>
4. DICKIE, M. (2016): Oil prices hit Scotland's tax takings [online]. In: Financial Times, 2016. Dostupné na internete: <<https://www.ft.com/content/f8e6267c-e5ec-11e5-ac45-5c039e797d1c>>
5. DICKIE, M. (2019): SNP to detail case for second Scottish independence referendum [online]. In: Financial Times, 2019. Dostupné na internete: <<https://www.ft.com/content/8c53f028-1db7-11ea-97df-cc63de1d73f4>>
6. Europe Brent Spot Price FOB [online]. 2020. Dostupné na internete: <<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=RB RTE&f=M>>

¹⁵ Government Expenditure and Revenue Scotland 2018-2019 [online]. 2019. Dostupné na internete: <<https://www.gov.scot/news/government-expenditure-revenue-scotland-2018-19/>>

¹⁶ Europe Brent Spot Price FOB [online]. 2020. Dostupné na internete: <<https://www.eia.gov/dnav/pet/hist/LeafHandler.ashx?n=PET&s=RB RTE&f=M>>

¹⁷ Government Expenditure and Revenue Scotland 2018-2019 [online]. 2019. Dostupné na internete: <<https://www.gov.scot/news/government-expenditure-revenue-scotland-2018-19/>>

¹⁸ CURTIS, C. (2020): Scottish independence: Yes leads as Remainers increasingly back splitting with UK [online]. In: YouGov, 2020. Dostupné na internete: <<https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2020/01/30/scottish-independence-yes-leads-remainers-increasi>>

7. Government Expenditure and Revenue Scotland 2018-2019 [online]. 2019. Dostupné na internete: <<https://www.gov.scot/news/government-expenditure-revenue-scotland-2018-19/>>
8. JACKSON, G. (2018): Brexit, investment and the oil & gas industry [online]. In: Financial Times, 2018. Dostupné na internete: <<https://ftalphaville.ft.com/2018/08/10/1533891681000/Brexit--investment-and-the-oil---gas-industry/>>
9. OGUK (2019): Workforce Report 2019 [online]. 2019. S. 9 – 11. Dostupné na internete: <<https://oilandgasuk.co.uk/wp-content/uploads/2019/08/Workforce-Report-2019.pdf>>
10. PAUN, A. – SARGEANT, J. (2019): A second referendum on Scottish independence [online]. 2019. Dostupné na internete: <<https://www.instituteforgovernment.org.uk/explainers/second-referendum-scottish-independence>>
11. REED, S. (2020): Will the Coronavirus Pandemic Doom North Sea Oil? [online]. In: New York Times, 2020. Dostupné na internete: <<https://www.nytimes.com/2020/04/22/business/north-sea-oil-coronavirus.html>>
12. Results and turnout at the EU referendum [online]. 2016. Dostupné na internete: <<https://www.electoralcommission.org.uk/who-we-are-and-what-we-do/elections-and-referendums/past-elections-and-referendums/eu-referendum/results-and-turnout-eu-referendum>>
13. THE SCOTSMAN (2019): SNP hails figures showing Scotland to produce 50% more oil than forecast [online]. In: The Scotsman, 2019. Dostupné na internete: <<https://www.scotsman.com/regions/snp-hails-figures-showing-scotland-produce-50-more-oil-forecast-81275>>

Kontakt:

Ing. Andrej Zrak

Ekonomická univerzita v Bratislave

Fakulta medzinárodných vzťahov

Dolnozemska cesta 1/b

852 35 Bratislava 5

email: andrej.zrak@euba.sk

Názov/Title:

Ekonomické, politické a právne otázky medzinárodných vzťahov 2020

Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie konanej online dňa 17. 9. 2020

Economic, Political and Legal Issues of International Relations 2020

Proceedings of an International Scientific Conference held online on September 17, 2020

Zostavovatelia zborníka/editors:

Ing. Andrianna Baleha, Ing. Zuzana Beňová, Ing. Peter Jančovič, Ing. Tomáš Kajánek, Ing. Jakub Szabó, Mgr. Eva Vlková

Rozsah/Range:

430 strán/pages

Formát/Format:

Vydané vo forme elektronického zborníka/Published in an electronic form

Vydavateľ/Publisher:

Vydavateľstvo EKONÓM

Rok vydania/Year:

2020

Vychádza jedenkrát za rok./Is published once a year.

ISBN 978-80-225-4728-4

ISSN 2585-9404